

ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ
ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ

ΕΚΘΕΣΗ
ΠΕΠΡΑΓΜΕΝΩΝ

2016

ΔΙΚΑΙΟΔΟΤΙΚΟ ΕΡΓΟ

ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ

ΕΚΘΕΣΗ ΠΕΠΡΑΓΜΕΝΩΝ 2016 ΔΙΚΑΙΟΔΟΤΙΚΟ ΕΡΓΟ

Επισκόπηση της δικαιοδοτικής δραστηριότητας του Δικαστηρίου,
του Γενικού Δικαστηρίου και του Δικαστηρίου Δημόσιας Διοίκησης
της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Λουξεμβούργο, 2017

curia.europa.eu

ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ

ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ
2925 LUXEMBOURG
LUXEMBOURG
ΤΗΛ. +352 4303-1

ΓΕΝΙΚΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ
2925 LUXEMBOURG
LUXEMBOURG
ΤΗΛ. +352 4303-1

ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ
2925 LUXEMBOURG
LUXEMBOURG
ΤΗΛ. +352 4303-1

Το Δικαστήριο στο διαδίκτυο: curia.europa.eu

Η σύνταξη περατώθηκε την 1η Ιανουαρίου 2017.

Η αναπαραγωγή επιτρέπεται υπό την προϋπόθεση ότι αναφέρεται η πηγή. Η αναπαραγωγή φωτογραφιών επιτρέπεται μόνο στο πλαίσιο της παρούσας έκδοσης. Για οποιαδήποτε άλλη χρήση απαιτείται άδεια του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Πολλές ακόμη πληροφορίες για την Ευρωπαϊκή Ένωση είναι διαθέσιμες στον διαδικτυακό τόπο Europa (<http://europa.eu>).

Λουξεμβούργο: Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης / Διεύθυνση Επικοινωνίας / Τμήμα Εκδόσεων και Ηλεκτρονικών Μέσων Ενημέρωσης
Υπηρεσία Εκδόσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Print ISBN 978-92-829-2329-0 ISSN 2467-0820 doi:10.2862/894282
PDF ISBN 978-92-829-2323-8 ISSN 2467-1053 doi:10.2862/94121
ePUB ISBN 978-92-829-2354-2 ISSN 2467-1053 doi:10.2862/18383

QD-AP-17-001-EL-C
QD-AP-17-001-EL-N
QD-AP-17-001-EL-E

© Ευρωπαϊκή Ένωση, 2017

Φωτογραφίες © Georges Fessy

Φωτογραφίες εξωφύλλου © Gediminas Karbauskis

Printed in Luxembourg

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

<i>Πρόλογος του K. Lenaerts, Προέδρου του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης</i>	8
---	---

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ι | ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ

A. Εξέλιξη και δραστηριότητα του Δικαστηρίου το 2016	12
B. Η νομολογία του Δικαστηρίου το 2016	14
I. Θεμελιώδη δικαιώματα	14
II. Ιθαγένεια της Ένωσης	15
1. Δικαιώματα των πολιτών της Ένωσης	15
2. Δευτερογενές δικαίωμα διαμονής υπηκόου τρίτου κράτους	18
III. Θεσμικές διατάξεις	20
1. Νομική βάση των πράξεων της Ένωσης	20
2. Αρμοδιότητες και εξουσίες των θεσμικών οργάνων	23
IV. Δίκαιο της Ένωσης και εθνικό δίκαιο	24
V. Μέσα ένδικης προστασίας βάσει του δικαίου της Ένωσης	26
VI. Γεωργία	28
VII. Ελευθερίες κυκλοφορίας	30
1. Ελεύθερη κυκλοφορία των εργαζομένων	30
2. Ελεύθερη κυκλοφορία των εμπορευμάτων	32
3. Ελευθερία εγκαταστάσεως και ελεύθερη παροχή υπηρεσιών	33
VIII. Συνοριακοί έλεγχοι, άσυλο και μετανάστευση	37
1. Πολιτική ασύλου	37
2. Μεταναστευτική πολιτική	41
IX. Δικαστική συνεργασία σε αστικές υποθέσεις	42
1. Κανονισμός Βρυξέλλες I	42
2. Κανονισμοί Ρώμη I και Ρώμη II	44
X. Δικαστική συνεργασία σε ποινικές υποθέσεις	46
1. Ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης	46
2. Δικαίωμα σε διερμηνεία και μετάφραση κατά την ποινική διαδικασία	50
3. Ποινικές διαδικασίες και αποφάσεις σε άλλο κράτος μέλος	51
XI. Ανταγωνισμός	52
1. Συμπράξεις	52
2. Κρατικές ενισχύσεις	54
XII. Φορολογικές διατάξεις	59

XIII. Προσέγγιση των νομοθεσιών	60
1. Διανοητική ιδιοκτησία	60
2. Προστασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα	64
3. Ηλεκτρονικό εμπόριο	66
4. Τηλεπικοινωνίες	67
5. Προϊόντα καπνού	68
6. Καλλυντικά προϊόντα	69
XIV. Δημόσιες συμβάσεις	70
XV. Οικονομική και νομισματική πολιτική	72
XVI. Κοινωνική πολιτική	75
XVII. Προστασία των καταναλωτών	76
XVIII. Περιβάλλον	79
XIX. Διεθνείς συμφωνίες	81
XX. Κοινή εξωτερική πολιτική και πολιτική ασφαλείας	85
Γ. Η δραστηριότητα της Γραμματείας του Δικαστηρίου το 2016	88
I. Επισκόπηση των στατιστικών στοιχείων που αφορούν τη δικαιοδοτική δραστηριότητα του 2016	88
II. Επικοινωνία με τους διαδίκους και με τρίτους	91
III. Υποστήριξη των μελών του Δικαστηρίου	92
Δ. Στατιστικά στοιχεία σχετικά με τη δικαιοδοτική δραστηριότητα του Δικαστηρίου	94
Ε. Σύνθεση του Δικαστηρίου	122
1. Μεταβολές της σύνθεσης του Δικαστηρίου κατά το 2016	123
2. Σειρά πρωτοκόλλου	124
3. Πρώην μέλη του Δικαστηρίου	126

ΚΕΦΑΛΑΙΟ II | ΤΟ ΓΕΝΙΚΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ

A. Δραστηριότητα του Γενικού Δικαστηρίου το 2016	132
1. Οργάνωση	132
2. Στατιστικά στοιχεία	133
B. Η νομολογία του Γενικού Δικαστηρίου το 2016	136
I. Ένδικη διαδικασία	136
Παραδεκτό των προσφυγών δυνάμει του άρθρου 263 ΣΛΕΕ	136
1. Πράξη δεκτική προσφυγής	136
2. Ενεργητική νομιμοποίηση	137
Πρόσωπα τα οποία η πράξη αφορά άμεσα	137
α) Πρόσωπα τα οποία η πράξη αφορά ατομικά	139
3. Κανονιστική πράξη η οποία δεν απαιτεί εκτελεστικά μέτρα	139

4. Τήρηση των τυπικών προϋποθέσεων και των προθεσμιών για την άσκηση προσφυγής	141
Κατάχρηση διαδικασίας	143
Δικαστική αρωγή	144
Εφαρμογή του νέου Κανονισμού Διαδικασίας	144
II. Θεσμικό δίκαιο — Ευρωπαϊκή πρωτοβουλία πολιτών — Κοινωνική πολιτική	145
III. Εφαρμοστέοι επί των επιχειρήσεων κανόνες ανταγωνισμού	146
Γενικά ζητήματα	146
1. Δικαιώματα άμυνας	146
α) Ανακοίνωση αιτιάσεων	146
β) Δικαίωμα ακρόασης	147
γ) Χρήση κρυφών ηχογραφήσεων τηλεφωνικών συνδιαλέξεων ως αποδεικτικών στοιχείων	148
2. Προϋποθέσεις χορηγήσεως απαλλαγής	149
3. Δυνατότητα της Επιτροπής να επιλέξει συμβιβαστικό διακανονισμό	149
4. Υποχρέωση αιτιολογήσεως	150
5. Πλήρης δικαιοδοσία	151
Νομολογιακές εξελίξεις στον τομέα του άρθρου 101 ΣΛΕΕ	152
1. Έννοια του δυνητικού ανταγωνισμού	152
2. Εξ αντικειμένου περιορισμός	154
α) Ρήτρα μη ανταγωνισμού	154
β) Δυσανάλογες «αντίστροφες πληρωμές», οι οποίες συνεπάγονται αποκλεισμό των ανταγωνιστών από την αγορά	155
3. Υπολογισμός του προστίμου	157
IV. Κρατικές ενισχύσεις	159
Παραδεκτό	159
1. Πράξη δεκτική προσφυγής	159
2. Πρόσωπα τα οποία η πράξη αφορά ατομικά	160
Διοικητική διαδικασία	160
Έννοια του πλεονεκτήματος	162
1. Βάρος αποδείξεως	162
2. Κριτήριο του ιδιώτη πιστωτή	163
Έννοια των κρατικών πόρων	165
Επιλεκτικότητα — Φορολογικές ενισχύσεις	167
Κρατική ενίσχυση συμβατή με την εσωτερική αγορά	168
Ανάκτηση των ενισχύσεων	169
V. Διανοητική ιδιοκτησία — Σήμα της Ευρωπαϊκής Ένωσης	171
Αυτοτέλεια του συστήματος σημάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης	171
Απόλυτοι λόγοι απαραδέκτου	172
1. Αυτεπάγγελτη εξέταση από το τμήμα προσφυγών	172
2. Υποχρέωση αιτιολογήσεως	173
3. Κακή πιστή	174
4. Γεωγραφική ένδειξη	174
5. Ηχητικά σήματα	175
6. Προσκόμιση αποδεικτικών στοιχείων	176

Σχετικοί λόγοι απαραδέκτου	177
1. Αυτεπάγγελτη εξέταση από το τμήμα προσφυγών	177
2. Αποδεικτικά μέσα	178
3. Απώλεια δικαιώματος λόγω ανοχής	180
Διαδικαστικά ζητήματα	181
VI. Κοινή εξωτερική πολιτική και πολιτική ασφαλείας — Περιοριστικά μέτρα	182
Ισλαμική Δημοκρατία του Ιράν	182
Δημοκρατία της Τυνησίας	186
Ουκρανία	188
Αραβική Δημοκρατία της Συρίας	189
Πάταξη της τρομοκρατίας	190
VII. Καταχώριση χημικών προϊόντων	192
VIII. Ντάμπινγκ	194
IX. Εποπτεία του χρηματοπιστωτικού τομέα	195
X. Δημόσιες συμβάσεις των θεσμικών οργάνων της Ένωσης	196
XI. Πρόσβαση στα έγγραφα των θεσμικών οργάνων	198
Αίτηση προσβάσεως σε ήδη γνωστοποιηθέντα έγγραφα	198
Εξαίρεση για λόγους προστασίας της διαδικασίας λήψης αποφάσεων	198
Εξαίρεση για λόγους προστασίας των νομικών συμβουλών	199
Εξαίρεση για λόγους προστασίας των δικαστικών διαδικασιών	201
XII. Αγωγές αποζημιώσεως	203
Προσχώρηση της Δημοκρατίας της Κροατίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση	203
Επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα	204
Εξουσίες της OLAF	205
Απώλεια ευκαιρίας	206
XIII. Αναιρέσεις	208
XIV. Αιτήσεις ασφαλιστικών μέτρων	208
Γ. Δραστηριότητα της Γραμματείας του Γενικού Δικαστηρίου το 2016	212
I. Οργανωτικές συνέπειες που συνδέονται με την ανάληψη καθηκόντων νέων δικαστών	213
II. Διαδικαστικές συνέπειες της μεταρρύθμισης	215
III. Η αποστολή της υποστήριξης του δικαιοδοτικού έργου	217
Δ. Στατιστικά στοιχεία σχετικά με τη δικαιοδοτική δραστηριότητα του Γενικού Δικαστηρίου	220
Ε. Σύνοψη του Γενικού Δικαστηρίου	246
1. Μεταβολές της σύνοψης του Γενικού Δικαστηρίου κατά το 2016	247
2. Σειρά πρωτοκόλλου	249
3. Πρώην μέλη του Γενικού Δικαστηρίου	253

ΚΕΦΑΛΑΙΟ III | ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ

A. Δραστηριότητα του Δικαστηρίου Δημόσιας Διοίκησης κατά το 2016	258
B. Νομολογία του Δικαστηρίου Δημόσιας Διοίκησης της Ευρωπαϊκής Ένωσης κατά το 2016	260
I. Δικονομικά ζητήματα	260
1. Προ της ασκήσεως της προσφυγής διαδικασία	260
2. Βλαπτική πράξη	260
3. Αναρμοδιότητα του εκδότη της βλαπτικής πράξεως	260
4. Προθεσμίες ασκήσεως προσφυγής	261
5. Δικαστικά έξοδα	261
6. Ισχύς δεδικασμένου	262
II. Ζητήματα ουσίας	262
Γενικές αρχές ως προς το κύρος των πράξεων και θεμελιώδη δικαιώματα	262
1. Περιεχόμενο προοιμίου	262
2. Τυπική αιτιολογία	263
3. Διαχρονική εφαρμογή των διατάξεων του νέου ΚΥΚ	263
4. Επανεξέταση των διοικητικών πράξεων	263
5. Επίκληση των περιλαμβανομένων στον Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης αρχών	264
6. Καθήκον καλόπιστης συνεργασίας με τα εθνικά δικαστήρια	264
7. Δικαίωμα ακροάσεως	264
8. Δικαίωμα στη χρηστή διοίκηση	265
9. Καθήκον μέριμνας	266
10. Δικαίωμα των μονίμων υπάλληλων ή των μελών του λοιπού προσωπικού να έχουν πρόσβαση στον φάκελό τους	266
Καθεστώς χρηματικών απολαβών και κοινωνικά προνόμια των υπαλλήλων	266
1. Κοινωνική ασφάλιση	266
2. Συντάξεις	267
3. Επίδομα αποχωρήσεως	268
4. Προαγωγή κατά κλιμάκιο	269
Σταδιοδρομία των μονίμων υπαλλήλων και του λοιπού προσωπικού	269
1. Προαγωγή του προσωπικού που τίθεται στη διάθεση συνδικαλιστικών ή επαγγελματικών οργανώσεων	269
2. Πειθαρχικό καθεστώς	269
3. Επανατοποθέτηση των εκτάκτων και συμβασιούχων υπαλλήλων κατά τη μεταφορά της έδρας ενός οργανισμού από ένα κράτος μέλος σε άλλο	270
4. Τομή στη σταδιοδρομία υπαλλήλου	270
Υπάλληλος που ενεργεί ως μάρτυρας δημοσίου συμφέροντος	271
Γ. Στατιστικά στοιχεία σχετικά με τη δικαιοδοτική δραστηριότητα του Δικαστηρίου Δημόσιας Διοίκησης	274
Δ. Σύνθεση του Δικαστηρίου Δημόσιας Διοίκησης	286
1. Μεταβολές στη σύνθεση του Δικαστηρίου Δημόσιας Διοίκησης κατά το 2016	287
2. Σειρά πρωτοκόλλου	288
3. Πρώην μέλη του Δικαστηρίου Δημόσιας Διοίκησης	290

Koen LENAERTS

Πρόεδρος του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Το 2016 μια σειρά οδυνηρών συμβάντων συντάραξαν την Ευρωπαϊκή Ένωση.

Μετά τα γεγονότα του Νοεμβρίου του 2015 στο Παρίσι, οι πόλεις των Βρυξελλών, της Νίκαιας και του Βερολίνου ήρθαν αντιμέτωπες τους τελευταίους μήνες, όπως και πολλά άλλα μέρη στον κόσμο, με τη φρίκη εκτεταμένων τρομοκρατικών χτυπημάτων, που συνιστούν μια σφοδρή επίθεση στις θεμελιώδεις αξίες της ειρήνης, του ανθρωπισμού, της ανεκτικότητας και του αλληλοσεβασμού, στις οποίες στηρίζεται το πολύτιμο για όλους μας ευρωπαϊκό οικοδόμημα.

Στις 23 Ιουνίου 2016 ο βρετανικός λαός αποφάσισε να αποχωρήσει από την Ευρωπαϊκή Ένωση. Αυτή η δημοκρατική και κυριαρχική επιλογή συνεπάγεται, για την Ευρωπαϊκή Ένωση και τα θεσμικά της όργανα, σημαντικές προκλήσεις τις οποίες καλούνται να διαχειριστούν με τον βέλτιστο δυνατό τρόπο μέσα σε ένα κλίμα χαρακτηριζόμενο, επί του παρόντος, από αβεβαιότητα.

Στα του οίκου μας πάντως, έχουμε αρκετούς λόγους να είμαστε ικανοποιημένοι από τις εσωτερικές εξελίξεις στη διάρκεια του 2016.

Με τον διορισμό, τον περασμένο Σεπτέμβριο, γενικού εισαγγελέα από τη Βουλγαρία, βάσει του εκ περιτροπής συστήματος, το σώμα των γενικών εισαγγελέων του Δικαστηρίου, αριθμώντας πλέον, όπως είχε προβλεφθεί από τον Ιούνιο του 2013, έντεκα μέλη, μπορεί επιτέλους να λειτουργήσει με πληρότητα, όπερ αποτελεί πραγματικό ευτύχημα ενόψει του αυξανόμενου αριθμού υποθέσεων οι οποίες, ειδικά σε τομείς συνδεδεμένους με τις μείζονες προκλήσεις που αντιμετωπίζει η Ευρωπαϊκή Ένωση αυτή τη στιγμή (πάταξη της τρομοκρατίας, μεταναστευτικό πρόβλημα, μέτρα σχετικά με την τραπεζική και χρηματοπιστωτική κρίση κ.λπ.), εγείρουν σημαντικά νέα νομικά ζητήματα, τα οποία χρήζουν διαφωτιστικών προτάσεων εκ μέρους των γενικών εισαγγελέων.

Είναι επίσης πολύ θετικό ότι το 2016 υλοποιήθηκαν σχεδόν εξ ολοκλήρου τα δύο πρώτα από τα τρία στάδια της μεταρρύθμισης της δικαιοδοτικής δομής της Ένωσης, η οποία εγκρίθηκε από τον Ευρωπαίο νομοθέτη τον Δεκέμβριο του 2015. Ήδη, λοιπόν, στη διάρκεια του 2016 διορίστηκαν οι έντεκα από τους δώδεκα νέους δικαστές οι οποίοι προβλεπόταν να αναλάβουν καθήκοντα στο Γενικό Δικαστήριο στο πλαίσιο του πρώτου σταδίου της μεταρρύθμισης αυτής. Το δεύτερο στάδιο τέθηκε σε εφαρμογή τον Σεπτέμβριο του 2016, με την κατάργηση του Δικαστηρίου Δημόσιας Διοίκησης της Ευρωπαϊκής Ένωσης, του οποίου τα πρώην Μέλη και το προσωπικό θα ήθελα να ευχαριστήσω εδώ ξανά για την πολύτιμη συμβολή τους στην εξέλιξη

της νομολογίας του συχνά ευαίσθητου τομέα των υπαλληλικών υποθέσεων της ευρωπαϊκής δημόσιας διοίκησης. Επιπλέον, πέντε από τους επτά δικαστές οι οποίοι προβλεπόταν επίσης να προστεθούν στο σώμα των Μελών του Γενικού Δικαστηρίου δυνάμει του δεύτερου αυτού σταδίου, ανέλαβαν καθήκοντα τον Σεπτέμβριο του προηγούμενου έτους.

Τέλος, μολονότι, με εξαίρεση την άφιξη ενός νέου γενικού εισαγγελέα, η σύνθεση του Δικαστηρίου παρέμεινε απολύτως σταθερή το 2016, εκείνη του Γενικού Δικαστηρίου μεταβλήθηκε, καθώς αποχώρησαν έξι Μέλη, τα πέντε στο πλαίσιο της περιοδικής μερικής ανανέωσης και το έκτο επειδή παραιτήθηκε.

Από πλευράς στατιστικών, η δραστηριότητα κατά το περασμένο έτος υπήρξε πολύ εντατική. Αν και ο συνολικός αριθμός των υποθέσεων που εισήχθησαν ενώπιον των τριών δικαιοδοτικών οργάνων το 2016 (1 604 υποθέσεις) σημείωσε ελαφρά πτώση σε σχέση με το 2015 (1 711 υποθέσεις), ο αριθμός των υποθέσεων που περατώθηκαν το 2016 εξακολούθησε να κινείται σε υψηλά επίπεδα (1 628 υποθέσεις). Τούτο ισχύει ιδίως για το Δικαστήριο, το οποίο περάτωσε 704 υποθέσεις, περισσότερες δηλαδή και από αυτές που εισήχθησαν ενώπιόν του (692 υποθέσεις), καθώς και για το Δικαστήριο Δημόσιας Διοίκησης, το οποίο κατέβαλε ιδιαίτερη προσπάθεια να περατώσει τον μέγιστο δυνατό αριθμό υποθέσεων ενόψει της κατάργησής του και της μεταφοράς των εκκρεμών υπαλληλικών υποθέσεων στο Γενικό Δικαστήριο. Έτσι, από τον Ιανουάριο έως τον Αύγουστο του 2016 το συγκεκριμένο δικαιοδοτικό όργανο περάτωσε 169 υποθέσεις.

Από πλευράς υλικών υποδομών, ξεκίνησε η κατασκευή του τρίτου πύργου του Δικαστηρίου, με τη συμβολική τοποθέτηση θεμέλιου λίθου στις 27 Ιουνίου 2016. Αναμένουμε με ανυπομονησία την περαίωση του μεγάλου αυτού κτιριακού έργου, το οποίο θα καταστήσει δυνατή τη συγκέντρωση ολόκληρου του προσωπικού του θεσμικού οργάνου στο ίδιο συγκρότημα και, κατ' επέκταση, τη σύσφιξη των επαγγελματικών και των προσωπικών μας σχέσεων προς όφελος όλων.

Στο περιθώριο των εξελίξεων αυτών, υπενθυμίζω ότι στις 11 Νοεμβρίου 2016, ημέρα της επετείου της Ανακωχής με την οποία τερματίστηκε ο Πρώτος Παγκόσμιος Πόλεμος, πραγματοποιήθηκε για δεύτερη φορά —μετά την πρώτη τον Νοέμβριο του 2014— συνάντηση με τίτλο «Bâtisseurs d'Europe». Η εν λόγω συνάντηση, η οποία έχει ξεχωριστή αξία σε καιρούς που δοκιμάζουν την αντοχή του ευρωπαϊκού οικοδομήματος, οργανώθηκε με πρωτοβουλία του Δικαστηρίου και έδωσε την ευκαιρία σε 250 μαθητές γειτονικών σχολείων να συζητήσουν σε εντελώς ανεπίσημη ατμόσφαιρα με τους Προέδρους του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και του Δικαστηρίου για διάφορα θέματα της ευρωπαϊκής επικαιρότητας.

Η παρούσα Έκθεση Πεπραγμένων παρέχει στον αναγνώστη μια πλήρη εικόνα των τεκταινομένων στο θεσμικό όργανο και της δραστηριότητάς του κατά το 2016. Όπως και τα προηγούμενα έτη, σημαντικό μέρος της είναι αφιερωμένο στις ευσύνοπτες αλλά άκρως περιεκτικές περιλήψεις της καθ' εαυτήν δικαιοδοτικής δραστηριότητας του Δικαστηρίου, του Γενικού Δικαστηρίου και του Δικαστηρίου Δημόσιας Διοίκησης. Στο τέλος, μετά από μια σύντομη εισαγωγή, τα στατιστικά στοιχεία για καθένα από τα δικαιοδοτικά όργανα συμπληρώνουν και οπτικοποιούν τη σχετική ανάλυση.

Εν κατακλείδι, δράττομαι της ευκαιρίας να εκφράσω τις θερμές μου ευχαριστίες προς τους συναδέλφους και προς το σύνολο του προσωπικού του θεσμικού οργάνου για το αξιόπαινο έργο που επιτέλεσαν στη διάρκεια του προηγούμενου έτους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ι

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ

A | ΕΞΕΛΙΞΗ ΚΑΙ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ ΤΟ 2016

Από τον Πρόεδρο Koen LENAERTS

Στο παρόν τμήμα παρουσιάζονται συνολικά οι δραστηριότητες του Δικαστηρίου το 2016. Στο πρώτο μέρος (Α) ανακεφαλαιώνονται τόσο οι αλλαγές που σημειώθηκαν εντός του θεσμικού οργάνου κατά το περασμένο έτος όσο και το δικαιοδοτικό του έργο. Στο δεύτερο μέρος (Β) καταγράφονται, όπως κάθε χρόνο, οι κυριότερες νομολογιακές εξελίξεις κατά θεματικούς τομείς, στο τρίτο μέρος και στο τέταρτο μέρος αναλύεται η δραστηριότητα της Γραμματείας (Γ) κατά την περίοδο αναφοράς, μαζί με τα στατιστικά στοιχεία του περασμένου δικαστικού έτους 2016 (Δ), ενώ στο πέμπτο μέρος (Ε) αποτυπώνεται η σύνθεση του Δικαστηρίου κατά το ίδιο πάντοτε διάστημα.

1. 1. Το 2016 χαρακτηρίστηκε από απόλυτη σταθερότητα σε επίπεδο δικαστών του Δικαστηρίου, αφού δεν υπήρξαν ούτε αποχωρήσεις ούτε διορισμοί. Όσον αφορά τους γενικούς εισαγγελέας, στις 19 Σεπτεμβρίου 2016 ανέλαβε καθήκοντα ο Βούλγαρος γενικός εισαγγελέας Evgeni Tanchev, οπότε το σώμα των γενικών εισαγγελέων, των οποίων ο αριθμός αυξήθηκε από οκτώ σε έντεκα κατόπιν της σχετικής απόφασης του Συμβουλίου της 25ης Ιουνίου 2013, μπορεί πλέον να λειτουργήσει με πληρότητα, πραγματικό ευτύχημα στην παρούσα συγκυρία, όπου διαρκώς πληθαίνουν οι υποθέσεις που εγείρουν νέα και ευαίσθητα νομικά ζητήματα.

1. 2. Ως προς τη θεσμική λειτουργία, το 2016 τέθηκαν σχεδόν εξ ολοκλήρου σε εφαρμογή τα δύο πρώτα στάδια της μεταρρύθμισης της δικαιοδοτικής δομής της Ένωσης, δυνάμει του κανονισμού (ΕΕ, Ευρατόμ) 2015/2422 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 16ης Δεκεμβρίου 2015, για την τροποποίηση του πρωτοκόλλου αριθ. 3 περί του Οργανισμού του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ 2015, L 341, σ. 14).

Πιο συγκεκριμένα, στις πανηγυρικές συνεδριάσεις που διεξήχθησαν στις 13 Απριλίου, στις 8 Ιουνίου και στις 19 Σεπτεμβρίου 2016, ανέλαβαν καθήκοντα έντεκα νέοι δικαστές του Γενικού Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης στο πλαίσιο του πρώτου σταδίου της προαναφερθείσας μεταρρύθμισης, το οποίο προβλέπει προσθήκη δώδεκα δικαστών στο δικαιοδοτικό αυτό όργανο.

Το δεύτερο στάδιο της μεταρρύθμισης, το οποίο συνέπεσε, όπως ήταν η βούληση του νομοθέτη της Ένωσης, με τη μερική ανανέωση της σύνθεσης του Γενικού Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης τον Σεπτέμβριο του 2016, υλοποιήθηκε, αφενός, με την κατάργηση του Δικαστηρίου Δημόσιας Διοίκησης της Ευρωπαϊκής Ένωσης και με τη μεταβίβαση των αρμοδιοτήτων του στο Γενικό Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, δυνάμει του κανονισμού (ΕΕ, Ευρατόμ) 2016/1192 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 6ης Ιουλίου 2016, για τη μεταβίβαση στο Γενικό Δικαστήριο της αρμοδιότητας εκδικάσεως σε πρώτο βαθμό των διαφορών μεταξύ της Ευρωπαϊκής Ένωσης και των υπαλλήλων της (ΕΕ 2016, L 200, σ. 137), ο οποίος τέθηκε σε ισχύ την 1η Σεπτεμβρίου 2016.

Αφετέρου, το δεύτερο στάδιο προβλέπει, παράλληλα, τον διορισμό επτά επιπλέον δικαστών στο Γενικό Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, κατ' αντιστοιχία προς τον αριθμό των «πρώην» δικαστών του Δικαστηρίου Δημόσιας Διοίκησης. Σε αυτό το πλαίσιο, ανέλαβαν καθήκοντα, στην πανηγυρική συνεδρίαση της 19ης Σεπτεμβρίου 2016, πέντε νέοι δικαστές του Γενικού Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης, με την ελπίδα να ακολουθήσουν σύντομα και οι τελευταίοι διορισμοί, με τους οποίους θα ολοκληρωθούν τα δύο πρώτα στάδια της μεταρρύθμισης.

Το τρίτο στάδιο της μεταρρύθμισης θα πραγματοποιηθεί με τη μερική ανανέωση της σύνθεσης του Γενικού Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης τον Σεπτέμβριο του 2019. Θα προστεθούν τότε εννέα ακόμη δικαστές στο εν λόγω δικαιοδοτικό όργανο, για να φθάσουν συνολικά τους 56, ήτοι δύο από κάθε κράτος μέλος.

2. Από πλευράς στατιστικών στοιχείων, θα περιοριστώ εδώ σε μια συνοπτική καταγραφή των γενικών τάσεων που προκύπτουν από τα σχετικά δεδομένα, παραπέμποντας τον αναγνώστη για περισσότερες λεπτομέρειες στα σχόλια της εισαγωγής του μέρους Γ του παρόντος τμήματος της Έκθεσης Πεπραγμένων.

Το πρώτο αξιοσημείωτο στοιχείο αφορά τον συνολικό αριθμό των υποθέσεων που περατώθηκαν από το Δικαστήριο το 2016: με 704 υποθέσεις (+ 14 % σε σχέση με το 2015), περισσότερες δηλαδή από τις εισαχθείσες ενώπιόν του κατά το ίδιο έτος (692), το Δικαστήριο πέτυχε πολύ υψηλή παραγωγικότητα και κατάφερε, με τον τρόπο αυτό, να μειώσει ελαφρά τον αριθμό των εκκρεμών υποθέσεων στις 31 Δεκεμβρίου 2016 (872), σε σχέση με τον αντίστοιχο στα τέλη του 2015 (884).

Από τις υποθέσεις που εισήχθησαν ενώπιον του Δικαστηρίου το 2016, οι 470 συνδέονταν με αιτήσεις προδικαστικής απόφασης, πρωτοφανής αριθμός στην ιστορία του Δικαστηρίου, ο οποίος είναι ενδεικτικός τόσο της σημασίας του μηχανισμού της προδικαστικής παραπομπής για την αποσαφήνιση του δικαίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης όσο και της εμπιστοσύνης των εθνικών δικαστηρίων στη συγκεκριμένη μορφή δικαιοδοτικής συνεργασίας, προς επίτευξη του σκοπού της ομοιόμορφης ερμηνείας και εφαρμογής αυτού του δικαίου.

Το δεύτερο αξιοπρόσεκτο στοιχείο, κατά το περασμένο έτος, σχετίζεται με τη μέση διάρκεια των διαδικασιών ενώπιον του Δικαστηρίου. Όσον αφορά τις διαδικασίες έκδοσης προδικαστικής απόφασης, το 2016 η μέση αυτή διάρκεια ήταν 15 μήνες, ίση περίπου με εκείνη του 2014, η οποία ήταν η καλύτερη επίδοση των τελευταίων τριάντα και πλέον ετών. Σε τούτο συνετέλεσαν σε μεγάλο βαθμό, αφενός, η ολοένα πιο εκτεταμένη χρήση της δικονομικής δυνατότητας να εκδίδεται διάταξη στις περιπτώσεις προδικαστικών παραπομπών όπου είναι πρόδηλη η απάντηση που πρέπει να δώσει το Δικαστήριο και, αφετέρου, ο ιδιαιτέρως αυξημένος αριθμός των αιτήσεων προδικαστικής απόφασης επί των οποίων εφαρμόστηκαν είτε η επείγουσα προδικαστική διαδικασία (PPU) είτε η ταχεία διαδικασία. Ως προς τις αιτήσεις αναίρεσης, η σημαντική πτώση στον χρόνο εκδίκασής τους, ήτοι 12,9 μήνες (έναντι 14 μηνών το 2015) —η μικρότερη διάρκεια από τότε που ιδρύθηκε το Γενικό Δικαστήριο— οφείλεται εν πολλοίς στην απλουστευμένη διαδικασία η οποία υιοθετήθηκε από το Δικαστήριο το 2016 για τις αναιρέσεις στους τομείς της πρόσβασης στα έγγραφα, των δημόσιων συμβάσεων και της διανοητικής ιδιοκτησίας.

B | Η ΝΟΜΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ ΤΟ 2016

I. ΘΕΜΕΛΙΩΔΗ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ

Στη διάρκεια του 2016 το Δικαστήριο κλήθηκε επανειλημμένως να αποφανθεί επί των θεμελιωδών δικαιωμάτων στην έννομη τάξη της Ένωσης. Ορισμένες από τις σχετικές αποφάσεις σταχυολογούνται στην παρούσα Έκθεση Πεπραγμένων ¹.

Μεταξύ αυτών, χρήζει ιδιαίτερης μνείας η απόφαση **Paoletti κ.λπ.** (C-218/15, [EU:C:2016:748](#)), που εκδόθηκε στις 6 Οκτωβρίου 2016. Στη συγκεκριμένη υπόθεση το Δικαστήριο εξέτασε, υπό το πρίσμα της αρχής της αναδρομικής ισχύος του ηπιότερου ποινικού νόμου, αν η προσχώρηση τρίτου κράτους στην Ένωση είχε αποτέλεσμα επί της εφαρμογής της διατάξεως που τυποποιούσε το αδίκημα της διευκόλυνσης της παράνομης μεταναστεύσεως στον ποινικό νόμο με τον οποίο μεταφέρθηκε στην εσωτερική έννομη τάξη το άρθρο 3 της οδηγίας 2002/90/ΕΚ ². Εν προκειμένω, είχε ασκηθεί ποινική δίωξη κατά Ιταλών πολιτών για διευκόλυνση της παράνομης μεταναστεύσεως Ρουμάνων υπηκόων στην Ιταλία, πριν από την προσχώρηση της Ρουμανίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Δεδομένου ότι οι τελευταίοι κατέστησαν εν συνεχεία πολίτες της Ένωσης, το αιτούν δικαστήριο διερωτήθηκε, αφενός, αν η προσχώρηση είχε ως αποτέλεσμα την εξάλειψη του αξιοποίνου των πράξεων διευκόλυνσης της παράνομης μεταναστεύσεως οι οποίες είχαν τελεστεί πριν από την προσχώρηση αυτή και, αφετέρου, αν η αρχή της αναδρομικής ισχύος του ηπιότερου ποινικού νόμου έπρεπε να εφαρμοστεί στην περίπτωση των κατηγορουμένων της κύριας δίκης.

Πρώτον, αφού υπενθύμισε ότι η αρχή της αναδρομικότητας του ηπιότερου ποινικού νόμου, όπως κατοχυρώνεται στο άρθρο 49, παράγραφος 1, του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (στο εξής: Χάρτης), αποτελεί μέρος του πρωτογενούς δικαίου της Ένωσης, το Δικαστήριο έκρινε ότι η εφαρμογή του ηπιότερου ποινικού νόμου προϋποθέτει κατ' ανάγκην μια χρονική διαδοχή νόμων και βασίζεται στη διαπίστωση ότι ο νομοθέτης άλλαξε γνώμη είτε ως προς τον ποινικό χαρακτηρισμό της πράξεως είτε ως προς την ποινή με την οποία πρέπει να τιμωρείται το αδίκημα. Ωστόσο, στην προκειμένη περίπτωση, ουδεμία τροποποίηση επήλθε στην ιταλική ποινική νομοθεσία μετά τη διάπραξη των αδικημάτων που προσάπτονταν στους κατηγορουμένους.

Δεύτερον, το Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι, βάσει του άρθρου 6 ΣΕΕ και του άρθρου 49 του Χάρτη, η προσχώρηση κράτους στην Ένωση δεν εμποδίζει άλλο κράτος μέλος να επιβάλλει ποινικές κυρώσεις σε άτομα τα οποία έχουν τελέσει, πριν από την προσχώρηση αυτή, το αδίκημα της διευκόλυνσης της παράνομης μεταναστεύσεως υπηκόων του πρώτου κράτους. Πράγματι, διάταξη του ποινικού δικαίου

1| Ειδικότερα, γίνεται αναφορά στις ακόλουθες αποφάσεις: απόφαση της 6ης Σεπτεμβρίου 2016, **Petruhhin** (C-182/15, [EU:C:2016:630](#)), υπό τον τίτλο II.1 «Δικαιώματα των πολιτών της Ένωσης»· απόφαση της 5ης Ιουλίου 2016, **Ognyanov** (C-614/14, [EU:C:2016:514](#)), υπό τον τίτλο V «Μέσα ένδικης προστασίας βάσει του δικαίου της Ένωσης»· απόφαση της 9ης Ιουνίου 2016, **Pesce κ.λπ.** (C-78/16 και C-79/16, [EU:C:2016:428](#)), υπό τον τίτλο VI «Γεωργία»· απόφαση της 21ης Δεκεμβρίου 2016, **ΑΓΕΤ Ηρακλής** (C-201/15, [EU:C:2016:972](#)), υπό τον τίτλο VII.3 «Ελευθερία εγκαταστάσεως και ελεύθερη παροχή υπηρεσιών»· απόφαση της 15ης Φεβρουαρίου 2016, N. (C-601/15 PPU, [EU:C:2016:84](#)), υπό τον τίτλο VIII.1 «Πολιτική ασύλου»· απόφαση της 5ης Απριλίου 2016, **Aranyosi και Căldăraru** (C-404/15 και C-659/15 PPU, [EU:C:2016:198](#)), υπό τον τίτλο X.1 «Ευρωπαϊκό ένταλμα συλλήψεως»· απόφαση της 29ης Ιουνίου 2016, **Kossowski** (C-486/14, [EU:C:2016:483](#)), υπό τον τίτλο X.3 «Ποινικές διαδικασίες και αποφάσεις σε άλλο κράτος μέλος»· απόφαση της 28ης Ιουλίου 2016, **Ordre des barreaux francophones et germanophone κ.λπ.** (C-543/14, [EU:C:2016:605](#)), υπό τον τίτλο XII «Φορολογικές διατάξεις»· απόφαση της 21ης Δεκεμβρίου 2016, **Tele2 Sverige και Watson κ.λπ.** (C-203/15 και C-698/15, [EU:C:2016:970](#)), υπό τον τίτλο XIII.2 «Προστασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα»· απόφαση της 20ής Σεπτεμβρίου 2016, **Ledra Advertising κ.λπ. κατά Επιτροπής και ΕΚΤ** (C-8/15 P έως C-10/15 P, [EU:C:2016:701](#)), υπό τον τίτλο XV «Οικονομική και νομισματική πολιτική»· απόφαση της 8ης Νοεμβρίου 2016, **Lesoochranské zoskupenie Vlk** (C-243/15, [EU:C:2016:838](#)), υπό τον τίτλο XVIII «Περιβάλλον».

2| Οδηγία 2002/90/ΕΚ του Συμβουλίου, της 28ης Νοεμβρίου 2002, για τον ορισμό της υποβοήθησης της παράνομης εισόδου, διέλευσης και διαμονής (ΕΕ 2002, L 328, σ. 17).

η οποία, σύμφωνα με τα όσα προβλέπουν η οδηγία 2002/90 και η απόφαση-πλαίσιο 2002/946/ΔΕΥ³, επιβάλλει ποινή φυλακίσεως για το εν λόγω αδίκημα δεν αφορά τους παράνομους μετανάστες, αλλά τα άτομα που διευκολύνουν την παράνομη είσοδο και διαμονή αυτών στο οικείο κράτος μέλος. Το γεγονός και μόνον ότι, μετά την παράνομη είσοδό τους, οι μετανάστες κατέστησαν πολίτες της Ένωσης λόγω της προσχωρήσεως του κράτους καταγωγής τους στην Ένωση δεν είναι δυνατό να επηρεάσει τη διεξαγωγή των ποινικών διαδικασιών οι οποίες έχουν κινηθεί κατά των ατόμων που διευκόλυναν την παράνομη μετανάστευση.

Τρίτον, το Δικαστήριο διαπίστωσε ότι από καμία διάταξη του δικαίου της Ένωσης δεν συνάγεται ότι η απόκτηση της ιθαγένειας της Ένωσης πρέπει να έχει ως αποτέλεσμα την εξάλειψη του αξιοποίνου των πράξεων που έχουν τελέσει οι διακινητές. Τυχόν αντίθετο συμπέρασμα θα είχε ως συνέπεια να ενθαρρύνεται αυτό το είδος παράνομης διακινήσεως από τη στιγμή που δρομολογείται η διαδικασία προσχωρήσεως κάποιου κράτους στην Ένωση. Θα επιτυγχανόταν, δηλαδή, ο αντίθετος ακριβώς σκοπός από εκείνον τον οποίο επιδιώκει ο νομοθέτης της Ένωσης.

II. ΙΘΑΓΕΝΕΙΑ ΤΗΣ ΕΝΩΣΗΣ

Στον τομέα της ευρωπαϊκής ιθαγένειας ξεχωρίζουν έξι αποφάσεις. Οι τρεις αφορούν τα δικαιώματα τα οποία αντλούν από την ιθαγένεια αυτή οι πολίτες των κρατών μελών. Οι άλλες τρεις το δευτερογενές δικαίωμα διαμονής υπηκόου τρίτου κράτους ο οποίος είναι μέλος οικογένειας πολίτη της Ένωσης.

1. ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΤΩΝ ΠΟΛΙΤΩΝ ΤΗΣ ΕΝΩΣΗΣ

Στις 2 Ιουνίου 2016 το Δικαστήριο εξέδωσε την απόφασή του επί της υποθέσεως **Bogendorff von Wolffersdorff** (C-438/14, [EU:C:2016:401](#)), όπου το κρίσιμο ζήτημα ήταν τα όρια της υποχρεώσεως κράτους μέλους να αναγνωρίσει το ονοματεπώνυμο που απέκτησε ένας πολίτης κατά τη διαμονή του σε άλλο κράτος μέλος, του οποίου έχει επίσης την ιθαγένεια. Η διαφορά της κύριας δίκης αφορούσε Γερμανό πολίτη ο οποίος, κατά τον χρόνο που διέμενε στο Ηνωμένο Βασίλειο, απέκτησε τη βρετανική υπηκοότητα και άλλαξε τα ονόματα και το επώνυμό του, με αποτέλεσμα το τελευταίο να περιλαμβάνει στοιχεία δηλωτικά γερμανικών τίτλων ευγενείας. Κατόπιν της επιστροφής του στη Γερμανία, οι αρμόδιες αρχές απέρριψαν την αίτησή του να αναγνωριστούν τα ονόματα και το επώνυμο που είχε αποκτήσει δυνάμει του βρετανικού δικαίου.

Το Δικαστήριο διαπίστωσε ότι, στην προκειμένη υπόθεση, η άρνηση των αρχών κράτους μέλους να αναγνωρίσουν το ονοματεπώνυμο ημεδαπού, όπως καταχωρίστηκε σε άλλο κράτος μέλος του οποίου αυτός έχει επίσης την ιθαγένεια, συνιστούσε πράγματι περιορισμό των ελευθεριών που κατοχυρώνονται στο άρθρο 21 ΣΛΕΕ. Ειδικότερα, από τη στιγμή που ο προσφεύγων της κύριας δίκης ήταν εγγεγραμμένος με διαφορετικά ονοματεπώνυμα στο γερμανικό ληξιαρχείο και στα βρετανικά μητρώα, υπήρχε συγκεκριμένος κίνδυνος όχι μόνο να αναγκαστεί στο μέλλον, λόγω της διαφοράς των ονοματεπωνύμων, να άρει τυχόν αμφιβολίες ως προς την ταυτότητά του, αλλά και να αντιμετωπίσει δυσχέρειες στην προσπάθεια αποδείξεως των οικογενειακών του δεσμών με την κόρη του.

Από την πλευρά της, η Γερμανική Κυβέρνηση εξήγησε ότι, δυνάμει του άρθρου 123 του Θεμελιώδους Νόμου, σε συνδυασμό με το άρθρο 109, τρίτο εδάφιο, του Συντάγματος της Βαϊμάρης, όλα τα προνόμια και οι ανισότητες που συνδέονται με τη γέννηση ή την κοινωνική τάξη καταργήθηκαν στη Γερμανία και ότι,

3| Απόφαση-πλαίσιο 2002/946/ΔΕΥ του Συμβουλίου, της 28ης Νοεμβρίου 2002, για την ενίσχυση του ποινικού πλαισίου για την πρόληψη της υποβοήθησης της παράνομης εισόδου, διέλευσης και διαμονής (ΕΕ 2002, L 328, σ. 1).

ναι μεν οι τίτλοι ευγενείας επιτρέπεται να εξακολουθούν να χρησιμοποιούνται ως στοιχεία του ονόματος και μπορούν υπό προϋποθέσεις να μεταβιβαστούν, πλην όμως απαγορεύεται η δημιουργία νέων τίτλων ευγενείας και η απονομή τους. Οι ως άνω διατάξεις αποτελούν μέρος της γερμανικής δημόσιας τάξεως και έχουν, κατά τη Γερμανική Κυβέρνηση, ως σκοπό να εξασφαλίσουν την ίση μεταχείριση όλων των Γερμανών πολιτών.

Το Δικαστήριο δέχθηκε συναφώς ότι, στο πλαίσιο της λογικής που διέπει την επιλογή του Γερμανού συντακτικού νομοθέτη, το άρθρο 109, τρίτο εδάφιο, του Συντάγματος της Βαϊμάρης, ως στοιχείο της εθνικής ταυτότητας κράτους μέλους για την οποία γίνεται λόγος στο άρθρο 4, παράγραφος 2, ΣΕΕ, μπορεί να ληφθεί υπόψη ως παράγοντας ικανός να δικαιολογήσει περιορισμό του αναγνωριζόμενου από το δίκαιο της Ένωσης δικαιώματος ελεύθερης κυκλοφορίας των προσώπων. Πιο συγκεκριμένα, η δικαιολόγηση με βάση, αφενός, την αρχή της ισότητας των Γερμανών πολιτών ενώπιον του νόμου και, αφετέρου, τη συνταγματική επιλογή να καταργηθούν τα προνόμια και οι ανισότητες και να απαγορευθεί η χρήση τίτλων ευγενείας πρέπει όντως να ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι άπτεται λόγων δημόσιας τάξεως. Κατά το Δικαστήριο, θα αντέβαινε στη βούληση του Γερμανού νομοθέτη το ενδεχόμενο να μπορούν οι ημεδαποί, κάνοντας χρήση του δικαίου άλλου κράτους μέλους, να υιοθετούν εκ νέου τους καταργηθέντες τίτλους ευγενείας. Τυχόν συστηματική αναγνώριση, όμως, των αλλαγών ονοματεπωνύμων, όπως στην υπόθεση της κύριας δίκης, είναι πιθανό να καταλήξει σε αυτό ακριβώς το αποτέλεσμα.

Το Δικαστήριο αποφάνθηκε, συνεπώς, ότι οι αρχές κράτους μέλους δεν υποχρεούνται, υπό περιστάσεις όπως αυτές της κύριας δίκης, να αναγνωρίσουν σε ημεδαπό το όνομα το οποίο έχει αποκτήσει νομίμως σε άλλο κράτος μέλος. Ειδικότερα, μολονότι η άρνηση αναγνώρισεως περιορίζει τις ελευθερίες οι οποίες κατοχυρώνονται στο άρθρο 21 ΣΛΕΕ, εντούτοις δικαιολογείται από λόγους δημόσιας τάξεως, εφόσον είναι πρόσφορη και αναγκαία προς διασφάλιση της τηρήσεως της αρχής της ισότητας όλων των πολιτών του οικείου κράτους μέλους ενώπιον του νόμου. Η εκτίμηση του αναλογικού χαρακτήρα μιας τέτοιας πρακτικής απαιτεί ανάλυση και στάθμιση διαφόρων ιδιαιζόντων νομικών και πραγματικών στοιχείων αυτού του κράτους μέλους, στις οποίες καταλλήλότερο να προβεί είναι το αιτούν δικαστήριο, και όχι το Δικαστήριο. Ως στοιχεία που θα πρέπει, πάντως, να ληφθούν υπόψη, το Δικαστήριο επισήμανε ότι ο προσφεύγων της κύριας δίκης άσκησε το δικαίωμα ελεύθερης κυκλοφορίας και έχει διπλή ιθαγένεια, γερμανική και βρετανική, ότι τα στοιχεία τα οποία προστέθηκαν στο ονοματεπώνυμό του στο Ηνωμένο Βασίλειο δεν δηλώνουν τυπικώς τίτλους ευγενείας ούτε στη Γερμανία ούτε στο Ηνωμένο Βασίλειο, αλλά δίνουν απλώς την εντύπωση αριστοκρατικής καταγωγής, καθώς και ότι η αλλαγή του ονοματεπωνύμου στην προκειμένη περίπτωση αποτελούσε αμιγώς προσωπική επιλογή του ενδιαφερομένου, οπότε τα διαφορετικά ονοματεπώνυμα που προέκυψαν λόγω της αλλαγής αυτής δεν οφείλονταν ούτε στις συνθήκες γεννήσεώς του, ούτε σε υιοθεσία, ούτε στην απόκτηση της βρετανικής ιθαγένειας.

Με την απόφαση της 6ης Σεπτεμβρίου 2016 **Petruhhin** (C-182/15, [EU:C:2016:630](#)), το τμήμα μείζονος συνθέσεως του Δικαστηρίου εξέτασε αν, στο πλαίσιο συμφωνίας μεταξύ κράτους μέλους και τρίτου κράτους όσον αφορά την έκδοση προσώπων, οι υπήκοοι άλλου κράτους μέλους πρέπει να μπορούν τα τύχουν, λαμβανομένων υπόψη τόσο της αρχής της απαγορεύσεως των διακρίσεων λόγω ιθαγένειας όσο και του δικαιώματος ελεύθερης κυκλοφορίας των πολιτών της Ένωσης, της προστασίας που παρέχει ο κανόνας του κράτους διαμονής δυνάμει του οποίου απαγορεύεται η έκδοση των ημεδαπών. Επρόκειτο, πιο συγκεκριμένα, για αίτηση εκδόσεως την οποία απηύθυναν οι ρωσικές στις λεττονικές αρχές, σε σχέση με Εσθονό υπήκοο κατηγορούμενο για διακίνηση ναρκωτικών.

Το Δικαστήριο υπενθύμισε κατ' αρχάς ότι ο ενδιαφερόμενος, μεταβαίνοντας στη Λεττονία, άσκησε, ως πολίτης της Ένωσης, το δικαίωμά του ελεύθερης κυκλοφορίας εντός της Ένωσης, οπότε η περίπτωση του εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής των Συνθηκών και, ως εκ τούτου, της αρχής της απαγορεύσεως των διακρίσεων λόγω ιθαγένειας. Πρέπει δε να γίνει δεκτό ότι εθνική ρύθμιση η οποία προβλέπει άνιση μεταχείριση, στον βαθμό που επιτρέπει την έκδοση πολιτών της Ένωσης μόνον εφόσον είναι υπήκοοι άλλου

κράτους μέλους, συνιστά περιορισμό της ελεύθερης κυκλοφορίας, κατά την έννοια του άρθρου 21 ΣΛΕΕ. Το Δικαστήριο τόνισε στη συνέχεια ότι ο περιορισμός αυτός μπορεί να δικαιολογηθεί μόνον αν στηρίζεται σε αντικειμενικούς λόγους και είναι ανάλογος προς κάποιον θεμιτό σκοπό που επιδιώκεται από το εθνικό δίκαιο. Εν προκειμένω, μολονότι ο σκοπός τον οποίο επικαλέστηκε το οικείο κράτος μέλος, ήτοι η αποτροπή του ενδεχομένου ατιμωρησίας των υπηκόων άλλου κράτους μέλους που έχουν διαπράξει αδίκημα σε τρίτο κράτος, πρέπει να θεωρηθεί θεμιτός κατά το δίκαιο της Ένωσης, το Δικαστήριο έκρινε ότι είναι απαραίτητο, παρά ταύτα, να εξεταστεί αν υφίσταται άλλο μέτρο το οποίο να καθιστά δυνατή την εξίσου αποτελεσματική επίτευξη του ως άνω σκοπού, θίγοντας παράλληλα λιγότερο την άσκηση των δικαιωμάτων που παρέχονται από το άρθρο 21 ΣΛΕΕ. Συναφώς, ελλείψει κανόνων του δικαίου της Ένωσης που να διέπουν την έκδοση μεταξύ, αφενός, των κρατών μελών και, αφετέρου, ενός τρίτου κράτους, πρέπει να τίθενται σε εφαρμογή όλοι οι μηχανισμοί συνεργασίας και αμοιβαίας συνδρομής τους οποίους προβλέπει το δίκαιο της Ένωσης για τις ποινικές υποθέσεις, ιδίως δε να δίνεται προτεραιότητα στην ανταλλαγή πληροφοριών με το κράτος μέλος της ιθαγένειας του ενδιαφερομένου. Επομένως, όταν κράτος μέλος όπου έχει μεταβεί πολίτης της Ένωσης υπήκοος άλλου κράτους μέλους παραλαμβάνει αίτηση εκδόσεως από τρίτο κράτος με το οποίο το πρώτο κράτος μέλος έχει συνάψει συμφωνία περί εκδόσεως, τότε το κράτος μέλος διαμονής οφείλει να ενημερώσει το κράτος μέλος ιθαγένειας και, ενδεχομένως, κατόπιν αιτήματος του δεύτερου αυτού κράτους μέλους, να του παραδώσει τον πολίτη, σύμφωνα με τις διατάξεις της αποφάσεως-πλαίσιου 2002/584/ΔΕΥ⁴, υπό την προϋπόθεση ότι το κράτος μέλος ιθαγένειας έχει δικαιοδοσία, βάσει του εθνικού του δικαίου, να ασκήσει δίωξη εις βάρος του προσώπου αυτού για πράξεις που έχουν τελεστεί στην αλλοδαπή.

Επιπλέον, το κράτος μέλος που παραλαμβάνει την αίτηση τρίτου κράτους για την έκδοση υπηκόου άλλου κράτους μέλους υποχρεούται να ελέγξει και να βεβαιωθεί ότι η έκδοση δεν θα προσβάλει τα δικαιώματα που κατοχυρώνονται στο άρθρο 19 του Χάρτη, το οποίο ορίζει ότι ουδείς μπορεί να απομακρυνθεί, να απελαθεί ή να εκδοθεί προς κράτος όπου διατρέχει σοβαρό κίνδυνο να του επιβληθεί η ποινή του θανάτου ή να υποβληθεί σε βασανιστήρια ή άλλη απάνθρωπη ή εξευτελιστική ποινή ή μεταχείριση. Επ' αυτού, το Δικαστήριο διευκρίνισε ότι η ύπαρξη δηλώσεων και η αποδοχή διεθνών συνθηκών που εγγυώνται κατ' αρχήν τον σεβασμό των θεμελιωδών δικαιωμάτων δεν αρκούν, από μόνες τους, για τη διασφάλιση επαρκούς προστασίας από τον κίνδυνο κακομεταχειρίσεως στην περίπτωση όπου αξιόπιστες πηγές κάνουν λόγο για πρακτικές των αρχών προδήλως αντίθετες προς την Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την Προάσπιση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών (στο εξής: ΕΣΔΑ).

Τέλος, με την απόφαση της 25ης Φεβρουαρίου 2016 **García-Nieto κ.λπ.** (C-299/14, [EU:C:2016:114](#)), το Δικαστήριο επιβεβαίωσε την πρόσφατη νομολογία του⁵, σύμφωνα με την οποία *το κράτος μέλος υποδοχής μπορεί να αποκλείει τους υπηκόους άλλων κρατών μελών από ορισμένες κοινωνικές παροχές κατά τους τρεις πρώτους μήνες της διαμονής τους σε αυτό*. Στην υπόθεση της κύριας δίκης, μια οικογένεια Ισπανών στράφηκε κατά γερμανικής υπηρεσίας απασχόλησης η οποία, στηριζόμενη στην εθνική νομοθεσία, αρνήθηκε να χορηγήσει στον πατέρα και στον γιο κατά τους τρεις πρώτους μήνες της διαμονής τους στη Γερμανία το επίδομα διαβιώσεως για όσους αναζητούν εργασία και για τα τέκνα τους. Οι δύο αιτούντες τη χορήγηση του επιδόματος είχαν μεταβεί στο συγκεκριμένο κράτος μέλος στα τέλη του Ιουνίου του 2012, λίγους μήνες μετά τη μητέρα και την κόρη. Κατά τον χρόνο εκείνο, η μητέρα είχε ήδη κανονική αμειβόμενη απασχόληση στη Γερμανία, με υποχρεωτική κάλυψη από το εθνικό σύστημα κοινωνικής ασφαλίσεως.

Το Δικαστήριο υπενθύμισε ότι, βάσει της οδηγίας 2004/38, οι πολίτες της Ένωσης έχουν δικαίωμα διαμονής στην επικράτεια άλλου κράτους μέλους για χρονικό διάστημα έως τρεις μήνες χωρίς όρους και διατυπώσεις

4| Απόφαση-πλαίσιο 2002/584/ΔΕΥ του Συμβουλίου, της 13ης Ιουνίου 2002, για το ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης και τις διαδικασίες παράδοσης μεταξύ των κρατών μελών (ΕΕ 2002, L 190, σ. 1).

5| Αποφάσεις του Δικαστηρίου της 11ης Νοεμβρίου 2014, **Dano** (C-333/13, [EU:C:2014:2358](#)), και της 15ης Σεπτεμβρίου 2015, **Alimanovic** (C-67/14, [EU:C:2015:597](#)).

πέραν της απαιτήσεως κατοχής ισχύοντος δελτίου ταυτότητας ή διαβατηρίου. Δεδομένου ότι, για την εν λόγω περίοδο, τα κράτη μέλη δεν μπορούν να απαιτήσουν από τους πολίτες της Ένωσης να διαθέτουν επαρκή μέσα για τη διαβίωσή τους, ούτε προσωπική ασφαλιστική κάλυψη ασθένειας, η οδηγία παρέχει στα κράτη μέλη την ευχέρεια, προκειμένου να διατηρήσουν την οικονομική ισορροπία του εθνικού συστήματος κοινωνικής ασφαλίσεως, να μη χορηγούν για τους τρεις πρώτους μήνες οποιαδήποτε κοινωνική παροχή σε όσους από τους πολίτες αυτούς δεν είναι μισθωτοί ή μη μισθωτοί ή δεν έχουν διατηρήσει την ιδιότητα του εργαζομένου. Κατά το Δικαστήριο, ο αποκλεισμός αυτός από τις κοινωνικές παροχές δεν προϋποθέτει εξατομικευμένη εξέταση της περιπτώσεως του κάθε ενδιαφερομένου.

2. ΔΕΥΤΕΡΟΓΕΝΕΣ ΔΙΚΑΙΩΜΑ ΔΙΑΜΟΝΗΣ ΥΠΗΚΟΟΥ ΤΡΙΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

Με τις αποφάσεις **Rendón Marín** (C-165/14, [EU:C:2016:675](#)) και **CS** (C-304/14, [EU:C:2016:674](#)), που εκδόθηκαν στις 13 Σεπτεμβρίου 2016, το τμήμα μείζονος συνθέσεως του Δικαστηρίου κλήθηκε να αποσαφηνίσει αν, κατά το δίκαιο της Ένωσης, κράτος μέλος μπορεί να απορρίψει αυτοδικαίως, βάσει ποινικού ιστορικού και μόνον, την αίτηση για άδεια διαμονής προσώπου που είναι υπήκοος τρίτου κράτους και έχει την αποκλειστική επιμέλεια δύο τέκνων, ανήλικων πολιτών της Ένωσης, εκ των οποίων το ένα έχει την ιθαγένεια κράτους μέλους διαφορετικού από το κράτος μέλος της διαμονής του, ενώ το άλλο έχει την ιθαγένεια του κράτους μέλους όπου διέμενε ανέκαθεν.

Πρώτον, το Δικαστήριο διαπίστωσε ότι, αν σε γονέα που είναι υπήκοος τρίτου κράτους και έχει εν τοις πράγμασι την επιμέλεια ανήλικου πολίτη της Ένωσης ο οποίος διαμένει σε κράτος μέλος διαφορετικό από το κράτος μέλος της ιθαγένειάς του δεν αναγνωριστεί δικαίωμα διαμονής μαζί με το τέκνο του στο κράτος μέλος υποδοχής, καταλύεται η πρακτική αποτελεσματικότητα του δικαιώματος διαμονής του παιδιού. Κατόπιν τούτου, το Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι το άρθρο 21 ΣΛΕΕ και η οδηγία 2004/38 επιτρέπουν στον γονέα αυτόν να διαμένει με το τέκνο του, το οποίο είναι πολίτης της Ένωσης, στο κράτος μέλος υποδοχής εφόσον ο γονέας πληροί τις προϋποθέσεις του άρθρου 7, παράγραφος 1, στοιχείο β', της εν λόγω οδηγίας, ήτοι διαθέτει επαρκείς πόρους και πλήρη ασφαλιστική κάλυψη ασθένειας. Δεύτερον, όσον αφορά την περίπτωση ανήλικου που διέμενε ανέκαθεν στο κράτος μέλος της ιθαγένειάς του, το Δικαστήριο υπογράμμισε ότι το άρθρο 20 ΣΛΕΕ απονέμει σε όποιον έχει την ιθαγένεια κράτους μέλους την ιδιότητα του πολίτη της Ένωσης, η οποία παρέχει δικαίωμα ελεύθερης κυκλοφορίας και διαμονής στο έδαφος των κρατών μελών. Αντιβαίνουν δε στο άρθρο αυτό τυχόν εθνικά μέτρα που έχουν ως αποτέλεσμα να μην μπορούν οι πολίτες της Ένωσης να απολαύουν των δικαιωμάτων τους στην πράξη. Τούτο συμβαίνει όταν η απόρριψη της αιτήσεως για άδεια διαμονής ή η απέλαση υπηκόου τρίτου κράτους έχει ως συνέπεια να αναγκαστεί το τέκνο του, το οποίο είναι πολίτης της Ένωσης και τελεί υπό την αποκλειστική του επιμέλεια, να τον ακολουθήσει και, άρα, να εγκαταλείψει την Ένωση.

Ως προς το ζήτημα ποια σημασία έχει το ποινικό ιστορικό για την αναγνώριση δευτερογενούς δικαιώματος διαμονής σε μέλος της οικογένειας πολίτη της Ένωσης, το Δικαστήριο έκρινε ότι προσκρούει στο δίκαιο της Ένωσης τυχόν περιορισμός του δικαιώματος διαμονής ο οποίος θεμελιώνεται σε λόγους γενικής προληψέως και επιβάλλεται προκειμένου να λειτουργήσει αποτρεπτικώς έναντι άλλων αλλοδαπών, ιδίως όταν το σχετικό μέτρο έχει διαταχθεί αυτομάτως κατόπιν ποινικής καταδίκης. Πράγματι, τα περιοριστικά μέτρα τα οποία λαμβάνονται από τα κράτη μέλη πρέπει να είναι σύμφωνα με την αρχή της αναλογικότητας και να στηρίζονται αποκλειστικώς στην προσωπική συμπεριφορά του ενδιαφερομένου.

Έτσι, το Δικαστήριο επισήμανε ότι, σε περιπτώσεις όπως η προκειμένη, κάθε παρέκκλιση από το δικαίωμα διαμονής των πολιτών της Ένωσης ή των μελών της οικογένειάς τους με σκοπό τη διατήρηση της δημόσιας τάξεως ή τη διαφύλαξη της δημόσιας ασφάλειας πρέπει να ερμηνεύεται συστατικώς. Μολονότι το άρθρο 20 ΣΛΕΕ δεν θίγει τη δυνατότητα των κρατών μελών να επικαλεστούν μια τέτοια εξαίρεση, το

περιεχόμενό της δεν είναι δυνατό να καθορίζεται μονομερώς από αυτά, άνευ ελέγχου εκ μέρους των θεσμικών οργάνων της Ένωσης, αφού πρέπει οπωσδήποτε, στο πλαίσιο της σχετικής εκτιμήσεως, να λαμβάνεται υπόψη το δικαίωμα σεβασμού της ιδιωτικής και της οικογενειακής ζωής, όπως προβλέπεται στο άρθρο 7 του Χάρτη.

Στην απόφαση της 30ής Ιουνίου 2016 **NA** (C-115/15, [EU:C:2016:487](#)), το Δικαστήριο ασχολήθηκε με το ζήτημα αν υπήκοος τρίτου κράτους η οποία έχει διαζευχθεί τον σύζυγό της, πολίτη της Ένωσης, και έχει την επιμέλεια των τέκνων τους μπορεί να διατηρήσει το δικαίωμά της διαμονής στο κράτος μέλος υποδοχής στην περίπτωση όπου η ένδικη διαδικασία για την έκδοση του διαζυγίου κινήθηκε μετά την αναχώρηση του συζύγου της από το συγκεκριμένο κράτος μέλος. Στην υπόθεση της κύριας δίκης, Πακιστανή υπήκοος είχε συνάψει γάμο με Γερμανό πολίτη. Το ζεύγος διέμενε στο Ηνωμένο Βασίλειο, όπου ο σύζυγος εργαζόταν είτε ως μισθωτός είτε ως μη μισθωτός. Επειδή η σχέση τους επιδεινώθηκε, η σύζυγος, η οποία είχε υπάρξει κατ' επανάληψη θύμα ενδοοικογενειακής βίας, άσκησε το 2016, ενώ ο σύζυγός της είχε ήδη εγκαταλείψει το Ηνωμένο Βασίλειο, αγωγή διαζυγίου και της ανατέθηκε η αποκλειστική επιμέλεια των δύο τέκνων τους. Τα τελευταία είχαν μεν τη γερμανική ιθαγένεια, πλην όμως είχαν γεννηθεί στο Ηνωμένο Βασίλειο, όπου και πήγαιναν σχολείο από το 2009 και το 2010 αντιστοίχως. Η Πακιστανή υπήκοος υπέβαλε επίσης αίτηση για άδεια μόνιμης διανομής στο Ηνωμένο Βασίλειο, αλλά η αρμόδια εθνική αρχή την απέρριψε.

Όσον αφορά το δικαίωμα διαμονής της συζύγου στο Ηνωμένο Βασίλειο, το Δικαστήριο υπενθύμισε κατ' αρχάς ότι, βάσει του άρθρου 13, παράγραφος 2, πρώτο εδάφιο, στοιχείο γ', της οδηγίας 2004/38/EK ⁶, το διαζύγιο δεν συνεπάγεται απώλεια του δικαιώματος διαμονής των μελών της οικογένειας πολίτη της Ένωσης τα οποία δεν έχουν την ιθαγένεια κράτους μέλους όταν υπαγορεύεται από ιδιαιτέρως δυσχερείς καταστάσεις, όπως σε περιπτώσεις ασκήσεως ενδοοικογενειακής βίας ενόσω υφίστατο ο γάμος. Εντούτοις, παραπέμποντας στην απόφαση *Singh κ.λπ.* ⁷, το Δικαστήριο επανέλαβε ότι, κατά το άρθρο 7, παράγραφος 2, της ίδιας οδηγίας, ο πολίτης της Ένωσης ο οποίος είναι σύζυγος υπηκόου τρίτου κράτους πρέπει να έχει διαμείνει στο κράτος μέλος υποδοχής τουλάχιστον μέχρι την ημερομηνία κινήσεως της ένδικης διαδικασίας για την έκδοση διαζυγίου προκειμένου η υπήκοος τρίτου κράτους να μπορεί να επικαλεστεί τη διατήρηση του δικού της δικαιώματος διαμονής. Τούτο όμως δεν συνέβη στην υπόθεση της κύριας δίκης.

Αντιθέτως, το Δικαστήριο έκρινε ότι, βάσει του δικαιώματος που έχουν τα τέκνα διακινούμενων εργαζομένων για πρόσβαση στο εκπαιδευτικό σύστημα του κράτους μέλους υποδοχής, δυνάμει του άρθρου 12 του κανονισμού (ΕΟΚ) 1612/68 ⁸, τα τέκνα και ο υπήκοος τρίτου κράτους γονέας ο οποίος έχει την αποκλειστική επιμέλειά τους απολαμβάνουν δικαίωμα διαμονής στο κράτος μέλος υποδοχής σε μια περίπτωση όπως αυτή της κύριας δίκης, όπου ο άλλος γονέας είναι πολίτης της Ένωσης και εργάστηκε στο συγκεκριμένο κράτος μέλος, πλην όμως έπαυσε να διαμένει σε αυτό προτού τα τέκνα αρχίσουν εκεί τη σχολική τους εκπαίδευση. Πράγματι, σε περιστάσεις υπό τις οποίες, δυνάμει της προαναφερθείσας διατάξεως, τα τέκνα έχουν δικαίωμα να συνεχίσουν τη σχολική εκπαίδευσή τους στο κράτος μέλος υποδοχής ενώ ο γονέας που ασκεί την επιμέλειά τους διατρέχει τον κίνδυνο απώλειας του δικαιώματός του διαμονής, ενδεχόμενη άρνηση παροχής στον εν λόγω γονέα της δυνατότητας να παραμείνει στο κράτος μέλος υποδοχής κατά τη

6| Οδηγία 2004/38/EK του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 29ης Απριλίου 2004, σχετικά με το δικαίωμα των πολιτών της Ένωσης και των μελών των οικογενειών τους να κυκλοφορούν και να διαμένουν ελεύθερα στην επικράτεια των κρατών μελών, για την τροποποίηση του κανονισμού (ΕΟΚ) 1612/68 και την κατάργηση των οδηγιών 64/221/ΕΟΚ, 68/360/ΕΟΚ, 72/194/ΕΟΚ, 73/148/ΕΟΚ, 75/34/ΕΟΚ, 75/35/ΕΟΚ, 90/364/ΕΟΚ, 90/365/ΕΟΚ και 93/96/ΕΟΚ (ΕΕ 2004, L 158, σ. 77, και διορθωτικά ΕΕ 2004, L 229, σ. 35 και ΕΕ 2007, L 204, σ. 28).

7| Απόφαση του Δικαστηρίου της 16ης Ιουλίου 2015, *Singh κ.λπ.* (C-218/14, [EU:C:2015:476](#)).

8| Κανονισμός (ΕΟΚ) 1612/68 του Συμβουλίου, της 15ης Οκτωβρίου 1968, περί της ελεύθερης κυκλοφορίας των εργαζομένων στο εσωτερικό της Κοινότητας (ΕΕ ειδ. έκδ. 05/001, σ. 33).

διάρκεια της σχολικής εκπαίδευσης των τέκνων του μπορεί να στερήσει από αυτά δικαίωμα το οποίο τους έχει παράσχει ο νομοθέτης της Ένωσης.

Τέλος, το Δικαστήριο σημείωσε ότι, κατά το άρθρο 21 ΣΛΕΕ, οι ανήλικοι πολίτες της Ένωσης, καθώς και ο γονέας που έχει εν τοις πράγμασι την επιμέλειά τους, απολαμβάνουν δικαιώματος διαμονής εφόσον αυτοί οι πολίτες της Ένωσης πληρούν τις προϋποθέσεις του άρθρου 7, παράγραφος 1, της οδηγίας 2004/38/ΕΚ⁹, ήτοι, μεταξύ άλλων, διαθέτουν επαρκείς πόρους, οι οποίοι μπορούν κάλλιστα να παρέχονται και από τον υπήκοο τρίτου κράτους γονέα τους.

III. ΘΕΣΜΙΚΕΣ ΔΙΑΤΑΞΕΙΣ

1. ΝΟΜΙΚΗ ΒΑΣΗ ΤΩΝ ΠΡΑΞΕΩΝ ΤΗΣ ΕΝΩΣΗΣ

Το 2016, το Δικαστήριο εξέδωσε τρεις σημαντικές αποφάσεις σχετικά με τη νομική βάση των πράξεων της Ένωσης. Αφορούν, αντιστοίχως, την κοινή εξωτερική πολιτική και πολιτική ασφαλείας (ΚΕΠΠΑ), τη γεωργία και τη δικαστική συνεργασία σε ποινικές υποθέσεις.

Πρώτον, το τμήμα μείζονος συνθέσεως του Δικαστηρίου ακύρωσε, με την απόφαση της 14ης Ιουνίου 2016 **Κοινοβούλιο κατά Συμβουλίου** (C-263/14, [EU:C:2016:435](#)), την απόφαση 2014/198/ΚΕΠΠΑ του Συμβουλίου, της 10ης Μαρτίου 2014, για την υπογραφή και σύναψη της συμφωνίας μεταξύ της Ευρωπαϊκής Ένωσης και της Ενωμένης Δημοκρατίας της Τανζανίας για τους όρους της μεταγωγής των υπόπτων πειρατείας και των συναφών κατασχθέντων περιουσιακών στοιχείων από τη ναυτική δύναμη υπό την ηγεσία της Ευρωπαϊκής Ένωσης στην Ενωμένη Δημοκρατία της Τανζανίας¹⁰.

Προς στήριξη της προσφυγής του, το Κοινοβούλιο είχε προβάλει δύο λόγους ακυρώσεως. Με τον πρώτο λόγο υποστήριξε ότι κακώς η προσβαλλόμενη απόφαση είχε εκδοθεί βάσει της ειδικής διαδικασίας του άρθρου 218, παράγραφος 6, δεύτερο εδάφιο, πρώτη περίοδος, ΣΛΕΕ, η οποία έχει θεσπιστεί για τις συμφωνίες που άπτονται αποκλειστικώς της ΚΕΠΠΑ και αποκλείει κάθε συμμετοχή του Κοινοβουλίου. Με τον δεύτερο λόγο, ο οποίος αφορούσε παράβαση του άρθρου 218, παράγραφος 10, ΣΛΕΕ, το Κοινοβούλιο προσήψε στο Συμβούλιο ότι δεν του παρέιχε άμεση και πλήρη ενημέρωση σε όλα τα στάδια της διαπραγματεύσεως και της συνάψεως της συμφωνίας.

Ως προς τη διαδικασία που ακολουθήθηκε για την έκδοση της προσβαλλόμενης αποφάσεως, το Δικαστήριο υπενθύμισε κατ' αρχάς ότι, αν από την εξέταση πράξεως της Ένωσης προκύπτει ότι αυτή επιδιώκει δύο σκοπούς ή έχει δύο συνιστώσες και το ένα εκ των δύο αυτών στοιχείων μπορεί να χαρακτηριστεί κύριο ενώ το άλλο είναι απλώς παρεπόμενο, τότε η πράξη πρέπει κατ' αρχήν να στηρίζεται σε μία και μόνη νομική βάση, δηλαδή σε εκείνη που επιβάλλεται από το κύριο ή υπερισχύον στοιχείο. Εν προκειμένω, δεδομένου ότι από την εξέταση της συμφωνίας ΕΕ-Τανζανίας κατέστη σαφές ότι αυτή άπτεται, κατά κύριο λόγο, της ΚΕΠΠΑ, και όχι της δικαστικής συνεργασίας σε ποινικές υποθέσεις ή της αστυνομικής συνεργασίας, το Δικαστήριο διαπίστωσε ότι ορθώς η απόφαση περί υπογραφής και συνάψεως της συμφωνίας εκδόθηκε βάσει της ειδικής διαδικασίας για τις συμφωνίες που άπτονται της ΚΕΠΠΑ.

9| Οδηγία 2004/38/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 29ης Απριλίου 2004, σχετικά με το δικαίωμα των πολιτών της Ένωσης και των μελών των οικογενειών τους να κυκλοφορούν και να διαμένουν ελεύθερα στην επικράτεια των κρατών μελών, για την τροποποίηση του κανονισμού (ΕΟΚ) 1612/68 και την κατάργηση των οδηγιών 64/221/ΕΟΚ, 68/360/ΕΟΚ, 72/194/ΕΟΚ, 73/148/ΕΟΚ, 75/34/ΕΟΚ, 75/35/ΕΟΚ, 90/364/ΕΟΚ, 90/365/ΕΟΚ και 93/96/ΕΟΚ (ΕΕ 2004, L 158, σ. 77, και διορθωτικά ΕΕ 2004, L 229, σ. 35 και ΕΕ 2007, L 204, σ. 28).

10| ΕΕ 2014, L 108, σ. 1.

Στη συνέχεια το Δικαστήριο, καίτοι επισήμανε ότι αποκλείεται η συμμετοχή του Κοινοβουλίου στις διαδικασίες διαπραγματεύσεως και συνάψεως συμφωνιών που εμπίπτουν στον τομέα της ΚΕΠΠΑ, αποφάνθηκε ότι η απαίτηση ενημερώσεως του Κοινοβουλίου, δυνάμει του άρθρου 218, παράγραφος 10, ΣΛΕΕ, καλύπτει και τα ενδιάμεσα αποτελέσματα στα οποία καταλήγουν οι διαπραγματεύσεις. Συνεπώς, το Συμβούλιο όφειλε, στην προκειμένη περίπτωση, να κοινοποιήσει στο Κοινοβούλιο το κείμενο τόσο του σχεδίου συμφωνίας όσο και του σχεδίου αποφάσεως, από τη στιγμή που αμφότερα είχαν κοινοποιηθεί στις αρχές της Τανζανίας ενόψει της συνάψεως της συμφωνίας ΕΕ-Τανζανίας. Δεδομένου ότι αυτή η παράλειψη του Συμβουλίου να εκπληρώσει την υποχρέωση ενημερώσεως είχε ως συνέπεια να μην είναι το Κοινοβούλιο σε θέση να ασκήσει το δικαίωμα παρακολουθήσεως που έχει ως προς τον τομέα της ΚΕΠΠΑ και να διατυπώσει, ενδεχομένως, την άποψή του σχετικά με την ορθή νομική βάση στην οποία θα έπρεπε να στηριχθεί η απόφαση περί υπογραφής και συνάψεως της συμφωνίας, το Δικαστήριο ακύρωσε την προσβαλλόμενη απόφαση λόγω παραβάσεως ουσιώδους τύπου.

Δεύτερον, η σχέση μεταξύ των δύο νομικών βάσεων που προβλέπονται αντιστοίχως στις παραγράφους 2 και 3 του άρθρου 43 ΣΛΕΕ διευκρινίστηκε από το Δικαστήριο με την απόφαση της 7ης Σεπτεμβρίου 2016 **Γερμανία κατά Κοινοβουλίου και Συμβουλίου** (C-113/14, [EU:C:2016:635](#)). Η Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας ισχυρίστηκε, με την προσφυγή ακυρώσεως την οποία άσκησε, ότι το Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο χρησιμοποίησαν εσφαλμένη νομική βάση στον βαθμό που επέλεξαν το άρθρο 43, παράγραφος 2, ΣΛΕΕ, και όχι το άρθρο 43, παράγραφος 3, ΣΛΕΕ, ως έρεισμα για το άρθρο 7 του κανονισμού (ΕΕ) 1308/2013¹¹. Το άρθρο 7 του κανονισμού 1308/2013 καθορίζει τα κατώτατα όρια αναφοράς για διάφορα γεωργικά προϊόντα σε σχέση με τα οποία χωρεί δημόσια παρέμβαση προς στήριξη της αγοράς. Αυτά τα κατώτατα όρια αναφοράς είναι κρίσιμα για τα γεωργικά προϊόντα για τα οποία γίνεται λόγος στο άρθρο 2 του κανονισμού (ΕΕ) 1370/2013¹².

Το Δικαστήριο τόνισε συναφώς ότι, όπως ορίζει το άρθρο 43, παράγραφος 2, ΣΛΕΕ, το Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο υποχρεούνται να θεσπίζουν, σύμφωνα με τη συνήθη νομοθετική διαδικασία, τις «διατάξεις που είναι αναγκαίες για την επίτευξη των στόχων της κοινής γεωργικής και αλιευτικής πολιτικής». Αντιθέτως, βάσει του άρθρου 43, παράγραφος 3, ΣΛΕΕ, το Συμβούλιο λαμβάνει, κατόπιν προτάσεως της Επιτροπής, «μέτρα σχετικά με τον καθορισμό των τιμών, των εισφορών, των ενισχύσεων και των ποσοτικών περιορισμών καθώς και σχετικά με τον καθορισμό και την κατανομή των αλιευτικών δυνατοτήτων». Κατά το Δικαστήριο, τα τελευταία αυτά μέτρα έχουν, κατά κύριο λόγο, τεχνικό χαρακτήρα και θεωρείται ότι λαμβάνονται προς εκτέλεση των διατάξεων οι οποίες θεσπίζονται βάσει του άρθρου 43, παράγραφος 2, ΣΛΕΕ. Εν προκειμένω, τόσο ο καθορισμός όσο και η αναθεώρηση των κατώτατων ορίων αναφοράς, την οποία προβλέπει το άρθρο 7, παράγραφος 2, του κανονισμού 1308/2013, απαιτούν πρωτίστως τεχνικές και επιστημονικές εκτιμήσεις. Δεδομένου, αφενός, ότι ο κανονισμός 1308/2013 δεν περιέχει στοιχεία στα οποία να μπορεί να θεμελιωθεί με πειστικό τρόπο οποιαδήποτε διάκριση μεταξύ της αναθεωρήσεως των κατώτατων ορίων και του καθορισμού τους για πρώτη φορά, και, αφετέρου, ότι οι τιμές παρεμβάσεως ανάγονται ευθέως στα κατώτατα όρια αναφοράς, το Δικαστήριο συνήγαγε το συμπέρασμα ότι ο καθορισμός των κατώτατων αυτών ορίων αποτελεί μέτρο σχετικό με τον καθορισμό των τιμών. Κατά συνέπεια, το άρθρο 7 του κανονισμού 1308/2013 θα έπρεπε να έχει θεσπιστεί βάσει του άρθρου 43, παράγραφος 3, ΣΛΕΕ.

Κατόπιν τούτου, το Δικαστήριο δέχθηκε την προσφυγή και ακύρωσε όχι μόνον το άρθρο 7 του κανονισμού 1308/2013, αλλά και το άρθρο 2 του κανονισμού 1370/2013, λόγω του άρρηκτου δεσμού μεταξύ

11 | Κανονισμός (ΕΕ) 1308/2013 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 17ης Δεκεμβρίου 2013, για τη θέσπιση κοινής οργάνωσης των αγορών γεωργικών προϊόντων και την κατάργηση των κανονισμών (ΕΟΚ) 922/72, (ΕΟΚ) 234/79, (ΕΚ) 1037/2001 και (ΕΚ) 1234/2007 του Συμβουλίου (ΕΕ 2013, L 347, σ. 671).

12 | Κανονισμός (ΕΕ) 1370/2013 του Συμβουλίου, της 16ης Δεκεμβρίου 2013, για τη θέσπιση μέτρων σχετικά με τον καθορισμό ορισμένων ενισχύσεων και επιστροφών που συνδέονται με την κοινή οργάνωση των αγορών γεωργικών προϊόντων (ΕΕ 2013, L 346, σ. 12).

των δύο διατάξεων. Εντούτοις, λαμβανομένων υπόψη των σοβαρών επιπτώσεων που θα μπορούσε να έχει η άμεση ακύρωσή τους, το Δικαστήριο αποφάσισε να διατηρήσει σε ισχύ τα αποτελέσματά τους μέχρις ότου τεθεί σε εφαρμογή, εντός εύλογου χρόνου και πάντως το αργότερο πέντε μήνες μετά την έκδοση της αποφάσεώς του, νέα ρύθμιση, στηριζόμενη πλέον στην προσήκουσα νομική βάση.

Τέλος, στις 22 Σεπτεμβρίου 2016, με την απόφαση **Κοινοβούλιο κατά Συμβουλίου** (C-14/15 και C-116/15, [EU:C:2016:715](#)), το Δικαστήριο δέχθηκε την προσφυγή του Κοινοβουλίου με αίτημα την ακύρωση των εκτελεστικών αποφάσεων 2014/731/ΕΕ¹³, 2014/743/ΕΕ¹⁴, 2014/744/ΕΕ¹⁵ και 2014/911/ΕΕ¹⁶, με τις οποίες δόθηκε σε τέσσερα κράτη μέλη πρόσβαση σε σύστημα ανταλλαγής πληροφοριών, όσον αφορά προφίλ DNA, δακτυλικά αποτυπώματα και ορισμένα δεδομένα σχετικά με άδειες κυκλοφορίας οχημάτων. Ειδικότερα, το Δικαστήριο έκρινε ότι η νομική βάση των ως άνω αποφάσεων, ήτοι το άρθρο 25 της αποφάσεως 2008/615/ΔΕΥ¹⁷, προέβλεπε τη λήψη εκτελεστικών της μέτρων με τρόπο διαφορετικό από εκείνον που ορίζουν οι Συνθήκες.

Συναφώς, το Δικαστήριο υπενθύμισε κατ' αρχάς ότι, εφόσον οι κανόνες σχετικά με τον τρόπο με τον οποίο διαμορφώνεται η βούληση των θεσμικών οργάνων της Ένωσης τίθενται από τις Συνθήκες και είναι δεσμευτικοί τόσο για τα κράτη μέλη όσο και για τα ίδια τα θεσμικά όργανα, μόνον οι Συνθήκες μπορούν, σε ειδικές περιπτώσεις, να εξουσιοδοτούν θεσμικό όργανο να τροποποιήσει κάποια διαδικασία λήψεως αποφάσεως θεσπιζόμενη από τις ίδιες. Το Δικαστήριο υπογράμμισε εν συνεχεία ότι η νομιμότητα πράξεως του δικαίου της Ένωσης πρέπει να ελέγχεται με κριτήριο τα πραγματικά και νομικά στοιχεία τα οποία υπήρχαν κατά τον χρόνο εκδόσεώς της. Εν προκειμένω, όταν εκδόθηκε η απόφαση 2008/615, το άρθρο 34, παράγραφος 2, στοιχείο γ', ΣΕΕ θέσπιζε, σε σχέση με την έκδοση νομοθετικών πράξεων και με τη λήψη εκτελεστικών μέτρων, δύο διαφορετικές διαδικασίες, εκ των οποίων μόνον η πρώτη απαιτούσε ομοφωνία εντός του Συμβουλίου.

Έτσι, το Δικαστήριο εξέτασε το άρθρο 25, παράγραφος 2, της αποφάσεως 2008/615 και κατέληξε ότι πρέπει να ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι προβλέπει, για τη λήψη εκτελεστικών της μέτρων, ομόφωνη απόφαση του Συμβουλίου, ιδίως ως προς την προστασία των δεδομένων. Εξ αυτού συνήγαγε ότι, απαιτώντας να λαμβάνονται από το Συμβούλιο με ομοφωνία τα μέτρα τα οποία είναι αναγκαία για την εφαρμογή της αποφάσεως 2008/615 σε επίπεδο Ένωσης, ενώ το άρθρο 34, παράγραφος 2, στοιχείο γ', ΣΕΕ όριζε ότι τέτοια μέτρα έπρεπε να λαμβάνονται από το Συμβούλιο με ειδική πλειοψηφία, το άρθρο 25, παράγραφος 2, της προαναφερθείσας αποφάσεως θεσπίζει παρآنόμως αυστηρότερους διαδικαστικούς κανόνες για τη λήψη των μέτρων αυτών, σε σύγκριση με τη διαδικασία την οποία προέβλεπαν προς τούτο οι Συνθήκες. Κατά συνέπεια, το Δικαστήριο ακύρωσε τις προσβαλλόμενες αποφάσεις.

13| Απόφαση 2014/731/ΕΕ του Συμβουλίου, της 9ης Οκτωβρίου 2014, για την έναρξη της αυτοματοποιημένης ανταλλαγής δεδομένων σχετικά με τις άδειες κυκλοφορίας οχημάτων (ΑΚΟ) στη Μάλτα (ΕΕ 2014, L 302, σ. 56).

14| Απόφαση 2014/743/ΕΕ του Συμβουλίου, της 21ης Οκτωβρίου 2014, για την έναρξη στην Κύπρο της αυτοματοποιημένης ανταλλαγής δεδομένων σχετικά με τις άδειες κυκλοφορίας οχημάτων (ΑΚΟ) (ΕΕ 2014, L 308, σ. 100).

15| Απόφαση 2014/744/ΕΕ του Συμβουλίου, της 21ης Οκτωβρίου 2014, για την έναρξη στην Εσθονία της αυτοματοποιημένης ανταλλαγής δεδομένων σχετικά με τις άδειες κυκλοφορίας οχημάτων (ΑΚΟ) (ΕΕ 2014, L 308, σ. 102).

16| Απόφαση 2014/911/ΕΕ του Συμβουλίου, της 4ης Δεκεμβρίου 2014, για την έναρξη της αυτοματοποιημένης ανταλλαγής δακτυλосκοπικών δεδομένων στη Λεττονία (ΕΕ 2014, L 360, σ. 28).

17| Απόφαση 2008/615/ΔΕΥ του Συμβουλίου, της 23ης Ιουνίου 2008, σχετικά με την αναβάθμιση της διασυνοριακής συνεργασίας, ιδίως όσον αφορά την καταπολέμηση της τρομοκρατίας και του διασυνοριακού εγκλήματος (ΕΕ 2008, L 210, σ. 1).

2. ΑΡΜΟΔΙΟΤΗΤΕΣ ΚΑΙ ΕΞΟΥΣΙΕΣ ΤΩΝ ΘΕΣΜΙΚΩΝ ΟΡΓΑΝΩΝ

Όσον αφορά τις αρμοδιότητες των θεσμικών οργάνων της Ένωσης, αξίζει να σημειωθεί η απόφαση **Συμβούλιο κατά Επιτροπής** (C-660/13, [EU:C:2016:616](#)), η οποία εκδόθηκε στις 28 Ιουλίου 2016. Με την απόφαση αυτή, το τμήμα μείζονος συνθέσεως του Δικαστηρίου ακύρωσε την απόφαση με την οποία η Επιτροπή, αφενός, ενέκρινε προσθήκη στο *μνημόνιο συμφωνίας σχετικά με χρηματοδοτική συνεισφορά στην οικονομική και κοινωνική συνοχή της διευρυμένης Ένωσης* και, αφετέρου, ανέθεσε σε ορισμένα Μέλη της να υπογράψουν την εν λόγω προσθήκη εξ ονόματος της Ένωσης. Το Συμβούλιο αμφισβήτησε την αρμοδιότητα της Επιτροπής να υπογράψει την επίδικη προσθήκη χωρίς προηγούμενη δική του έγκριση.

Το Δικαστήριο, παραπέμποντας στις αρχές της κατανομής των αρμοδιοτήτων και της θεσμικής ισορροπίας, υπενθύμισε κατ' αρχάς ότι είναι έργο του Συμβουλίου να διαμορφώνει την εξωτερική δράση της Ένωσης, όπως προκύπτει, μεταξύ άλλων, από το άρθρο 16 ΣΕΕ, και έργο της Επιτροπής να διασφαλίζει την εξωτερική εκπροσώπηση της Ένωσης. Κατά το Δικαστήριο, το γεγονός και μόνον ότι η Επιτροπή διαθέτει εξουσία εξωτερικής εκπροσώπησης δεν αρκεί προς επίλυση του ζητήματος αν ήταν αναγκαία προηγούμενη έγκριση του Συμβουλίου για την υπογραφή της επίδικης προσθήκης. Επιπλέον, το Δικαστήριο επισήμανε ότι, μολονότι η Επιτροπή ήταν αρμόδια να ξεκινήσει σχετικές συζητήσεις με την Ελβετία, η αρμοδιότητα αυτή δεν κάλυπτε, εντούτοις, την υπογραφή, εξ ονόματος της Ένωσης, της προσθήκης που προέκυψε από τις οικείες διαπραγματεύσεις. Επομένως, δεν μπορεί να γίνει δεκτό ότι η Επιτροπή έχει την εξουσία να υπογράψει μη δεσμευτική συμφωνία μετά το πέρας ανάλογων διαπραγματεύσεων. Εξάλλου, δεδομένου ότι η απόφαση για την υπογραφή παρόμοιας συμφωνίας περιλαμβάνεται στις πράξεις με τις οποίες διαμορφώνεται η εξωτερική δράση της Ένωσης, κατά την έννοια του άρθρου 16, παράγραφος 1, δεύτερη περίοδος, και παράγραφος 6, τρίτο εδάφιο, ΣΕΕ, μια τέτοια υπογραφή προϋποθέτει την εκτίμηση, εκ μέρους της Ένωσης, του ζητήματος κατά πόσον η συμφωνία εξακολουθεί να υπηρετεί το συμφέρον της, όπως αυτό καθορίστηκε από το Συμβούλιο, πιο συγκεκριμένα με την απόφαση για την έναρξη των διαπραγματεύσεων. Η ως άνω εκτίμηση απαιτεί έλεγχο του περιεχομένου της συμφωνίας, το οποίο δεν μπορεί να καθοριστεί εκ των προτέρων ούτε να προβλεφθεί κατά τον χρόνο που λαμβάνεται η απόφαση για την έναρξη των διαπραγματεύσεων. Συνεπώς, το γεγονός και μόνον ότι το περιεχόμενο της συμφωνίας αντιστοιχεί στην εντολή διαπραγματεύσεως που δόθηκε από το Συμβούλιο δεν αρκεί για να αναγνωριστεί στην Επιτροπή η εξουσία υπογραφής τέτοιας πράξεως χωρίς προηγούμενη έγκριση του Συμβουλίου.

Κατόπιν τούτου, η προσφυγή του Συμβουλίου έγινε δεκτή. Παρά ταύτα, το Δικαστήριο διατήρησε σε ισχύ τα αποτελέσματα της αποφάσεως της Επιτροπής μέχρις ότου τεθεί σε εφαρμογή, εντός εύλογου χρόνου, νέα απόφαση προς αντικατάστασή της.

Στην απόφαση της 17ης Μαρτίου 2016 **Κοινοβούλιο κατά Επιτροπής** (C-286/14, [EU:C:2016:183](#)), το Δικαστήριο είχε την ευκαιρία να αποσαφηνίσει την έκταση της εξουσίας που ανατίθεται στην Επιτροπή να συμπληρώνει νομοθετικές πράξεις κατά την έννοια του άρθρου 290, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ.

Η υπόθεση αφορούσε προσφυγή του Κοινοβουλίου με αίτημα την ακύρωση του κατ' εξουσιοδότηση κανονισμού (ΕΕ) 275/2014¹⁸, και το Δικαστήριο κλήθηκε, στο πλαίσιο αυτό, να εξετάσει έναν και μοναδικό λόγο, ο οποίος αφορούσε υπέρβαση, εκ μέρους της Επιτροπής, των ορίων της εξουσιοδοτήσεως που της

18| Κατ' εξουσιοδότηση κανονισμός (ΕΕ) 275/2014 της Επιτροπής, της 7ης Ιανουαρίου 2014, για την τροποποίηση του παραρτήματος Ι του κανονισμού (ΕΕ) 1316/2013 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου για τη σύσταση της διευκολύνσεως «Συνδέοντας την Ευρώπη» (ΕΕ 2014, L 80, σ. 1).

παρείχε ο κανονισμός (ΕΕ) 1316/2013¹⁹. Ειδικότερα, το Κοινοβούλιο προσήψε στην Επιτροπή ότι κακώς προσέθεσε το τμήμα VI στο παράρτημα I του κανονισμού 1316/2013, αντί να εκδώσει χωριστή κατ' εξουσιοδότηση πράξη.

Όσον αφορά το προβλεπόμενο από το άρθρο 290 ΣΛΕΕ σύστημα εξουσιοδοτήσεων, το Δικαστήριο υπενθύμισε, αφενός, ότι νομοθετική πράξη μπορεί να αναθέτει στην Επιτροπή την εξουσία εκδόσεως μη νομοθετικών πράξεων γενικής ισχύος, οι οποίες να «συμπληρώνουν» ή να «τροποποιούν» ορισμένα μη ουσιώδη στοιχεία της νομοθετικής πράξεως, και, αφετέρου, ότι γίνεται σαφής διάκριση ανάμεσα σε αυτές τις δύο κατηγορίες ανατιθέμενων εξουσιών. Όταν η Επιτροπή ασκεί εξουσία συμπληρώσεως μιας νομοθετικής πράξεως, η εντολή που της δίνεται είναι απλώς να αναπτύξει περαιτέρω, τηρώντας πάντοτε την εκδοθείσα από τον νομοθέτη πράξη στο σύνολό της, εκείνα τα μη ουσιώδη στοιχεία της οικείας ρυθμίσεως τα οποία δεν έχει ορίσει ο νομοθέτης. Αντιθέτως, με την ανάθεση εξουσίας τροποποιήσεως νομοθετικής πράξεως, η Επιτροπή εξουσιοδοτείται να αλλάξει ή να καταργήσει μη ουσιώδη στοιχεία τα οποία ο νομοθέτης περιέλαβε στην πράξη αυτή. Λαμβανομένων υπόψη των διαφορών μεταξύ των δύο κατηγοριών εξουσιοδοτήσεων στις οποίες αναφέρεται το άρθρο 290, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ, δεν μπορεί να γίνει δεκτό ότι αναγνωρίζεται στην Επιτροπή η ευχέρεια να προσδιορίσει η ίδια τη φύση της εξουσίας που της έχει ανατεθεί.

Εν προκειμένω, το άρθρο 21, παράγραφος 3, του κανονισμού 1316/2013, ορίζοντας ότι η Επιτροπή μπορεί να εκδίδει κατ' εξουσιοδότηση πράξεις προς «διευκρίνιση» ορισμένων στοιχείων, παρείχε στην Επιτροπή τη δυνατότητα να «συμπληρώσει» τον κανονισμό αυτόν, κατά την έννοια του άρθρου 290 ΣΛΕΕ. Όμως, για λόγους κανονιστικής σαφήνειας και διαφάνειας της νομοθετικής διαδικασίας, η Επιτροπή δεν επιτρέπεται να προσθέσει κάποιο στοιχείο στο ίδιο το κείμενο της συγκεκριμένης πράξεως. Πράγματι, τέτοια προσθήκη θα προκαλούσε σύγχυση ως προς τη νομική βάση του πρόσθετου στοιχείου, αφού το κείμενο της νομοθετικής πράξεως θα περιείχε πλέον ένα στοιχείο το οποίο θα αναγόταν στην άσκηση από την Επιτροπή μιας εξουσιοδοτήσεως που δεν της παρέχει τη δυνατότητα να τροποποιήσει ή να καταργήσει την πράξη. Επομένως, η Επιτροπή όφειλε να εκδώσει άλλη πράξη, χωριστή από τον κανονισμό 1316/2013. Προσθέτοντας το τμήμα VI στο παράρτημα I του κανονισμού αυτού, η Επιτροπή δεν έλαβε υπόψη τη διαφορά μεταξύ των δύο κατηγοριών εξουσιοδοτήσεων στις οποίες αναφέρεται το άρθρο 290, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ, με συνέπεια να στοιχειοθετείται παράβαση που επισύρει ακύρωση του κατ' εξουσιοδότηση κανονισμού.

Ωστόσο, το Δικαστήριο, επικαλούμενο σημαντικούς λόγους ασφάλειας δικαίου, αποφάσισε να διατηρήσει σε ισχύ τα αποτελέσματα του κατ' εξουσιοδότηση κανονισμού 275/2014 μέχρις ότου τεθεί σε εφαρμογή, εντός εύλογου χρόνου και πάντως το αργότερο έξι μήνες μετά την έκδοση της αποφάσεώς του, νέα πράξη προς αντικατάσταση του εν λόγω κανονισμού.

IV. ΔΙΚΑΙΟ ΤΗΣ ΕΝΩΣΗΣ ΚΑΙ ΕΘΝΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ

Με την απόφαση της 15ης Νοεμβρίου 2016 *Ullens de Schooten* (C-268/15, [EU:C:2016:874](#)), το τμήμα μείζονος συνθέσεως του Δικαστηρίου εξέτασε τη δυνατότητα επικλήσεως της *εξωσυμβατικής ευθύνης κράτους μέλους για ζημιές οι οποίες προκαλούνται σε ιδιώτες λόγω προσβολής των θεμελιωδών ελευθεριών που καθιερώνονται με τα άρθρα 49, 56 και 63 ΣΛΕΕ, όταν όλα τα στοιχεία της υποθέσεως εντοπίζονται στο εσωτερικό ενός και μόνον κράτους μέλους*. Στην υπόθεση της κύριας δίκης, Βέλγος υπήκοος ο οποίος είχε την εκμετάλλευση εργαστηρίου κλινικής βιολογίας στην ημεδαπή ενήγαγε το βελγικό Δημόσιο ζητώντας ανόρθωση της

19| Κανονισμός (ΕΕ) 1316/2013 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 11ης Δεκεμβρίου 2013, για τη σύσταση του μηχανισμού «Συνδέοντας την Ευρώπη», την τροποποίηση του κανονισμού (ΕΕ) 913/2010 και την κατάργηση των κανονισμών (ΕΚ) 680/2007 και (ΕΚ) 67/2010 (ΕΕ 2013, L 348, σ. 129).

ζημίας που ισχυρίστηκε ότι υπέστη λόγω της εφαρμογής, στην περίπτωσή του, μιας εθνικής ρυθμίσεως αντίθετης, κατά την άποψή του, προς τα άρθρα 49, 56 και 63 ΣΛΕΕ.

Το Δικαστήριο υπενθύμισε εισαγωγικώς ότι οι διατάξεις περί της ελευθερίας εγκαταστάσεως, της ελεύθερης παροχής υπηρεσιών και της ελεύθερης κινήσεως των κεφαλαίων δεν έχουν εφαρμογή σε καταστάσεις των οποίων όλα τα στοιχεία περιορίζονται στο εσωτερικό ενός και μόνον κράτους μέλους.

Παρά ταύτα, το Δικαστήριο επισήμανε ότι αιτήσεις προδικαστικής αποφάσεως οι οποίες αφορούν τις ως άνω διατάξεις και υποβάλλονται στο πλαίσιο υποθέσεων αμιγώς εσωτερικής φύσεως μπορούν να κριθούν παραδεκτές στις ακόλουθες περιπτώσεις: όταν δεν αποκλείεται το ενδεχόμενο υπήκοοι άλλων κρατών μελών να ενδιαφέρονται να κάνουν χρήση των ελευθεριών αυτών προκειμένου να ασκήσουν δραστηριότητα στο κράτος μέλος που έχει θεσπίσει τη σχετική εθνική ρύθμιση· όταν η προδικαστική παραπομπή του εθνικού δικαστηρίου προς το Δικαστήριο εντάσσεται σε διαδικασία με αίτημα την ακύρωση διατάξεων εφαρμοζόμενων όχι μόνο στους ημεδαπούς, αλλά και σε υπηκόους άλλων κρατών μελών· όταν το εθνικό δίκαιο επιβάλλει στο αιτούν δικαστήριο να αναγνωρίσει σε ημεδαπό τα ίδια δικαιώματα που θα αντλούσε από το δίκαιο της Ένωσης ένας ευρισκόμενος στην ίδια κατάσταση υπήκοος άλλου κράτους μέλους· όταν οι διατάξεις του δικαίου της Ένωσης έχουν καταστεί εφαρμοστέες δυνάμει εθνικής νομοθεσίας που προβλέπει, για καταστάσεις των οποίων όλα τα στοιχεία περιορίζονται αποκλειστικώς στο εσωτερικό του συγκεκριμένου κράτους μέλους, λύσεις αντίστοιχες με εκείνες του δικαίου της Ένωσης. Επ' αυτού, το Δικαστήριο κατέστησε επίσης σαφές ότι το αιτούν δικαστήριο υποχρεούται να υποδείξει, με την απόφασή του περί παραπομπής, σύμφωνα με τις επιταγές του άρθρου 94 του Κανονισμού Διαδικασίας του Δικαστηρίου, αν η διαφορά που εκκρεμεί ενώπιόν του, καίτοι αμιγώς εσωτερικής φύσεως, εμφανίζει κάποιο συνδυαστικό στοιχείο με τις διατάξεις του δικαίου της Ένωσης περί θεμελιωδών ελευθεριών το οποίο να καθιστά τη ζητούμενη προδικαστική ερμηνεία απαραίτητη για την επίλυσή της.

Εν προκειμένω, αφού διαπίστωσε ότι δεν υπήρχε σύνδεσμος μεταξύ του αντικειμένου της διαφοράς και των διατάξεων του δικαίου της Ένωσης των οποίων έγινε επίκληση, το Δικαστήριο κατέληξε ότι, εφόσον όλα τα στοιχεία της υποθέσεως της κύριας δίκης εντοπίζονταν στο εσωτερικό ενός και μόνον κράτους μέλους και δεν υφίστατο οποιοσδήποτε σύνδεσμος μεταξύ είτε του αντικειμένου είτε των πραγματικών περιστατικών της διαφοράς αυτής και των άρθρων 49, 56 και 63 ΣΛΕΕ, οι εν λόγω διατάξεις, που αποσκοπούν στην προστασία όσων κάνουν όντως χρήση των θεμελιωδών ελευθεριών, δεν παρείχαν δικαιώματα στους ιδιώτες, οπότε δεν μπορούσε να θεμελιωθεί στο δίκαιο της Ένωσης η εξωσυμβατική ευθύνη του οικείου κράτους μέλους.

Με την απόφαση της 28ης Ιουλίου 2016 **Association France Nature Environnement** (C-379/15, [EU:C:2016:603](#)), το Δικαστήριο έδωσε διευκρινίσεις σχετικά με τη δυνατότητα εθνικού δικαστηρίου να διατηρήσει, κατ' εξαίρεση, σε ισχύ ορισμένα αποτελέσματα μιας εθνικής πράξεως αντίθετης προς το δίκαιο της Ένωσης. Η αίτηση προδικαστικής αποφάσεως υποβλήθηκε στο πλαίσιο διαδικασίας ελέγχου της νομιμότητας, η οποία αφορούσε τη συμβατότητα εθνικών διατάξεων περί μεταφοράς με την οδηγία 2001/42/ΕΚ ²⁰. Το αιτούν δικαστήριο είχε διαπιστώσει ότι δεν μεταφέρθηκαν ορθώς στην εσωτερική έννομη τάξη οι απαιτήσεις που θέτει η οδηγία ως προς την ανεξαρτησία των αρχών με τις οποίες πρέπει να γίνεται διαβούλευση σε περίπτωση εκτιμήσεως περιβαλλοντικών επιπτώσεων. Κρίνοντας, εντούτοις, ότι η αναδρομικότητα της μερικής ακυρώσεως της εθνικής πράξεως περί μεταφοράς θα μπορούσε να έχει επιζήμιες συνέπειες για το περιβάλλον, υπέβαλε στο Δικαστήριο ερώτημα, ζητώντας να αποσαφηνιστεί κατά πόσον ήταν δυνατό να περιοριστεί χρονικώς η ισχύς των αποτελεσμάτων της ακυρώσεως.

20| Οδηγία 2001/42/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 27ης Ιουνίου 2001, σχετικά με την εκτίμηση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων ορισμένων σχεδίων και προγραμμάτων (ΕΕ 2001, L 197, σ. 30).

Σε απάντηση του ερωτήματος αυτού, το Δικαστήριο υπενθύμισε τη νομολογία που απορρέει από την απόφαση *Inter-Environnement Wallonie και Terre wallonne*²¹, σύμφωνα με την οποία εθνικό δικαστήριο μπορεί, κατ' εξαίρεση, να διατηρήσει προσωρινώς σε ισχύ ορισμένα αποτελέσματα μιας εθνικής πράξης ως κριθείσας, με απόφαση δικαστή, ασύμβατης προς το δίκαιο της Ένωσης, μόνον εφόσον του το επιβάλλουν υπέρτεροι λόγοι προστασίας του περιβάλλοντος και έχει λάβει υπόψη τις συγκεκριμένες περιστάσεις της υποθέσεως ενώπιόν του. Πάντως, το εθνικό δικαστήριο καλείται να ελέγξει ότι πληρούνται όλες οι προϋποθέσεις οι οποίες έχουν τεθεί με την προαναφερθείσα απόφαση του Δικαστηρίου. Ειδικότερα, οφείλει να διαπιστώσει κατ' αρχάς αν η προσβαλλόμενη εθνική πράξη μεταφέρει ορθώς στην εσωτερική έννομη τάξη το δίκαιο της Ένωσης για την προστασία του περιβάλλοντος, έστω και αν εκδόθηκε κατά παράβαση των υποχρεώσεων που προβλέπονται από την οδηγία 2001/42. Εν συνεχεία, να εξετάσει μήπως η έκδοση και η εφαρμογή νέας εθνικής πράξεως καθιστούν δυνατή την αποφυγή των επιπτώσεων που θα είχε για το περιβάλλον η ακύρωση της προσβαλλόμενης πράξεως. Τέλος, να βεβαιωθεί ότι η ακύρωσή της έχει ως συνέπεια τη δημιουργία ενός επιζήμιου για το περιβάλλον κενού δικαίου και ότι η κατ' εξαίρεση διατήρηση σε ισχύ των έννομων αποτελεσμάτων της προσβαλλόμενης πράξεως καλύπτει μόνον το χρονικό διάστημα που είναι αναγκαίο για να ληφθούν τα μέτρα τα οποία θα θεραπεύσουν τη διαπιστωθείσα παρατυπία.

Στο ερώτημα δε αν εθνικό δικαστήριο το οποίο αποφαινεται σε τελευταίο βαθμό υποχρεούται να υποβάλει αίτηση προδικαστικής αποφάσεως προτού κάνει χρήση της εξαιρετικής αυτής ευχέρειας, το Δικαστήριο απάντησε καταφατικά. Πρόσθεσε όμως ότι το εθνικό δικαστήριο του οποίου οι αποφάσεις δεν υπόκεινται σε ένδικα μέσα απαλλάσσεται από την ως άνω υποχρέωση σε περίπτωση που έχει σχηματίσει εμπειριστατωμένη πεποίθηση ότι ουδεμία εύλογη αμφιβολία υπάρχει ως προς την ερμηνεία και την εφαρμογή των προϋποθέσεων της προαναφερθείσας αποφάσεως *Inter-Environnement Wallonie και Terre wallonne*.

V. ΜΕΣΑ ΕΝΔΙΚΗΣ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΒΑΣΕΙ ΤΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ ΤΗΣ ΕΝΩΣΗΣ

Το 2016, το Δικαστήριο εξέδωσε τρεις αξιομνημόνευτες αποφάσεις σχετικά με τον μηχανισμό της προδικαστικής παραπομπής. Οι δύο πρώτες αναπτύσσουν περαιτέρω την πάγια νομολογία σύμφωνα με την οποία το δίκαιο της Ένωσης αποκλείει οποιαδήποτε εσωτερική ρύθμιση εμποδίζει τα εθνικά δικαστήρια να υποβάλουν προδικαστικό ερώτημα προς ερμηνεία των κρίσιμων διατάξεων του δικαίου της Ένωσης. Η τρίτη είναι η απόφαση **Ullens de Schooten** (C-268/15, [EU:C:2016:874](#)) με την οποία διευκρινίστηκαν οι προϋποθέσεις του παραδεκτού των αιτήσεων προδικαστικής αποφάσεως οι οποίες υποβάλλονται σε υποθέσεις αμιγώς εσωτερικής φύσεως. Η τελευταία αυτή απόφαση παρουσιάστηκε ήδη υπό τον τίτλο IV «Δίκαιο της Ένωσης και εθνικό δίκαιο»²².

Η απόφαση **PFE** (C-689/13, [EU:C:2016:199](#)) εκδόθηκε στις 5 Απριλίου 2016 επί προδικαστικής παραπομπής από εθνικό δικαστήριο αποφαινόμενο σε τελευταίο βαθμό, η οποία εντασσόταν στο πλαίσιο διαφοράς μεταξύ, αφενός, ενός προσφέροντος που αποκλείστηκε από διαγωνισμό για τη σύναψη δημόσιας συμβάσεως και, αφετέρου, του αναδόχου. Κατόπιν αντίθετης προσφυγής την οποία άσκησε ο ανάδοχος για να αμφισβητήσει το παραδεκτό της προσφυγής του προσφέροντος, το δικαστήριο που επιλήφθηκε ήταν αναγκασμένο, δυνάμει νομολογίας της ολομέλειάς του, να εξετάσει κατά προτεραιότητα την

21 | Απόφαση του Δικαστηρίου της 28ης Φεβρουαρίου 2012, *Inter-Environnement Wallonie και Terre wallonne* (C-41/11, [EU:C:2012:103](#)).

22 | Αξίζει επίσης να σημειωθούν οι αποφάσεις *Μαλλής κ.λπ. κατά Επιτροπής και ΕΚΤ* (C-105/15 P έως C-109/15 P, [EU:C:2016:702](#)) και *Ledra Advertising κ.λπ. κατά Επιτροπής και ΕΚΤ* (C-8/15 P έως C-10/15 P, [EU:C:2016:701](#)), οι οποίες αφορούν το παραδεκτό προσφυγής ακυρώσεως κατά αποφάσεων σχετικών με την οικονομική και νομισματική πολιτική (βλ. τίτλο XV «Οικονομική και νομισματική πολιτική»).

αντίθετη προσφυγή. Βάσει των εφαρμοστέων εθνικών δικονομικών κανόνων, εφόσον αυτή η νομολογία της ολομέλειας ήταν δεσμευτική για τα υπόλοιπα τμήματα του ίδιου δικαστηρίου, το τμήμα στο οποίο είχε ανατεθεί η επίμαχη διαφορά δεν επιτρεπόταν να παρεκκλίνει από την ως άνω νομολογία χωρίς να παραπέμψει προηγουμένως το ζήτημα στην ολομέλεια, έστω και αν η λύση της τελευταίας ήταν αντίθετη προς τη νομολογία του Δικαστηρίου. Επειδή, λοιπόν, υπήρχε κατά τα φαινόμενα αντίφαση μεταξύ του εσωτερικού δικονομικού κανόνα και της νομολογίας του Δικαστηρίου, το αιτούν δικαστήριο ρώτησε αν *αντιβαίνει στο άρθρο 267 ΣΛΕΕ η υποχρέωση την οποία υπέχει το τμήμα εθνικού δικαστηρίου αποφαινόμενου σε τελευταίο βαθμό, όταν δεν συντάσσεται με την κατεύθυνση που έχει καθοριστεί με προγενέστερη απόφαση της ολομέλειας του ίδιου δικαστηρίου, να παραπέμψει το ζήτημα στην ολομέλεια, με αποτέλεσμα να εμποδίζεται να υποβάλει αίτηση προδικαστικής αποφάσεως στο Δικαστήριο.*

Το τμήμα μείζονος συνθέσεως του Δικαστηρίου υπενθύμισε κατ' αρχάς ότι τα εθνικά δικαστήρια έχουν ευρύτατη ευχέρεια να υποβάλλουν στο Δικαστήριο προδικαστικά ερωτήματα σχετικά με την ερμηνεία των διατάξεων του δικαίου της Ένωσης, η ευχέρεια δε αυτή μετατρέπεται σε υποχρέωση για τα δικαστήρια των οποίων οι αποφάσεις δεν υπόκεινται σε ένδικα μέσα, υπό την επιφύλαξη ορισμένων εξαιρέσεων. Αμφότερες η ευχέρεια και η υποχρέωση είναι συμφυείς με το σύστημα συνεργασίας μεταξύ των εθνικών δικαστηρίων και του Δικαστηρίου, το οποίο καθιερώνεται στο άρθρο 267 ΣΛΕΕ, και με το καθήκον που αναθέτει η εν λόγω διάταξη στα εθνικά δικαστήρια να εφαρμόζουν το δίκαιο της Ένωσης. Κατά συνέπεια, το Δικαστήριο έκρινε ότι δεν επιτρέπεται διάταξη του εθνικού δικαίου να εμποδίζει τμήμα δικαστηρίου του οποίου οι αποφάσεις δεν υπόκεινται σε ένδικα μέσα να υποβάλλει προδικαστικό ερώτημα στο Δικαστήριο όταν αντιμετωπίζει ζήτημα ερμηνείας του δικαίου της Ένωσης.

Εν συνεχεία το Δικαστήριο, αναφερόμενο στην υποχρέωση των εθνικών δικαστηρίων να εφαρμόζουν τις διατάξεις του δικαίου της Ένωσης όπως τις ερμηνεύει το ίδιο, επανέλαβε την πάγια νομολογία του η οποία ανάγεται στην απόφαση *Simmenthal*²³. Εξ αυτής συνήγαγε ότι, όταν τμήμα εθνικού δικαστηρίου αποφαινόμενου σε τελευταίο βαθμό λαμβάνει την απάντηση του Δικαστηρίου σε δικό του προδικαστικό ερώτημα σχετικά με την ερμηνεία του δικαίου της Ένωσης, ή όταν η νομολογία του Δικαστηρίου έχει ήδη παράσχει σαφή απάντηση στο ερώτημά του, το τμήμα αυτό οφείλει να προβεί σε όλες τις αναγκαίες ενέργειες προς διασφάλιση της εφαρμογής της συγκεκριμένης ερμηνείας του δικαίου της Ένωσης.

Στο πνεύμα των ίδιων αρχών, το τμήμα μείζονος συνθέσεως απάντησε, με την απόφαση της 5ης Ιουλίου 2016 *Ognyanov* (C-614/14, [EU:C:2016:514](#)), σε προδικαστικά ερωτήματα σχετικά με την εφαρμογή, επί του μηχανισμού της προδικαστικής παραπομπής, διατάξεων του βουλγαρικού δικαίου οι οποίες έχουν ως σκοπό να εγγυηθούν την αμεροληψία των δικαστών σε ποινικές υποθέσεις. Οι διατάξεις αυτές ορίζουν ότι οι δικαστές οι οποίοι εκθέτουν, στο πλαίσιο αιτήσεως προδικαστικής αποφάσεως, τα πραγματικά περιστατικά και τον νομικό χαρακτηρισμό τους οφείλουν να αυτοεξαιρεθούν. Το αιτούν δικαστήριο επισήμανε ακόμη ότι, βάσει του εθνικού κώδικα δεοντολογίας, όταν εκτίθεται, στην απόφαση περί παραπομπής, το πραγματικό και νομικό πλαίσιο της υποθέσεως της κύριας δίκης, τούτο ισοδυναμεί με διατύπωση προσωρινής κρίσης, η οποία επισύρει πειθαρχική ευθύνη του εθνικού δικαστή.

Αφού υπενθύμισε τα νευραλγικά στοιχεία της διαδικασίας την οποία θεσπίζει το άρθρο 267 ΣΛΕΕ, το Δικαστήριο παρατήρησε ότι το αιτούν δικαστήριο, όταν εκθέτει, στην αίτηση προδικαστικής αποφάσεως, το πραγματικό και νομικό πλαίσιο της υποθέσεως της κύριας δίκης, συμμορφώνεται απλώς με τις επιταγές του άρθρου 267 ΣΛΕΕ και του άρθρου 94 του Κανονισμού Διαδικασίας του Δικαστηρίου. Κατά συνέπεια, η παρουσίαση του πραγματικού και νομικού πλαισίου συνιστά εκπλήρωση της απαιτήσεως συνεργασίας, η οποία είναι εγγενής στον μηχανισμό της προδικαστικής παραπομπής, και δεν προσβάλλει, αυτή καθ' εαυτήν, ούτε το δικαίωμα προσβάσεως σε αμερόληπτο δικαστήριο ούτε το δικαίωμα στο τεκμήριο αθωότητας,

23| Απόφαση του Δικαστηρίου της 9ης Μαρτίου 1978, *Simmenthal* (C-106/77, [EU:C:1978:49](#)).

όπως κατοχυρώνονται αντιστοίχως στο άρθρο 47, δεύτερο εδάφιο, και στο άρθρο 48, παράγραφος 1, του Χάρτη.

Ακολουθώντας τη συλλογιστική αυτή, το Δικαστήριο διαπίστωσε ότι οι εθνικές διατάξεις της ποινικής δικονομίας και του κώδικα δεοντολογίας, τις οποίες το αιτούν δικαστήριο έθεσε στην κρίση του, ενδέχεται να έχουν ως συνέπεια να προτιμήσει ο εθνικός δικαστής να μην υποβάλει προδικαστικά ερωτήματα στο Δικαστήριο, προκειμένου να αποφύγει είτε την εξαίρεσή του και την εις βάρος του επιβολή πειθαρχικών κυρώσεων είτε την υποβολή απαράδεκτης αιτήσεως προδικαστικής αποφάσεως. Επομένως, ένας τέτοιος κανόνας θίγει τα προνόμια τα οποία αναγνωρίζει στα εθνικά δικαστήρια το άρθρο 267 ΣΛΕΕ και, ως εκ τούτου, την αποτελεσματικότητα της συνεργασίας μεταξύ του Δικαστηρίου και των εθνικών δικαστηρίων μέσω του μηχανισμού της προδικαστικής παραπομπής.

Όσον αφορά τη δυνατότητα του αιτούντος δικαστηρίου να τροποποιήσει την αρχική του κρίση επί του πραγματικού και νομικού πλαισίου κατόπιν της εκδόσεως της προδικαστικής αποφάσεως, το Δικαστήριο επιβεβαίωσε ότι το δικαστήριο αυτό μπορεί να τροποποιήσει τις πραγματικές και νομικές διαπιστώσεις στις οποίες έχει προβεί με την απόφασή του περί παραπομπής, υπό την προϋπόθεση ότι εξασφαλίζει ταυτόχρονα την πλήρη αποτελεσματικότητα της ερμηνείας του δικαίου της Ένωσης από το Δικαστήριο.

VI. ΓΕΩΡΓΙΑ

Με την απόφαση της 9ης Ιουνίου 2016 *Pesce κ.λπ.* (C-78/16 και C-79/16, [EU:C:2016:428](#)), το Δικαστήριο εξέτασε, κατ' εφαρμογήν της ταχείας διαδικασίας, το κύρος του άρθρου 6, παράγραφος 2, στοιχείο α', της εκτελεστικής αποφάσεως (ΕΕ) 2015/789 ²⁴, η οποία εκδόθηκε βάσει της οδηγίας 2000/29/ΕΚ ²⁵. Σκοπός της οδηγίας αυτής είναι να διασφαλίσει ένα υψηλό επίπεδο φυτοϋγειονομικής προστασίας από την εισαγωγή στην Ένωση επιβλαβών οργανισμών εντός των προϊόντων που προέρχονται από τρίτες χώρες. Προς τούτο, το άρθρο 6, παράγραφος 2, στοιχείο α', της προσβαλλόμενης εκτελεστικής αποφάσεως, η οποία αποσκοπεί στην εξάλειψη του βακτηρίου *Xylella fastidiosa*, επιβάλλει στα ενδιαφερόμενα κράτη μέλη να εκριζώνουν αμέσως τα φυτά-ξενιστές, ανεξαρτήτως της καταστάσεως της υγείας τους, σε ακτίνα 100 μέτρων περίξ των φυτών που έχουν μολυνθεί από το βακτήριο αυτό. Εν προκειμένω, οι ιταλικές αρχές εφάρμοσαν τον ως άνω κανόνα σε πολλά αγροτεμάχια της περιφέρειας της Απουλίας.

Ελέγχοντας το κύρος από πλευράς συμβατότητας του εν λόγω άρθρου 6, παράγραφος 2, στοιχείο α', της εκτελεστικής αποφάσεως 2015/789 με το δίκαιο της Ένωσης και, ειδικότερα, με την οδηγία 2000/29 σε συνδυασμό με τις αρχές της προφυλάξεως και της αναλογικότητας, το Δικαστήριο έκρινε ότι, λαμβανομένων υπόψη των διαθέσιμων επιστημονικών δεδομένων και των εφικτών εναλλακτικών μέτρων κατά τον χρόνο εκδόσεως της εκτελεστικής αυτής αποφάσεως, η τελευταία ήταν ενδεδειγμένη και αναγκαία για την επίτευξη του σκοπού της αποτροπής της διαδόσεως του βακτηρίου. Εντούτοις, το Δικαστήριο υπογράμμισε επίσης ότι, αν τυχόν η κατάσταση εξελιχθεί κατά τέτοιον τρόπο ώστε η εξάλειψη του βακτηρίου *Xylella fastidiosa* να μην απαιτεί πλέον, βάσει νέων κρίσιμων επιστημονικών δεδομένων, τέτοια εκρίζωση των φυτών-ξενιστών, η Επιτροπή θα πρέπει είτε να τροποποιήσει την εκτελεστική απόφαση 2015/789 είτε να εκδώσει νέα απόφαση προκειμένου να ληφθεί υπόψη η εξέλιξη αυτή.

24| Εκτελεστική απόφαση (ΕΕ) 2015/789 της Επιτροπής, της 18ης Μαΐου 2015, σχετικά με μέτρα για την πρόληψη της εισαγωγής και της εξάπλωσης στην Ένωση του οργανισμού *Xylella fastidiosa* (ΕΕ 2015, L 125, σ. 36).

25| Οδηγία 2000/29/ΕΚ του Συμβουλίου, της 8ης Μαΐου 2000, περί μέτρων κατά της εισαγωγής στην Κοινότητα οργανισμών επιβλαβών για τα φυτά ή τα φυτικά προϊόντα και κατά της εξάπλωσής τους στο εσωτερικό της Κοινότητας (ΕΕ 2000, L 169, σ. 1), όπως τροποποιήθηκε με την οδηγία 2002/89/ΕΚ του Συμβουλίου, της 28ης Νοεμβρίου 2002 (ΕΕ 2002, L 355, σ. 45).

Ως προς το ζήτημα ότι η εκτελεστική απόφαση δεν προβλέπει κανένα καθεστώς αποζημιώσεως, το Δικαστήριο αναγνώρισε ότι η υποχρέωση την οποία προβλέπει το άρθρο 6, παράγραφος 2, στοιχείο α', της εκτελεστικής αποφάσεως, καίτοι δικαιολογημένη, θίγει, μεταξύ άλλων, το δικαίωμα ιδιοκτησίας επί των οικείων αγροτεμαχίων. Στον βαθμό, όμως, που το δικαίωμα αποζημιώσεως απορρέει ευθέως από το άρθρο 17 του Χάρτη, το γεγονός και μόνον ότι ούτε η οδηγία 2000/29 ούτε η εκτελεστική απόφαση 2015/789 περιλαμβάνουν, στο κείμενό τους, ρύθμιση περί καθεστώτος αποζημιώσεως, αλλά ούτε και επιβάλλουν ρητώς υποχρέωση προβλέψεως τέτοιου καθεστώτος δεν σημαίνει ότι αποκλείεται το δικαίωμα αυτό. Επομένως, δεν τίθεται ζήτημα κύρους της αποφάσεως 2015/789 για τον συγκεκριμένο λόγο.

Η υπόθεση επί της οποίας εκδόθηκε στις 28 Ιουλίου 2016 η απόφαση **Masterrind** (C-469/14, [EU:C:2016:609](#)) έχει δύο πτυχές. Εγείρει, αφενός, το ζήτημα της διάρκειας τόσο του ταξιδιού όσο και των περιόδων αναπαύσεως των ζώων σε περιπτώσεις οδικής μεταφοράς τους και, αφετέρου, το ζήτημα των συνεπειών που έχει η δήλωση του επίσημου κτηνιάτρου του κράτους μέλους εξόδου για την αρχή άλλου κράτους μέλους, η οποία είναι αρμόδια προς καταβολή επιστροφών λόγω εξαγωγής. Η διαφορά της κύριας δίκης αφορούσε οδική μεταφορά ζωντανών βοοειδών με φορτηγό από τη Γερμανία στη Γαλλία, όπου φορτώθηκαν εν συνεχεία σε πλοίο με προορισμό το Μαρόκο. Στη Γαλλία, ο επίσημος κτηνίατρος στο σημείο εξόδου πραγματοποίησε έλεγχο σύμφωνα με τα όσα ορίζει το άρθρο 2 του κανονισμού (ΕΕ) 817/2010 ²⁶ και κατέληξε ότι η μεταφορά δεν πληρούσε τις απαιτήσεις του κανονισμού (ΕΚ) 1/2005 ²⁷, οπότε οι γερμανικές αρχές ζήτησαν την απόδοση των ποσών που είχαν προκαταβάλει ως επιστροφή λόγω εξαγωγής και η απόφασή τους αυτή προσβλήθηκε ενώπιον των γερμανικών δικαστηρίων.

Πρώτον, το Δικαστήριο αποσαφήνισε τον κανονισμό 1/2005, και ειδικότερα τον κανόνα ότι η μετακίνηση επιτρέπεται να διαρκεί το πολύ 28 ώρες, με ενδιάμεση ανάπαυση μίας τουλάχιστον ώρας μετά τις πρώτες 14 ώρες ταξιδιού. Ως προς το διάστημα αναπαύσεως μεταξύ των περιόδων μετακινήσεως, το Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι η διάρκειά του μπορεί να υπερβαίνει τη μία ώρα, διευκρινίζοντας ωστόσο ότι η διάρκεια αυτή δεν θα πρέπει, στην πράξη, να συνεπάγεται κίνδυνο τραυματισμού ή άσκοπης ταλαιπωρίας των μεταφερόμενων ζώων. Επιπλέον, η συνδυασμένη διάρκεια ταξιδιού και αναπαύσεως δεν μπορεί να υπερβαίνει τις 29 ώρες, υπό την επιφύλαξη της δυνατότητας παρατάσεώς της κατά δύο ώρες είτε προς όφελος των ζώων ²⁸ είτε λόγω απρόβλεπτων περιστάσεων ²⁹. Τέλος, οι περίοδοι μετακινήσεως μέγιστης διάρκειας 14 ωρών είναι δυνατό να περιλαμβάνουν μία ή περισσότερες στάσεις, όμως ο χρόνος των στάσεων πρέπει να προστίθεται σε εκείνον της μετακινήσεως για τον υπολογισμό της συνολικής επιτρεπόμενης διάρκειας των 14 ωρών.

Δεύτερον, το Δικαστήριο έκρινε ότι, βάσει του κανονισμού 817/2010, η αρχή που είναι αρμόδια για την καταβολή επιστροφών λόγω εξαγωγής βοοειδών δεν δεσμεύεται από τυχόν εκτίμηση του επίσημου κτηνιάτρου στο σημείο εξόδου ότι δεν τηρήθηκαν κατά τη μεταφορά των ζώων οι διατάξεις του κανονισμού 1/2005. Πράγματι, η απόφαση σχετικά με την τήρηση των προϋποθέσεων στις οποίες υπόκειται το δικαίωμα εισπράξεως επιστροφών λόγω εξαγωγής εμπίπτει στις αρμοδιότητες της εθνικής αρχής που είναι αρμόδια για την καταβολή των επιστροφών αυτών. Οι ενδείξεις τις οποίες παρέχει ο επίσημος κτηνίατρος στο σημείο εξόδου αποτελούν μεν αποδεικτικό στοιχείο, όχι όμως αμάχητο.

26| Κανονισμός (ΕΕ) 817/2010 της Επιτροπής, της 16ης Σεπτεμβρίου 2010, για καθορισμό των λεπτομερειών εφαρμογής με βάση τον κανονισμό (ΕΚ) 1234/2007 του Συμβουλίου, όσον αφορά τις απαιτήσεις για τη χορήγηση επιστροφών κατά την εξαγωγή σε σχέση με την καλή μεταχείριση των ζωντανών βοοειδών κατά τη μεταφορά (ΕΕ 2010, L 245, σ. 16).

27| Κανονισμός (ΕΚ) 1/2005 του Συμβουλίου, για την προστασία των ζώων κατά τη μεταφορά και συναφείς δραστηριότητες και για την τροποποίηση των οδηγιών 64/432/ΕΟΚ και 93/119/ΕΚ και του κανονισμού (ΕΚ) 1255/97 (ΕΕ 2005, L 3, σ. 1).

28| Παράρτημα Ι, κεφάλαιο V, σημείο 1.8, του κανονισμού 1/2005.

29| Άρθρο 22 του κανονισμού 1/2005.

VII. ΕΛΕΥΘΕΡΙΕΣ ΚΥΚΛΟΦΟΡΙΑΣ

1. ΕΛΕΥΘΕΡΗ ΚΥΚΛΟΦΟΡΙΑ ΤΩΝ ΕΡΓΑΖΟΜΕΝΩΝ

Στον τομέα αυτόν, τρεις αποφάσεις χρήζουν ιδιαίτερης προσοχής: η μία αφορά τα συνταξιοδοτικά δικαιώματα προσώπου που έχει εγκατασταθεί σε άλλο κράτος μέλος και οι άλλες δύο τον τρόπο με τον οποίο ένα οικονομικό βοήθημα για ανώτατες σπουδές χορηγείται στους διαμένοντες σε άλλο κράτος μέλος.

*Η απόφαση της 13ης Ιουλίου 2016 **Pöpperl** (C-187/15, [EU:C:2016:550](#)) εμπλουτίζει σημαντικά τη νομολογία του Δικαστηρίου σχετικά με την ερμηνεία του άρθρου 45 ΣΛΕΕ. Στην υπόθεση της κύριας δίκης *πρώην δημόσιος υπάλληλος γερμανικού ομόσπονδου κράτους μετέβη σε άλλο κράτος μέλος για να εργαστεί εκεί, οπότε ανέκυψε ζήτημα ως προς την τύχη του δικαιώματός του στη σύνταξη γήρατος η οποία προβλέπεται για τους υπαλλήλους του συγκεκριμένου ομόσπονδου κράτους*.*

Το Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι το άρθρο 45 ΣΛΕΕ έχει την έννοια ότι δεν επιτρέπει εθνική ρύθμιση βάσει της οποίας, όταν υπάλληλος της δημόσιας διοίκησης εντός του οικείου κράτους μέλους παραιτείται οικειοθελώς των καθηκόντων του προκειμένου να εργαστεί σε άλλο κράτος μέλος, χάνει τα δικαιώματά του σε σύνταξη γήρατος δυνάμει του ειδικού συνταξιοδοτικού συστήματος για τους δημόσιους υπαλλήλους και υπάγεται αναδρομικώς στο γενικό σύστημα ασφαλίσεως γήρατος, όπερ γεννά δικαίωμα σε σύνταξη γήρατος χαμηλότερη από εκείνη που θα εισέπραττε βάσει των προγενέστερων δικαιωμάτων του. Μια τέτοια ρύθμιση συνιστά περιορισμό της ελεύθερης κυκλοφορίας των εργαζομένων, αφού, μολονότι εφαρμόζεται και στους δημόσιους υπαλλήλους οι οποίοι παραιτούνται προκειμένου να εργαστούν στον ιδιωτικό τομέα εντός του ίδιου κράτους μέλους, είναι πάντως ικανή να εμποδίσει ή να αποθαρρύνει τους δημόσιους αυτούς υπαλλήλους να ασκήσουν το δικαίωμά τους ελεύθερης κυκλοφορίας εντός της Ένωσης.

Το Δικαστήριο τόνισε επίσης ότι εναπόκειται στο εθνικό δικαστήριο να διασφαλίσει την πλήρη αποτελεσματικότητα του άρθρου 45 ΣΛΕΕ ερμηνεύοντας το εσωτερικό δίκαιο σύμφωνα με το εν λόγω άρθρο ή, αν τέτοια σύμφωνη ερμηνεία δεν είναι δυνατή, αφήνοντας ανεφάρμοστη κάθε αντίθετη διάταξη του εσωτερικού δικαίου. Πράγματι, όταν το εθνικό δίκαιο, κατά παραβίαση του δικαίου της Ένωσης, επιφυλάσσει διαφορετική μεταχείριση σε περισσότερες ομάδες προσώπων, τα μέλη της ομάδας που υφίσταται δυσμενή μεταχείριση πρέπει να αντιμετωπίζονται κατά τον ίδιο τρόπο και να υπόκεινται στο ίδιο καθεστώς με τους λοιπούς ενδιαφερομένους. Κατά συνέπεια, το καθεστώς το οποίο ισχύει για τα μέλη της ευνοούμενης ομάδας παραμένει, ελλείψει ορθής εφαρμογής του δικαίου της Ένωσης, το μόνο προσήκον σύστημα αναφοράς.

Με τις αποφάσεις **Bragança Linares Verruga κ.λπ.** (C-238/15, [EU:C:2016:949](#)) και **Depesme κ.λπ.** (C-401/15 έως C-403/15, [EU:C:2016:955](#)), οι οποίες εκδόθηκαν στις 14 και 15 Δεκεμβρίου 2016 αντιστοίχως, το Δικαστήριο έδωσε χρήσιμες διευκρινίσεις επί ζητημάτων σχετικών με την ελεύθερη κυκλοφορία των εργαζομένων και την κοινωνική ασφάλιση, εξ αφορμής, για μία ακόμη φορά, της *λουξεμβουργιανής ρυθμίσεως που δίδει το κρατικό οικονομικό βοήθημα για τις ανώτατες σπουδές*. Αρχικώς, η εθνική ρύθμιση εξαρτούσε τη χορήγηση του βοηθήματος από προϋπόθεση διαμονής του σπουδαστή. Η προϋπόθεση αυτή καταργήθηκε προς συμμόρφωση με την απόφαση *Giersch κ.λπ.*³⁰. Εντούτοις, βάσει της τροποποιημένης ρυθμίσεως όπως ίσχυε κατά τον χρόνο των πραγματικών περιστατικών στις υποθέσεις των κύριων δικών, όποιος σπουδαστής δεν διέμενε στο Λουξεμβούργο μπορούσε να λάβει το οικονομικό βοήθημα μόνον αν, αφενός, είχε

30| Βλ. απόφαση του Δικαστηρίου της 20ής Ιουνίου 2013, *Giersch κ.λπ.* (C-20/12, [EU:C:2013:411](#)), η οποία παρουσιάστηκε στην Έκθεση Πεπραγμένων 2013, σ. 24.

γονέα εργαζόμενο και, αφετέρου, ο τελευταίος είχε εργαστεί αδιαλείπτως στο εν λόγω κράτος μέλος για τουλάχιστον μία πενταετία κατά την ημερομηνία υποβολής της αιτήσεως για το βοήθημα.

Στις δύο αυτές αποφάσεις του περασμένου έτους, το Δικαστήριο υπενθύμισε εισαγωγικώς ότι το άρθρο 7, παράγραφος 2, του κανονισμού (ΕΟΚ) 1612/68³¹, του οποίου τη διατύπωση επαναλαμβάνει αυτούσια το άρθρο 7, παράγραφος 2, του κανονισμού (ΕΕ) 492/2011³², αποτελεί ειδικότερη έκφραση, στον συγκεκριμένο τομέα της χορηγήσεως κοινωνικών πλεονεκτημάτων, του κανόνα της ίσης μεταχειρίσεως που καθιερώνεται στο άρθρο 45, παράγραφος 2, ΣΛΕΕ. Επίσης, τα μέλη της οικογένειας διακινούμενου εργαζομένου είναι έμμεσοι δικαιούχοι της ίσης μεταχειρίσεως που του επιφυλάσσεται δυνάμει του άρθρου 7, παράγραφος 2, του κανονισμού 1612/68 και, κατ' επέκταση, των κοινωνικών πλεονεκτημάτων στα οποία αναφέρεται το ως άνω άρθρο, όπως είναι η χρηματοδότηση από κράτος μέλος των σπουδών των τέκνων όσων εργαζομένων ασκούν ή άσκησαν τη δραστηριότητά τους εντός του κράτους αυτού.

Ως εκ τούτου, με την απόφαση *Bragança Linares Verruga κ.λπ.*, το Δικαστήριο κατέληξε ότι η επίμαχη ρύθμιση προσκρούει στο άρθρο 7, παράγραφος 2, του κανονισμού 492/2011. Ειδικότερα, συνιστά έμμεση διάκριση λόγω ιθαγένειας, στον βαθμό που η διάκριση με κριτήριο τη διαμονή είναι πιθανό να αποβεί περισσότερο εις βάρος των υπηκόων άλλων κρατών μελών. Μια τέτοια ρύθμιση μπορεί να επιτραπεί μόνον αν είναι κατάλληλη για την υλοποίηση κάποιου θεμιτού σκοπού, χωρίς να υπερβαίνει το μέτρο που είναι αναγκαίο για την επίτευξή του. Επ' αυτού, το Δικαστήριο επισήμανε, πρώτον, ότι ο επιδιωκόμενος κοινωνικός σκοπός, ήτοι η ενίσχυση των ανώτατων σπουδών και η αύξηση του αριθμού των πτυχιούχων ανώτατης εκπαίδευσης μεταξύ των κατοίκων, είναι αναγνωρισμένος σε επίπεδο Ένωσης σκοπός γενικού συμφέροντος. Δεύτερον, η προϋπόθεση να έχουν προηγηθεί πέντε έτη αδιάλειπτης εργασίας ενδείκνυται για την υλοποίηση του σκοπού αυτού, στον βαθμό που, αφενός, είναι θεμιτό να επιδιώκει το κράτος που χορηγεί το βοήθημα να διασφαλίσει ότι ο μεθοριακός εργαζόμενος έχει όντως έναν δεσμό ενσωματώσεως με την κοινωνία του, ώστε να αποτρέπεται ο κίνδυνος εμφανίσεως φαινομένων όπως ο «τουρισμός υποτροφιών», και, αφετέρου, η προαναφερθείσα προϋπόθεση είναι ικανή να θεμελιώσει τον απαιτούμενο δεσμό. Εντούτοις, η προβλεπόμενη προϋπόθεση ενέχει περιορισμό ο οποίος υπερβαίνει το μέτρο που είναι αναγκαίο για την επίτευξη του επιδιωκόμενου σκοπού. Πράγματι, δεν παρέχει στις αρμόδιες αρχές την ευχέρεια να χορηγήσουν το βοήθημα σε περιπτώσεις όπου οι γονείς έχουν, έστω με ενδιάμεσα σύντομα διαλείμματα, εργαστεί στο Λουξεμβούργο επί μακρόν, πριν από την υποβολή της σχετικής αιτήσεως, ακόμη και αν τα διαλείμματα αυτά δεν αρκούν για να διαρρήξουν τον δεσμό που υφίσταται μεταξύ του αιτούντος το οικονομικό βοήθημα και του Λουξεμβούργου.

Με την απόφαση *Depesme κ.λπ.*, το Δικαστήριο εξέτασε, υπό το πρίσμα του άρθρου 45 ΣΛΕΕ και του άρθρου 7, παράγραφος 2, του κανονισμού 492/2011, την έννοια «τέκνο εργαζομένου», η οποία χρησιμοποιείται στην επίμαχη εθνική ρύθμιση. Για την ακρίβεια, εξέτασε αν η έννοια αυτή καλύπτει τα τέκνα συζύγου ή συντρόφου του εργαζομένου και απάντησε καταφατικά. Έτσι, από την απόφασή του καθίσταται σαφές ότι ως τέκνο του εργαζομένου δεν νοείται μόνον εκείνο που έχει δεσμό αίματος με αυτόν, αλλά και το τέκνο συζύγου ή καταχωρισμένου συντρόφου του, εφόσον ο εργαζόμενος το συντηρεί. Η τελευταία απαίτηση απορρέει από πραγματική κατάσταση, εναπόκειται δε στη διοίκηση και, ενδεχομένως, στον εθνικό δικαστή να εκτιμήσουν κατά πόσον αυτή συντρέχει, χωρίς να χρειάζεται να προσδιορίσουν τους λόγους της οικονομικής συμβολής του εργαζομένου ή να αποτιμήσουν το ακριβές ύψος της. Πάντως, υπό τέτοιες περιστάσεις, η ιδιότητα του συντηρούμενου μέλους της οικογένειας μεθοριακού εργαζομένου μπορεί επίσης να συναχθεί από αντικειμενικά στοιχεία, όπως η ύπαρξη κοινής εστίας του εργαζομένου και

31| Κανονισμός (ΕΟΚ) 1612/68 του Συμβουλίου, της 15ης Οκτωβρίου 1968, περί της ελεύθερης κυκλοφορίας των εργαζομένων στο εσωτερικό της Κοινότητας (ΕΕ ειδ. έκδ. 05/001, σ. 33).

32| Κανονισμός (ΕΕ) 492/2011 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 5ης Απριλίου 2011, που αφορά την ελεύθερη κυκλοφορία των εργαζομένων στο εσωτερικό της Ένωσης (ΕΕ 2011, L 141, σ. 1).

του σπουδαστή. Σημειωτέον, τέλος, ότι, όπως προκύπτει ιδίως από το άρθρο 2, σημείο 2, στοιχείο γ', της οδηγίας 2004/38/ΕΚ ³³, ο νομοθέτης της Ένωσης τεκμαίρει ότι τα τέκνα συντηρούνται έως την ηλικία των 21 ετών.

2. ΕΛΕΥΘΕΡΗ ΚΥΚΛΟΦΟΡΙΑ ΤΩΝ ΕΜΠΟΡΕΥΜΑΤΩΝ

Στην απόφαση της 21ης Ιουνίου 2016 **New Valmar** (C-15/15, [EU:C:2016:464](#)), το τμήμα μείζονος συνθέσεως κλήθηκε να κρίνει αν αντέβαινε στο δίκαιο της Ένωσης εθνική ρύθμιση η οποία επέβαλλε υποχρέωση κατάρτισης όλων των τιμολογίων, περιλαμβανομένων όσων σχετίζονταν με διασυνοριακές συναλλαγές, αποκλειστικώς σε συγκεκριμένη από τις επίσημες γλώσσες του οικείου κράτους μέλους, επί ποινή ακυρότητας. Η διαφορά της κύριας δίκης είχε ανακύψει λόγω ανεξόφλητων τιμολογίων μεταξύ μιας εταιρίας εγκατεστημένης στην ολλανδόφωνη περιφέρεια του Βελγίου και μιας εταιρίας εγκατεστημένης στην Ιταλία. Η τελευταία ισχυρίστηκε ότι τα τιμολόγια ήταν άκυρα επειδή παραβίαζαν τους κανόνες του γλωσσικού καθεστώτος, οι οποίοι ήταν, κατ' αυτήν, δημόσιας τάξεως στο Βέλγιο. Ειδικότερα, βάσει φλαμανδικής ρυθμίσεως, οι εγκατεστημένες στην αντίστοιχη περιφέρεια επιχειρήσεις οφείλουν να χρησιμοποιούν την ολλανδική γλώσσα για την κατάρτιση, μεταξύ άλλων, των πράξεων και των εγγράφων που απαιτούνται από τον νόμο. Όμως, στα επίδικα τιμολόγια, όλα τα τυποποιημένα στοιχεία και οι γενικοί όροι αναγράφονταν στην ιταλική γλώσσα, και όχι στην ολλανδική.

Με την απόφασή του, το Δικαστήριο διαπίστωσε ότι η εθνική αυτή ρύθμιση σχετικά με το γλωσσικό καθεστώς συνιστά περιορισμό της ελεύθερης κυκλοφορίας των εμπορευμάτων εντός της Ένωσης. Το Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι η ρύθμιση αυξάνει τον κίνδυνο αμφισβητήσεως και μη εξοφλήσεως των τιμολογίων, διότι στερεί από τους συναλλασσόμενους επιχειρηματίες τη δυνατότητα να επιλέξουν ελεύθερα, για την κατάρτιση των τιμολογίων τους, γλώσσα την οποία αμφότεροι κατέχουν και χειρίζονται καλά, επιβάλλοντάς τους μία που δεν αντιστοιχεί κατ' ανάγκην στη μεταξύ τους συμφωνηθείσα για τις συμβατικές τους σχέσεις. Κατ' αυτόν τον τρόπο, η ρύθμιση θα μπορούσε να αποτελέσει κίνητρο, για τους αποδέκτες των τιμολογίων, να επικαλεστούν την αδυναμία τους, πραγματική ή προσχηματική, να κατανοήσουν το περιεχόμενο των τιμολογίων για να αντιταχθούν στην εξόφλησή τους. Αντιστρόφως, ο αποδέκτης τιμολογίου που έχει καταρτιστεί σε άλλη γλώσσα αντί της ολλανδικής θα μπορούσε κάλλιστα, λαμβανομένης υπόψη της απόλυτης ακυρότητας του τιμολογίου, να αμφισβητήσει την εγκυρότητά του για αυτόν και μόνον τον λόγο.

Μολονότι ο σκοπός τέτοιας ρυθμίσεως, ήτοι η ανάγκη να προαχθεί και να τονωθεί η χρήση μίας από τις επίσημες γλώσσες κάποιου κράτους μέλους, μπορεί να δικαιολογήσει κατ' αρχήν τον συνακόλουθο περιορισμό, τούτο δεν συμβαίνει εν προκειμένω. Πράγματι, κατά το Δικαστήριο, η επίμαχη ρύθμιση για το γλωσσικό καθεστώς υπερβαίνει το αναγκαίο μέτρο για την επίτευξη του σκοπού αυτού και δεν είναι, επομένως, δυνατό να θεωρηθεί σύμφωνη με την αρχή της αναλογικότητας.

33| Οδηγία 2004/38/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 29ης Απριλίου 2004, σχετικά με το δικαίωμα των πολιτών της Ένωσης και των μελών των οικογενειών τους να κυκλοφορούν και να διαμένουν ελεύθερα στην επικράτεια των κρατών μελών, για την τροποποίηση του κανονισμού (ΕΟΚ) 1612/68 και την κατάργηση των οδηγιών 64/221/ΕΟΚ, 68/360/ΕΟΚ, 72/194/ΕΟΚ, 73/148/ΕΟΚ, 75/34/ΕΟΚ, 75/35/ΕΟΚ, 90/364/ΕΟΚ, 90/365/ΕΟΚ και 93/96/ΕΟΚ (ΕΕ 2004, L 158, σ. 77, και διορθωτικά ΕΕ 2004, L 229, σ. 35, και ΕΕ 2007, L 204, σ. 28).

3. ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΕΓΚΑΤΑΣΤΑΣΕΩΣ ΚΑΙ ΕΛΕΥΘΕΡΗ ΠΑΡΟΧΗ ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ

Στον τομέα αυτόν αξίζει να γίνει αναφορά σε πέντε αποφάσεις. Οι δύο πρώτες αφορούν την άρνηση πιστωτικών ιδρυμάτων και ιδρυμάτων πληρωμών να παράσχουν πληροφορίες για τους πελάτες τους, η τρίτη τη διαδικασία παρατάσεως της διάρκειας παραχωρήσεων επί κοινόχρηστης περιουσίας, η τέταρτη την επιβολή τελών σε σχέση με άδεια ασκήσεως εμπορικής δραστηριότητας και η πέμπτη την εφαρμογή, επί αλλοδαπής επιχειρήσεως, των εθνικών διατάξεων περί ομαδικών απολύσεων.

Με την απόφαση της 14ης Απριλίου 2016 *Sparkasse Allgäu* (C-522/14, [EU:C:2016:253](#)), το Δικαστήριο έκρινε ότι το άρθρο 49 ΣΛΕΕ επιτρέπει *ρύθμιση κράτους μέλους που επιβάλλει σε όσα πιστωτικά ιδρύματα έχουν εκεί την εταιρική τους έδρα την υποχρέωση να αναγγέλλουν στις εθνικές φορολογικές αρχές τα περιουσιακά στοιχεία θανάτου πελάτη τους, κατοίκου αυτού του κράτους μέλους, τα οποία είτε είναι κατατεθειμένα σε μη ανεξάρτητα υποκαταστήματά τους εγκατεστημένα σε άλλο κράτος μέλος είτε βρίσκονται υπό τη διαχείριση τέτοιων υποκαταστημάτων, όταν στο άλλο κράτος μέλος δεν προβλέπεται παρόμοια υποχρέωση αναγγελίας και τα πιστωτικά ιδρύματα εκεί υπέχουν υποχρέωση τηρήσεως του τραπεζικού απορρήτου, το οποίο προστατεύεται διά της επιβολής ποινικών κυρώσεων. Η διαφορά της κύριας δίκης, μεταξύ του Sparkasse Allgäu, πιστωτικού ιδρύματος με έδρα στη Γερμανία, και της γερμανικής φορολογικής αρχής, είχε ως αντικείμενο την άρνηση του πιστωτικού αυτού ιδρύματος να κοινοποιήσει στην εν λόγω αρχή πληροφορίες για τους λογαριασμούς που τηρούσαν στο μη ανεξάρτητο υποκατάστημά του στην Αυστρία πρόσωπα τα οποία είχαν κατά τον χρόνο του θανάτου τους τη φορολογική κατοικία τους στη Γερμανία. Στο πλαίσιο αυτό, το αιτούν δικαστήριο διερωτήθηκε αν η υποχρέωση την οποία προβλέπει το γερμανικό δίκαιο θα μπορούσε να έχει ως αποτέλεσμα να αποθαρρύνονται τα γερμανικά πιστωτικά ιδρύματα από την άσκηση εμπορικών δραστηριοτήτων, μέσω υποκαταστήματος, στην Αυστρία.*

Η απάντηση του Δικαστηρίου στο ερώτημα ήταν αρνητική. Το Δικαστήριο τόνισε ότι οι ενδεχόμενες δυσμενείς συνέπειες της υποχρεώσεως αναγγελίας απορρέουν από την εκ παραλλήλου άσκηση από δύο κράτη μέλη της αρμοδιότητάς τους, αφενός, στο θέμα της τηρήσεως του τραπεζικού απορρήτου και, αφετέρου, στο θέμα των φορολογικών ελέγχων, η οποία καταλήγει σε εθνικές ρυθμίσεις με αισθητές διαφορές μεταξύ τους. Εν προκειμένω, το κράτος μέλος της εταιρικής έδρας δίνει προτεραιότητα στην αποτελεσματικότητα των φορολογικών ελέγχων μέσω της διαβίβασης πληροφοριών στις αρμόδιες αρχές ενώ, στο κράτος μέλος του υποκαταστήματος, το τραπεζικό απόρρητο πρέπει κατ' αρχήν να τηρείται, ακόμη και έναντι των φορολογικών αρχών.

Γίνεται επομένως δεκτό ότι, ελλείψει μέτρων εναρμονίσεως στον τομέα της ανταλλαγής πληροφοριών για τις ανάγκες των φορολογικών ελέγχων, τα κράτη μέλη είναι ελεύθερα να επιβάλουν στα εθνικά πιστωτικά ιδρύματα υποχρέωση αναγγελίας όσον αφορά τα υποκαταστήματά τους στην αλλοδαπή, με σκοπό τη διασφάλιση της αποτελεσματικότητας των φορολογικών ελέγχων, υπό την επιφύλαξη ότι οι συναλλαγές οι οποίες διενεργούνται στα υποκαταστήματα αυτά δεν αποτελούν αντικείμενο διακριτικής μεταχειρίσεως σε σχέση με τις συναλλαγές που πραγματοποιούνται στα εθνικά τους υποκαταστήματα. Πράγματι, η ελευθερία εγκαταστάσεως δεν πρέπει να ερμηνεύεται υπό την έννοια ότι το εκάστοτε κράτος μέλος είναι υποχρεωμένο να διαμορφώνει τις φορολογικές του διατάξεις και, ειδικότερα, τυχόν υποχρέωση αναγγελίας σε συνάρτηση με εκείνες άλλου κράτους μέλους, ώστε να εγγυάται, σε όλες τις καταστάσεις, την εξάλειψη οποιασδήποτε αποκλίσεως μεταξύ των αντίστοιχων εθνικών ρυθμίσεων.

Βασικό ζήτημα στην υπόθεση επί της οποίας εκδόθηκε η απόφαση της 10ης Μαρτίου 2016 *Safe Interenvios* (C-235/14, [EU:C:2016:154](#)) ήταν η εφαρμογή *μέτρων δέουσας επιμέλειας από χρηματοπιστωτικό ίδρυμα, έναντι*

νομικού ή φυσικού προσώπου που υπόκειται επίσης στις υποχρεώσεις της οδηγίας 2005/60/EK³⁴ για την πάταξη της νομιμοποίησης εσόδων από παράνομες δραστηριότητες και της χρηματοδότησης της τρομοκρατίας. Στην υπόθεση της κύριας δίκης, ισπανικό ίδρυμα πληρωμών το οποίο διαχειριζόταν τη μεταφορά κεφαλαίων προς άλλα κράτη μέλη αρνήθηκε να παράσχει πληροφορίες σχετικά με τους πελάτες του. Οι αιτήσεις παροχής πληροφοριών είχαν υποβληθεί από τρεις τράπεζες μετά την ανακάλυψη παρατυπιών σε σχέση με τους αντιπροσώπους που μετέφεραν τα κεφάλαια, μέσω λογαριασμών τους οποίους τηρούσε στις εν λόγω τράπεζες το ίδρυμα πληρωμών. Κατόπιν της διαπιστώσεως των παρατυπιών, οι τράπεζες, εφαρμόζοντας την ισχύουσα εθνική νομοθεσία, έκλεισαν τους λογαριασμούς.

Το Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι δεν προσκρούει στην οδηγία 2005/60 εθνική ρύθμιση η οποία, αφενός, επιτρέπει την εφαρμογή μέτρων συνήθους δέουσας επιμέλειας ως προς πελάτες που είναι χρηματοπιστωτικοί οργανισμοί τελούντες υπό εποπτεία όσον αφορά τη συμμόρφωσή τους με μέτρα δέουσας επιμέλειας, στις περιπτώσεις όπου υφίσταται υπόνοια νομιμοποίησης εσόδων από παράνομες δραστηριότητες ή χρηματοδότησης της τρομοκρατίας, και, αφετέρου, επιβάλλει στα ιδρύματα, στους οργανισμούς και στα πρόσωπα που υπόκεινται στην ως άνω οδηγία να εφαρμόζουν, βάσει δικής τους αξιολογήσεως του κινδύνου, αυξημένα μέτρα δέουσας επιμέλειας ως προς τον πελάτη στις περιπτώσεις οι οποίες, ως εκ της φύσεώς τους, ενδέχεται να ενέχουν υψηλότερο κίνδυνο νομιμοποίησης εσόδων από παράνομες δραστηριότητες ή χρηματοδότησης της τρομοκρατίας, όπως είναι η μεταφορά κεφαλαίων. Επιπλέον, ακόμη και όταν δεν υπάρχει τέτοια υπόνοια ή τέτοιος κίνδυνος, η προαναφερθείσα οδηγία αναγνωρίζει στα κράτη μέλη την ευχέρεια να θεσπίζουν ή να διατηρούν σε ισχύ αυστηρότερες διατάξεις, εφόσον οι διατάξεις αυτές αποσκοπούν στην ενίσχυση της καταπολέμησης της νομιμοποίησης εσόδων από παράνομες δραστηριότητες και της χρηματοδότησης της τρομοκρατίας.

Κατά το Δικαστήριο, εθνική ρύθμιση που αποσκοπεί στην καταπολέμηση της νομιμοποίησης εσόδων από παράνομες δραστηριότητες ή της χρηματοδότησης της τρομοκρατίας επιδιώκει θεμιτό σκοπό ικανό να δικαιολογήσει περιορισμό των θεμελιωδών ελευθεριών. Επίσης, είναι όντως κατάλληλο να διασφαλίσει την υλοποίηση του θεμιτού αυτού σκοπού το τεκμήριο ότι οι μεταφορές κεφαλαίων από υποκείμενο στην οδηγία ίδρυμα προς άλλα κράτη, πλην αυτού όπου είναι εγκατεστημένο, ενέχουν πάντοτε υψηλότερο κίνδυνο νομιμοποίησης εσόδων από παράνομες δραστηριότητες ή χρηματοδότησης της τρομοκρατίας. Εντούτοις, η ρύθμιση υπερβαίνει το μέτρο που είναι αναγκαίο για την επίτευξη του επιδιωκόμενου σκοπού όταν το τεκμήριο ισχύει ως προς κάθε μεταφορά κεφαλαίων, χωρίς να προβλέπεται η δυνατότητα αντικρούσεώς του για τις περιπτώσεις μεταφορών κεφαλαίων στις οποίες δεν συντρέχει αντικειμενικός τέτοιος κίνδυνος.

Το Δικαστήριο διευκρίνισε ακόμη ότι τα ιδρύματα και τα πρόσωπα που εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής της οδηγίας 2005/60 απαγορεύεται να υπονομεύουν την αποστολή την οποία έχουν οι αρμόδιες αρχές να εποπτεύουν τα ιδρύματα πληρωμών, ούτε μπορούν να υποκαθιστούν τις αρχές αυτές στο έργο τους. Επομένως, μολονότι χρηματοπιστωτικό ίδρυμα μπορεί, στο πλαίσιο της υποχρέωσης εποπτείας την οποία υπέχει ως προς τους πελάτες του, να λαμβάνει υπόψη τα μέτρα δέουσας επιμέλειας που εφαρμόζονται από ίδρυμα πληρωμών έναντι των δικών του πελατών, όλα τα μέτρα δέουσας επιμέλειας τα οποία υιοθετεί το ίδιο πρέπει να είναι προσαρμοσμένα στον κίνδυνο νομιμοποίησης εσόδων από παράνομες δραστηριότητες και χρηματοδότησης της τρομοκρατίας.

Με την απόφαση της 14ης Ιουλίου 2016 **Promoiimpresa** (C-458/14 και C-67/15, [EU:C:2016:558](#)), το Δικαστήριο εξέτασε αν αντιβαίνει στο δίκαιο της Ένωσης η αυτοδίκαιη παράταση των παραχωρήσεων για την άσκηση

34| Οδηγία 2005/60/EK του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 26ης Οκτωβρίου 2005, σχετικά με την πρόληψη της χρησιμοποίησης του χρηματοπιστωτικού συστήματος για τη νομιμοποίηση εσόδων από παράνομες δραστηριότητες και τη χρηματοδότηση της τρομοκρατίας (ΕΕ 2005, L 309, σ. 15), όπως τροποποιήθηκε με την οδηγία 2010/78/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 24ης Νοεμβρίου 2010 (ΕΕ 2010, L 331, σ. 120).

τουριστικών-ψυχαγωγικών δραστηριοτήτων σε παραθαλάσσιες και παραλίμνιες εκτάσεις χωρίς οποιαδήποτε διαδικασία επιλογής μεταξύ των δυνητικών υποψηφίων.

Το Δικαστήριο υπογράμμισε κατ' αρχάς ότι, σε περίπτωση που η οδηγία 2006/123 (στο εξής: οδηγία για τις υπηρεσίες)³⁵ έχει πράγματι εφαρμογή, η χορήγηση αδειών για την οικονομική εκμετάλλευση παραθαλάσσιας ή παραλίμνιας κοινόχρηστης περιουσίας πρέπει να γίνεται κατόπιν διαδικασίας επιλογής μεταξύ των δυνητικών υποψηφίων, η οποία επιβάλλεται να πληροί όλες τις εγγυήσεις αμεροληψίας και διαφάνειας. Η αυτοδίκαιη παράταση της ισχύος των υφιστάμενων αδειών όμως δεν καθιστά δυνατή τη διοργάνωση τέτοιας διαδικασίας επιλογής.

Ομολογουμένως, βάσει του άρθρου 12 της οδηγίας για τις υπηρεσίες, τα κράτη μέλη μπορούν να λαμβάνουν υπόψη, κατά τη θέσπιση των κανόνων για τη διαδικασία επιλογής, υπέρτερους λόγους γενικού συμφέροντος, όπως την ανάγκη προστασίας της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης των αδειούχων ότι θα μπορέσουν να αποσβέσουν τις επενδύσεις τους. Τέτοιοι λόγοι όμως είναι αδύνατο να δικαιολογήσουν αυτοδίκαιη παράταση στην περίπτωση όπου ουδεμία διαδικασία επιλογής είχε οργανωθεί όταν οι άδειες χορηγήθηκαν για πρώτη φορά. Η ως άνω διάταξη απαγορεύει, συνεπώς, εθνικό μέτρο το οποίο, χωρίς να προηγηθεί οποιαδήποτε διαδικασία επιλογής μεταξύ των δυνητικών υποψηφίων, προβλέπει την αυτοδίκαιη παράταση της διάρκειας ισχύος των αδειών για άσκηση τουριστικών-ψυχαγωγικών δραστηριοτήτων σε παραθαλάσσια και παραλίμνια κοινόχρηστη περιουσία.

Το Δικαστήριο πρόσθεσε δε, για την περίπτωση όπου η οδηγία δεν τυγχάνει εφαρμογής, ότι, εφόσον η παραχώρηση παρουσιάζει βέβαιο διασυννοριακό ενδιαφέρον, η αυτοδίκαιη παράταση της ισχύος της σχετικής άδειας υπέρ επιχειρήσεως με έδρα στην ημεδαπή εισάγει διαφορετική μεταχείριση εις βάρος των επιχειρήσεων οι οποίες είναι εγκατεστημένες σε άλλα κράτη μέλη και ενδιαφέρονται ενδεχομένως για την παραχώρηση, όπερ δεν συνάδει κατ' αρχήν με την ελευθερία εγκαταστάσεως.

Τέλος, η διαφορετική αυτή μεταχείριση δεν είναι δυνατό να δικαιολογηθεί κατ' επίκληση της αρχής της ασφάλειας δικαίου, υπό την έννοια ότι η τελευταία επιτάσσει να μπορέσουν οι παραχωρησιούχοι να αποσβέσουν τις επενδύσεις τους, δεδομένου ότι, όταν χορηγήθηκαν οι άδειες παραχωρήσεως, είχε ήδη γίνει δεκτό ότι αυτού του είδους οι συμβάσεις, οι οποίες έχουν βέβαιο διασυννοριακό ενδιαφέρον, έπρεπε να πληρούν τις επιταγές της διαφάνειας.

Με την απόφαση της 16ης Νοεμβρίου 2016 **Hemming κ.λπ.** (C-316/15, [EU:C:2016:879](#)), το Δικαστήριο ερμήνευσε τη φράση «τέλη που ενδέχεται να βαρύνουν τους αιτούντες τη χορήγηση άδειας» για την άσκηση δραστηριότητας παροχής υπηρεσιών, όπως χρησιμοποιείται στο άρθρο 13, παράγραφος 2, της οδηγίας για τις υπηρεσίες. Στην υπόθεση της κύριας δίκης, ομάδα κατόχων αδειών για την εκμετάλλευση sex shops αμφισβήτησε κατά πόσον ήταν συμβατή με την οδηγία για τις υπηρεσίες βρετανική ρύθμιση η οποία προέβλεπε την καταβολή τέλους ως προϋπόθεση της χορηγήσεως άδειας ή της ανανέσεως της ισχύος της. Το επίδικο τέλος αναλυόταν σε δύο μέρη, εκ των οποίων το πρώτο σχετιζόταν με τη διοικητική επεξεργασία της αιτήσεως και δεν επιστρεφόταν, ενώ το δεύτερο, πολύ υψηλότερο, αφορούσε τη διαχείριση και την επιτήρηση της λειτουργίας του συστήματος χορηγήσεως αδειών και επιστρεφόταν σε περίπτωση απορρίψεως της αιτήσεως.

Το Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι προσκρούει στο άρθρο 13, παράγραφος 2, της οδηγίας για τις υπηρεσίες η απαίτηση καταβολής τέλους, μέρος του οποίου αντιστοιχεί στο κόστος που συνδέεται με τη διαχείριση και την επιτήρηση της λειτουργίας του συστήματος χορηγήσεως αδειών, ακόμη και αν το μέρος αυτό είναι επιστρεπτέο σε περίπτωση απορρίψεως της αιτήσεως. Κατά το Δικαστήριο, το γεγονός ότι πρέπει

35| Οδηγία 2006/123/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 12ης Δεκεμβρίου 2006, σχετικά με τις υπηρεσίες στην εσωτερική αγορά (ΕΕ 2006, L 376, σ. 36).

να καταβληθεί ένα τέλος σημαίνει οικονομική υποχρέωση και, επομένως, επιβάρυνση, την οποία ο αιτών οφείλει να εξοφλήσει ανεξαρτήτως του ότι το σχετικό ποσό ενδέχεται κατόπιν να επιστραφεί εφόσον η αίτησή του απορριφθεί. Το Δικαστήριο διαπίστωσε εν συνεχεία ότι, για να είναι σύμφωνες με την οδηγία για τις υπηρεσίες, οι επιβαρύνσεις πρέπει να είναι εύλογες και ανάλογες του κόστους των διαδικασιών χορηγήσεως άδειας, και να μην υπερβαίνουν το κόστος των εν λόγω διαδικασιών. Το κράτος μέλος μπορεί συναφώς να λάβει υπόψη όχι μόνον το κόστος —πραγματικά έξοδα και μισθούς— που συνδέεται άμεσα με την εκτέλεση των πράξεων των οποίων το τέλος συνιστά την αντιπαροχή, αλλά και το αντίστοιχο προς τις πράξεις αυτές τμήμα των γενικών εξόδων της αρμόδιας υπηρεσίας.

Ωστόσο, στα έξοδα αυτά δεν επιτρέπεται να συνυπολογίζονται οι δαπάνες που συνδέονται με τη γενική δραστηριότητα εποπτείας της οικείας αρχής, δεδομένου ότι το άρθρο 13, παράγραφος 2, αφενός, αναφέρεται μόνον στο κόστος των διαδικασιών χορηγήσεως άδειας και, αφετέρου, αποσκοπεί στη διευκόλυνση της προσβάσεως στις δραστηριότητες παροχής υπηρεσιών. Η επίτευξη όμως του σκοπού αυτού δεν εξυπηρετείται όταν επιβάλλεται υποχρέωση προχρηματοδότησεως του κόστους διαχειρίσεως και επιτηρήσεως της λειτουργίας του συστήματος χορηγήσεως των αδειών, περιλαμβανομένων, μεταξύ άλλων, των εξόδων που σχετίζονται με τον εντοπισμό και με την πάταξη των δραστηριοτήτων οι οποίες ασκούνται άνευ αδειάς.

Τέλος, με την απόφαση της 21ης Δεκεμβρίου 2016 *ΑΓΕΤ Ηρακλής* (C-201/15, [EU:C:2016:972](#)), το τμήμα μείζονος συνθέσεως του Δικαστηρίου κλήθηκε να διευκρινίσει αν ελληνική ρύθμιση σχετική με τις ομαδικές απολύσεις είναι συμβατή, από τη μία πλευρά, με την οδηγία 98/59/ΕΚ ³⁶ και, από την άλλη πλευρά, με τις θεμελιώδεις ελευθερίες οι οποίες κατοχυρώνονται στη ΣΛΕΕ και στον Χάρτη. Εν προκειμένω, ο Έλληνας Υπουργός Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης αποφάσισε να μην επιτρέψει σε ελληνική εταιρία, της οποίας ο κύριος μέτοχος είναι γαλλικός πολυεθνικός όμιλος, να προχωρήσει σε ομαδικές απολύσεις. Κατόπιν τούτου, η εταιρία αμφισβήτησε κατά πόσον συμβιβάζεται με το δίκαιο της Ένωσης η ελληνική ρύθμιση δυνάμει της οποίας οι διοικητικές αρχές μπορούν να εναντιωθούν σε ομαδικές απολύσεις μετά από αξιολόγηση των συνθηκών της αγοράς εργασίας, της καταστάσεως της επιχειρήσεως και του συμφέροντος της εθνικής οικονομίας.

Με την απόφασή του, το Δικαστήριο ανέλυσε την επίμαχη ελληνική νομοθεσία υπό το πρίσμα, αφενός, της οδηγίας 98/59 και, αφετέρου, των άρθρων 49 και 63 ΣΛΕΕ, σχετικά με την ελευθερία εγκαταστάσεως και την ελεύθερη κίνηση των κεφαλαίων, σε συνδυασμό με το άρθρο 16 του Χάρτη. Ως προς την οδηγία 98/59, το Δικαστήριο παρατήρησε ότι οι ουσιαστικές προϋποθέσεις από τις οποίες εξαρτάται, κατά περίπτωση, η ευχέρεια του εργοδότη να προβεί σε ομαδικές απολύσεις δεν καθορίζονται κατ' αρχήν από την οδηγία 98/59 και εξακολουθούν να άπτονται της αρμοδιότητας των κρατών μελών. Κατά συνέπεια, η οδηγία δεν αντίκειται κατ' αρχήν σε εθνική ρύθμιση όπως η επίμαχη εν προκειμένω. Δεν θα ίσχυε όμως το ίδιο αν διαπιστωνόταν ότι η ρύθμιση έχει ως συνέπεια να καθίστανται οι διατάξεις της οδηγίας άνευ πρακτικής αποτελεσματικότητας. Τούτο θα μπορούσε να συμβεί στην περίπτωση όπου αποκλειόταν στην πράξη κάθε δυνατότητα του εργοδότη να προβεί σε ομαδικές απολύσεις λόγω, παραδείγματος χάριν, των κριτηρίων βάσει των οποίων αποφασίζει η αρμόδια αρχή ή του τρόπου που ερμηνεύει και εφαρμόζει κατά περίπτωση τα κριτήρια αυτά.

Αντιθέτως, το Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι το άρθρο 49 ΣΛΕΕ, σχετικά με την ελευθερία εγκαταστάσεως, αντίκειται στην ελληνική ρύθμιση, αφού αυτή ισοδυναμεί με σημαντική επέμβαση σε ορισμένες ελευθερίες των οποίων απολαύουν εν γένει οι επιχειρήσεις. Πάντως, ένας μηχανισμός, όπως ο επίμαχος στην κύρια δίκη, ο οποίος θέτει ρυθμιστικό πλαίσιο για τις ομαδικές απολύσεις θα μπορούσε να συμβάλει

36| Οδηγία 98/59/ΕΚ του Συμβουλίου, της 20ής Ιουλίου 1998, για προσέγγιση των νομοθεσιών των κρατών μελών που αφορούν τις ομαδικές απολύσεις (ΕΕ 1998, L 225, σ. 16).

στην ενίσχυση της αποτελεσματικής προστασίας των εργαζομένων και των θέσεων εργασίας τους και να κριθεί, συνεπώς, κατάλληλος προς επίτευξη σκοπών γενικού συμφέροντος. Στην προκειμένη περίπτωση, κατά το Δικαστήριο, τα συγκεκριμένα χαρακτηριστικά του προβλεπόμενου από την ελληνική νομοθεσία ρυθμιστικού πλαισίου και, ιδίως, η έλλειψη σαφήνειας ως προς το ζήτημα υπό ποιες ακριβώς περιστάσεις μπορεί να ασκηθεί η ευχέρεια της δημόσιας αρχής να μην εγκρίνει ομαδικές απολύσεις, υπερβαίνουν τα όρια του μέτρου που είναι αναγκαίο για την επίτευξη των επιδιωκόμενων σκοπών. Επιπλέον, η ενδεχόμενη ύπαρξη οξείας οικονομικής κρίσης και ιδιαιτέρως υψηλού δείκτη ανεργίας στο ενδιαφερόμενο κράτος μέλος δεν αναιρεί την ως άνω ερμηνεία.

VIII. ΣΥΝΟΡΙΑΚΟΙ ΕΛΕΓΧΟΙ, ΑΣΥΛΟ ΚΑΙ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗ

1. ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΑΣΥΛΟΥ

Στον τομέα αυτόν, πέντε αποφάσεις χρήζουν εκτενέστερης μνείας. Η πρώτη αφορά το ζήτημα αν αιτών άσυλο μπορεί να τεθεί υπό κράτηση για λόγους εθνικής ασφάλειας ή δημόσιας τάξεως. Η δεύτερη αφορά το ζήτημα αν οι δικαιούχοι επικουρικής προστασίας έχουν δικαίωμα να επιλέξουν τον τόπο διαμονής τους εντός κράτους μέλους. Οι υπόλοιπες τρεις αφορούν τις υποχρεώσεις του κράτους μέλους που είναι υπεύθυνο για την εξέταση αιτήσεως διεθνούς προστασίας, δυνάμει του κανονισμού 604/2013 (στο εξής: κανονισμός Δουβλίνου III) ³⁷.

Με την απόφαση **N**. (C-601/15 PPU, [EU:C:2016:84](#)), που εκδόθηκε στις 15 Φεβρουαρίου 2016 κατ' εφαρμογήν της επείγουσας προδικαστικής διαδικασίας, το τμήμα μείζονος συνθέσεως του Δικαστηρίου *έλεγε, με βάση τον Χάρτη, το κύρος του άρθρου 8, παράγραφος 3, πρώτο εδάφιο, στοιχείο ε', της οδηγίας 2013/33* ³⁸, *το οποίο επιτρέπει να τεθεί ο αιτών άσυλο υπό κράτηση εφόσον το απαιτεί η προστασία της εθνικής ασφάλειας ή της δημόσιας τάξεως*. Εν προκειμένω, ο αναιρεσείων της κύριας δίκης είχε υποβάλει, μεταξύ 1995 και 2013, τρεις αιτήσεις ασύλου, οι οποίες απορρίφθηκαν από τις ολλανδικές αρχές. Απορρίπτοντας την τελευταία από τις αιτήσεις αυτές, η αρμόδια αρχή τον διέταξε παράλληλα να εγκαταλείψει το έδαφος της Ένωσης και του επέβαλε απαγόρευση εισόδου. Οι απορριπτικές διοικητικές αποφάσεις επικυρώθηκαν και δικαστικώς. Κατά το διάστημα από το 1999 έως το 2015, ο ενδιαφερόμενος είχε καταδικαστεί επανειλημμένως για διάφορα αδικήματα. Το 2015, ενόσω εξέτιε ποινή φυλακίσεως για κλοπή και παραβίαση της απαγορεύσεως εισόδου, υπέβαλε τέταρτη αίτηση ασύλου και, κατόπιν τούτου, τέθηκε υπό κράτηση. Ο ίδιος θεώρησε ότι η κράτησή του ήταν αντίθετη προς το άρθρο 5, παράγραφος 1, στοιχείο στ', της ΕΣΔΑ, το οποίο ορίζει ότι η κράτηση αλλοδαπού δικαιολογείται μόνον εφόσον εκκρεμεί εις βάρος του διαδικασία απελάσεως ή εκδόσεως.

Το αιτούν δικαστήριο υπέβαλε αίτηση προδικαστικής αποφάσεως επί του κύρους του άρθρου 8, παράγραφος 3, πρώτο εδάφιο, στοιχείο ε', της οδηγίας 2013/33 υπό το πρίσμα των θεμελιωδών ελευθεριών του ενδιαφερομένου και το Δικαστήριο υπενθύμισε ότι η σχετική εξέταση πρέπει να γίνει με βάση αποκλειστικώς και μόνον τα δικαιώματα τα οποία κατοχυρώνονται στον Χάρτη, και όχι στην ΕΣΔΑ, τηρουμένου πάντως του άρθρου 52, παράγραφος 3, του Χάρτη, όπου ορίζεται ότι, στον βαθμό που ο

37| Κανονισμός (ΕΕ) 604/2013 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 26ης Ιουνίου 2013, για τη θέσπιση των κριτηρίων και μηχανισμών για τον προσδιορισμό του κράτους μέλους που είναι υπεύθυνο για την εξέταση αιτήσεως διεθνούς προστασίας που υποβάλλεται σε κράτος μέλος από υπήκοο τρίτης χώρας ή από απάτριδα (ΕΕ 2013, L 180, σ. 31).

38| Οδηγία 2013/33/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 26ης Ιουνίου 2013, σχετικά με τις απαιτήσεις για την υποδοχή των αιτούντων διεθνή προστασία (ΕΕ 2013, L 180, σ. 96).

Χάρτης διασφαλίζει δικαιώματα αντίστοιχα προς τα προβλεπόμενα από την ΕΣΔΑ, τα μεν έχουν την ίδια έννοια και το ίδιο περιεχόμενο με τα δε.

Στη συνέχεια, αφού επισήμανε ότι η προαναφερθείσα διάταξη της οδηγίας 2013/33 περιορίζει την άσκηση του δικαιώματος στην ελευθερία, το οποίο καθιερώνεται με το άρθρο 6 του Χάρτη, το Δικαστήριο τόνισε ότι περιορισμοί στην άσκηση των δικαιωμάτων που κατοχυρώνονται στον Χάρτη επιτρέπονται μόνον υπό την προϋπόθεση ότι είναι αναγκαίοι και εξυπηρετούν πράγματι σκοπούς γενικού συμφέροντος αναγνωρισμένους από την Ένωση. Το Δικαστήριο διαπίστωσε, στο πλαίσιο αυτό, ότι η προστασία της εθνικής ασφάλειας και της δημόσιας τάξεως αποτελεί τέτοιον σκοπό. Έτσι, η κράτηση αιτούντος άσυλο, εφόσον τούτο απαιτείται για την προστασία της εθνικής ασφάλειας ή της δημόσιας τάξεως, συνιστά περιορισμό του δικαιώματος στην ελευθερία, ο οποίος περιλαμβάνεται στην εξαντλητική απαρίθμηση του άρθρου 8, παράγραφος 3, πρώτο εδάφιο, της οδηγίας 2013/33. Το μέτρο αυτό είναι, ως εκ της φύσεώς του, όχι μόνον κατάλληλο να προστατεύσει το κοινό από τον κίνδυνο τον οποίο ενδέχεται να ενέχει η συμπεριφορά του ενδιαφερομένου, αλλά και ικανό να επιτύχει τον επιδιωκόμενο σκοπό γενικού συμφέροντος. Ως εκ τούτου, το Δικαστήριο έκρινε ότι η οδηγία 2013/33 τηρεί δίκαιη ισορροπία ανάμεσα, αφενός, στο δικαίωμα του αιτούντος στην ελευθερία του και, αφετέρου, στις αυστηρώς αναγκαίες απαιτήσεις για την προστασία της εθνικής ασφάλειας και της δημόσιας τάξεως. Υπογράμμισε ακόμη ότι μέτρα κρατήσεως μπορούν να θεμελιωθούν στην εν λόγω διάταξη μόνον αν οι αρμόδιες αρχές διαπιστώσουν, μετά από εξέταση κατά περίπτωση, ότι ο κίνδυνος τον οποίο αντιπροσωπεύουν οι ενδιαφερόμενοι για την εθνική ασφάλεια ή για τη δημόσια τάξη είναι τουλάχιστον αντίστοιχος με τη σοβαρότητα της επεμβάσεως που γίνεται, μέσω των μέτρων αυτών, στο δικαίωμα των ίδιων προσώπων στην ελευθερία τους. Συνεπώς, το Δικαστήριο κατέληξε ότι από τον έλεγχο του άρθρου 8, παράγραφος 3, πρώτο εδάφιο, στοιχείο ε', της οδηγίας 2013/33 δεν προκύπτει κανένα στοιχείο που να επηρεάζει το κύρος της ως άνω διατάξεως, λαμβανομένου υπόψη του επιπέδου προστασίας το οποίο προβλέπουν τα άρθρα 6 και 52 του Χάρτη.

Με την απόφαση της 1ης Μαρτίου 2016 **Alo** (C-443/14 και C-444/14, [EU:C:2016:127](#)), το τμήμα μείζονος συνθέσεως του Δικαστηρίου ερμήνευσε τα άρθρα 29 και 33 της οδηγίας 2011/95³⁹, προκειμένου να διευκρινίσει σε ποιον βαθμό κράτος μέλος μπορεί να επιβάλει σε δικαιούχους επικουρικής προστασίας υποχρέωση διαμονής σε συγκεκριμένο τόπο. Στην υπόθεση της κύριας δίκης, δύο Σύριοι υπήκοοι απέκτησαν μεν την ιδιότητα του δικαιούχου επικουρικής προστασίας στη Γερμανία, πλην όμως η άδεια διαμονής που τους χορηγήθηκε συνοδευόταν από υποχρέωση διαμονής σε προκαθορισμένο τόπο, λόγω της εισπράξεως ορισμένων κοινωνικών παροχών.

Το Δικαστήριο επιβεβαίωσε ότι η υποχρέωση αυτή αποτελεί όντως περιορισμό της ελεύθερης κυκλοφορίας την οποία εγγυάται το άρθρο 33 της οδηγίας 2011/95, ακόμα και όταν το μέτρο δεν απαγορεύει στον δικαιούχο επικουρικής προστασίας να μετακινείται ελεύθερα εντός του οικείου κράτους μέλους και να διαμένει προσωρινώς εκτός του προκαθορισμένου τόπου.

Εντούτοις, το Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι είναι δυνατό να επιβληθεί τέτοια υποχρέωση διαμονής μόνο στους δικαιούχους επικουρικής προστασίας αν οι τελευταίοι δεν περιέρχονται, από πλευράς του επιδιωκόμενου με την επίμαχη ρύθμιση σκοπού, σε κατάσταση αντικειμενικώς παρεμφερή είτε με εκείνη των υπηκόων τρίτων χωρών οι οποίοι δεν είναι πολίτες της Ένωσης και διαμένουν νομίμως στο ίδιο αυτό κράτος μέλος είτε με εκείνη των ημεδαπών.

39| Οδηγία 2011/95/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 13ης Δεκεμβρίου 2011, σχετικά με τις απαιτήσεις για την αναγνώριση των υπηκόων τρίτων χωρών ή των απάτριδων ως δικαιούχων διεθνούς προστασίας, για ένα ενιαίο καθεστώς για τους πρόσφυγες ή για τα άτομα που δικαιούνται επικουρική προστασία και για το περιεχόμενο της παρεχόμενης προστασίας (ΕΕ 2011, L 337, σ. 9).

Εν συνεχεία, το Δικαστήριο αναγνώρισε ότι η μετακίνηση των δικαιούχων κοινωνικών παροχών ή η ανισομερής συγκέντρωσή τους εντός του κράτους μέλους ενδέχεται να συνεπάγεται ασύμμετρη κατανομή της οικονομικής επιβαρύνσεως η οποία συνδέεται με τις παροχές αυτές, μεταξύ των διαφόρων φορέων που είναι αρμόδιοι συναφώς. Η άνιση όμως αυτή κατανομή των επιβαρύνσεων δεν οφείλεται ειδικώς στην ιδιότητα του δικαιούχου επικουρικής προστασίας την οποία ενδέχεται να έχουν ορισμένα από τα πρόσωπα που εισπράττουν τις κοινωνικές παροχές. Κατόπιν τούτου, η οδηγία 2011/95 απαγορεύει την επιβολή υποχρεώσεως διαμονής μόνο στους δικαιούχους του καθεστώτος επικουρικής προστασίας με σκοπό να επιτευχθεί η συμμετρική κατανομή των επιβαρύνσεων που συνδέονται με τις επίδικες παροχές.

Αντιθέτως, το Δικαστήριο επισήμανε ότι εναπόκειται στο γερμανικό δικαστήριο να ελέγξει αν οι δικαιούχοι επικουρικής προστασίας οι οποίοι εισπράττουν κοινωνικές παροχές αντιμετωπίζουν μεγαλύτερες δυσχέρειες εντάξεως από άλλους αλλοδαπούς, που δεν είναι πολίτες της Ένωσης, διαμένουν νομίμως στη Γερμανία και εισπράττουν τις ίδιες παροχές. Στην περίπτωση όπου οι δύο αυτές κατηγορίες προσώπων δεν βρίσκονται σε παρεμφερή κατάσταση υπό το πρίσμα του σκοπού της διευκόλυνσης της ενσωματώσεως των αλλοδαπών, μη πολιτών της ΕΕ, στη γερμανική κοινωνία, η οδηγία επιτρέπει την επιβολή υποχρεώσεως διαμονής στους δικαιούχους του καθεστώτος επικουρικής προστασίας προκειμένου να προαχθεί η ένταξή τους, ακόμη και αν δεν ισχύει ανάλογη υποχρέωση για άλλα πρόσωπα τα οποία δεν είναι πολίτες της Ένωσης και διαμένουν νομίμως στη Γερμανία.

Στην απόφαση **Mirza** (C-695/15, [EU:C:2016:188](#)), που εκδόθηκε στις 17 Μαρτίου 2016 κατ' εφαρμογήν της επείγουσας προδικαστικής διαδικασίας, το Δικαστήριο ασχολήθηκε με το ζήτημα *υπό ποιες προϋποθέσεις κράτος μέλος μπορεί να προωθήσει αιτούντα διεθνή προστασία προς ασφαλή τρίτη χώρα, δυνάμει του άρθρου 3, παράγραφος 3, του κανονισμού Δουβλίνο III, χωρίς να εξετάσει προηγουμένως επί της ουσίας την αίτησή του*. Στην προκειμένη περίπτωση, ο προσφεύγων της κύριας δίκης, Πακιστανός υπήκοος, εισήλθε παρανόμως στο ουγγρικό έδαφος μέσω Σερβίας. Στη συνέχεια, υπέβαλε μια πρώτη αίτηση διεθνούς προστασίας στην Ουγγαρία. Ενόσω εκκρεμούσε η σχετική διαδικασία, ο ενδιαφερόμενος εγκατέλειψε τον τόπο υποχρεωτικής διαμονής που του είχαν ορίσει οι ουγγρικές αρχές. Ως εκ τούτου, αυτές σταμάτησαν την εξέταση της αιτήσεως με την αιτιολογία ότι είχε αποσυρθεί σιωπηρώς. Ακολούθως, ο προσφεύγων της κύριας δίκης συνελήφθη στην Τσεχική Δημοκρατία ενώ επιχειρούσε να μεταβεί στην Αυστρία. Οι τσεχικές αρχές ζήτησαν από την Ουγγαρία να αναλάβει εκ νέου τον ενδιαφερόμενο και το αίτημά τους έγινε δεκτό. Τότε αυτός υπέβαλε δεύτερη αίτηση διεθνούς προστασίας στην Ουγγαρία, την οποία οι εθνικές αρχές απέρριψαν ως απαράδεκτη, χωρίς να εξετάσουν την ουσία. Ειδικότερα, έκριναν ότι, για τον αιτούντα, η Σερβία έπρεπε να χαρακτηριστεί ασφαλής τρίτη χώρα. Ο προσφεύγων της κύριας δίκης προσέβαλε αυτήν ακριβώς την απόφαση.

Το Δικαστήριο τόνισε ότι το δικαίωμα προωθήσεως προς ασφαλή τρίτη χώρα μπορεί να ασκηθεί και από κράτος μέλος το οποίο έχει αναγνωρίσει, δυνάμει διαδικασίας για εκ νέου ανάληψη, ότι είναι υπεύθυνο να εξετάσει αίτηση διεθνούς προστασίας υποβληθείσα από πρόσωπο που είχε εγκαταλείψει την επικράτειά του προτού εκδοθεί απόφαση επί της ουσίας της πρώτης του αιτήσεως για τη χορήγηση του καθεστώτος διεθνούς προστασίας.

Στη συνέχεια, το Δικαστήριο διαπίστωσε ότι, στο πλαίσιο της διαδικασίας αυτής, ο κανονισμός Δουβλίνο III δεν επιβάλλει στο υπεύθυνο κράτος μέλος (εν προκειμένω, στην Ουγγαρία) την υποχρέωση να ενημερώσει το κράτος μέλος που προβαίνει στη μεταφορά σχετικά με το περιεχόμενο της εθνικής του ρυθμίσεως για την προώθηση των αιτούντων προς ασφαλείς τρίτες χώρες, ούτε με τη διοικητική πρακτική την οποία ακολουθεί συναφώς. Συγκεκριμένα, έπρεπε να γίνει δεκτό ότι η απουσία επικοινωνίας μεταξύ των δύο κρατών μελών σε σχέση με τα προαναφερθέντα ζητήματα δεν θίγει το δικαίωμα πραγματικής προσφυγής του ενδιαφερομένου κατά της αποφάσεως περί μεταφοράς και κατά της αποφάσεως επί της αιτήσεώς του για διεθνή προστασία, όπως αυτό κατοχυρώνεται στο δίκαιο της Ένωσης.

Τέλος, το Δικαστήριο κατέληξε ότι, σε υποθέσεις όπως αυτή της κύριας δίκης, το δικαίωμα του αιτούντος διεθνή προστασία σε έκδοση οριστικής απόφασης επί της αιτήσεώς του δεν συνεπάγεται για το υπεύθυνο κράτος μέλος ούτε ότι στερείται της δυνατότητας να απορρίψει την αίτηση ως απαράδεκτη ούτε ότι οφείλει να συνεχίσει την εξέταση της αιτήσεως από συγκεκριμένο στάδιο της διαδικασίας.

Στις υποθέσεις επί των οποίων εκδόθηκαν οι αποφάσεις της 7ης Ιουνίου 2016 **Ghezelbash** (C-63/15, [EU:C:2016:409](#)) και **Karim** (C-155/15, [EU:C:2016:410](#)) από το τμήμα μείζονος συνθέσεως του Δικαστηρίου, αιτούντες άσυλο προσέβαλαν την απόφαση των αρμόδιων αρχών κράτους μέλους να μεταφερθούν σε άλλο κράτος μέλος, που είχε συμφωνήσει με το πρώτο να αναλάβει την εξέταση των αιτήσεών τους. Αμφότερες, δηλαδή, οι υποθέσεις αφορούσαν το ζήτημα *ποια επιχειρήματα μπορούν να προβάλουν οι αιτούντες άσυλο στο πλαίσιο της πραγματικής τους προσφυγής κατά την έννοια του άρθρου 27, παράγραφος 1, του κανονισμού Δουβλίνο III, προκειμένου να αμφισβητήσουν απόφαση περί μεταφοράς τους.*

Στην πρώτη υπόθεση, Ιρανός υπήκοος υπέβαλε στις ολλανδικές αρχές αίτηση για άδεια προσωρινής διαμονής. Καθότι από έρευνα στο Σύστημα Πληροφοριών για τις Θεωρήσεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης (VIS) προέκυψε ότι η εξωτερική αντιπροσωπεία της Γαλλίας στο Ιράν είχε χορηγήσει στον ενδιαφερόμενο θεώρηση ορισμένου χρόνου, ο Ολλανδός Υπουργός Εσωτερικών ζήτησε, βάσει του κανονισμού Δουβλίνο III, από τις γαλλικές αρχές να τον αναλάβουν. Οι γαλλικές αρχές αποδέχθηκαν το αίτημα. Στη διάρκεια όμως δεύτερης ακροάσεώς του από τις ολλανδικές αρχές, ο ενδιαφερόμενος ζήτησε να του επιτραπεί να προσκομίσει πρωτότυπα έγγραφα τα οποία αποδείκνυαν ότι επέστρεψε στο Ιράν αφού είχε μεταβεί στη Γαλλία, όπερ σήμαινε, κατά την άποψή του, ότι το τελευταίο αυτό κράτος μέλος δεν ήταν υπεύθυνο για την εξέταση της αιτήσεώς του για χορήγηση ασύλου. Τέθηκε έτσι το ζήτημα αν ο ενδιαφερόμενος είχε δικαίωμα να αμφισβητήσει την ευθύνη της Γαλλικής Δημοκρατίας προς εξέταση της αιτήσεώς του, άπαξ το εν λόγω κράτος μέλος είχε αναλάβει την ευθύνη αυτή.

Το Δικαστήριο έκρινε, ως προς αυτό το σημείο, ότι το άρθρο 27, παράγραφος 1, του κανονισμού Δουβλίνο III, ερμηνευόμενο υπό το φως της αιτιολογικής σκέψεως 19 του ίδιου κανονισμού, έχει την έννοια ότι ο αιτών άσυλο μπορεί να επικαλεστεί, στο πλαίσιο προσφυγής κατά αποφάσεως περί μεταφοράς του, εσφαλμένη εφαρμογή των προβλεπόμενων από τον κανονισμό κριτηρίων ευθύνης.

Στη δεύτερη υπόθεση, Σύριος υπήκοος ζήτησε να τύχει διεθνούς προστασίας στη Σουηδία. Καθότι από έρευνα στο σύστημα «Eurodac» προέκυψε ότι ο ενδιαφερόμενος είχε ήδη υποβάλει παρόμοια αίτηση στη Σλοβενία, οι σουηδικές αρχές (η σουηδική υπηρεσία μεταναστεύσεως) ζήτησαν από τις σλοβενικές αρχές να τον αναλάβουν εκ νέου, βάσει του άρθρου 18, παράγραφος 1, στοιχείο β', του κανονισμού Δουβλίνο III. Το αίτημά τους έγινε δεκτό από τις σλοβενικές αρχές. Η σουηδική υπηρεσία τις ενημέρωσε τότε ότι ο ενδιαφερόμενος είχε υποστηρίξει ότι εγκατέλειψε το έδαφος των κρατών μελών επί τρεις και πλέον μήνες μετά την πρώτη του αίτηση ασύλου και ότι το διαβατήριό του έφερε θεώρηση εισόδου στον Λίβανο. Εφόσον οι σλοβενικές αρχές επανέλαβαν ότι, παρά ταύτα, δέχονταν την εκ νέου ανάληψη που ζητήθηκε, η σουηδική υπηρεσία απέρριψε την αίτηση του ενδιαφερομένου για διεθνή προστασία. Ο ίδιος όμως θεωρούσε ότι υπεύθυνο κράτος μέλος για την εξέταση της αιτήσεως ασύλου δεν ήταν η Σλοβενία.

Το Δικαστήριο αποφάνθηκε κατ' αρχάς ότι το άρθρο 19, παράγραφος 2, του κανονισμού Δουβλίνο III, ιδίως δε το δεύτερο εδάφιο της διατάξεως αυτής, έχει εφαρμογή σε υπήκοο τρίτης χώρας ο οποίος, αφού υπέβαλε μια πρώτη αίτηση ασύλου εντός κράτους μέλους, προσκομίζει στοιχεία που αποδεικνύουν ότι εγκατέλειψε το έδαφος των κρατών μελών επί διάστημα τουλάχιστον τριών μηνών, πριν υποβάλει νέα αίτηση ασύλου σε άλλο κράτος μέλος. Ειδικότερα, το άρθρο 19, παράγραφος 2, πρώτο εδάφιο, του κανονισμού Δουβλίνο III προβλέπει ότι, κατ' αρχήν, οι υποχρεώσεις αναλήψεως και εκ νέου αναλήψεως ενός αιτούντος άσυλο, οι οποίες απορρέουν από το άρθρο 18, παράγραφος 1, του ως άνω κανονισμού, εκλείπουν αν το υπεύθυνο κράτος μέλος μπορεί να αποδείξει, όταν του ζητηθεί να αναλάβει εκ νέου έναν αιτούντα άσυλο, ότι αυτός εγκατέλειψε το έδαφος των κρατών μελών επί διάστημα τουλάχιστον τριών μηνών. Πάντως, το άρθρο 19,

παράγραφος 2, δεύτερο εδάφιο, του εν λόγω κανονισμού διευκρινίζει ότι κάθε αίτηση η οποία υποβάλλεται μετά από τέτοιο χρονικό διάστημα απουσίας θεωρείται νέα αίτηση που συνεπάγεται νέα διαδικασία για τον προσδιορισμό του υπεύθυνου κράτους μέλους. Συνεπώς, σε περίπτωση που υπήκοος τρίτης χώρας, αφού υπέβαλε μια πρώτη αίτηση ασύλου εντός κράτους μέλους, εγκατέλειψε το έδαφος των κρατών μελών επί τρεις μήνες πριν υποβάλει νέα αίτηση ασύλου σε άλλο κράτος μέλος, το άρθρο 19, παράγραφος 2, του κανονισμού Δουβλίνο III επιβάλλει στο κράτος μέλος ενώπιον του οποίου υποβλήθηκε η νέα αίτηση ασύλου να ολοκληρώσει, βάσει των κανόνων που έχουν θεσπιστεί με τον κανονισμό, τη διαδικασία για να προσδιοριστεί ποιο κράτος μέλος είναι υπεύθυνο για τη νέα αίτηση.

Το Δικαστήριο κατέληξε επίσης, όπως και με την προαναφερθείσα απόφαση *Ghezelbash*, στο συμπέρασμα ότι το άρθρο 27, παράγραφος 1, του κανονισμού Δουβλίνο III πρέπει να ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι ο αιτών άσυλο μπορεί να επικαλεστεί, στο πλαίσιο προσφυγής κατά αποφάσεως περί μεταφοράς του, παράβαση του κανόνα του άρθρου 19, παράγραφος 2, δεύτερο εδάφιο, του κανονισμού.

2. ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

Η απόφαση *Affum* (C-47/15, [EU:C:2016:408](#)) εκδόθηκε από το τμήμα μείζονος συνθέσεως στις 7 Ιουνίου 2016, σε μια υπόθεση όπου το κρίσιμο ζήτημα ήταν αν προσκρούει στην οδηγία 2008/115/ΕΚ ⁴⁰ εθνική ρύθμιση η οποία προβλέπει ποινή φυλάκισεως για την περίπτωση όπου υπήκοος τρίτης χώρας εισέρχεται παρανόμως στο έδαφος του οικείου κράτους μέλους από εσωτερικά σύνορα του χώρου Σένγκεν. Συγκεκριμένα, Γκανέζα υπήκοος, η οποία δεν πληρούσε τις προϋποθέσεις εισόδου, παραμονής ή διαμονής, περνούσε από τη Γαλλία ως επιβάτης λεωφορείου που είχε ξεκινήσει από το Βέλγιο με προορισμό το Ηνωμένο Βασίλειο.

Πρώτον, το Δικαστήριο έκρινε ότι αυτή και μόνον η παρουσία της υπηκόου τρίτης χώρας στο έδαφος κράτους μέλους υπό τέτοιες συνθήκες στοιχειοθετούσε παράνομη παραμονή κατά την έννοια του άρθρου 3, σημείο 2, της οδηγίας 2008/115. Ουδεμία σημασία είχε αν η παραμονή εκεί ήταν απλώς προσωρινή ή μεταβατική.

Δεύτερον, αφού υπενθύμισε τις αρχές που τέθηκαν με την απόφαση *Achughbabian* ⁴¹, το Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι αντιβαίνει στην οδηγία 2008/115 εθνική ρύθμιση που επιτρέπει τη φυλάκιση υπηκόου τρίτης χώρας, ως προς τον οποίο δεν έχει ακόμη ολοκληρωθεί η προβλεπόμενη στην οδηγία αυτή διαδικασία επιστροφής, για τον λόγο και μόνον ότι εισήλθε παρανόμως από εσωτερικά σύνορα, με αποτέλεσμα την παράνομη παραμονή του στο οικείο κράτος μέλος. Το Δικαστήριο υπογράμμισε συναφώς ότι μια τέτοια φυλάκιση μπορεί να παρακωλύσει την εφαρμογή της διαδικασίας αυτής και να καθυστερήσει την επιστροφή, στερώντας έτσι από την οδηγία 2008/115 την πρακτική της αποτελεσματικότητας. Το Δικαστήριο πρόσθεσε ότι η ως άνω ερμηνεία ισχύει και στην περίπτωση όπου άλλο κράτος μέλος, διαφορετικό από εκείνο στο οποίο έγινε η σύλληψη, ενδέχεται να αναλάβει τον υπήκοο τρίτης χώρας, δυνάμει διμερούς συμφωνίας ή διευθετήσεως κατά την έννοια του άρθρου 6, παράγραφος 3, της ίδιας οδηγίας. Πράγματι, το άρθρο αυτό δεν εισάγει πρόσθετη εξαίρεση από το πεδίο εφαρμογής της οδηγίας 2008/115, πέραν των οριζόμενων στο άρθρο 2, παράγραφος 2, δυνάμει της οποίας τα κράτη μέλη θα μπορούσαν να εξαιρέσουν από τους κοινούς κανόνες και διαδικασίες επιστροφής τους παρανόμως διαμένοντες υπηκόους τρίτων χωρών.

40 | Οδηγία 2008/115/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 16ης Δεκεμβρίου 2008, σχετικά με τους κοινούς κανόνες και διαδικασίες στα κράτη μέλη για την επιστροφή των παρανόμως διαμενόντων υπηκόων τρίτων χωρών (ΕΕ 2008, L 348, σ. 98).

41 | Απόφαση του Δικαστηρίου της 6ης Δεκεμβρίου 2011, *Achughbabian* (C-329/11, [EU:C:2011:807](#)).

ΙΧ. ΔΙΚΑΣΤΙΚΗ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑ ΣΕ ΑΣΤΙΚΕΣ ΥΠΟΘΕΣΕΙΣ

Στον τομέα αυτόν ξεχωρίζουν τέσσερις αποφάσεις, με τις οποίες ερμηνεύθηκαν οι κανονισμοί (ΕΚ) 44/2001⁴² (κανονισμός Βρυξέλλες Ι), (ΕΚ) 593/2008⁴³ (κανονισμός Ρώμη Ι) και (ΕΚ) 864/2007⁴⁴ (κανονισμός Ρώμη ΙΙ).

1. ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΣ ΒΡΥΞΕΛΛΕΣ Ι

Η υπόθεση επί της οποίας εκδόθηκε η απόφαση της 20ής Απριλίου 2016 **Profit Investment SIM** (C-366/13, [EU:C:2016:282](#)) αφορούσε ρήτρα απονομής διεθνούς δικαιοδοσίας σε ενημερωτικό δελτίο σχετικό με πρόγραμμα εκδόσεως ομολόγων από τράπεζα εγκατεστημένη σε κράτος μέλος. Το ενημερωτικό δελτίο είχε καταρτιστεί μονομερώς από την εκδότρια των ομολόγων και το πρόγραμμα εφαρμοζόταν μέσω συνάψεως συμβάσεων για την αγορά των τίτλων. Μια κομίστρια εταιρία, με έδρα στην Ιταλία, τέθηκε υπό δικαστική εκκαθάριση επειδή επιχείρηση συνδεδεμένη με την εκδότρια των τίτλων δεν της εξόφλησε τους τόκους που της όφειλε και ενήγαγε την εκδότρια, μαζί με άλλες εταιρίες, ενώπιον των ιταλικών δικαστηρίων, όπου της αντιτάχθηκε η ρήτρα απονομής διεθνούς δικαιοδοσίας στα δικαστήρια άλλου κράτους μέλους. Στο πλαίσιο αυτό, ο ιταλικός Άρειος Πάγος υπέβαλε στο Δικαστήριο προδικαστικά ερωτήματα ζητώντας να διευκρινιστεί αν τέτοια ρήτρα είναι έγκυρη και αν μπορεί να αντιταχθεί σε τρίτον.

Σε σχέση με το άρθρο 23, παράγραφος 1, στοιχείο α', του κανονισμού 44/2001 και με την εκεί προβλεπόμενη απαίτηση να τηρείται έγγραφος τύπος για τις ρήτρες απονομής διεθνούς δικαιοδοσίας, το Δικαστήριο διαπίστωσε κατ' αρχάς ότι, υπό τις συγκεκριμένες περιστάσεις, η απαίτηση αυτή πληρούται μόνον αν στη σύμβαση που υπέγραψαν οι συμβαλλόμενοι, κατά την πρωτογενή ή τη δευτερογενή αγορά, γίνεται είτε μνεία της αποδοχής της ρήτρας είτε ρητή παραπομπή στο ενημερωτικό δελτίο. Ελλείψει ρητής συναινέσεως του κομιστή των τίτλων, αυτός δεσμεύεται παρά ταύτα, εφόσον διαπιστωθεί ότι διαδέχθηκε τον πρώτο αγοραστή στα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις που απορρέουν από τους τίτλους και ότι είχε τη δυνατότητα να λάβει γνώση του ενημερωτικού δελτίου το οποίο περιείχε τη ρήτρα.

Εν συνεχεία, το Δικαστήριο εξέτασε κατά πόσον ρήτρα απονομής διεθνούς δικαιοδοσίας είναι δυνατόν, παρότι δεν πληροί την απαίτηση του έγγραφου τύπου, να κριθεί αποδεκτή κατά τις διεθνείς συναλλακτικές συνήθειες υπό την έννοια του άρθρου 23, παράγραφος 1, στοιχείο γ', του κανονισμού 44/2001 και, κατ' επέκταση, έγκυρη και αντιτάξιμη σε τρίτο. Κατά το Δικαστήριο, μπορεί να γίνει δεκτό ότι υφίσταται τέτοια συναλλακτική συνήθεια αν αποδειχθεί ιδίως ότι είθισται οι επιχειρηματίες του οικείου κλάδου να ακολουθούν κατά κανόνα ανάλογη συμπεριφορά όταν συνάπτουν συμβάσεις αυτού του είδους και ότι τα συμβαλλόμενα μέρη όφειλαν εν προκειμένω να το γνωρίζουν. Ως προς το πότε λογίζεται ότι οι συμβαλλόμενοι πράγματι γνώριζαν ή τεκμαίρεται ότι γνώριζαν τη συναλλακτική αυτή συνήθεια, τούτο συμβαίνει ιδίως στις περιπτώσεις όπου οι συμβαλλόμενοι είχαν συνάψει και στο παρελθόν εμπορικές σχέσεις μεταξύ τους ή με τρίτους που ασκούν δραστηριότητα στον ίδιο κλάδο ή ότι η επίδικη συμπεριφορά είναι αρκούντως γνωστή ώστε να μπορεί να θεωρηθεί παγιωμένη πρακτική.

Τέλος, όσον αφορά την ενδεχόμενη εφαρμογή, στην προκειμένη περίπτωση, του άρθρου 6, σημείο 1, του κανονισμού 44/2001, το οποίο παρέχει την ευχέρεια να εναχθούν περισσότερα πρόσωπα ενώπιον του

42| Κανονισμός (ΕΚ) 44/2001 του Συμβουλίου, της 22ας Δεκεμβρίου 2000, για τη διεθνή δικαιοδοσία, την αναγνώριση και την εκτέλεση αποφάσεων σε αστικές και εμπορικές υποθέσεις (ΕΕ 2001, L 12, σ. 1).

43| Κανονισμός (ΕΚ) 593/2008 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 17ης Ιουνίου 2008, για το εφαρμοστέο δίκαιο στις συμβατικές ενοχές (Ρώμη Ι) (ΕΕ 2008, L 177, σ. 6).

44| Κανονισμός (ΕΚ) 864/2007 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 11ης Ιουλίου 2007, για το εφαρμοστέο δίκαιο στις εξωσυμβατικές ενοχές (Ρώμη ΙΙ) (ΕΕ 2007, L 199, σ. 40).

δικαστηρίου του τόπου της κατοικίας ενός εξ αυτών εφόσον συντρέχει κίνδυνος εκδόσεως ασυμβίβαστων αποφάσεων, το Δικαστήριο κατέληξε ότι, όταν έχουν ασκηθεί πλείονες αγωγές με διαφορετικό αντικείμενο και διαφορετική έννομη βάση, χωρίς να υπάρχει μεταξύ τους σχέση κυρίου-παρεπομένου ή σχέση ασυμβατότητας, δεν αρκεί η ενδεχόμενη ευδοκίμηση της μίας από αυτές να είναι εν δυνάμει ικανή να επηρεάσει την έκταση του δικαιώματος του οποίου η προστασία ζητείται με την άλλη, προκειμένου να γίνει δεκτό ότι συντρέχει κίνδυνος εκδόσεως ασυμβίβαστων αποφάσεων.

Στην απόφαση της 14ης Ιουλίου 2016 **Granarolo** (C-196/15, [EU:C:2016:559](#)), το Δικαστήριο εξέτασε το ζήτημα *ποια δικαστήρια έχουν διεθνή δικαιοδοσία προς εκδίκαση υποθέσεως σχετικής με αιφνίδια διακοπή μακροχρόνιων εμπορικών σχέσεων*. Η διαφορά της κύριας δίκης αναγόταν στην απόφαση Ιταλού παραγωγού να τερματίσει τη σχέση διανομής που διατηρούσε επί σχεδόν μια εικοσιπενταετία με επιχείρηση η οποία είχε έδρα στη Γαλλία. Η σχέση διανομής δεν ρυθμιζόταν από σύμβαση-πλαίσιο, ούτε είχε συμφωνηθεί ρήτρα αποκλειστικότητας. Η επιχείρηση που ήταν εγκατεστημένη στη Γαλλία ενήγαγε την ιταλική εταιρία ενώπιον των γαλλικών δικαστηρίων ζητώντας αποζημίωση. Το Δικαστήριο ρωτήθηκε αν επρόκειτο για διαφορά εξ αδικοπραξίας ή εκ συμβατικής ενοχής, από πλευράς εφαρμογής των κανόνων διεθνούς δικαιοδοσίας του άρθρου 5 του κανονισμού 44/2001.

Το Δικαστήριο έκρινε ότι το άρθρο 5, σημείο 3, του ως άνω κανονισμού έχει την έννοια ότι αγωγή αποζημιώσεως ερειδόμενη στην αιφνίδια διακοπή μακροχρόνιων εμπορικών σχέσεων δεν αφορά ενοχή εξ αδικοπραξίας ή οιονεί αδικοπραξίας εφόσον υφίστατο μεταξύ των διαδίκων σιωπηρώς συναφθείσα συμβατική σχέση, όπερ οφείλει να ελέγξει το αιτούν δικαστήριο, ανεξαρτήτως του χαρακτηρισμού της αγωγής αυτής κατά το εθνικό δίκαιο. Η απόδειξη ότι είχε όντως συναφθεί σιωπηρώς συμβατική σχέση πρέπει να στηρίζεται σε μια δέσμη στοιχείων που να συγκλίνουν προς το συμπέρασμα αυτό, όπως είναι, μεταξύ άλλων, η ύπαρξη μακροχρόνιων εμπορικών σχέσεων, η καλή πίστη των μερών, ο τακτικός χαρακτήρας των συναλλαγών και η εξέλιξή τους διαχρονικώς από απόψεως τόσο όγκου όσο και αξίας, οι ενδεχόμενες συμφωνίες επί των τιμών οι οποίες χρεώνονταν και/ή των παρεχόμενων εκπτώσεων, καθώς και η αλληλογραφία μεταξύ των μερών.

Ως προς την εφαρμογή του άρθρου 5, σημείο 1, του κανονισμού 44/2001 σε τέτοια μακροχρόνια εμπορική σχέση, το Δικαστήριο διαπίστωσε ότι ο χαρακτηρισμός της ως «συμβάσεως πώλησεως εμπορευμάτων» ή ως «συμβάσεως παροχής υπηρεσιών» πρέπει να γίνεται ανάλογα με το ποια είναι η χαρακτηριστική παροχή στην προκειμένη περίπτωση. Σύμβαση της οποίας η χαρακτηριστική παροχή είναι η παράδοση αγαθού πρέπει να χαρακτηριστεί ως «πώληση εμπορευμάτων». Στην κατηγορία αυτή θα εμπίπτει, κατά πάσα πιθανότητα, μια μακροχρόνια εμπορική σχέση μεταξύ δύο επιχειρήσεων όταν η μεταξύ τους σχέση περιορίζεται σε διαδοχικές συμφωνίες εκ των οποίων η καθεμία έχει ως αντικείμενο την παράδοση και παραλαβή εμπορευμάτων. Αντιθέτως, ο χαρακτηρισμός αυτός δεν ανταποκρίνεται στην όλη οικονομία μιας τυπικής συμβάσεως διανομής, χαρακτηριστικό γνώρισμα της οποίας είναι η ύπαρξη συμφωνίας-πλαισίου με αντικείμενο την ανάληψη, εκ μέρους των δύο επιχειρήσεων, αμοιβαίας δεσμεύσεως για προμήθεια και εφοδιασμό στο μέλλον.

Σε σχέση με τον ενδεχόμενο χαρακτηρισμό της ως συμβάσεως παροχής υπηρεσιών, ο όρος «υπηρεσίες», κατά την έννοια της προαναφερθείσας διατάξεως, προϋποθέτει τουλάχιστον ότι το συμβαλλόμενο μέρος που παρέχει τις υπηρεσίες ασκεί συγκεκριμένη δραστηριότητα έναντι αμοιβής. Τούτο συμβαίνει αν ο διανομέας είναι σε θέση να προσφέρει στους πελάτες υπηρεσίες και πλεονεκτήματα που δεν μπορεί να εξασφαλίσει ένας απλός μεταπωλητής και, επομένως, να κατακτήσει, προς όφελος των προϊόντων του προμηθευτή, μεγαλύτερο μερίδιο της τοπικής αγοράς. Εξάλλου, το γεγονός ότι η σύμβαση διανομής στηρίζεται σε επιλογή των διανομέων από τον προμηθευτή μπορεί να συνεπάγεται για τους διανομείς ένα ανταγωνιστικό πλεονέκτημα, όπερ, σε συνδυασμό με τη συνδρομή, η οποία, κατά κανόνα, παρέχεται εν δυνάμει της συμβάσεως στους διανομείς υπό τη μορφή προσβάσεως σε διαφημιστικά μέσα, συμμετοχής

σε προγράμματα κατάρτισης ή διευκολύνσεων πληρωμής, πληροί το κριτήριο της αμοιβής, που αποτελεί το χαρακτηριστικό στοιχείο της συμβάσεως παροχής υπηρεσιών.

2. ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΙ ΡΩΜΗ I ΚΑΙ ΡΩΜΗ II

Με την απόφαση της 28ης Ιουλίου 2016 *Verein für Konsumenteninformation* (C-191/15, [EU:C:2016:612](#)), το Δικαστήριο διευκρίνισε ζητήματα τα οποία άπτονται της σχέσης μεταξύ των κανόνων για την προστασία των καταναλωτών και των κανόνων που διέπουν το εφαρμοστέο δίκαιο στις συμβατικές ενοχές. Στην υπόθεση της κύριας δίκης, αυστριακή ένωση προστασίας καταναλωτών άσκησε αγωγή παραλείψεως, κατά την έννοια της οδηγίας 2009/22/ΕΚ⁴⁵, με αίτημα να παύσουν να χρησιμοποιούνται καταχρηστικές, κατά την άποψή της, ρήτρες καθορισμού του εφαρμοστέου δικαίου επί συμβατικών και εξωσυμβατικών ενοχών. Οι ρήτρες περιείχαν στους γενικούς όρους συναλλαγών μιας επιχειρήσεως η οποία είναι εγκατεστημένη στο Λουξεμβούργο και πωλεί, μέσω διαδικτύου, αγαθά σε καταναλωτές, σε διάφορα κράτη μέλη.

Κατά το Δικαστήριο, οι κανονισμοί Ρώμη I και Ρώμη II έχουν την έννοια ότι, με την επιφύλαξη του άρθρου 1, παράγραφος 3, καθενός από τους κανονισμούς αυτούς, το εφαρμοστέο δίκαιο σε αγωγή παραλείψεως όπως την εννοεί η οδηγία 2009/22 πρέπει να καθορίζεται βάσει του άρθρου 6, παράγραφος 1, του κανονισμού Ρώμη II, δεδομένου ότι η προσβολή της έννομης τάξεως απορρέει από τη χρήση καταχρηστικών ρητρών, την οποία έχουν ως αποστολή να εμποδίζουν οι ενώσεις προστασίας καταναλωτών. Αντιθέτως, το εφαρμοστέο δίκαιο, όταν κρίνεται συγκεκριμένη συμβατική ρήτρα, πρέπει πάντοτε να καθορίζεται κατ' εφαρμογήν του κανονισμού Ρώμη I, ανεξαρτήτως αν πρόκειται για κρίση στο πλαίσιο ατομικής ή συλλογικής αγωγής.

Επιπλέον, από το άρθρο 6, παράγραφος 2, του κανονισμού Ρώμη I συνάγεται ότι, όταν κρίνεται ο καταχρηστικός χαρακτήρας συγκεκριμένης συμβατικής ρήτρας κατόπιν της ασκήσεως αγωγής παραλείψεως, η επιλογή του εφαρμοστέου δικαίου δεν μπορεί να θίξει την εφαρμογή των αναγκαστικού δικαίου διατάξεων της χώρας όπου κατοικούν οι καταναλωτές τα συμφέροντα των οποίων προστατεύονται με την αγωγή. Στις διατάξεις αυτές ενδέχεται να περιλαμβάνονται εκείνες οι οποίες μεταφέρουν στο εθνικό δίκαιο την οδηγία 93/13/ΕΟΚ⁴⁶, σχετικά με τις καταχρηστικές ρήτρες των συμβάσεων που συνάπτονται με καταναλωτές, υπό την προϋπόθεση ότι διασφαλίζουν, σύμφωνα με το άρθρο 8 της οδηγίας αυτής, υψηλότερο επίπεδο προστασίας του καταναλωτή.

Έτσι, όταν επαγγελματίας περιλαμβάνει στους γενικούς όρους πώλησεως ρήτρα η οποία δεν έχει αποτελέσει αντικείμενο ατομικής διαπραγματεύσεως και προβλέπει ότι το δίκαιο του κράτους μέλους της έδρας της επιχειρήσεώς του διέπει τη σύμβαση που συνάπτεται με καταναλωτή μέσω διαδικτύου, η εν λόγω ρήτρα είναι καταχρηστική κατά την έννοια του άρθρου 3, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13, εφόσον περιάγει τον καταναλωτή σε πλάνη. Τούτο συμβαίνει, παραδείγματος χάριν, στην περίπτωση όπου η ρήτρα δίνει στον καταναλωτή την εντύπωση ότι η σύμβαση διέπεται αποκλειστικώς και μόνον από το δίκαιο του κράτους αυτού, χωρίς να τον ενημερώνει ότι απολαύει και της προστασίας την οποία του εξασφαλίζουν οι αναγκαστικού χαρακτήρα διατάξεις του δικαίου που θα είχε εφαρμογή ελλείψει της ρήτρας.

45| Οδηγία 2009/22/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 23ης Απριλίου 2009, περί των αγωγών παραλείψεως στον τομέα της προστασίας των συμφερόντων των καταναλωτών (ΕΕ 2009, L 110, σ. 30).

46| Οδηγία 93/13/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 5ης Απριλίου 1993, σχετικά με τις καταχρηστικές ρήτρες των συμβάσεων που συνάπτονται με καταναλωτές (ΕΕ 1993, L 95, σ. 29).

Το Δικαστήριο αποφάνθηκε επίσης ότι η επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα, κατά την έννοια του άρθρου 4, παράγραφος 1, στοιχείο α', της οδηγίας 95/46/ΕΚ ⁴⁷, από επιχείρηση ηλεκτρονικού εμπορίου διέπεται από το δίκαιο του κράτους μέλους προς το οποίο η επιχείρηση αυτή κατευθύνει τις δραστηριότητές της αν αποδεικνύεται ότι προβαίνει στην επεξεργασία των δεδομένων στο πλαίσιο των δραστηριοτήτων εγκαταστάσεως ευρισκόμενης στο συγκεκριμένο κράτος μέλος.

Τέλος, το τμήμα μείζονος συνθέσεως εξέδωσε στις 18 Οκτωβρίου 2016 την απόφαση **Νικηφορίδης** (C-135/15, [EU:C:2016:774](#)), με την οποία αποσαφήνισε, αφενός, το πεδίο εφαρμογής *rationae temporis* του κανονισμού *Ρώμη Ι* και, αφετέρου, τις προϋποθέσεις εφαρμογής των αναγκαστικού δικαίου διατάξεων άλλων κρατών μελών, πέραν του κράτους του *forum*. Στην υπόθεση της κύριας δίκης, δάσκαλος ο οποίος είχε ιδιωτικού δικαίου σχέση εργασίας με το ελληνικό Δημόσιο και απασχολούνταν στη Γερμανία υπέστη μείωση μισθού, μεταξύ 2010 και 2012, κατόπιν των μέτρων που ελήφθησαν για τη δημοσιονομική εξυγίανση της Ελλάδας. Τα βασικά ζητήματα ήταν το εφαρμοστέο δίκαιο επί της συμβάσεώς του, καθώς και η ενδεχόμενη υποχρέωση των γερμανικών δικαστηρίων να εφαρμόσουν τις αναγκαστικού δικαίου διατάξεις της ελληνικής νομοθεσίας.

Το Δικαστήριο παρατήρησε κατ' αρχάς ότι ο κανονισμός *Ρώμη Ι* έχει, δυνάμει του άρθρου του 28, εφαρμογή σε όλες τις συμβάσεις που έχουν συναφθεί από τις 17 Δεκεμβρίου 2009 και εντεύθεν, περιλαμβανομένων των συμβάσεων εργασίας. Αντιθέτως, αποκλείονται από το πεδίο εφαρμογής του τα μελλοντικά αποτελέσματα συμβάσεων που έχουν συναφθεί πριν από την ημερομηνία αυτή. Επομένως, κάθε συναίνεση των συμβαλλόμενων μερών η οποία είναι μεταγενέστερη της 16ης Δεκεμβρίου 2009 και αφορά τη συνέχιση ήδη συναφθείσας συμβάσεως δεν μπορεί να συνεπάγεται την εφαρμογή του κανονισμού *Ρώμη Ι* στην οικεία συμβατική σχέση. Πράγματι, η επιλογή του νομοθέτη θα υπονομευόταν αν οποιαδήποτε, ακόμη και η ελάχιστη, τροποποίηση επερχόταν μετά τις 17 Δεκεμβρίου 2009 σε σύμβαση συναφθείσα πριν από την ημερομηνία αυτή αρκούσε για να θεωρηθεί ότι η σύμβαση εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του ως άνω κανονισμού, κατά παράβαση των επιταγών της ασφάλειας δικαίου. Αντιθέτως, στην περίπτωση όπου, κατόπιν της ημερομηνίας ενάρξεως της ισχύος του κανονισμού *Ρώμη Ι*, η σχέση εργασίας υφίσταται, με τη συναίνεση των μερών, τροποποίηση τέτοιας εκτάσεως ώστε να μπορεί να εξομοιωθεί με σύμβαση συναφθείσα μετά την εν λόγω ημερομηνία, πρέπει να γίνεται δεκτό ότι μια νέα σύμβαση εργασίας αντικατέστησε την αρχική.

Ως προς τη δυνατότητα να ληφθούν υπόψη άλλες αναγκαστικού δικαίου διατάξεις πέραν εκείνων του κράτος του *forum* ή του κράτους εκτελέσεως των συμβατικών υποχρεώσεων κατά τα προβλεπόμενα στο άρθρο 9, παράγραφοι 2 και 3, του κανονισμού *Ρώμη Ι*, το Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι είναι εξαντλητική η απαρίθμηση, στις προαναφερθείσες διατάξεις, των αναγκαστικού δικαίου διατάξεων τις οποίες ο δικαστής του *forum* μπορεί να εφαρμόσει άμεσα. Το Δικαστήριο επισήμανε, ειδικότερα, ότι, αν διευρυνόταν το πεδίο της παρεκκλίσεως από την αρχή της ελεύθερης επιλογής του εφαρμοστέου δικαίου από τα συμβαλλόμενα μέρη, ώστε να μπορεί ο δικαστής του *forum* να λάβει υπόψη αναγκαστικού δικαίου διατάξεις και άλλων κρατών πέραν εκείνων στα οποία αναφέρεται το άρθρο 9, παράγραφοι 2 και 3, του κανονισμού *Ρώμη Ι*, θα θιγόταν η επίτευξη τόσο του σκοπού της ασφάλειας δικαίου στον ευρωπαϊκό χώρο δικαιοσύνης όσο και του σκοπού της προστασίας του εργαζομένου δυνάμει του δικαίου της χώρας όπου παρέχει την εργασία του. Πάντως, οι ίδιες αυτές διατάξεις του κανονισμού *Ρώμη Ι* δεν απαγορεύουν στον δικαστή του *forum* να λάβει υπόψη, ως πραγματικό στοιχείο, και άλλες αναγκαστικού δικαίου διατάξεις πέραν εκείνων του κράτους του *forum* ή του κράτους εκτελέσεως της συμβάσεως, εφόσον η δυνατότητα αυτή προβλέπεται από ουσιαστικούς κανόνες του εφαρμοστέου επί της συμβάσεως δικαίου οι οποίοι δεν έχουν εναρμονιστεί με τον κανονισμό *Ρώμη Ι*.

47| Οδηγία 95/46/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 24ης Οκτωβρίου 1995, για την προστασία των φυσικών προσώπων έναντι της επεξεργασίας δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα και για την ελεύθερη κυκλοφορία των δεδομένων αυτών (ΕΕ 1995, L 281, σ. 31).

Χ. ΔΙΚΑΣΤΙΚΗ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑ ΣΕ ΠΟΙΝΙΚΕΣ ΥΠΟΘΕΣΕΙΣ

1. ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΕΝΤΑΛΜΑ ΣΥΛΛΗΨΗΣ

Στη διάρκεια του 2016 εκδόθηκαν επτά σημαντικές αποφάσεις σχετικά με το ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης, το οποίο θεσπίστηκε με την απόφαση-πλαίσιο 2002/584/ΔΕΥ⁴⁸.

Πρώτον, στην απόφαση της 5ης Απριλίου 2016 **Aranyosi και Căldăraru** (C-404/15 και C-659/15 PPU, [EU:C:2016:198](#)), το τμήμα μείζονος συνθέσεως του Δικαστηρίου εξέτασε, στο πλαίσιο επείγουσας προδικαστικής διαδικασίας, κατά πόσον είναι δυνατό να αναβληθεί η εκτέλεση ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης σε περίπτωση που συντρέχει πραγματικός κίνδυνος απάνθρωπης ή εξευτελιστικής μεταχείρισης λόγω των συνθηκών κρατήσεως στο κράτος μέλος εκδόσεως του εντάλματος. Στις συνεκδικασθείσες αυτές υποθέσεις, δικαστήρια της Ουγγαρίας και της Ρουμανίας εξέδωσαν ευρωπαϊκά εντάλματα σύλληψης και η γερμανική αρχή που κλήθηκε να τα εκτελέσει έκρινε ότι οι συνθήκες κρατήσεως στις οποίες θα υποβάλλονταν ενδεχομένως οι ενδιαφερόμενοι στις φυλακές των αντίστοιχων κρατών μελών προσέβαλλαν τα θεμελιώδη τους δικαιώματα, κατά παράβαση, ιδίως, του άρθρου 4 του Χάρτη, όπου ορίζεται ότι απαγορεύονται οι απάνθρωπες ή εξευτελιστικές ποινές. Η αρχή εκτελέσεως παρέπεμψε συναφώς σε πολλές αποφάσεις του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (στο εξής: ΕΔΔΑ), με τις οποίες είχε διαπιστωθεί προσβολή των θεμελιωδών δικαιωμάτων από τη Ρουμανία και την Ουγγαρία λόγω του υπερπληθυσμού στα σωφρονιστικά τους ιδρύματα.

Το Δικαστήριο υπενθύμισε κατ' αρχάς ότι η προβλεπόμενη στο άρθρο 4 του Χάρτη απαγόρευση κάθε απάνθρωπης ή εξευτελιστικής ποινής ή μεταχείρισης είναι απόλυτη, δεδομένου ότι συνδέεται στενά με τον σεβασμό της ανθρωπίνης αξιοπρέπειας, όπως καθιερώνεται στο άρθρο 1 του Χάρτη. Συνεπώς, όταν η αρχή που είναι αρμόδια για την εκτέλεση εντάλματος διαθέτει στοιχεία από τα οποία προκύπτει πραγματικός κίνδυνος τέτοιας μεταχείρισης των κρατούμενων στο κράτος μέλος εκδόσεως, οφείλει να λάβει υπόψη τον κίνδυνο αυτό προτού αποφασίσει την παράδοση του ενδιαφερομένου.

Πάντως, σε περίπτωση που η ύπαρξη κινδύνου συνάγεται από τις γενικές συνθήκες κρατήσεως στο αντίστοιχο κράτος μέλος, η διαπίστωση αυτή δεν αρκεί από μόνη της για να δικαιολογήσει τη μη εκτέλεση του εντάλματος. Πράγματι, η αρχή εκτελέσεως υποχρεούται τότε να εκτιμήσει, συγκεκριμένα και με ακρίβεια, αν συντρέχουν σοβαροί και αποχρώντες λόγοι που να θεμελιώνουν την πεποίθηση ότι ο ενδιαφερόμενος θα διατρέξει όντως τον κίνδυνο αυτό λόγω των συνθηκών κρατήσεως τις οποίες αναμένεται να αντιμετωπίσει ο ίδιος στο κράτος μέλος εκδόσεως. Προς τούτο, η αρμόδια αρχή εκτελέσεως πρέπει να ζητήσει από την αρχή εκδόσεως να της διαβιβάσει επειγόντως όλες τις απαραίτητες πληροφορίες. Αν η αρχή εκτελέσεως, βάσει των πληροφοριών αυτών ή οποιουδήποτε άλλου στοιχείου έχει στη διάθεσή της, καταλήξει ότι υφίσταται, ως προς το πρόσωπο που αφορά το ένταλμα, πραγματικός κίνδυνος απάνθρωπης ή εξευτελιστικής μεταχείρισής του, τότε θα πρέπει να αναβάλει την εκτέλεση του εντάλματος μέχρις ότου συγκεντρώσει νέες πληροφορίες βάσει των οποίων να μπορεί να αποκλειστεί η ύπαρξη τέτοιου κινδύνου. Αν τούτο είναι αδύνατο να γίνει εντός εύλογου χρόνου, η αρχή εκτελέσεως καλείται να αποφασίσει κατά πόσον πρέπει να τερματιστεί η διαδικασία παραδόσεως.

48| Απόφαση-πλαίσιο 2002/584/ΔΕΥ του Συμβουλίου, της 13ης Ιουνίου 2002, για το ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης και τις διαδικασίες παράδοσης μεταξύ των κρατών μελών (ΕΕ 2002, L 190, σ. 1).

Δεύτερον, με την απόφαση **Dworzecki** (C-108/16 PPU, [EU:C:2016:346](#)), που εκδόθηκε στις 24 Μαΐου 2016 κατ' εφαρμογήν της επείγουσας προδικαστικής διαδικασίας, το Δικαστήριο *ερμήνευσε το άρθρο 4α, παράγραφος 1, στοιχείο α', σημείο i, της αποφάσεως-πλαίσιου 2002/584 όπως τροποποιήθηκε από την απόφαση-πλαίσιο 2009/299/ΔΕΥ*⁴⁹, το οποίο προβλέπει έναν προαιρετικό λόγο μη αναγνώρισεως ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης. Η διαφορά της κύριας δίκης αφορούσε διαδικασία εκτελέσεως, στις Κάτω Χώρες, ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης εκδοθέντος από πολωνικό δικαστήριο εις βάρος Πολωνού υπηκόου, με αντικείμενο την εκτέλεση τριών ποινών φυλακίσεως στην Πολωνία. Ως προς μία από τις ποινές αυτές, το ένταλμα σύλληψης διευκρίνιζε, αφενός, ότι ο ενδιαφερόμενος δεν παρέστη αυτοπροσώπως στη δίκη που οδήγησε στην έκδοση της σχετικής καταδικαστικής αποφάσεως και, αφετέρου, ότι το έγγραφο κλητεύσεως παραλήφθηκε, στη διεύθυνση την οποία είχε δηλώσει ο ενδιαφερόμενος για τις επιδόσεις δικογράφων, από τον παππού του. Ως εκ τούτου, δεδομένου ότι δεν προέκυπτε σαφώς από το ένταλμα σύλληψης αν το έγγραφο κλητεύσεως είχε όντως παραδοθεί στον ενδιαφερόμενο, το ολλανδικό δικαστήριο διερωτήθηκε μήπως πληρούνταν οι προϋποθέσεις για τη μη αναγνώριση ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης.

Το Δικαστήριο υπενθύμισε κατ' αρχάς ότι η δικαστική αρχή εκτελέσεως οφείλει κατ' αρχήν να εκτελέσει το ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης, ανεξαρτήτως της απουσίας του ενδιαφερομένου από τη δίκη στην οποία εκδόθηκε η απόφαση. Υπέχει δε την ως άνω υποχρέωση σε περίπτωση που ο ενδιαφερόμενος είτε είχε κλητευθεί αυτοπροσώπως και είχε λάβει, κατ' αυτόν τον τρόπο, γνώση της προγραμματισμένης ημερομηνίας και του τόπου διεξαγωγής της δίκης είτε είχε, με διαφορετικό τρόπο αλλά πάντως επίσημα και πραγματικά, ενημερωθεί σχετικά, ώστε να αποδεικνύεται πέραν πάσης αμφιβολίας ότι γνώριζε για την επικείμενη δίκη. Η τήρηση των εν λόγω προϋποθέσεων κλητεύσεως διασφαλίζει ότι ο ενδιαφερόμενος έλαβε εγκαίρως τις πληροφορίες σχετικά με την ημερομηνία και τον τόπο διεξαγωγής της δίκης του, ώστε να μπορεί η αρχή εκτελέσεως να θεωρήσει ότι τα δικαιώματα άμυνας έγιναν σεβαστά. Μολονότι δεν είναι, κατ' αρχήν, δυνατό να αποκλειστεί το ενδεχόμενο η παράδοση ενός εγγράφου κλητεύσεως σε τρίτο πρόσωπο να πληροί τις προαναφερθείσες απαιτήσεις, πρέπει πάντως να αποδεικνύεται σαφώς ότι το τρίτο πρόσωπο πράγματι παρέδωσε το έγγραφο κλητεύσεως στον ενδιαφερόμενο.

Κατά συνέπεια, το Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι δεν πληροί τις προϋποθέσεις του άρθρου 4α, παράγραφος 1, στοιχείο α', σημείο i, της αποφάσεως-πλαίσιου μια κλήτευση κατά την οποία το έγγραφο παραδόθηκε μεν στη διεύθυνση του ενδιαφερομένου, πλην όμως σε ενήλικο συγγενή που ανέλαβε να του το προωθήσει, χωρίς να προκύπτει με βεβαιότητα από το ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης αν και, ενδεχομένως, τότε το τρίτο πρόσωπο παρέδωσε, στην πράξη, το έγγραφο στον ενδιαφερόμενο. Εντούτοις, το Δικαστήριο υπογράμμισε επίσης ότι, εφόσον οι περιπτώσεις οι οποίες μνημονεύονται στο άρθρο αυτό έχουν προβλεφθεί ως εξαιρέσεις από προαιρετικό λόγο μη αναγνώρισεως, η δικαστική αρχή εκτελέσεως μπορεί, εν πάση περιπτώσει, να λάβει υπόψη και άλλες περιστάσεις που της παρέχουν τη δυνατότητα να βεβαιωθεί ότι η παράδοση του ενδιαφερομένου δεν συνεπάγεται προσβολή των δικαιωμάτων του άμυνας.

Τρίτον, η απόφαση της 1ης Ιουνίου 2016 **Bob-Dogi** (C-241/15, [EU:C:2016:385](#)) αφορούσε το άρθρο 8, παράγραφος 1, στοιχείο γ', της αποφάσεως-πλαίσιου 2002/584 και, ιδίως, τις *συνέπειες της ελλείψεως εθνικού εντάλματος σύλληψης προγενέστερου και χωριστού από το ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης, σε περίπτωση αιτήματος παραδόσεως στηριζόμενου στο τελευταίο*. Εν προκειμένω, ουγγρική αρχή υπέβαλε σε ρουμανική αρχή εκτελέσεως αίτημα παραδόσεως αποκλειστικώς και μόνο βάσει ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης, το οποίο δεν είχε έρεισμα σε χωριστό και προγενέστερο εθνικό ένταλμα σύλληψης.

49| Απόφαση-πλαίσιο 2009/299/ΔΕΥ του Συμβουλίου, της 26ης Φεβρουαρίου 2009, για την τροποποίηση των αποφάσεων-πλαίσιων 2002/584/ΔΕΥ, 2005/214/ΔΕΥ, 2006/783/ΔΕΥ, 2008/909/ΔΕΥ και 2008/947/ΔΕΥ και την κατοχύρωση, διά του τρόπου αυτού, των δικονομικών δικαιωμάτων των προσώπων και την προώθηση της εφαρμογής της αρχής της αμοιβαίας αναγνώρισης αποφάσεων που εκδίδονται ερήμην του ενδιαφερομένου προσώπου στη δίκη (ΕΕ 2009, L 81, σ. 24).

Κατά το Δικαστήριο, όταν ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης το οποίο έχει εκδοθεί στο πλαίσιο ποινικής δίωξης δεν περιέχει αναφορά στην ύπαρξη εθνικού εντάλματος σύλληψης, η δικαστική αρχή εκτελέσεως οφείλει να μην το εκτελέσει αν, αφότου ζητήσει από την αρχή εκδόσεως να της διαβιβάσει επειγόντως κάθε συμπληρωματική πληροφορία, διαπιστώσει ότι δεν είχε, στην πραγματικότητα, προηγηθεί η έκδοση εθνικού εντάλματος σύλληψης. Το Δικαστήριο τόνισε συναφώς ότι η πλήρωση της απαιτήσεως να υφίσταται προηγούμενο εθνικό ένταλμα, διαφορετικό από το ευρωπαϊκό, έχει ιδιαίτερη βαρύτητα, αφού σημαίνει, στην περίπτωση όπου το τελευταίο εκδίδεται για την άσκηση ποινικής δίωξης, ότι έχουν ήδη, σε ένα πρώτο στάδιο της διαδικασίας, τηρηθεί οι διαδικαστικές εγγυήσεις και γίνει σεβαστά τα θεμελιώδη δικαιώματα των οποίων την προστασία οφείλει να εξασφαλίζει, υπέρ του ενδιαφερομένου, η αρχή εκδόσεως κατά την εφαρμογή της ισχύουσας εθνικής νομοθεσίας. Το Δικαστήριο επισήμανε ακόμη ότι, δυνάμει του συστήματος του ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης, τα δικαιώματα του καταζητουμένου προστατεύονται σε δύο επίπεδα, εφόσον στη δικονομική προστασία η οποία προβλέπεται κατά την έκδοση της εθνικής δικαστικής αποφάσεως προστίθεται και εκείνη που εξασφαλίζεται κατά την έκδοση του ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης. Αυτή όμως η δικαστική προστασία εκλείπει κατ' αρχήν όταν δεν έχει ληφθεί εθνική δικαστική απόφαση πριν από την έκδοση του ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης.

Τέταρτον, με την απόφαση της 28ης Ιουλίου 2016 **JZ** (C-294/16 PPU, [EU:C:2016:610](#)), το Δικαστήριο ερμήνευσε, κατ' εφαρμογήν της επείγουσας προδικαστικής διαδικασίας, το άρθρο 26 της αποφάσεως-πλαισίου 2002/584, σχετικά με την *αφαίρεση της περιόδου κρατήσεως στο κράτος μέλος εκτέλεσης*. Στην υπόθεση της κύριας δίκης, Πολωνός υπήκοος είχε καταδικαστεί από πολωνικό δικαστήριο σε στερητική της ελευθερίας ποινή τριών ετών και δύο μηνών. Διέφυγε όμως από την πολωνική δικαιοσύνη και εκδόθηκε, ως εκ τούτου, εις βάρος του ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης. Αφού συνελήφθη από τις αρχές του Ηνωμένου Βασιλείου σε εκτέλεση του εντάλματος αυτού, ο ενδιαφερόμενος τέθηκε υπό κατ' οίκον περιορισμό για εννέα ώρες κατά τη διάρκεια της νύχτας, σε συνδυασμό με ηλεκτρονική επιτήρηση, υποχρεώθηκε να παρουσιάζεται σε αστυνομικό τμήμα, αρχικώς καθημερινά και εν συνεχεία πολλές φορές την εβδομάδα και σε συγκεκριμένες ώρες, και, τέλος, του απαγορεύθηκε να ζητήσει την έκδοση ταξιδιωτικών εγγράφων για μετάβαση στην αλλοδαπή. Μετά την παράδοσή του στις πολωνικές αρχές, ο ενδιαφερόμενος ζήτησε να προσμετρηθεί στη στερητική της ελευθερίας ποινή που του είχε επιβληθεί στην Πολωνία και η περίοδος κατά την οποία τελούσε υπό κατ' οίκον περιορισμό και υπό ηλεκτρονική επιτήρηση στο Ηνωμένο Βασίλειο.

Το Δικαστήριο έκρινε ότι η έννοια «περίοδος κράτησης στο κράτος μέλος εκτέλεσης», όπως χρησιμοποιείται στο άρθρο 26, παράγραφος 1, της αποφάσεως-πλαισίου, δεν αφορά τα περιοριστικά, αλλά τα στερητικά της ελευθερίας μέτρα, και καλύπτει, πέραν της φυλακίσεως, κάθε επιβληθέν μέτρο ή σύνολο μέτρων το οποίο, λόγω του είδους, της διάρκειας, των αποτελεσμάτων και των λεπτομερών κανόνων εκτελέσεώς του, συνεπάγεται στέρηση της ελευθερίας του ενδιαφερομένου κατά τρόπο συγκρίσιμο προς τη φυλάκιση. Κατά συνέπεια, η δικαστική αρχή του κράτους μέλους εκδόσεως του ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης υποχρεούται να εξετάζει αν τα μέτρα που επιβλήθηκαν στον ενδιαφερόμενο εντός του κράτους μέλους εκτέλεσεως του εντάλματος πρέπει να εξομοιωθούν προς στέρηση της ελευθερίας. Εφόσον, κατόπιν της εξετάσεως, η δικαστική αυτή αρχή καταλήξει στο ως άνω συμπέρασμα, η απόφαση-πλαίσιο επιβάλλει να αφαιρεθεί από τη διάρκεια της στέρσεως της ελευθερίας στο κράτος μέλος εκδόσεως ολόκληρο το χρονικό διάστημα κατά το οποίο εφαρμόστηκαν τα εν λόγω μέτρα στο κράτος μέλος εκτέλεσεως.

Εν προκειμένω, κατά το Δικαστήριο, τα μέτρα που επιβλήθηκαν στον ενδιαφερόμενο στο Ηνωμένο Βασίλειο δεν τον περιόριζαν, κατ' αρχήν, σε τέτοιον βαθμό ώστε να έχουν ένα στερητικό της ελευθερίας αποτέλεσμα ανάλογο με τη φυλάκιση και να μπορούν, κατ' επέκταση, να χαρακτηριστούν ως «κράτηση» κατά την έννοια του άρθρου 26, παράγραφος 1, της αποφάσεως-πλαισίου. Πάντως, δεδομένου ότι η διάταξη αυτή καθιερώνει απλώς και μόνον ελάχιστο υποχρεωτικό επίπεδο προστασίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων του προσώπου που αφορά το ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης, πρέπει να γίνει δεκτό ότι η απόφαση-πλαίσιο δεν αποκλείει τη δυνατότητα της δικαστικής αρχής του κράτους μέλους εκδόσεως του εντάλματος να αφαιρεί, αποκλειστικώς βάσει του εθνικού δικαίου, από τη συνολική διάρκεια της στερητικής της ελευθερίας

ποινής ολόκληρη την περίοδο κατά την οποία εφαρμόστηκαν εις βάρος του τέτοια μέτρα, ή τουλάχιστον μέρος της.

Πέμπτον, με τις αποφάσεις **Poltorak** (C-452/16 PPU, [EU:C:2016:858](#)), **Özcelik** (C-453/16 PPU, [EU:C:2016:860](#)) και **Kovalkovas** (C-477/16 PPU, [EU:C:2016:861](#)), που εκδόθηκαν στις 10 Νοεμβρίου 2016 κατ' εφαρμογήν της επείγουσας προδικαστικής διαδικασίας, το Δικαστήριο αποσαφήνισε τα άρθρα 6 και 8 της αποφάσεως-πλαisiού, τα οποία ορίζουν ότι *το ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης πρέπει να περιέχει αναφορά στην ύπαρξη εντάλματος σύλληψης ή δικαστικής αποφάσεως από αρχή κράτους μέλους*. Ένα εθνικό δικαστήριο, το οποίο επιλήφθηκε, ως αρμόδια αρχή εκτελέσεως, τριών ευρωπαϊκών ενταλμάτων σύλληψης, υπέβαλε στο Δικαστήριο αίτηση προδικαστικής αποφάσεως. Στην υπόθεση *Poltorak*, το ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης εκδόθηκε από τη γενική αστυνομική διεύθυνση της Σουηδίας. Στην υπόθεση *Özcelik*, το αντίστοιχο ένταλμα είχε μεν εκδοθεί από την ουγγρική αστυνομία, πλην όμως επικυρώθηκε κατόπιν με απόφαση εισαγγελικής αρχής. Αντιθέτως, στην υπόθεση *Kovalkovas*, το ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης εκδόθηκε από το λιθουανικό Υπουργείο Δικαιοσύνης.

Κατόπιν τούτου, το αιτούν δικαστήριο ζήτησε από το Δικαστήριο να διευκρινίσει αν μπορεί να θεωρηθεί ότι αστυνομική αρχή (υπόθεση *Poltorak*) και φορέας εκτελεστικής εξουσίας, όπως το Υπουργείο Δικαιοσύνης της Λιθουανίας (υπόθεση *Kovalkovas*), αποτελούν «δικαστική αρχή έκδοσης» κατά την έννοια του άρθρου 6, παράγραφος 1, στοιχείο γ', της αποφάσεως-πλαisiού. Κάλεσε επίσης το Δικαστήριο να απαντήσει στο ερώτημα αν το γεγονός ότι η εισαγγελική αρχή επικύρωσε ένταλμα σύλληψης το οποίο είχε εκδοθεί, στο πλαίσιο ποινικής δίωξης, από αστυνομική υπηρεσία σήμαινε ότι υπήρχε «δικαστική απόφαση» όπως την εννοεί το άρθρο 8, παράγραφος 1, στοιχείο γ', της αποφάσεως-πλαisiού (υπόθεση *Özcelik*).

Το Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι στο εννοιολογικό περιεχόμενο του όρου «δικαστική αρχή» κατά το άρθρο 6, παράγραφος 1, της αποφάσεως-πλαisiού εμπίπτουν όχι μόνον οι δικαστές ή τα δικαιοδοτικά όργανα κράτους μέλους, αλλά και, ευρύτερα, οι αρχές που καλούνται να μετάσχουν στην απονομή της δικαιοσύνης στην οικεία έννομη τάξη. Πρόσθεσε, ωστόσο, ότι η αρχή της αμοιβαίας αναγνωρίσεως, όπως καθιερώνεται στο άρθρο 1, παράγραφος 2, της αποφάσεως-πλαisiού, κατά το οποίο η δικαστική αρχή εκτελέσεως υποχρεούται να εκτελέσει το ένταλμα σύλληψης που εκδόθηκε από τη δικαστική αρχή εκδόσεως, προϋποθέτει ότι έχει παρέμβει δικαστική αρχή πριν από την εκτέλεση του ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης, με σκοπό την άσκηση δικαστικού ελέγχου. Όμως η έκδοση εντάλματος σύλληψης από μη δικαστική αρχή, όπως είναι η αστυνομική υπηρεσία ή κάποιος φορέας εκτελεστικής εξουσίας, όπως, παραδείγματος χάριν, το λιθουανικό Υπουργείο Δικαιοσύνης, δεν παρέχει στη δικαστική αρχή εκτελέσεως την εγγύηση ότι η έκδοση του εν λόγω ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης ελέγχθηκε δικαστικώς και, ως εκ τούτου, δεν αρκεί για να δικαιολογήσει το υψηλό επίπεδο εμπιστοσύνης μεταξύ των κρατών μελών, το οποίο συνιστά το ίδιο το θεμέλιο της αποφάσεως-πλαisiού.

Αφού χαρακτήρισε ως αυτοτελή έννοια του δικαίου της Ένωσης την έννοια «δικαστική αρχή» όπως χρησιμοποιείται στο άρθρο 6, παράγραφος 1, της αποφάσεως-πλαisiού 2002/584, το Δικαστήριο έκρινε ότι αυτή καλύπτει τις εθνικές αρχές που μετέχουν στην απονομή της ποινικής δικαιοσύνης, όχι όμως τις αστυνομικές υπηρεσίες (υπόθεση *Poltorak*). Εξ αυτού συνήγαγε ότι η επικύρωση, εκ μέρους της εισαγγελικής αρχής, εθνικού εντάλματος σύλληψης εκδοθέντος από την αστυνομία για την άσκηση ποινικής δίωξης είναι νομική πράξη με την οποία η εισαγγελία ελέγχει και επιβεβαιώνει το περιεχόμενο του εντάλματος, οπότε αποτελεί «δικαστική απόφαση» κατά την έννοια του άρθρου 8, παράγραφος 1, στοιχείο γ', της αποφάσεως-πλαisiού (υπόθεση *Özcelik*). Αντιθέτως, δεν είναι δυνατό να εξομοιωθεί με «δικαστική αρχή» ένας φορέας εκτελεστικής εξουσίας, όπως το λιθουανικό Υπουργείο Δικαιοσύνης (υπόθεση *Kovalkovas*).

2. ΔΙΚΑΙΩΜΑ ΣΕ ΔΙΕΡΜΗΝΕΙΑ ΚΑΙ ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΟΙΝΙΚΗ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ

Στην απόφαση της 9ης Ιουνίου 2016 **Balogh** (C-25/15, [EU:C:2016:423](#)), το Δικαστήριο εξέτασε, αφενός, την έκταση του δικαιώματος σε διερμηνεία και μετάφραση κατά την ποινική διαδικασία, όπως προβλέπεται από την οδηγία 2010/64/ΕΕ⁵⁰, και, αφετέρου, την εφαρμογή της αποφάσεως-πλαίσιο 2009/315/ΔΕΥ⁵¹ και της αποφάσεως 2009/316/ΔΕΥ⁵², σχετικά με την ανταλλαγή πληροφοριών ποινικού μητρώου. Εν προκειμένω, Ούγγρος υπήκοος είχε καταδικαστεί από αυστριακό δικαστήριο σε ποινή φυλακίσεως. Οι αυστριακές αρχές ενημέρωσαν τις αντίστοιχες ουγγρικές για το περιεχόμενο της δικαστικής αποφάσεως μέσω του Ευρωπαϊκού Συστήματος Πληροφοριών Ποινικού Μητρώου (ECRIS). Οι ουγγρικές αρχές διαβίβασαν την απόφαση σε ουγγρικό δικαστήριο δυνάμει ειδικής εθνικής διαδικασίας της οποίας μοναδικό αντικείμενο είναι να αναγνωριστεί σε απόφαση αλλοδαπού δικαστηρίου η ίδια ισχύς ως εάν είχε εκδοθεί από ημεδαπό. Στο πλαίσιο της διαδικασίας αυτής, ήταν απαραίτητη η μετάφραση της δικαστικής αποφάσεως στην ουγγρική γλώσσα. Υποβλήθηκε, κατόπιν τούτου, προδικαστικό ερώτημα ως προς την ανάληψη των εξόδων της μεταφράσεως.

Το Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι, βάσει του άρθρου 1, παράγραφος 2, της οδηγίας 2010/64, όποιος είναι ύποπτος ή κατηγορείται για την τέλεση αξιόποινης πράξεως διατηρεί το δικαίωμα σε διερμηνεία και μετάφραση μέχρι την «ολοκλήρωση της διαδικασίας», η οποία θεωρείται ότι επέρχεται με την οριστική κρίση επί του ζητήματος της ενοχής του, παραδείγματος χάριν με καταδικαστική απόφαση ή με απόφαση που εκδίδεται κατόπιν ασκήσεως ένδικου μέσου. Κατά συνέπεια, δεν αναγνωρίζεται το δικαίωμα αυτό όταν πρόκειται για ειδική εθνική διαδικασία προς αναγνώριση αμετάκλητης αποφάσεως δικαστηρίου άλλου κράτους μέλους, δεδομένου ότι η εν λόγω διαδικασία κινείται εξ ορισμού μετά την οριστική κρίση επί της ενοχής του υπόπτου ή του κατηγορουμένου και, ενδεχομένως, μετά την καταδίκη του.

Εξάλλου, κατά το Δικαστήριο, η απόφαση-πλαίσιο 2009/315 και η απόφαση 2009/316 δεν επιτρέπουν την εφαρμογή εθνικής ρυθμίσεως με την οποία θεσπίζεται ειδική διαδικασία αναγνώρισεως, όπως η προβλεπόμενη στο ουγγρικό δίκαιο. Ειδικότερα, η κεντρική αρχή του κράτους μέλους ιθαγένειας οφείλει να εγγράφει άμεσα στο ποινικό μητρώο τυχόν καταδικαστικές αποφάσεις από τα δικαστήρια του κράτους μέλους καταδίκης, βάσει της διαβιβάσεως από την κεντρική αρχή του τελευταίου αυτού κράτους μέλους, μέσω του ECRIS, των πληροφοριών σχετικά με τις καταδικαστικές αποφάσεις. Επομένως, η εγγραφή αυτή δεν πρέπει να εξαρτάται από την προηγούμενη διεξαγωγή διαδικασίας δικαστικής αναγνώρισεως των καταδικαστικών αποφάσεων, ούτε κατά μείζονα λόγο από την κοινοποίηση στο κράτος μέλος ιθαγένειας τυχόν καταδικαστικής αποφάσεως με σκοπό την αναγνώρισή της. Παρόμοια διαδικασία προσκρούει, άλλωστε, στην αρχή της αμοιβαίας αναγνώρισεως των δικαστικών αποφάσεων και διατάξεων σε ποινικές υποθέσεις, η οποία κατοχυρώνεται στο άρθρο 82, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ.

50| Οδηγία 2010/64/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 20ής Οκτωβρίου 2010, σχετικά με το δικαίωμα σε διερμηνεία και μετάφραση κατά την ποινική διαδικασία (ΕΕ 2010, L 280, σ. 1).

51| Απόφαση-πλαίσιο 2009/315/ΔΕΥ του Συμβουλίου, της 26ης Φεβρουαρίου 2009, σχετικά με τη διοργάνωση και το περιεχόμενο της ανταλλαγής πληροφοριών που προέρχονται από το ποινικό μητρώο μεταξύ των κρατών μελών (ΕΕ 2009, L 93, σ. 23).

52| Απόφαση 2009/316/ΔΕΥ του Συμβουλίου, της 6ης Απριλίου 2009, σχετικά με τη δημιουργία του Ευρωπαϊκού Συστήματος Πληροφοριών Ποινικού Μητρώου (ECRIS) κατ'εφαρμογή του άρθρου 11 της απόφασης-πλαίσιο 2009/315/ΔΕ (ΕΕ 2009, L 93, σ. 33).

3. ΠΟΙΝΙΚΕΣ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΕΣ ΚΑΙ ΑΠΟΦΑΣΕΙΣ ΣΕ ΑΛΛΟ ΚΡΑΤΟΣ ΜΕΛΟΣ

Με την απόφαση **Kossowski** (C-486/14, [EU:C:2016:483](#)), που εκδόθηκε στις 29 Ιουνίου 2016, το Δικαστήριο διευκρίνισε το περιεχόμενο της αρχής *ne bis in idem* στον χώρο Σένγκεν. Στην υπόθεση της κύριας δίκης, ασκήθηκε εις βάρος Πολωνού υπηκόου ποινική δίωξη στη Γερμανία για την τέλεση, εκεί, του αδικήματος της διακεκριμένης ληστρικής εκβιάσεως. Εντούτοις, το αρμόδιο γερμανικό δικαστικό συμβούλιο δεν εξέδωσε παραπεμπτικό βούλευμα, με την αιτιολογία ότι κάτι τέτοιο θα αντέβαινε στην αρχή *ne bis in idem*, όπως εφαρμόζεται στον χώρο Σένγκεν. Τούτο διότι η πολωνική εισαγγελική αρχή είχε ήδη κινήσει διαδικασία ανακρίσεων για τις ίδιες πράξεις και την είχε περατώσει με απρόσβλητη διάταξη, απλώς επειδή ο τελευταίος είχε αρνηθεί να απολογηθεί, ενώ το θύμα και ένας μάρτυρας κατοικούσαν στη Γερμανία, οπότε δεν κατέστη εφικτό να καταθέσουν. Η γερμανική εισαγγελική αρχή προσέφυγε ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου, το οποίο ζήτησε να αποφασηθεί από το Δικαστήριο αν, λαμβανομένου υπόψη ότι η εισαγγελική αρχή είχε αποφασίσει χωρίς να προηγηθεί λεπτομερής ανάκριση, μπορούσε να γίνει δεκτό ότι ο κατηγορούμενος «δικάστηκε αμετάκλητα» κατά την έννοια του άρθρου 54 της συμβάσεως εφαρμογής της συμφωνίας του Σένγκεν⁵³ ή «είχε αθωωθεί [...] με οριστική απόφαση» κατά την έννοια του άρθρου 50 του Χάρτη, με συνέπεια η αρχή *ne bis in idem* να αποκλείει την άσκηση νέας δίωξης για τις ίδιες πράξεις.

Το τμήμα μείζονος συνθέσεως του Δικαστηρίου υπενθύμισε ότι η αρχή *ne bis in idem* αποσκοπεί να διασφαλίσει σε όποιον έχει καταδικαστεί και εκτίσει την ποινή του ή αθωωθεί με αμετάκλητη απόφαση σε κράτος του χώρου Σένγκεν ότι θα μπορεί να κυκλοφορεί εντός του χώρου αυτού χωρίς τον φόβο ότι θα υποστεί δίωξη, για τις ίδιες πράξεις, σε άλλο κράτος του χώρου Σένγκεν. Εντούτοις, δεν είναι σκοπός της αρχής αυτής να προστατεύει κάθε ύποπτο για τέλεση αξιόποινων πράξεων από το ενδεχόμενο διεξαγωγής διαδοχικών ερευνών εις βάρος του, για τις ίδιες πράξεις, σε περισσότερα κράτη του χώρου Σένγκεν. Κατά συνέπεια, το Δικαστήριο κατέληξε ότι απρόσβλητη πλέον διάταξη εισαγγελικής αρχής, με την οποία έπαυσε η ποινική δίωξη και περατώθηκε η ανάκριση, δεν είναι δυνατό να θεωρηθεί αμετάκλητη απόφαση, από πλευράς ενδεχόμενης εφαρμογής της αρχής *ne bis in idem*, όταν προκύπτει από την αιτιολογία της διατάξεως ότι η διαδικασία περατώθηκε χωρίς να διεξαχθεί λεπτομερής ανάκριση. Το γεγονός ότι δεν κατέθεσαν ούτε το θύμα ούτε ένας ενδεχόμενος μάρτυρας λογίζεται ως ένδειξη ότι δεν προηγήθηκε λεπτομερής ανάκριση.

Επίσης, με την απόφαση της 8ης Νοεμβρίου 2016 **Ognyanov** (C-554/14, [EU:C:2016:835](#)), το τμήμα μείζονος συνθέσεως του Δικαστηρίου εξήγησε το περιεχόμενο της αρχής της αμοιβαίας αναγνώρισης, όπως προβλέπεται ειδικότερα στην απόφαση-πλαίσιο 2008/909/ΔΕΥ⁵⁴, στο πλαίσιο του καθορισμού του εφαρμοστέου δικαίου επί της εκτελέσεως καταδικαστικής αποφάσεως. Στην προκειμένη περίπτωση, Βούλγαρος υπήκοος καταδικάστηκε από δανικό δικαστήριο σε σωρευτική ποινή καθείρξεως δεκαπέντε ετών. Εξέτισε μέρος της ποινής του στη Δανία προτού μεταφερθεί σε σωφρονιστικό ίδρυμα στη Βουλγαρία. Ενόσω εξέτιε την ποινή του στη Δανία, εργάστηκε επί ενάμισι έτος. Το δε βουλγαρικό δίκαιο, όπως ερμηνεύεται από τη νομολογία των εθνικών δικαστηρίων, προβλέπει ότι η εργασία την οποία παρέχει κρατούμενος, ακόμη και σε άλλο κράτος μέλος, λαμβάνεται υπόψη προς μείωση της διάρκειας της ποινής, αφού δύο ημέρες εργασίας προσμετρώνται ως τρεις ημέρες στέρσεως της ελευθερίας. Ωστόσο, εξ αφορμής της μεταφοράς του κρατουμένου, οι

53| Σύμβαση εφαρμογής της Συμφωνίας του Σένγκεν, της 14ης Ιουνίου 1985, μεταξύ των κυβερνήσεων των κρατών της Οικονομικής Ένωσης Benelux, της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας και της Γαλλικής Δημοκρατίας, σχετικά με τη σταδιακή κατάργηση των ελέγχων στα κοινά σύνορα (ΕΕ 2000, L 239, σ. 19).

54| Απόφαση-πλαίσιο 2008/909/ΔΕΥ του Συμβουλίου, της 27ης Νοεμβρίου 2008, σχετικά με την εφαρμογή της αρχής της αμοιβαίας αναγνώρισης σε ποινικές αποφάσεις οι οποίες επιβάλλουν ποινές στέρησης της ελευθερίας ή μέτρα στέρησης της ελευθερίας, για το σκοπό της εκτέλεσής τους στην Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ 2008, L 327, σ. 27).

δανικές αρχές δήλωσαν ρητώς στις αντίστοιχες βουλγαρικές ότι το δανικό δίκαιο, από την πλευρά του, δεν επιτρέπει τη μείωση των στερητικών της ελευθερίας ποινών λόγω της παροχής εργασίας κατά τη διάρκεια της εκτελέσεώς τους.

Συνεπώς, προκειμένου να υπολογίσει το υπόλοιπο της ποινής που απέμενε να εκτιθεί στη Βουλγαρία, το αιτούν δικαστήριο υπέβαλε στο Δικαστήριο αίτηση προδικαστικής αποφάσεως, διερωτώμενο αν η απόφαση-πλαίσιο αντίκειται σε εθνική ρύθμιση η οποία επιτρέπει στο κράτος εκτελέσεως να μειώσει την ποινή του καταδικασθέντος λόγω της εργασίας που παρείχε ενόσω ήταν κρατούμενος σε άλλο κράτος μέλος, μολονότι οι αρμόδιες αρχές του τελευταίου, κατ' εφαρμογήν του εσωτερικού του δικαίου, δεν έχουν χορηγήσει τέτοια μείωση ποινής.

Κατά το Δικαστήριο, το άρθρο 17 της αποφάσεως-πλαισίου έχει την έννοια ότι μόνον το δίκαιο του κράτους εκδόσεως είναι εφαρμοστέο ως προς το μέρος της ποινής που εξέτισε ο ενδιαφερόμενος στο έδαφος του εν λόγω κράτους μέχρι τη μεταφορά του στο κράτος εκτελέσεως, ακόμη και όσον αφορά το ζήτημα ενδεχόμενης μείωσης της ποινής. Το δίκαιο του κράτους εκτελέσεως έχει εφαρμογή μόνον ως προς το μέρος της ποινής που απομένει να εκτιθεί, κατόπιν της μεταφοράς, στο έδαφός του. Ως εκ τούτου, η αρχή του κράτους εκτελέσεως, η οποία είναι αρμόδια για ζητήματα εκτελέσεως, δεν επιτρέπεται να εφαρμόσει αναδρομικώς την εθνική της νομοθεσία για την εκτέλεση των ποινών, και πιο συγκεκριμένα τη ρύθμιση περί μείωσης των ποινών, αντί του δικαίου του κράτους εκδόσεως, σε σχέση με το μέρος της ποινής που έχει ήδη εκτιθεί στο έδαφος του τελευταίου.

ΧΙ. ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΜΟΣ

1. ΣΥΜΠΡΑΞΕΙΣ

Στον τομέα αυτόν θα επισημανθούν έξι αποφάσεις. Με την πρώτη, το Δικαστήριο αποφάνθηκε επί της παθητικής συμμετοχής σε παράβαση των κανόνων του ανταγωνισμού. Με τη δεύτερη, το Δικαστήριο αποσαφήνισε ορισμένες πτυχές της σχέσης μεταξύ του άρθρου 101 ΣΛΕΕ και του δικαίου της ευρεσιτεχνίας. Οι τέσσερις υπόλοιπες άπτονται της εφαρμογής του κανονισμού (ΕΚ) 1/2003⁵⁵ σε διοικητική διαδικασία σχετική με σύμπραξη.

Η υπόθεση επί της οποίας εκδόθηκε η απόφαση **Eturas κ.λπ.** (C-74/14, [EU:C:2016:42](#)) στις 21 Ιανουαρίου 2016 αφορούσε τους παθητικούς τρόπους συμμετοχής σε παραβίαση του δικαίου του ανταγωνισμού. Τα προδικαστικά ερωτήματα υποβλήθηκαν από το αιτούν δικαστήριο στο πλαίσιο ένδικης διαφοράς μεταξύ, αφενός, 30 ταξιδιωτικών πρακτορείων και, αφετέρου, της λιθουανικής επιτροπής ανταγωνισμού, με αντικείμενο, μεταξύ άλλων, τη συμμετοχή τους σε παράβαση των κανόνων του ανταγωνισμού μέσω σιωπηρής συγκαταθέσεως. Όλα τα πρακτορεία είχαν συνδρομή σε κοινό ηλεκτρονικό σύστημα προσφορών ταξιδίων και παρείχαν, το καθένα στον διαδικτυακό του τόπο, δυνατότητα αγοράς με ομοιόμορφο τρόπο κρατήσεως. Το 2009, ο διαχειριστής του κοινού συστήματος απέστειλε στους συνδρομητές του, μέσω προσωπικού ηλεκτρονικού ταχυδρομείου, μήνυμα με το οποίο τους ενημέρωνε ότι οι εκπώσεις επί των προϊόντων που πωλούνταν μέσω του συστήματος αυτού δεν θα μπορούσαν πλέον να υπερβούν ένα ανώτατο όριο. Κατόπιν της αποστολής του μηνύματος, το μέτρο τέθηκε πράγματι σε ισχύ κατά τη λειτουργία του συστήματος κρατήσεων. Υπό τις συνθήκες αυτές, το αιτούν δικαστήριο διερωτήθηκε αν μπορούσε να συναγάγει, είτε κατά τεκμήριο είτε ως αναγκαίο συμπέρασμα, ότι οι συνδρομητές έλαβαν

55| Κανονισμός (ΕΚ) 1/2003 του Συμβουλίου, της 16ης Δεκεμβρίου 2002, για την εφαρμογή των κανόνων ανταγωνισμού που προβλέπονται στα άρθρα [101] και [102] της Συνθήκης [ΛΕΕ] (ΕΕ 2003, L 1, σ. 1).

γνώση του μηνύματος και, καθόσον δεν εναντιώθηκαν με κάποιον τρόπο στην επίμαχη πρακτική, μετείχαν σε εναρμονισμένη πρακτική κατά την έννοια του άρθρου 101, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ.

Ως προς την ενδεχόμενη συμμετοχή σε εναρμονισμένη πρακτική, το Δικαστήριο έκρινε ότι, από τη στιγμή που οι ταξιδιωτικοί πράκτορες έλαβαν γνώση του μηνύματος το οποίο είχε αποστείλει ο διαχειριστής του κοινού ηλεκτρονικού συστήματος προσφορών, μπορούσε να θεωρηθεί, κατά τεκμήριο, ότι αυτοί είχαν μετάσχει σε εναρμονισμένη πρακτική κατά την έννοια του άρθρου 101, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ, εφόσον δεν αποστασιοποιήθηκαν δημοσίως από την εν λόγω πρακτική, δεν την κατήγγειλαν στις διοικητικές αρχές, ούτε προσκόμισαν άλλα αποδεικτικά στοιχεία προς ανατροπή του ως άνω τεκμηρίου.

Όσον αφορά το ζήτημα τι πρέπει να αποδείξει ο καθένας από τους διαδίκους της κύριας δίκης, το Δικαστήριο παρατήρησε ότι, μολονότι το άρθρο 2 του κανονισμού 1/2003 διέπει ρητώς την κατανομή του βάρους αποδείξεως σε σχέση με παραβάσεις του άρθρου 101, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ, ο κανονισμός δεν περιέχει διατάξεις οι οποίες να ρυθμίζουν πιο ειδικές δικονομικές πτυχές. Ελλείψει σχετικών κανόνων του δικαίου της Ένωσης, εναπόκειται στο εθνικό δικαστήριο να ελέγξει, βάσει των εθνικών διατάξεων περί της εκτιμήσεως των αποδεικτικών στοιχείων και περί του απαιτούμενου βαθμού αποδείξεως αν, λαμβανομένων υπόψη όλων των περιστάσεων οι οποίες υποβλήθηκαν στην κρίση του, η αποστολή μηνύματος από τον διαχειριστή του κοινού συστήματος είναι δυνατό να αποτελεί επαρκή απόδειξη προκειμένου να γίνει δεκτό ότι οι αποδέκτες του είχαν λάβει γνώση του περιεχομένου του. Το Δικαστήριο τόνισε, πάντως, ότι θα συνέτρεχε περίπτωση προσβολής του τεκμηρίου αθωότητας αν το εθνικό δικαστήριο λάμβανε ως δεδομένο ότι η αποστολή του μηνύματος και μόνον αρκεί για να αποδειχθεί ότι οι αποδέκτες του είχαν λάβει οπωσδήποτε γνώση του περιεχομένου του.

Στην απόφαση της 7ης Ιουλίου 2016 **Genentech** (C-567/14, [EU:C:2016:526](#)), το Δικαστήριο εξέτασε κατά πόσον είναι συμβατή με το άρθρο 101, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ η υποχρέωση κατόχου άδειας εκμεταλλεύσεως διπλώματος ευρεσιτεχνίας να καταβάλει το αντίτιμο που είχε συμφωνηθεί για τη χρήση της πατενταρισμένης τεχνολογίας, ανεξαρτήτως αν τίθεται ζήτημα παραποίησης ή απομίμησης και ασχέτως αν ακυρώθηκε το δίπλωμα ευρεσιτεχνίας για το οποίο δόθηκε άδεια χρήσεως. Η ενάγουσα της κύριας δίκης είναι φαρμακευτική εταιρία η οποία είχε εξασφαλίσει μη αποκλειστική άδεια παγκόσμιας ισχύος για τη χρήση ενός πατενταρισμένου ενεργοποιητή. Δεδομένου ότι χρησιμοποίησε τον ενεργοποιητή κατά τρόπο που δεν προσέβαλλε τα δικαιώματα επί του διπλώματος ευρεσιτεχνίας για το οποίο είχε λάβει άδεια χρήσεως, αρνήθηκε να καταβάλει μέρος του αντιτίμου που συμφωνήθηκε στη σύμβασή της με τον δικαιούχο του διπλώματος. Ωστόσο, με απόφαση διαιτητικού δικαστηρίου καταδικάστηκε στην καταβολή της συνολολογηθείσας αντιπαροχής. Το αιτούν δικαστήριο, το οποίο επιλήφθηκε της υποθέσεως κατόπιν της εκδόσεως της διαιτητικής αποφάσεως, ζήτησε από το Δικαστήριο να απαντήσει στο ερώτημα αν η υποχρέωση καταβολής του αντιτίμου σημαίνει ότι η φαρμακευτική εταιρία επιβαρύνεται με έξοδα τα οποία δεν δικαιολογούνται βάσει του δικαίου ανταγωνισμού της Ένωσης.

Το Δικαστήριο, ακολουθώντας τη νομολογιακή γραμμή που έχει ήδη χαράξει με την απόφαση *Ottung*⁵⁶, κατέληξε ότι το δίκαιο ανταγωνισμού δεν απαγορεύει την επιβολή υποχρεώσεως καταβολής του αντιτίμου για τη χρήση του πατενταρισμένου ενεργοποιητή, ακόμη και αν δεν στοιχειοθετείται παραποίηση ή απομίμηση λόγω της χρήσεως, ούτε δε ακόμη και στην περίπτωση όπου γινόταν δεκτό, κατόπιν αναδρομικής ακυρώσεως της ισχύος του διπλώματος, ότι η τεχνολογία αυτή ουδέποτε αποτέλεσε αντικείμενο προστασίας. Η λογική του Δικαστηρίου είναι ότι το αντίτιμο αποτελεί την αντιπαροχή την οποία καταβάλλει ο κάτοχος της άδειας για την εμπορική εκμετάλλευση της πατενταρισμένης τεχνολογίας με τη βεβαιότητα ότι ο δικαιούχος, που του παραχωρεί την άδεια, δεν θα ασκήσει αγωγή λόγω παραποιήσεως ή απομμήσεως. Εφόσον ο κάτοχος της άδειας είναι ελεύθερος να καταγγείλει τη σύμβαση, αποκλείεται, στο

56| Απόφαση του Δικαστηρίου της 12ης Μαΐου 1989 *Ottung κατά Klee & Weilbach κ.λπ.* (320/87, [EU:C:1989:195](#)).

πλαίσιο αυτό, το ενδεχόμενο η καταβολή του αντιτίμου να αντιβαίνει στους κανόνες του ανταγωνισμού είτε περιορίζοντας την ελευθερία δράσης του κατόχου της άδειας είτε συντελώντας στη στεγανοποίηση της αγοράς.

Τέλος, με τις αποφάσεις **HeidelbergCement κατά Επιτροπής** (C-247/14 P, [EU:C:2016:149](#)), **Schwenk Zement κατά Επιτροπής** (C-248/14 P, [EU:C:2016:150](#)), **Buzzi Unicem κατά Επιτροπής** (C-267/14 P, [EU:C:2016:151](#)) και **Italmobiliare κατά Επιτροπής** (C-268/14 P, [EU:C:2016:152](#)), που εκδόθηκαν στις 10 Μαρτίου 2016, το Δικαστήριο έδωσε σημαντικές διευκρινίσεις όσον αφορά την έκταση της υποχρέωσης αιτιολογήσεως την οποία υπέχει η Επιτροπή όταν εκδίδει αποφάσεις για την παροχή πληροφοριών, δυνάμει του άρθρου 18, παράγραφος 3, του κανονισμού 1/2003. Εν προκειμένω, η Επιτροπή εξέδωσε αποφάσεις με αποδέκτες διάφορες εταιρίες και με αντικείμενο την παροχή, εκ μέρους τους, πληροφοριών σχετικών με την εικαζόμενη συμμετοχή τους σε σύμπραξη στην αγορά του τσιμέντου και των συναφών προϊόντων⁵⁷.

Σε σχέση με την έκταση της υποχρέωσης αιτιολογήσεως μιας τέτοιας αποφάσεως, το Δικαστήριο υπενθύμισε κατ' αρχάς ποια είναι τα βασικά στοιχεία της αιτιολογίας, κατά το άρθρο 18, παράγραφος 3, του κανονισμού 1/2003. Η εν λόγω διάταξη ορίζει ότι η Επιτροπή οφείλει, μεταξύ άλλων, να αναφέρει τη νομική βάση και τον σκοπό για τον οποίο ζητούνται οι πληροφορίες, να προσδιορίζει ποιες είναι αυτές και να τάσσει προθεσμία για την παροχή τους. Αυτή η υποχρέωση ειδικής αιτιολογήσεως συνιστά θεμελιώδη επιταγή, όχι μόνο για να καταδεικνύεται ότι δικαιολογημένα ζητούνται οι πληροφορίες, αλλά και για να δίνεται στις ενδιαφερόμενες επιχειρήσεις η δυνατότητα να αντιληφθούν την έκταση του καθήκοντός τους για συνεργασία και να προασπίσουν παράλληλα τα δικαιώματά τους άμυνας.

Κατά συνέπεια, από την απόφαση της Επιτροπής για παροχή πληροφοριών δυνάμει του άρθρου 18, παράγραφος 3, του κανονισμού 1/2003, πρέπει να προκύπτει ποιο είναι το αντικείμενο της έρευνάς της και ποια η προβαλλόμενη παράβαση των κανόνων του ανταγωνισμού. Κατά το Δικαστήριο, δεδομένου ότι το ζήτημα αν οι πληροφορίες είναι απαραίτητες πρέπει να εκτιμάται με βάση τον σκοπό που μνημονεύεται στην απόφαση για την παροχή τους, ο σκοπός αυτός πρέπει να προσδιορίζεται με επαρκή σαφήνεια, διότι άλλως θα ήταν αδύνατο να κριθεί κατά πόσον πρόκειται όντως για απαραίτητες πληροφορίες, ενώ ούτε το Δικαστήριο θα ήταν σε θέση να ασκήσει τον έλεγχό του.

Παραπέμποντας στο πραγματικό πλαίσιο των επίμαχων υποθέσεων, το Δικαστήριο τόνισε επίσης ότι, ναι μεν η απόφαση να ζητηθούν πληροφορίες αποτελεί μέτρο έρευνας και, ως τέτοιο, χρησιμοποιείται κατά κανόνα σε προκαταρκτικό στάδιο, πλην όμως η Επιτροπή δεν επιτρέπεται να περιοριστεί σε μια εντελώς συνοπτική, αόριστη και γενικόλογη αιτιολογία τη στιγμή που διαθέτει ήδη πληροφορίες βάσει των οποίων θα μπορούσε να εκθέσει με μεγαλύτερη ακρίβεια τις υπόνοιές της εις βάρος των οικείων επιχειρήσεων σχετικά με την τέλεση παραβάσεως. Έτσι, το Δικαστήριο, αφού διαπίστωσε ότι το Γενικό Δικαστήριο είχε υποπέσει σε νομικό σφάλμα κρίνοντας ότι οι αποφάσεις της Επιτροπής ήταν επαρκώς αιτιολογημένες, αναίρεσε τις αποφάσεις του Γενικού Δικαστηρίου και ακύρωσε τις αποφάσεις της Επιτροπής.

2. ΚΡΑΤΙΚΕΣ ΕΝΙΣΧΥΣΕΙΣ

Στον τομέα αυτόν θα γίνει αναφορά σε τέσσερις αποφάσεις: οι δύο πρώτες αφορούν ανακοινώσεις οι οποίες εκδόθηκαν από την Επιτροπή σε σχέση με ενισχύσεις που μπορούν να χορηγηθούν στο πλαίσιο της χρηματοπιστωτικής και οικονομικής κρίσης, ενώ οι δύο άλλες αποσαφηνίζουν περαιτέρω την ερμηνεία του κριτηρίου της επιλεκτικότητας.

57| Αποφάσεις C(2011) 2356 τελικό, C(2011) 2361 τελικό, C(2011) 2364 τελικό και C(2011) 2367 τελικό της Επιτροπής, της 30ής Μαρτίου 2011, σχετικά με διαδικασία εφαρμογής του άρθρου 18, παράγραφος 3, του κανονισμού 1/2003 του Συμβουλίου (υπόθεση COMP/39520 – Τσιμέντο και συναφή προϊόντα).

Με την απόφαση της 8ης Μαρτίου 2016 **Ελλάδα κατά Επιτροπής** (C-431/14 P, [EU:C:2016:145](#)), το τμήμα μείζονος συνθέσεως του Δικαστηρίου επικύρωσε, κατ' αναίρεση, την απορριπτική απόφαση του Γενικού Δικαστηρίου⁵⁸ επί της προσφυγής ακυρώσεως την οποία είχε ασκήσει η Ελλάδα κατά αποφάσεως της Επιτροπής σχετικά με αντισταθμιστικές ενισχύσεις που χορήγησε ο Οργανισμός Ελληνικών Γεωργικών Ασφαλίσεων (στο εξής: ΕΛΓΑ)⁵⁹. Με την απόφαση εκείνη, η Επιτροπή είχε χαρακτηρίσει παράνομες ενισχύσεις ορισμένες αποζημιώσεις τις οποίες είχε καταβάλει ο ΕΛΓΑ σε Έλληνες αγρότες για ζημιές που είχαν προκληθεί λόγω δυσμενών καιρικών συνθηκών. Η Επιτροπή είχε παραπέμψει, μεταξύ άλλων, στους κανόνες συμπεριφοράς οι οποίοι περιλαμβάνονται στο προσωρινό κοινοτικό πλαίσιο (στο εξής: ΠΚΠ) για τις κρατικές ενισχύσεις που προορίζονται να προαγάγουν την πρόσβαση στη χρηματοδότηση κατά τη συγκυρία της τρέχουσας χρηματοπιστωτικής και οικονομικής κρίσης⁶⁰.

Στην απόφασή του, το Δικαστήριο υπογράμμισε κατ' αρχάς ότι οι παροχές του ΕΛΓΑ προέρχονται από κρατικούς πόρους. Δεδομένου ότι οι επίδικες πληρωμές του ΕΛΓΑ προς τους αγρότες ήταν ανεξάρτητες των ειδικών ασφαλιστικών εισφορών που κατέβαλλαν οι τελευταίοι, οι πληρωμές αυτές συνιστούσαν, κατά το Δικαστήριο, πλεονέκτημα το οποίο δεν θα είχαν οι αποδέκτες τους υπό κανονικές συνθήκες αγοράς και, επομένως, επηρέαζαν τον ανταγωνισμό.

Ακολούθως, το Δικαστήριο απέρριψε το επιχείρημα της Ελλάδας ότι το Γενικό Δικαστήριο υπέπεσε σε νομικό σφάλμα κρίνοντας ότι η Επιτροπή δεν μπορούσε να αποκλίνει από τους κανόνες συμπεριφοράς που περιλαμβάνονται στο ΠΚΠ αλλά όφειλε, αντιθέτως, να τους εφαρμόσει. Το Δικαστήριο υπενθύμισε συναφώς ότι η Επιτροπή, θεσπίζοντας τέτοιους κανόνες συμπεριφοράς, αυτοπεριορίστηκε όσον αφορά την άσκηση της ευρείας διακριτικής ευχέρειας την οποία διαθέτει κατά την εκτίμηση του ζητήματος αν είναι συμβατές με την εσωτερική αγορά οι ενισχύσεις που προορίζονται να άρουν σοβαρή διατάραξη της οικονομίας κράτους μέλους, δυνάμει του άρθρου 107, παράγραφος 3, στοιχείο β', ΣΛΕΕ. Ασφαλώς, η Επιτροπή ενδέχεται να υποχρεωθεί να αποκλίνει από τους εν λόγω κανόνες συμπεριφοράς, ιδίως στην περίπτωση όπου κράτος μέλος επικαλείται εξαιρετικές περιστάσεις που χαρακτηρίζουν συγκεκριμένο τομέα της οικονομίας του και διαφοροποιούνται από εκείνες στις οποίες αναφέρεται ένα τέτοιο ρυθμιστικό πλαίσιο. Εντούτοις, όπως επισήμανε το Δικαστήριο, η Ελλάδα δεν είχε ισχυριστεί, ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου, ότι υπήρχαν παρόμοιες περιστάσεις στον ελληνικό γεωργικό τομέα, οι οποίες θα μπορούσαν να επιβάλουν στην Επιτροπή να αποκλίνει από το ΠΚΠ.

Με την απόφαση της 19ης Ιουλίου 2016 **Kotnik κ.λπ.** (C-526/14, [EU:C:2016:570](#)), το τμήμα μείζονος συνθέσεως του Δικαστηρίου αποφάνθηκε επί του κύρους και της ερμηνείας της ανακοινώσεως της Επιτροπής σχετικά με τον τραπεζικό τομέα⁶¹, ιδίως υπό το πρίσμα της απαιτήσεως να καταμερίζονται οι επιβαρύνσεις μεταξύ των μετόχων και των πιστωτών μειωμένης εξασφαλίσεως προς κάλυψη του κόστους αναδιαρθρώσεως των προβληματικών τραπεζών, προκειμένου οι οικείες ενισχύσεις να μπορούν να θεωρηθούν συμβατές. Εν προκειμένω, είχαν υποβληθεί ενώπιον του Συνταγματικού Δικαστηρίου της Σλοβενίας πλείονες αιτήσεις ελέγχου της συνταγματικότητας του εθνικού νόμου για τον τραπεζικό τομέα. Βάσει του νόμου αυτού, η Κεντρική Τράπεζα της Σλοβενίας εξέδωσε, κατόπιν της παγκόσμιας χρηματοπιστωτικής κρίσης,

58| Απόφαση του Γενικού Δικαστηρίου της 16ης Ιουλίου 2014 **Ελλάδα κατά Επιτροπής** (T-52/12, [EU:T:2014:677](#)).

59| Απόφαση 2012/157/ΕΕ της Επιτροπής, της 7ης Δεκεμβρίου 2011, σχετικά με τις αντισταθμιστικές ενισχύσεις που καταβλήθηκαν από τον Οργανισμό Ελληνικών Γεωργικών Ασφαλίσεων (ΕΛΓΑ) κατά τα έτη 2008 και 2009 (ΕΕ 2012, L 78, σ. 21).

60| Προσωρινό κοινοτικό πλαίσιο για τη λήψη μέτρων κρατικής ενίσχυσης με σκοπό να στηριχθεί η πρόσβαση στη χρηματοδότηση κατά τη διάρκεια της τρέχουσας χρηματοπιστωτικής και οικονομικής κρίσης, όπως οριοθετήθηκε με την ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής της 17ης Δεκεμβρίου 2008 (ΕΕ 2009, C 16, σ. 1) και τροποποιήθηκε με την ανακοίνωση της Επιτροπής της 31ης Οκτωβρίου 2009 (ΕΕ 2009, C 261, σ. 2).

61| Ανακοίνωση της Επιτροπής σχετικά με την εφαρμογή, μετά την 1η Αυγούστου 2013, των κανόνων περί κρατικών ενισχύσεων στα μέτρα στήριξης των τραπεζών στο πλαίσιο της χρηματοπιστωτικής κρίσης («Τραπεζική ανακοίνωση») (ΕΕ 2013, C 216, σ. 1).

απόφαση για τη λήψη έκτακτων μέτρων με σκοπό την ανακεφαλαιοποίηση, τη διάσωση και την εκκαθάριση, αντιστοίχως, πέντε ολοβενικών τραπεζών. Η απόφαση της Κεντρικής Τράπεζας προέβλεπε, σε συμφωνία με το περιεχόμενο της προαναφερθείσας ανακοινώσεως της Επιτροπής, τη διαγραφή του μετοχικού κεφαλαίου των τραπεζών, καθώς και των τίτλων με μειωμένη εξασφάλιση. Το αιτούν δικαστήριο διερωτήθηκε κατά πόσον συνάδει με το δίκαιο της Ένωσης η προϋπόθεση «καταμερισμού των επιβαρύνσεων», την οποία θέτει η ανακοίνωση της Επιτροπής.

Το Δικαστήριο υπενθύμισε κατ' αρχάς ότι το αποτέλεσμα της θεσπίσεως των κανόνων συμπεριφοράς που περιλαμβάνονται στην ανακοίνωση σχετικά με τον τραπεζικό τομέα συνίσταται αποκλειστικώς στον αυτοπεριορισμό της Επιτροπής κατά την άσκηση της διακριτικής της ευχέρειας, υπό την έννοια ότι, αν κράτος μέλος κοινοποιήσει στην Επιτροπή σχέδιο κρατικής ενισχύσεως το οποίο είναι σύμφωνο με τους ως άνω κανόνες, η Επιτροπή οφείλει, κατ' αρχήν, να το εγκρίνει. Επιπλέον, τα κράτη μέλη διατηρούν τη δυνατότητα να κοινοποιούν στην Επιτροπή σχέδια κρατικών ενισχύσεων τα οποία δεν πληρούν τα κριτήρια της ανακοινώσεως και η Επιτροπή μπορεί να τα εγκρίνει εφόσον συντρέχουν εξαιρετικές περιστάσεις. Κατά συνέπεια, η ανακοίνωση σχετικά με τον τραπεζικό τομέα δεν δημιουργεί αυτοτελείς υποχρεώσεις εις βάρος των κρατών μελών, αλλά θέτει απλώς τις προϋποθέσεις οι οποίες εξασφαλίζουν ότι θα είναι συμβατές με την εσωτερική αγορά οι ενισχύσεις που χορηγούνται στις τράπεζες προς αντιμετώπιση της χρηματοπιστωτικής κρίσης.

Όσον αφορά τον καταμερισμό των επιβαρύνσεων μεταξύ των μετόχων και των πιστωτών μειωμένης εξασφαλίσεως ως προϋπόθεση για την έγκριση κρατικής ενισχύσεως από την Επιτροπή, το Δικαστήριο σημείωσε ότι η ανακοίνωση εκδόθηκε βάσει διατάξεως της Συνθήκης ΛΕΕ, η οποία ορίζει ότι η Επιτροπή μπορεί να κρίνει συμβατές με την εσωτερική αγορά ενισχύσεις που προορίζονται να άρουν σοβαρή διατάραξη της οικονομίας κράτους μέλους. Στο πλαίσιο αυτό, σκοπός των μέτρων καταμερισμού των επιβαρύνσεων είναι να διασφαλιστεί ότι, πριν από τη χορήγηση οποιασδήποτε κρατικής ενισχύσεως, οι τράπεζες με κεφαλαιακό έλλειμμα θα προσπαθήσουν, μαζί με τους επενδυτές τους, να μειώσουν το έλλειμμα τους μέσω, μεταξύ άλλων, της αντλήσεως ιδίων κεφαλαίων, καθώς και της συμβολής των πιστωτών μειωμένης εξασφαλίσεως, αφού τέτοια μέτρα είναι ικανά να περιορίσουν την έκταση της κρατικής ενισχύσεως που πρόκειται να χορηγηθεί. Τυχόν αντίθετη λύση θα μπορούσε να προκαλέσει στρεβλώσεις του ανταγωνισμού, εφόσον οι τράπεζες των οποίων οι μέτοχοι και οι πιστωτές μειωμένης εξασφαλίσεως δεν θα είχαν συμβάλει στη μείωση του κεφαλαιακού ελλείμματος θα λάμβαναν κρατική ενίσχυση μεγαλύτερη από αυτή που θα αρκούσε για την κάλυψη του υπολειπόμενου κεφαλαιακού ελλείμματος. Εξάλλου, η Επιτροπή, εκδίδοντας την ανακοίνωσή της, δεν σφετερίστηκε αρμοδιότητες του Συμβουλίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Επίσης, κατά το Δικαστήριο, το γεγονός ότι, κατά τη διάρκεια των πρώτων σταδίων της διεθνούς χρηματοπιστωτικής κρίσης, οι πιστωτές μειωμένης εξασφαλίσεως δεν υποχρεώθηκαν να συμβάλουν στη διάσωση των πιστωτικών ιδρυμάτων, επ' ουδενί σημαίνει ότι οι πιστωτές αυτοί μπορούν να επικαλεστούν την αρχή της προστασίας της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης. Σημειωτέον ακόμη ότι, από τη στιγμή που οι μέτοχοι ευθύνονται για τα χρέη της τράπεζας μέχρι το ύψος του εταιρικού της κεφαλαίου, δεν στοιχειοθετείται προσβολή του δικαιώματός τους στην ιδιοκτησία επειδή η ανακοίνωση της Επιτροπής απαιτεί από αυτούς, προς αντιμετώπιση του κεφαλαιακού ελλείμματος τράπεζας, να συμβάλουν, πριν από τη χορήγηση κρατικής ενισχύσεως, στην απορρόφηση των ζημιών της τράπεζας στον ίδιο βαθμό που θα συνέβαλλαν ελλείψει τέτοιας κρατικής ενισχύσεως. Επιπλέον, σε σχέση με το κύρος της ανακοινώσεως

υπό το πρίσμα των επιταγών της οδηγίας 2012/30/ΕΕ⁶², το Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι η οδηγία αυτή προβλέπει, κατ' ουσίαν, ότι κάθε αύξηση ή μείωση του κεφαλαίου των ανώνυμων εταιριών πρέπει να αποφασίζεται από τη γενική συνέλευση της εταιρίας. Όμως, η ανακοίνωση σχετικά με τον τραπεζικό τομέα δεν περιέχει καμία ειδική διάταξη που να ρυθμίζει τις νομικές διαδικασίες μέσω των οποίων πρέπει να τεθούν σε εφαρμογή τα μέτρα καταμερισμού των επιβαρύνσεων. Συνεπώς, μολονότι ενδέχεται τα κράτη μέλη να χρειαστεί, υπό ειδικές συνθήκες, να λάβουν τέτοια μέτρα καταμερισμού των επιβαρύνσεων χωρίς τη συγκατάθεση της γενικής συνέλευσης της εταιρίας, εντούτοις τούτο δεν θέτει εν αμφιβόλω το κύρος της ανακοινώσεως αυτής υπό το πρίσμα των διατάξεων της οδηγίας 2012/30.

Τέλος, ως προς τα μέτρα μετατροπής ή μειώσεως της αξίας των τίτλων με μειωμένη εξασφάλιση, το Δικαστήριο παρατήρησε ότι η ανακοίνωση της Επιτροπής δεν υποχρεώνει τα κράτη μέλη να επιβάλουν στις προβληματικές τράπεζες, πριν από τη χορήγηση οποιασδήποτε κρατικής ενισχύσεως, να μετατρέψουν τους τίτλους με μειωμένη εξασφάλιση σε ίδια κεφάλαια ή να προβούν σε μείωση της αξίας τους, ή να ενεργήσουν ώστε οι τίτλοι αυτοί να διατεθούν στο σύνολό τους για την απορρόφηση των ζημιών. Απλώς, σε μια τέτοια περίπτωση, δεν θα μπορεί να γίνει δεκτό ότι η σχεδιαζόμενη κρατική ενίσχυση περιορίστηκε στο απολύτως απαραίτητο. Ως εκ τούτου, το κράτος μέλος, καθώς και οι τράπεζες που θα λάβουν τις ενισχύσεις, αναλαμβάνουν τον κίνδυνο να βρεθούν αντιμέτωπες με απόφαση της Επιτροπής με την οποία οι ενισχύσεις θα κρίνονται ασύμβατες προς την εσωτερική αγορά.

Με την απόφαση της 21ης Δεκεμβρίου 2016 **Επιτροπή κατά Hansestadt Lübeck** (C-524/14 P, [ΕΥ: C:2016:971](#)), το τμήμα μείζονος συνθέσεως του Δικαστηρίου επικύρωσε αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση του Γενικού Δικαστηρίου, διευκρινίζοντας παράλληλα τη νομολογία του όχι μόνο σχετικά με την προϋπόθεση του έννομου συμφέροντος στο πλαίσιο προσφυγών ακυρώσεως κατά αποφάσεων στον τομέα των κρατικών ενισχύσεων, αλλά και με το κριτήριο του επιλεκτικού χαρακτήρα των ενισχύσεων. Η διαφορά αναγόταν σε απόφαση της Επιτροπής να κινήσει την επίσημη διαδικασία έρευνας κατά το άρθρο 108, παράγραφος 2, ΣΛΕΕ⁶³, σε σχέση με εσωτερικό κανονισμό για τα τέλη του αερολιμένα του Lübeck, ο οποίος ίσχυε ως προς όλες τις αεροπορικές εταιρίες που χρησιμοποιούσαν τον αερολιμένα αυτόν, εκτός αν είχε συναφθεί διαφορετική συμφωνία μεταξύ του διαχειριστή του αερολιμένα και συγκεκριμένης αεροπορικής εταιρίας. Ο εσωτερικός κανονισμός είχε εκδοθεί από εταιρία η οποία ελεγχόταν από τον Δήμο του Lübeck και είχε την εκμετάλλευση του αερολιμένα, προτού πωληθεί σε ιδιωτική εταιρία. Με την απόφασή της, η Επιτροπή κίνησε την επίσημη διαδικασία έρευνας επειδή θεώρησε ότι ο κανονισμός αυτός συνεπαγόταν, ενδεχομένως, κρατική ενίσχυση. Κατόπιν προσφυγής ακυρώσεως την οποία άσκησε ο Δήμος του Lübeck, η απόφαση της Επιτροπής ακυρώθηκε με την αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση του Γενικού Δικαστηρίου⁶⁴.

Ως προς το έννομο συμφέρον του Δήμου του Lübeck, το Δικαστήριο επιβεβαίωσε ότι ο Δήμος διατηρούσε συμφέρον να ζητήσει την ακύρωση της αποφάσεως για κίνηση της προαναφερθείσας διαδικασίας ακόμη και μετά την πώληση του αερολιμένα σε ιδιώτη επενδυτή. Το Δικαστήριο αποφάνθηκε συναφώς ότι ο Δήμος παρέμενε, και μετά την ιδιωτικοποίηση του αερολιμένα, εκτεθειμένος στον κίνδυνο να διατάξει ένα εθνικό δικαστήριο την ανάκτηση τυχόν ενισχύσεων που χορηγήθηκαν ενόσω ο Δήμος έλεγχε την ιδιοκτήτρια εταιρία του αερολιμένα τον οποίο αφορούσε το υπό έρευνα μέτρο. Επομένως, ελλείψει τελικής αποφάσεως

62| Οδηγία 2012/30/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 25ης Οκτωβρίου 2012, περί συντονισμού των εγγυήσεων που απαιτούνται στα κράτη μέλη εκ μέρους των εταιριών, κατά την έννοια του άρθρου 54 δεύτερο εδάφιο της Συνθήκης για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης, για την προστασία των συμφερόντων των εταίρων και των τρίτων, με σκοπό να καταστούν οι εγγυήσεις αυτές ισοδύναμες όσον αφορά τη σύσταση ανωνύμων εταιριών και τη διατήρηση και τις μεταβολές του κεφαλαίου τους (ΕΕ 2012, L 315, σ. 74).

63| Απόφαση C(2012) 1012 τελικό της Επιτροπής, της 22ας Φεβρουαρίου 2012, σχετικά με τις κρατικές ενισχύσεις SA.27585 και SA.31149 (2012/C) (πρώην NN/2012, πρώην CP 31/2009 και CP 162/2010) – Γερμανία.

64| Απόφαση του Γενικού Δικαστηρίου της 9ης Σεπτεμβρίου 2014, **Hansestadt Lübeck κατά Επιτροπής** (T-461/12, [ΕΥ: T:2014:758](#)).

της Επιτροπής με την οποία να περατώνεται η επίσημη διαδικασία έρευνας, η απόφαση περί κινήσεως της διαδικασίας αυτής εξακολουθούσε να παράγει αποτελέσματα, οπότε ο Δήμος διατηρούσε έννομο συμφέρον να ζητήσει την ακύρωσή της.

Όσον αφορά τον επιλεκτικό χαρακτήρα του εσωτερικού κανονισμού του οποίου τη νομιμότητα αμφισβήτησε η Επιτροπή, το Δικαστήριο υπογράμμισε ότι δεν είναι κατ' ανάγκην επιλεκτικό οποιοδήποτε μέτρο αποβαίνει προς όφελος ενός μόνον τομέα δραστηριοτήτων ή ορισμένων μόνον επιχειρήσεων του οικείου τομέα. Έτσι, το γεγονός ότι, εν προκειμένω, ο αερολιμένας του Lübeck βρίσκεται σε άμεσο ανταγωνισμό με εκείνον του Αμβούργου ή με άλλους γερμανικούς αερολιμένες και ότι μόνον οι αεροπορικές εταιρίες που χρησιμοποιούν τον αερολιμένα του Lübeck επωφελούνται από τα πλεονεκτήματα τα οποία ενδεχομένως παρέχονται με τον εσωτερικό κανονισμό δεν αρκεί προς απόδειξη του επιλεκτικού χαρακτήρα του τελευταίου. Το Δικαστήριο σημείωσε επ' αυτού ότι, εφόσον ο διαχειριστής του αερολιμένα του Lübeck είχε εκδώσει τον εσωτερικό κανονισμό στο πλαίσιο της ασκήσεως δικής του αρμοδιότητας, το κρίσιμο σημείο αναφοράς για την εκτίμηση του επιλεκτικού χαρακτήρα των επίδικων αερολιμενικών τελών είναι ο ίδιος αυτός εσωτερικός κανονισμός, και όχι οι γενικότερες κανονιστικές ρυθμίσεις οι οποίες διέπουν τη λειτουργία όλων των γερμανικών αερολιμένων. Δεδομένου όμως ότι ο εσωτερικός κανονισμός εφαρμόζεται αδιακρίτως σε όλες τις αεροπορικές εταιρίες που χρησιμοποιούν τον αερολιμένα του Lübeck, ήταν ορθό το συμπέρασμα του Γενικού Δικαστηρίου ότι κακώς η Επιτροπή είχε χαρακτηρίσει τον εσωτερικό κανονισμό ως επιλεκτικό μέτρο.

Η απόφαση της 21ης Δεκεμβρίου 2016 **Επιτροπή κατά World Duty Free Group** (C-20/15 και C-21/15, [EU:C:2016:981](#)), με την οποία το τμήμα μείζονος συνθέσεως του Δικαστηρίου ανείρεσε τις αντίστοιχες αποφάσεις του Γενικού Δικαστηρίου, αφορούσε επίσης το κριτήριο της επιλεκτικότητας του πλεονεκτήματος ως προϋποθέσεως για τον χαρακτηρισμό μέτρου ως κρατικής ενισχύσεως κατά την έννοια του άρθρου 107, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ. Με τις δύο αποφάσεις του, το Γενικό Δικαστήριο ⁶⁵ είχε ακυρώσει εν μέρει τις αποφάσεις 2011/5/ΕΚ ⁶⁶ και 2011/282/ΕΕ ⁶⁷ της Επιτροπής. Η Επιτροπή είχε κρίνει, με τις αποφάσεις αυτές, ότι ήταν ασύμβατο προς την κοινή αγορά φορολογικό πλεονέκτημα το οποίο έδινε στις επιχειρήσεις που φορολογούνταν στην Ισπανία τη δυνατότητα να αποσβέσουν την υπεραξία η οποία προκύπτει από την απόκτηση μεριδίων στο κεφάλαιο αλλοδαπών επιχειρήσεων, και είχε οχλήσει, κατόπιν τούτου, το Βασίλειο της Ισπανίας, καλώντας το να ανακτήσει τις ενισχύσεις που είχαν χορηγηθεί δυνάμει του εν λόγω φορολογικού καθεστώτος.

Το Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι το Γενικό Δικαστήριο υπέπεσε, με τις αναιρεσιβαλλόμενες αποφάσεις του, σε νομικό σφάλμα κατά την ερμηνεία της προϋποθέσεως της επιλεκτικότητας, στον βαθμό που ακύρωσε εν μέρει τις αποφάσεις της Επιτροπής με την αιτιολογία ότι, σε σχέση με ένα πλεονέκτημα a priori προσβάσιμο σε όποια επιχείρηση —ανεξαρτήτως του είδους της οικονομικής της δραστηριότητας— επιθυμούσε να αποκτήσει μερίδιο στο κεφάλαιο αλλοδαπών επιχειρήσεων, η Επιτροπή δεν προσδιόρισε ποια συγκεκριμένη κατηγορία επιχειρήσεων ευνοούνταν από το επίμαχο φορολογικό μέτρο. Κατ' αυτόν όμως τον τρόπο, το Γενικό Δικαστήριο παρέλειψε να ελέγξει προηγουμένως αν η Επιτροπή είχε όντως αναλύσει το μέτρο και είχε αποδείξει ότι συνεπαγόταν δυσμενείς διακρίσεις. Το Δικαστήριο κατέστησε σαφές ότι δεν είναι δυνατό

65| Αποφάσεις του Γενικού Δικαστηρίου της 7ης Νοεμβρίου 2014, *Autogrill España κατά Επιτροπής* (T-219/10, [EU:T:2014:939](#)) και *Banco Santander και Santusa κατά Επιτροπής* (T-399/11, [EU:T:2014:938](#)).

66| Απόφαση 2011/5/ΕΚ της Επιτροπής, της 28ης Οκτωβρίου 2009, σχετικά με τη φορολογική απόσβεση χρηματοοικονομικού εμπορικού κεφαλαίου για τη συμμετοχή σε ξένο μετοχικό κεφάλαιο υπό τον αριθμό C 45/07 (πρώην NN 51/07, πρώην CP 9/07) εφαρμοσθείσα από την Ισπανία (ΕΕ 2011, L 7, σ. 48).

67| Απόφαση 2011/282/ΕΕ της Επιτροπής, της 12ης Ιανουαρίου 2011, σχετικά με τη φορολογική απόσβεση χρηματοοικονομικής υπεραξίας για τη συμμετοχή σε ξένο μετοχικό κεφάλαιο αριθ. C 45/07 (πρώην NN 51/07, πρώην CP 9/07) εφαρμοσθείσα από την Ισπανία (ΕΕ 2011, L 135, σ. 1).

να απαιτείται από την Επιτροπή να προσδιορίζει, προς απόδειξη του επιλεκτικού χαρακτήρα του εκάστοτε μέτρου, ορισμένα ιδιάζοντα και ειδικά χαρακτηριστικά που να είναι κοινά στις επιχειρήσεις οι οποίες απολαύουν του φορολογικού πλεονεκτήματος και να καθιστούν εφικτή τη διάκρισή τους από εκείνες που αποκλείονται από τη χορήγηση του ίδιου πλεονεκτήματος. Πράγματι, το μόνο που έχει σημασία συναφώς είναι, αφενός, ότι το μέτρο, ανεξαρτήτως της μορφής του ή της χρησιμοποιούμενης νομοθετικής τεχνικής, έχει ως αποτέλεσμα να περιάγει τις επιχειρήσεις οι οποίες τυγχάνουν του πλεονεκτήματος σε ευνοϊκότερη θέση σε σύγκριση με τις υπόλοιπες, μολονότι όλες βρίσκονται σε παρεμφερή πραγματική και νομική κατάσταση από πλευράς του επιδιωκόμενου με το εθνικό φορολογικό καθεστώς σκοπού, και, αφετέρου, ότι η διαφοροποίηση αυτή δεν δικαιολογείται από τη φύση και την όλη οικονομία του φορολογικού καθεστώτος.

Επιπλέον, το Δικαστήριο κατέληξε ότι το Γενικό Δικαστήριο υπέπεσε σε πρόσθετο νομικό σφάλμα κρίνοντας ότι η Επιτροπή όφειλε να έχει λάβει ως σημείο αναφοράς για την εξέταση του επιλεκτικού χαρακτήρα του φορολογικού μέτρου την κατηγορία «επιχειρήσεις εξαγωγής». Πράγματι, φορολογικό μέτρο όπως το επίμαχο, το οποίο αποσκοπεί στην προώθηση των εξαγωγών, μπορεί να θεωρηθεί επιλεκτικού χαρακτήρα εφόσον ωφελεί τις επιχειρήσεις που πραγματοποιούν διασυνοριακές συναλλαγές, ιδίως επενδυτικής φύσεως, εις βάρος άλλων επιχειρήσεων οι οποίες βρίσκονται σε παρεμφερή πραγματική και νομική κατάσταση, υπό το πρίσμα του σκοπού που επιδιώκεται με το οικείο φορολογικό καθεστώς αλλά διενεργούν πράξεις της ίδιας φύσεως στην ημεδαπή.

XII. ΦΟΡΟΛΟΓΙΚΕΣ ΔΙΑΤΑΞΕΙΣ

Με την απόφαση **Ordre des barreaux francophones et germanophone κ.λπ.** (C-543/14, [EU:C:2016:605](#)), που εκδόθηκε στις 28 Ιουλίου 2016, το Δικαστήριο αποφάνθηκε επί του κύρους και της ερμηνείας της οδηγίας 2006/112/EK⁶⁸ σε σχέση με την επιβολή φόρου προστιθέμενης αξίας (ΦΠΑ) στις δικηγορικές υπηρεσίες. Στο επίκεντρο της διαφοράς της κύριας δίκης ήταν ο βελγικός νόμος με τον οποίο καταργήθηκε η απαλλαγή ΦΠΑ για τις εν λόγω υπηρεσίες. Το αιτούν δικαστήριο ζήτησε από το Δικαστήριο να διευκρινίσει αν συνάδει με το δικαίωμα προσβάσεως στη δικαιοσύνη, όπως κατοχυρώνεται στο άρθρο 47 του Χάρτη, η υποχρεωτική επιβολή ΦΠΑ στις δικηγορικές υπηρεσίες δυνάμει της ως άνω οδηγίας, καθόσον επιφέρει αύξηση του κόστους των υπηρεσιών αυτών για ιδιώτες οι οποίοι δεν υπόκεινται στον ΦΠΑ και δεν δικαιούνται το ευεργέτημα πενίας.

Όσον αφορά κατ' αρχάς το δικαίωμα πραγματικής προσφυγής και την αρχή της ισότητας των όπλων, όπως διασφαλίζονται από το άρθρο 47 του Χάρτη, το Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι από την εξέταση του άρθρου 1, παράγραφος 2, και του άρθρου 2, παράγραφος 1, στοιχείο γ', της οδηγίας 2006/112 δεν προέκυψε κανένα στοιχείο το οποίο να θίγει το κύρος των ως άνω διατάξεων, στον βαθμό που προβλέπουν ότι υπόκεινται στον ΦΠΑ οι δικηγορικές υπηρεσίες προς πολίτες που δεν δικαιούνται το ευεργέτημα πενίας. Αφενός, ως προς τους ιδιώτες αυτούς, οι οποίοι θεωρείται ότι διαθέτουν επαρκείς πόρους προς εξασφάλιση της προσβάσεώς τους στη δικαιοσύνη με εκπροσώπηση από δικηγόρο, το δικαίωμα πραγματικής προσφυγής δεν εγγυάται, κατ' αρχήν, δικαίωμα απαλλαγής της παροχής δικηγορικών υπηρεσιών από τον ΦΠΑ. Επίκληση του δικαιώματος πραγματικής προσφυγής προκειμένου να αμφισβητηθεί η νομιμότητα της επιβαρύνσεως με περαιτέρω έξοδα λόγω της επιβολής ΦΠΑ χωρεί μόνον αν τα έξοδα αυτά συνιστούν ανυπέρβλητο εμπόδιο ή αν καθιστούν αδύνατη ή υπερβολικά δυσχερή την άσκηση δικαιωμάτων που απονέμονται από την έννομη τάξη της Ένωσης.

68| Οδηγία 2006/112/EK του Συμβουλίου, της 28ης Νοεμβρίου 2006, σχετικά με το κοινό σύστημα φόρου προστιθέμενης αξίας (ΕΕ 2006, L 347, σ. 1).

Αφετέρου, η αρχή της ισότητας των όπλων δεν συνεπάγεται υποχρέωση να εξασφαλίζονται ίσοι όροι μεταξύ των διαδίκων ως προς τα έξοδα στα οποία υποβάλλονται κατά την ένδικη διαδικασία. Το Δικαστήριο εξήγησε ότι, μολονότι η επιβολή ΦΠΑ και η άσκηση του δικαιώματος εκπτώσεως ενδέχεται να παρέχουν, για το ίδιο ποσό αμοιβής, οικονομικό πλεονέκτημα στον ιδιώτη ο οποίος έχει την ιδιότητα του υποκειμένου στον φόρο σε σχέση με τον ιδιώτη που δεν την έχει, εντούτοις το οικονομικό αυτό πλεονέκτημα δεν μπορεί να επηρεάσει τη δικονομική ισορροπία των διαδίκων, ούτε να περιαγάγει τον δεύτερο σε σαφώς μειονεκτική θέση.

Εν συνεχεία, το Δικαστήριο διαπίστωσε ότι δεν χωρεί επίκληση του άρθρου 9, παράγραφοι 4 και 5, της συμβάσεως για την πρόσβαση σε πληροφορίες, τη συμμετοχή του κοινού στη λήψη αποφάσεων και την πρόσβαση στη δικαιοσύνη σε θέματα περιβάλλοντος (σύμβαση του Άαρχους), στο πλαίσιο του ελέγχου του κύρους των προαναφερθέντων άρθρων της οδηγίας 2006/112. Τούτο διότι το άρθρο 9, παράγραφοι 4 και 5, της συμβάσεως του Άαρχους, στην οποία η Ένωση είναι συμβαλλόμενο μέρος, δεν περιέχει κάποια ανεπιφύλακτη και ακρούντως ακριβή υποχρέωση που να διέπει τη νομική κατάσταση των ιδιωτών, ώστε να μπορούν οι τελευταίοι να την επικαλεστούν για να προβάλουν ένσταση ελλείψεως νομιμότητας της εν λόγω οδηγίας.

Τέλος, ως προς την ενδεχόμενη απαλλαγή των υπηρεσιών που παρέχονται από δικηγόρους σε ιδιώτες οι οποίοι δικαιούνται το ευεργέτημα πενίας, το Δικαστήριο έκρινε ότι το άρθρο 132, παράγραφος 1, στοιχείο ζ', της οδηγίας 2006/112 έχει την έννοια ότι ούτε αυτές οι υπηρεσίες απαλλάσσονται από τον ΦΠΑ. Πράγματι, η εφαρμογή της απαλλαγής που προβλέπεται από τη συγκεκριμένη διάταξη εξαρτάται από τον κοινωνικό χαρακτήρα των οικείων υπηρεσιών, όπερ σημαίνει ότι πρέπει να λαμβάνεται υπόψη το σύνολο των σκοπών τους οποίους επιδιώκουν οι πάροχοί τους, καθώς και η σταθερότητα της κοινωνικής τους στρατεύσεως. Συνεπώς, πρέπει να πρόκειται για υπηρεσίες συνδεόμενες στενά με την κοινωνική πρόνοια και τις κοινωνικές ασφαλίσσεις, η δε απαλλαγή περιορίζεται σε υπηρεσίες παρεχόμενες από οργανισμούς που έχουν αναγνωριστεί ως κοινωνικού χαρακτήρα. Εν προκειμένω, δεδομένης της ελλείψεως τυχόν σταθερής κοινωνικής στρατεύσεως, η επαγγελματική κατηγορία των δικηγόρων και των δικολάβων στο σύνολό της δεν είναι δυνατό να θεωρηθεί ότι έχει κοινωνικό χαρακτήρα υπό την έννοια της κρίσιμης διατάξεως της οδηγίας. Ειδικότερα, στο πλαίσιο του επίμαχου εθνικού καθεστώτος δικαστικής αρωγής, όπου οι σχετικές υπηρεσίες δεν παρέχονται από όλους τους δικηγόρους, αλλά μόνον από όσους έχουν προσφερθεί σε εθελοντική βάση και είναι, προς τούτο, εγγεγραμμένοι σε ετήσιο κατάλογο, είναι προφανές ότι η παροχή των υπηρεσιών αυτών αποτελεί απλώς έναν από τους πολλούς σκοπούς του δικηγορικού επαγγέλματος. Επομένως, δεν επιτρέπεται η απαλλαγή τους από τον ΦΠΑ δυνάμει του άρθρου 132, παράγραφος 1, στοιχείο ζ', της οδηγίας 2006/112.

XIII. ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΩΝ ΝΟΜΟΘΕΣΙΩΝ

1. ΔΙΑΝΟΗΤΙΚΗ ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑ

Στον τομέα αυτόν, οι πλέον αξιοσημείωτες αποφάσεις είναι πέντε: οι τέσσερις πρώτες αφορούν ζητήματα σχετικά με το δικαίωμα πνευματικής ιδιοκτησίας, σε συνδυασμό με τις ηλεκτρονικές επικοινωνίες. Η πέμπτη άπτεται του ζητήματος της επιστροφής των δικαστικών εξόδων από τον διάδικο που ηττήθηκε σε ένδικη διαφορά η οποία είχε ανακύψει λόγω προσβολής δικαιώματος βιομηχανικής ιδιοκτησίας.

Πρώτον, με την απόφαση της 9ης Ιουνίου 2016 **EGEDA κ.λπ.** (C-470/14, [EU:C:2016:418](#)), το Δικαστήριο εξέτασε το σύστημα χρηματοδοτήσεως της δίκαιης αποζημιώσεως η οποία μνημονεύεται στο άρθρο 5, παράγραφος 2,

στοιχείο β', της οδηγίας 2001/29/EK ⁶⁹ και προορίζεται για τους δημιουργούς, στις περιπτώσεις όπου φυσικό πρόσωπο αναπαράγει έργα τους για ιδιωτική χρήση. Στην υπόθεση της κύριας δίκης, είχε τεθεί ζήτημα νομιμότητας της ισπανικής ρυθμίσεως με την οποία θεσπίστηκε σύστημα δίκαιης αποζημιώσεως για ιδιωτική αντιγραφή χρηματοδοτούμενο από τον γενικό κρατικό προϋπολογισμό. Βάσει του συστήματος αυτού, το κονδύλι του προϋπολογισμού το οποίο προοριζόταν για την καταβολή της δίκαιης αποζημιώσεως έπρεπε να θεωρείται ότι καλυπτόταν από όλους τους εγγεγραμμένους πόρους και, άρα, από όλους τους φορολογουμένους, περιλαμβανομένων και των νομικών προσώπων.

Κατά το Δικαστήριο, λαμβανομένης υπόψη της ευρείας διακριτικής ευχέρειας των κρατών μελών ως προς τη ρύθμιση των διαφόρων παραμέτρων του συστήματος δίκαιης αποζημιώσεως στο εσωτερικό τους δίκαιο, το άρθρο 5, παράγραφος 2, στοιχείο β', της οδηγίας 2001/29 δεν αντιτίθεται, κατ' αρχήν, στην επιλογή των κρατών μελών που έχουν αποφασίσει να θεσπίσουν την εξαίρεση της πληρωμής δικαιωμάτων αναπαραγωγής για ιδιωτική αντιγραφή να προβλέψουν, στο πλαίσιο αυτό, σύστημα δίκαιης αποζημιώσεως χρηματοδοτούμενο όχι από κάποιο ειδικό τέλος, αλλά από τον γενικό προϋπολογισμό τους. Το Δικαστήριο υπενθύμισε, ωστόσο, ότι η όλη ιδέα της εξαιρέσεως της ιδιωτικής αντιγραφής είναι να εξυπηρετεί αποκλειστικώς τα φυσικά πρόσωπα που προβαίνουν ή έχουν τη δυνατότητα να προβούν στην αναπαραγωγή προστατευόμενων έργων ή άλλων αντικειμένων, για ιδιωτική χρήση και για μη εμπορικούς σκοπούς. Αυτά είναι τα πρόσωπα τα οποία προκαλούν ζημία στους δικαιούχους και οφείλουν, κατ' αρχήν, να χρηματοδοτούν, ως αντάλλαγμα, τη δίκαιη αποζημίωση που οφείλεται σε αυτούς. Αντιθέτως, τα νομικά πρόσωπα αποκλείονται από το ευεργέτημα της συγκεκριμένης εξαιρέσεως. Με αυτά τα δεδομένα, πρέπει να γίνει δεκτό ότι, ναι μεν τα κράτη μέλη είναι ελεύθερα να θεσπίσουν σύστημα δίκαιης αποζημιώσεως στηριζόμενο σε ειδικό τέλος του οποίου υπόχρεοι καταβολής μπορούν να είναι, υπό ορισμένες προϋποθέσεις, και νομικά πρόσωπα, πλην όμως δεν νοείται, εν πάση περιπτώσει, τα νομικά πρόσωπα να παραμένουν οφειλέτες του εν λόγω τέλους στην πράξη. Το Δικαστήριο τόνισε ότι η ως άνω αρχή ισχύει σε όλες τις περιπτώσεις στις οποίες κράτος μέλος έχει θεσπίσει την εξαίρεση της ιδιωτικής αντιγραφής, ανεξαρτήτως του συστήματος χρηματοδοτήσεως που έχει επιλεγεί προς εφαρμογή της. Κατά συνέπεια, το Δικαστήριο κατέληξε ότι το άρθρο 5, παράγραφος 2, στοιχείο β', της οδηγίας 2001/29 δεν επιτρέπει σύστημα δίκαιης αποζημιώσεως για ιδιωτική αντιγραφή το οποίο να χρηματοδοτείται από τον γενικό κρατικό προϋπολογισμό κατά τέτοιο τρόπο ώστε να μην είναι δυνατό να διασφαλιστεί ότι το κόστος της δίκαιης αυτής αποζημιώσεως βαρύνει όσους έχουν αντίγραφο για ιδιωτική χρήση.

Δεύτερον, στην απόφαση της 8ης Σεπτεμβρίου 2016 **GS Media** (C-160/15, [EU:C:2016:644](#)), το Δικαστήριο ασχολήθηκε με το αν, και υπό ποιες προϋποθέσεις, η τοποθέτηση σε διαδικτυακό τόπο υπερσυνδέσμου προς προστατευόμενα έργα τα οποία διατίθενται ελεύθερα σε άλλον διαδικτυακό τόπο χωρίς την άδεια του κατόχου του δικαιώματος πνευματικής ιδιοκτησίας συνιστά «παρουσίαση στο κοινό» κατά την έννοια του άρθρου 3, παράγραφος 1, της οδηγίας 2001/29. Αντίδικοι στην υπόθεση της κύριας δίκης ήταν, αφενός, εταιρία που έχει την εκμετάλλευση διαδικτυακού τόπου με θέματα επικαιρότητας και, αφετέρου, ο εκδότης περιοδικού το οποίο κατείχε δικαίωμα πνευματικής ιδιοκτησίας επί ορισμένων φωτογραφιών. Η εταιρία ανάρτησε, στον διαδικτυακό της τόπο, ένα άρθρο με υπερσύνδεσμο ο οποίος παρέπεμπε τους αναγνώστες σε άλλον διαδικτυακό τόπο, όπου υπήρχαν διαθέσιμες οι επίδικες φωτογραφίες, χωρίς τη συγκατάθεση του δικαιούχου.

Αφού υπενθύμισε ότι, για να κριθεί αν υφίσταται «παρουσίαση στο κοινό» απαιτείται κατά περίπτωση εκτίμηση, το Δικαστήριο επισήμανε ότι, όταν η τοποθέτηση υπερσυνδέσμου προς έργο που διατίθεται ελεύθερα σε άλλον διαδικτυακό τόπο πραγματοποιείται από πρόσωπο το οποίο, πράττοντας τούτο, δεν επιδιώκει κερδοσκοπικό σκοπό, πρέπει να λαμβάνεται υπόψη το γεγονός ότι το πρόσωπο αυτό δεν γνωρίζει,

69 | Οδηγία 2001/29/EK του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 22ας Μαΐου 2001, για την εναρμόνιση ορισμένων πτυχών του δικαιώματος του δημιουργού και συγγενικών δικαιωμάτων στην κοινωνία της πληροφορίας (ΕΕ 2001, L 167, σ. 10).

και δεν μπορεί ευλόγως να γνωρίζει, ότι το επίδικο έργο είχε δημοσιευθεί στο διαδίκτυο χωρίς την άδεια του κατόχου του δικαιώματος πνευματικής ιδιοκτησίας. Αντιθέτως, όταν το ίδιο πρόσωπο γνώριζε ή όφειλε να γνωρίζει ότι ο υπερσύνδεσμος που τοποθέτησε παρέχει πρόσβαση σε έργο παρανόμως δημοσιευμένο στο διαδίκτυο, επειδή, για παράδειγμα, ενημερώθηκε σχετικά από τον δικαιούχο, τότε πρέπει να γίνει δεκτό ότι η τοποθέτηση του υπερσυνδέσμου ισοδυναμεί με «παρουσίαση στο κοινό». Το ίδιο ισχύει και στην περίπτωση όπου ο υπερσύνδεσμος παρέχει τη δυνατότητα στους χρήστες του οικείου διαδικτυακού τόπου να παρακάμψουν περιοριστικά μέτρα που έχει λάβει ο διαχειριστής του διαδικτυακού τόπου στον οποίο βρίσκεται το προστατευόμενο έργο, προκειμένου να έχουν πρόσβαση σε αυτό αποκλειστικώς και μόνον συνδρομητές του.

Εξάλλου, το Δικαστήριο έκρινε ότι, όταν η τοποθέτηση υπερσυνδέσμων γίνεται για κερδοσκοπικό σκοπό, όπως εν προκειμένω, ευλόγως αναμένεται από το πρόσωπο που την πραγματοποιεί ότι θα προβεί στους αναγκαίους ελέγχους ώστε να βεβαιωθεί ότι το έργο δεν έχει δημοσιευθεί παρανόμως στον διαδικτυακό τόπο στον οποίο παραπέμπουν οι υπερσύνδεσμοι. Συνεπώς, τεκμαίρεται ότι οι υπερσύνδεσμοι τοποθετήθηκαν με απόλυτη επίγνωση τόσο του γεγονότος ότι το έργο προστατεύεται όσο και του ενδεχομένου ο κάτοχος του δικαιώματος πνευματικής ιδιοκτησίας να μην έχει επιτρέψει τη δημοσίευσή του στο διαδίκτυο. Υπό τέτοιες περιστάσεις, και εφόσον δεν ανατραπεί το μαχητό αυτό τεκμήριο, η πράξη που συνίσταται στην τοποθέτηση υπερσυνδέσμου προς έργο παρανόμως δημοσιευμένο στο διαδίκτυο αποτελεί «παρουσίαση στο κοινό». Αντιθέτως, δεν πρόκειται για παρουσίαση σε «κοινό» όταν τα έργα στα οποία καθίσταται δυνατή η πρόσβαση μέσω των υπερσυνδέσμων διατίθενται ήδη ελεύθερα σε άλλον διαδικτυακό τόπο, κατόπιν συναινέσεως του δικαιούχου.

Τρίτον, με την απόφαση της 10ης Νοεμβρίου 2016 *Vereniging Openbare Bibliotheken* (C-174/15, [EU:C:2016:856](#)), το Δικαστήριο αποσαφήνισε το ζήτημα αν το σύστημα δανεισμού βιβλίων σε ψηφιακή μορφή, από τις δημόσιες βιβλιοθήκες, μπορεί να εξομοιωθεί με εκείνο του δανεισμού παραδοσιακών βιβλίων, από πλευράς των διατάξεων της οδηγίας 2006/115/EK⁷⁰. Η υπόθεση της κύριας δίκης αφορούσε διαφορά μεταξύ της ένωσης των δημόσιων βιβλιοθηκών της Ολλανδίας και του αρμόδιου ιδρύματος για την είσπραξη της αμοιβής που οφείλεται στους δημιουργούς, με αντικείμενο ενδεχόμενη προσβολή των αποκλειστικών τους δικαιωμάτων εκμίσθωσης και δανεισμού των έργων τους.

Το Δικαστήριο διαπίστωσε κατ' αρχάς ότι δεν συντρέχει κανένας αποφασιστικός λόγος προκειμένου να αποκλειστεί, σε κάθε περίπτωση, ο δανεισμός ψηφιακών αντιγράφων και άυλων αντικειμένων από το πεδίο εφαρμογής της οδηγίας 2006/115. Στη συνέχεια, εξέτασε αν ο δημόσιος δανεισμός αντιγράφου βιβλίου σε ψηφιακή μορφή, βάσει του μοντέλου «one copy, one user», μπορεί να θεωρηθεί ότι καλύπτεται από το άρθρο 6, παράγραφος 1, της οδηγίας, το οποίο αναγνωρίζει δυνατότητα εξαιρέσεως από τα αποκλειστικά δικαιώματα των δημιουργών επί του δημόσιου δανεισμού των έργων τους εφόσον καταβάλλεται δίκαιη αμοιβή. Το Δικαστήριο αποφάνθηκε συναφώς ότι, λαμβανομένης υπόψη της σημασίας του δημόσιου δανεισμού ψηφιακών βιβλίων και προκειμένου να διασφαλιστούν τόσο η πρακτική αποτελεσματικότητα της ως άνω εξαιρέσεως για τον δημόσιο δανεισμό όσο και η συμβολή της συγκεκριμένης εξαιρέσεως στην προαγωγή του πολιτισμού, δεν πρέπει να αποκλειστεί η εφαρμογή του προαναφερθέντος άρθρου στην περίπτωση όπου βιβλιοθήκη ανοιχτή στο κοινό προβαίνει σε πράξη η οποία έχει χαρακτηριστικά παρεμφερή, κατ' ουσίαν, με αυτά του δανεισμού έντυπων έργων. Το Δικαστήριο συνήγαγε εκ των ανωτέρω ότι η έννοια «δανεισμός» όπως χρησιμοποιείται στην οδηγία 2006/115 καλύπτει και τον δανεισμό ψηφιακού αντιγράφου βιβλίου, βάσει του μοντέλου «one copy, one user».

70| Οδηγία 2006/115/EK του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 12ης Δεκεμβρίου 2006, σχετικά με το δικαίωμα εκμίσθωσης, το δικαίωμα δανεισμού και ορισμένα δικαιώματα συγγενικά προς την πνευματική ιδιοκτησία στον τομέα των προϊόντων της διανοίας (ΕΕ 2006, L 376, σ. 28).

Τα κράτη μέλη είναι ελεύθερα να ορίζουν πρόσθετες προϋποθέσεις προς βελτίωση της προστασίας των δικαιωμάτων των δημιουργών και πέραν των όσων ρητώς προβλέπει η οδηγία 2006/115. Εν προκειμένω, η ολλανδική νομοθεσία απαιτεί κάθε αντίγραφο βιβλίου που διατίθεται σε ψηφιακή μορφή από δημόσια βιβλιοθήκη να έχει τεθεί σε κυκλοφορία με πρώτη πώληση ή με κατ' άλλον τρόπο πρώτη μεταβίβαση της κυριότητας του αντιγράφου αυτού εντός της Ένωσης από τον δικαιούχο του δικαιώματος διανομής στο κοινό ή με τη συγκατάθεσή του. Κατά το Δικαστήριο, η πρόσθετη αυτή προϋπόθεση είναι συμβατή με την οδηγία.

Τέλος, ως προς την περίπτωση αποκτήσεως ψηφιακού αντιγράφου βιβλίου από παράνομη πηγή, το Δικαστήριο επανέλαβε ότι ένας από τους σκοπούς της οδηγίας 2006/115 είναι η καταπολέμηση της πειρατείας και επισήμανε ότι η αποδοχή του δανεισμού τέτοιου αντιγράφου μπορεί να προκαλέσει αδικαιολόγητη ζημία στους κατόχους δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας. Κατά συνέπεια, η εξαίρεση υπέρ του δημόσιου δανεισμού δεν ισχύει όταν δημόσια βιβλιοθήκη θέτει στη διάθεση του κοινού αντίγραφο βιβλίου σε ψηφιακή μορφή και το αντίγραφο αυτό έχει αποκτηθεί από παράνομη πηγή.

Τέταρτον, με την απόφαση **Soulier και Dore** (C-301/15, [EU:C:2016:878](#)), που εκδόθηκε στις 16 Νοεμβρίου 2016, το Δικαστήριο έλεγξε, με βάση τις διατάξεις της οδηγίας 2001/29/EK ⁷¹, το δικαίωμα των δημιουργών να εναντιώνονται στην αναπαραγωγή και στην παρουσίαση στο κοινό, υπό ψηφιακή μορφή, βιβλίων τα οποία δεν διατίθενται στο εμπόριο. Στην προκειμένη περίπτωση, δύο Γάλλοι συγγραφείς στράφηκαν κατά της Γαλλικής Δημοκρατίας, προσβάλλοντας τη νομιμότητα διατάγματος σχετικά με τη ψηφιακή εκμετάλλευση βιβλίων τα οποία είναι προγενέστερα του 2001 και δεν κυκλοφορούν πλέον στο εμπόριο ούτε επανεκδίδονται.

Κατά το Δικαστήριο, προσκρούει στο άρθρο 2, στοιχείο α', και στο άρθρο 3, παράγραφος 1, της οδηγίας 2001/29 εθνική ρύθμιση η οποία αναθέτει σε εγκεκριμένη εταιρία εισπράξεως και κατανομής δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας την άσκηση του δικαιώματος χορηγήσεως άδειας για την αναπαραγωγή και την παρουσίαση στο κοινό, υπό ψηφιακή μορφή, βιβλίων «εκτός κυκλοφορίας», ενώ παρέχει συγχρόνως στους συγγραφείς τους ή στους δικαιοδόχους των τελευταίων τη δυνατότητα να εναντιωθούν ή να θέσουν τέρμα στην άσκησή του, μόνον εντός έξι μηνών από την καταχώριση των εν λόγω βιβλίων σε ειδική βάση δεδομένων. Πράγματι, με την επιφύλαξη των εξαιρέσεων και των περιορισμών που προβλέπονται ρητώς στην οδηγία, οι δημιουργοί έχουν το αποκλειστικό δικαίωμα να επιτρέπουν ή να απαγορεύουν την αναπαραγωγή των έργων τους και την παρουσίασή τους στο κοινό. Κατόπιν τούτου, για να μπορεί να γίνει δεκτό ότι υφίσταται προηγούμενη σιωπηρή συναίνεση του δημιουργού στη χρήση ενός από τα έργα του, θα πρέπει αυτός να είναι όντως ενήμερος τόσο για τη μελλοντική χρήση του έργου του από τρίτους όσο και για τα μέσα που τίθενται στη διάθεσή του προκειμένου να την απαγορεύσει, εφόσον το επιθυμεί.

Εν προκειμένω, λαμβανομένων υπόψη των τυπικών και ουσιαστικών προϋποθέσεων από τις οποίες η γαλλική ρύθμιση εξαρτά την ευχέρεια του δημιουργού να απαγορεύσει ή να παύσει την άσκηση του δικαιώματος της εγκεκριμένης εταιρίας, το Δικαστήριο κατέληξε ότι η ρύθμιση αυτή δεν εγγυάται μια αποτελεσματική και ατομική ενημέρωση των δημιουργών, με αποτέλεσμα η έλλειψη, απλώς και μόνον, εναντιώσεως εκ μέρους τους να μην μπορεί να εκληφθεί ως σιωπηρή συναίνεσή τους στη χρήση των έργων τους, κατά μείζονα δε λόγο διότι δεν υπάρχει εύλογο τεκμήριο ότι, ελλείψει εναντιώσεως εκ μέρους τους, όλοι οι συγγραφείς «λησμονημένων» βιβλίων είναι κατ' ανάγκην υπέρ της «αναβιώσεως» των έργων τους υπό ψηφιακή μορφή. Εξάλλου, το δικαίωμα του δημιουργού να θέτει τέρμα στη μελλοντική εκμετάλλευση του έργου του υπό ψηφιακή μορφή πρέπει να μπορεί να ασκηθεί χωρίς να εξαρτάται από την εκδήλωση αντίστοιχης βουλήσεως από άλλα πρόσωπα πέραν εκείνων στα οποία έχει ο ίδιος επιτρέψει την ψηφιακή εκμετάλλευση. Ειδικότερα, είναι απαραίτητο να είναι ελεύθερος ο δημιουργός του έργου να θέσει τέρμα

71 | Οδηγία 2001/29/EK του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 22ας Μαΐου 2001, για την εναρμόνιση ορισμένων πτυχών του δικαιώματος του δημιουργού και συγγενικών δικαιωμάτων στην κοινωνία της πληροφορίας (ΕΕ 2001, L 167, σ. 10).

στην εκμετάλλευση αυτή χωρίς να οφείλει να τηρήσει προηγούμενη διατύπωση, και συγκεκριμένα να αποδείξει ότι δεν υπάρχουν, επιπλέον, κάτοχοι άλλων δικαιωμάτων επί του έργου, όπως δικαιωμάτων σχετικών με την εκμετάλλευσή του σε έντυπη μορφή.

Πέμπτον, η απόφαση **United Video Properties** (C-57/15, [EU:C:2016:611](#)), που εκδόθηκε στις 28 Ιουλίου 2016, αποτέλεσε την αφορμή για να ερμηνεύσει το Δικαστήριο τις έννοιες «εύλογα και αναλογικά έξοδα» και «λοιπές δαπάνες» όπως χρησιμοποιούνται στο άρθρο 14 της οδηγίας 2004/48/ΕΚ ⁷². Το άρθρο αυτό ορίζει ότι τέτοια έξοδα, στα οποία υποβλήθηκε ο διάδικος που δικαιώθηκε, βαρύνουν κατά κανόνα τον ηττηθέντα διάδικο, εκτός αν λόγοι επιεικειάς επιβάλλουν άλλως. Η διαφορά της κύριας δίκης, η οποία είχε αρχικώς ως αντικείμενο προσβολή δικαιωμάτων επί διπλώματος ευρεσιτεχνίας, αφορούσε πλέον αποκλειστικώς τα δικαστικά έξοδα που μπορούσαν να αναζητηθούν από τον νικήσαντα διάδικο. Ο τελευταίος ισχυρίστηκε ότι δεν είναι συμβατή με το ως άνω άρθρο εθνική ρύθμιση η οποία, ενώ παρέχει στον δικαστή τη δυνατότητα να λάβει υπόψη τα ειδικά χαρακτηριστικά κάθε συγκεκριμένης υποθέσεως, αφενός, θεσπίζει σύστημα κατ' αποκοπήν ποσών, με απόλυτο ανώτατο όριο αποδόσεως δικηγορικών εξόδων, και, αφετέρου, επιτρέπει την απόδοση των εξόδων πραγματογνωμοσύνης μόνο σε περίπτωση πταίσματος του ηττηθέντος διαδίκου.

Όσον αφορά τα κατ' αποκοπήν ποσά για την απόδοση των δικηγορικών αμοιβών, το Δικαστήριο έκρινε ότι εθνική ρύθμιση η οποία προβλέπει τέτοια ποσά μπορεί, κατ' αρχήν, να δικαιολογείται, υπό την προϋπόθεση ότι αποσκοπεί να διασφαλίσει ότι τα αποδοτέα έξοδα θα είναι εύλογα, λαμβανομένων υπόψη παραγόντων όπως το αντικείμενο της διαφοράς, το χρηματικό ύψος της ή η εργασία που απαιτήθηκε για την προετοιμασία της υποθέσεως. Αντιθέτως, δεν δικαιολογείται εθνική ρύθμιση όταν τα δεσμευτικά κατ' αποκοπήν ποσά είναι πολύ χαμηλότερα από τον μέσο όρο τιμών των υπηρεσιών δικηγόρου που ισχύουν στο οικείο κράτος μέλος. Επιπλέον, το άρθρο 14 της οδηγίας 2004/48, στον βαθμό που ορίζει ότι τα δικαστικά έξοδα πρέπει να είναι αναλογικά, αντίκειται σε εθνική ρύθμιση για τον καθορισμό κατ' αποκοπήν ποσών όταν αυτά, λόγω των πολύ χαμηλών ανώτατων ορίων τους, δεν εγγυώνται ότι τον ηττηθέντα διάδικο θα βαρύνει τουλάχιστον ένα σημαντικό και προσήκον μέρος των εύλογων εξόδων του νικήσαντος διαδίκου.

Σε σχέση με τα έξοδα πραγματογνωμοσύνης, το Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι αντιβαίνουν στο άρθρο 14 της οδηγίας 2004/48 εθνικοί κανόνες βάσει των οποίων απόδοση των εξόδων πραγματογνωμοσύνης χωρεί μόνο σε περίπτωση πταίσματος του ηττηθέντος διαδίκου, δεδομένου ότι οι υπηρεσίες πραγματογνωμοσύνης, ανεξαρτήτως της φύσεώς τους, είναι απολύτως αναγκαίες για την αποτελεσματική άσκηση ένδικου βοηθήματος με σκοπό την προάσπιση δικαιώματος διανοητικής ιδιοκτησίας. Πρόκειται, με άλλα λόγια, για έξοδα που εμπίπτουν στις «λοιπές δαπάνες», οι οποίες συνδέονται άμεσα και στενά με την άσκηση παρόμοιων αγωγών και πρέπει, δυνάμει της προαναφερθείσας διατάξεως, να βαρύνουν τον ηττηθέντα διάδικο.

2. ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΥ ΧΑΡΑΚΤΗΡΑ

Η υπόθεση επί της οποίας εκδόθηκε η απόφαση της 19ης Οκτωβρίου 2016 **Breyer** (C-582/14, [EU:C:2016:779](#)) έδωσε στο Δικαστήριο την ευκαιρία να διευκρινίσει την έννοια «δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα» και τη φράση «επίτευξη του εννόμου συμφέροντος που επιδιώκει ο υπεύθυνος της επεξεργασίας», όπως χρησιμοποιούνται στο άρθρο 2, στοιχείο α', και στο άρθρο 7, στοιχείο στ', της οδηγίας 95/46/ΕΚ ⁷³ αντιστοίχως, σε σχέση με την

72| Οδηγία 2004/48/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 29ης Απριλίου 2004, σχετικά με την επιβολή των δικαιωμάτων διανοητικής ιδιοκτησίας (ΕΕ 2004, L 157, σ. 45, και διορθωτικό ΕΕ 2004, L 195, σ. 16).

73| Οδηγία 95/46/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 24ης Οκτωβρίου 1995, για την προστασία των φυσικών προσώπων έναντι της επεξεργασίας δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα και για την ελεύθερη κυκλοφορία των δεδομένων αυτών (ΕΕ 1995, L 281, σ. 31).

αποθήκευση διευθύνσεων πρωτοκόλλου διαδικτύου (στο εξής: διευθύνσεις IP) από πάροχο υπηρεσιών ηλεκτρονικών επικοινωνιών. Ο ενάγων της κύριας δίκης ζήτησε να υποχρεωθεί η Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας να παύσει να αποθηκεύει ή να αναθέτει σε τρίτους την αποθήκευση ηλεκτρονικών δεδομένων μετά το πέρας κάθε επισκέψεως σε διαδικτυακούς τόπους των γερμανικών ομοσπονδιακών υπηρεσιών. Ειδικότερα, ο πάροχος των υπηρεσιών ηλεκτρονικών επικοινωνιών των γερμανικών ομοσπονδιακών αρχών καταχώριζε τη δυναμική διεύθυνση IP⁷⁴, όπως επίσης την ημερομηνία και την ώρα της κάθε επισκέψεως σε διαδικτυακό τους τόπο. Τα δεδομένα αυτά δεν αρκούσαν για να μπορεί ο εν λόγω πάροχος να ταυτοποιήσει τον χρήστη, όμως ο πάροχος προσβάσεως στο διαδίκτυο διέθετε, από τη δική του πλευρά, πρόσθετες πληροφορίες, οι οποίες, αν συσχετίζονταν με τη δυναμική διεύθυνση IP, καθιστούσαν εφικτό τον εντοπισμό του χρήστη.

Πρώτον, το Δικαστήριο έκρινε ότι η δυναμική διεύθυνση IP που αποθηκεύεται από τον φορέα παροχής υπηρεσιών ηλεκτρονικών επικοινωνιών επ' ευκαιρία της επισκέψεως ενός χρήστη σε διαδικτυακό τόπο τον οποίο ο φορέας καθιστά προσβάσιμο στο κοινό αποτελεί, για τον φορέα αυτόν, δεδομένο προσωπικού χαρακτήρα κατά την έννοια του άρθρου 2, στοιχείο α', της οδηγίας 95/46 όταν αυτός έχει στη διάθεσή του νόμιμα μέσα που καθιστούν δυνατή την ταυτοποίηση του χρήστη, χάρη στις πρόσθετες πληροφορίες τις οποίες διαθέτει, σε σχέση πάντοτε με τον χρήστη, ο πάροχος υπηρεσιών προσβάσεως στο διαδίκτυο.

Δεύτερον, το Δικαστήριο ανέλυσε την επίμαχη εθνική ρύθμιση, βάσει της οποίας φορέας παροχής υπηρεσιών ηλεκτρονικών επικοινωνιών επιτρέπεται να συλλέγει και να χρησιμοποιεί δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα σχετικά με τον χρήστη των ως άνω υπηρεσιών χωρίς τη συγκατάθεση του τελευταίου μόνον αν η συλλογή και η χρησιμοποίησή τους απαιτούνται για να καταστεί δυνατή και να τιμολογηθεί η συγκεκριμένη χρήση των υπηρεσιών αυτών από τον χρήστη, χωρίς ο σκοπός της διασφάλισης της γενικής λειτουργικότητας των υπηρεσιών να δικαιολογεί τη χρησιμοποίηση των επίδικων δεδομένων μετά τη λήξη της εκάστοτε επισκέψεως. Κατά το Δικαστήριο, τέτοια εθνική ρύθμιση προσκρούει στο άρθρο 7, στοιχείο στ', της οδηγίας 95/46. Πράγματι, η διάταξη της οδηγίας ορίζει ότι η επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα, κατά την έννοια της ίδιας διατάξεως, είναι νόμιμη όταν είναι απαραίτητη για την επίτευξη του έννομου συμφέροντος που επιδιώκει ο υπεύθυνος της επεξεργασίας ή ο τρίτος ή οι τρίτοι στους οποίους διαβιβάζονται τα δεδομένα, υπό τον όρο ότι δεν προέχει το συμφέρον ή τα θεμελιώδη δικαιώματα και οι ελευθερίες του ενδιαφερομένου. Εν προκειμένω ωστόσο, η γερμανική ρύθμιση έχει αποκλείσει κατηγορηματικά και συλλήβδην κάθε δυνατότητα να τύχουν επεξεργασίας ορισμένες κατηγορίες δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα, χωρίς να επιτρέπει την κατά περίπτωση στάθμιση των αντικρουόμενων δικαιωμάτων και συμφερόντων. Κατ' αυτόν τον τρόπο, έχει περιορίσει παρανόμως το πεδίο εφαρμογής της αρχής την οποία καθιερώνει το άρθρο 7, στοιχείο στ', της οδηγίας 95/46, αποκλείοντας τη στάθμιση του σκοπού της διασφάλισης της γενικής λειτουργικότητας των οικείων διαδικτυακών τόπων με το συμφέρον ή τα θεμελιώδη δικαιώματα και τις ελευθερίες των χρηστών.

Στις 21 Δεκεμβρίου 2016, με την απόφαση **Tele2 Sverige και Watson κ.λπ.** (C-203/15 και C-698/15, [EU:C:2016:970](#)), το τμήμα μείζονος συνθέσεως του Δικαστηρίου προέβη, κατ' εφαρμογήν της ταχείας διαδικασίας, σε *ερμηνεία του άρθρου 15, παράγραφος 1, της οδηγίας 2002/58/ΕΚ*⁷⁵, το οποίο παρέχει στα κράτη μέλη την ευχέρεια να θεσπίσουν ορισμένες εξαιρέσεις από την κατ' αρχήν υποχρέωσή τους, δυνάμει της ίδιας οδηγίας, να εγγυώνται το απόρρητο των ηλεκτρονικών επικοινωνιών και των συναφών δεδομένων κινήσεως. Οι αιτήσεις προδικαστικής

74| Οι δυναμικές διευθύνσεις IP είναι προσωρινές διευθύνσεις οι οποίες αποδίδονται στους υπολογιστές με κάθε σύνδεσή τους στο διαδίκτυο και αντικαθίστανται κατά την επόμενη σύνδεση.

75| Οδηγία 2002/58/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 12ης Ιουλίου 2002, σχετικά με την επεξεργασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα και την προστασία της ιδιωτικής ζωής στον τομέα των ηλεκτρονικών επικοινωνιών (οδηγία για την προστασία ιδιωτικής ζωής στις ηλεκτρονικές επικοινωνίες), όπως τροποποιήθηκε με την οδηγία 2009/136/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 25ης Νοεμβρίου 2009 (ΕΕ 2009, L 337, σ. 11).

αποφάσεως υποβλήθηκαν εξ αφορμής δύο διαφορών με αντικείμενο τη νομιμότητα αντίστοιχων εθνικών ρυθμίσεων, μίας σουηδικής και μίας βρετανικής, σχετικών με την πρόσβαση των δημόσιων αρχών σε δεδομένα χρηστών, αποθηκευμένα από παρόχους υπηρεσιών ηλεκτρονικού ταχυδρομείου.

Στην απόφασή του, το Δικαστήριο υπενθύμισε κατ' αρχάς τη νομολογία του, κατά την οποία η προστασία του θεμελιώδους δικαιώματος του σεβασμού της ιδιωτικής ζωής στο επίπεδο της Ένωσης επιτάσσει οι παρεκκλίσεις από την προστασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα να μην υπερβαίνουν τα όρια του απολύτως αναγκαίου, σύμφωνα με την αρχή της αναλογικότητας. Στη συνέχεια, το Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι το άρθρο 15, παράγραφος 1, της οδηγίας 2002/58, σε συνδυασμό με τα άρθρα 7, 8 και 11 καθώς και με το άρθρο 52, παράγραφος 1, του Χάρτη, αντίκειται σε εθνική ρύθμιση όπως η σουηδική, η οποία προβλέπει γενική και χωρίς διάκριση διατήρηση του συνόλου των δεδομένων κινήσεως και των δεδομένων θέσεως όλων των συνδρομητών και των εγγεγραμμένων χρηστών σε σχέση με όλα τα μέσα ηλεκτρονικής επικοινωνίας, προκειμένου να παταχθεί η εγκληματικότητα. Κατά το Δικαστήριο, η ρύθμιση αυτή υπερβαίνει τα όρια του απολύτως αναγκαίου και δεν μπορεί να θεωρηθεί δικαιολογημένη σε μια δημοκρατική κοινωνία, όπως απαιτεί το άρθρο 15, παράγραφος 1, της οδηγίας, σε συνδυασμό με τις προαναφερθείσες διατάξεις του Χάρτη. Αντιθέτως, δεν αντιβαίνει στο συγκεκριμένο άρθρο εθνική ρύθμιση η οποία επιτρέπει, προληπτικώς, τη στοχευμένη διατήρηση των δεδομένων κινήσεως και των δεδομένων θέσεως, προς τον σκοπό της καταπολεμήσεως σοβαρών εγκλημάτων, υπό την προϋπόθεση ότι η διατήρηση περιορίζεται σε ό,τι είναι απολύτως αναγκαίο από πλευράς τόσο των κατηγοριών δεδομένων, των μέσων επικοινωνίας και των προσώπων που αφορά όσο και της χρονικής διάρκειάς της.

Κατά το Δικαστήριο, είναι επίσης αντίθετη προς το άρθρο 15, παράγραφος 1, της οδηγίας 2002/58 εθνική ρύθμιση όπως η βρετανική, η οποία επιτρέπει την πρόσβαση των αρμόδιων εθνικών αρχών στα δεδομένα κινήσεως και στα δεδομένα θέσεως, χωρίς να την περιορίζει συνδέοντάς την με τον σκοπό της καταπολεμήσεως σοβαρών εγκλημάτων, που είναι και ο μόνος ικανός να τη δικαιολογήσει. Ο εθνικός νομοθέτης οφείλει να θέσει σαφείς και ακριβείς κανόνες, που να ορίζουν σε ποιες περιπτώσεις και υπό ποιες προϋποθέσεις οι πάροχοι υπηρεσιών ηλεκτρονικών επικοινωνιών υποχρεούνται να χορηγούν στις αρμόδιες εθνικές αρχές πρόσβαση στα δεδομένα. Επιπλέον, είναι απαραίτητο, πλην δεόντως αιτιολογημένων περιπτώσεων επείγοντος, η πρόσβαση να υπόκειται σε προηγούμενο έλεγχο είτε από δικαστήριο είτε από ανεξάρτητη διοικητική αρχή, η δε απόφαση του δικαστηρίου ή της αρχής πρέπει να εκδίδεται κατόπιν τεκμηριωμένης αιτήσεως των αρμόδιων εθνικών αρχών, υποβληθείσας στο πλαίσιο διαδικασίας είτε για την πρόληψη ή τον εντοπισμό αξιόποινων πράξεων είτε για την άσκηση ποινικής δίωξης. Τέλος, το Δικαστήριο τόνισε ότι η εθνική ρύθμιση πρέπει, για να τηρεί το επίπεδο προστασίας το οποίο κατοχυρώνει ο Χάρτης ως προς την επεξεργασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα, να προβλέπει τη διατήρηση των δεδομένων εντός των εδαφικών ορίων της Ένωσης, καθώς και την οριστική καταστροφή τους με το πέρας της διάρκειας διατηρήσεώς τους.

3. ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΟ ΕΜΠΟΡΙΟ

Με την απόφαση **Mc Fadden** (C-484/14, [EU:C:2016:689](#)), που εκδόθηκε στις 15 Σεπτεμβρίου 2016, το Δικαστήριο αποσαφήνισε ζητήματα σχετικά με την εφαρμογή του άρθρου 12, παράγραφος 1, της οδηγίας 2000/31 για το ηλεκτρονικό εμπόριο⁷⁶. Αντίδικοι στην υπόθεση της κύριας δίκης ήταν ο παραγωγός μουσικού έργου και ο διαχειριστής ενός μαγαζιού, εντός του οποίου ο τελευταίος παρείχε στο κοινό δωρεάν πρόσβαση σε δίκτυο wi-fi, με συνέπεια να καθίσταται εφικτή η τηλεφόρτωση μουσικών έργων χωρίς τη συγκατάθεση του

76| Οδηγία 2000/31/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 8ης Ιουνίου 2000, για ορισμένες νομικές πτυχές των υπηρεσιών της κοινωνίας της πληροφορίας, ιδίως του ηλεκτρονικού εμπορίου, στην εσωτερική αγορά («οδηγία για το ηλεκτρονικό εμπόριο») (ΕΕ 2000, L 178, σ. 1).

παραγωγού. Το Δικαστήριο κλήθηκε να αποφανθεί αν η απαλλαγή, την οποία καθιερώνει η ως άνω διάταξη, υπέρ των μεσαζόντων παροχής υπηρεσιών για την «απλή μετάδοση» πληροφοριών σημαίνει ότι δεν μπορεί να θεμελιωθεί έμμεση ευθύνη του προσώπου που διατηρεί σε λειτουργία το δίκτυο, για προσβολή του δικαιώματος πνευματικής ιδιοκτησίας από έναν από τους χρήστες του δικτύου του.

Το Δικαστήριο υπογράμμισε κατ' αρχάς ότι, όταν πάροχος υπηρεσιών θέτει δωρεάν στη διάθεση του κοινού, προκειμένου να διαφημίσει προϊόντα που πωλεί ή υπηρεσίες που προσφέρει ο ίδιος, δίκτυο επικοινωνίας, πρόκειται για «υπηρεσία της κοινωνίας της πληροφορίας» κατά την έννοια του άρθρου 12, παράγραφος 1, της οδηγίας 2000/31. Η εν λόγω διάταξη αποκλείει την ευθύνη των παρόχων τέτοιας υπηρεσίας όσον αφορά τις πληροφορίες που μεταδίδουν οι αποδέκτες της υπηρεσίας αυτής, εφόσον συντρέχουν τρεις προϋποθέσεις: πρώτον, η μετάδοση δεν προέρχεται από τον πάροχο, δεύτερον, ο πάροχος δεν επιλέγει τον αποδέκτη της μετάδοσης και, τρίτον, ο πάροχος δεν επιλέγει ούτε τροποποιεί τις μεταδιδόμενες πληροφορίες. Επομένως, σε περίπτωση που πληρούνται οι τρεις προϋποθέσεις, δεν είναι δυνατόν ο κάτοχος του δικαιώματος πνευματικής ιδιοκτησίας να ζητήσει από τον πάροχο αποζημίωση επειδή η σύνδεση στο δίκτυο χρησιμοποιήθηκε από τρίτους για την προσβολή του δικαιώματός του. Δεδομένου ότι το αίτημα αποζημιώσεως δεν μπορεί να ευδοκιμήσει, αποκλείεται επίσης η δυνατότητα του κατόχου του δικαιώματος πνευματικής ιδιοκτησίας να ζητήσει επιστροφή των εξόδων οχλήσεως ή απόδοση των δικαστικών εξόδων στα οποία τυχόν υποβλήθηκε προς άσκηση της αγωγής αποζημιώσεως. Πάντως, ανεξαρτήτως της προαναφερθείσας διατάξεως της οδηγίας, ο κάτοχος του δικαιώματος πνευματικής ιδιοκτησίας είναι ελεύθερος να ζητήσει από εθνική αρχή ή εθνικό δικαστήριο να υποχρεώσει τον πάροχο είτε να θέσει τέρμα σε κάθε προσβολή δικαιώματος πνευματικής ιδιοκτησίας από χρήστες του δικτύου του είτε να λάβει μέτρα για την πρόληψη κάθε τέτοιας προσβολής.

Τέλος, το Δικαστήριο διαπίστωσε ότι μέτρο με το οποίο υποχρεώνεται ο πάροχος να ενισχύσει την ασφάλεια της συνδέσεως στο διαδίκτυο, παραδείγματος χάριν με τη χρήση κωδικού, είναι ικανό να εξασφαλίσει δίκαιη ισορροπία ανάμεσα, από τη μία πλευρά, στο θεμελιώδες δικαίωμα της προστασίας της πνευματικής ιδιοκτησίας και, από την άλλη πλευρά, στην επιχειρηματική ελευθερία του παρόχου που προσφέρει πρόσβαση σε δίκτυο και στο δικαίωμα των χρηστών του δικτύου για ελεύθερη πληροφόρηση. Το μέτρο αυτό είναι πιθανό να αποτρέψει τους χρήστες της συνδέσεως από το να προσβάλουν δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας, στον βαθμό που θα είναι υποχρεωμένοι να αποκαλύπτουν την ταυτότητά τους για να λάβουν τον απαιτούμενο κωδικό. Αντιθέτως, τυχόν μέτρο το οποίο συνίσταται στην πλήρη διακοπή της συνδέσεως στο διαδίκτυο, χωρίς να εξεταστούν εναλλακτικές λύσεις που να θίγουν σε μικρότερο βαθμό την επιχειρηματική ελευθερία του παρόχου, δεν μπορεί να επιτύχει τον συγκερασμό των αντικρουόμενων εν προκειμένω δικαιωμάτων.

4. ΤΗΛΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΕΣ

Η απόφαση της 19ης Οκτωβρίου 2016 **Ormaetxea Garai και Lorenzo Almendros** (C-424/15, [EU:C:2016:780](#)) στάθηκε αφορμή για να ερμηνεύσει το Δικαστήριο την οδηγία 2002/21/EK ⁷⁷, διευκρινίζοντας την έκταση των απαιτήσεων αμεροληψίας και ανεξαρτησίας των εθνικών ρυθμιστικών αρχών (στο εξής: EPA) στον τομέα των δικτύων και των υπηρεσιών ηλεκτρονικής επικοινωνίας. Συγκεκριμένα, η Ισπανική Κυβέρνηση προχώρησε σε θεσμική μεταρρύθμιση, συγκεντρώνοντας διάφορους επιμέρους φορείς σε έναν ενιαίο διακλαδικό φορέα. Τούτο είχε ως άμεση συνέπεια να λήξει πρόωρα η θητεία του προέδρου και ενός μέλους του συλλογικού

77| Οδηγία 2002/21/EK του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 7ης Μαρτίου 2002, σχετικά με κοινό κανονιστικό πλαίσιο για δίκτυα και υπηρεσίες ηλεκτρονικών επικοινωνιών (οδηγία-πλαίσιο) (ΕΕ 2002, L 108, σ. 33), όπως τροποποιήθηκε με την οδηγία 2009/140/EK του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 25ης Νοεμβρίου 2009 (ΕΕ 2009, L 337, σ. 37, και διορθωτικό ΕΕ 2013, L 241, σ. 8).

οργάνου της οικείας ΕΡΑ, χωρίς να συντρέχει κάποιος από τους λόγους απολύσεως τους οποίους προβλέπει ο εθνικός νόμος που ρυθμίζει τη λειτουργία της αρχής αυτής.

Το Δικαστήριο έκρινε, πρώτον, όσον αφορά τη νομιμότητα της αναδιαρθρώσεως των ΕΡΑ, ότι η οδηγία 2002/21 δεν απαγορεύει, κατ' αρχήν, εθνική ρύθμιση για τη συγχώνευση μιας ΕΡΑ με άλλες, όπως οι αρμόδιες για τον ανταγωνισμό, για τα ταχυδρομεία και για την ενέργεια, προκειμένου να δημιουργηθεί ένας διακλαδικός ρυθμιστικός φορέας. Εντούτοις, τούτο ισχύει υπό τη διπλή επιφύλαξη, αφενός, ότι ο φορέας αυτός πληροί, κατά την εκτέλεση των καθηκόντων του, τις προβλεπόμενες από την οδηγία προϋποθέσεις επάρκειας, ανεξαρτησίας, αμεροληψίας και διαφάνειας, και, αφετέρου, ότι είναι δυνατόν να ασκηθούν, κατά των αποφάσεών του, ένδικα βοηθήματα ενώπιον οργανισμού ανεξάρτητου από τα ενδιαφερόμενα μέρη, όπερ εναπόκειται στο αιτούν δικαστήριο να ελέγξει.

Δεύτερον, το Δικαστήριο διαπίστωσε ότι, υπό περιστάσεις όπως αυτές της κύριας δίκης, το κράτος μέλος οφείλει, προς εκπλήρωση των υποχρεώσεων που υπέχει από το άρθρο 3, παράγραφος 3α, της οδηγίας 2002/21, να θέσει κανόνες που να εγγυώνται ότι η απόλυση μελών του συλλογικού οργάνου μιας ΕΡΑ, πριν από τη λήξη της θητείας τους, δεν θίγει την ανεξαρτησία και την αμεροληψία των προσώπων αυτών. Κατά το Δικαστήριο, το ενδεχόμενο να αντιμετωπίζει έστω και ένα μέλος τέτοιου συλλογικού οργάνου το φάσμα της άμεσης ανακλήσεως για λόγο διαφορετικό από εκείνους που όριζε μέχρι πρότινος ο νόμος, μπορεί όχι μόνο να δημιουργήσει εύλογες αμφιβολίες για την ουδετερότητα της ΕΡΑ και τη θωράκισή της έναντι εξωτερικών παραγόντων, αλλά και να υπονομεύσει την ανεξαρτησία, την αμεροληψία και το κύρος της. Το Δικαστήριο κατέληξε, ως εκ τούτου, ότι αντιβαίνει στο άρθρο 3, παράγραφος 3α, της οδηγίας 2002/21 η πρόωρη λήξη της θητείας αυτών των προσώπων αποκλειστικώς λόγω της συγχωνεύσεως ορισμένων ΕΡΑ στο πλαίσιο θεσμικής μεταρρυθμίσεως και χωρίς να υπάρχουν κανόνες που να διασφαλίζουν ότι η πρόωρη λήξη της θητείας τους δεν θα επηρεάσει την ανεξαρτησία και την αμεροληψία τους.

5. ΠΡΟΪΟΝΤΑ ΚΑΠΝΟΥ

Με τρεις αποφάσεις ⁷⁸ που εξέδωσε στις 4 Μαΐου 2016, το Δικαστήριο έλεγξε το κύρος ορισμένων διατάξεων της οδηγίας 2014/40 ⁷⁹, σχετικά με την κατασκευή, την παρουσίαση και την πώληση προϊόντων καπνού.

Εκτενέστερη αναφορά θα γίνει στην απόφαση **Πολωνία κατά Κοινοβουλίου και Συμβουλίου** (C-358/14, [EU:C:2016:323](#)). Με αυτήν, το Δικαστήριο απέρριψε την προσφυγή ακυρώσεως την οποία άσκησε το κράτος μέλος για να προσβάλει το κύρος ορισμένων διατάξεων της οδηγίας 2014/40, μεταξύ αυτών και του άρθρου 7, παράγραφος 1, που απαγορεύει τη διάθεση στην αγορά προϊόντων καπνού με χαρακτηριστικό άρωμα/γεύση, όπως η μινθόλη. Προς στήριξη της προσφυγής της, η Πολωνία προέβαλε τρεις λόγους ακυρώσεως, οι οποίοι αφορούσαν, αντιστοίχως, παράβαση του άρθρου 114 ΣΛΕΕ, παραβίαση της αρχής της αναλογικότητας και παραβίαση της αρχής της επικουρικότητας.

Πρώτον, ως προς τον λόγο με τον οποίο υποστηρίχθηκε ότι το άρθρο 114 ΣΛΕΕ δεν ήταν η ενδεδειγμένη νομική βάση για τη θέσπιση των προσβαλλόμενων διατάξεων, το Δικαστήριο υπενθύμισε κατ' αρχάς ότι οι συντάκτες της Συνθήκης, χρησιμοποιώντας στο άρθρο 114 ΣΛΕΕ τη φράση «μέτρα σχετικά με την προσέγγιση», θέλησαν να αναγνωρίσουν στον νομοθέτη της Ένωσης κάποια διακριτική ευχέρεια ως προς το ποια είναι η πιο ενδεδειγμένη τεχνική προσεγγίσεως για την επίτευξη του επιδιωκόμενου αποτελέσματος,

78| Αποφάσεις του Δικαστηρίου της 4ης Μαΐου 2016, **Πολωνία κατά Κοινοβουλίου και Συμβουλίου** (C-358/14, [EU:C:2016:323](#)), **Pillbox 38** (C-477/14, [EU:C:2016:324](#)) και **Philip Morris Brands κ.λπ.** (C-547/14, [EU:C:2016:325](#)).

79| Οδηγία 2014/40/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 3ης Απριλίου 2014, για την προσέγγιση των νομοθετικών, κανονιστικών και διοικητικών διατάξεων των κρατών μελών σχετικά με την κατασκευή, την παρουσίαση και την πώληση προϊόντων καπνού και συναφών προϊόντων και την κατάργηση της οδηγίας 2001/37/ΕΚ (ΕΕ 2014, L 127, σ. 1).

ιδίως σε τομείς που χαρακτηρίζονται από σύνθετα τεχνικά ζητήματα. Αναλόγως των περιστάσεων, τα μέτρα αυτά ενδέχεται να συνίστανται στην επιβολή, σε όλα τα κράτη μέλη, της υποχρέωσης να επιτρέπουν την εμπορία του οικείου ή των οικείων προϊόντων, στην επιβολή τέτοιας υποχρέωσης αλλά υπό όρους ή ακόμη και στην απαγόρευση, προσωρινή ή οριστική, της εμπορίας ενός ή ορισμένων προϊόντων. Το Δικαστήριο έκρινε εν συνεχεία ότι η εξάλειψη των αποκλίσεων μεταξύ των διαφόρων εθνικών ρυθμίσεων, ιδίως μέσω της απαγορεύσεως, σε επίπεδο Ένωσης, ορισμένων πρόσθετων ουσιών στα προϊόντα καπνού, αποσκοπεί στη διευκόλυνση της ορθής λειτουργίας της εσωτερικής αγοράς σε σχέση με αυτά τα προϊόντα. Επομένως, τίποτε δεν δικαιολογεί το συμπέρασμα ότι ο νομοθέτης της Ένωσης, θεσπίζοντας ευέλικτους μηχανισμούς με τους οποίους εξουσιοδότησε την Επιτροπή να ορίσει ποια προϊόντα καπνού έχουν χαρακτηριστικό άρωμα/γεύση, υπερέβη τα όρια της διακριτικής ευχέρειας που του αναγνωρίζει το άρθρο 114 ΣΛΕΕ.

Δεύτερον, το Δικαστήριο συνήγαγε το συμπέρασμα ότι η επίμαχη απαγόρευση αποτελεί πρόσφορο μέσο για την επίτευξη ενός διττού σκοπού, ο οποίος συνίσταται στη διευκόλυνση της ομαλής λειτουργίας της εσωτερικής αγοράς όσον αφορά τα προϊόντα καπνού, με σημείο αφετηρίας ένα υψηλό επίπεδο προστασίας της υγείας, ιδίως των νέων. Πράγματι, ορισμένα αρώματα/γεύσεις είναι ιδιαίτερα ελκυστικά για τους τελευταίους και διευκολύνουν τη μύησή τους στο κάπνισμα. Ως προς το αν είναι αναγκαία η απαγόρευση κάθε χαρακτηριστικού αρώματος/γεύσεως, το Δικαστήριο επισήμανε ότι ο νομοθέτης της Ένωσης μπορούσε νομίμως, στο πλαίσιο της άσκησης της ευρείας διακριτικής του ευχέρειας, να επιβάλει παρόμοια απαγόρευση, εφόσον τα λιγότερο επαχθή μέτρα τα οποία προτείνει η Πολωνία δεν είναι, κατά τα φαινόμενα, εξίσου πρόσφορα για την επίτευξη του επιδιωκόμενου σκοπού. Επιπλέον, ο νομοθέτης της Ένωσης, σταθμίζοντας τις οικονομικές επιπτώσεις της απαγορεύσεως σε όλα τα κράτη μέλη με την απαίτηση να διασφαλίσει υψηλό επίπεδο προστασίας της υγείας, μερίμνησε ώστε να μετριαστούν οι αρνητικές συνέπειες της απαγορεύσεως της χρησιμοποίησής της μινθόλης ως χαρακτηριστικού αρώματος/γεύσεως. Συνεπώς, το Δικαστήριο κατέληξε ότι το επίδικο μέτρο δεν πρέπει να θεωρηθεί αντίθετο προς την αρχή της αναλογικότητας.

Τέλος, ως προς τον λόγο ακυρώσεως με τον οποίο υποστηρίχθηκε ότι δεν τηρήθηκε η αρχή της επικουρικότητας, το Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι, λόγω της αλληλεξαρτήσεως μεταξύ των δύο πτυχών του σκοπού που επιδιώκει η οδηγία 2014/40, αυτός θα μπορούσε να υλοποιηθεί καλύτερα σε επίπεδο Ένωσης απ' ό,τι σε επίπεδο κρατών μελών. Ούτε αποδείχθηκε ενώπιον του Δικαστηρίου ότι η κατανάλωση προϊόντων καπνού με μινθόλη εμφανιζόταν, κατά βάση, εντοπισμένη σε ορισμένα μόνον κράτη μέλη.

6. ΚΑΛΛΥΝΤΙΚΑ ΠΡΟΪΟΝΤΑ

Με την απόφαση της 21ης Σεπτεμβρίου 2016 *European Federation for Cosmetic Ingredients* (C-592/14, [EU:C:2016:703](#)), το Δικαστήριο ερμήνευσε το άρθρο 18, παράγραφος 1, στοιχείο β', του κανονισμού (ΕΚ) 1223/2009⁸⁰, σχετικά με την απαγόρευση της διαθέσεως στην αγορά καλλυντικών προϊόντων που περιέχουν συστατικά τα οποία, προκειμένου να ικανοποιηθούν οι απαιτήσεις του εν λόγω κανονισμού, αποτέλεσαν αντικείμενο δοκιμών σε ζώα. Η διαφορά της κύριας δίκης αφορούσε επαγγελματική ένωση η οποία εκπροσωπεί παρασκευαστές συστατικών χρησιμοποιούμενων για καλλυντικά προϊόντα εντός της Ένωσης και η οποία αριθμούσε, μεταξύ των μελών της, ορισμένα που είχαν πραγματοποιήσει, εκτός του εδάφους της Ένωσης, δοκιμές σε ζώα ώστε να μπορέσουν να διαθέσουν τα προϊόντα τους προς πώληση σε τρίτες χώρες.

Πρώτον, λαμβάνοντας υπόψη το όλο πλαίσιο και τους σκοπούς του κανονισμού 1223/2009, το Δικαστήριο παρατήρησε ότι αυτός έχει ως σκοπό, αφενός, να ορίσει τις προϋποθέσεις υπό τις οποίες τα καλλυντικά

80 | Κανονισμός (ΕΚ) 1223/2009 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 30ής Νοεμβρίου 2009, για τα καλλυντικά προϊόντα (ΕΕ 2009, L 342, σ. 59).

προϊόντα μπορούν να κυκλοφορούν στην αγορά της Ένωσης και, αφετέρου, να διασφαλίσει υψηλό επίπεδο προστασίας της ανθρώπινης υγείας, μεριμνώντας συγχρόνως για την καλή μεταχείριση των ζώων μέσω της απαγορεύσεως των δοκιμών σε ζώα. Μόνον εκείνα τα αποτελέσματα δοκιμών σε ζώα τα οποία μνημονεύονται στην έκθεση ασφάλειας του καλλυντικού προϊόντος μπορούν να θεωρηθούν προερχόμενα από δοκιμές που πραγματοποιήθηκαν προκειμένου να πληρούνται οι απαιτήσεις του κανονισμού. Άνευ σημασίας είναι το αν οι δοκιμές σε ζώα ήταν απαραίτητες προκειμένου να επιτραπεί η εμπορία του προϊόντος σε τρίτες χώρες.

Δεύτερον, το Δικαστήριο κατέστησε σαφές ότι το δίκαιο της Ένωσης δεν προβαίνει σε καμία διαφοροποίηση ανάλογα με τον τόπο όπου πραγματοποιήθηκαν οι δοκιμές σε ζώα. Σκοπός του κανονισμού 1223/2009 είναι να προαγάγει την εφαρμογή εναλλακτικών μεθόδων, οι οποίες δεν συνεπάγονται τη χρήση ζώων προς επίτευξη του στόχου της ασφάλειας των καλλυντικών προϊόντων. Η υλοποίηση του σκοπού αυτού θα διακυβευόταν σοβαρά αν ήταν δυνατό να παρακαμφθούν οι απαγορεύσεις που προβλέπονται από το δίκαιο της Ένωσης, μέσω της πραγματοποιήσεως, σε τρίτες χώρες, των δοκιμών στα ζώα. Ως εκ τούτου, το Δικαστήριο κατέληξε ότι η τοποθέτηση στην αγορά της Ένωσης καλλυντικών προϊόντων των οποίων ορισμένα συστατικά έχουν αποτελέσει αντικείμενο δοκιμών σε ζώα εκτός του εδάφους της Ένωσης, προκειμένου να επιτραπεί η εμπορία τους σε τρίτες χώρες, μπορεί να απαγορευθεί αν τα πορίσματα των ίδιων δοκιμών χρησιμοποιούνται για να αποδειχθεί η ασφάλεια των προϊόντων αυτών με σκοπό τη διάθεσή τους στην αγορά της Ένωσης.

XIV. ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΣΥΜΒΑΣΕΙΣ

Στη διάρκεια του 2016, το Δικαστήριο εξέδωσε πολλές σημαντικές αποφάσεις, μεταξύ άλλων για την έννοια του όρου «δημόσια σύμβαση», για τις τεχνικές και/ή επαγγελματικές ικανότητες των οικονομικών φορέων, καθώς και για ορισμένες από τις δικονομικές απαιτήσεις που απορρέουν από την οδηγία 89/665/ΕΟΚ⁸¹.

Με την απόφαση της 2ας Ιουνίου 2016 *Falk Pharma* (C-410/14, [EU:C:2016:399](#)), το Δικαστήριο διευκρίνισε την έννοια του όρου «δημόσια σύμβαση», όπως χρησιμοποιείται στο άρθρο 1, παράγραφος 2, στοιχείο α', της οδηγίας 2004/18/ΕΚ⁸². Αντίδικοι στην υπόθεση της κύριας δίκης ήταν μια εταιρία διανομής φαρμάκων και ένα ταμείο ασφαλίσεως υγείας, ενώ αντικείμενο της διαφοράς ήταν η διαδικασία που κίνησε το ταμείο προκειμένου να συνάψει σειρά συμφωνιών ίδιου περιεχομένου με επιχειρήσεις οι οποίες εμπορεύονται συγκεκριμένο φάρμακο. Η εταιρία θεώρησε ότι η διαδικασία αυτή υπόκειται κανονικά στο δίκαιο των δημόσιων συμβάσεων.

Το Δικαστήριο αποφάνθηκε επ' αυτού ότι δεν συνιστά δημόσια σύμβαση, κατά την έννοια της προαναφερθείσας διατάξεως, ένα σύστημα συμφωνιών στο πλαίσιο του οποίου δημόσιος φορέας επιδιώκει την προμήθεια προϊόντων από την αγορά διά της συνάψεως συμβάσεων, καθ' όλη τη διάρκεια της ισχύος του συστήματος αυτού, με όποιον οικονομικό φορέα δεσμεύεται να παράσχει τα οικεία προϊόντα υπό προκαθορισμένους όρους, χωρίς να γίνεται επιλογή μεταξύ των ενδιαφερόμενων οικονομικών φορέων, που είναι μάλιστα ελεύθεροι να προσχωρήσουν στο σύστημα καθ' όλη τη διάρκεια της ισχύος του. Πράγματι, το γεγονός ότι δεν επιλέγεται ένας οικονομικός φορέας για να του ανατεθεί αποκλειστική

81 | Οδηγία 89/665/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 21ης Δεκεμβρίου 1989, για το συντονισμό των νομοθετικών, κανονιστικών και διοικητικών διατάξεων περί της εφαρμογής των διαδικασιών προσφυγής στον τομέα της σύναψης συμβάσεων κρατικών προμηθειών και δημοσίων έργων (ΕΕ 1989, L 395, σ. 33), όπως τροποποιήθηκε με την οδηγία 2007/66/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 11ης Δεκεμβρίου 2007 (ΕΕ 2007, L 335, σ. 31).

82 | Οδηγία 2004/18/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 31ης Μαρτίου 2004, περί συντονισμού των διαδικασιών σύναψης δημόσιων συμβάσεων έργων, προμηθειών και υπηρεσιών (ΕΕ 2004, L 134, σ. 114).

σύμβαση έχει ως συνέπεια να μη συντρέχει ανάγκη να οριοθετηθούν οι ενέργειες της αναθέτουσας αρχής βάσει των συγκεκριμένων κανόνων της οδηγίας 2004/18, όπως συμβαίνει όταν πρέπει να αποκλειστεί το ενδεχόμενο να ευνοηθούν οι ημεδαποί οικονομικοί φορείς κατά την ανάθεση της συμβάσεως. Πάντως, η ως άνω «διαδικασία εγκρίσεως», από τη στιγμή που παρουσιάζει διασυννοριακό ενδιαφέρον, πρέπει να σχεδιάζεται και να οργανώνεται σύμφωνα με τους θεμελιώδεις κανόνες της Συνθήκης ΛΕΕ, ιδίως δε με τις αρχές της απαγορεύσεως των διακρίσεων και της ίσης μεταχειρίσεως των οικονομικών φορέων. Στην περίπτωση αυτή, να μην τα κράτη μέλη διαθέτουν κάποια διακριτική ευχέρεια, πλην όμως η υποχρέωση διαφάνειας σημαίνει ότι είναι απαραίτητο να δοθεί επαρκής δημοσιότητα, για να μπορούν οι πιθανώς ενδιαφερόμενοι οικονομικοί φορείς να ενημερωθούν δεόντως σχετικά με τη διεξαγωγή και τα ουσιαστικά χαρακτηριστικά της διαδικασίας εγκρίσεως.

Με την απόφαση της 7ης Απριλίου 2016 *Partner Apelski Dariusz* (C-324/14, [EU:C:2016:214](#)) και με την απόφαση της 14ης Ιουλίου 2016 *Wrocław - Miasto na prawach powiatu* (C-406/14, [EU:C:2016:562](#)), το Δικαστήριο ερμήνευσε τι σημαίνει ο όρος «τεχνικές και/ή επαγγελματικές ικανότητες» των οικονομικών φορέων, κατά την έννοια της οδηγίας 2004/18. Επιπλέον, στην πρώτη από τις υποθέσεις αυτές, αποφάνθηκε και επί των αρχών της ίσης μεταχειρίσεως και της απαγορεύσεως των διακρίσεων μεταξύ των οικονομικών φορέων.

Στην υπόθεση *PARTNER Apelski Dariusz*, η υπηρεσία καθαριότητας του Δήμου της Βαρσοβίας απέκλεισε μια εταιρία από διαδικασία για την ανάθεση δημόσιας συμβάσεως με αντικείμενο τον καθαρισμό των οδών του Δήμου επειδή δεν πείστηκε, ως αναθέτουσα αρχή, ότι η εταιρία μπορούσε να εκτελέσει προσηκόντως τη σύμβαση, δεδομένου ότι μέρος της προσφοράς που είχε υποβληθεί περιελάμβανε υπηρεσίες οι οποίες επρόκειτο να παρασχεθούν από τρίτο φορέα, με έδρα σε διαφορετική πόλη, σχετικά απομακρυσμένη από τη Βαρσοβία. Το Δικαστήριο υπενθύμισε κατ' αρχάς ότι το άρθρο 47, παράγραφος 2, και το άρθρο 48, παράγραφος 3, της οδηγίας 2004/18, σε συνδυασμό με το άρθρο 44, παράγραφος 2, της ίδιας οδηγίας, αναγνωρίζουν το δικαίωμα κάθε οικονομικού φορέα να στηρίζεται, για ορισμένη σύμβαση, στις ικανότητες άλλων φορέων, ασχέτως της φύσεως των δεσμών που υφίστανται μεταξύ τους, εφόσον αποδεικνύεται στην αναθέτουσα αρχή ότι ο υποψήφιος ή προσφέρων θα έχει όντως στη διάθεσή του τους πόρους των φορέων αυτών, οι οποίοι είναι αναγκαίοι για την εκτέλεση της συμβάσεως. Εντούτοις, η άσκηση του δικαιώματος αυτού μπορεί να περιοριστεί υπό εξαιρετικές περιστάσεις. Ειδικότερα, δεν αποκλείεται το ενδεχόμενο, αφενός, να υπάρχουν εργασίες με ιδιαιτερότητες οι οποίες απαιτούν συγκεκριμένη ικανότητα που δεν μπορεί να προκύψει ως άθροισμα της ελάχιστονης ικανότητας περισσότερων φορέων και, αφετέρου, υπό ειδικές περιστάσεις και λαμβανομένων υπόψη της φύσεως και των σκοπών ορισμένης συμβάσεως, οι ικανότητες ενός τρίτου φορέα, οι οποίες είναι αναγκαίες για την εκτέλεσή της, να μην είναι δυνατό να μεταβιβαστούν στον προσφέροντα. Συνεπώς, υπό τέτοιες περιστάσεις, ο προσφέρων μπορεί να επικαλείται τις ικανότητες τρίτου φορέα μόνον αν ο τελευταίος έχει άμεση και προσωπική συμμετοχή στην εκτέλεση της συμβάσεως.

Επιπλέον, κατά το άρθρο 48, παράγραφοι 2 και 3, της οδηγίας 2004/18, η αναθέτουσα αρχή δύναται, υπό ειδικές περιστάσεις και για την προσήκουσα εκτέλεση ορισμένης συμβάσεως, να θέσει ρητώς, είτε στην προκήρυξη διαγωνισμού είτε στη συγγραφή υποχρεώσεων, σαφείς κανόνες που να ρυθμίζουν το ζήτημα πότε και πώς ο οικονομικός φορέας μπορεί να στηρίζεται στις ικανότητες άλλων φορέων, εφόσον οι κανόνες αυτοί συνδέονται με το αντικείμενο και με τους σκοπούς της συμβάσεως και είναι σύμφωνοι προς την αρχή της αναλογικότητας.

Στην υπόθεση *Wrocław - Miasto na prawach powiatu*, ο Δήμος του Wrocław (Πολωνία) προσέβαλε απόφαση του Υπουργού Υποδομών και Ανάπτυξης, με την οποία επιβλήθηκε δημοσιονομική διόρθωση εις βάρος του Δήμου λόγω παραβάσεως της οδηγίας 2004/18. Η απόφαση αφορούσε ρήτρα η οποία είχε περιληφθεί στη συγγραφή υποχρεώσεων διαγωνισμού για τη σύναψη δημόσιας συμβάσεως έργου συγχρηματοδοτούμενου από την Ένωση και προέβλεπε ότι ο προσφέρων δεσμευόταν να εκτελέσει με δικούς του πόρους τουλάχιστον το 25 % των οικείων εργασιών. Το Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι δεν επιτρέπεται η αναθέτουσα αρχή να ορίζει,

με ρήτρα στη συγγραφή υποχρεώσεων μιας δημόσιας συμβάσεως, ότι ο μελλοντικός ανάδοχος θα πρέπει να εκτελέσει, κατά ένα ορισμένο ποσοστό, εξ ιδίων πόρων το έργο το οποίο αφορά η σύμβαση. Πράγματι, από τη μία πλευρά, το άρθρο 48, παράγραφος 3, της οδηγίας 2004/18 αναγνωρίζει ρητώς στους προσφέροντες απεριόριστη, κατ' αρχήν, δυνατότητα να στηριχθούν σε υπεργολαβίες για την εκτέλεση συμβάσεως. Από την άλλη πλευρά, όταν τα έγγραφα του διαγωνισμού απαιτούν από τους προσφέροντες να προσδιορίσουν στις προσφορές τους ποιο τμήμα της συμβάσεως προτίθενται να αναθέσουν σε υπεργολάβους, η αναθέτουσα αρχή έχει, ομολογουμένως, το δικαίωμα να απαγορεύσει τη χρήση υπεργολάβων για βασικά τμήματα της συμβάσεως, εφόσον δεν έχει μπορέσει να ελέγξει τις ικανότητές τους κατά το στάδιο της εξέτασης των προσφορών και της επιλογής του αναδόχου. Εντούτοις, είναι διαφορετικό το περιεχόμενο ρήτρας που θέτει περιορισμούς στη χρήση υπεργολαβιών ως προς τμήμα της συμβάσεως καθοριζόμενο με τρόπο γενικό και αφηρημένο υπό τη μορφή ποσοστού αυτής, και μάλιστα ανεξαρτήτως της δυνατότητας ελέγχου των ικανοτήτων τυχόν υπεργολάβων και χωρίς οποιαδήποτε αναφορά από την οποία να προκύπτει αν πρόκειται για βασικά καθήκοντα.

Τέλος, η απόφαση **PFE** (C-689/13, [EU:C:2016:199](#))⁸³ στάθηκε αφορμή για να αποσαφηνίσει το Δικαστήριο τις δικονομικές απαιτήσεις που απορρέουν από την οδηγία 89/665, σε περιπτώσεις όπου, κατόπιν της διεξαγωγής διαδικασίας για τη σύναψη δημόσιας συμβάσεως, τόσο διαγωνιζόμενος του οποίου η προσφορά απορρίφθηκε όσο και ο ανάδοχος ασκούν προσφυγές ζητώντας καθένας τον αποκλεισμό του άλλου. Αφενός, το Δικαστήριο υπενθύμισε ότι καθένας από τους δύο διαδίκους έχει συμφέρον να απορριφθεί η προσφορά των λοιπών διαγωνιζομένων. Επομένως, η αντίθετη προσφυγή του αναδόχου δεν μπορεί να έχει ως αποτέλεσμα την απόρριψη της προσφυγής που άσκησε κατά της αποφάσεως περί αναθέσεως ένας διαγωνιζόμενος του οποίου η προσφορά δεν επελέγη, στην περίπτωση όπου στο πλαίσιο της ίδιας ένδικης διαδικασίας αμφισβητείται το νομότυπο της προσφοράς του κάθε οικονομικού φορέα. Αφετέρου, δεν ασκούν επιρροή ως προς την εφαρμογή της ως άνω νομολογιακής αρχής ούτε ο συνολικός αριθμός των μετεχόντων στη διαδικασία για τη σύναψη της δημόσιας συμβάσεως, ούτε ο αριθμός των μετεχόντων που άσκησαν προσφυγή, ούτε τυχόν διαφορές μεταξύ των λόγων τους οποίους αυτοί προβάλλουν.

XV. ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΑΙ ΝΟΜΙΣΜΑΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

Στον τομέα αυτόν, το 2016 σηματοδεύτηκε από τρεις αποφάσεις του Δικαστηρίου, εκ των οποίων οι δύο πρώτες αφορούν το πρόγραμμα στηρίξεως του τραπεζικού τομέα της Κύπρου και η τρίτη την ανακεφαλαιοποίηση μιας ιρλανδικής τράπεζας υπό συνθήκες σοβαρής διαταραχής της οικονομίας και του χρηματοπιστωτικού συστήματος.

Στις 20 Σεπτεμβρίου 2016, το τμήμα μείζονος συνθέσεως του Δικαστηρίου εξέδωσε τις αποφάσεις **Μαλλής κ.λπ. κατά Επιτροπής και ΕΚΤ** (C-105/15 P έως C-109/15 P, [EU:C:2016:702](#)), καθώς και **Ledra Advertising κ.λπ. κατά Επιτροπής και ΕΚΤ** (C-8/15 P έως C-10/15 P, [EU:C:2016:701](#)).

Με την πρώτη απόφαση, το Δικαστήριο απέρριψε τις αιτήσεις αναιρέσεως πέντε διατάξεων του Γενικού Δικαστηρίου⁸⁴, με τις οποίες είχαν απορριφθεί ως απαράδεκτες οι προσφυγές ακυρώσεως κατά της δηλώσεως της Ευρωομάδας της 25ης Μαρτίου 2013, σχετικά με την αναδιάρθρωση του κυπριακού τραπεζικού τομέα. Το Δικαστήριο επικύρωσε την κρίση του Γενικού Δικαστηρίου ότι η δήλωση της Ευρωομάδας δεν μπορούσε να

83| Βλ. τον τίτλο V «Μέσα ένδικης προστασίας βάσει του δικαίου της Ένωσης», για την παρουσίαση του σχετικού τμήματος της αποφάσεως αυτής.

84| Διατάξεις του Γενικού Δικαστηρίου της 16ης Οκτωβρίου 2014, **Μαλλής και Μαλλή κατά Επιτροπής και ΕΚΤ** (T-327/13, [EU:T:2014:909](#)), **Ταμείο Προνοίας Προσωπικού Τραπεζής Κύπρου κατά Επιτροπής και ΕΚΤ** (T-328/13, [EU:T:2014:906](#)), **Χατζηθωμά κατά Επιτροπής και ΕΚΤ** (T-329/13, [EU:T:2014:908](#)), **Χατζηγιάννου κατά Επιτροπής και ΕΚΤ** (T-330/13, [EU:T:2014:904](#)) και **Νικολάου κατά Επιτροπής και ΕΚΤ** (T-331/13, [EU:T:2014:905](#)).

νοηθεί ως κοινή πράξη της Επιτροπής και της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας (στο εξής: ΕΚΤ) με υποχρεωτικά έννομα αποτελέσματα. Τούτο διότι τα καθήκοντα που ανατίθενται στην Επιτροπή και στην ΕΚΤ στο πλαίσιο της Συνθήκης για τη θέσπιση του Ευρωπαϊκού Μηχανισμού Σταθερότητας (Συνθήκη ΕΜΣ) δεν συνεπάγονται άσκηση δικής τους εξουσίας λήψεως αποφάσεων, κατά μείζονα δε λόγο αφού οι ενέργειες των δύο αυτών θεσμικών οργάνων στο πλαίσιο της συγκεκριμένης Συνθήκης δεσμεύουν μόνον τον ΕΜΣ. Το γεγονός ότι η Επιτροπή και η ΕΚΤ συμμετέχουν στις συνεδριάσεις της Ευρωομάδας δεν μεταβάλλει τον χαρακτήρα των δηλώσεων της τελευταίας. Εξάλλου, η επίδικη δήλωση της Ευρωομάδας δεν περιέχει κανένα στοιχείο που να συνιστά έκφραση αποφάσεως της Επιτροπής και της ΕΚΤ να επιβληθεί στην Κύπρο νομική υποχρέωση να εφαρμόσει τα προβλεπόμενα από τη δήλωση μέτρα, αλλά έχει αμιγώς πληροφοριακό χαρακτήρα και αποσκοπεί στην ενημέρωση του κοινού για την ύπαρξη μιας πολιτικής συμφωνίας μεταξύ της Ευρωομάδας και των κυπριακών αρχών, η οποία εκφράζει την κοινή τους βούληση να διεξάγουν διαπραγματεύσεις επί τη βάση της δηλώσεως αυτής.

Αντιθέτως, με τη δεύτερη απόφαση, το Δικαστήριο δέχθηκε τις αιτήσεις αναιρέσεως τριών διατάξεων του Γενικού Δικαστηρίου⁸⁵, με τις οποίες είχαν απορριφθεί ως εν μέρει απαράδεκτες και εν μέρει αβάσιμες οι προσφυγές ακυρώσεως και οι αγωγές αποζημιώσεως που σχετίζονταν με τη σύναψη μνημονίου κατανόησης, μεταξύ της Κύπρου και του ΕΜΣ, για τους ειδικούς όρους οικονομικής πολιτικής. Κατά το Δικαστήριο, το γεγονός ότι οι δραστηριότητες που ανατίθενται στην Επιτροπή και στην ΕΚΤ στο πλαίσιο της Συνθήκης ΕΜΣ δεν συνεπάγονται άσκηση δικής τους εξουσίας λήψεως αποφάσεων και δεσμεύουν μόνον τον ΕΜΣ επ' ουδενί σημαίνει ότι είναι αδύνατο να ζητηθεί αποζημίωση από τα δύο αυτά θεσμικά όργανα λόγω της προβαλλόμενης ως παράνομης συμπεριφοράς τους κατά τη σύναψη μνημονίου κατανόησης εξ ονόματος του ΕΜΣ. Πράγματι, τα καθήκοντα που ανατίθενται στην Επιτροπή και στην ΕΚΤ στο πλαίσιο της Συνθήκης ΕΜΣ δεν αλλοιώνουν τις αρμοδιότητες τις οποίες αναθέτουν οι Συνθήκες ΕΕ και ΛΕΕ στα εν λόγω θεσμικά όργανα. Ειδικότερα, η Επιτροπή διατηρεί, και στο πλαίσιο της Συνθήκης ΕΜΣ, τον ρόλο του θεματοφύλακα των Συνθηκών, οπότε θα όφειλε να μην υπογράψει μνημόνιο κατανόησης σε περίπτωση που αμφέβαλλε για τη συμβατότητά του με το δίκαιο της Ένωσης. Το Δικαστήριο συνήγαγε εκ των ανωτέρω ότι το Γενικό Δικαστήριο υπέπεσε σε νομικό σφάλμα κρίνοντας ότι δεν ήταν αρμόδιο να εξετάσει τις αγωγές αποζημιώσεως οι οποίες στηρίζονταν στον παράνομο χαρακτήρα ορισμένων όρων του μνημονίου κατανόησης, απλώς και μόνον επειδή διαπίστωσε ότι ούτε η Επιτροπή ούτε η ΕΚΤ είχαν τυπικώς την ευθύνη για την υιοθέτηση των οικείων όρων.

Εξάλλου, εκτιμώντας ότι η διαφορά είναι ώριμη προς εκδίκαση, το Δικαστήριο έκανε χρήση της εξουσίας του να αποφανθεί το ίδιο επί των αγωγών αποζημιώσεως. Υπενθύμισε συναφώς ότι για να στοιχειοθετηθεί η εξωσυμβατική ευθύνη της Ένωσης πρέπει να συντρέχει ένα σύνολο προϋποθέσεων και ότι για να πληρούται η πρώτη εξ αυτών, σχετικά με τον παράνομο χαρακτήρα της συμπεριφοράς η οποία προσάπτεται στην Ένωση, είναι απαραίτητο να αποδειχθεί κατάφωρη παράβαση κανόνα δικαίου που απονέμει δικαιώματα σε ιδιώτες. Σε σχέση με την προϋπόθεση αυτή, το Δικαστήριο επισήμανε ότι ο κρίσιμος εν προκειμένω κανόνας δικαίου που απονέμει δικαιώματα σε ιδιώτες είναι το άρθρο 17, παράγραφος 1, του Χάρτη, το οποίο ορίζει ότι κάθε πρόσωπο δικαιούται να είναι κύριος των νομίμως κτηθέντων αγαθών του. Μολονότι δε ο Χάρτης δεν απευθύνεται στα κράτη μέλη —όταν δεν τίθεται ζήτημα εφαρμογής του δικαίου της Ένωσης εκ μέρους τους—, απευθύνεται εντούτοις χωρίς περιορισμό στα θεσμικά όργανα, ακόμη και σε περίπτωση που ενεργούν εκτός του νομικού πλαισίου της Ένωσης, όπως συμβαίνει στο πλαίσιο του ΕΜΣ. Ως εκ τούτου, η Επιτροπή οφείλει να μεριμνά ώστε μνημόνια κατανόησης όπως το επίδικο να είναι συμβατά με τα θεμελιώδη δικαιώματα τα οποία κατοχυρώνονται στον Χάρτη. Ωστόσο, κατά το Δικαστήριο, αυτή η προϋπόθεση στοιχειοθετήσεως της εξωσυμβατικής ευθύνης της Ένωσης δεν πληρούται στην προκειμένη περίπτωση. Τούτο διότι η σύναψη του επίδικου μνημονίου κατανόησης εξυπηρετεί σκοπό γενικού συμφέροντος τον οποίο επιδιώκει η Ένωση, ήτοι τη διασφάλιση της σταθερότητας του τραπεζικού συστήματος της ζώνης του ευρώ. Λαμβανομένων υπόψη τόσο του ανώτερου σκοπού όσο και της φύσεως

85| Διατάξεις του Γενικού Δικαστηρίου της 10ης Νοεμβρίου 2014, *Ledra Advertising κατά Επιτροπής και ΕΚΤ* (Τ-289/13, [ΕΥ:Τ:2014:981](#)), *Ελευθερίου κ.λπ. κατά Επιτροπής και ΕΚΤ* (Τ-291/13, [ΕΥ:Τ:2014:978](#)) και *Θεοφίλου κατά Επιτροπής και ΕΚΤ* (Τ-293/13, [ΕΥ:Τ:2014:979](#)).

των υπό εξέταση μέτρων, με δεδομένο τον επικείμενο κίνδυνο οικονομικής ζημίας τον οποίο διέτρεχαν οι καταθέτες σε περίπτωση πτωχεύσεως των δύο τραπεζών που αφορούσαν τα μέτρα, δεν είναι δυνατό να γίνει δεκτό ότι αυτά αποτελούν δυσανάλογη και ανεπίτρεπτη παρέμβαση, συνεπαγόμενη προσβολή της ίδιας της ουσίας του δικαιώματος ιδιοκτησίας των καταθετών, ούτε, επομένως, μπορούν να χαρακτηριστούν ως αδικαιολόγητοι περιορισμοί.

Με την απόφαση της 8ης Νοεμβρίου 2016 **Dowling κ.λπ.** (C-41/15, [EU:C:2016:836](#)), το τμήμα μείζονος συνθέσεως εξέτασε αν ήταν συμβατή με το δίκαιο της Ένωσης η υποχρεωτική ανακεφαλαιοποίηση τράπεζας, η οποία αποφασίστηκε από τις ιρλανδικές δημόσιες αρχές, χωρίς τη συναίνεση της γενικής συνέλευσης της τράπεζας, υπό συνθήκες σοβαρής διαταραχής της οικονομίας και του χρηματοπιστωτικού συστήματος του κράτους μέλους. Μέλη της διοικήσεως και μέτοχοι της εταιρίας που έλεγχε την τράπεζα στράφηκαν κατά του Ιρλανδού Υπουργού Οικονομικών και προσέβαλαν τη δικαστική διαταγή την οποία εξέδωσε, κατόπιν αιτήσεώς του, το High Court, υποχρεώνοντας την εταιρία να αυξήσει το μετοχικό της κεφάλαιο και να εκδώσει, υπέρ του Υπουργού, νέες μετοχές για ποσό χαμηλότερο της ονομαστικής τους αξίας. Αυτό το μέτρο ανακεφαλαιοποίησης του εν λόγω χρηματοπιστωτικού ιδρύματος ελήφθη στο πλαίσιο της αναδιαρθρώσεως των ημεδαπών τραπεζών κατ' εφαρμογήν των δεσμεύσεων που ανέλαβε η Ιρλανδία δυνάμει της εκτελεστικής αποφάσεως 2011/77/ΕΕ σχετικά με την παροχή ενωσιακής χρηματοδοτικής συνδρομής στην Ιρλανδία ⁸⁶.

Το Δικαστήριο τόνισε συναφώς ότι η οδηγία 77/91/ΕΟΚ ⁸⁷ στοχεύει σε μια ελάχιστη ισοδύναμη προστασία τόσο των μετόχων όσο και των πιστωτών των ανώνυμων εταιριών. Τα μέτρα τα οποία προβλέπει η οδηγία τόσο για τη σύσταση των εταιριών αυτών όσο και για τη διατήρηση, την αύξηση και τη μείωση του κεφαλαίου τους εγγυώνται μια τέτοια προστασία έναντι των αποφάσεων των οργάνων τους και αφορούν, επομένως, τη συνήθη λειτουργία τους.

Όμως, η επίμαχη εν προκειμένω δικαστική διαταγή συνιστά έκτακτο μέτρο το οποίο, αφενός, εντάσσεται σε μια συγκυρία σοβαρής διαταραχής της οικονομίας και του χρηματοπιστωτικού συστήματος του οικείου κράτους μέλους και, αφετέρου, αποσκοπεί στην αντιμετώπιση μιας συστημικής απειλής για τη χρηματοπιστωτική σταθερότητα της Ένωσης. Κατά συνέπεια, η οδηγία 77/91 δεν απαγορεύει παρόμοιο έκτακτο μέτρο το οποίο λαμβάνουν οι εθνικές αρχές, υπό συνθήκες σοβαρής διαταραχής της οικονομίας, χωρίς την έγκριση της γενικής συνέλευσης μιας εταιρίας, προς αποτροπή ενός συστημικού κινδύνου για την Ένωση. Κατά το Δικαστήριο, καίτοι υφίσταται σαφές δημόσιο συμφέρον προς διασφάλιση ισχυρής και συνεπούς προστασίας των μετόχων και των πιστωτών σε ολόκληρη την Ένωση, το συμφέρον αυτό δεν μπορεί, πάντως, να θεωρηθεί ότι υπερέχει σε κάθε περίπτωση του δημόσιου συμφέροντος προς διασφάλιση της σταθερότητας του χρηματοπιστωτικού συστήματος που θεσπίζεται από τις Συνθήκες της Ένωσης.

86| Εκτελεστική απόφαση 2011/77/ΕΕ του Συμβουλίου, της 7ης Δεκεμβρίου 2010, σχετικά με την παροχή ενωσιακής χρηματοδοτικής συνδρομής στην Ιρλανδία (ΕΕ 2011, L 30, σ. 34).

87| Δεύτερη οδηγία 77/91/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 13ης Δεκεμβρίου 1976, περί συντονισμού των εγγυήσεων που απαιτούνται στα κράτη μέλη εκ μέρους των εταιριών, κατά την έννοια του άρθρου 58 δεύτερη παράγραφος της συνθήκης, για την προστασία των συμφερόντων των εταίρων και των τρίτων με σκοπό να καταστούν οι εγγυήσεις αυτές ισοδύναμες όσον αφορά τη σύσταση της ανωνύμου εταιρείας και τη διατήρηση και τις μεταβολές του κεφαλαίου της (ΕΕ ειδ. έκδ. 06/001, σ. 230).

XVI. ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

Στον τομέα αυτόν αξίζει να μνημονευθούν δύο αποφάσεις σχετικές με την απαγόρευση των διακρίσεων λόγω ηλικίας.

Πρώτον, με την απόφαση της 19ης Απριλίου 2016 **DI** (C-441/14, [EU:C:2016:278](#)), το τμήμα μείζονος συνθέσεως του Δικαστηρίου δέχθηκε ότι *είναι δυνατή η επίκληση της γενικής αρχής της απαγορεύσεως των διακρίσεων λόγω ηλικίας, όπως εξειδικεύεται στην οδηγία 2000/78/ΕΚ⁸⁸, ακόμη και σε διαφορά μεταξύ ιδιωτών, και αποσαφήνισε τις υποχρεώσεις του εθνικού δικαστή στην περίπτωση όπου η νομολογία των εθνικών δικαστηρίων είναι αντίθετη προς το δίκαιο της Ένωσης*. Στην υπόθεση της κύριας δίκης τέθηκε ζήτημα κύρους εθνικής ρυθμίσεως που στερεί από τον μισθωτό το δικαίωμά του σε αποζημίωση απόλυσης, εφόσον αυτός μπορεί να προβάλει έναντι του εργοδότη του αξίωση για την καταβολή σύνταξης γήρατος δυνάμει συνταξιοδοτικού προγράμματος στο οποίο είχε υπαχθεί πριν από τη συμπλήρωση του 50ού έτους της ηλικίας του, και τούτο ανεξαρτήτως της επιλογής του να παραμείνει στην αγορά εργασίας ή να συνταξιοδοτηθεί.

Το Δικαστήριο κατέστησε εξ αρχής σαφές ότι η οδηγία 2000/78 απλώς εξειδικεύει τη γενική αρχή της απαγορεύσεως των διακρίσεων λόγω ηλικίας σε θέματα απασχόλησης και εργασίας, οπότε μπορεί να γίνει επίκληση της αρχής αυτής και στο πλαίσιο διαφοράς μεταξύ ιδιωτών, προς αμφισβήτηση εθνικής ρυθμίσεως όπως η επίμαχη στην προκειμένη περίπτωση.

Το Δικαστήριο υπενθύμισε εν συνεχεία ότι η υποχρέωση των κρατών μελών προς επίτευξη συγκεκριμένου αποτελέσματος, όταν πρόκειται για την εφαρμογή οδηγιών, καταλαμβάνει και τις εθνικές δικαιοδοτικές αρχές. Το Δικαστήριο διευκρίνισε περαιτέρω ότι η απαίτηση σύμφωνης ερμηνείας περιλαμβάνει και την υποχρέωση των εθνικών δικαστηρίων να τροποποιούν, αν παρίσταται ανάγκη, την πάγια νομολογία τους σε περίπτωση που αυτή στηρίζεται σε ερμηνεία του εσωτερικού δικαίου η οποία δεν συμβιβάζεται με τους σκοπούς της εκάστοτε οδηγίας. Ούτε οι αρχές της ασφάλειας δικαίου και της προστασίας της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης, ούτε τυχόν δυνατότητα του ιδιώτη να εναγάγει το οικείο κράτος μέλος λόγω ευθύνης από παραβίαση του δικαίου της Ένωσης μπορούν να αναιρέσουν την ως άνω υποχρέωση.

Δεύτερον, με την απόφαση της 15ης Νοεμβρίου 2016 **Salaberria Sorondo** (C-258/15, [EU:C:2016:873](#)), το τμήμα μείζονος συνθέσεως του Δικαστηρίου κλήθηκε να κρίνει αν μπορούσε να στοιχειοθετηθεί *δυσμενής διάκριση λόγω ηλικίας σε περίπτωση που οι προσλήψεις αστυνομικών υπαλλήλων περιορίζονταν μόνο σε όσους υποψήφιους δεν είχαν συμπληρώσει ένα ανώτατο ηλικιακό όριο*. Η διαφορά της κύριας δίκης αναγόταν σε διαγωνισμό για προσλήψεις στο αστυνομικό σώμα της Αυτόνομης Κοινότητας της Χώρας των Βάσκων, στον οποίο οριζόταν ότι γίνονταν δεκτοί μόνον υποψήφιοι κάτω των 35 ετών. Ο ενδιαφερόμενος, ο οποίος ήταν άνω των 35 ετών, υποστήριξε ότι ο όρος αυτός αντέβαινε, μεταξύ άλλων, στην οδηγία 2000/78/ΕΚ⁸⁹.

Το Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι το άρθρο 2, παράγραφος 2, της οδηγίας 2000/78, σε συνδυασμό με το άρθρο 4, παράγραφος 1, της ίδιας οδηγίας, επιτρέπει εθνική ρύθμιση η οποία προβλέπει ότι οι υποψήφιοι για τις θέσεις εκείνων των υπαλλήλων του αστυνομικού σώματος που ασκούν το σύνολο των επιχειρησιακών ή εκτελεστικών καθηκόντων του σώματος αυτού δεν πρέπει να έχουν συμπληρώσει το 35ο έτος της ηλικίας τους. Η κατοχή ιδιαίτερων σωματικών ικανοτήτων, αναγκαίων για την εκπλήρωση των τριών βασικών αποστολών της Αστυνομίας της Αυτόνομης Κοινότητας της Χώρας των Βάσκων, ήτοι για την προστασία των ατόμων και των αγαθών, για την εξασφάλιση της απρόσκοπτης ασκήσεως των δικαιωμάτων και των

88| Οδηγία 2000/78/ΕΚ του Συμβουλίου, της 27ης Νοεμβρίου 2000, για τη διαμόρφωση γενικού πλαισίου για την ίση μεταχείριση στην απασχόληση και την εργασία (ΕΕ 2000, L 303, σ. 16).

89| Οδηγία 2000/78/ΕΚ του Συμβουλίου, της 27ης Νοεμβρίου 2000, για τη διαμόρφωση γενικού πλαισίου για την ίση μεταχείριση στην απασχόληση και την εργασία (ΕΕ 2000, L 303, σ. 16).

ελευθεριών όλων των πολιτών και για τη μέριμνα της ασφάλειάς τους, μπορεί να θεωρηθεί ουσιαστική και καθοριστική επαγγελματική προϋπόθεση, κατά την έννοια του άρθρου 4, παράγραφος 1, της οδηγίας 2000/78, για την άσκηση του λειτουργήματος αυτού. Συνεπώς, γίνεται δεκτό ότι παρόμοια ρύθμιση, αφενός, είναι πρόσφορη για την επίτευξη του σκοπού εξασφάλισης της επιχειρησιακής ετοιμότητας και της εύρυθμης λειτουργίας της οικείας αστυνομικής υπηρεσίας και, αφετέρου, δεν υπερβαίνει το μέτρο το οποίο είναι αναγκαίο για την υλοποίηση του εν λόγω σκοπού. Μάλιστα, ο σκοπός αυτός επιτάσσει, προς αποκατάσταση της ηλικιακής πυραμίδας του αστυνομικού σώματος, να μην αντιμετωπίζεται η κατοχή ιδιαίτερων σωματικών ικανοτήτων κατά τρόπο στατικό, με βάση το χρονικό σημείο των δοκιμασιών του διαγωνισμού προσλήψεως, αλλά, αντιθέτως, κατά τρόπο δυναμικό, με συνεκτίμηση των ετών τα οποία ο υπάλληλος πρόκειται να διανύσει στην υπηρεσία μετά την πρόσληψή του.

XVII. ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΩΝ ΚΑΤΑΝΑΛΩΤΩΝ

Στον τομέα αυτόν χρήζουν ιδιαίτερης προσοχής πέντε αποφάσεις. Η πρώτη αφορά τις συμβάσεις πιστώσεως για καταναλωτές, οι τρεις επόμενες τις καταχρηστικές ρήτρες και η τελευταία τους ισχυρισμούς που διατυπώνονται σε σχέση με τη διατροφική αξία των τροφίμων και με την επίδρασή τους στην υγεία.

Πρώτον, στις 21 Δεκεμβρίου 2016 εκδόθηκε από το τμήμα μείζονος συνθέσεως του Δικαστηρίου η απόφαση **Gutiérrez Naranjo** κ.λπ. (C-154/15, C-307/15 και C-308/15, [EU:C:2016:980](#)), σε συνεκδικασθείσες υποθέσεις σχετικές με τη νομολογία των ισπανικών δικαστηρίων η οποία περιορίζει, από χρονικής απόψεως, το δικαίωμα όσων καταναλωτών έχουν καταβάλει αχρεωστήτως ποσά δυνάμει καταχρηστικής ρήτρας κατά την έννοια της οδηγίας 93/13/ΕΟΚ⁹⁰ να τους επιστραφούν τα ποσά αυτά. Στο επίκεντρο των υποθέσεων αυτών βρίσκονταν ρήτρες που περιέχονταν σε συμβάσεις ενυπόθηκων δανείων και έθεταν ένα κατώτατο όριο, πέραν του οποίου ήταν αδύνατο να μειωθεί το κυμαινόμενο επιτόκιο. Μολονότι αυτές οι ρήτρες «κατώτατου επιτοκίου» είχαν κριθεί καταχρηστικές με προγενέστερη απόφαση του ανώτατου δικαστηρίου της Ισπανίας υπό το πρίσμα της νομολογίας του Δικαστηρίου επί της ερμηνείας της οδηγίας 93/13, το εν λόγω εθνικό δικαστήριο προσέδωσε στην κήρυξη της ακυρότητας των ρητρών αποτελέσματα μόνο για τον μεταγενέστερο της αποφάσεώς του χρόνο, σε σχέση με την επιστροφή αχρεωστήτως καταβληθέντων ποσών. Κατόπιν τούτου, τα αιτούντα δικαστήρια, ενώπιον των οποίων είχαν προσφύγει καταναλωτές που θίγονταν από την εφαρμογή των ρητρών «κατώτατου επιτοκίου», υπέβαλαν το ερώτημα αν συνάδει με την οδηγία 93/13 ο διαχρονικός περιορισμός των αποτελεσμάτων της κηρύξεως ακυρότητας.

Με την απόφασή του, το Δικαστήριο υπογράμμισε κατ'αρχάς ότι η διαπίστωση του καταχρηστικού χαρακτήρα πρέπει να έχει ως αποτέλεσμα την επαναφορά στην κατάσταση στην οποία θα τελούσε ο καταναλωτής ελλείψει της καταχρηστικής ρήτρας. Κατά συνέπεια, εν προκειμένω, η διαπίστωση της καταχρηστικότητας των ρητρών «κατώτατου επιτοκίου» πρέπει να καθιστά δυνατή την επιστροφή του οφέλους που αποκόμισε αχρεωστήτως ο επαγγελματίας εις βάρος του καταναλωτή. Το Δικαστήριο κατέστησε σαφές ότι, ναί μεν εθνικό δικαστήριο μπορεί να αποφασίσει ότι η λύση που θα δώσει δεν επηρεάζει, για λόγους ασφάλειας δικαίου, τις υποθέσεις οι οποίες είχαν κριθεί τελεσίδικα με προγενέστερες δικαστικές αποφάσεις, πλην όμως το Δικαστήριο είναι το μόνο αρμόδιο να περιορίσει τυχόν τα διαχρονικά αποτελέσματα της ερμηνείας του επί κανόνα δικαίου της Ένωσης. Επομένως, στον βαθμό που ο περιορισμός των διαχρονικών αποτελεσμάτων της κηρύξεως ακυρότητας των ρητρών «κατώτατου επιτοκίου», όπως αποφασίστηκε από το εθνικό ανώτατο δικαστήριο, στερεί από τους καταναλωτές το δικαίωμα επιστροφής του συνόλου των αχρεωστήτως καταβληθέντων ποσών, ο περιορισμός αυτός συνεπάγεται ελλιπή και ανεπαρκή προστασία των καταναλωτών. Άρα, δεν συνιστά κατάλληλο και αποτελεσματικό μέσο προκειμένου να παύσει η χρήση

90| Οδηγία 93/13/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 5ης Απριλίου 1993, σχετικά με τις καταχρηστικές ρήτρες των συμβάσεων που συνάπτονται με καταναλωτές (ΕΕ 1995, L 95, σ. 29).

τέτοιου είδους ρητρών, αντιθέτως προς τα όσα επιτάσσει η οδηγία. Έτσι, το Δικαστήριο κατέληξε ότι το δίκαιο της Ένωσης απαγορεύει τον περιορισμό των διαχρονικών αποτελεσμάτων της κηρύξεως ακυρότητας καταχρηστικών ρητρών, από πλευράς επιστροφής των αχρεωστήτως καταβληθέντων ποσών.

Δεύτερον, με την απόφαση της 21ης Απριλίου 2016 *Radlinger και Radlingerová* (C-377/14, [EU:C:2016:283](#)), το Δικαστήριο έδωσε διευκρινίσεις, στο πλαίσιο διαδικασίας αφερεγγυότητας, ως προς την αρμοδιότητα του εθνικού δικαστή να εξετάζει αυτεπαγγέλτως αν οι επαγγελματίες τηρούν τους κανόνες του δικαίου της Ένωσης για την προστασία των καταναλωτών. Η διαφορά της κύριας δίκης ανέκυψε λόγω τσεχικής ρυθμίσεως η οποία δεν αναγνωρίζει στα εθνικά δικαστήρια τέτοια αρμοδιότητα, σε σχέση με ρήτρες περιεχόμενες σε συμβάσεις καταναλωτικής πίστης.

Το Δικαστήριο έκρινε κατ' αρχάς ότι το άρθρο 7, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13⁹¹ αντίκειται σε εθνική ρύθμιση η οποία, αφενός, δεν παρέχει στο δικαστήριο την ευχέρεια να εξετάζει αυτεπαγγέλτως τον καταχρηστικό χαρακτήρα ρητρών που περιέχονται σε συμβάσεις της κατηγορίας αυτής, μολονότι έχει στη διάθεσή του τα απαραίτητα προς τούτο νομικά και πραγματικά στοιχεία, και, αφετέρου, του επιτρέπει να εξετάσει ορισμένες μόνον απαιτήσεις και για περιορισμένο αριθμό λόγων. Επιπλέον, το Δικαστήριο τόνισε ότι, βάσει του άρθρου 10, παράγραφος 2, της οδηγίας 2008/48/EK για τις συμβάσεις καταναλωτικής πίστης⁹², εθνικό δικαστήριο που επιλαμβάνεται διαφοράς σχετικής με απαιτήσεις απορρέουσες από τέτοια σύμβαση οφείλει επίσης να εξετάζει αυτεπαγγέλτως το ζήτημα αν οι πληροφορίες οι οποίες αφορούν την πίστωση (όπως, για παράδειγμα, το συνολικό ετήσιο πραγματικό επιτόκιο) και πρέπει να αναγράφονται στη σύμβαση έχουν διατυπωθεί με σαφή και ευσύννοπτο τρόπο. Κατόπιν τούτου, υποχρεούται να συναγάγει όλες τις συνέπειες που επιφέρει, κατά το εθνικό δίκαιο, η παράβαση της υποχρεώσεως για πληροφόρηση. Οι δε κυρώσεις, στο πλαίσιο αυτό, πρέπει να είναι αποτελεσματικές, αναλογικές και αποτρεπτικές, όπως ορίζει το άρθρο 23 της οδηγίας 2008/48.

Το Δικαστήριο εξήγησε περαιτέρω ότι, δυνάμει της ίδιας οδηγίας, δεν επιτρέπεται να περιλαμβάνεται στο «συνολικό ποσό της πιστώσεως», το οποίο πρέπει να αναγράφεται στη σύμβαση, καμία από τις συνιστώσες του «συνολικού κόστους της πιστώσεως», όπως είναι τα διοικητικά έξοδα, οι τόκοι, οι προμήθειες και κάθε άλλο είδος αμοιβής που οφείλει να καταβάλει ο καταναλωτής. Αν συμπεριληφθούν παρατύπως στο συνολικό ποσό της πιστώσεως, η συνέπεια είναι ότι υποτιμάται το συνολικό ετήσιο πραγματικό επιτόκιο και επηρεάζεται, κατ' επέκταση, η ακρίβεια των πληροφοριών τις οποίες οφείλει να αναγράψει ο πιστωτικός φορέας στη σύμβαση καταναλωτικής πίστης. Τέλος, όσον αφορά την εξέταση του καταχρηστικού χαρακτήρα των ποινικών ρητρών που επιβάλλονται σε υπερήμερους καταναλωτές, το Δικαστήριο επισήμανε ότι το εθνικό δικαστήριο υποχρεούται να αξιολογεί το σωρευτικό αποτέλεσμα όλων των ρητρών της συμβάσεως και, σε περίπτωση που διαπιστώνει ότι πολλές από αυτές είναι καταχρηστικές, να τις θέτει εκποδών όλες, και όχι μόνον ορισμένες.

Τρίτον, με την απόφαση της 18ης Φεβρουαρίου 2016 *Finanmadrid EFC* (C-49/14, [EU:C:2016:98](#)), το Δικαστήριο αποσαφήνισε την έκταση της αρμοδιότητας του εθνικού δικαστή να αποφαινεται, στο πλαίσιο διαδικασίας εκδόσεως και εκτελέσεως διαταγής πληρωμής, επί της ακυρότητας καταχρηστικής ρήτρας περιεχόμενης σε σύμβαση που συνάπτεται με καταναλωτή. Η υπόθεση της κύριας δίκης αφορούσε ισπανική ρύθμιση η οποία, αφενός, προέβλεπε μόνον κατ' εξαίρεση παρέμβαση του δικαστή στη διαδικασία εκδόσεως διαταγής πληρωμής και,

91 | Οδηγία 93/13/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 5ης Απριλίου 1993, σχετικά με τις καταχρηστικές ρήτρες των συμβάσεων που συνάπτονται με καταναλωτές (ΕΕ 1995, L 95, σ. 29).

92 | Οδηγία 2008/48/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 23ης Απριλίου 2008, για τις συμβάσεις καταναλωτικής πίστης και την κατάργηση της οδηγίας 87/102/ΕΟΚ του Συμβουλίου (ΕΕ 2008, L 133, σ. 66 και διορθωτικά ΕΕ 2009, L 207, σ. 14, ΕΕ 2010, L 199, σ. 40 και ΕΕ 2011, L 234, σ. 46).

αφετέρου, δεν του επέτρεπε να ελέγξει αυτεπαγγέλτως, στο στάδιο της εκτελέσεως διαταγής πληρωμής, την ύπαρξη καταχρηστικών ρητρών.

Το Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι, με αυτά τα δεδομένα, υφίστατο το ενδεχόμενο να εκδοθεί εκτελεστός τίτλος εις βάρος του καταναλωτή, χωρίς αυτός να έχει τύχει, σε κάποιο στάδιο της διαδικασίας, της εγγυήσεως την οποία παρέχει η κρίση επί της καταχρηστικότητας, εφόσον η εξέλιξη και οι ιδιαιτερότητες της εθνικής διαδικασίας εκδόσεως διαταγής πληρωμής είναι τέτοιες ώστε, αν δεν συντρέχουν ειδικές περιστάσεις που να δικαιολογούν την παρέμβαση δικαστή, η εν λόγω διαδικασία περατώνεται χωρίς να είναι δυνατόν να ασκηθεί έλεγχος όσον αφορά την ύπαρξη καταχρηστικών ρητρών σε σύμβαση μεταξύ επαγγελματία και καταναλωτή, και εφόσον ο δικαστής ο οποίος επιλαμβάνεται κατά το στάδιο της εκτελέσεως της διαταγής πληρωμής δεν είναι αρμόδιος να εκτιμήσει αυτεπαγγέλτως κατά πόσον υπάρχουν τέτοιες ρήτρες. Ένα δικονομικό σύστημα όπως αυτό που περιγράφηκε ανωτέρω είναι ικανό να θίξει την αποτελεσματικότητα της προστασίας των δικαιωμάτων τα οποία απορρέουν από την οδηγία 93/13. Πράγματι, η αποτελεσματική προστασία των δικαιωμάτων αυτών διασφαλίζεται μόνον αν το εθνικό δικονομικό σύστημα επιτρέπει, στο πλαίσιο είτε της διαδικασίας εκδόσεως είτε της διαδικασίας εκτελέσεως διαταγής πληρωμής, τον αυτεπάγγελτο έλεγχο του ενδεχομένως καταχρηστικού χαρακτήρα των ρητρών της οικείας συμβάσεως.

Κατά το Δικαστήριο, το ως άνω συμπέρασμα δεν αναιρείται στην περίπτωση όπου το εθνικό δικονομικό δίκαιο προσδίδει ισχύ δεδικασμένου στην απόφαση της αρχής που είναι αρμόδια για την έκδοση διαταγής πληρωμής και αναγνωρίζει στην απόφαση αυτή αποτελέσματα αντίστοιχα προς εκείνα των δικαστικών αποφάσεων. Τούτο διότι η σχετική εθνική ρύθμιση μάλλον δεν συμβιβάζεται με την αρχή της αποτελεσματικότητας, καθόσον καθιστά αδύνατη ή υπέρμετρα δυσχερή, στις διαδικασίες που κινούν οι επαγγελματίες κατά των καταναλωτών, την εφαρμογή της προστασίας την οποία προτίθεται να παράσχει στους τελευταίους η οδηγία 93/13.

Τέταρτον, στην απόφαση της 8ης Δεκεμβρίου 2016 *Verein für Konsumenteninformation* (C-127/15, [EU:C:2016:934](#)), το Δικαστήριο ασχολήθηκε, αφενός, με το πεδίο εφαρμογής της οδηγίας 2008/48/EK ⁹³ και, αφετέρου, με τις εξαιρέσεις, τις οποίες προβλέπει αυτή η οδηγία, από την υποχρέωση παροχής πληροφοριών πριν από τη σύναψη συμβάσεως. Αντίδικοι στην υπόθεση της κύριας δίκης ήταν μια ένωση για την ενημέρωση των καταναλωτών και ένα γραφείο εισπράξεως οφειλών, ενώ αντικείμενο της διαφοράς ήταν η πρακτική του γραφείου να συνάπτει με καταναλωτές συμφωνίες περί τμηματικών και προθεσμιακών καταβολών των οφειλών, χωρίς να τους έχει παράσχει πληροφορίες πριν από τη σύναψη.

Λαμβανομένου υπόψη ότι η οδηγία 2008/48 δεν έχει εφαρμογή επί συμβάσεων πιστώσεως οι οποίες είναι άτοκες και χωρίς άλλες επιβαρύνσεις, το Δικαστήριο διευκρίνισε κατ' αρχάς ότι συμφωνία περί τμηματικών καταβολών πιστώσεως συναπτόμενη, κατόπιν υπερημερίας του καταναλωτή, μεταξύ αυτού και πιστωτικού φορέα, με τη διαμεσολάβηση γραφείου εισπράξεως οφειλών, δεν είναι «χωρίς επιβαρύνσεις», όταν με την εν λόγω συμφωνία ο καταναλωτής δεσμεύεται όχι μόνο να εξοφλήσει το συνολικό ποσό της συγκεκριμένης πιστώσεως, αλλά και να καταβάλει τόκους και έξοδα που δεν προβλέπονταν στην αρχική σύμβαση βάσει της οποίας χορηγήθηκε η πίστωση. Το ως άνω συμπέρασμα δεν αναιρείται από το γεγονός ότι το άθροισμα των τόκων και εξόδων που προβλέπονται από τη συμφωνία δεν υπερβαίνει το ποσό το οποίο θα ήταν απαιτητό, σε περίπτωση υπερημερίας πληρωμής, δυνάμει της ισχύουσας εθνικής νομοθεσίας, αν δεν είχε συναφθεί η συμφωνία μεταξύ των μερών.

Το Δικαστήριο διαπίστωσε επίσης ότι γραφείο εισπράξεως οφειλών το οποίο συνάπτει εξ ονόματος πιστωτικού φορέα συμφωνία περί τμηματικών καταβολών ληξιπρόθεσμης πιστώσεως, αλλά ενεργεί ως

93| Οδηγία 2008/48/EK του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 23ης Απριλίου 2008, για τις συμβάσεις καταναλωτικής πίστης και την κατάργηση της οδηγίας 87/102/ΕΟΚ του Συμβουλίου (ΕΕ 2008, L 133, σ. 66).

μεσάζων μόνον επικουρικός, πρέπει να θεωρείται «μεσίτης πιστώσεων» κατά την έννοια της οδηγίας 2008/48, οπότε δεν υπέχει υποχρέωση παροχής πληροφοριών στον καταναλωτή πριν από τη σύναψη της συμβάσεως, δυνάμει των άρθρων 5 και 6 της οδηγίας αυτής. Το Δικαστήριο υπογράμμισε, πάντως, ότι η συγκεκριμένη εξαίρεση από την υποχρέωση παροχής πληροφοριών πριν από τη σύναψη της συμβάσεως ούτε επηρεάζει το επίπεδο προστασίας του καταναλωτή που καθιερώνεται με την οδηγία 2008/48 ούτε θίγει την υποχρέωση του πιστωτικού φορέα να μεριμνά ώστε ο καταναλωτής να λαμβάνει τις προσυμβατικές πληροφορίες στις οποίες αναφέρονται τα άρθρα 5 και 6 της οδηγίας.

Πέμπτον και τελευταίον, στην απόφαση της 14ης Ιουλίου 2016 **Verband Sozialer Wettbewerb** (C-19/15, [EU:C:2016:563](#)), το Δικαστήριο κλήθηκε να εκτιμήσει αν *εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής του κανονισμού (ΕΚ) 1924/2006*⁹⁴ *ισχυρισμοί επί θεμάτων διατροφής και υγείας, οι οποίοι διατυπώνονται σε σχέση με συγκεκριμένο τρόφιμο στο πλαίσιο εμπορικής ανακοίνωσης με αποκλειστικούς αποδέκτες επαγγελματίες του ιατρικού κλάδου*. Διάδικοι της κύριας δίκης ήταν μια ένωση προστασίας του ανταγωνισμού και μια εταιρία η οποία πωλούσε συμπλήρωμα διατροφής, ενώ αντικείμενο της διαφοράς ήταν μια διαφημιστική επιστολή που απηύθυνε η δεύτερη αποκλειστικώς σε ιατρούς. Η ένωση υποστήριξε ότι η επιστολή περιείχε απαγορευμένους, βάσει του κανονισμού 1924/2006, ισχυρισμούς επί θεμάτων υγείας.

Με την απόφασή του, το Δικαστήριο έκρινε ότι αυτοί οι ισχυρισμοί επί θεμάτων διατροφής και υγείας αποτελούν εμπορική ανακοίνωση που εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του κανονισμού 1924/2006, ακόμη και αν η ανακοίνωση δεν απευθύνεται στον τελικό καταναλωτή, αλλά μόνον σε επαγγελματίες του ιατρικού κλάδου. Πράγματι, η έννοια «εμπορική ανακοίνωση», όπως χρησιμοποιείται στον κανονισμό, καλύπτει μεταξύ άλλων και την ανακοίνωση που γίνεται υπό τη μορφή διαφημίσεως τροφίμων, με σκοπό να τα προωθήσει, άμεσα ή έμμεσα. Η ανακοίνωση μπορεί κάλλιστα να λάβει τη μορφή διαφημιστικής επιστολής την οποία οι υπεύθυνοι επιχειρήσεων τροφίμων απευθύνουν σε επαγγελματίες του ιατρικού κλάδου της υγείας, προκειμένου οι τελευταίοι να συστήσουν, αναλόγως της περιπτώσεως, στους ασθενείς τους να αγοράσουν και/ή να καταναλώσουν το εν λόγω τρόφιμο.

Εξάλλου, δεν μπορεί να αποκλειστεί το ενδεχόμενο και οι ίδιοι οι επαγγελματίες του ιατρικού κλάδου να παραπλανηθούν από ανακριβείς, αμύσημους ή παραπειστικούς ισχυρισμούς επί θεμάτων διατροφής ή υγείας, οπότε ελλοχεύει ο κίνδυνος να μεταφέρουν στη συνέχεια, εντελώς καλόπιστα, εσφαλμένες πληροφορίες στους τελικούς καταναλωτές. Συνεπώς, κατά το Δικαστήριο, η εφαρμογή του κανονισμού 1924/2006 σε ισχυρισμούς επί θεμάτων διατροφής ή υγείας οι οποίοι διατυπώνονται σε εμπορική ανακοίνωση με αποδέκτες επαγγελματίες του ιατρικού κλάδου συμβάλλει στην επίτευξη υψηλού επιπέδου προστασίας του καταναλωτή εντός της εσωτερικής αγοράς.

XVIII. ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

Με την απόφαση της 8ης Νοεμβρίου 2016 **Lesoochranárske zoskupenie VLK** (C-243/15, [EU:C:2016:838](#)), το τμήμα μείζονος συνθέσεως του Δικαστηρίου εξέτασε αν το άρθρο 47 του Χάρτη, σε συνδυασμό με το άρθρο 9 της συμβάσεως του Άρχους⁹⁵, επιτρέπει ορισμένους εθνικούς δικονομικούς κανόνες που διέπουν τα αποτελέσματα της ασκήσεως προσφυγής από ένωση προστασίας του περιβάλλοντος κατά της αποφάσεως για αδειοδότηση ενός έργου. Η διαφορά της κύριας δίκης αναγόταν στην απόφαση με την οποία απορρίφθηκε

94| Κανονισμός (ΕΚ) 1924/2006 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 20ής Δεκεμβρίου 2006, σχετικά με τους ισχυρισμούς διατροφής και υγείας που διατυπώνονται στα τρόφιμα (ΕΕ 2006, L 404, σ. 9).

95| Σύμβαση για την πρόσβαση σε πληροφορίες, τη συμμετοχή του κοινού στη λήψη αποφάσεων και την πρόσβαση στη δικαιοσύνη σε θέματα περιβάλλοντος, η οποία υπογράφηκε στο Άρχους στις 25 Ιουνίου 1998 και εγκρίθηκε εξ ονόματος της Ευρωπαϊκής Κοινότητας με την απόφαση 2005/370/ΕΚ του Συμβουλίου, της 17ης Φεβρουαρίου 2005 (ΕΕ 2005, L 124, σ. 1).

η αίτηση ενώσεως προστασίας του περιβάλλοντος να της αναγνωριστεί η ιδιότητα του «μέρους» της διοικητικής διαδικασίας σχετικά με την αδειοδότηση, δυνάμει του άρθρου 6, παράγραφος 3, της οδηγίας 92/43/ΕΟΚ ⁹⁶, έργου που επρόκειτο να κατασκευαστεί εντός προστατευόμενης περιοχής. Δεδομένου ότι η προσφυγή της ενώσεως κατά της αρνητικής αποφάσεως απορρίφθηκε με την αιτιολογία ότι η διοικητική διαδικασία για την αδειοδότηση περατώθηκε επί της ουσίας προτού εκδοθεί οριστική δικαστική απόφαση επί της αναγνώρισης της ιδιότητας αυτής, το αιτούν δικαστήριο ζήτησε να διευκρινιστεί αν προσκρούει στο δίκαιο της Ένωσης τέτοια ερμηνεία των εθνικών δικονομικών κανόνων, επισημαίνοντας παράλληλα την ύπαρξη ενός άλλου ένδικου βοηθήματος ουσίας, το οποίο η ένωση θα μπορούσε να ασκήσει κατόπιν της εκδόσεως της διοικητικής αποφάσεως για την αδειοδότηση.

Το Δικαστήριο υπενθύμισε κατ' αρχάς ότι κάθε περιβαλλοντική οργάνωση που πληροί τις απαιτήσεις του άρθρου 2, παράγραφος 5, της Συμβάσεως του Άρχους αντλεί από το άρθρο 6 της συμβάσεως αυτής, δικαίωμα συμμετοχής σε διαδικασία εκδόσεως αποφάσεως σχετικά με αίτηση αδειοδότησεως σχεδίου το οποίο ενδέχεται να έχει σημαντικές επιπτώσεις στο περιβάλλον, στον βαθμό που, στο πλαίσιο της οικείας διαδικασίας, πρέπει να ληφθεί κάποια από τις αποφάσεις στις οποίες αναφέρεται το άρθρο 6, παράγραφος 3, της οδηγίας 92/43. Ως προς το δικαίωμα πραγματικής προσφυγής, το οποίο κατοχυρώνεται στο άρθρο 47 του Χάρτη, το Δικαστήριο παρατήρησε ότι οι αποφάσεις που λαμβάνονται από τις εθνικές αρχές στο πλαίσιο του άρθρου 6, παράγραφος 3, της οδηγίας 92/43 εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 9, παράγραφος 2, της συμβάσεως του Άρχους. Η τελευταία αυτή διάταξη οριοθετεί τη διακριτική ευχέρεια την οποία διαθέτουν τα κράτη μέλη κατά τον καθορισμό των λεπτομερειών ασκήσεως των ένδικων βοηθημάτων, με σκοπό να διασφαλιστεί «ευρεία πρόσβαση στη δικαιοσύνη» για το ενδιαφερόμενο κοινό.

Επομένως, το Δικαστήριο συνήγαγε εκ των ανωτέρω ότι η απόρριψη της επίμαχης αιτήσεως της ενώσεως προστασίας του περιβάλλοντος με την αιτιολογία ότι η διοικητική διαδικασία είχε περατωθεί δεν συνάδει με το άρθρο 47 του Χάρτη, σε συνδυασμό με το άρθρο 9, παράγραφοι 2 και 4, της συμβάσεως του Άρχους, καθόσον οι διατάξεις αυτές καθιερώνουν το δικαίωμα πραγματικής προσφυγής υπό όρους που να διασφαλίζουν ευρεία πρόσβαση στη δικαιοσύνη. Το Δικαστήριο υπογράμμισε συναφώς ότι, αν η ένωση είχε γίνει δεκτή ως μέρος της διοικητικής διαδικασίας, θα είχε μπορέσει να μετάσχει πιο ενεργά στη διαδικασία λήψεως αποφάσεως, αναπτύσσοντας εκτενέστερα και αποτελεσματικότερα τα επιχειρήματά της σχετικά με τους κινδύνους προσβολής της ακεραιότητας του προστατευόμενου τόπου από το σχεδιαζόμενο έργο, τους οποίους άλλωστε θα έπρεπε να έχουν λάβει υπόψη οι αρμόδιες αρχές πριν από την αδειοδότηση και την υλοποίηση του έργου. Τέλος, το Δικαστήριο τόνισε ότι, εφόσον η ιδιότητα του «μέρους της διαδικασίας» είναι απολύτως αναγκαία προκειμένου να μπορεί να ασκηθεί προσφυγή ακυρώσεως κατά της αποφάσεως για αδειοδότηση έργου που πρόκειται να κατασκευαστεί σε προστατευόμενη περιοχή, η περάτωση της σχετικής διοικητικής διαδικασίας προτού κριθεί η αίτηση αναγνώρισεως της ιδιότητας αυτής αντιβαίνει στις προαναφερθείσες διατάξεις του Χάρτη και της συμβάσεως του Άρχους.

Με την απόφαση **Borealis Polyolefine κ.λπ.** (C-191/14, C-192/14, C-295/14, C-389/14 και C-391/14 έως C-393/14, [EU:C:2016:311](#)), που εκδόθηκε στις 28 Απριλίου 2016, το Δικαστήριο έλεγξε το κύρος του άρθρου 15, παράγραφος 3, της αποφάσεως 2011/278/ΕΕ ⁹⁷, καθώς και του άρθρου 4 και του παραρτήματος II της αποφάσεως

96| Οδηγία 92/43/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 21ης Μαΐου 1992, για τη διατήρηση των φυσικών οικοτόπων καθώς και της άγριας πανίδας και χλωρίδας (ΕΕ 1992, L 206, σ. 7), όπως τροποποιήθηκε πλέον προσφάτως με την οδηγία 2013/17/ΕΕ του Συμβουλίου, της 13ης Μαΐου 2013, για την προσαρμογή ορισμένων οδηγιών στον τομέα του περιβάλλοντος, λόγω της προσχώρησης της Δημοκρατίας της Κροατίας (ΕΕ 2013, L 158, σ. 193).

97| Απόφαση 2011/278/ΕΕ της Επιτροπής, της 27ης Απριλίου 2011, σχετικά με τον καθορισμό ενωσιακών μεταβατικών κανόνων για την εναρμονισμένη δωρεάν κατανομή δικαιωμάτων εκπομπής κατ' εφαρμογή του άρθρου 10α της οδηγίας 2003/87/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου (ΕΕ 2011, L 130, σ. 1).

2013/448/ΕΕ⁹⁸. Στην υπόθεση της κύριας δίκης, πλείονες επιχειρήσεις προσέβαλαν τις εθνικές αποφάσεις κατανομής δικαιωμάτων εκπομπής αερίων θερμοκηπίου για την περίοδο 2013 έως 2020. Οι αποφάσεις αυτές έθεταν σε εφαρμογή τον ενιαίο διατομεακό διορθωτικό συντελεστή του άρθρου 10α, παράγραφος 5, της οδηγίας 2003/87/ΕΚ⁹⁹, δηλαδή τον διορθωτικό συντελεστή που εφαρμόζεται στην περίπτωση όπου η ποσότητα δωρεάν δικαιωμάτων τα οποία κατανέμονται προσωρινώς από τα κράτη μέλη είναι μεγαλύτερη της καθορισθείσας από την Επιτροπή μέγιστης ποσότητας δωρεάν δικαιωμάτων. Προς στήριξη των προσφυγών τους, οι επιχειρήσεις ισχυρίστηκαν, μεταξύ άλλων, ότι οι αποφάσεις 2011/278 και 2013/448, οι οποίες περιελάμβαναν εκτελεστικά μέτρα σχετικά με την οδηγία 2003/87, ήταν εν μέρει άκυρες.

Σε πρώτο στάδιο, το Δικαστήριο διαπίστωσε ότι είναι έγκυρη η απόφαση 2011/278, με την οποία αποκλείστηκε ο συνυπολογισμός των εκπομπών των μονάδων παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας για τον καθορισμό της μέγιστης ετήσιας ποσότητας δικαιωμάτων. Πράγματι, από την οδηγία 2003/87 προκύπτει ότι, αντιθέτως προς ό,τι ισχύει για τις εκπομπές των βιομηχανικών εγκαταστάσεων, οι εκπομπές από παραγωγούς ηλεκτρικής ενέργειας ουδέποτε συνυπολογίζονται στο πλαίσιο αυτό. Κατά το Δικαστήριο, αυτή η ασύμμετρη μεταχείριση των δύο ειδών εκπομπών είναι σύμφωνη με τον κύριο σκοπό της οδηγίας 2003/87, ο οποίος συνίσταται στη μείωση των εκπομπών αερίων θερμοκηπίου.

Σε δεύτερο στάδιο, όσον αφορά το κύρος των διατάξεων της αποφάσεως 2013/448, με τις οποίες ορίστηκε ο ενιαίος διατομεακός διορθωτικός συντελεστής για τα έτη 2013 έως 2020, το Δικαστήριο συνήγαγε τόσο από την όλη οικονομία όσο και από τον σκοπό της οδηγίας 2003/87 ότι η Επιτροπή, όταν καθορίζει τη μέγιστη ετήσια ποσότητα δικαιωμάτων, είναι υποχρεωμένη να λαμβάνει υπόψη μόνον τις εκπομπές των εγκαταστάσεων που περιλαμβάνονται στο σύστημα της Ένωσης από το 2013 και εντεύθεν. Δεδομένου όμως ότι η Επιτροπή είχε λάβει υπόψη δεδομένα τα οποία της διαβίβασαν ορισμένα κράτη μέλη σχετικά με εκπομπές που προέρχονταν από νέες δραστηριότητες σε εγκαταστάσεις υπαγόμενες ήδη στο σύστημα εμπορίας δικαιωμάτων πριν από το έτος 2013, το Δικαστήριο κατέληξε ότι ο συνυπολογισμός αυτών των δεδομένων στη μέγιστη ετήσια ποσότητα δικαιωμάτων δεν συμβιβάζεται με τις απαιτήσεις του άρθρου 10α της οδηγίας 2003/87 και ότι ο διορθωτικός συντελεστής, όπως οριζόταν στο άρθρο 4 και στο παράρτημα II της αποφάσεως 2013/448, ήταν επίσης αντίθετος προς την οδηγία. Κατά συνέπεια, αποφάνθηκε ότι το άρθρο 4 και το παράρτημα II της αποφάσεως 2013/448 ήταν άκυρα.

Παρά ταύτα, το Δικαστήριο περιόρισε τα διαχρονικά αποτελέσματα της κηρύξεως της ακυρότητάς τους, λαμβάνοντας υπόψη, αφενός, τον σοβαρό αντίκτυπο για σημαντικό αριθμό έννομων σχέσεων που έχουν συναφθεί καλώςιστα, και, αφετέρου, τους σκοπούς τους οποίους επιδιώκει η οδηγία 2003/87.

ΧΙΧ. ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΣΥΜΦΩΝΙΕΣ

Στον τομέα αυτόν θα επισημανθούν τρεις αποφάσεις σχετικές, η καθεμία, με διαφορετική συμφωνία συνδέσεως.

Με την απόφαση της 12ης Απριλίου 2016 **Genc** (C-561/14, [ΕΥ:C:2016:247](#)), το τμήμα μείζονος συνδέσεως του Δικαστηρίου ερμήνευσε τη ρήτρα «standstill» στο άρθρο 13 της αποφάσεως 1/80 του συμβουλίου συνδέσεως ΕΟΚ-

98| Απόφαση 2013/448/ΕΕ της Επιτροπής, της 5ης Σεπτεμβρίου 2013, σχετικά με τα εθνικά μέτρα εφαρμογής για τη μεταβατική δωρεάν κατανομή των δικαιωμάτων εκπομπής αερίων θερμοκηπίου σύμφωνα με το άρθρο 11 παράγραφος 3 της οδηγίας 2003/87/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου (ΕΕ 2013, L 240, σ. 27).

99| Οδηγία 2003/87/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 13ης Οκτωβρίου 2003, σχετικά με τη θέσπιση συστήματος εμπορίας δικαιωμάτων εκπομπής αερίων θερμοκηπίου εντός της Κοινότητας και την τροποποίηση της οδηγίας 96/61/ΕΚ του Συμβουλίου (ΕΕ 2003, L 275, σ. 32), όπως τροποποιήθηκε με την οδηγία 2009/29/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 23ης Απριλίου 2009 (ΕΕ 2009, L 140, σ. 63).

Τουρκίας ¹⁰⁰, δυνάμει της οποίας απαγορευόταν στα κράτη μέλη και στην Τουρκία να θέσουν νέους περιορισμούς στις προϋποθέσεις προσβάσεως στην απασχόληση, όσον αφορά τους εργαζομένους και τα μέλη της οικογένειάς τους που βρίσκονται νομίμως στο έδαφος καθενός εκ των συμβαλλόμενων μερών. Στην υπόθεση της κύριας δίκης, ανήλικος Τούρκος που διέμενε στην Τουρκία υπέβαλε αίτηση χορηγήσεως άδειας διαμονής στη Δανία, όπου ζούσε ο πατέρας του, επίσης Τούρκος υπήκοος, ο οποίος είχε λάβει άδεια διαμονής αορίστου χρόνου. Η αίτηση απορρίφθηκε από τις δανικές αρχές βάσει εθνικής διατάξεως η οποία θεσπίστηκε κατόπιν της ενάρξεως ισχύος της αποφάσεως 1/80 ¹⁰¹ στη Δανία. Η διάταξη αυτή όριζε ότι, για να αναγνωριστεί δικαίωμα οικογενειακής επανένωσης, το ανήλικο τέκνο πρέπει να διαθέτει επαρκείς δεσμούς με τη Δανία, όπερ δεν συμβαίνει αν η σχετική αίτηση υποβληθεί αφού παρέλθει διετία από την ημερομηνία χορηγήσεως της άδειας διαμονής στον γονέα.

Παραπέμποντας στην ερμηνεία που έδωσε με την απόφαση *Dogan* ¹⁰², το Δικαστήριο έκρινε ότι εθνική ρύθμιση η οποία καθιστά δυσχερέστερη την οικογενειακή επανένωση, καθιστώντας τις προϋποθέσεις πρώτης εισόδου των ανήλικων τέκνων των Τούρκων υπηκόων που διαμένουν στο οικείο κράτος μέλος ως εργαζόμενοι πιο αυστηρές σε σύγκριση με τις ισχύουσες κατά τον χρόνο που τέθηκε σε εφαρμογή η απόφαση 1/80, και η οποία, ως εκ τούτου, θίγει την άσκηση οικονομικής δραστηριότητας από αυτούς τους Τούρκους υπηκόους στο συγκεκριμένο κράτος μέλος, συνιστά νέο περιορισμό στην εκ μέρους τους άσκηση του δικαιώματος ελεύθερης κυκλοφορίας των εργαζομένων.

Κατά το Δικαστήριο, η επιτυχής ένταξη του ανήλικου τέκνου μπορεί, ασφαλώς, να θεωρηθεί υπέρτερος λόγος γενικού συμφέροντος, ικανός να δικαιολογήσει τη λήψη παρόμοιου μέτρου. Ωστόσο, το γεγονός ότι η προϋπόθεση της υπάρξεως επαρκών δεσμών με τη χώρα υποδοχής δεν εκτιμάται σε συνάρτηση με την προσωπική κατάσταση κάθε τέκνου, αλλά με βάση ένα κριτήριο άσχετο προς τις πιθανότητες ικανοποιητικής ενσωματώσεως στην κοινωνία του κράτους μέλους, όπως το χρονικό διάστημα μεταξύ της χορηγήσεως άδειας διαμονής αορίστου χρόνου στον γονέα και της ημερομηνίας υποβολής της αιτήσεως για οικογενειακή επανένωση, ενέχει τον κίνδυνο δημιουργίας αδικαιολόγητων, από πλευράς του δικαίου της Ένωσης, διακρίσεων.

Με την απόφαση **SECIL** (C-464/14, [EU:C:2016:896](#)), που εκδόθηκε στις 24 Νοεμβρίου 2016, το Δικαστήριο εξέτασε το ζήτημα της ταυτόχρονης εφαρμογής των διατάξεων της Συνθήκης ΛΕΕ και των ευρωμεσογειακών συμφωνιών συνδέσεως, ήτοι των συμφωνιών ΕΚ-Τυνησίας ¹⁰³ και ΕΚ-Λιβάνου ¹⁰⁴, με τις οποίες καθορίζονταν και οι όροι για τη σταδιακή ελευθέρωση των κεφαλαιακών συναλλαγών. Στο πλαίσιο ένδικης διαφοράς μεταξύ εταιρίας εγκατεστημένης στην Πορτογαλία και των εκεί φορολογικών αρχών, το Δικαστήριο κλήθηκε να απαντήσει, μεταξύ άλλων, στο ερώτημα αν ήταν αντίθετη προς τις προαναφερθείσες συμφωνίες, καθώς και προς τα άρθρα 63 έως 65 ΣΛΕΕ, φορολογική ρύθμιση δυνάμει της οποίας η εταιρία μπορούσε, υπό

100 | Απόφαση 1/80 του Συμβουλίου Συνδέσεως, της 19ης Σεπτεμβρίου 1980, σχετικά με την προώθηση της συνδέσεως, η οποία επισυνάφθηκε στη Συμφωνία μεταξύ της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας και της Τουρκίας, η οποία υπογράφηκε στις 12 Σεπτεμβρίου 1963 στην Άγκυρα από την Τουρκική Δημοκρατία, αφενός, και από τα κράτη μέλη της ΕΟΚ και την Κοινότητα, αφετέρου, και η οποία συνήφθη, εγκρίθηκε και επικυρώθηκε εξ ονόματος της Κοινότητας με την απόφαση 64/732/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 23ης Δεκεμβρίου 1963 (ΕΕ ειδ. έκδ. 11/001, σ. 48).

101 | Άρθρο 9, παράγραφος 13, του δανικού νόμου αριθ. 427 περί αλλοδαπών, της 9ης Ιουνίου 2004.

102 | Απόφαση του Δικαστηρίου της 10ης Ιουλίου 2014, *Dogan* (C-138/13, [EU:C:2014:2066](#)).

103 | Ευρωμεσογειακή Συμφωνία περί συνδέσεως μεταξύ της Ευρωπαϊκής Κοινότητας και των κρατών μελών της, αφενός, και της Δημοκρατίας της Τυνησίας, αφετέρου, που υπογράφηκε στις Βρυξέλλες στις 17 Ιουλίου 1995 και εγκρίθηκε εξ ονόματος της Ευρωπαϊκής Κοινότητας και της Ευρωπαϊκής Κοινότητας Άνθρακα και Χάλυβα με την απόφαση 98/238/ΕΚ, ΕΚΑΧ του Συμβουλίου και της Επιτροπής, της 26ης Ιανουαρίου 1998 (ΕΕ 1998, L 97, σ. 1).

104 | Ευρωμεσογειακή Συμφωνία Σύνδεσης μεταξύ της Ευρωπαϊκής Κοινότητας και των κρατών μελών της, αφενός, και της Δημοκρατίας του Λιβάνου, αφετέρου, που υπογράφηκε στο Λουξεμβούργο στις 17 Ιουνίου 2002 και εγκρίθηκε εξ ονόματος της Ευρωπαϊκής Κοινότητας με την απόφαση 2006/356/ΕΚ του Συμβουλίου, της 14ης Φεβρουαρίου 2006 (ΕΕ 1998, L 143, σ. 1).

ορισμένες προϋποθέσεις, να εκπέσει από τη βάση επιβολής φόρου μερίσματα που είχαν καταβληθεί από εταιρία με έδρα στο ίδιο κράτος μέλος, αλλά όχι από εταιρία με έδρα στην Τυνησία ή στον Λίβανο.

Αφού ανέλυσε το αντικείμενο και των σκοπών των δύο αυτών συμφωνιών, το Δικαστήριο συνήγαγε ότι το άρθρο 34 της συμφωνίας ΕΚ-Τυνησίας και το άρθρο 31 της συμφωνίας ΕΚ-Λιβάνου, σχετικά με την ελεύθερη κίνηση των κεφαλαίων, έχουν άμεσο αποτέλεσμα. Ακολούθως, το Δικαστήριο διαπίστωσε ότι η επίμαχη εθνική ρύθμιση μπορεί όντως να αποθαρρύνει όσες εταιρίες εδρεύουν στην Πορτογαλία από την επένδυση των κεφαλαίων τους σε εταιρίες εγκατεστημένες σε τρίτα κράτη, όπως στη Δημοκρατία της Τυνησίας και στη Δημοκρατία του Λιβάνου, οπότε απαγορεύεται κατ' αρχήν, ως περιορισμός της ελεύθερης κινήσεως των κεφαλαίων, τόσο από το άρθρο 63 ΣΛΕΕ όσο και από τις ως άνω διατάξεις των δύο συμφωνιών.

Εντούτοις, το Δικαστήριο επισήμανε ότι τέτοιος περιορισμός ενδέχεται να δικαιολογείται από υπέρτερους λόγους γενικού συμφέροντος οι οποίοι ανάγονται στην ανάγκη διασφάλισης της αποτελεσματικότητας των φορολογικών ελέγχων. Τούτο μπορεί να ισχύει σε περίπτωση όπου αποδεικνύεται στην πράξη αδύνατο, για τις φορολογικές αρχές του εκάστοτε κράτους μέλους, να λάβουν από το τρίτο κράτος πληροφορίες βάσει των οποίων να είναι σε θέση να ελέγξουν κατά πόσον πληρούνται όλες οι προϋποθέσεις εκπτώσεως των μερισμάτων που έχουν καταβληθεί από εταιρία εγκατεστημένη εκεί. Πάντως, το Δικαστήριο διευκρίνισε περαιτέρω ότι η άρνηση να χορηγηθεί μερική έκπτωση, η οποία προβλέπεται κατ' αρχήν για τις περιπτώσεις όπου τα εισοδήματα προέρχονται από κέρδη που δεν έχουν φορολογηθεί στην πράξη, δεν είναι δυνατό να δικαιολογηθεί κατ' επίκληση της ανάγκης να διασφαλιστεί η αποτελεσματικότητα των φορολογικών ελέγχων, αν χωρεί εφαρμογή της μερικής εκπτώσεως σε περιπτώσεις όπου είναι αδύνατο να επαληθευθεί κατά πόσον η διανεμόμενη εταιρία υπόκειται σε φόρο στο κράτος της έδρας της.

Ως προς την ευχέρεια που παρέχει το άρθρο 64, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ στα κράτη μέλη να εξακολουθήσουν να εφαρμόζουν, στις σχέσεις τους με τρίτα κράτη, ασύμβατους προς το άρθρο 63 ΣΛΕΕ περιορισμούς σε ορισμένες κινήσεις κεφαλαίων, εφόσον οι εν λόγω περιορισμοί ίσχυαν ήδη πριν από τις 31 Δεκεμβρίου 1993, το Δικαστήριο κατέστησε σαφές ότι το νομικό πλαίσιο στο οποίο εντάσσεται ο περιορισμός πρέπει να αποτελεί μέρος της έννομης τάξεως του οικείου κράτους μέλους, αδιαλείπτως από την ημερομηνία αυτή και εντεύθεν. Σε αντίθετη περίπτωση, τα κράτη μέλη θα μπορούσαν, ανά πάσα στιγμή, να επανεισαγάγουν, στις κινήσεις κεφαλαίων προς ή από τρίτα κράτη, περιορισμούς που υφίσταντο στην εσωτερική τους έννομη τάξη πριν τις 31 Δεκεμβρίου 1993, πλην όμως έπαυσαν εν τω μεταξύ να ισχύουν. Το Δικαστήριο αποφάνθηκε επ' αυτού ότι κράτος μέλος παραιτείται από την ευχέρεια που του παρέχει το άρθρο 64, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ όταν, χωρίς τυπική κατάργηση ή τροποποίηση της ισχύουσας νομοθεσίας του, συνάπτει διεθνή συμφωνία, όπως συμφωνία συνδέσεως, η οποία προβλέπει, με διάταξη αμέσου αποτελέσματος, την ελευθέρωση μίας από τις κατηγορίες κεφαλαίων του άρθρου 64, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ. Μια τέτοια μεταβολή του νομικού πλαισίου πρέπει επομένως να εξομοιωθεί, όσον αφορά τις συνέπειές της ως προς τη δυνατότητα επικλήσεως του άρθρου 64, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ, με τη θέσπιση νέας νομοθεσίας, στηριζόμενης σε λογική βάση διαφορετική από εκείνη της προϊσχύουσας.

Με την απόφαση της 21ης Δεκεμβρίου 2016 **Συμβούλιο κατά Front Polisario** (C-104/16 P, [EU:C:2016:973](#)), το τμήμα μείζονος συνθέσεως του Δικαστηρίου αναίρεσε, κατόπιν σχετικής αιτήσεως του Συμβουλίου, την απόφαση του Γενικού Δικαστηρίου¹⁰⁵ να ακυρώσει εν μέρει την απόφαση 2012/497¹⁰⁶, με την οποία είχε εγκριθεί, εξ ονόματος της Ένωσης, η συμφωνία ελευθερώσεως ΕΕ-Μαρόκου περί τροποποίησης της

105| Απόφαση του Γενικού Δικαστηρίου της 10ης Δεκεμβρίου 2015, *Front Polisario κατά Συμβουλίου* (T-512/12, [EU:T:2015:953](#)).

106| Απόφαση 2012/497/ΕΕ του Συμβουλίου, της 8ης Μαρτίου 2012, για τη σύναψη της συμφωνίας υπό μορφή ανταλλαγής επιστολών μεταξύ της Ευρωπαϊκής Ένωσης και του Βασιλείου του Μαρόκου σχετικά με αμοιβαία μέτρα ελευθέρωσης για τα γεωργικά προϊόντα, τα μεταποιημένα γεωργικά προϊόντα, τα ψάρια και τα αλιευτικά προϊόντα, με την αντικατάσταση των πρωτοκόλλων αριθ. 1, 2 και 3 και των παραρτημάτων τους και με τις τροποποιήσεις της ευρωμεσογειακής συμφωνίας συνδέσεως μεταξύ των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων και των κρατών μελών τους αφενός, και του Βασιλείου του Μαρόκου αφετέρου (ΕΕ 2012, L 241, σ. 2).

προγενέστερης συμφωνίας συνδέσεως ¹⁰⁷, και ειδικότερα τις διατάξεις για την ελευθέρωση του εμπορίου των γεωργικών και αλιευτικών προϊόντων. Προσφεύγον πρωτοδίκως ήταν το Front Polisario, κίνημα το οποίο επιδιώκει την ανεξαρτησία της Δυτικής Σαχάρας και ελέγχει ένα μικρό και πολύ αραιοκατοικημένο τμήμα της, ενώ το μεγαλύτερο ελέγχεται επί του παρόντος από το Μαρόκο.

Όσον αφορά το παραδεκτό της προσφυγής ακυρώσεως, το Δικαστήριο κατέληξε ότι κακώς το Γενικό Δικαστήριο έκρινε ότι η συμφωνία ελευθερώσεως είχε εφαρμογή στην Δυτική Σαχάρα, άρα το Front Polisario δεν είχε ενεργητική νομιμοποίηση. Συνεπώς, η προσφυγή ακυρώσεως έπρεπε να έχει απορριφθεί ως απαράδεκτη.

Πρώτον, σε σχέση με την ερμηνεία της συμφωνίας συνδέσεως, το Δικαστήριο έκρινε ότι το Γενικό Δικαστήριο όφειλε εν προκειμένω να λάβει υπόψη όχι μόνον τον κανόνα περί καλόπιστης ερμηνείας, ο οποίος διατυπώνεται στο άρθρο 31, παράγραφος 1, της συμβάσεως της Βιέννης ¹⁰⁸, αλλά και την αρχή της αυτοδιαθέσεως, τον εθιμικό δικαίου κανόνα που έχει κωδικοποιηθεί στο άρθρο 29 της συμβάσεως της Βιέννης, όπου ορίζεται ότι οι συμφωνίες δεσμεύουν τα συμβαλλόμενα μέρη μόνον εντός των ορίων του «δικού τους εδάφους», εφόσον δεν προκύπτει ρητώς αντίθετη βούληση, καθώς και, τέλος, την αρχή ότι οι συμφωνίες παράγουν αποτελέσματα *inter partes*. Κατά το Δικαστήριο, βάσει αυτών των κανόνων και αρχών του διεθνούς δικαίου, δεν μπορούσε να γίνει δεκτό ότι η Δυτική Σαχάρα ενέπιπτε στο εδαφικό πεδίο εφαρμογής της συμφωνίας συνδέσεως, αφού για την εφαρμογή της στο συγκεκριμένο έδαφος θα έπρεπε να συναινέσει ο λαός της Δυτικής Σαχάρας, ως «τρίτος» προς τη συμφωνία. Από την προσβαλλόμενη απόφαση όμως δεν συνάγεται η εκδήλωση τέτοιας συναινέσεως.

Δεύτερον, το Δικαστήριο παρατήρησε ότι οι συμφωνίες συνδέσεως και ελευθερώσεως ήταν διαδοχικές συνθήκες μεταξύ των ιδίων μερών και ότι η δεύτερη έπρεπε να θεωρηθεί υποκείμενη στις διατάξεις της πρώτης, κατά την έννοια του άρθρου 30, παράγραφος 2, της συμβάσεως της Βιέννης. Λαμβανομένης υπόψη αυτής της μεταξύ τους σχέσης, όσες διατάξεις της συμφωνίας συνδέσεως δεν τροποποιήθηκαν ρητώς από τη συμφωνία ελευθερώσεως πρέπει να υπερισχύουν κατά την εφαρμογή της τελευταίας, προκειμένου να προληφθεί κάθε πιθανή μεταξύ τους ασυμβατότητα. Κατά συνέπεια, η συμφωνία ελευθερώσεως δεν μπορούσε να ερμηνευθεί, κατά τον χρόνο συνάψεώς της, υπό την έννοια ότι το εδαφικό πεδίο εφαρμογής της περιελάμβανε τη Δυτική Σαχάρα. Εξάλλου, το ως άνω συμπέρασμα δεν αναιρείται από το γεγονός ότι, κατόπιν της συνάψεως της συμφωνίας συνδέσεως, οι μαροκινές αρχές υιοθέτησαν μια μεταγενέστερη πρακτική και εφάρμοζαν *de facto*, επί σειρά ετών, τις διατάξεις της συμφωνίας συνδέσεως και στο έδαφος της Δυτικής Σαχάρας.

¹⁰⁷ | Ευρωμεσογειακή Συμφωνία Συνδέσεως μεταξύ των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων και των κρατών μελών τους, αφ' ενός, και του Βασιλείου του Μαρόκου, αφ' ετέρου, που υπεγράφη στις Βρυξέλλες στις 26 Φεβρουαρίου 1996 και ενεκρίθη εξ ονόματος των εν λόγω Κοινοτήτων με την απόφαση 2000/204/ΕΚ, ΕΚΑΧ του Συμβουλίου και της Επιτροπής, της 24ης Ιανουαρίου 2000 (ΕΕ 2000, L 70, σ. 1).

¹⁰⁸ | Σύμβαση της Βιέννης περί του δικαίου των συνθηκών, της 23ης Μαΐου 1969 (Recueil des traités des Nations unies, τόμος 1155, σ. 331).

XX. ΚΟΙΝΗ ΕΞΩΤΕΡΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΑΣΦΑΛΕΙΑΣ

Με την απόφαση της 1ης Μαρτίου 2016 *National Iranian Oil Company κατά Συμβουλίου* (C-440/14 P, [EU:C:2016:128](#)), το τμήμα μείζονος συνθέσεως του Δικαστηρίου επικύρωσε κατ' αναίρεση την απόφαση του Γενικού Δικαστηρίου ¹⁰⁹ περί απορρίψεως της προσφυγής ιρανικής δημόσιας επιχειρήσεως πετρελαίου και φυσικού αερίου, που είχε ως αίτημα την ακύρωση διαφόρων αποφάσεων με τις οποίες το Συμβούλιο είχε δεσμεύσει τα κεφάλαιά της επειδή, αφενός, τελούσε υπό τον έλεγχο και τη διαχείριση του ιρανικού κράτους και, αφετέρου, παρείχε στην Κυβέρνηση του Ιράν οικονομικούς πόρους. Με την αίτηση αναιρέσεως, η ιρανική επιχείρηση προσήψε, μεταξύ άλλων, στο Γενικό Δικαστήριο ότι υπέπεσε σε νομικό σφάλμα, καθόσον δέχθηκε ότι το Συμβούλιο μπορούσε νομίμως να ορίσει, στον κανονισμό με τον οποίο ελήφθησαν τα περιοριστικά μέτρα εις βάρος του Ιράν, ότι διατηρεί το ίδιο την αρμοδιότητα να εκδώσει τον εκτελεστικό κανονισμό σχετικά με την επιβολή της δεσμεύσεως των κεφαλαίων. Η αναιρεσείουσα προσέβαλε επίσης την απόφαση του Γενικού Δικαστηρίου στον βαθμό που το τελευταίο είχε κρίνει ότι το Συμβούλιο μπορούσε νομίμως να επιβάλει τη δέσμευση κεφαλαίων κατ' εφαρμογήν του νομικού κριτηρίου της παροχής στηρίξεως στην Ιρανική Κυβέρνηση.

Απορρίπτοντας την αίτηση αναιρέσεως, το Δικαστήριο επισήμανε ότι, ναί μεν κατά κανόνα η εκτέλεση των κανονισμών του Συμβουλίου είναι έργο της Επιτροπής, πλην όμως το Συμβούλιο μπορεί να διατηρήσει για τον εαυτό του την αρμοδιότητα της εκτελέσεως των κανονισμών του σε ειδικές περιπτώσεις, δεόντως δικαιολογημένες. Εν προκειμένω, το Συμβούλιο έκανε χρήση αυτής ακριβώς της δυνατότητας όσον αφορά τη λήψη των πλέον ευαίσθητων περιοριστικών μέτρων, ήτοι την κατάρτιση των καταλόγων των φυσικών και νομικών προσώπων στα οποία θα επιβαλλόταν το μέτρο της δεσμεύσεως των κεφαλαίων. Δεδομένου ότι το μέτρο αυτό έχει σημαντικές επιπτώσεις στη ζωή και στις οικονομικές δραστηριότητες των θιγόμενων προσώπων και ότι πρέπει να λαμβάνεται σε σύντομο χρόνο και σύμφωνα με διαδικασίες των οποίων η συνέπεια και ο συντονισμός μπορούν να διασφαλιστούν καλύτερα από το Συμβούλιο, το Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι ευλόγως το Συμβούλιο εκτίμησε ότι ο ειδικός χαρακτήρας των επίδικων περιοριστικών μέτρων δικαιολογούσε την επιλογή του να κρατήσει το ίδιο την εκτελεστική αρμοδιότητα.

Ως προς το κριτήριο εγγραφής στους προαναφερθέντες καταλόγους, το Δικαστήριο επιβεβαίωσε ότι το Γενικό Δικαστήριο ερμήνευσε ορθώς την εξέλιξη του κριτηρίου αυτού. Υπογράμμισε συναφώς ότι ήταν ορθό το συμπέρασμα του Γενικού Δικαστηρίου ότι το Συμβούλιο διέθετε, ήδη από το 2012, την ευχέρεια να διευρύνει το κριτήριο εγγραφής στους καταλόγους, ώστε να περιλαμβάνονται πλέον και φυσικά ή νομικά πρόσωπα τα οποία, καίτοι δεν έχουν άμεση ή έμμεση σχέση με τη διάδοση των πυρηνικών όπλων, είναι ωστόσο ικανά να την ευνοήσουν διά της παροχής, στην Ιρανική Κυβέρνηση οικονομικών ή υλικοτεχνικών πόρων που της επιτρέπουν τη συνέχιση των δικών της δραστηριοτήτων στον επίμαχο τομέα.

Με την απόφαση της 19ης Ιουλίου 2016 *Η κατά Συμβουλίου και Επιτροπής* (C-455/14 P, [EU:C:2016:569](#)), το Δικαστήριο αναίρεσε τη διάταξη του Γενικού Δικαστηρίου ¹¹⁰ με την οποία το τελευταίο έκρινε εαυτό αναρμόδιο να εκδικάσει την προσφυγή Ιταλίδας δικαστή, αποσπασμένης στην Αστυνομική Αποστολή της Ευρωπαϊκής Ένωσης (EUPM) στο Σαράγεβο, με αίτημα την ακύρωση δύο αποφάσεων της MPUE περί μεταθέσεως της σε περιφερειακό γραφείο της εν λόγω αποστολής. Προς στήριξη της αιτήσεως αναιρέσεως, ισχυρίστηκε ειδικότερα ότι το Γενικό Δικαστήριο υπέπεσε σε νομικά σφάλματα κρίνοντας ότι ήταν αναρμόδιο να αποφανθεί επί της προσφυγής της.

¹⁰⁹ Απόφαση του Γενικού Δικαστηρίου της 16ης Ιουλίου 2014, *National Iranian Oil Company κατά Συμβουλίου* (T-578/12, [EU:T:2014:678](#)).

¹¹⁰ Διάταξη του Γενικού Δικαστηρίου της 10ης Ιουλίου 2014, *Η κατά Συμβουλίου κ.λπ.* (T-271/10, [EU:T:2014:702](#)).

Αφού υπενθύμισε ότι δεν είναι κατ' αρχήν αρμόδιο όσον αφορά τις διατάξεις της ΚΕΠΠΑ, το Δικαστήριο διαπίστωσε ότι οι προσβαλλόμενες αποφάσεις άπτονταν μιας επιχειρησιακής δράσης η οποία είχε αποφασιστεί και διεξαγόταν στο πλαίσιο της ΚΕΠΠΑ. Το γεγονός όμως αυτό δεν συνεπάγεται κατ' ανάγκην τον αποκλεισμό της αρμοδιότητας του δικαστή της Ένωσης. Πράγματι, από τη μία πλευρά, τα δικαιοδοτικά όργανα της Ένωσης είναι, δυνάμει του άρθρου 270 ΣΛΕΕ, αρμόδια να κρίνουν τις προσφυγές που ασκούνται από μέλη του προσωπικού της Ένωσης αποσπασμένα στην ΕΥΡΜ. Από την άλλη πλευρά, όπως προκύπτει από την απόφαση 2009/906/ΚΕΠΠΑ ¹¹¹, τόσο το προσωπικό που έχει αποσπαστεί από τα κράτη μέλη όσο και το προσωπικό που έχει αποσπαστεί από τα θεσμικά όργανα της Ένωσης υπόκεινται στους ίδιους κανόνες κατά την άσκηση των καθηκόντων τους στο «θέατρο των επιχειρήσεων». Επομένως, ο κατ' εξαίρεση περιορισμός της αρμοδιότητας του δικαστή της Ένωσης ως προς τις διατάξεις της ΚΕΠΠΑ δεν πρέπει να έχει ως συνέπεια τον αποκλεισμό της αρμοδιότητάς του να ελέγχει τις πράξεις διαχείρισης προσωπικού αποσπασμένου από τα κράτη μέλη, οι οποίες αποσκοπούν στην εξυπηρέτηση των αναγκών μιας αποστολής στο θέατρο των επιχειρήσεων. Κατά συνέπεια, το Γενικό Δικαστήριο και, κατ' αναίρεση, το Δικαστήριο είναι αρμόδια να ελέγχουν τέτοιες πράξεις.

111 | Απόφαση 2009/906/ΚΕΠΠΑ του Συμβουλίου, της 8ης Δεκεμβρίου 2009, σχετικά με την Αστυνομική Αποστολή της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΥΡΜ) στη [Βοσνία-Ερζεγοβίνη] (ΕΕ 2009, L 322, σ. 22).

Γ | Η ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑΣ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ ΤΟ 2016

από τον Timothy MILLETT, βοηθό γραμματέα

Οι κύριες δραστηριότητες της Γραμματείας του Δικαστηρίου είναι αυτές με τις οποίες εκπληρώνει τις τρεις βασικές αποστολές που της ανατίθενται από το ισχύον νομικό πλαίσιο.

Κατ' αρχάς, στο πλαίσιο της αρμοδιότητάς της, δυνάμει του Κανονισμού Διαδικασίας, να παραλαμβάνει, να διαβιβάζει και να φυλάσσει όλα τα έγγραφα, η Γραμματεία μεριμνά πρωτίστως για την ομαλή εξέλιξη των διαδικασιών και τη διαχείριση των δικογραφιών των υποθέσεων ενώπιον του Δικαστηρίου, από τη στιγμή της εγγραφής του εισαγωγικού δικογράφου της δίκης στο πρωτόκολλο της Γραμματείας μέχρι και την επίδοση στους διαδίκους της αποφάσεως ή της διατάξεως που περατώνει τη δίκη.

Κατά την εκπλήρωση της εν λόγω αποστολής —και ως επακόλουθο αυτής—, η Γραμματεία έρχεται σε επαφή με τους εκπροσώπους των διαδίκων, καθώς και με τρίτους, για εκκρεμείς ή περατωθείσες υποθέσεις, επικοινωνώντας σε όλες τις επίσημες γλώσσες της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Τέλος, η Γραμματεία βρίσκεται στην υπηρεσία των μελών του Δικαστηρίου, τα οποία επικουρεί κατά την άσκηση των καθηκόντων τους. Η υποστήριξη αυτή εκδηλώνεται όχι μόνο με τον χειρισμό διαφόρων ζητημάτων διαδικαστικής φύσης που ανακύπτουν όσο εκκρεμούν οι υποθέσεις και με την ενεργό συμμετοχή των μελών της Γραμματείας στις συνεδριάσεις και τις διοικητικές συσκέψεις των τμημάτων του Δικαστηρίου, αλλά και με τη δραστηριοποίηση των αρμόδιων υπαλλήλων της στις εργασίες διαφόρων επιτροπών και, ιδίως, στην επιτροπή που εξετάζει τις τροποποιήσεις του Οργανισμού του Δικαστηρίου και του Κανονισμού Διαδικασίας.

Ακολουθεί μια σύντομη παρουσίαση των στατιστικών στοιχείων της δικαιοδοτικής δραστηριότητας του προηγούμενου έτους, ώστε να μπορέσει ο αναγνώστης να διαφωτιστεί σχετικά με το έργο της Γραμματείας στο πλαίσιο των τριών αποστολών που προαναφέρθηκαν.

Ι. ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ ΤΩΝ ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΩΝ ΣΤΟΙΧΕΙΩΝ ΠΟΥ ΑΦΟΡΟΥΝ ΤΗ ΔΙΚΑΙΟΔΟΤΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ ΤΟΥ 2016

Όπως μπορεί να συναχθεί από τα ανωτέρω, η δραστηριότητα της Γραμματείας επηρεάζεται άμεσα από το πλήθος των υποθέσεων που εισάγονται στο Δικαστήριο —στοιχείο το οποίο είναι ασφαλώς πέρα από τον έλεγχό της—, καθώς επίσης, σε μικρότερο βαθμό, και από τον αριθμό των υποθέσεων που περατώνονται από το Δικαστήριο. Η προηγούμενη χρονιά, όπως και το 2015, χαρακτηρίστηκε από έντονη δραστηριότητα, κάτι που μαρτυρεί τόσο τη ζωντάνια του δικαίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης όσο και τη σημασία την οποία αποδίδει το Δικαστήριο στην ταχεία επίλυση των διαφορών ενώπιόν του.

Οι εισαχθείσες υποθέσεις

Το 2016 εισήχθησαν ενώπιον του Δικαστηρίου 692 υποθέσεις. Ο αριθμός αυτός είναι ελαφρώς μικρότερος από το 2015, χρονιά κατά την οποία σημειώθηκε ο αριθμός ρεκόρ των 713 νέων υποθέσεων, το στοιχείο όμως που εντυπωσιάζει ιδιαίτερα κατά τη μελέτη των πινάκων που ακολουθούν είναι η κατανομή των υποθέσεων με κριτήριο το είδος του εισαγωγικού δικογράφου. Από τις 692 υποθέσεις που εισήχθησαν

το 2016, οι 470 ήταν αιτήσεις προδικαστικής αποφάσεως, αριθμός που αντιστοιχεί σχεδόν στο 70 % του συνόλου των υποθέσεων που εισήχθησαν ενώπιον του Δικαστηρίου κατά το έτος αυτό. Ποτέ στην ιστορία του Δικαστηρίου ο αριθμός των αιτήσεων προδικαστικής αποφάσεως δεν υπήρξε τόσο μεγάλος. Αντίθετα, οι ευθείες προσφυγές (προσφυγές ακυρώσεως, προσφυγές λόγω παραβάσεως ή προσφυγές κατά παραλείψεως) ήταν μόλις 35, σημειώνοντας ιστορικά χαμηλό επίπεδο, ενώ ο αριθμός των αιτήσεων αναιρέσεως (συνολικά, για όλες τις κατηγορίες υποθέσεων), οι οποίες ανήλθαν σε 175, σημείωσε μικρή πτώση, οφειλόμενη εν μέρει στη μείωση του αριθμού των υποθέσεων που περατώθηκαν από το Γενικό Δικαστήριο λόγω των ιδιαίτερων συνθηκών που αυτό αντιμετώπισε το 2016 (αποχώρηση και άφιξη πολλών δικαστών λόγω της μεταρρύθμισης της δικαιοδοτικής δομής της Ευρωπαϊκής Ένωσης).

Πέραν του ιδιαίτερου αυξημένου αριθμού των αιτήσεων προδικαστικής αποφάσεως που υποβλήθηκαν στο Δικαστήριο το 2016, έχει ενδιαφέρον να επισημανθεί και η προέλευσή τους. Το 2016 υποβλήθηκαν στο Δικαστήριο ερωτήματα σχετικά με την ερμηνεία ή το κύρος διατάξεων του δικαίου της Ένωσης από δικαστήρια όλων των κρατών μελών, με την εξαίρεση ενός μόνο κράτους μέλους. Η τάση αυτή αποτυπώνει την ολοένα μεγαλύτερη σημασία που αναγνωρίζεται στη διαδικασία προδικαστικής παραπομπής όχι μόνο στα κράτη τα οποία είναι μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης από μακρού χρόνου —μεγάλος αριθμός των αιτήσεων προδικαστικής αποφάσεως του 2016 προέρχεται πράγματι από τη Γερμανία, την Ιταλία και την Ισπανία—, αλλά και στα κράτη που εντάχθηκαν πιο πρόσφατα στην Ευρωπαϊκή Ένωση, το 2004, το 2007 και το 2013. Το 2016, τα μεν βουλγαρικά δικαστήρια υπέβαλαν 18 αιτήσεις προδικαστικής αποφάσεως, τα δε πολωνικά υπέβαλαν 19, τον μεγαλύτερο αριθμό τέτοιων αιτήσεων που έχουν υποβάλει τα δικαστήρια της Πολωνίας από την προσχώρησή της στην Ευρωπαϊκή Ένωση το 2004. Αξίζει, επίσης, να επισημανθεί ότι, παρά τη διάχυτη αβεβαιότητα που προκλήθηκε από το αποτέλεσμα του δημοψηφίσματος της 23ης Ιουνίου 2016, το ίδιο έτος τα βρετανικά δικαστήρια υπέβαλαν 23 αιτήσεις προδικαστικής αποφάσεως, δηλαδή τον μεγαλύτερο αριθμό τέτοιων αιτήσεων που έχει υποβάλει το Ηνωμένο Βασίλειο από το 2011 και εντεύθεν.

Τέλος, οι τομείς που απασχόλησαν το Δικαστήριο στις υποθέσεις τις οποίες έκρινε κατά το 2016 ήταν, για μία ακόμη χρονιά, ποικίλοι. Όπως και το 2015, τις τρεις πρώτες θέσεις καταλαμβάνουν ο χώρος ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης, η φορολογία και η διανοητική ιδιοκτησία, με σαφή, πάντως, άνοδο των υποθέσεων της πρώτης κατηγορίας (καθώς 76 υποθέσεις αφορούσαν τον χώρο ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης έναντι 52 υποθέσεων το 2015), προφανώς λόγω της προσφυγικής κρίσης και των μέτρων που έλαβαν οι εθνικές αρχές για την αντιμετώπισή της. Οι κρατικές ενισχύσεις αντιστοιχούν, επίσης, σε σημαντικό τμήμα του όγκου εργασίας του Δικαστηρίου, με 39 νέες υποθέσεις το 2016, όπως άλλωστε και το δικαίο του ανταγωνισμού, η κοινωνική πολιτική, το περιβάλλον και οι μεταφορές.

Οι περατωθείσες υποθέσεις

Παρότι ο αριθμός των υποθέσεων που εισήχθησαν το 2016 ήταν ελαφρώς μειωμένος, ο αριθμός των υποθέσεων που περατώθηκαν ήταν ιδιαίτερα υψηλός, καθώς το Δικαστήριο περάτωσε 704 υποθέσεις το 2016, όπερ ισοδυναμεί με αύξηση μεγαλύτερη του 14 % σε σχέση με το 2015 (οπότε και περατώθηκαν 616 υποθέσεις). Το μεγαλύτερο μέρος των υποθέσεων αυτών αφορά αιτήσεις προδικαστικών παραπομπών και αιτήσεις αναιρέσεως, οι οποίες, από κοινού, αντιστοιχούν στο 90 %, και πλέον, των υποθέσεων που έκρινε το Δικαστήριο το 2016.

Όσον αφορά τον τρόπο περατώσεως των υποθέσεων, δύο στοιχεία αξίζουν ιδιαίτερη προσοχή. Αφενός, ο αριθμός των υποθέσεων στις οποίες αναπτύχθηκαν προτάσεις γενικού εισαγγελέα και, αφετέρου, η σημαντική αύξηση των διατάξεων δικαιοδοτικού χαρακτήρα.

Ειδικότερα, το 2016 το Δικαστήριο εξέδωσε 412 αποφάσεις, εκ των οποίων 271 (ήτοι το 66 % του συνόλου των αποφάσεων) εκδόθηκαν κατόπιν προτάσεων γενικού εισαγγελέα. Συγκριτικά, το 2015 είχαν προηγηθεί

προτάσεις γενικού εισαγγελέα «μόνο» στο 57 % του συνολικού αριθμού των αποφάσεων που εκδόθηκαν τη χρονιά εκείνη.

Σαφή αύξηση παρουσίασε και ο αριθμός των διατάξεων που εξέδωσε το Δικαστήριο, καθώς το 2016, πέραν των 4 διατάξεων ασφαλιστικών μέτρων, εξέδωσε 232 διατάξεις για την περάτωση δίκης. Συγκριτικά, το 2015 ο αριθμός των διατάξεων αυτών ήταν 171. Η αύξηση εξηγείται, σε μεγάλο βαθμό, από την εκτεταμένη χρήση των εργαλείων που προβλέπονται στον Κανονισμό Διαδικασίας για την επιτάχυνση της εκδικάσεως των υποθέσεων και, ιδίως, της προβλεπόμενης στο άρθρο 99 του Κανονισμού Διαδικασίας δυνατότητας του Δικαστηρίου να αποφαινεται με αιτιολογημένη διάταξη επί των προδικαστικών ερωτημάτων όταν αυτά είναι ταυτόσημα με ερωτήματα επί των οποίων έχει ήδη αποφανθεί το Δικαστήριο, όταν η απάντηση μπορεί να συναχθεί σαφώς από τη νομολογία ή όταν δεν υπάρχει καμία εύλογη αμφιβολία ως προς την απάντησή τους. Το 2016 περατώθηκαν συνολικά 55 υποθέσεις κατ'εφαρμογήν της συγκεκριμένης διατάξεως (έναντι 37 το 2015).

Ομοίως, όσον αφορά τις αιτήσεις αναιρέσεως, 89 υποθέσεις —ήτοι σχεδόν οι μισές από όσες υποθέσεις αιτήσεων αναιρέσεως περατώθηκαν κατά το 2016 (189)— εκδικάστηκαν κατ'εφαρμογήν του άρθρου 181 του Κανονισμού Διαδικασίας, το οποίο δίνει στο Δικαστήριο την ευχέρεια να αποφαινεται με αιτιολογημένη διάταξη όταν η αίτηση αναιρέσεως ή η αντανάιρεση που έχει ασκηθεί ενώπιόν του είναι, εν όλω ή εν μέρει, προδήλως απαράδεκτη ή προδήλως αβάσιμη. Το 2015 ο αντίστοιχος αριθμός ήταν μόλις 57 υποθέσεις.

Η διάρκεια των ένδικων διαδικασιών

Ο συνδυασμός των ανωτέρω παραγόντων εξηγεί, εν μέρει, την πολύ θετική αποτίμηση της χρονιάς που πέρασε από απόψεως διάρκειας της δίκης. Η μέση διάρκεια για την εκδίκαση των προδικαστικών υποθέσεων ανήλθε σε 15 μήνες, επίδοση που ισοφαρίζει την αντίστοιχη του 2014 και αποτελεί τη συντομότερη εδώ και μία τριακονταετία τουλάχιστον. Η διάρκεια ήταν ελαφρώς αυξημένη για την εκδίκαση των προσφυγών (19,3 μήνες), αλλά μικρότερη για την εκδίκαση των αιτήσεων αναιρέσεως. Το 2016 η διάρκεια της δίκης για τις αιτήσεις αναιρέσεως ήταν 12,9 μήνες, η συντομότερη δηλαδή που έχει σημειωθεί από τότε που δημιουργήθηκε το Γενικό Δικαστήριο.

Αυτή η μείωση της διάρκειας της δίκης στην περίπτωση των αιτήσεων αναιρέσεως εξηγείται σε μεγάλο βαθμό από τη νέα προσέγγιση που υιοθέτησε το Δικαστήριο το 2016 για την εκδίκαση των αιτήσεων αναιρέσεως στους τομείς της προσβάσεως στα έγγραφα, των δημόσιων συμβάσεων και της διανοητικής ιδιοκτησίας. Σε περίπτωση που το Δικαστήριο φρονεί ότι αίτηση αναιρέσεως που έχει ασκηθεί σε έναν από τους τομείς αυτούς πρέπει να απορριφθεί βάσει του άρθρου 181 του Κανονισμού Διαδικασίας, πλέον ενσωματώνει στη διάταξή του την ανάλυση του γενικού εισαγγελέα που έχει επιληφθεί της υποθέσεως, χωρίς να μνημονεύει εκ νέου τους λόγους και τα επιχειρήματα των διαδίκων, κάτι που συντομεύει σημαντικά τη διάρκεια της δίκης.

Για λόγους πληρότητας αναφέρουμε, τέλος, ότι το 2016 υποβλήθηκε στο Δικαστήριο σημαντικός αριθμός αιτήσεων εφαρμογής της ταχείας διαδικασίας ή της επείγουσας προδικαστικής διαδικασίας και σε αρκετές υποθέσεις οι αιτήσεις αυτές έγιναν δεκτές. Από τις 12 αιτήσεις επείγουσας προδικαστικής διαδικασίας που υποβλήθηκαν το 2016, το αρμόδιο τμήμα έκανε δεκτές τις 8 εξ αυτών, η δε ταχεία διαδικασία εφαρμόστηκε 4 φορές (τρεις φορές για προδικαστική παραπομπή και μία φορά για αίτηση αναιρέσεως). Η διάρκεια της δίκης για τις υποθέσεις αυτές παρέμεινε ιδιαίτερα ικανοποιητική, ιδίως αν ληφθεί υπόψη ότι για αυτές τις κατηγορίες υποθέσεων πλέον εκδίδονται και προτάσεις: 2,7 μήνες κατά μέσο όρο για την εκδίκαση των υποθέσεων επείγουσας προδικαστικής διαδικασίας και 4 μήνες για την εκδίκαση προδικαστικών υποθέσεων με την ταχεία διαδικασία. Επίσης, όπως συνέβη και το 2015, για 7 υποθέσεις αποφασίστηκε η εκδίκαση κατά προτεραιότητα.

Οι εκκρεμείς υποθέσεις

Την 31η Δεκεμβρίου 2016 ο αριθμός των εκκρεμών υποθέσεων ενώπιον του Δικαστηρίου ανερχόταν σε 872 (824 κατόπιν ενώσεως συναφών υποθέσεων), ήτοι ήταν ελαφρώς μικρότερος από τον αριθμό των υποθέσεων που εκκρεμούσαν κατά το τέλος του 2015 (884 υποθέσεις).

II. ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ ΜΕ ΤΟΥΣ ΔΙΑΔΙΚΟΥΣ ΚΑΙ ΜΕ ΤΡΙΤΟΥΣ

Οι επαφές της Γραμματείας τόσο με τους εκπροσώπους των διαδίκων όσο και με τρίτους, όποτε χρειαζόταν, σχετικά με εκκρεμείς ή περατωθείσες υποθέσεις αντανακλούν την έντονη δικαιοδοτική δραστηριότητα της χρονιάς που πέρασε, καθώς οι επαφές αυτές ήταν ακόμη συχνότερες το 2016, κάτι που αντικατοπτρίζεται ιδίως στον αυξανόμενο αριθμό των δικογράφων που καταχωρίστηκαν στο πρωτόκολλο, καθώς και στον αριθμό των δημόσιων συνεδριάσεων. Ο αριθμός των επ' ακροατηρίου συζητήσεων ανήλθε σε 270 το 2016, από 256 το 2015, και ο αριθμός των συνεδριάσεων για ανάγνωση προτάσεων ανήλθε το 2016 σε 319, παρουσιάζοντας αύξηση ύψους 33 % σε σχέση με το 2015. Η οργάνωση καθεμίας από αυτές τις δημόσιες συνεδριάσεις συνεπάγεται σημαντικό φόρτο εργασίας για τη Γραμματεία και την υπηρεσία διερμηνείας του Δικαστηρίου, για την αντιμετώπιση του οποίου γίνεται όλο και συστηματικότερη χρήση εφαρμογών πληροφορικής.

Αξίζει να αναφερθεί, στο πλαίσιο αυτό, ότι είναι ιδιαίτερα θετικός ο απολογισμός του πέμπτου πλήρους έτους λειτουργίας της εφαρμογής e-Curia, η οποία είναι κοινή για το Δικαστήριο και το Γενικό Δικαστήριο και επιτρέπει την ηλεκτρονική κατάθεση και κοινοποίηση των διαδικαστικών εγγράφων. Τα θεσμικά όργανα της Ένωσης, όλο και περισσότεροι εκπρόσωποι διαδίκων και δικηγόροι, καθώς και όλα τα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης διαθέτουν σήμερα λογαριασμό πρόσβασης στην εφαρμογή αυτή, μέσω της οποίας το 2016 πραγματοποιήθηκε πάνω από το 75 % των καταθέσεων εγγράφων στο Δικαστήριο. Η εφαρμογή αυτή, δεδομένης της διαρκούς αύξησης του φόρτου εργασίας, αποτελεί σημαντικό εργαλείο για τη βελτίωση της παραγωγικότητας των δικαστηρίων και συγχρόνως συμβάλλει στη μείωση της διάρκειας της διαδικασίας (και των εξόδων αποστολής) καθώς και στην προστασία του περιβάλλοντος.

Στον τομέα της πληροφορικής, το 2016 χαρακτηρίστηκε, επίσης, από την επιτάχυνση της δημοσίευσης της νομολογίας και από τη βελτίωση των λειτουργιών που προσφέρονται στους χρήστες. Η Ψηφιακή Συλλογή της Νομολογίας, ενώ στο παρελθόν δημοσιευόταν υπό μορφή μηνιαίων δελτίων στα οποία περιλαμβάνονταν όλες οι αποφάσεις που είχαν εκδοθεί από τα δικαστήρια της Ένωσης κατά τον αντίστοιχο μήνα, πλέον τροφοδοτείται και δημοσιεύεται διαρκώς κάθε φορά που εκδίδονται αποφάσεις του Δικαστηρίου και του Γενικού Δικαστηρίου. Η αλλαγή αυτή του ρυθμού δημοσίευσης —που ξεκίνησε την 1η Νοεμβρίου 2016 και για την οποία απαιτήθηκε σημαντική προσπάθεια οργάνωσης και συνεργασίας εκ μέρους όλων των εμπλεκόμενων στη διαδικασία δημοσίευσης της νομολογίας, εντός και εκτός του θεσμικού οργάνου— παρουσιάζει σημαντικά πλεονεκτήματα για τους πολίτες, καθώς εξασφαλίζει την ταχεία πρόσβαση στη νομολογία, σε όλες τις διαθέσιμες γλώσσες, ενώ συγχρόνως προσφέρει αυξημένες δυνατότητες αναζήτησης, καθώς οι αποφάσεις που δημοσιεύονται στη Συλλογή περιλαμβάνουν υπερσυνδέσμους προς τις κρίσιμες σκέψεις αποφάσεων ή νομοθετικών πράξεων που μνημονεύονται στις αποφάσεις.

Τέλος, το 2016, όπως και κατά το παρελθόν, εξακολούθησαν να υποβάλλονται στη Γραμματεία πολυάριθμα αιτήματα και αιτήσεις κάθε είδους, που δεν συνδέονται με δικαστικές υποθέσεις και τα οποία έπρεπε να εξεταστούν από την ίδια τη Γραμματεία ή σε συνεργασία με τη Διεύθυνση Επικοινωνίας. Δεν είναι αμελητέος ο φόρτος εργασίας για την εξέταση των αιτημάτων και των αιτήσεων αυτών, που φτάνουν κατά χιλιάδες στη Γραμματεία του Δικαστηρίου σε όλες τις επίσημες γλώσσες της Ευρωπαϊκής Ένωσης και υπό διάφορες

μορφές (ταχυδρομικώς, με ηλεκτρονικό ταχυδρομείο, τηλεφωνικώς). Απαιτείται λεπτομερής ανάλυση κάθε αιτήματος που υποβάλλεται στο Δικαστήριο, καθώς ενίοτε ενδέχεται να «κρύβεται» πίσω από αυτό μια πραγματική υπόθεση.

III. ΥΠΟΣΤΗΡΙΞΗ ΤΩΝ ΜΕΛΩΝ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ

Όπως αναφέρθηκε στην εισαγωγή του παρόντος κειμένου, η Γραμματεία υποστηρίζει τα μέλη του Δικαστηρίου, επικουρώντας τα κατά την άσκηση των καθηκόντων τους.

Η υποστήριξη αυτή εκδηλώνεται, κατ' αρχάς, με τη διαβίβαση όλων των διαδικαστικών πράξεων — και των μεταφράσεών τους— στους δικαστές και τους γενικούς εισαγγελείς στους οποίους έχουν ανατεθεί οι υποθέσεις και με τον χειρισμό τυχόν ζητημάτων διαδικαστικής φύσης που ανακύπτουν όσο οι υποθέσεις είναι εκκρεμείς. Το 2016 οι δραστηριότητες αυτές κατέλαβαν σημαντικό τμήμα των εργασιών της Γραμματείας, ωστόσο κατά το ίδιο έτος υπήρξε μια σημαντική εξέλιξη στον τομέα αυτόν, καθώς, με παρότρυνση του Προέδρου, γενικεύθηκε η χρήση της ηλεκτρονικής εσωτερικής διαβίβασης των διαδικαστικών εγγράφων. Με τη χρήση των «ηλεκτρονικών διαβιβαστικών δελτίων» η κυκλοφορία χάρτινων εγγράφων έδωσε τη θέση της στην αποκλειστική κυκλοφορία ηλεκτρονικών εγγράφων, βάσει υφιστάμενων εφαρμογών πληροφορικής, με αποτέλεσμα τον εκσυγχρονισμό της λειτουργίας του Δικαστηρίου και τη μείωση του χρόνου λήψεως διαδικαστικών αποφάσεων.

Η υποστήριξη που παρέχει η Γραμματεία εκφράζεται, επίσης, με την ενεργό συμμετοχή της στην προετοιμασία και την εκτέλεση των αποφάσεων της γενικής συνέλευσης του Δικαστηρίου, καθώς και με τη συνδρομή της στις συνεδριάσεις του Δικαστηρίου, ως αρμόδιας για την τήρηση πρακτικών τα οποία περιλαμβάνονται στον πρωτότυπο φάκελο δικογραφίας των υποθέσεων.

Τέλος, ζητείται από τη Γραμματεία να παρέχει τη συνδρομή της στις εργασίες των διαφόρων επιτροπών και, μεταξύ άλλων, στην επιτροπή για τον Οργανισμό και τον Κανονισμό Διαδικασίας του Δικαστηρίου. Το 2016 η επιτροπή αυτή πραγματοποίησε πολλές συνεδριάσεις και οι εργασίες της κατέληξαν στην υιοθέτηση σημαντικών κειμένων κατά το ίδιο έτος.

Υπενθυμίζονται, κατ' αρχάς, οι συζητήσεις για τη μεταρρύθμιση της δικαιοδοτικής δομής της Ευρωπαϊκής Ένωσης, που κατέληξαν, στις 6 Ιουλίου 2016, στην έκδοση του κανονισμού (ΕΕ, Ευρατόμ) 2016/1192 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, για τη μεταβίβαση στο Γενικό Δικαστήριο της αρμοδιότητας εκδικάσεως σε πρώτο βαθμό των διαφορών μεταξύ της Ευρωπαϊκής Ένωσης και των υπαλλήλων της ¹.

Στον τομέα της ασφάλειας, αξίζει να γίνει μνεία στις εργασίες που διεξήχθησαν σχετικά με τη συμπλήρωση του μηχανισμού που είχε θεσπίσει το Γενικό Δικαστήριο για τη διασφάλιση της κατάλληλης προστασίας των πληροφοριών και των εγγράφων που διαβιβάζονται στο Γενικό Δικαστήριο και αφορούν την ασφάλεια της Ένωσης ή των κρατών μελών ή τις διεθνείς τους σχέσεις. Συγχρόνως με την τροποποίηση του άρθρου 105 του Κανονισμού Διαδικασίας του Γενικού Δικαστηρίου, προστέθηκε ένα νέο άρθρο, το άρθρο 190α του Κανονισμού Διαδικασίας του Δικαστηρίου, προκειμένου, όταν ασκείται αναίρεση κατά αποφάσεως του Γενικού Δικαστηρίου, να διασφαλίζεται επίπεδο προστασίας αντίστοιχο με αυτό που παρέχεται από το Γενικό Δικαστήριο. Οι διατάξεις αυτές συμπληρώθηκαν με την έκδοση, τόσο από το Δικαστήριο όσο και από το Γενικό Δικαστήριο, των αποφάσεων εφαρμογής των άρθρων 105 και 190α, με τις οποίες προσδιορίστηκαν

1 | Ο κανονισμός αυτός δημοσιεύθηκε στην *Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης* L 200 της 26ης Ιουλίου 2016, σ. 137.

η φύση και η έκταση των σχετικών μέτρων για να επιτευχθεί το αποτέλεσμα αυτό ². Οι αποφάσεις αυτές άρχισαν να ισχύουν, όπως οι ίδιες όριζαν, την επόμενη ημέρα από τη δημοσίευσή τους στην *Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης*, ήτοι στις 25 Δεκεμβρίου 2016.

Τέλος, αξίζει να αναφερθεί ότι το Δικαστήριο υιοθέτησε νέο κείμενο με τις συστάσεις που απευθύνει προς τα εθνικά δικαστήρια σχετικά με την υποβολή προδικαστικών ερωτημάτων. Οι συστάσεις αυτές —που δημοσιεύτηκαν σε όλες τις επίσημες γλώσσες στην *Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης* C 439 της 25ης Νοεμβρίου 2016— αποτελούν σημαντικό κείμενο του διαλόγου που διατηρεί το Δικαστήριο με τα δικαστήρια των κρατών μελών. Οι συστάσεις υπενθυμίζουν τα κύρια χαρακτηριστικά της διαδικασίας προδικαστικής παραπομπής και περιλαμβάνουν χρήσιμες επισημάνσεις σχετικά με το αντικείμενο μιας αιτήσεως προδικαστικής αποφάσεως, τη μορφή και το περιεχόμενό της. Για πρώτη δε φορά στην ιστορία του Δικαστηρίου, όλα τα στοιχεία που πρέπει να λαμβάνονται υπόψη κατά την υποβολή αιτήσεως προδικαστικής αποφάσεως προς το Δικαστήριο συνοψίζονται σε ένα ιδιαίτερα πρακτικό παράρτημα που απευθύνεται στους εθνικούς δικαστές.

2| Τα άρθρα και οι αποφάσεις αυτές δημοσιεύθηκαν στην *Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης* L 217 της 12ης Αυγούστου 2016, σ. 69 και 72, και L 355 της 24ης Δεκεμβρίου 2016, σ. 5 και 18, αντιστοίχως.

ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΗ ΔΙΚΑΙΟΔΟΤΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ

I. ΓΕΝΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ

1. Εισαχθείσες, περατωθείσες, εκκρεμείς υποθέσεις (2012-2016)

II. ΕΙΣΑΧΘΕΙΣΕΣ ΥΠΟΘΕΣΕΙΣ

2. Φύση των διαδικασιών (2012-2016)
3. Τομέας (2016)
4. Προσφυγές λόγω παραβάσεως κράτους μέλους (2012-2016)

III. ΠΕΡΑΤΩΘΕΙΣΕΣ ΥΠΟΘΕΣΕΙΣ

5. Φύση των διαδικασιών (2012-2016)
6. Αποφάσεις, διατάξεις, γνωμοδοτήσεις (2016)
7. Δικάσας σχηματισμός (2012-2016)
8. Υποθέσεις περατωθείσες με την έκδοση αποφάσεως, γνωμοδοτήσεως ή διατάξεως δικαιοδοτικού χαρακτήρα (2012-2016)
9. Υποθέσεις περατωθείσες με την έκδοση αποφάσεως, γνωμοδοτήσεως ή διατάξεως δικαιοδοτικού χαρακτήρα — Τομέας (2012-2016)
10. Υποθέσεις περατωθείσες με την έκδοση αποφάσεως, γνωμοδοτήσεως ή διατάξεως δικαιοδοτικού χαρακτήρα — Τομέας (2016)
11. Αποφάσεις επί προσφυγών λόγω παραβάσεως κράτους μέλους: έκβαση (2012-2016)
12. Διάρκεια των διαδικασιών σε μήνες (2012-2016)

IV. ΕΚΚΡΕΜΕΙΣ ΥΠΟΘΕΣΕΙΣ ΣΤΙΣ 31 ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΥ ΚΑΘΕ ΕΤΟΥΣ

13. Φύση των διαδικασιών (2012-2016)
14. Δικαστικός σχηματισμός (2012-2016)

V. ΔΙΑΦΟΡΑ

15. Ταχείες διαδικασίες (2012-2016)
16. Επείγουσες προδικαστικές διαδικασίες (2012-2016)
17. Διατάξεις επί αιτήσεων ασφαλιστικών μέτρων (2016)

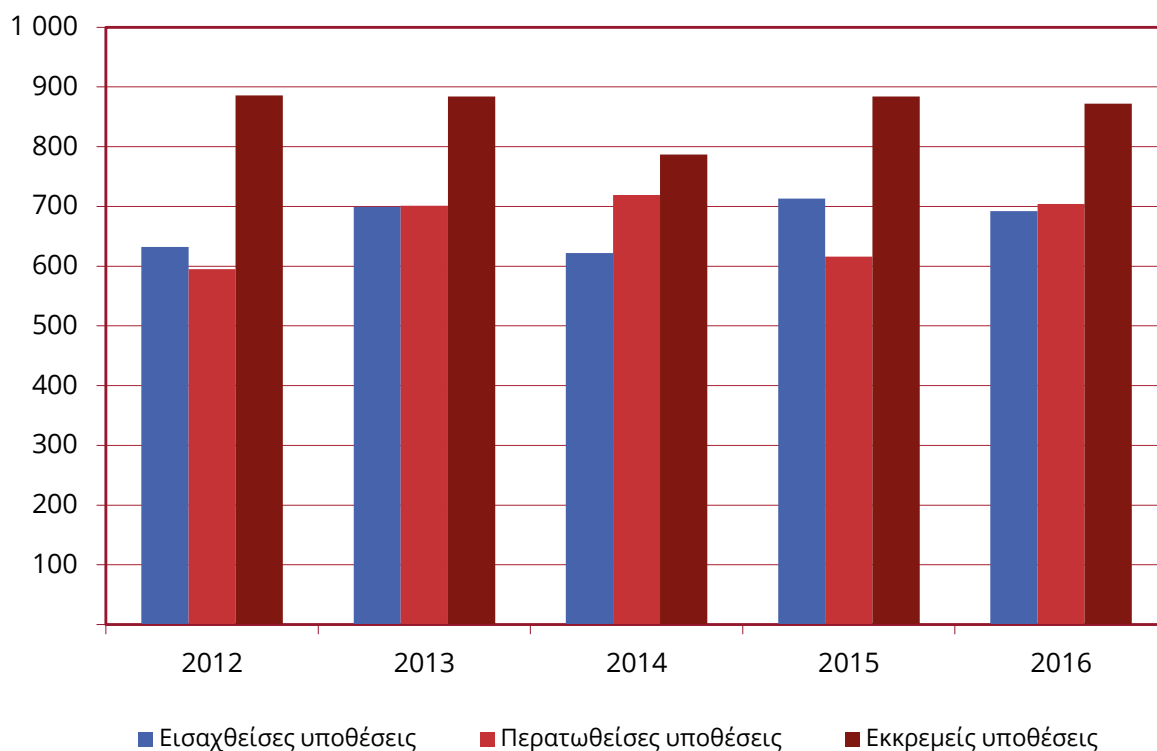
VI. ΓΕΝΙΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ ΔΙΚΑΙΟΔΟΤΙΚΗΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑΣ (1952-2016)

18. Εισαχθείσες υποθέσεις και εκδοθείσες αποφάσεις
19. Υποβληθείσες αιτήσεις προδικαστικής αποφάσεως (ανά κράτος μέλος και ανά έτος)
20. Υποβληθείσες αιτήσεις προδικαστικής αποφάσεως (ανά κράτος μέλος και ανά δικαιοδοτικό όργανο)
21. Προσφυγές ασκηθείσες λόγω παραβάσεως κράτους μέλους

VII. ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑΣ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ (2015-2016)

Ι. ΓΕΝΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ

1. ΕΙΣΑΧΘΕΙΣΕΣ, ΠΕΡΑΤΩΘΕΙΣΕΣ, ΕΚΚΡΕΜΕΙΣ ΥΠΟΘΕΣΕΙΣ (2012-2016) ¹

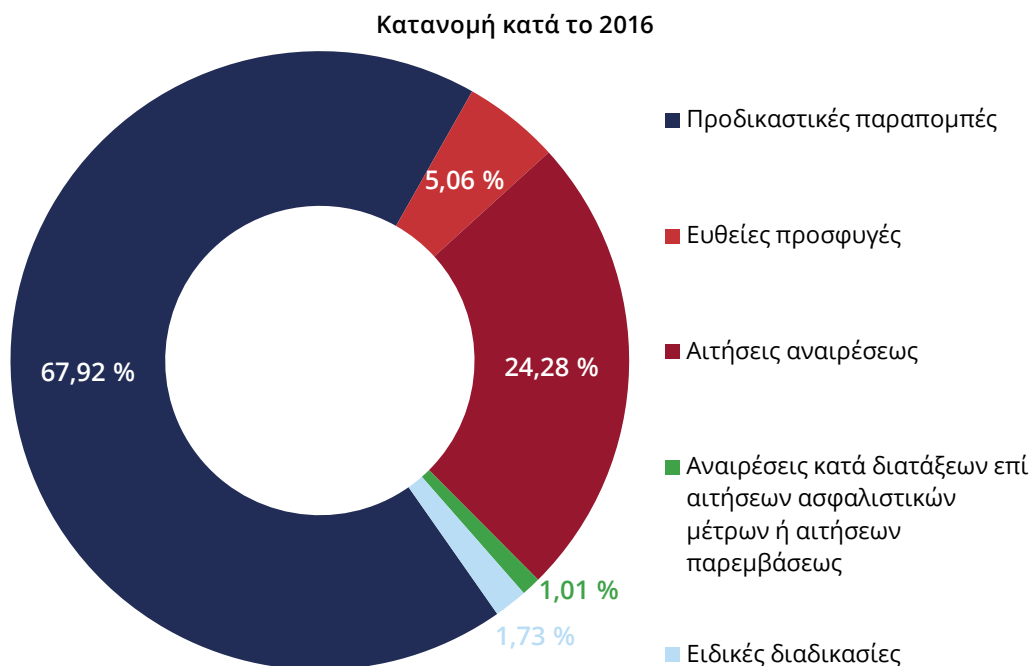

	2012	2013	2014	2015	2016
Εισαχθείσες υποθέσεις	632	699	622	713	692
Περαιτωθείσες υποθέσεις	595	701	719	616	704
Εκκρεμείς υποθέσεις	886	884	787	884	872

¹ | Οι παρατιθέμενοι αριθμοί (ακαθάριστοι αριθμοί) αντιπροσωπεύουν το σύνολο των υποθέσεων, μη λαμβανομένων υπόψη των περιπτώσεων συνεκδικάσεως λόγω συναφείας (ένας αριθμός υποθέσεως = μία υπόθεση).

II. ΕΙΣΑΧΘΕΙΣΕΣ ΥΠΟΘΕΣΕΙΣ

2. ΦΥΣΗ ΤΩΝ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΩΝ (2012-2016)¹

	2012	2013	2014	2015	2016
Προδικαστικές παραπομπές	404	450	428	436	470
Ευθείες προσφυγές	73	72	74	48	35
Αιτήσεις αναιρέσεως	136	161	111	206	168
Αιτήσεις κατά διατάξεων επί αιτήσεων ασφαλιστικών μέτρων ή αιτήσεων παρεμβάσεως	3	5		9	7
Αιτήσεις γνωμοδοτήσεως	1	2	1	3	
Ειδικές διαδικασίες ²	15	9	8	11	12
Σύνολο	632	699	622	713	692
Αιτήσεις ασφαλιστικών μέτρων		1	3	2	3

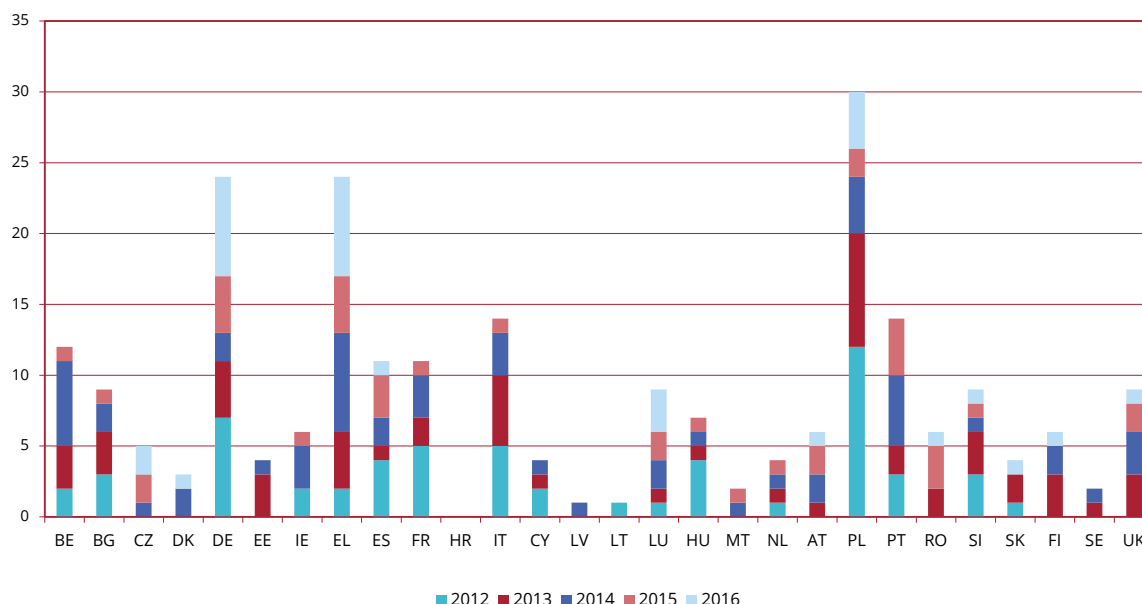
1| Οι παρατιθέμενοι αριθμοί (ακαθάριστοι αριθμοί) αντιπροσωπεύουν το σύνολο των υποθέσεων, μη λαμβανομένων υπόψη των περιπτώσεων συνεκδικάσεως λόγω συναφείας (ένας αριθμός υποθέσεως = μία υπόθεση).

2| Ως «ειδικές διαδικασίες» νοούνται: η δικαστική αρωγή, ο καθορισμός των δικαστικών εξόδων, η διόρθωση αποφάσεως, η ανακοπή ερημοδικίας, η τριτανακοπή, η ερμηνεία αποφάσεως, η αναθεώρηση αποφάσεως, η εξέταση προτάσεως του πρώτου γενικού εισαγγελέα για επανεξέταση αποφάσεως του Γενικού Δικαστηρίου, η κατάσχεση εις χείρας τρίτου και οι υποθέσεις ασυλίας.

3. TOMEΑΣ (2016)¹

	Προδικαστικές παραπομπές	Ευθείες προσφυγές	Αιτήσεις αναιρέσεως	Αναιρέσεις κατά διατάξεων επί αιτήσεων ασφαλιστικών μέτρων ή αιτήσεων παρεμβάσεως	Σύνολο	Ειδικές διαδικασίες
Ανταγωνισμός	12		23		35	
Αρχές του δικαίου της Ένωσης	9	1	1		11	
Βιομηχανική πολιτική	3				3	
Γεωργία	14		12	1	27	
Δημόσια υγεία			1		1	
Δημόσιες συμβάσεις	15	1	3		19	
Δημοσιονομικές διατάξεις (προϋπολογισμός, δημοσιονομικό πλαίσιο, ίδιοι πόροι, καταπολέμηση της απάτης κ.λπ.)	2		1		3	
Δίκαιο των επιχειρήσεων	7				7	
Ελεύθερη κίνηση των κεφαλαίων	4				4	
Ελεύθερη κυκλοφορία των εμπορευμάτων	3				3	
Ελεύθερη κυκλοφορία των προσώπων	27	1			28	
Ελεύθερη παροχή υπηρεσιών	15				15	
Ελευθερία εγκαταστάσεως	15	1			16	
Εμπορική πολιτική	6		14		20	
Ενέργεια	2		1		3	
Εξωτερική δράση της Ένωσης	3		1		4	
Έρευνα, τεχνολογική ανάπτυξη και διάστημα			3		3	
Θεσμικό δίκαιο	2	3	15	1	21	1
Ιθαγένεια της Ένωσης	6				6	
Καταχώριση, αξιολόγηση, αδειοδότηση χημικών ουσιών και εφαρμοστέοι περιορισμοί (κανονισμός REACH)			2		2	
Κοινή αλιευτική πολιτική	2		1		3	
Κοινή εξωτερική πολιτική και πολιτική ασφαλείας			7		7	
Κοινωνική ασφάλιση των διακινούμενων εργαζομένων	10				10	
Κοινωνική πολιτική	33				33	
Κρατικές ενισχύσεις	10	2	26	1	39	
Μεταφορές	23	9			32	
Οικονομική και νομισματική πολιτική			1		1	
Περιβάλλον	18	11		1	30	
Πνευματική και βιομηχανική ιδιοκτησία	18		48		66	
Πρόσβαση στα έγγραφα			3	3	6	
Προσέγγιση των νομοθεσιών	32	2			34	
Προστασία των καταναλωτών	21		2		23	
Τελωνειακή ένωση και κοινό δασμολόγιο	13				13	
Φορολογία	68	3			71	
Χώρος ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης	76				76	
Συνθήκη ΕΚ/ΣΛΑΕ	469	34	165	7	675	1
Διαδικασία			3		3	10
Προνόμια και ασυλίες	1				1	1
Υπηρεσιακή κατάσταση των υπαλλήλων		1			1	
Διάφορα	1	1	3		5	11
ΓΕΝΙΚΟ ΣΥΝΟΛΟ	470	35	168	7	680	12

1 | Οι παρατιθέμενοι αριθμοί (ακαθάριστοι αριθμοί) αντιπροσωπεύουν το σύνολο των υποθέσεων, μη λαμβανομένων υπόψη των περιπτώσεων συνεκδικάσεως λόγω συναφείας (ένας αριθμός υποθέσεως = μία υπόθεση).

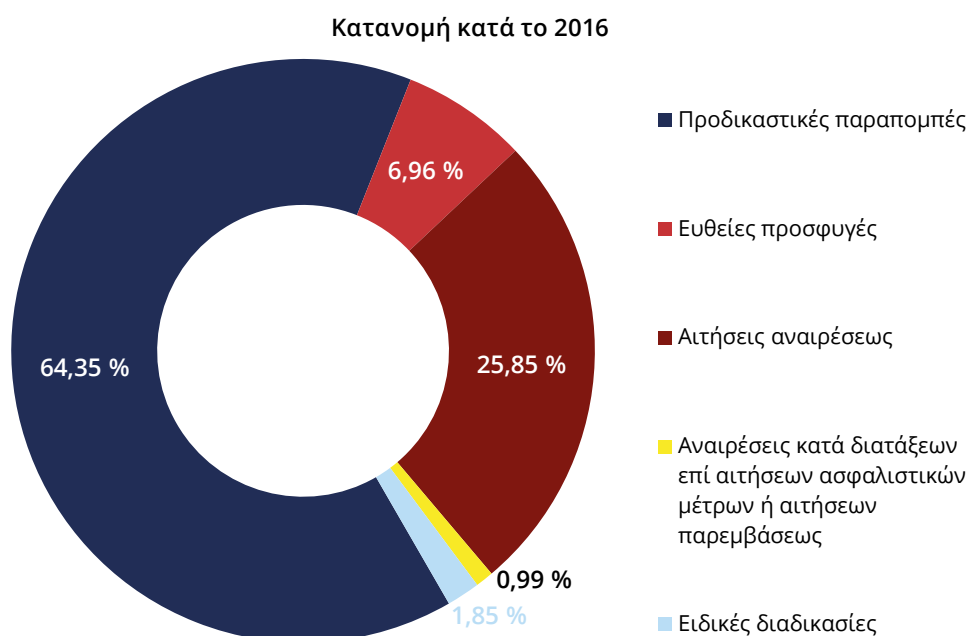
4. ΠΡΟΣΦΥΓΕΣ ΛΟΓΩ ΠΑΡΑΒΑΣΕΩΣ ΚΡΑΤΟΥΣ ΜΕΛΟΥΣ (2012-2016)¹

	2012	2013	2014	2015	2016
Βέλγιο	2	3	6	1	
Βουλγαρία	3	3	2	1	
Τσεχική Δημοκρατία			1	2	2
Δανία			2		1
Γερμανία	7	4	2	4	7
Εσθονία		3	1		
Ιρλανδία	2		3	1	
Ελλάδα	2	4	7	4	7
Ισπανία	4	1	2	3	1
Γαλλία	5	2	3	1	
Κροατία					
Ιταλία	5	5	3	1	
Κύπρος	2	1	1		
Λεττονία			1		
Λιθουανία	1				
Λουξεμβούργο	1	1	2	2	3
Ουγγαρία	4	1	1	1	
Μάλτα			1	1	
Κάτω Χώρες	1	1	1	1	
Αυστρία		1	2	2	1
Πολωνία	12	8	4	2	4
Πορτογαλία	3	2	5	4	
Ρουμανία		2		3	1
Σλοβενία	3	3	1	1	1
Σλοβακία	1	2			1
Φινλανδία		3	2		1
Σουηδία		1	1		
Ηνωμένο Βασίλειο		3	3	2	1
Σύνολο	58	54	57	37	31

1| Οι παρατιθέμενοι αριθμοί (ακαθάριστοι αριθμοί) αντιπροσωπεύουν το σύνολο των υποθέσεων, μη λαμβανομένων υπόψη των περιπτώσεων συνεκδικάσεως λόγω συναφείας (ένας αριθμός υποθέσεων = μία υπόθεση).

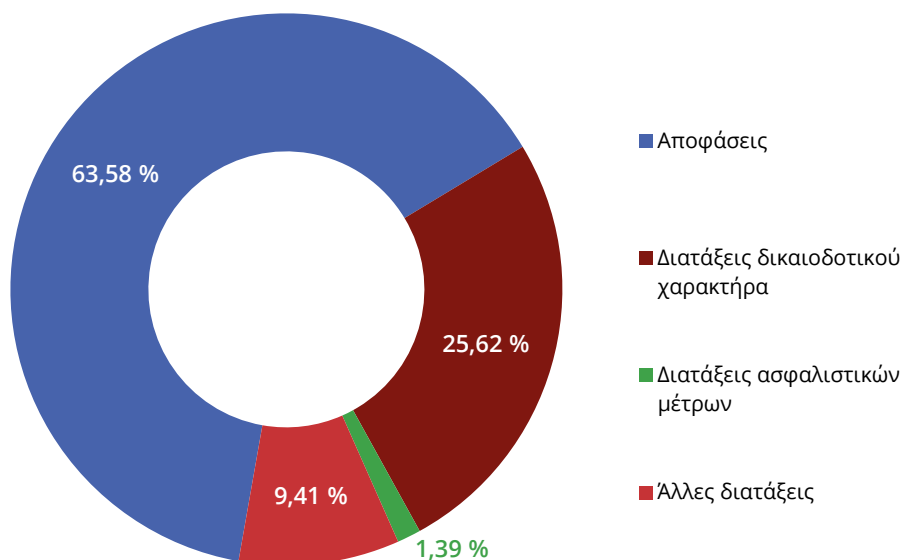
III. ΠΕΡΑΤΩΘΕΙΣΕΣ ΥΠΟΘΕΣΕΙΣ

5. ΦΥΣΗ ΤΩΝ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΩΝ (2012-2016) ¹

	2012	2013	2014	2015	2016
Προδικαστικές παραπομπές	386	413	476	404	453
Ευθείες προσφυγές	70	110	76	70	49
Αιτήσεις αναιρέσεως	117	155	157	127	182
Αιτήσεις κατά διατάξεων επί αιτήσεων ασφαλιστικών μέτρων ή αιτήσεων παρεμβάσεως	12	5	1	7	7
Αιτήσεις γνωμοδότησεως		1	2	1	
Ειδικές διαδικασίες	10	17	7	7	13
Σύνολο	595	701	719	616	704

1] Οι παρατιθέμενοι αριθμοί (ακαθάριστοι αριθμοί) αντιπροσωπεύουν το σύνολο των υποθέσεων, μη λαμβανομένων υπόψη των περιπτώσεων συνεκδικάσεως λόγω συναφείας (ένας αριθμός υποθέσεως = μία υπόθεση).

6. ΑΠΟΦΑΣΕΙΣ, ΔΙΑΤΑΞΕΙΣ, ΓΝΩΜΟΔΟΤΗΣΕΙΣ (2016) ¹

	Αποφάσεις	Διατάξεις δικαιοδοτικού χαρακτήρα ²	Διατάξεις επί αιτήσεων ασφαλιστικών μέτρων ³	Λοιπές διατάξεις ⁴	Αιτήσεις γνωμοδοτήσεως	Σύνολο
Προδικαστικές παραπομπές	302	67		39		408
Ευθείες προσφυγές	37	1		10		48
Αιτήσεις αναιρέσεως	73	87	4	9		173
Αναιρέσεις κατά διατάξεων επί αιτήσεων ασφαλιστικών μέτρων ή αιτήσεων παρεμβάσεως			5	2		7
Αιτήσεις γνωμοδοτήσεως						
Ειδικές διαδικασίες		11		1		12
Σύνολο	412	166	9	61	0	648

1| Οι παρατιθέμενοι αριθμοί (καθαροί αριθμοί) αντιπροσωπεύουν το σύνολο των υποθέσεων, λαμβανομένων υπόψη των περιπτώσεων συνεκδικάσεως λόγω συναφείας (μια σειρά συνεκδικαζομένων υποθέσεων = μία υπόθεση).

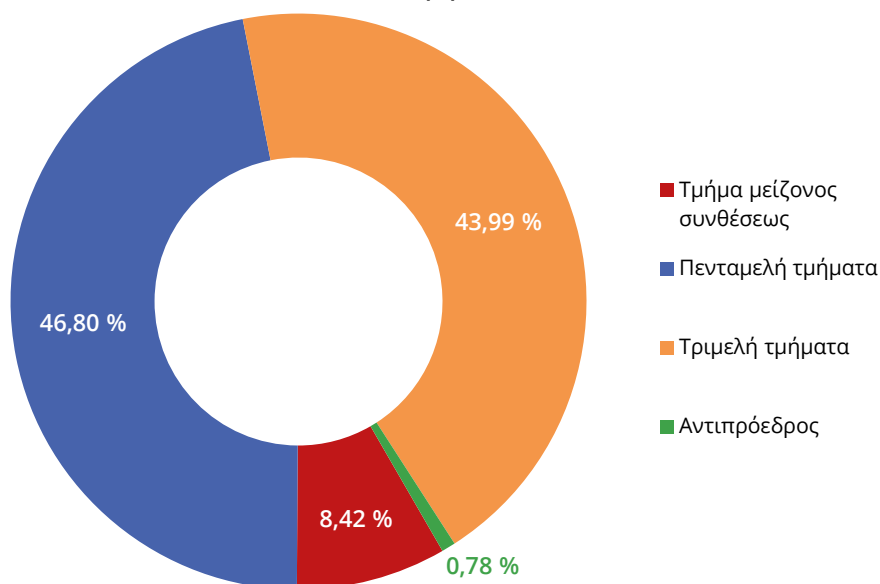
2| Διατάξεις οι οποίες περατώνουν τη δίκη πλην των διατάξεων περί διαγραφής της υποθέσεως, καταργήσεως της δίκης ή παραπομπής στο Γενικό Δικαστήριο.

3| Διατάξεις οι οποίες εκδόθηκαν είτε κατόπιν αιτήσεως υποβληθείσας δυνάμει των άρθρων 278 ΣΛΕΕ και 279 ΣΛΕΕ (πρώην άρθρων 242 ΕΚ και 243 ΕΚ) ή του άρθρου 280 ΣΛΕΕ (πρώην άρθρου 244 ΕΚ) ή των αντιστοίχων διατάξεων της Συνθήκης ΕΚΑΕ είτε κατόπιν αναιρέσεως ασκηθείσας κατά διατάξεως επί αιτήσεως ασφαλιστικών μέτρων ή αιτήσεως παρεμβάσεως.

4| Διατάξεις οι οποίες περατώνουν τη δίκη με διαγραφή της υποθέσεως, κατάργηση της δίκης ή παραπομπή στο Γενικό Δικαστήριο.

7. ΔΙΚΑΣΑΣ ΣΧΗΜΑΤΙΣΜΟΣ (2012-2016) ¹

Κατανομή κατά το 2016

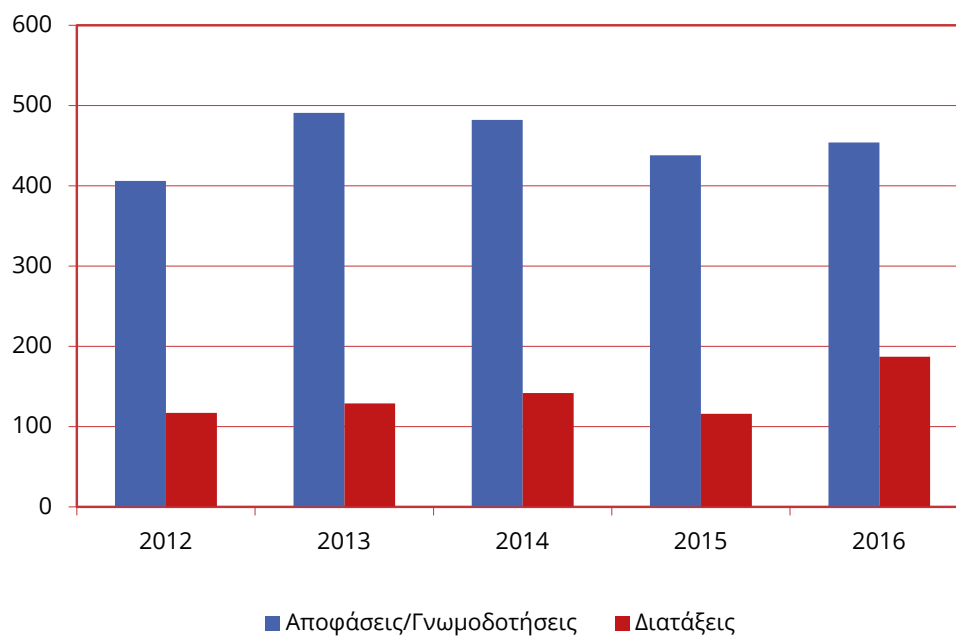

	2012			2013			2014			2015			2016		
	Αποφάσεις/ Γνωμοδοτήσεις	Διατάξεις ²	Σύνολο	Αποφάσεις/ Γνωμοδοτήσεις	Διατάξεις ²	Σύνολο	Αποφάσεις/ Γνωμοδοτήσεις	Διατάξεις ²	Σύνολο	Αποφάσεις/ Γνωμοδοτήσεις	Διατάξεις ²	Σύνολο	Αποφάσεις/ Γνωμοδοτήσεις	Διατάξεις ²	Σύνολο
Γενική Συνέλευση	1		1				1		1						
Τμήμα μείζονος συνθέσεως	47		47	52		52	51	3	54	47		47	54		54
Πενταμελή τμήματα	275	8	283	348	18	366	320	20	340	298	20	318	280	20	300
Τριμελή τμήματα	83	97	180	91	106	197	110	118	228	93	89	182	120	162	282
Πρόεδρος		12	12												
Αντιπρόεδρος					5	5		1	1		7	7		5	5
Σύνολο	406	117	523	491	129	620	482	142	624	438	116	554	454	187	641

1 | Οι παρατιθέμενοι αριθμοί (ακαθάριστοι αριθμοί) αντιπροσωπεύουν το σύνολο των υποθέσεων, μη λαμβανομένων υπόψη των περιπτώσεων συνεκδικάσεως λόγω συναφείας (ένας αριθμός υποθέσεως = μία υπόθεση).

2 | Διατάξεις οι οποίες περατώνουν τη δίκη πλην των διατάξεων περί διαγραφής της υποθέσεως, καταργήσεως της δίκης ή παραπομπής στο Γενικό Δικαστήριο.

8. ΥΠΟΘΕΣΕΙΣ ΠΕΡΑΤΩΘΕΙΣΕΣ ΜΕ ΤΗΝ ΕΚΔΟΣΗ ΑΠΟΦΑΣΕΩΣ, ΓΝΩΜΟΔΟΤΗΣΕΩΣ Ή ΔΙΑΤΑΞΕΩΣ ΔΙΚΑΙΟΔΟΤΙΚΟΥ ΧΑΡΑΚΤΗΡΑ (2012-2016) ^{1 2}

	2012	2013	2014	2015	2016
Αποφάσεις/ Γνωμοδοτήσεις	406	491	482	438	454
Διατάξεις	117	129	142	116	187
Σύνολο	523	620	624	554	641

1 | Οι παρατιθέμενοι αριθμοί (ακαθάριστοι αριθμοί) αντιπροσωπεύουν το σύνολο των υποθέσεων, μη λαμβανομένων υπόψη των περιπτώσεων συνεκδικάσεως λόγω συναφείας (ένας αριθμός υποθέσεως = μία υπόθεση).

2 | Διατάξεις οι οποίες περατώνουν τη δίκη πλην των διατάξεων περί διαγραφής της υποθέσεως, καταργήσεως της δίκης ή παραπομπής στο Γενικό Δικαστήριο.

9. ΥΠΟΘΕΣΕΙΣ ΠΕΡΑΤΩΘΕΙΣΕΣ ΜΕ ΤΗΝ ΕΚΔΟΣΗ ΑΠΟΦΑΣΕΩΣ, ΓΝΩΜΟΔΟΤΗΣΕΩΣ Ή ΔΙΑΤΑΞΕΩΣ ΔΙΚΑΙΟΔΟΤΙΚΟΥ ΧΑΡΑΚΤΗΡΑ — ΤΟΜΕΑΣ (2012-2016) ¹

	2012	2013	2014	2015	2016
Ανταγωνισμός	30	42	28	23	30
Απασχόληση				1	
Αρχές του δικαίου της Ένωσης	7	17	23	12	13
Βιομηχανική πολιτική	8	15	3	9	10
Γεωργία	22	33	29	20	13
Δημόσια υγεία	1	2	3	5	4
Δημόσιες συμβάσεις	12	12	13	14	31
Δημοσιονομικές διατάξεις (προϋπολογισμός, δημοσιονομικό πλαίσιο, ίδιοι πόροι, καταπολέμηση της απάτης κ.λπ.) ²	3	2	5	1	2
Διευρωπαϊκά δίκτυα					1
Δίκαιο των επιχειρήσεων	1	4	3	1	1
Δικαστική συνεργασία σε αστικές υποθέσεις					1
Ελεύθερη κίνηση των κεφαλαίων	21	8	6	8	7
Ελεύθερη κυκλοφορία των εμπορευμάτων	7	1	10	9	5
Ελεύθερη κυκλοφορία των προσώπων	18	15	20	13	12
Ελεύθερη παροχή υπηρεσιών	29	16	11	17	14
Ελευθερία εγκαταστάσεως	6	13	9	17	27
Εμπορική πολιτική	8	6	7	4	14
Ενέργεια		1	3	2	
Εξωτερική δράση της Ένωσης	5	4	6	1	5
Έρευνα, τεχνολογική ανάπτυξη και διάστημα	1	1		1	3
Θεσμικό δίκαιο	27	31	18	27	20
Ιθαγένεια της Ένωσης	8	12	9	4	8
Καταχώριση, αξιολόγηση, αδειοδότηση χημικών ουσιών και εφαρμοστέοι περιορισμοί (κανονισμός REACH)			5	1	1
Κοινή αλιευτική πολιτική			5	3	1
Κοινή εξωτερική πολιτική και πολιτική ασφαλείας	9	12	3	6	11

>>>

1 | Οι παρατιθέμενοι αριθμοί (ακαθάριστοι αριθμοί) αντιπροσωπεύουν το σύνολο των υποθέσεων, μη λαμβανομένων υπόψη των περιπτώσεων συνεκδικάσεως λόγω συναφείας (ένας αριθμός υποθέσεως = μία υπόθεση).

2 | Οι τίτλοι «Προϋπολογισμός των Κοινοτήτων» και «Ιδιοί πόροι των Κοινοτήτων» συνενώθηκαν υπό τον τίτλο «Δημοσιονομικές διατάξεις» για τις υποθέσεις που εισήχθησαν μετά την 1η Δεκεμβρίου 2009.

3 | Ο τίτλος «Περιβάλλον και καταναλωτές» χωρίστηκε σε δύο διαφορετικούς τίτλους για τις υποθέσεις που εισήχθησαν μετά την 1η Δεκεμβρίου 2009.

4 | Οι τίτλοι «Κοινό δασμολόγιο» και «Τελωνειακή ένωση» συνενώθηκαν υπό έναν κοινό τίτλο για τις υποθέσεις που εισήχθησαν μετά την 1η Δεκεμβρίου 2009.

Κοινωνική ασφάλιση των διακινούμενων εργαζομένων	8	12	6	14	5
Κοινωνική πολιτική	28	27	51	30	23
Κρατικές ενισχύσεις	10	34	41	26	26
Μεταφορές	14	17	18	9	20
Οικονομική και κοινωνική συνοχή	3	6	8	4	2
Οικονομική και νομισματική πολιτική	3		1	3	10
Παιδεία, επαγγελματική εκπαίδευση, νεολαία και αθλητισμός			1	1	
Περιβάλλον ³	27	35	30	27	53
Περιβάλλον και καταναλωτές ³	1				
Πνευματική και βιομηχανική ιδιοκτησία	46	43	69	51	80
Πρόσβαση στα έγγραφα	5	6	4	3	4
Προσέγγιση των νομοθεσιών	12	24	25	24	16
Προστασία των καταναλωτών ³	9	19	20	29	33
Προσχώρηση νέων κρατών μελών	2				1
Τελωνειακή ένωση και κοινό δασμολόγιο ⁴	19	11	21	20	27
Τουρισμός	1				
Φορολογία	64	74	52	55	41
Χώρος ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης	37	46	51	49	51
Συνθήκη ΕΚ/ΣΛΕΕ	513	601	617	544	626
Συνθήκη ΕΑ				1	
Διαδικασία	7	14	6	4	14
Προνόμια και ασυλίες	3			2	1
Υπηρεσιακή κατάσταση των υπαλλήλων		5	1	3	
Διάφορα	10	19	7	9	15
ΓΕΝΙΚΟ ΣΥΝΟΛΟ	523	620	624	554	641

1| Οι παρατιθέμενοι αριθμοί (ακαθάριστοι αριθμοί) αντιπροσωπεύουν το σύνολο των υποθέσεων, μη λαμβανομένων υπόψη των περιπτώσεων συνεκδικάσεως λόγω συναφείας (ένας αριθμός υποθέσεως = μία υπόθεση).

2| Οι τίτλοι «Προϋπολογισμός των Κοινοτήτων» και «Ιδιοί πόροι των Κοινοτήτων» συνενώθηκαν υπό τον τίτλο «Δημοσιονομικές διατάξεις» για τις υποθέσεις που εισήχθησαν μετά την 1η Δεκεμβρίου 2009.

3| Ο τίτλος «Περιβάλλον και καταναλωτές» χωρίστηκε σε δύο διαφορετικούς τίτλους για τις υποθέσεις που εισήχθησαν μετά την 1η Δεκεμβρίου 2009.

4| Οι τίτλοι «Κοινό δασμολόγιο» και «Τελωνειακή ένωση» συνενώθηκαν υπό έναν κοινό τίτλο για τις υποθέσεις που εισήχθησαν μετά την 1η Δεκεμβρίου 2009.

10. ΥΠΟΘΕΣΕΙΣ ΠΕΡΑΤΩΘΕΙΣΕΣ ΜΕ ΤΗΝ ΕΚΔΟΣΗ ΑΠΟΦΑΣΕΩΣ, ΓΝΩΜΟΔΟΤΗΣΕΩΣ Ή ΔΙΑΤΑΞΕΩΣ ΔΙΚΑΙΟΔΟΤΙΚΟΥ ΧΑΡΑΚΤΗΡΑ — ΤΟΜΕΑΣ (2016) ¹

	Αποφάσεις/ Γνωμοδοτήσεις	Διατάξεις ²	Σύνολο
Ανταγωνισμός	23	7	30
Αρχές του δικαίου της Ένωσης	10	3	13
Βιομηχανική πολιτική	10		10
Γεωργία	11	2	13
Δημόσια υγεία	2	2	4
Δημόσιες συμβάσεις	20	11	31
Δημοσιονομικές διατάξεις (προϋπολογισμός, δημοσιονομικό πλαίσιο, ίδιοι πόροι, καταπολέμηση της απάτης κ.λπ.) ³	2		2
Διευρωπαϊκά δίκτυα	1		1
Δίκαιο των επιχειρήσεων	1		1
Δικαστική συνεργασία σε αστικές υποθέσεις	1		1
Ελεύθερη κίνηση των κεφαλαίων	6	1	7
Ελεύθερη κυκλοφορία των εμπορευμάτων	5		5
Ελεύθερη κυκλοφορία των προσώπων	11	1	12
Ελεύθερη παροχή υπηρεσιών	11	3	14
Ελευθερία εγκαταστάσεως	5	22	27
Εμπορική πολιτική	10	4	14
Εξωτερική δράση της Ένωσης	5		5
Έρευνα, τεχνολογική ανάπτυξη και διάστημα	1	2	3
Θεσμικό δίκαιο	11	9	20
Ιθαγένεια της Ένωσης	7	1	8
Καταχώριση, αξιολόγηση, αδειοδότηση χημικών ουσιών και εφαρμοστέοι περιορισμοί (κανονισμός REACH)	1		1

>>>

- 1| Οι παρατιθέμενοι αριθμοί (ακαθάριστοι αριθμοί) αντιπροσωπεύουν το σύνολο των υποθέσεων, μη λαμβανομένων υπόψη των περιπτώσεων συνεκδικάσεως λόγω συναφείας (ένας αριθμός υποθέσεως = μία υπόθεση).
- 2| Διατάξεις οι οποίες περατώνουν τη δίκη πλην των διατάξεων περί διαγραφής της υποθέσεως, καταργήσεως της δίκης ή παραπομπής στο Γενικό Δικαστήριο.
- 3| Οι τίτλοι «Προϋπολογισμός των Κοινοτήτων» και «Ίδιοι πόροι των Κοινοτήτων» συνενώθηκαν υπό τον τίτλο «Δημοσιονομικές διατάξεις» για τις υποθέσεις που εισήχθησαν μετά την 1η Δεκεμβρίου 2009.
- 4| Ο τίτλος «Περιβάλλον και καταναλωτές» χωρίστηκε σε δύο διαφορετικούς τίτλους για τις υποθέσεις που εισήχθησαν μετά την 1η Δεκεμβρίου 2009.
- 5| Οι τίτλοι «Κοινό δασμολόγιο» και «Τελωνειακή ένωση» συνενώθηκαν υπό έναν κοινό τίτλο για τις υποθέσεις που εισήχθησαν μετά την 1η Δεκεμβρίου 2009.

Κοινή αλιευτική πολιτική	1		1
Κοινή εξωτερική πολιτική και πολιτική ασφαλείας	11		11
Κοινωνική ασφάλιση των διακινούμενων εργαζομένων	5		5
Κοινωνική πολιτική	19	4	23
Κρατικές ενισχύσεις	19	7	26
Μεταφορές	14	6	20
Οικονομική και κοινωνική συνοχή	2		2
Οικονομική και νομισματική πολιτική	10		10
Περιβάλλον ⁴	42	11	53
Πνευματική και βιομηχανική ιδιοκτησία	29	51	80
Πρόσβαση στα έγγραφα	2	2	4
Προσέγγιση των νομοθεσιών	15	1	16
Προστασία των καταναλωτών ⁴	22	11	33
Προσχώρηση νέων κρατών μελών	1		1
Τελωνειακή ένωση και κοινό δασμολόγιο ⁵	25	2	27
Φορολογία	37	4	41
Χώρος ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης	45	6	51
Συνθήκη ΕΚ/ΣΛΕΕ	453	173	626
Διαδικασία		14	14
Προνόμια και ασυλίες	1		1
Διάφορα	1	14	15
ΓΕΝΙΚΟ ΣΥΝΟΛΟ	454	187	641

1| Οι παρατιθέμενοι αριθμοί (ακαθάριστοι αριθμοί) αντιπροσωπεύουν το σύνολο των υποθέσεων, μη λαμβανομένων υπόψη των περιπτώσεων συνεκδικάσεως λόγω συναφείας (ένας αριθμός υποθέσεως = μία υπόθεση).

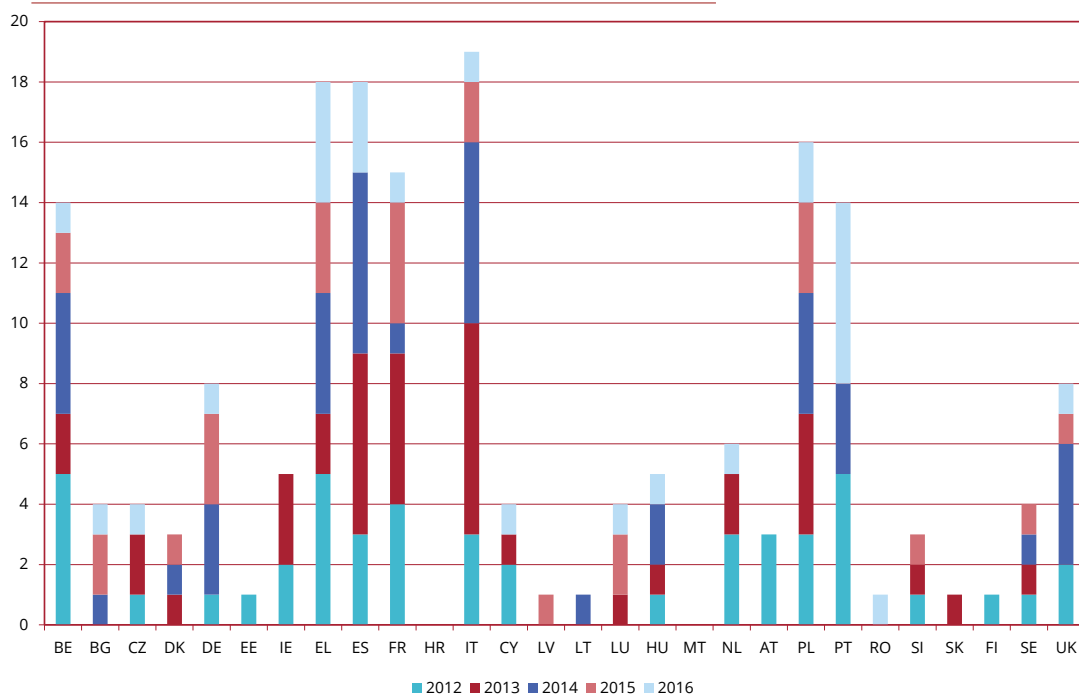
2| Διατάξεις οι οποίες περατώνουν τη δίκη πλην των διατάξεων περί διαγραφής της υποθέσεως, καταργήσεως της δίκης ή παραπομπής στο Γενικό Δικαστήριο.

3| Οι τίτλοι «Προϋπολογισμός των Κοινοτήτων» και «Ιδιοί πόροι των Κοινοτήτων» συνενώθηκαν υπό τον τίτλο «Δημοσιονομικές διατάξεις» για τις υποθέσεις που εισήχθησαν μετά την 1η Δεκεμβρίου 2009.

4| Ο τίτλος «Περιβάλλον και καταναλωτές» χωρίστηκε σε δύο διαφορετικούς τίτλους για τις υποθέσεις που εισήχθησαν μετά την 1η Δεκεμβρίου 2009.

5| Οι τίτλοι «Κοινό δασμολόγιο» και «Τελωνειακή ένωση» συνενώθηκαν υπό έναν κοινό τίτλο για τις υποθέσεις που εισήχθησαν μετά την 1η Δεκεμβρίου 2009.

11. ΑΠΟΦΑΣΕΙΣ ΕΠΙ ΠΡΟΣΦΥΓΩΝ ΛΟΓΩ ΠΑΡΑΒΑΣΕΩΣ ΚΡΑΤΟΥΣ ΜΕΛΟΥΣ: ΕΚΒΑΣΗ (2012-2016) ¹

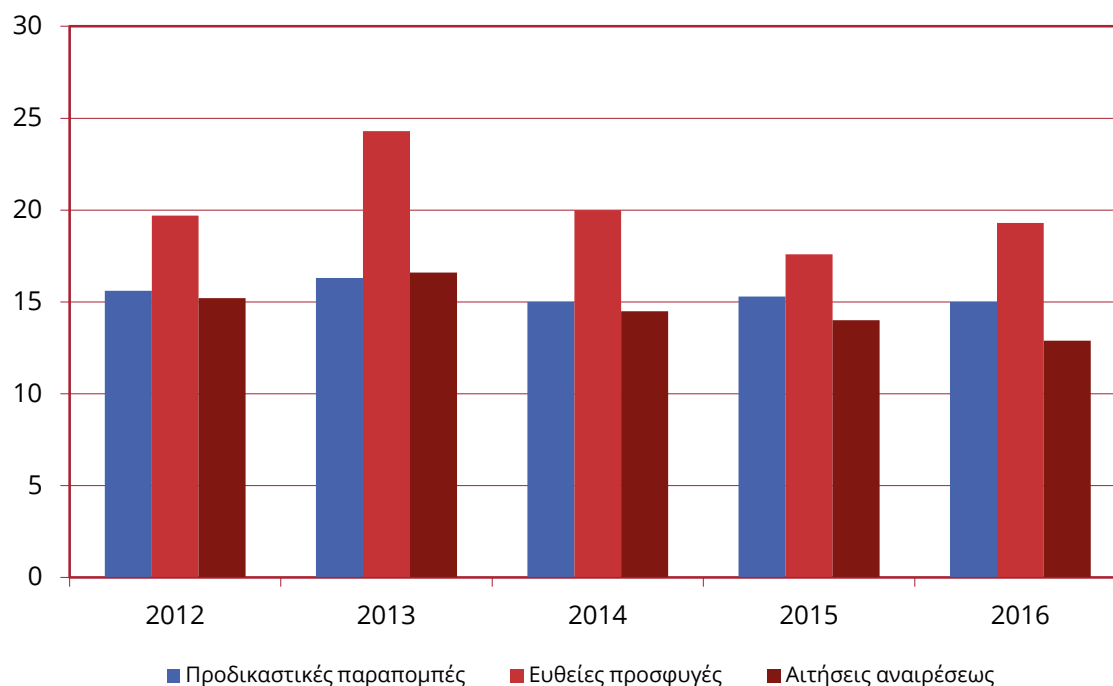

	2012		2013		2014		2015		2016	
	Αποδοχή	Απόρριψη	Αποδοχή	Απόρριψη	Αποδοχή	Απόρριψη	Αποδοχή	Απόρριψη	Αποδοχή	Απόρριψη
Βέλγιο	5	1	2	1	4		2		1	
Βουλγαρία					1	1	2		1	
Τσεχική Δημοκρατία	1		2	2					1	
Δανία			1	1	1		1			
Γερμανία	1	2		2	3	1	3		1	
Εσθονία	1									
Ιρλανδία	2		3	1				1		
Ελλάδα	5		2	1	4		3		4	
Ισπανία	3		6		6				3	
Γαλλία	4		5	3	1		4		1	
Κροατία										
Ιταλία	3		7	1	6		2		1	
Κύπρος	2		1						1	
Λεττονία							1			
Λιθουανία					1					
Λουξεμβούργο			1	1			2		1	
Ουγγαρία	1		1		2				1	
Μάλτα										1
Κάτω Χώρες	3	1	2	2		1			1	1
Αυστρία	3			1						1
Πολωνία	3		4	2	4		3	1	2	
Πορτογαλία	5			1	3				6	
Ρουμανία									1	
Σλοβενία	1		1				1			
Σλοβακία		1	1					2		
Φινλανδία	1			2						
Σουηδία	1		1	1	1		1			
Ηνωμένο Βασίλειο	2			1	4		1	1	1	1
Σύνολο	47	5	40	23	41	3	26	5	27	4

1 | Οι παρατιθέμενοι αριθμοί (καθαροί αριθμοί) αντιπροσωπεύουν το σύνολο των υποθέσεων, λαμβανομένων υπόψη των περιπτώσεων συνεκδικάσεως λόγω συναφείας (μία σειρά συνεκδικαζομένων υποθέσεων = μία υπόθεση).

12. ΔΙΑΡΚΕΙΑ ΤΩΝ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΩΝ ΣΕ ΜΗΝΕΣ (2012-2016) ¹

(ΑΠΟΦΑΣΕΙΣ ΚΑΙ ΔΙΑΤΑΞΕΙΣ ΔΙΚΑΙΟΔΟΤΙΚΟΥ ΧΑΡΑΚΤΗΡΑ)

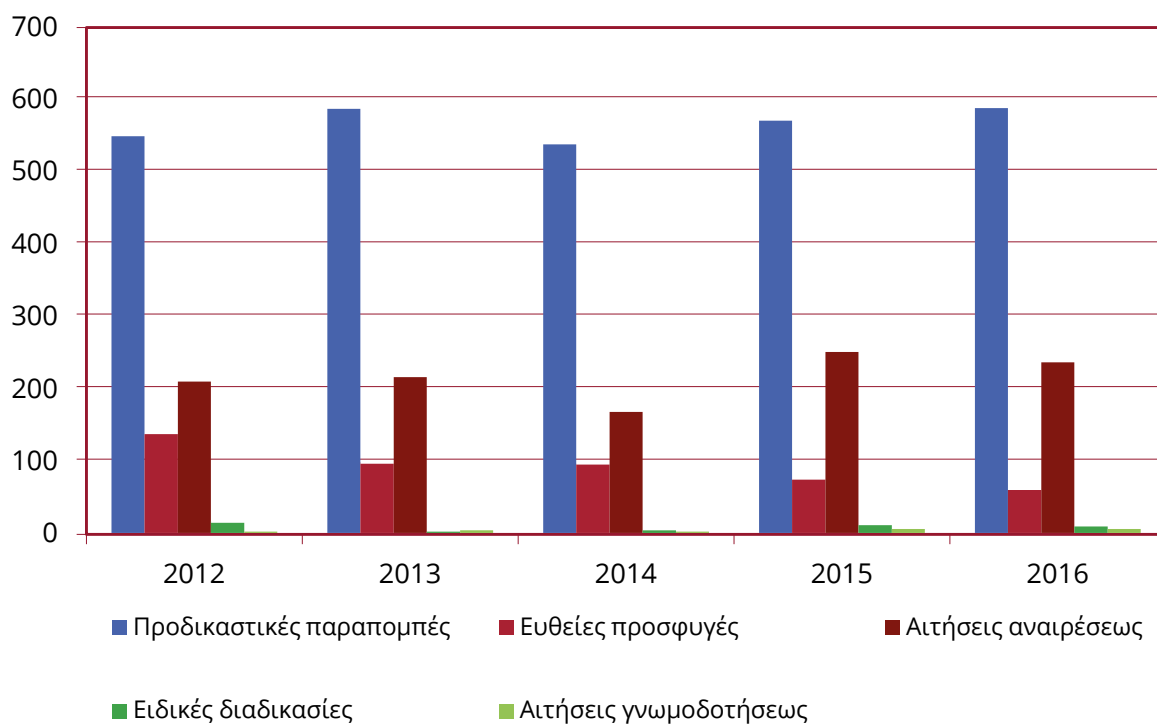

	2012	2013	2014	2015	2016
Προδικαστικές παραπομπές	15,6	16,3	15,0	15,3	15,0
Επείγουσες προδικαστικές διαδικασίες	1,9	2,2	2,2	1,9	2,7
Ευθείες προσφυγές	19,7	24,3	20,0	17,6	19,3
Αιτήσεις αναιρέσεως	15,2	16,6	14,5	14,0	12,9

1 | Δεν λαμβάνονται υπόψη για τον υπολογισμό της διάρκειας των διαδικασιών: οι υποθέσεις στις οποίες εκδόθηκε μη οριστική απόφαση ή διατάχθηκε απόδειξη, οι γνωμοδοτήσεις, οι ειδικές διαδικασίες (δηλαδή η δικαστική αρωγή, ο καθορισμός των δικαστικών εξόδων, η διόρθωση αποφάσεων, η ανακοπή ερημοδικίας, η τριτανακοπή, η ερμηνεία αποφάσεων, η αναθεώρηση αποφάσεων, η εξέταση προτάσεων του πρώτου γενικού εισαγγελέα για επανεξέταση αποφάσεων του Γενικού Δικαστηρίου, η κατάσχεση εις χείρας τρίτου και οι υποθέσεις ασυλίας), οι υποθέσεις που περατώνονται με την έκδοση διατάξεως περί διαγραφής, καταργήσεως της δίκης ή παραπομπής στο Γενικό Δικαστήριο, οι διαδικασίες ασφαλιστικών μέτρων, καθώς και οι αναιρέσεις κατά διατάξεων επί αιτήσεων ασφαλιστικών μέτρων ή αιτήσεων παρεμβάσεως.

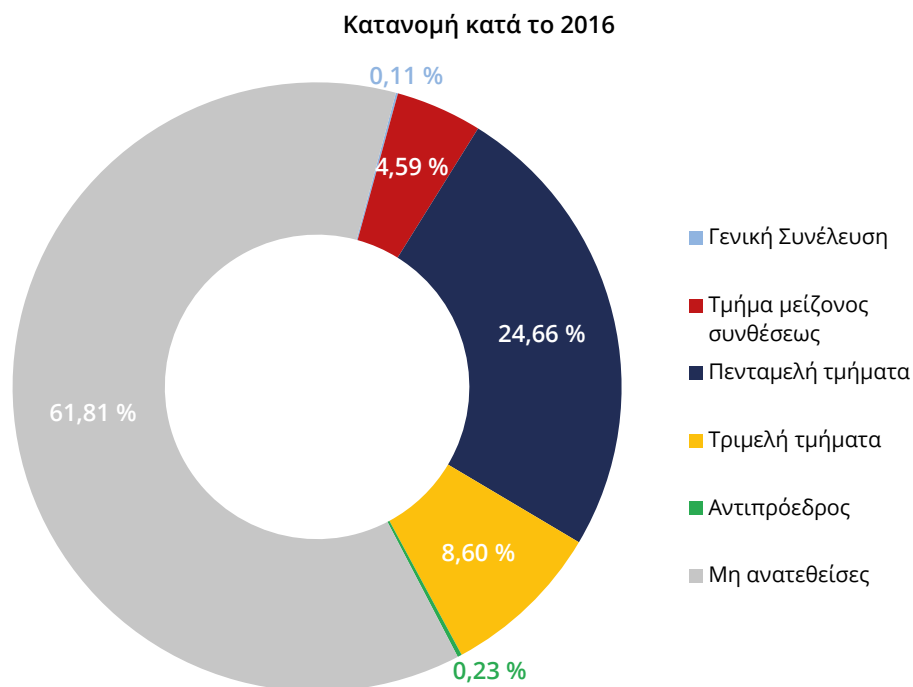
IV. ΕΚΚΡΕΜΕΙΣ ΥΠΟΘΕΣΕΙΣ ΣΤΙΣ 31 ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΥ ΚΑΘΕ ΕΤΟΥΣ

13. ΦΥΣΗ ΤΩΝ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΩΝ (2012-2016) ¹

	2012	2013	2014	2015	2016
Προδικαστικές παραπομπές	537	574	526	558	575
Ευθείες προσφυγές	134	96	94	72	58
Αιτήσεις αναιρέσεως	205	211	164	245	231
Ειδικές διαδικασίες	9	1	2	6	5
Αιτήσεις γνωμοδοτήσεως	1	2	1	3	3
Σύνολο	886	884	787	884	872

1| Οι παρατιθέμενοι αριθμοί (ακαθάριστοι αριθμοί) αντιπροσωπεύουν το σύνολο των υποθέσεων, μη λαμβανομένων υπόψη των περιπτώσεων συνεκδικάσεως λόγω συναφείας (ένας αριθμός υποθέσεων = μία υπόθεση).

14. ΔΙΚΑΣΤΙΚΟΣ ΣΧΗΜΑΤΙΣΜΟΣ (2012-2016) ¹

	2012	2013	2014	2015	2016
Γενική Συνέλευση					1
Τμήμα μείζονος συνθέσεως	44	37	33	38	40
Πενταμελή τμήματα	239	190	176	203	215
Τριμελή τμήματα	42	51	44	54	75
Αντιπρόεδρος	1	1		2	2
Μη ανατεθείσες	560	605	534	587	539
Σύνολο	886	884	787	884	872

1| Οι παρατιθέμενοι αριθμοί (ακαθάριστοι αριθμοί) αντιπροσωπεύουν το σύνολο των υποθέσεων, μη λαμβανομένων υπόψη των περιπτώσεων συνεκδικάσεως λόγω συναφείας (ένας αριθμός υποθέσεως = μία υπόθεση).

V. ΔΙΑΦΟΡΑ

15. ΤΑΧΕΙΕΣ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΕΣ (2012-2016) ¹

	2012		2013		2014		2015		2016	
	Αποδοχή	Απόρριψη	Αποδοχή	Απόρριψη	Αποδοχή	Απόρριψη	Αποδοχή	Απόρριψη	Αποδοχή	Απόρριψη
Ευθείες προσφυγές	1			1						
Προδικαστικές παραπομπές	1	5		16	2	10	1	14	2	13
Αιτήσεις αναιρέσεως		1							1	
Σύνολο	2	6	0	17	2	10	1	14	3	13

1 | Υποθέσεις στις οποίες εκδόθηκε, κατά τη διάρκεια του υπό εξέταση έτους, απόφαση ή διάταξη προκειμένου να γίνει δεκτή ή να απορριφθεί αίτηση εφαρμογής της ταχείας διαδικασίας.

16. ΕΠΕΙΓΟΥΣΕΣ ΠΡΟΔΙΚΑΣΤΙΚΕΣ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΕΣ (2012-2016) ¹

	2012		2013		2014		2015		2016	
	Αποδοχή	Απόρριψη	Αποδοχή	Απόρριψη	Αποδοχή	Απόρριψη	Αποδοχή	Απόρριψη	Αποδοχή	Απόρριψη
Χώρος ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης	4	1	2	3	4	1	5	5	8	4
Προσέγγιση των νομοθεσιών						1				
Σύνολο	4	1	2	3	4	2	5	5	8	4

1 | Υποθέσεις στις οποίες αποφασίσθηκε, κατά τη διάρκεια του υπό εξέταση έτους, να γίνει δεκτή ή να απορριφθεί αίτηση εφαρμογής της επείγουσας διαδικασίας.

17. ΔΙΑΤΑΞΕΙΣ ΕΠΙ ΑΙΤΗΣΕΩΝ ΑΣΦΑΛΙΣΤΙΚΩΝ ΜΕΤΡΩΝ (2016) ¹

	Υποβληθείσες αιτήσεις ασφαλιστικών μέτρων	Αναιρέσεις κατά διατάξεων επί αιτήσεων ασφαλιστικών μέτρων ή αιτήσεων παρεμβάσεως	Έκβαση		
			Απόρριψη	Αποδοχή	Διαγραφή ή κατάργηση της δίκης
Πρόσβαση στα έγγραφα		3	1	1	
Γεωργία	1	1	2		
Κρατικές ενισχύσεις		1	1		
Ανταγωνισμός			2	1	
Θεσμικό δίκαιο		1			1
Περιβάλλον	1	1	2		
Έρευνα, τεχνολογική ανάπτυξη και διάστημα	1				1
ΓΕΝΙΚΟ ΣΥΝΟΛΟ	3	7	8	2	2

1 | Οι παρατιθέμενοι αριθμοί (καθαροί αριθμοί) αντιπροσωπεύουν το σύνολο των υποθέσεων, λαμβανομένων υπόψη των περιπτώσεων συνεκδικάσεως λόγω συναφείας (μια σειρά συνεκδικαζομένων υποθέσεων = μία υπόθεση).

VI. ΓΕΝΙΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ ΔΙΚΑΙΟΔΟΤΙΚΗΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑΣ (1952-2016)

18. ΕΙΣΑΧΘΕΙΣΕΣ ΥΠΟΘΕΣΕΙΣ ΚΑΙ ΕΚΔΟΘΕΙΣΕΣ ΑΠΟΦΑΣΕΙΣ

Έτος	Εισαχθείσες υποθέσεις ¹							Αποφάσεις/ Γνωμοδοτήσεις ²
	Προδικαστικές παραπομπές	Ευθείες προσφυγές	Αιτήσεις αναίρεσως	Αναιρέσεις κατά διατάξεων επί αιτήσεων ασφαλιστικών μέτρων ή αιτήσεων παρεμβάσεως	Αιτήσεις γνωμοδότησεως	Σύνολο	Αιτήσεις ασφαλιστικών μέτρων	
1953		4				4		
1954		10				10		2
1955		9				9	2	4
1956		11				11	2	6
1957		19				19	2	4
1958		43				43		10
1959		46			1	47	5	13
1960		22			1	23	2	18
1961	1	24			1	26	1	11
1962	5	30				35	2	20
1963	6	99				105	7	17
1964	6	49				55	4	31
1965	7	55				62	4	52
1966	1	30				31	2	24
1967	23	14				37		24
1968	9	24				33	1	27
1969	17	60				77	2	30
1970	32	47				79		64
1971	37	59				96	1	60
1972	40	42				82	2	61
1973	61	131				192	6	80
1974	39	63				102	8	63
1975	69	61			1	131	5	78
1976	75	51			1	127	6	88
1977	84	74				158	6	100
1978	123	146			1	270	7	97
1979	106	1 218				1 324	6	138
1980	99	180				279	14	132
1981	108	214				322	17	128
1982	129	217				346	16	185
1983	98	199				297	11	151
1984	129	183				312	17	165
1985	139	294				433	23	211
1986	91	238				329	23	174
								>>>

1| Ακαθάριστοι αριθμοί: δεν περιλαμβάνονται οι ειδικές διαδικασίες.

2| Καθαροί αριθμοί.

Έτος	Εισαχθείσες υποθέσεις ¹							Αποφάσεις/ Γνωμοδοτήσεις ²
	Προδικαστικές παραπομπές	Ευθείες προσφυγές	Αιτήσεις αναίρεσης	Αναίρεσεις κατά διατάξεων επί αιτήσεων ασφαλιστικών μέτρων ή αιτήσεων παρεμβάσεων	Αιτήσεις γνωμοδότησης	Σύνολο	Αιτήσεις ασφαλιστικών μέτρων	
1987	144	251				395	21	208
1988	179	193				372	17	238
1989	139	244				383	19	188
1990	141	221	15	1		378	12	193
1991	186	140	13	1	2	342	9	204
1992	162	251	24	1	2	440	5	210
1993	204	265	17			486	13	203
1994	203	125	12	1	3	344	4	188
1995	251	109	46	2		408	3	172
1996	256	132	25	3		416	4	193
1997	239	169	30	5		443	1	242
1998	264	147	66	4		481	2	254
1999	255	214	68	4		541	4	235
2000	224	197	66	13	2	502	4	273
2001	237	187	72	7		503	6	244
2002	216	204	46	4		470	1	269
2003	210	277	63	5	1	556	7	308
2004	249	219	52	6	1	527	3	375
2005	221	179	66	1		467	2	362
2006	251	201	80	3		535	1	351
2007	265	221	79	8		573	3	379
2008	288	210	77	8	1	584	3	333
2009	302	143	105	2	1	553	1	376
2010	385	136	97	6		624	3	370
2011	423	81	162	13		679	3	370
2012	404	73	136	3	1	617		357
2013	450	72	161	5	2	690	1	434
2014	428	74	111		1	614	3	416
2015	436	48	206	9	3	702	2	399
2016	470	35	168	7		680	3	412
Σύνολο	9 616	8 984	2 063	122	26	20 811	364	11 024

1 | Ακαθάριστοι αριθμοί· δεν περιλαμβάνονται οι ειδικές διαδικασίες.

2 | Καθαροί αριθμοί.

19. ΥΠΟΒΛΗΘΕΙΣΕΣ ΑΙΤΗΣΕΙΣ ΠΡΟΔΙΚΑΣΤΙΚΗΣ ΑΠΟΦΑΣΕΩΣ (ΑΝΑ ΚΡΑΤΟΣ ΜΕΛΟΣ ΚΑΙ ΑΝΑ ΕΤΟΣ)

	BE	BG	CZ	DK	DE	EE	IE	EL	ES	FR	HR	IT	CY	LV	LT	LU	HU	MT	NL	AT	PL	PT	RO	SI	SK	FI	SE	UK	Λοιπά ¹	Σύνολο
1961																			1											1
1962																			5											5
1963																1			5											6
1964												2							4											6
1965					4					2									1											7
1966																			1											1
1967	5				11					3						1			3											23
1968	1				4					1		1							2											9
1969	4				11					1						1														17
1970	4				21					2		2							3											32
1971	1				18					6		5				1			6											37
1972	5				20					1		4							10											40
1973	8				37					4		5				1			6											61
1974	5				15					6		5							7								1			39
1975	7			1	26					15		14				1			4								1			69
1976	11				28					8		12							14								1			75
1977	16			1	30					14		7							9								5			84
1978	7			3	46					12		11							38								5			123
1979	13			1	33					18		19				1			11								8			106
1980	14			2	24					14		19							17								6			99
1981	12			1	41					17		11				4			17									5		108
1982	10			1	36					39		18							21								4			129
1983	9			4	36					15		7							19								6			98
1984	13			2	38					34		10							22									9		129
1985	13				40					45		11				6			14									8		139
1986	13			4	18			2	1	19		5				1			16									8		91
																														>>>

1| Υπόθεση C-265/00, *Campina Melkunie* (Cour de Justice Benelux / Benelux Gerichtshof).
Υπόθεση C-196/09, *Miles κ.λπ.* (όργανο εκδίκασης προσφυγών των ευρωπαϊκών οχημάτων).
Υπόθεση C-169/15, *Montis Design* (Cour de Justice Benelux / Benelux Gerichtshof).

	BE	BG	CZ	DK	DE	EE	IE	EL	ES	FR	HR	IT	CY	LV	LT	LU	HU	MT	NL	AT	PL	PT	RO	SI	SK	FI	SE	UK	Λοιπά ¹	Σύνολο	
1987	15			5	32		2	17	1	36		5				3			19									9		144	
1988	30			4	34				1	38		28				2			26									16		179	
1989	13			2	47		1	2	2	28		10				1			18		1							14		139	
1990	17			5	34		4	2	6	21		25				4			9		2							12		141	
1991	19			2	54		2	3	5	29		36				2			17		3							14		186	
1992	16			3	62			1	5	15		22				1			18		1							18		162	
1993	22			7	57		1	5	7	22		24				1			43		3							12		204	
1994	19			4	44		2		13	36		46				1			13		1							24		203	
1995	14			8	51		3	10	10	43		58				2			19	2	5						6	20		251	
1996	30			4	66			4	6	24		70				2			10	6	6					3	4	21		256	
1997	19			7	46		1	2	9	10		50				3			24	35	2					6	7	18		239	
1998	12			7	49		3	5	55	16		39				2			21	16	7					2	6	24		264	
1999	13			3	49		2	3	4	17		43				4			23	56	7					4	5	22		255	
2000	15			3	47		2	3	5	12		50							12	31	8					5	4	26	1	224	
2001	10			5	53		1	4	4	15		40				2			14	57	4					3	4	21		237	
2002	18			8	59			7	3	8		37				4			12	31	3					7	5	14		216	
2003	18			3	43		2	4	8	9		45				4			28	15	1					4	4	22		210	
2004	24			4	50		1	18	8	21		48				1	2		28	12	1					4	5	22		249	
2005	21		1	4	51		2	11	10	17		18				2	3		36	15	1	2				4	11	12		221	
2006	17		3	3	77		1	14	17	24		34			1	1	4		20	12	2	3			1	5	2	10		251	
2007	22	1	2	5	59	2	2	8	14	26		43			1		2		19	20	7	3	1		1	5	6	16		265	
2008	24		1	6	71	2	1	9	17	12		39	1	3	3	4	6		34	25	4	1				4	7	14		288	
2009	35	8	5	3	59	2		11	11	28		29	1	4	3		10	1	24	15	10	3	1	2	1	2	5	28	1	302	
2010	37	9	3	10	71		4	6	22	33		49		3	2	9	6		24	15	8	10	17	1	5	6	6	29		385	
2011	34	22	5	6	83	1	7	9	27	31		44		10	1	2	13		22	24	11	11	14	1	3	12	4	26		423	
2012	28	15	7	8	68	5	6	1	16	15		65		5	2	8	18	1	44	23	6	14	13		9	3	8	16		404	
2013	26	10	7	6	97	3	4	5	26	24		62	3	5	10		20		46	19	11	14	17	1	4	4	12	14		450	
2014	23	13	6	10	87		5	4	41	20	1	52	2	7	6		23		30	18	14	8	28	4	3	8	3	12		428	
2015	32	5	8	7	79	2	8	2	36	25	5	47		9	8	7	14		40	23	15	8	18	5	5	4	7	16	1	436	
2016	26	18	5	12	84	1	6	6	47	23	2	62		9	8	1	15	1	26	20	19	21	14	3	6	7	5	23		470	
Σύνολο	820	101	53	184	2300	18	91	178	437	954	8	1388	7	55	45	91	136	3	975	490	108	153	123	17	38	102	126	612	3		9616

1 | Υπόθεση C-265/00, *Campina Melkunie* (Cour de justice Benelux / Benelux Gerechtshof).
Υπόθεση C-196/09, *Miles κ.λπ.* (όργανο εκδίκασης προσφυγών των ευρωπαϊκών σχολείων).
Υπόθεση C-169/15, *Montis Design* (Cour de justice Benelux / Benelux Gerechtshof).

20. ΥΠΟΒΛΗΘΕΙΣΕΣ ΑΙΤΗΣΕΙΣ ΠΡΟΔΙΚΑΣΤΙΚΗΣ ΑΠΟΦΑΣΕΩΣ (ΑΝΑ ΚΡΑΤΟΣ ΜΕΛΟΣ ΚΑΙ ΑΝΑ ΔΙΚΑΙΟΔΟΤΙΚΟ ΟΡΓΑΝΟ)

			Σύνολο
Βέλγιο	Cour constitutionnelle	32	
	Cour de cassation	94	
	Conseil d'État	80	
	Λοιπά δικαστήρια	614	820
Βουλγαρία	Върховен касационен съд	2	
	Върховен административен съд	17	
	Λοιπά δικαστήρια	82	101
Τσεχική Δημοκρατία	Ústavní soud		
	Nejvyššího soud	8	
	Nejvyšší správní soud	26	
	Λοιπά δικαστήρια	19	53
Δανία	Højesteret	36	
	Λοιπά δικαστήρια	148	184
Γερμανία	Bundesverfassungsgericht	1	
	Bundesgerichtshof	213	
	Bundesverwaltungsgericht	120	
	Bundesfinanzhof	313	
	Bundesarbeitsgericht	37	
	Bundessozialgericht	76	
	Λοιπά δικαστήρια	1 540	2 300
Εσθονία	Riigikohus	7	
	Λοιπά δικαστήρια	11	18
Ιρλανδία	Supreme Court	30	
	High Court	28	
	Λοιπά δικαστήρια	33	91
Ελλάδα	Άρειος Πάγος	11	
	Συμβούλιο της Επικρατείας	57	
	Λοιπά δικαστήρια	110	178
Ισπανία	Tribunal Constitucional	1	
	Tribunal Supremo	71	
	Λοιπά δικαστήρια	365	437
Γαλλία	Conseil constitutionnel	1	
	Cour de cassation	122	
	Conseil d'État	110	
	Λοιπά δικαστήρια	721	954

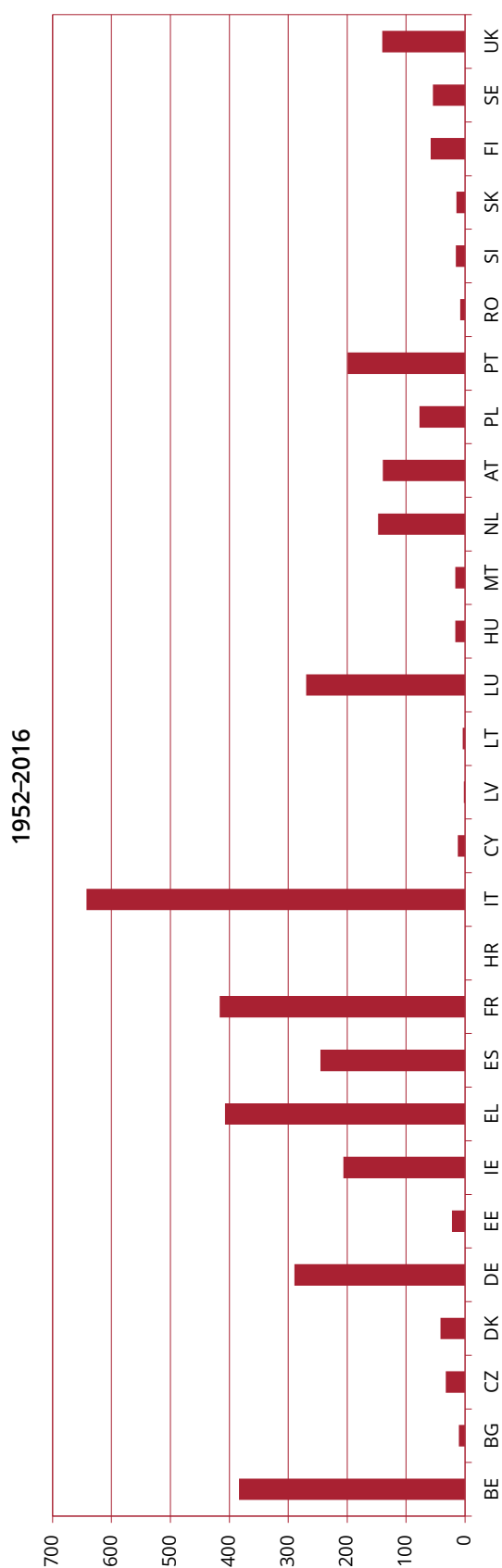
Κροατία	Ustavni sud		
	Vrhovni sud		
	Visoki upravni sud		
	Visoki prekršajni sud		
	Λοιπά δικαστήρια	8	8
Ιταλία	Corte Costituzionale	2	
	Corte suprema di Cassazione	141	
	Consiglio di Stato	134	
	Λοιπά δικαστήρια	1 111	1 388
Κύπρος	Ανώτατο Δικαστήριο	4	
	Λοιπά δικαστήρια	3	7
Λεττονία	Augstākā tiesa	21	
	Satversmes tiesa		
	Λοιπά δικαστήρια	34	55
Λιθουανία	Konstitucinis Teismas	1	
	Aukščiausiasis Teismas	16	
	Vyriausiasis administracinis teismas	17	
	Λοιπά δικαστήρια	11	45
Λουξεμβούργο	Cour constitutionnelle	1	
	Cour de cassation	27	
	Cour administrative	28	
	Λοιπά δικαστήρια	35	91
Ουγγαρία	Kúria	23	
	Fővárosi Ítéltábla	6	
	Szegedi Ítéltábla	2	
	Λοιπά δικαστήρια	105	136
Μάλτα	Qorti Kostituzzjonali		
	Qorti ta' l- Appel		
	Λοιπά δικαστήρια	3	3
Κάτω Χώρες	Hoge Raad	278	
	Raad van State	109	
	Centrale Raad van Beroep	63	
	College van Beroep voor het Bedrijfsleven	156	
	Tariefcommissie	35	
	Λοιπά δικαστήρια	334	975
Αυστρία	Verfassungsgerichtshof	5	
	Oberster Gerichtshof	115	
	Verwaltungsgerichtshof	96	
	Λοιπά δικαστήρια	274	490

Πολωνία	Trybunał Konstytucyjny	1	
	Sąd Najwyższy	15	
	Naczelny Sąd Administracyjny	40	
	Λοιπά δικαστήρια	52	108
Πορτογαλία	Supremo Tribunal de Justiça	8	
	Supremo Tribunal Administrativo	59	
	Λοιπά δικαστήρια	86	153
Ρουμανία	Înalta Curte de Casație și Justiție	11	
	Curtea de Apel	64	
	Λοιπά δικαστήρια	48	123
Σλοβενία	Ustavno sodišče	1	
	Vrhovno sodišče	11	
	Λοιπά δικαστήρια	5	17
Σλοβακία	Ústavný súd		
	Najvyšší súd	15	
	Λοιπά δικαστήρια	23	38
Φινλανδία	Korkein oikeus	19	
	Korkein hallinto-oikeus	50	
	Työtuomioistuin	3	
	Λοιπά δικαστήρια	30	102
Σουηδία	Högsta Domstolen	21	
	Högsta förvaltningsdomstolen	8	
	Marknadsdomstolen	5	
	Arbetsdomstolen	4	
	Λοιπά δικαστήρια	88	126
Ηνωμένο Βασίλειο	House of Lords	40	
	Supreme Court	10	
	Court of Appeal	83	
	Λοιπά δικαστήρια	479	612
Λοιπές διαδικασίες	Cour de justice Benelux/Benelux Gerechtshof ¹	2	
	Όργανο εκδίκασης προσφυγών των ευρωπαϊκών σχολείων ²	1	3
Σύνολο			9 616

1 | Υπόθεση C-265/00, *Campina Melkunie*.
Υπόθεση C-169/15, *Montis Design*.

2 | Υπόθεση C-196/09, *Miles κ.λπ.*

21. ΠΡΟΣΦΥΓΕΣ ΑΣΚΗΘΕΙΣΕΣ ΛΟΓΩ ΠΑΡΑΒΑΣΕΩΣ ΚΡΑΤΟΥΣ ΜΕΛΟΥΣ

BE	BG	CZ	DK	DE	EE	IE	EL	ES	FR	HR	IT	CY	LV	LT	LU	HU	MT	NL	AT	PL	PT	RO	SI	SK	FI	SE	UK	Σύνολο
383	9	32	41	289	22	206	407	245	416	0	642	12	1	3	269	16	16	147	139	77	199	7	15	14	58	54	140	3 859

VII. ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑΣ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ (2015-2016)

Τομείς δραστηριότητας	2015	2016
Αριθμός εγγράφων που πρωτοκολλήθηκαν στη Γραμματεία	89 328	93 215
Ποσοστό διαδικαστικών εγγράφων που κατατέθηκαν μέσω e-Curia	69 %	75 %
Αριθμός επ' ακροατηρίου συζητήσεων	256	270
Αριθμός συνεδριάσεων για την εκφώνηση προτάσεων	239	319
Αριθμός αποφάσεων, γνωμοδοτήσεων και διατάξεων οι οποίες επιδόθηκαν στους διαδίκους κατόπιν περατώσεως της δίκης	570	645
Αριθμός πρακτικών που τηρήθηκαν σε επ' ακροατηρίου συζητήσεις (αγορεύσεις, προτάσεις και αποφάσεις)	894	1 001
Αριθμός ανακοινώσεων στην Επίσημη Εφημερίδα σχετικά με τις εισαχθείσες υποθέσεις	639	660
Αριθμός ανακοινώσεων στην Επίσημη Εφημερίδα σχετικά με τις περατωθείσες υποθέσεις	546	522

Ε | ΣΥΝΘΕΣΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ

(Σειρά πρωτοκόλλου στις 31 Δεκεμβρίου 2016)

Πρώτη σειρά, από αριστερά προς τα δεξιά:

M. Wathelet, πρώτος γενικός εισαγγελέας, T. von Danwitz και M. Ilešič, πρόεδροι τμήματος, A. Tizzano, αντιπρόεδρος του Δικαστηρίου, K. Lenaerts, Πρόεδρος του Δικαστηρίου, R. Silva de Lapuerta, L. Bay Larsen και J. L. da Cruz Vilaça, πρόεδροι τμήματος

Δεύτερη σειρά, από αριστερά προς τα δεξιά:

A. Borg Barthet και A. Rosas, δικαστές, M. Βηλαράς, M. Berger, E. Juhász, A. Prechal, E. Regan, πρόεδροι τμήματος, J. Kokott, γενική εισαγγελέας

Τρίτη σειρά, από αριστερά προς τα δεξιά:

C. Toader και J.-C. Bonichot, δικαστές, P. Mengozzi, γενικός εισαγγελέας, E. Levits και J. Malenovský, δικαστές, E. Sharpston και Y. Bot, γενικοί εισαγγελείς, A. Arabadjiev, δικαστής

Τέταρτη σειρά, από αριστερά προς τα δεξιά:

F. Biltgen, δικαστής, N. Wahl, γενικός εισαγγελέας, C. G. Fernlund, D. Šváby, M. Safjan, E. Jarašiūnas, C. Vajda και S. Rodin, δικαστές

Πέμπτη σειρά, από αριστερά προς τα δεξιά:

M. Bobek, M. Campos Sánchez-Bordona και M. Szpunar, γενικοί εισαγγελείς, K. Jürimäe και K. Λυκούργος, δικαστές, H. Saugmandsgaard Øe και E. Tanchev, γενικοί εισαγγελείς, A. Calot Escobar, Γραμματέας

1. ΜΕΤΑΒΟΛΕΣ ΤΗΣ ΣΥΝΘΕΣΗΣ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ ΚΑΤΑ ΤΟ 2016

Με απόφαση της 7ης Σεπτεμβρίου 2016, οι αντιπρόσωποι των κυβερνήσεων των κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης διόρισαν τον Evgeni Tanchev¹ γενικό εισαγγελέα στο Δικαστήριο για την περίοδο από τις 16 Σεπτεμβρίου 2016 έως τις 6 Οκτωβρίου 2021.

1 | Κατ' εφαρμογήν της αρχής της εκ περιτροπής εναλλαγής, ο E. Tanchev, βουλγαρικής ιθαγένειας, διαδέχεται τον Φινλανδό N. Jääskinen, του οποίου η θητεία έληξε στις 7 Οκτωβρίου 2015.

2. ΣΕΙΡΑ ΠΡΩΤΟΚΟΛΛΟΥ

ΑΠΟ ΤΗΝ 1η ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΥ 2016 ΕΩΣ ΤΙΣ 6 ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ 2016

K. LENAERTS, Πρόεδρος του Δικαστηρίου
A. TIZZANO, αντιπρόεδρος
R. SILVA DE LAPUERTA, πρόεδρος του πρώτου τμήματος
M. ILEŠIČ, πρόεδρος του δεύτερου τμήματος
L. BAY LARSEN, πρόεδρος του τρίτου τμήματος
T. von DANWITZ, πρόεδρος του τέταρτου τμήματος
J. L. da CRUZ VILÇA, πρόεδρος του πέμπτου τμήματος
M. WATHELET, πρώτος γενικός εισαγγελέας
A. ARABADJIEV, πρόεδρος του έκτου τμήματος
C. TOADER, πρόεδρος του έβδομου τμήματος
D. ŠVÁBY, πρόεδρος του όγδοου τμήματος
F. BILTGEN, πρόεδρος του δέκατου τμήματος
K. ΛΥΚΟΥΡΓΟΣ, πρόεδρος του ένατου τμήματος
A. ROSAS, δικαστής
J. KOKOTT, γενική εισαγγελέας
E. JUHÁSZ, δικαστής
A. BORG BARTHET, δικαστής
J. MALENOVSKÝ, δικαστής
E. LEVITS, δικαστής
E. SHARPSTON, γενική εισαγγελέας
P. MENGOZZI, γενικός εισαγγελέας
Y. BOT, γενικός εισαγγελέας
J.-C. BONICHOT, δικαστής
M. SAFJAN, δικαστής
M. BERGER, δικαστής
A. PRECHAL, δικαστής
E. JARAŠIŪNAS, δικαστής
C. G. FERNLUND, δικαστής
C. VAJDA, δικαστής
N. WAHL, γενικός εισαγγελέας
S. RODIN, δικαστής
K. JÜRIMÄE, δικαστής
M. SZPUNAR, γενικός εισαγγελέας
M. CAMPOS SÁNCHEZ-BORDONA, γενικός εισαγγελέας
M. ΒΗΛΑΡΑΣ, δικαστής
E. REGAN, δικαστής
H. Saugmandsgaard ØE, γενικός εισαγγελέας
M. BOBEK, γενικός εισαγγελέας
E. TANCHEV, γενικός εισαγγελέας

A. CALOT ESCOBAR, Γραμματέας

ΑΠΟ ΤΙΣ 7 ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ 2016 ΕΩΣ ΤΙΣ 31 ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΥ 2016

K. LENAERTS, Πρόεδρος του Δικαστηρίου
A. TIZZANO, αντιπρόεδρος
R. SILVA de LAPUERTA, πρόεδρος του πρώτου τμήματος
M. ILEŠIČ, πρόεδρος του δεύτερου τμήματος
L. BAY LARSEN, πρόεδρος του τρίτου τμήματος
T. von DANWITZ, πρόεδρος του τέταρτου τμήματος
J. L. da CRUZ VILAÇA, πρόεδρος του τέταρτου τμήματος
M. WATHELET, πρώτος γενικός εισαγγελέας
E. JUHÁSZ, πρόεδρος του ένατου τμήματος
M. BERGER, πρόεδρος του δέκατου τμήματος
A. PRECHAL, πρόεδρος του έβδομου τμήματος
M. ΒΗΛΑΡΑΣ, πρόεδρος του όγδοου τμήματος
E. REGAN, πρόεδρος του έκτου τμήματος
A. ROSAS, δικαστής
J. KOKOTT, γενική εισαγγελέας
A. BORG BARTHET, δικαστής
J. MALENOVSKÝ, δικαστής
E. LEVITS, δικαστής
E. SHARPSTON, γενική εισαγγελέας
P. MENGGOZZI, γενικός εισαγγελέας
Y. BOT, γενικός εισαγγελέας
J.-C. BONICHOT, δικαστής
A. ARABADJIEV, δικαστής
C. TOADER, δικαστής
M. SAFJAN, δικαστής
D. ŠVÁBY, δικαστής
E. JARAŠIŪNAS, δικαστής
C. G. FERNLUND, δικαστής
C. VAJDA, δικαστής
N. WAHL, γενικός εισαγγελέας
S. RODIN, δικαστής
F. BILTGEN, δικαστής
K. JÜRIMÄE, δικαστής
M. SZPUNAR, γενικός εισαγγελέας
Κ. ΛΥΚΟΥΡΓΟΣ, δικαστής
M. CAMPOS SÁNCHEZ-BORDONA, γενικός εισαγγελέας
H. Saugmandsgaard ØE, γενικός εισαγγελέας
M. BOBEK, γενικός εισαγγελέας
E. TANCHEV, γενικός εισαγγελέας

A. CALOT ESCOBAR, Γραμματέας

3. ΠΡΩΗΝ ΜΕΛΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ

(κατά σειρά ανάληψης καθηκόντων)

ΔΙΚΑΣΤΕΣ

Massimo PILOTTI, δικαστής (1952-1958), Πρόεδρος του Δικαστηρίου από το 1952 έως το 1958
Petrus SERRARENS, δικαστής (1952-1958)
Otto RIESE, δικαστής (1952-1963)
Louis DELVAUX, δικαστής (1952-1967)
Jacques RUEFF, δικαστής (1952-1959 και 1960-1962)
Charles Léon HAMMES, δικαστής (1952-1967), Πρόεδρος του Δικαστηρίου από το 1964 έως το 1967
Adrianus VAN KLEFFENS, δικαστής (1952-1958)
Maurice LAGRANGE, γενικός εισαγγελέας (1952-1964)
Karl ROEMER, γενικός εισαγγελέας (1953-1973)
Rino ROSSI, δικαστής (1958-1964)
Nicola CATALANO, δικαστής (1958-1962)
Andreas Matthias DONNER, δικαστής (1958-1979), Πρόεδρος του Δικαστηρίου από το 1958 έως το 1964
Alberto TRABUCCHI, δικαστής (1962-1972), στη συνέχεια γενικός εισαγγελέας (1973-1976)
Robert LECOURT, δικαστής (1962-1976), Πρόεδρος του Δικαστηρίου από το 1967 έως το 1976
Walter STRAUSS, δικαστής (1963-1970)
Riccardo MONACO, δικαστής (1964-1976)
Joseph GAND, γενικός εισαγγελέας (1964-1970)
Josse J. MERTENS de WILMARS, δικαστής (1967-1984), Πρόεδρος του Δικαστηρίου από το 1980 έως το 1984
Pierre PESCATORE, δικαστής (1967-1985)
Hans KUTSCHER, δικαστής (1970-1980), Πρόεδρος του Δικαστηρίου από το 1976 έως το 1980
Alain Louis DUTHEILLET DE LAMOTHE, γενικός εισαγγελέας (1970-1972)
Henri MAYRAS, γενικός εισαγγελέας (1972-1981)
Cearbhall O'DALAIGH, δικαστής (1973-1974)
Max SØRENSEN, δικαστής (1973-1979)
Jean-Pierre WARNER, γενικός εισαγγελέας (1973-1981)
Alexander J. MACKENZIE STUART, δικαστής (1973-1988), Πρόεδρος του Δικαστηρίου από το 1984 έως το 1988
Gerhard REISCHL, γενικός εισαγγελέας (1973-1981)
Aindrias O'KEEFFE, δικαστής (1974-1985)
Francesco CAPOTORTI, δικαστής (1976), στη συνέχεια γενικός εισαγγελέας (1976-1982)
Giacinto BOSCO, δικαστής (1976-1988)
Adolphe TOUFFAIT, δικαστής (1976-1982)
Thijmen KOOPMANS, δικαστής (1979-1990)
Ole DUE, δικαστής (1979-1994), Πρόεδρος του Δικαστηρίου από το 1988 έως το 1994
Ulrich EVERLING, δικαστής (1980-1988)
Αλέξανδρος ΧΛΩΡΟΣ, δικαστής (1981-1982)
Sir Gordon SLYNN, γενικός εισαγγελέας (1981-1988), στη συνέχεια δικαστής (1988-1992)
Pieter VERLOREN van THEMAAT, γενικός εισαγγελέας (1981-1986)
Simone ROZÈS, γενικός εισαγγελέας (1981-1984)
Fernand GRÉVISSE, δικαστής (1981-1982 και 1988-1994)
Kai BAHLMANN, δικαστής (1982-1988)
G. Federico MANCINI, γενικός εισαγγελέας (1982-1988), στη συνέχεια δικαστής (1988-1999)
Yves GALMOT, δικαστής (1982-1988)
Κωνσταντίνος ΚΑΚΟΥΡΗΣ, δικαστής (1983-1997)
Carl Otto LENZ, γενικός εισαγγελέας (1984-1997)

Marco DARMON, γενικός εισαγγελέας (1984-1994)
René JOLIET, δικαστής (1984-1995)
Thomas Francis O'HIGGINS, δικαστής (1985-1991)
Fernand SCHOCKWEILER, δικαστής (1985-1996)
Jean MISCHO, γενικός εισαγγελέας (1986-1991 και 1997-2003)
José Carlos de CARVALHO MOITINHO de ALMEIDA, δικαστής (1986-2000)
José Luís da CRUZ VILAÇA, γενικός εισαγγελέας (1986-1988)
Gil Carlos RODRÍGUEZ IGLÉSIAS, δικαστής (1986-2003), Πρόεδρος του Δικαστηρίου από το 1994 έως το 2003
Manuel DIEZ de VELASCO, δικαστής (1988-1994)
Manfred ZULEEG, δικαστής (1988-1994)
Walter VAN GERVEN, γενικός εισαγγελέας (1988-1994)
Francis Geoffrey JACOBS, γενικός εισαγγελέας (1988-2006)
Giuseppe TESAURO, γενικός εισαγγελέας (1988-1998)
Paul Joan George KAPTEYN, δικαστής (1990-2000)
Claus Christian GULMANN, γενικός εισαγγελέας (1991-1994), στη συνέχεια δικαστής (1994-2006)
John L. MURRAY, δικαστής (1991-1999)
David Alexander Ogilvy EDWARD, δικαστής (1992-2004)
Antonio Mario LA PERGOLA, δικαστής (1994 και 1999-2006), γενικός εισαγγελέας (1995-1999)
Γεώργιος ΚΟΣΜΑΣ, γενικός εισαγγελέας (1994-2000)
Jean-Pierre PUISSOCHET, δικαστής (1994-2006)
Philippe LÉGER, γενικός εισαγγελέας (1994-2006)
Günter HIRSCH, δικαστής (1994-2000)
Michael Bendik ELMER, γενικός εισαγγελέας (1994-1997)
Peter JANN, δικαστής (1995-2009)
Hans RAGNEMALM, δικαστής (1995-2000)
Leif SEVÓN, δικαστής (1995-2002)
Nial FENNELLY, γενικός εισαγγελέας (1995-2000)
Melchior WATHELET, δικαστής (1995-2003)
Dámaso RUIZ-JARABO COLOMER, γενικός εισαγγελέας (1995-2009)
Romain SCHINTGEN, δικαστής (1996-2008)
Κρατερός ΙΩΑΝΝΟΥ, δικαστής (1997-1999)
Siegbert ALBER, γενικός εισαγγελέας (1997-2003)
Antonio SAGGIO, γενικός εισαγγελέας (1998-2000)
Βασίλειος ΣΚΟΥΡΗΣ, δικαστής (1999-2015), Πρόεδρος του Δικαστηρίου από το 2003 έως το 2015
Fidelma O'KELLY MACKEN, δικαστής (1999-2004)
Ninon COLNERIC, δικαστής (2000-2006)
Stig von BAHR, δικαστής (2000-2006)
José Narciso da CUNHA RODRIGUES, δικαστής (2000-2012)
Christiaan Willem Anton TIMMERMANS, δικαστής (2000-2010)
Leendert A. GEELHOED, γενικός εισαγγελέας (2000-2006)
Christine STIX-HACKL, γενική εισαγγελέας (2000-2006)
Luís Miguel POIARES PESSOA MADURO, γενικός εισαγγελέας (2003-2009)
Konrad Hermann Theodor SCHIEMANN, δικαστής (2004-2012)
Jerzy MAKARCZYK, δικαστής (2004-2009)
Pranas KŪRIS, δικαστής (2004-2010)
Γεώργιος ΑΡΕΣΤΗΣ, δικαστής (2004-2014)
Ján KLUČKA, δικαστής (2004-2009)
Uno LÖHMUS, δικαστής (2004-2013)
Aindrias Ó CAOIMH, δικαστής (2004-2015)

Pernilla LINDH, δικαστής (2006-2011)
Ján MAZÁK, γενικός εισαγγελέας (2006-2012)
Verica TRSTENJAK, γενική εισαγγελέας (2006-2012)
Jean-Jacques KASEL, δικαστής (2008-2013)
Niilo JÄÄSKINEN, γενικός εισαγγελέας (2009-2015)
Pedro CRUZ VILLALÓN, γενικός εισαγγελέας (2009-2015)

ΠΡΟΕΔΡΟΙ

Massimo PILOTTI (1952-1958)
Andreas Matthias DONNER (1958-1964)
Charles Léon HAMMES (1964-1967)
Robert LECOURT (1967-1976)
Hans KUTSCHER (1976-1980)
Josse J. MERTENS de WILMARS (1980-1984)
Alexander John MACKENZIE STUART (1984-1988)
Ole DUE (1988-1994)
Gil Carlos RODRÍGUEZ IGLÉSÍAS (1994-2003)
Βασίλειος ΣΚΟΥΡΗΣ (2003-2015)

ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΣ

Albert VAN HOUTTE (1953-1982)
Paul HEIM (1982-1988)
Jean-Guy GIRAUD (1988-1994)
Roger GRASS (1994-2010)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ II

ΤΟ ΓΕΝΙΚΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ

A | ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ ΤΟ 2016

από τον Πρόεδρο Marc JAEGER

Το 2016 υπήρξε για το Γενικό Δικαστήριο χρονιά πολλών και ριζικών αλλαγών. Στη μερική ανανέωση της σύνθεσής του, η οποία πραγματοποιείται ούτως ή άλλως ανά τριετία, ήλθε να σωρευθεί η μεταρρύθμιση της δικαιοδοτικής δομής του θεσμικού οργάνου, αφενός, με την υλοποίηση των δύο πρώτων σταδίων του σχεδίου αύξησης του αριθμού των δικαστών του Γενικού Δικαστηρίου ¹, και, αφετέρου, με την κατάργηση του Δικαστηρίου Δημόσιας Διοίκησης και τη μεταβίβαση στο Γενικό Δικαστήριο της αρμοδιότητας εκδίκασης σε πρώτο βαθμό των διαφορών μεταξύ της Ευρωπαϊκής Ένωσης και των υπαλλήλων της ². Το σώμα των Μελών, σε στενή συνεργασία με τη Γραμματεία του Γενικού Δικαστηρίου και τις υπηρεσίες του θεσμικού οργάνου, ανέλυσαν διεξοδικά την κατάσταση με πρωταρχικό σκοπό να προσαρμοστεί η όλη οργάνωση στις ανάγκες ενός διευρυμένου δικαιοδοτικού οργάνου, χωρίς να θυσιάσουν τα οφέλη τα οποία έχουν προκύψει, σε επίπεδο αποτελεσματικότητας και ποιότητας, από εσωτερικές μεταρρυθμίσεις που έχουν δρομολογηθεί εδώ και μία δεκαετία περίπου. Με εμπλουτισμένο δυναμικό, το Γενικό Δικαστήριο θέτει νέες βάσεις για να αντιμετωπίσει κατά μέτωπο τις προκλήσεις και να επιτύχει τους στόχους που τίθενται πλέον με την αύξηση του αριθμού των δικαστών του: επιτάχυνση των διαδικασιών με διατήρηση της ποιότητας, της συνέπειας και του κύρους της νομολογίας του.

1. ΟΡΓΑΝΩΣΗ

Κατ' αρχάς, όσον αφορά τη σύνθεσή του, το δικαιοδοτικό όργανο υποδέχθηκε 22 νέα Μέλη (ακριβώς το ήμισυ του αριθμού των δικαστών που ασκούν καθήκοντα αυτή τη στιγμή), με ό,τι συνεπαγόταν τούτο από πλευράς προετοιμασιών προκειμένου να διασφαλιστεί η γρήγορη και αρμονική ένταξη των νέων γραφείων (προσλήψεις, υλικοτεχνική υποδομή, ανακατανομή των υποθέσεων, επιμόρφωση του προσωπικού, ενημέρωση των πληροφορικών συστημάτων κ.λπ.).

Δεκαέξι εξ αυτών διορίστηκαν στο πλαίσιο των δύο πρώτων σταδίων της μεταρρύθμισης του Γενικού Δικαστηρίου, όχι όμως ταυτόχρονα, λόγω των δυσκολιών που ενέχει η διαδικασία λήψης αποφάσεων σχετικά με τον διορισμό των δικαστών. Ειδικότερα, ανέλαβαν καθήκοντα:

- στις 13 Απριλίου 2016, οι K. Ηλιόπουλος, L. Calvo-Sotelo Ibáñez-Martín, D. Spielmann, V. Valančius και Z. Cséhi, καθώς και οι N. Rótorak και A. Μαρκουλλή, κατ' εφαρμογήν του πρώτου σταδίου της μεταρρύθμισης
- στις 8 Ιουνίου 2016, οι P. G. Xuereb, F. Schalin και I. Reine, κατ' εφαρμογήν του πρώτου σταδίου της μεταρρύθμισης

1| Κανονισμός (ΕΕ, Ευρατόμ) 2015/2422 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 16ης Δεκεμβρίου 2015, για την τροποποίηση του πρωτοκόλλου αριθ. 3 περί του Οργανισμού του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ 2015, L 341, σ. 14). Βάσει του κανονισμού 2015/2422, ο αριθμός των δικαστών του Γενικού Δικαστηρίου θα αυξηθεί σε τρία στάδια. Το πρώτο στάδιο προέβλεπε τον διορισμό δώδεκα επιπλέον δικαστών από 25ης Δεκεμβρίου 2015. Στο πλαίσιο του δεύτερου σταδίου, θα διορίζονταν επτά ακόμη δικαστές από 1ης Σεπτεμβρίου 2016, σε συνδυασμό με την κατάργηση του Δικαστηρίου Δημόσιας Διοίκησης. Τέλος, το τρίτο στάδιο αναμένεται να τεθεί σε εφαρμογή από 1ης Σεπτεμβρίου 2019, με τον διορισμό εννέα νέων δικαστών, οπότε ο συνολικός τους αριθμός θα ανέλθει σε 56.

2| Κανονισμός (ΕΕ, Ευρατόμ) 2016/1192 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 6ης Ιουλίου 2016, για τη μεταβίβαση στο Γενικό Δικαστήριο της αρμοδιότητας εκδίκασης σε πρώτο βαθμό των διαφορών μεταξύ της Ευρωπαϊκής Ένωσης και των υπαλλήλων της (ΕΕ 2016, L 200, σ. 137). Οι ιδιαιτερότητες των διαφορών του τομέα της ευρωπαϊκής δημόσιας διοίκησης κατέστησαν επίσης αναγκαία την τροποποίηση του Κανονισμού Διαδικασίας του Γενικού Δικαστηρίου (ΕΕ 2016, L 217, σ. 73).

– στις 19 Σεπτεμβρίου 2016:

- ο J. Passer, κατ' εφαρμογήν του πρώτου σταδίου της μεταρρύθμισης·
- οι E. Perillo, R. Barents, J. Svenningsen, M. J. Costeira και A. Kornezov, κατ' εφαρμογήν του δεύτερου σταδίου της μεταρρύθμισης.

Εξάλλου, το δικαιοδοτικό όργανο υποδέχθηκε και έξι δικαστές στο πλαίσιο της περιοδικής μερικής ανανέωσης της σύνθεσής του: πρόκειται για τους R. da Silva Passos, P. Nihoul, B. Berke και U. Öberg, και τις O. Spineanu-Matei και K. Kowalik-Bańczyk, που αντικατέστησαν την M. E. Martins Ribeiro, τον F. Dehousse, τον O. Czúcz, τον C. Wetter, τον A. Popescu και την I. Wiszniewska-Białecka αντιστοίχως.

Αριθμώντας έτσι 44 δικαστές ³, το Γενικό Δικαστήριο περιμένει τους τρεις δικαστές που απομένουν (ένας από το πρώτο στάδιο και δύο από το δεύτερο), προκειμένου ο αριθμός τους να φθάσει τους 47, όπως ορίζει το άρθρο 48 του Οργανισμού του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την περίοδο 2016-2019, οπότε και θα ολοκληρωθεί πια η μεταρρύθμιση, με το τρίτο και τελευταίο στάδιο, κατά το οποίο θα προστεθούν εννέα δικαστές.

Εν συνεχεία, όσον αφορά τη διάρθρωσή του, το Γενικό Δικαστήριο τροποποίησε την αρχή της εσωτερικής του οργάνωσης, όπως αυτή ίσχυε από τον Σεπτέμβριο του 2007 έως τον Σεπτέμβριο του 2016. Αποτελείται πλέον από εννέα πενταμελή τμήματα, τα οποία συνεδριάζουν είτε με τρεις δικαστές σε δύο επιμέρους σχηματισμούς υπό τον πρόεδρο του τμήματος είτε με πέντε δικαστές ⁴.

Τέλος, όσον αφορά τη λειτουργία του, το Γενικό Δικαστήριο δημιούργησε τις προϋποθέσεις για να εξασφαλιστεί μια ισορροπία μεταξύ αποτελεσματικότητας και συντονισμού. Ενώ λοιπόν ο συνήθης δικαστικός σχηματισμός εξακολουθεί να είναι το τμήμα που συνεδριάζει με τρεις δικαστές, η νέα διάρθρωση διευκολύνει την παραπομπή υποθέσεων και σε πενταμελείς σχηματισμούς, ώστε όχι μόνον να απλοποιηθεί η εκ των ενόντων αντικατάσταση δικαστών οι οποίοι ενδέχεται να έχουν κώλυμα, αλλά και να ενισχυθεί ο ρόλος του Αντιπροέδρου και των προέδρων των τμημάτων στην προσπάθεια να είναι το νομολογιακό έργο πιο συντονισμένο και συνεπές.

Επίσης, επ' ευκαιρία της περιοδικής μερικής ανανέωσης, το δικαιοδοτικό όργανο κλήθηκε να εκλέξει, για το χρονικό διάστημα από τον Σεπτέμβριο του 2016 έως τον Αύγουστο του 2019, τον Πρόεδρο, τον Αντιπρόεδρο και τους προέδρους των τμημάτων του. Στο πλαίσιο αυτό, αφενός, οι M. Jaeger και M. van der Woude εξελέγησαν Πρόεδρος και Αντιπρόεδρος του Γενικού Δικαστηρίου αντιστοίχως και, αφετέρου, οι I. Pelikánová, M. Prek, S. Frimodt Nielsen, H. Kanninen, Δ. Γρατσίας, G. Berardis, V. Tomljenović, A. M. Collins και S. Gervasoni εξελέγησαν πρόεδροι τμήματος.

2. ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

Από την ανάλυση των στατιστικών στοιχείων για το δικαιοδοτικό έργο κατά το 2016 προκύπτουν δύο συμπεράσματα: πρώτον, ότι αυξήθηκε ο αριθμός τόσο των υποθέσεων που εισήχθησαν όσο και των υποθέσεων που εκκρεμούν και, δεύτερον, ότι μειώθηκε αισθητά η διάρκεια των ένδικων διαδικασιών.

3| Στις 31 Δεκεμβρίου 2016.

4| Εν αναμονή της έλευσης των τριών τελευταίων δικαστών που θα διοριστούν στο παρόν στάδιο, τρία από τα εννέα τμήματα είναι, προσωρινά, τετραμελή και μπορούν να συνεδριάζουν είτε με τρεις δικαστές σε τρεις επιμέρους σχηματισμούς είτε με πέντε δικαστές, κατόπιν προσθήκης ενός δικαστή από άλλο τμήμα προς συμπλήρωση του σχηματισμού.

Οι εισαχθείσες υποθέσεις αυξήθηκαν κατά 17 %, από 831 υποθέσεις το 2015 σε 974 υποθέσεις το 2016, εν πολλοίς λόγω της μεταβίβασης στο Γενικό Δικαστήριο της αρμοδιότητας εκδίκασης σε πρώτο βαθμό των διαφορών μεταξύ της Ευρωπαϊκής Ένωσης και των υπαλλήλων της (οι οποίες αντιστοιχούσαν από μόνες τους σε 163 υποθέσεις) ⁵. Ανάλογη ήταν και η άνοδος του αριθμού των εκκρεμών υποθέσεων, από 1 267 υποθέσεις το 2015 σε 1 486 υποθέσεις το 2016. Η παραγωγικότητα του δικαιοδοτικού οργάνου, από την πλευρά της, συνέχισε στο επίπεδο όπου έχει παγιωθεί από το 2013 και εντεύθεν, με μια επίδοση, ως προς τις υποθέσεις οι οποίες περατώθηκαν, μεταξύ των τριών υψηλότερων από τότε που ιδρύθηκε (755 περατωθείσες υποθέσεις). Η κάμψη που παρατηρείται, πάντως, σε σχέση με το 2015 και με το 2014 οφείλεται στον συνδυασμό της εκκαθάρισης των συσσωρευμένων εκκρεμών υποθέσεων (ιδίως το 2015), της περιοδικής μερικής ανανέωσης της σύνθεσης του Γενικού Δικαστηρίου και της εσωτερικής αναδιοργάνωσης που κατέστη αναγκαία λόγω της ενσωμάτωσης των νέων δικαστών, οι οποίοι είναι εκ των πραγμάτων αδύνατο να συνεισφέρουν ουσιαστικά στην παραγωγικότητα από τους πρώτους μήνες της θητείας τους.

Παράλληλα, η μέση διάρκεια των διαδικασιών, ένας βασικός δείκτης επιδόσεων, εξακολουθεί να βελτιώνεται. Επιβεβαιώνεται δηλαδή εκ νέου η πτωτική τάση η οποία σημειώνεται ήδη από το 2013, με συνολική μέση διάρκεια (όλων των διαδικασιών που περατώθηκαν είτε με απόφαση είτε με διάταξη, ανεξαρτήτως τομέα δικαίου) τους 18,7 μήνες, δηλαδή 1,9 μήνες λιγότερο σε σύγκριση με το 2015 και 8,2 μήνες λιγότερο σε σύγκριση με το 2013.

Σημειωτέον εξάλλου ότι, ιδίως χάρη στην αναδιοργάνωση του Γενικού Δικαστηρίου και στις καινούργιες δυνατότητες οι οποίες ανοίγονται με την υλοποίηση της μεταρρύθμισής του, ο αριθμός των υποθέσεων που παραπέμφθηκαν σε πενταμελή σχηματισμό ανήλθε, το 2016, σε 29, ενώ ο ετήσιος μέσος όρος τέτοιων παραπομπών από το 2010 έως το 2015 ήταν χαμηλότερος από 9 υποθέσεις τον χρόνο.

Τέλος, η εξέλιξη της νομολογίας, από πλευράς του είδους των διαφορών, σημαδεύτηκε από την περαιτέρω άνοδο του αριθμού των υποθέσεων διανοητικής ιδιοκτησίας (+ 11 %), από τη μεταβίβαση στο Γενικό Δικαστήριο της αρμοδιότητας εκδίκασης σε πρώτο βαθμό των διαφορών μεταξύ της Ευρωπαϊκής Ένωσης και των υπαλλήλων της (123 προσφυγές ή αγωγές παραπέμφθηκαν από το Δικαστήριο Δημόσιας Διοίκησης την 1η Σεπτεμβρίου και 40 νέες ασκήθηκαν έως τις 31 Δεκεμβρίου 2016, σύνολο 163 υποθέσεις, όπερ ισοδυναμεί με το 17 % όλων των υποθέσεων που εισήχθησαν), από την ελαφρά μείωση του αριθμού των υποθέσεων περιοριστικών μέτρων (28 υποθέσεις το 2016), τη διατήρηση σε υψηλά επίπεδα του αριθμού των υποθέσεων κρατικών ενισχύσεων (76 υποθέσεις), ιδίως σε σχέση με τη φορολογία στα κράτη μέλη, και, τέλος, από την εμφάνιση μιας νέας κατηγορίας διαφορών, οι οποίες σχετίζονται με την εφαρμογή των κανόνων προληπτικής εποπτείας των χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων.

Ακολουθεί η καταγραφή μερικών από τις πιο χαρακτηριστικές αποφάσεις του 2016, όπως τις σταχυολόγησε ο Αντιπρόεδρος του Γενικού Δικαστηρίου. Μαρτυρούν την πολύ μεγάλη ποικιλία, και ενίοτε πολυπλοκότητα, των ζητημάτων που υποβάλλονται στην κρίση του δικαιοδοτικού μας οργάνου, καταδεικνύουν δε πόσο σημαντικός είναι ο ρόλος τον οποίο αυτό καλείται να διαδραματίσει ως εγγυητής του δικαιώματος σε αποτελεσματική δικαστική προστασία και, κατ' επέκταση, της ίδιας της Ένωσης δικαίου.

5| Το Δικαστήριο Δημόσιας Διοίκησης λειτούργησε έως τις 31 Αυγούστου 2016. Για έναν απολογισμό της δραστηριότητάς του, παραπέμπουμε στο κεφάλαιο III, υπό τον τίτλο «Το Δικαστήριο Δημόσιας Διοίκησης».

B | Η ΝΟΜΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ ΤΟ 2016

I. ΕΝΔΙΚΗ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ

ΠΑΡΑΔΕΚΤΟ ΤΩΝ ΠΡΟΣΦΥΓΩΝ ΔΥΝΑΜΕΙ ΤΟΥ ΑΡΘΡΟΥ 263 ΣΛΕΕ

Στη διάρκεια του 2016 το Γενικό Δικαστήριο εξέδωσε πλήθος αποφάσεων σχετικά, μεταξύ άλλων, με την τήρηση των τυπικών προϋποθέσεων και των προθεσμιών για την άσκηση προσφυγής, καθώς και με τις έννοιες της πράξεως που υπόκειται σε προσφυγή, της ενεργητικής νομιμοποίησης και της κανονιστικής πράξεως η οποία δεν απαιτεί εκτελεστικά μέτρα.

1. ΠΡΑΞΗ ΔΕΚΤΙΚΗ ΠΡΟΣΦΥΓΗΣ

Με την απόφαση της 15ης Σεπτεμβρίου 2016 *Ιταλία κατά Επιτροπής* (T-353/14 και T-17/15, εκκρεμεί η εκδίκαση αναίρεσως ¹, [ΕΥ:Τ:2016:495](#)), το Γενικό Δικαστήριο έδωσε διευκρινίσεις ως προς το τι νοείται ως πράξη δεκτική προσφυγής κατά το άρθρο 263 ΣΛΕΕ. Οι συνεκδικασθείσες υποθέσεις επί των οποίων εκδόθηκε η απόφαση ανάγονταν σε αιτήματα για την ακύρωση δύο προκηρύξεων διαγωνισμών που δημοσιεύθηκαν από την Ευρωπαϊκή Υπηρεσία Επιλογής Προσωπικού (EPSO) ². Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή προέβαλε ένσταση απαραδέκτου, υποστηρίζοντας κατ' ουσίαν ότι οι προσβαλλόμενες προκηρύξεις ήταν, ως πράξεις, είτε απλώς επιβεβαιωτικές είτε αμιγώς εκτελεστικές των γενικών κανόνων που διέπουν τους γενικούς διαγωνισμούς ³ και των γενικών κατευθυντήριων γραμμών προς το σώμα των προϊσταμένων διοίκησης όσον αφορά τη χρησιμοποίηση των γλωσσών στους διαγωνισμούς της EPSO, όπως αυτές εκτίθενται στο παράρτημα 2 των εν λόγω γενικών κανόνων.

Πρώτον, το Γενικό Δικαστήριο επισήμανε ότι, για να απαντήσει στην επιχειρηματολογία της Επιτροπής, ήταν απαραίτητο να εξετάσει τη φύση και το νομικό περιεχόμενο των γενικών κανόνων και των γενικών κατευθυντήριων γραμμών. Πράγματι, μόνον υπό την προϋπόθεση ότι τα κείμενα αυτά αποσκοπούν στον καθορισμό δεσμευτικών κανόνων και αποτελούν, ως εκ τούτου, πράξεις ικανές να παράγουν υποχρεωτικά έννομα αποτελέσματα, θα μπορούσε να γίνει δεκτό ότι οι επίδικες προκηρύξεις διαγωνισμών ήταν κατ' ανάγκην απλώς επιβεβαιωτικές ή αμιγώς εκτελεστικές. Από το γράμμα τους, όμως, προκύπτει ότι η EPSO, δημοσιεύοντάς τα, δεν ρύθμιζε οριστικά το γλωσσικό καθεστώς όλων των διαγωνισμών που είναι επιφορτισμένη να διοργανώνει. Εξάλλου, και εν πάση περιπτώσει, μολονότι στα ως άνω κείμενα διατυπώνονται ορισμένες εκτιμήσεις για τον περιορισμό της επιλογής τόσο της δεύτερης γλώσσας στους διαγωνισμούς της EPSO όσο και της γλώσσας επικοινωνίας μεταξύ της τελευταίας και των υποψηφίων, είναι αδύνατο αυτές να ερμηνευθούν υπό την έννοια ότι καθιερώνουν ένα γλωσσικό καθεστώς εφαρμοστέο σε όλους τους διαγωνισμούς της EPSO, δεδομένου ότι καμία διάταξη δεν έχει αναθέσει στην EPSO, ούτε στο σώμα προϊσταμένων διοίκησης, την αρμοδιότητα να προβλέψουν παρόμοιο καθεστώς γενικής εφαρμογής ή να υιοθετήσουν βασικούς κανόνες από τους οποίους να χωρεί παρέκκλιση μόνον κατ' εξαίρεση, όσον

1 | Υπόθεση C-621/16 P, *Επιτροπή κατά Ιταλίας*.

2 | Προκήρυξη του γενικού διαγωνισμού — EPSO/AD/276/14 — Διοικητικοί υπάλληλοι (AD 5) (ΕΕ 2014, C 74 Α, σ. 1), και προκήρυξη του γενικού διαγωνισμού — EPSO/AD/294/14 — Διοικητικοί υπάλληλοι (AD 6) στον τομέα της προστασίας των δεδομένων (ΕΕ 2014, C 391 Α, σ. 1).

3 | Γενικοί κανόνες που εφαρμόζονται στους γενικούς διαγωνισμούς (ΕΕ 2014, C 60 Α, σ. 1).

αφορά τις προκηρύξεις διαγωνισμών. Η EPSO είναι ελεύθερη, προς διασφάλιση της ίσης μεταχειρίσεως και προς εδραίωση της ασφάλειας δικαίου, να εκδίδει και να δημοσιεύει πράξεις όπως οι γενικοί κανόνες και οι γενικές κατευθυντήριες γραμμές, με τις οποίες να ανακοινώνει κατά ποιον τρόπο προτίθεται να κάνει χρήση, σε ορισμένες περιπτώσεις, της διακριτικής ευχέρειας που της αναγνωρίζουν αυτοί οι κανόνες, μόνον όμως εφόσον τέτοια κείμενα δεν αποκλίνουν από τις γενικής ισχύος διατάξεις που οριοθετούν τις αρμοδιότητές της και υπό την προϋπόθεση ότι, εκδίδοντάς τα, η EPSO δεν παραιτείται από την άσκηση της εξουσίας της να προβαίνει σε εκτίμηση των αναγκών των θεσμικών οργάνων και λοιπών υπηρεσιών της Ένωσης, περιλαμβανομένων των γλωσσικών αναγκών τους, κατά τη διοργάνωση των διαφόρων διαγωνισμών. Επομένως, οι γενικοί κανόνες και οι γενικές κατευθυντήριες γραμμές πρέπει να ερμηνευθούν υπό την έννοια ότι συνιστούν, το πολύ, ανακοινώσεις που αναγγέλλουν τα κριτήρια βάσει των οποίων η EPSO προτίθεται να επιλέγει το γλωσσικό καθεστώς των διαγωνισμών που είναι αρμόδια να διοργανώνει.

Δεύτερον, το Γενικό Δικαστήριο σημείωσε ότι κάθε προκήρυξη διαγωνισμού καταρτίζεται με σκοπό να τεθούν οι κανόνες που διέπουν τη διεξαγωγή ενός ή περισσότερων συγκεκριμένων διαγωνισμών, των οποίων η προκήρυξη διαμορφώνει, κατ' αυτόν τον τρόπο, το κανονιστικό πλαίσιο, ανάλογα με τον σκοπό που έχει ορίσει η αρμόδια για τους διορισμούς αρχή. Αυτό ακριβώς το κανονιστικό πλαίσιο, το οποίο θεσπίζεται ενδεχομένως σύμφωνα με τις γενικής ισχύος διατάξεις που εφαρμόζονται επί της διεξαγωγής των διαγωνισμών, είναι που διέπει τον εκάστοτε διαγωνισμό, από τον χρόνο δημοσίευσής της σχετικής προκηρύξεως έως τη δημοσίευση του εφεδρικού πίνακα προσλήψεων με τα ονόματα των επιτυχόντων στον διαγωνισμό. Κατόπιν τούτου, επιβάλλεται η διαπίστωση ότι προκηρύξεις διαγωνισμών όπως οι επίμαχες εν προκειμένω, οι οποίες, λαμβανομένων υπόψη των συγκεκριμένων αναγκών των ενδιαφερόμενων θεσμικών οργάνων ή λοιπών υπηρεσιών της Ένωσης, θέτουν το κανονιστικό πλαίσιο των οικείων διαγωνισμών, περιλαμβανομένου του γλωσσικού τους καθεστώτος, και, συνεπώς, επιφέρουν αυτοτελή έννομα αποτελέσματα, δεν μπορούν, κατ' αρχήν, να χαρακτηριστούν ως επιβεβαιωτικές ή αμιγώς εκτελεστικές προγενέστερων πράξεων. Κατά συνέπεια, οι προσβαλλόμενες προκηρύξεις είναι πράξεις που παράγουν υποχρεωτικά έννομα αποτελέσματα ως προς το γλωσσικό καθεστώς των αντίστοιχων διαγωνισμών και άρα υπόκεινται σε προσφυγή, το δε συμπέρασμα αυτό δεν αναιρείται από το γεγονός ότι, κατά την έκδοσή τους, η EPSO έλαβε υπόψη τα κριτήρια των γενικών κανόνων και των γενικών κατευθυντήριων γραμμών, στα οποία οι επίδικες προκηρύξεις παραπέμπουν ρητώς.

2. ΕΝΕΡΓΗΤΙΚΗ ΝΟΜΙΜΟΠΟΙΗΣΗ

ΠΡΟΣΩΠΑ ΤΑ ΟΠΟΙΑ Η ΠΡΑΞΗ ΑΦΟΡΑ ΑΜΕΣΑ

Με τη διάταξη της 28ης Σεπτεμβρίου 2016 **PAN Europe κ.λπ. κατά Επιτροπής** (T-600/15, [EU:T:2016:601](#)), το Γενικό Δικαστήριο αποσαφήνισε την προϋπόθεση ότι η προσβαλλόμενη πράξη πρέπει να αφορά άμεσα τον προσφεύγοντα, με αφορμή τον έλεγχο της ενεργητικής νομιμοποίησης μιας ενώσεως μελισσοκόμων και δύο οργανώσεων προστασίας του περιβάλλοντος να ζητήσουν την ακύρωση του εκτελεστικού κανονισμού (ΕΕ) 2015/1295 ⁴, στο μέτρο που εγκρίθηκαν με αυτόν, υπό ορισμένους όρους, η χρήση της δραστηκής

4| Εκτελεστικός κανονισμός (ΕΕ) 2015/1295 της Επιτροπής, της 27ης Ιουλίου 2015, για την έγκριση της δραστηκής ουσίας sulfoxaflor, σύμφωνα με τον κανονισμό (ΕΚ) 1107/2009 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου σχετικά με τη διάθεση φυτοπροστατευτικών προϊόντων στην αγορά, και για την τροποποίηση του παραρτήματος του εκτελεστικού κανονισμού (ΕΕ) 540/2011 της Επιτροπής (ΕΕ 2015, L 199, σ. 8).

ουσίας sulfoxafloflor ως συστατικού φυτοφαρμακευτικών προϊόντων βάσει του κανονισμού (ΕΚ) 1107/2009 ⁵ και η εγγραφή της ίδιας ουσίας στο παράρτημα του εκτελεστικού κανονισμού (ΕΕ) 540/2011 ⁶.

Το Γενικό Δικαστήριο υπογράμμισε κατ' αρχάς ότι έννομη συνέπεια της εγκρίσεως της ουσίας sulfoxafloflor και της εγγραφής της στον κατάλογο των εγκεκριμένων δραστικών ουσιών με την προσβαλλόμενη πράξη είναι ότι παρέχεται στα κράτη μέλη η ευχέρεια να επιτρέψουν, υπό την επιφύλαξη της τηρήσεως μιας σειράς πρόσθετων όρων, τη διάθεση στην αγορά φυτοπροστατευτικών προϊόντων που περιέχουν την ουσία sulfoxafloflor, εφόσον τους υποβληθεί σχετική αίτηση. Ως εκ τούτου, η προσβαλλόμενη πράξη έχει άμεσα αποτελέσματα στη νομική κατάσταση, αφενός, των κρατών μελών και, αφετέρου, των εν δυνάμει αιτούντων άδεια για την κυκλοφορία στην αγορά φυτοφαρμακευτικών προϊόντων που περιέχουν την ουσία sulfoxafloflor. Κατά το Γενικό Δικαστήριο, η έγκριση της δραστικής ουσίας sulfoxafloflor με την προσβαλλόμενη πράξη δεν συνιστά απειλή για την παραγωγική δραστηριότητα των μελών της επαγγελματικής ενώσεως που ζήτησε την ακύρωσή της, ούτε, επομένως, επιφέρει έννομες συνέπειες στο δικαίωμα ιδιοκτησίας και στο δικαίωμά τους να ασκούν εμπορική δραστηριότητα. Από τη μία πλευρά, αν υποτεθεί ότι η χρήση φυτοπροστατευτικών προϊόντων που περιέχουν την ουσία sulfoxafloflor ενδέχεται όντως να θέσει σε κίνδυνο τις εμπορικές δραστηριότητες των μελών της επαγγελματικής ενώσεως, οι οικονομικές αυτές συνέπειες δεν άπτονται της νομικής, αλλά μόνον της πραγματικής καταστάσεώς τους. Από την άλλη πλευρά, η πραγμάτωση της υποτιθέμενης απειλής προϋποθέτει περαιτέρω τη χορήγηση άδειας, από κράτος μέλος, για την κυκλοφορία φυτοφαρμακευτικού προϊόντος με την ουσία sulfoxafloflor. Κατά συνέπεια, δεν μπορεί, εν πάση περιπτώσει, να θεωρηθεί ότι η προσβαλλόμενη πράξη αφορά άμεσα το δικαίωμα ιδιοκτησίας και το δικαίωμα ασκήσεως εμπορικών δραστηριοτήτων των μελών της επαγγελματικής ενώσεως, ακόμη και αν γίνει δεκτό ότι θίγεται η νομική τους κατάσταση.

Επιπλέον, το Γενικό Δικαστήριο έκρινε ότι τα άρθρα 37 και 47 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (στο εξής: Χάρτης) δεν θέτουν εν αμφιβολία την ως άνω ερμηνεία του άρθρου 263, τέταρτο εδάφιο, ΣΛΕΕ και, ειδικότερα, του κριτηρίου ότι η πράξη πρέπει να αφορά τον προσφεύγοντα άμεσα. Το μὲν άρθρο 37 του Χάρτη περιέχει απλώς μια αρχή η οποία καθιερώνει γενική υποχρέωση της Ένωσης ως προς τους σκοπούς τους οποίους οφείλει να επιδιώκει στο πλαίσιο των πολιτικών της, και όχι δικαίωμα ασκήσεως προσφυγής ενώπιον του δικαστή της Ένωσης σε θέματα περιβάλλοντος. Το δε άρθρο 47 του Χάρτη δεν έχει ως σκοπό να τροποποιήσει το σύστημα δικαιοδοτικού ελέγχου το οποίο προβλέπουν οι Συνθήκες, και δη τους κανόνες του παραδεκτού προσφυγών που ασκούνται ευθέως ενώπιον του δικαστή της Ένωσης. Τέλος, το Γενικό Δικαστήριο υπενθύμισε ότι οι διεθνείς συμφωνίες τις οποίες συνάπτει η Ένωση, όπως η σύμβαση του Άρχους ⁷, δεν υπερισχύουν του πρωτογενούς δικαίου της Ένωσης, οπότε δεν δικαιολογείται παρέκκλιση από το άρθρο 263, τέταρτο εδάφιο, ΣΛΕΕ βάσει της προαναφερθείσας συμβάσεως. Άλλωστε, δεδομένου ότι το άρθρο 9, παράγραφος 3, της συμβάσεως του Άρχους δεν αναφέρεται σε ανεπιφύλακτη και αρκούντως ακριβή υποχρέωση που να επηρεάζει άμεσα τη νομική κατάσταση των ιδιωτών, οι τελευταίοι δεν έχουν δικαίωμα να επικαλεστούν ευθέως τη διάταξη αυτή ενώπιον του δικαστή της Ένωσης. Πέραν τούτου, το Γενικό Δικαστήριο παρατήρησε ότι η ίδια η σύμβαση του Άρχους, εφόσον κάνει λόγο για «μέλη του κοινού τα οποία πληρούν τα τυχόν προβλεπόμενα

5] Κανονισμός (ΕΚ) 1107/2009 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 21ης Οκτωβρίου 2009, σχετικά με τη διάθεση φυτοπροστατευτικών προϊόντων στην αγορά και την κατάργηση των οδηγιών 79/117/ΕΟΚ και 91/414/ΕΟΚ του Συμβουλίου (ΕΕ 2009, L 309, σ. 1).

6] Εκτελεστικός κανονισμός (ΕΕ) 540/2011 της Επιτροπής, της 25ης Μαΐου 2011, σχετικά με την εφαρμογή του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 1107/2009 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου όσον αφορά τον κατάλογο των εγκεκριμένων δραστικών ουσιών (ΕΕ 2011, L 153, σ. 1).

7] Σύμβαση για την πρόσβαση σε πληροφορίες, τη συμμετοχή του κοινού στη λήψη αποφάσεων και την πρόσβαση στη δικαιοσύνη για περιβαλλοντικά θέματα, η οποία υπογράφηκε στο Άρχους στις 25 Ιουνίου 1998 και εγκρίθηκε εξ ονόματος της Ευρωπαϊκής Κοινότητας με την απόφαση 2005/370/ΕΚ του Συμβουλίου, της 17ης Φεβρουαρίου 2005 (ΕΕ 2005, L 124, σ. 1).

από [το] εθνικό δίκαιο κριτήρια», εξαρτά τα δικαιώματα που θεωρείται ότι παρέχονται στους ιδιώτες με το άρθρο της 9, παράγραφος 3, από την προϋπόθεση ότι αυτοί πληρούν τα κριτήρια του παραδεκτού κατά το άρθρο 263, τέταρτο εδάφιο, ΣΛΕΕ. Άρα, δεν αποδείχθηκε ότι το άρθρο 263, τέταρτο εδάφιο, ΣΛΕΕ, όπως ερμηνεύεται από τον δικαστή της Ένωσης, είναι ασύμβατο προς το άρθρο 9, παράγραφος 3, της συμβάσεως του Άαρχους.

α) ΠΡΟΣΩΠΑ ΤΑ ΟΠΟΙΑ Η ΠΡΑΞΗ ΑΦΟΡΑ ΑΤΟΜΙΚΑ

Με την απόφαση της 13ης Δεκεμβρίου 2016 *IPSO κατά ΕΚΤ* (Τ-713/14, [EU:T:2016:727](#)), το Γενικό Δικαστήριο εξέτασε το ζήτημα της ενεργητικής νομιμοποίησης συνδικαλιστικής οργανώσεως για την άσκηση προσφυγής με αίτημα, μεταξύ άλλων, την ακύρωση πράξεως της εκτελεστικής επιτροπής της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας (ΕΚΤ), με την οποία ορίστηκε ότι η μέγιστη επιτρεπόμενη διάρκεια ισχύος μιας συμβάσεως που συνάπτει η ΕΚΤ με προσωρινώς απασχολούμενο εργαζόμενο για την κάλυψη διοικητικών και γραμματειακών αναγκών είναι τα δύο έτη. Η προσφυγή ασκήθηκε από την Οργάνωση Υπαλλήλων Ευρωπαϊκών και Διεθνών Οργάνων στην Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας (IPSO).

Το Γενικό Δικαστήριο επανέλαβε ότι οι προσφυγές συνδικαλιστικών οργανώσεων είναι παραδεκτές, κατά τη νομολογία, σε τρεις περιπτώσεις, ήτοι όταν αυτές εκπροσωπούν τα συμφέροντα προσώπων που θα μπορούσαν να ασκήσουν παραδεκτώς προσφυγή, όταν εξατομικεύονται εκ του γεγονότος ότι επηρεάζονται τα δικά τους συμφέροντα ως ενώσεων, ιδίως επειδή η θέση τους ως διαπραγματευτών εθίγη από την πράξη της οποίας ζητείται η ακύρωση, ή, ακόμη, όταν διάταξη νόμου τούς αναγνωρίζει ρητώς ορισμένες διαδικαστικές δυνατότητες. Εν προκειμένω, η προσφεύγουσα ισχυριζόταν ότι είχε ενεργητική νομιμοποίηση λόγω των δικών της συμφερόντων ως κοινωνικής εταίρου και διαπραγματεύτριας που μετείχε στις συζητήσεις σχετικά με την κατάσταση των προσωρινώς απασχολούμενων στην ΕΚΤΕ.

Το Γενικό Δικαστήριο τόνισε ότι η ιδιότητα και μόνον της διαπραγματεύτριας δεν αρκεί για να εξατομικεύσει συνδικαλιστική οργάνωση κατά τρόπο ανάλογο με του αποδέκτη της επίδικης πράξεως. Η προσφυγή συνδικαλιστικής οργανώσεως μπορεί, παρά ταύτα, να κριθεί παραδεκτή αν έχει θιγεί από την πράξη η θέση της ως διαπραγματεύτριας σε ιδιαίτερες καταστάσεις, δηλαδή υπό περιστάσεις όπου η θέση της αυτή ρυθμιζόταν σαφώς και συνδεόταν στενά με το ίδιο το αντικείμενο της προσβαλλόμενης πράξεως. Εν προκειμένω, το Γενικό Δικαστήριο κατέληξε ότι η θέση της συνδικαλιστικής οργανώσεως ως κοινωνικής συνομιλήτριας της ΕΚΤ στο πλαίσιο των οικείων συζητήσεων αρκούσε για να διαπιστωθεί ότι η προσβαλλόμενη πράξη την αφορούσε ατομικά κατά την έννοια του άρθρου 263 ΣΛΕΕ. Τούτο διότι η εν λόγω ιδιότητα την εξατομικεύε σε σχέση με οποιαδήποτε άλλη συνδικαλιστική οργάνωση εκπροσωπεί τους υπαλλήλους και τους απασχολούμενους στην ΕΚΤ, αφού, μεταξύ των διαφόρων συνδικαλιστικών οργανώσεων οι οποίες δραστηριοποιούνται ενδεχομένως για την προάσπιση των συμφερόντων των προσώπων αυτών, ήταν η μοναδική που είχε διεξαγάγει συζητήσεις με την ΕΚΤ ακριβώς για τα ζητήματα τα οποία κάλυπτε η προσβαλλόμενη πράξη.

3. ΚΑΝΟΝΙΣΤΙΚΗ ΠΡΑΞΗ Η ΟΠΟΙΑ ΔΕΝ ΑΠΑΙΤΕΙ ΕΚΤΕΛΕΣΤΙΚΑ ΜΕΤΡΑ

Το 2016, το Γενικό Δικαστήριο ασχολήθηκε επανειλημμένως με το περιεχόμενο της έννοιας της κανονιστικής πράξεως που δεν απαιτεί εκτελεστικά μέτρα, όπως αυτή χρησιμοποιείται στην τρίτη περίπτωση του άρθρου 263, τέταρτο εδάφιο, ΣΛΕΕ. Πρώτον, στις υποθέσεις επί των οποίων εκδόθηκαν οι αποφάσεις της 14ης Ιανουαρίου 2016 *Tilly-Sabco κατά Επιτροπής* (Τ-397/13, εκκρεμεί η εκδίκαση αναιρέσεως ⁸, [EU:T:2016:8](#))

8| Υπόθεση C-183/16 P, *Tilly-Sabco κατά Επιτροπής*.

και **Doux κατά Επιτροπής** (T-434/13, μη δημοσιευθείσα, [ΕΥ:Τ:2016:7](#)), το Γενικό Δικαστήριο επιλήφθηκε προσφυγών από δύο εταιρίες που εξάγουν ολόκληρα κατεψυγμένα κοτόπουλα προς χώρες της Μέσης Ανατολής. Οι προσφυγές είχαν ως αίτημα την ακύρωση του εκτελεστικού κανονισμού (ΕΕ) 689/2013⁹, με τον οποίο η Επιτροπή όρισε ότι, για τρεις κατηγορίες τέτοιων κοτόπουλων, δεν θα χορηγούνταν επιστροφές λόγω εξαγωγής στον τομέα του κρέατος πουλερικών.

Οι προσφεύγουσες υποστήριξαν ότι οι προσφυγές τους ήταν παραδεκτές δυνάμει του άρθρου 263, τέταρτο εδάφιο, ΣΛΕΕ, προβάλλοντας ως επιχείρημα ότι ο προσβαλλόμενος εκτελεστικός κανονισμός αποτελούσε κανονιστική πράξη που δεν απαιτούσε εκτελεστικά μέτρα. Το Γενικό Δικαστήριο επισήμανε κατ' αρχάς ότι, όπως ασφαλώς προκύπτει και από τη νομολογία, η έννοια αυτή πρέπει να ερμηνεύεται υπό το πρίσμα του σκοπού της προαναφερθείσας διατάξεως, ο οποίος συνίσταται στη διασφάλιση αποτελεσματικής δικαστικής προστασίας. Τούτο όμως δεν σημαίνει ότι η ως άνω έννοια επιβάλλεται να εξετάζεται αποκλειστικώς υπό το πρίσμα του συγκεκριμένου σκοπού. Λαμβανομένου υπόψη του γράμματος της τρίτης περιπτώσεως του άρθρου 263, τέταρτο εδάφιο, ΣΛΕΕ, νοούνται ως εκτελεστικά μέτρα, κατά τη διάταξη αυτή, μόνον εκείνα τα οποία λαμβάνουν τα όργανα ή οι οργανισμοί της Ένωσης ή οι εθνικές αρχές κατά τη συνήθη πρακτική. Αν, κατά τη συνήθη πρακτική, τα όργανα ή οι οργανισμοί της Ένωσης και οι εθνικές αρχές δεν λαμβάνουν κανένα μέτρο προς εφαρμογή κανονιστικής πράξεως και προς εξειδίκευση των συνεπειών της για καθέναν από τους ενδιαφερόμενους επιχειρηματίες, τότε η κανονιστική αυτή πράξη δεν απαιτεί εκτελεστικά μέτρα. Πρέπει επίσης τα μέτρα να είναι φυσικό επακόλουθο της κανονιστικής πράξεως. Δεν αρκεί, δηλαδή, να μπορεί επιχειρηματίας να υποχρεώσει, τεχνηέντως, τη διοίκηση να λάβει μέτρο δεκτικό προσφυγής, διότι τότε δεν πρόκειται για μέτρο το οποίο «απαιτείται» από την κανονιστική πράξη.

Στην προκειμένη περίπτωση, επειδή με τον εκτελεστικό κανονισμό ορίστηκε ότι δεν θα χορηγηθούν επιστροφές λόγω εξαγωγής για τις τρεις κατηγορίες προϊόντων και επειδή δεν υφίσταται υποχρέωση προσκομίσσεως ειδικού πιστοποιητικού για την εξαγωγή των προϊόντων αυτών, καθίσταται σαφές ότι, κατά τη συνήθη πρακτική, δεν θα υποβληθεί ενώπιον των εθνικών αρχών καμία αίτηση χορηγήσεως πιστοποιητικού εξαγωγής, η οποία συνεπάγεται εκ των προτέρων καθορισμό των επιστροφών λόγω εξαγωγής. Ελλείψει παρόμοιων αιτήσεων, οι εθνικές αρχές δεν θα λάβουν, κατά τη συνήθη πρακτική, κανένα μέτρο προς εφαρμογή του προσβαλλόμενου εκτελεστικού κανονισμού. Ούτε, επομένως, θα υπάρξει κανένα μέτρο προς εξειδίκευση των συνεπειών τις οποίες έχει ο προσβαλλόμενος εκτελεστικός κανονισμός για τους διάφορους θιγόμενους επιχειρηματίες.

Συναφώς, το γεγονός ότι αίτηση χορηγήσεως πιστοποιητικού εξαγωγής υποβάλλεται ενώπιον εθνικής αρχής με μοναδικό σκοπό να εξασφαλιστεί πρόσβαση στη δικαιοσύνη σημαίνει ότι η αίτηση αυτή δεν υποβάλλεται κατά τη συνήθη πρακτική. Εφόσον η εθνική αρχή είναι υποχρεωμένη να μη χορηγήσει επιστροφές, ο εξαγωγέας δεν έχει κανένα συμφέρον, υπό τις συνθήκες αυτές, να ζητήσει καθορισμό των επιστροφών από την εθνική αρχή, παρά μόνον για να επιτύχει, τεχνηέντως, την έκδοση πράξεως την οποία να μπορεί να προσβάλει με προσφυγή. Ως εκ τούτου, ο προσβαλλόμενος εκτελεστικός κανονισμός δεν απαιτεί εκτελεστικά μέτρα, κατά την έννοια της τρίτης περιπτώσεως του άρθρου 263, τέταρτο εδάφιο, ΣΛΕΕ.

Δεύτερον, η απόφαση της 15ης Σεπτεμβρίου 2016 **Ferracci κατά Επιτροπής** (T-219/13, εκκρεμεί η εκδίκαση αναιρέσεως¹⁰, [ΕΥ:Τ:2016:485](#)) εκδόθηκε επί προσφυγής του ιδιοκτήτη ξενοδοχειακού καταλύματος ευρισκόμενου στα πέριξ της Ρώμης (Ιταλίας), με αίτημα την ακύρωση αποφάσεως της Επιτροπής σχετικά με το εθνικό φορολογικό καθεστώς δυνάμει του οποίου οι μη εμπορικές οντότητες απαλλάσσονταν από τον δημοτικό φόρο ακίνητης περιουσίας. Μολονότι, με την απόφασή της, η Επιτροπή κήρυξε το καθεστώς

9| Εκτελεστικός κανονισμός (ΕΕ) 689/2013 της Επιτροπής, της 18ης Ιουλίου 2013, για τον καθορισμό των επιστροφών κατά την εξαγωγή στον τομέα του κρέατος πουλερικών (ΕΕ 2013, L 196, σ. 13).

10| Υπόθεση C-624/16 P, *Επιτροπή κατά Ferracci*.

αυτό εν μέρει ασύμβατο προς την εσωτερική αγορά, δεν διέταξε εντούτοις την ανάκτηση των ποσών της ενισχύσεως, εκτιμώντας ότι η αναζήτησή τους θα ήταν αδύνατη.

Πρώτον, ως προς το ζήτημα αν η προσβαλλόμενη απόφαση έπρεπε να χαρακτηριστεί ως κανονιστική πράξη, το Γενικό Δικαστήριο υπενθύμισε ότι απόφαση της Επιτροπής στον τομέα των κρατικών ενισχύσεων, η οποία εφαρμόζεται σε αντικειμενικώς καθοριζόμενες καταστάσεις και συνεπάγεται έννομα αποτελέσματα για μια γενική και αφηρημένη κατηγορία προσώπων, έχει γενική ισχύ. Ειδικότερα, όταν η Επιτροπή εκδίδει απόφαση με αντικείμενο το ισχύον φορολογικό καθεστώς σε κράτος μέλος, σκοπός της αποφάσεως είναι να ελεγχθεί, υπό το πρίσμα του άρθρου 107 ΣΛΕΕ, κατά πόσον εθνική ρύθμιση εφαρμοζόμενη σε απροσδιόριστο αριθμό προσώπων, τα οποία νοούνται γενικά και αφηρημένα, ενέχει στοιχεία κρατικής ενισχύσεως και, σε καταφατική περίπτωση, αν η εν λόγω ενίσχυση είναι συμβατή με την εσωτερική αγορά και μπορεί να ανακτηθεί. Λαμβανομένης υπόψη της φύσεως της αρμοδιότητας την οποία απονέμουν στην Επιτροπή οι διατάξεις της Συνθήκης ΛΕΕ περί κρατικών ενισχύσεων, μια τέτοια απόφαση αντανακλά, έστω και αν έχει έναν μόνον αποδέκτη, το περιεχόμενο των εθνικών μέτρων που εξετάζονται από το θεσμικό όργανο, προκειμένου είτε να δοθεί η απαιτούμενη έγκριση για την εφαρμογή μέτρου ενισχύσεως είτε να συναχθούν οι συνέπειες οι οποίες απορρέουν από τον ενδεχομένως παράνομο ή ασύμβατο προς την εσωτερική αγορά χαρακτήρα του μέτρου. Εν προκειμένω, ορίζεται με τρόπο γενικό και αφηρημένο ποιοι επιχειρηματίες εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής των επίμαχων εθνικών μέτρων. Κατά συνέπεια, τα μέτρα αυτά έχουν γενική ισχύ.

Δεύτερον, ως προς την ύπαρξη τυχόν εκτελεστικών μέτρων της προσβαλλόμενης αποφάσεως, το Γενικό Δικαστήριο έκρινε ότι, εφόσον η Επιτροπή εκτιμά ότι είναι απολύτως αδύνατη η επιστροφή των παράνομων ενισχύσεων που χορηγήθηκαν από κράτος μέλος και αποφασίζει να μην επιβάλει στο τελευταίο την υποχρέωση να αναζητήσει από τον κάθε αποδέκτη τα ποσά τα οποία του αναλογούσαν στο πλαίσιο του οικείου φορολογικού καθεστώτος, οι εθνικές αρχές δεν θα χρειαστεί να λάβουν κανένα μέτρο, ιδίως έναντι του προσφεύγοντος, προς εφαρμογή της προσβαλλόμενης αποφάσεως. Επιπλέον, το Γενικό Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι, στον βαθμό που η Επιτροπή καταλήγει στο συμπέρασμα ότι εθνική διάταξη δεν συνιστά ενίσχυση κατά την έννοια του άρθρου 107, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ, η προσβαλλόμενη απόφαση δεν απαιτεί κανένα εκτελεστικό μέτρο, αφού οι εθνικές αρχές περιορίζονται απλώς στην εφαρμογή της εθνικής νομοθεσίας ως έχει. Με άλλα λόγια, δεν θα ληφθεί, σε εθνικό επίπεδο, κανένα μέτρο προς εκτέλεση της αποφάσεως της Επιτροπής, ιδίως σε σχέση με τον προσφεύγοντα.

4. ΤΗΡΗΣΗ ΤΩΝ ΤΥΠΙΚΩΝ ΠΡΟΫΠΟΘΕΣΕΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΠΡΟΘΕΣΜΙΩΝ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΣΚΗΣΗ ΠΡΟΣΦΥΓΗΣ

Η διάταξη της 22ας Ιουνίου 2016 **1&1 Telecom κατά Επιτροπής** (T-43/16, [EU:T:2016:402](#)) αφορούσε προσφυγή ακυρώσεως κατά αποφάσεως της Επιτροπής σχετικής με την εφαρμογή διορθωτικών μέτρων που προβλέπονταν στις τελικές δεσμεύσεις οι οποίες είχαν προσαρτηθεί σε απόφαση περί υπό όρους εγκρίσεως μιας πράξεως συγκεντρώσεως. Η Επιτροπή υποστήριξε ότι η προσφυγή ήταν απαράδεκτη διότι το δικόγραφο δεν είχε υπογραφεί από τον δικηγόρο που εκπροσωπούσε την προσφεύγουσα.

Το Γενικό Δικαστήριο υπενθύμισε κατ' αρχάς ότι η μη υπογραφή του δικογράφου της προσφυγής από δικηγόρο ο οποίος έχει την ικανότητα να διενεργεί διαδικαστικές πράξεις ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου δεν περιλαμβάνεται μεταξύ των τυπικών πλημμελειών που μπορούν να τακτοποιηθούν μετά την παρέλευση της προθεσμίας ασκήσεως της προσφυγής, σύμφωνα με το άρθρο 19 του Οργανισμού του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης, καθώς και με το άρθρο 51, παράγραφος 4, και το άρθρο 78, παράγραφος 5, του Κανονισμού Διαδικασίας του Γενικού Δικαστηρίου. Πράγματι, η απαίτηση να υπογράφεται το δικόγραφο της προσφυγής από τον εκπρόσωπο του προσφεύγοντος, η οποία αποβλέπει, για λόγους ασφάλειας δικαίου, στη διασφάλιση της γνησιότητας του δικογράφου της προσφυγής και στον αποκλεισμό του

ενδεχομένου να μην αποτελεί το δικόγραφο αυτό, στην πραγματικότητα, έργο του εξουσιοδοτημένου προς τούτο συντάκτη, πρέπει να θεωρείται ουσιώδης τύπος και να εφαρμόζεται αυστηρά, οπότε η μη τήρησή της συνεπάγεται το απαράδεκτο της προσφυγής.

Στην προκειμένη περίπτωση, το Γενικό Δικαστήριο διαπίστωσε ότι το δικόγραφο της προσφυγής ήταν υπογεγραμμένο από δικηγόρο ο οποίος έχει την ικανότητα να διενεργεί διαδικαστικές πράξεις ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου. Ομολογουμένως, στην πρώτη σελίδα του δικογράφου αναγράφεται ότι η προσφεύγουσα εκπροσωπείται από δικηγόρο Βρυξελλών (Βέλγιο), ενώ η κατάθεσή του μέσω e-Curia έγινε από solicitor που είναι εγγεγραμμένος στη Law Society Αγγλίας και Ουαλίας και εταίρος στο ίδιο δικηγορικό γραφείο με τον προαναφερθέντα δικηγόρο. Εντούτοις, δεν αμφισβητείται ότι ο solicitor είναι μέλος ευρωπαϊκού δικηγορικού συλλόγου και έχει, λόγω της ιδιότητάς του αυτής, την ικανότητα να διενεργεί διαδικαστικές πράξεις ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου.

Η απουσία και μόνον του ονόματος του solicitor από την πρώτη σελίδα του δικογράφου δεν αρκεί για να τεθεί εν αμφιβόλω η ιδιότητά του ως εκπροσώπου της προσφεύγουσας. Η ιδιότητα μάλιστα αυτή πιστοποιείται από το γεγονός ότι η προσφεύγουσα προσκόμισε εντολή με την οποία του παρέιχε δικαστική πληρεξουσιότητα. Το στοιχείο ότι η εντολή δεν κατατέθηκε συγχρόνως με το δικόγραφο της προσφυγής δεν αναιρεί την ως άνω διαπίστωση ούτε συνεπάγεται το απαράδεκτο του δικογράφου της προσφυγής, στο μέτρο που μια τέτοια παράλειψη κατά την κατάθεση του δικογράφου είναι δυνατό να τακτοποιηθεί, και όντως τακτοποιήθηκε, από την προσφεύγουσα εντός της προθεσμίας του άρθρου 78, παράγραφος 5, του Κανονισμού Διαδικασίας.

Πέραν τούτου, η χρήση λογαριασμού e-Curia όχι μόνο λογίζεται ως υπογραφή δυνάμει του άρθρου 3 της αποφάσεως για το e-Curia ¹¹, αλλά και, σε αντίθεση προς την απλή ιδιόχειρη υπογραφή, παρέχει αυτομάτως πληροφορίες και όσον αφορά την ταυτότητα, την ιδιότητα και τη διεύθυνση του υπογράφοντος που εκπροσωπεί την προσφεύγουσα. Συνεπώς, πρέπει να γίνει δεκτό ότι το δικόγραφο της προσφυγής πληρούσε και την υποχρέωση αναγραφής της ιδιότητας και της διευθύνσεως του εκπροσώπου της προσφεύγουσας, στην οποία αναφέρεται το άρθρο 76, στοιχείο β', του Κανονισμού Διαδικασίας. Εν πάση περιπτώσει, αυτή και μόνον η έλλειψη μνείας, στο σώμα του δικογράφου της προσφυγής, της διευθύνσεως του δικηγόρου ή του γεγονότος ότι είναι ο εκπρόσωπος στη δίκη δεν καθιστά απαράδεκτο το δικόγραφο της προσφυγής, το οποίο, αφενός, έχει εγκύρως υπογραφεί από δικηγόρο της Ένωσης, εντεταλμένο της προσφεύγουσας, ανεξαρτήτως αν η υπογραφή είναι ιδιόχειρη ή ηλεκτρονική μέσω του συστήματος e-Curia, και, αφετέρου, έχει κατατεθεί εντός της προθεσμίας του άρθρου 263, έκτο εδάφιο, ΣΛΕΕ.

Με την απόφαση της 18ης Οκτωβρίου 2016 *Sina Bank κατά Συμβουλίου* (T-418/14, [EU:T:2016:619](#)), το Γενικό Δικαστήριο εξέτασε προσφυγή ιρανικής τράπεζας κατά περιοριστικών μέτρων που ελήφθησαν εις βάρος της. Ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου, το Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης προέβαλε ένσταση απαραδέκτου ως προς το τρίτο αίτημα της προσφυγής, με το οποίο ζητήθηκε η ακύρωση της αποφάσεως (ΚΕΠΠΑ) 2015/1008 ¹² και του εκτελεστικού κανονισμού (ΕΕ) 2015/1001 ¹³ στον βαθμό που, με τις πράξεις αυτές, διατηρήθηκε η επωνυμία της στον επίδικο κατάλογο. Κατά το Συμβούλιο, με την κοινοποίηση των πράξεων αυτών στους δικηγόρους της προσφεύγουσας, στις 26 Ιουνίου 2015, άρχισε να τρέχει η προθεσμία ασκήσεως προσφυγής κατά των εν λόγω πράξεων, η οποία έληξε στις 5 Σεπτεμβρίου 2015.

11| Απόφαση του Γενικού Δικαστηρίου, της 14ης Σεπτεμβρίου 2011, σχετικά με την κατάθεση και την επίδοση διαδικαστικών εγγράφων μέσω της εφαρμογής e-Curia (ΕΕ 2011, C 289, σ. 9).

12| Απόφαση (ΚΕΠΠΑ) 2015/1008 του Συμβουλίου, της 25ης Ιουνίου 2015, για την τροποποίηση της απόφασης 2010/413/ΚΕΠΠΑ σχετικά με περιοριστικά μέτρα κατά του Ιράν (ΕΕ 2015, L 161, σ. 19).

13| Εκτελεστικός κανονισμός (ΕΕ) 2015/1001 του Συμβουλίου, της 25ης Ιουνίου 2015, για την εφαρμογή του κανονισμού (ΕΕ) αριθ. 267/2012 σχετικά με περιοριστικά μέτρα κατά του Ιράν (ΕΕ 2015, L 161, σ. 1).

Το Γενικό Δικαστήριο υπογράμμισε ότι, όταν υποβάλλεται αίτηση προσαρμογής αιτημάτων, πρέπει οπωσδήποτε να τηρείται η προθεσμία ασκήσεως προσφυγής, η οποία προβλέπεται στο άρθρο 263, έκτο εδάφιο, ΣΛΕΕ. Για να προκαλέσει την έναρξη της προθεσμίας αυτής ως προς την προσφεύγουσα, το Συμβούλιο όφειλε, εφόσον γνώριζε τη διεύθυνσή της, να της κοινοποιήσει ατομικά την απόφαση 2015/1008 και τον εκτελεστικό κανονισμό 2015/1001. Στην υπό κρίση υπόθεση, όπως παρατήρησε το Γενικό Δικαστήριο, το Συμβούλιο κοινοποίησε τις πράξεις στην προσφεύγουσα μέσω των δικηγόρων της, με επιστολή και ηλεκτρονικό ταχυδρομείο της 26ης Ιουνίου 2015.

Εντούτοις, το άρθρο 263, έκτο εδάφιο, ΣΛΕΕ κάνει λόγο για «κοινοποίηση [της πράξεως] στον προσφεύγοντα», και όχι στον εκπρόσωπό του. Επομένως, στην περίπτωση όπου μια πράξη πρέπει να κοινοποιηθεί προκειμένου να τρέξει η προθεσμία ασκήσεως προσφυγής, τότε αυτή απευθύνεται κατ' αρχήν στον αποδέκτη της, και όχι στους δικηγόρους που τον εκπροσωπούν. Εν προκειμένω πάντως, στις εφαρμοστέες ρυθμίσεις, ήτοι στο άρθρο 24, παράγραφος 3, της αποφάσεως 2010/413/ΚΕΠΠΑ ¹⁴ και στο άρθρο 46, παράγραφος 3, του κανονισμού (ΕΕ) 267/2012 ¹⁵, δεν γίνεται καμία ρητή μνεία σε δυνατότητα να κοινοποιούνται στον νόμιμο εκπρόσωπο τα μέτρα που λαμβάνονται εις βάρος προσώπου ή οντότητας, αλλά ορίζεται σαφώς ότι, όταν η διεύθυνση του αποδέκτη είναι γνωστή, η απόφαση περί επιβολής περιοριστικών μέτρων εις βάρος του πρέπει να του κοινοποιείται απευθείας. Κατά συνέπεια, η απόφαση 2015/1008 και ο εκτελεστικός κανονισμός 2015/1001 έπρεπε να κοινοποιηθούν απευθείας στην προσφεύγουσα, δεδομένου ότι το Συμβούλιο γνώριζε τη διεύθυνσή της. Στο μέτρο, εξάλλου, που τίποτε δεν δικαιολογεί τη διαπίστωση ότι η προσφεύγουσα είχε συμφωνήσει με το Συμβούλιο να αποσταλούν οι επίμαχες πράξεις στη διεύθυνση των δικηγόρων της και να της κοινοποιηθούν μέσω των τελευταίων, το Γενικό Δικαστήριο κατέληξε ότι η αποστολή εγγράφων στους δικηγόρους της προσφεύγουσας δεν ισοδυναμεί με αποστολή και, κατ' επέκταση, με κοινοποίηση των πράξεων στην ίδια την προσφεύγουσα.

ΚΑΤΑΧΡΗΣΗ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑΣ

Με τη διάταξη της 16ης Μαρτίου 2016 *One of Us κ.λπ. κατά Επιτροπής* (T-561/14, [EU:T:2016:173](#)), το Γενικό Δικαστήριο διευκρίνισε την έννοια της κατάχρησης διαδικασίας, καθώς, στην υπόθεση αυτή, οι προσφεύγοντες ανάρτησαν σε διαδικτυακό τόπο τις αιτήσεις παρεμβάσεως οι οποίες υποβλήθηκαν στην υπόθεση αυτή, μαζί με αρνητικά σχόλια για τις οργανώσεις που τις είχαν καταθέσει.

Το Γενικό Δικαστήριο υπενθύμισε ότι, βάσει των κανόνων που διέπουν την εκδίκαση των υποθέσεων ενώπιόν του, οι διάδικοι προστατεύονται από κάθε μη ενδεδειγμένη χρήση των διαδικαστικών εγγράφων. Η προστασία αυτή συνιστά βασική πτυχή της γενικής αρχής της ορθής απονομής της δικαιοσύνης, η οποία επιτάσσει να είναι οι διάδικοι σε θέση να προασπίσουν τα συμφέροντά τους απαλλαγμένοι από εξωτερικές επιρροές, ιδίως εκ μέρους του κοινού. Συνεπώς, προκειμένου να διασφαλίζεται απόλυτη ηρεμία τόσο στις συζητήσεις μεταξύ των διαδίκων όσο και στη διάσκεψη του δικαστηρίου, ο διάδικος στον οποίο αναγνωρίζεται δικαίωμα προσβάσεως στα δικόγραφα των άλλων διαδίκων επιτρέπεται να χρησιμοποιεί το δικαίωμα αυτό αποκλειστικώς και μόνον προς υπεράσπιση της υποθέσεώς του, αποκλεισμένων άλλων σκοπών, όπως, παραδείγματος χάριν, για να προκαλέσει το κοινό να ασκήσει κριτική επί των επιχειρημάτων που προβάλλονται από τους λοιπούς διαδίκους. Πράξη η οποία έρχεται σε αντίθεση προς την προαναφερθείσα πτυχή της γενικής αρχής της ορθής απονομής της δικαιοσύνης στοιχειοθετεί κατάχρηση διαδικασίας, η οποία μπορεί να ληφθεί υπόψη κατά την κατανομή των δικαστικών εξόδων.

14| Απόφαση 2010/413/ΚΕΠΠΑ του Συμβουλίου, της 26ης Ιουλίου 2010, για περιοριστικά μέτρα κατά του Ιράν και για την κατάργηση της κοινής θέσης 2007/140/ΚΕΠΠΑ (ΕΕ 2010, L 195, σ. 39).

15| Κανονισμός (ΕΕ) 267/2012 του Συμβουλίου, της 23ης Μαρτίου 2012, σχετικά με περιοριστικά μέτρα κατά του Ιράν και την κατάργηση του κανονισμού (ΕΕ) αριθ. 961/2010 (ΕΕ 2012, L 88, σ. 1).

Αυτή η προστασία που εξασφαλίζεται στους διαδίκους της δίκης πρέπει να εκτείνεται και σε όσους ζητούν να παρέμβουν, αφού μετέχουν, κατ' ουσίαν, στην ένδικη δραστηριότητα και, για τον λόγο αυτό, πρέπει να τυγχάνουν της ίδιας προστασίας με τους διαδίκους όσον αφορά τη δυνατότητα υπερασπίσεως των συμφερόντων τους ανεξαρτήτως εξωτερικών επιρροών.

Με βάση το σκεπτικό αυτό, το Γενικό Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι οι προσφεύγοντες, δημοσιεύοντας στο διαδίκτυο τις αιτήσεις παρεμβάσεως, κάνοντας συγχρόνως ευθεία αναφορά στη διαδικασία ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου και παρουσιάζοντας με αρνητικό τρόπο στο κοινό τις οργανώσεις που είχαν ζητήσει να παρέμβουν, διέπραξαν κατάχρηση διαδικασίας, η οποία μπορεί να ληφθεί υπόψη κατά την κατανομή των δικαστικών εξόδων δυνάμει του άρθρου 135, παράγραφος 2, του Κανονισμού Διαδικασίας.

ΔΙΚΑΣΤΙΚΗ ΑΡΩΓΗ

Με τη διάταξη της 17ης Φεβρουαρίου 2016 **ΚΚ κατά EASME** (T-376/15 AJ, [EU:T:2016:89](#)), το Γενικό Δικαστήριο αποσαφήνισε τις προϋποθέσεις παροχής δικαστικής αρωγής βάσει των άρθρων 146 έως 150 του Κανονισμού Διαδικασίας.

Το Γενικό Δικαστήριο τόνισε κατ' αρχάς ότι, όταν εξετάζεται αν πρέπει να χορηγηθεί σε νομικό πρόσωπο το ευεργέτημα πενίας, η οικονομική του κατάσταση δεν είναι δυνατό να εκτιμάται υπό το πρίσμα και μόνον των δικών του πόρων, ως αυτοτελούς μεγέθους, ανεξαρτήτως της καταστάσεως των άμεσων και έμμεσων κατόχων του κεφαλαίου του. Τούτο διότι, όπως σημείωσε το Γενικό Δικαστήριο, οι προϋποθέσεις των άρθρων 146 έως 150 του Κανονισμού Διαδικασίας σχετικά με τη χορήγηση του ευεργετήματος πενίας επιβάλλεται να ερμηνεύονται υπό το φως της αρχής που καθιερώνεται στο άρθρο 47, τρίτο εδάφιο, του Χάρτη, το οποίο ορίζει ότι δικαστική αρωγή παρέχεται σε όσους δεν διαθέτουν επαρκείς πόρους, εφόσον είναι αναγκαία για να διασφαλιστεί η αποτελεσματική πρόσβαση στη δικαιοσύνη. Δεν πρέπει όμως να γίνει δεκτό ότι ένα νομικό πρόσωπο στερείται αποτελεσματικής προσβάσεως στη δικαιοσύνη, κατά την έννοια του άρθρου 47 του Χάρτη, απλώς επειδή οι άμεσοι και έμμεσοι κάτοχοι του κεφαλαίου του αρνούνται να χρησιμοποιήσουν τους πόρους που διαθέτουν για να μπορέσει το νομικό αυτό πρόσωπο να κινήσει ένδικη διαδικασία. Υπό τις περιστάσεις αυτές, δεν νοείται να επιβαρύνεται ο προϋπολογισμός της Ένωσης, μέσω του κονδυλίου που διατίθεται στο Γενικό Δικαστήριο, λόγω της αδράνειας εκείνων οι οποίοι έχουν υπό τον έλεγχό τους το νομικό πρόσωπο και είναι, εν τέλει, οι κυρίως ενδιαφερόμενοι για την προάσπιση των δικαιωμάτων του.

Το Γενικό Δικαστήριο συνήγαγε εκ των ανωτέρω ότι, όταν εκτιμάται η οικονομική κατάσταση νομικού προσώπου που ζητεί δικαστική αρωγή, είναι απαραίτητο να λαμβάνονται υπόψη όχι μόνον οι δικοί του οικονομικοί πόροι, αλλά συνολικά οι πόροι του ομίλου επιχειρήσεων στον οποίο ανήκει άμεσα ή έμμεσα το νομικό πρόσωπο, καθώς και οι οικονομικές δυνατότητες των μετόχων και εταίρων του, ανεξαρτήτως αν πρόκειται για φυσικά ή νομικά πρόσωπα.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΤΟΥ ΝΕΟΥ ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΥ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑΣ

Στην υπόθεση επί της οποίας εκδόθηκε η απόφαση της 25ης Μαΐου 2016, **Επιτροπή κατά McCarron Poultry** (T-226/14, [EU:T:2016:313](#)), τέθηκε ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου το ζήτημα της διαχρονικής εφαρμογής του άρθρου 123 του Κανονισμού Διαδικασίας, περί τροποποιήσεως του καθεστώτος που προέβλεπε ο προϊσχύων Κανονισμός Διαδικασίας της 2ας Μαΐου 1991, σχετικά με την ερμηδικία. Ειδικότερα, η Επιτροπή άσκησε αγωγή ζητώντας να υποχρεωθεί ιδιωτική εταιρία να της επιστρέψει μέρος της προκαταβολής που είχε λάβει από την Επιτροπή δυνάμει συμβάσεως η οποία εντασσόταν στο πέμπτο πρόγραμμα-πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Κοινότητας για δράσεις έρευνας, τεχνολογικής ανάπτυξης και επίδειξης (1998-2002). Δεδομένου ότι, στις 10 Μαρτίου 2015, η Επιτροπή ζήτησε από το Γενικό Δικαστήριο, βάσει του άρθρου 122,

παράγραφος 1, του Κανονισμού Διαδικασίας της 2ας Μαΐου 1991, να της επιδικάσει τα αιτήματά της, πλην όμως, από 1ης Ιουλίου 2015, άρχισε να ισχύει ο νέος Κανονισμός Διαδικασίας ο οποίος περιέχει, στο άρθρο 123, άλλους κανόνες για την ερμηδικία, το Γενικό Δικαστήριο κλήθηκε να κρίνει ποια διάταξη είχε εφαρμογή στην προκειμένη διαφορά.

Το Γενικό Δικαστήριο επισήμανε ότι, εφόσον ουδεμία μεταβατική διάταξη αφορούσε συγκεκριμένα το άρθρο 123 του Κανονισμού Διαδικασίας, το εν λόγω άρθρο, ως δικονομική διάταξη, έπρεπε να θεωρηθεί ότι ετύγχανε εφαρμογής αμέσως, από την ημερομηνία ενάρξεως ισχύος του Κανονισμού Διαδικασίας την 1η Ιουλίου 2015, και ότι κάλυπτε στο πεδίο της και τη διαφορά αυτή, η οποία ήταν εκκρεμής κατά την ως άνω ημερομηνία. Το Γενικό Δικαστήριο υπογράμμισε συναφώς ότι, ακόμη και αν υποθεθεί ότι οι κανόνες οι οποίοι διέπουν την επιδίκαση των αιτημάτων του ενάγοντος στο πλαίσιο ερήμην διαδικασίας μπορούν να θεωρηθούν, τουλάχιστον εν μέρει, ουσιαστικού δικαίου, στον βαθμό που επηρεάζουν άμεσα τα συμφέροντα των διαδίκων, τούτο είναι άνευ σημασίας ως προς τη διαχρονική εφαρμογή των κανόνων. Πράγματι, δεδομένου ότι η κατάσταση η οποία γεννάται λόγω της μη καταθέσεως υπομνήματος αντικρούσεως και της υποβολής αιτήσεως για επιδίκαση των αιτημάτων του ενάγοντος αναπτύσσει τις οριστικές συνέπειές της μόνον κατά τον χρόνο που το Γενικό Δικαστήριο αποφαινεται επί της αιτήσεως, οι κανόνες αυτοί τυγχάνουν εφαρμογής αμέσως.

Κατά το άρθρο 123, παράγραφος 3, του Κανονισμού Διαδικασίας, το Γενικό Δικαστήριο επιδικάζει στον ενάγοντα τα αιτήματά του, εκτός αν είναι προδήλως αναρμόδιο να επιληφθεί της αγωγής ή αν η αγωγή αυτή είναι προδήλως απαράδεκτη ή προδήλως αβάσιμη. Στην υπόθεση αυτή, το Γενικό Δικαστήριο διαπίστωσε ότι ήταν αρμόδιο να εκδικάσει την αγωγή δυνάμει ρήτρας διαιτησίας κατά την έννοια του άρθρου 272 ΣΛΕΕ, η οποία περιεχόταν στο άρθρο 5, παράγραφος 2, της επίδικης συμβάσεως. Αποφάνθηκε επίσης ότι η αγωγή ήταν, πέραν πάσης αμφιβολίας, παραδεκτή, καθώς και ότι δεν ήταν προδήλως αβάσιμη, λαμβανομένων υπόψη τόσο των συμβατικών ρητρών όσο και των πραγματικών περιστατικών όπως τα περιέγραψε η Επιτροπή και όπως τεκμηριώνονταν από τα στοιχεία της δικογραφίας.

II. ΘΕΣΜΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ — ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΠΡΩΤΟΒΟΥΛΙΑ ΠΟΛΙΤΩΝ — ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

Η απόφαση της 19ης Απριλίου 2016 **Costantini κ.λπ. κατά Επιτροπής** (T-44/14, [EU:T:2016:223](#)) εκδόθηκε επί προσφυγής με αίτημα την ακύρωση της αποφάσεως της Επιτροπής να απορρίψει την αίτηση καταχωρίσεως μιας προτάσεως για ευρωπαϊκή πρωτοβουλία πολιτών (στο εξής: ΕΠΠ) που είχε ως σκοπό να απευθυνθεί έκκληση στην Ένωση «να προτείνει νομοθεσία η οποία να προστατεύει το θεμελιώδες δικαίωμα στην ανθρώπινη αξιοπρέπεια και να διασφαλίζει διά βίου τη δέουσα κοινωνική προστασία και την πρόσβαση σε ποιοτικές υπηρεσίες μακροχρόνιας φροντίδας, πέραν της υγειονομικής περιθάλψεως». Σκοπός της επίμαχης ΕΠΠ ήταν κατ' ουσίαν να αποκλειστούν, βάσει του άρθρου 14 ΣΛΕΕ, οι υπηρεσίες μακροχρόνιας φροντίδας από το πεδίο εφαρμογής των κανόνων της εσωτερικής αγοράς και να χαρακτηριστούν ως υπηρεσίες γενικού οικονομικού συμφέροντος (στο εξής: ΥΓΟΣ). Η Επιτροπή στήριξε την απορριπτική της απόφαση στο άρθρο 4, παράγραφος 2, στοιχείο β', του κανονισμού (ΕΕ) 211/2011¹⁶, κρίνοντας ότι ήταν προφανές ότι η πρόταση ΕΠΠ δεν σχετιζόταν με αρμοδιότητες στο πλαίσιο των οποίων το θεσμικό όργανο έχει τη δυνατότητα να προτείνει την έκδοση νομικής πράξεως της Ένωσης με σκοπό την εφαρμογή των Συνθηκών. Ειδικότερα, κατά την Επιτροπή, το άρθρο 14 ΣΛΕΕ δεν συνιστούσε θεμιτή νομική βάση για την πρόταση ΕΠΠ, διότι ο νομοθέτης της Ένωσης δεν μπορούσε να επιβάλει στα κράτη μέλη να παρέχουν μια ΥΓΟΣ.

16| Κανονισμός (ΕΕ) 211/2011 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 16ης Φεβρουαρίου 2011, σχετικά με την πρωτοβουλία πολιτών (ΕΕ 2011, L 65, σ. 1).

Πρώτον, το Γενικό Δικαστήριο παρατήρησε ότι, λαμβανομένης υπόψη της υφιστάμενης κατανομής των αρμοδιοτήτων μεταξύ των κρατών μελών και της Ένωσης στον τομέα των ΥΓΟΣ, η Επιτροπή ορθώς κατέληξε στο συμπέρασμα ότι δεν είχε εξουσιοδότηση να καταθέσει πρόταση που να βασίζεται στο άρθρο 14 ΣΛΕΕ και να αφορά την έκδοση πράξεως ώστε να χαρακτηριστούν οι υπηρεσίες μακροχρόνιας φροντίδας ως ΥΓΟΣ. Τούτο διότι τα κράτη είναι ελεύθερα να καθορίζουν την έκταση και να ρυθμίζουν την οργάνωση των ΥΓΟΣ τους, υπό την προϋπόθεση ότι τηρούν το δίκαιο της Ένωσης. Επιπλέον, διαθέτουν ευρεία διακριτική ευχέρεια όταν ορίζουν τι θεωρούν τα ίδια ως ΥΓΟΣ και ο ορισμός των υπηρεσιών αυτών από τα κράτη μέλη δεν είναι δυνατό να αμφισβητηθεί από την Επιτροπή παρά μόνο σε περίπτωση πρόδηλου σφάλματος. Το προνόμιο αυτό των κρατών μελών, όσον αφορά τον ορισμό των ΥΓΟΣ, επιβεβαιώνεται τόσο από την έλλειψη ειδικής αρμοδιότητας της Ένωσης όσο και από το γεγονός ότι δεν υπάρχει ακριβής και πλήρης ορισμός της έννοιας ΥΓΟΣ στο δίκαιο της Ένωσης.

Δεύτερον, κατά την εκτίμηση του Γενικού Δικαστηρίου, εξίσου ορθό ήταν, στην προσβαλλόμενη απόφαση, και το συμπέρασμα της Επιτροπής ότι προφανώς δεν μπορούσε να καταθέσει πρόταση που να βασίζεται στο άρθρο 14 ΣΛΕΕ και να αφορά την έκδοση πράξεως ώστε να χαρακτηριστούν οι υπηρεσίες μακροχρόνιας φροντίδας ως ΥΓΟΣ. Πράγματι, από το άρθρο 14 ΣΛΕΕ προκύπτει ότι οι ειδικοί κανόνες του άρθρου αυτού εφαρμόζονται στις ΥΓΟΣ με την επιφύλαξη του άρθρου 106 ΣΛΕΕ. Κατά το άρθρο 106, παράγραφος 2, ΣΛΕΕ όμως, ακόμη και οι επιχειρήσεις στις οποίες έχει ανατεθεί η διαχείριση τέτοιων υπηρεσιών υπόκεινται στους κανόνες των Συνθηκών, και μάλιστα στους κανόνες σχετικά με την εσωτερική αγορά και τον ανταγωνισμό, ενώ παρέκκλιση από την ως άνω αρχή χωρεί μόνον υπό ορισμένες αυστηρές προϋποθέσεις, των οποίων η συνδρομή, αφενός, εξαρτάται από τις νομικές και πραγματικές συνθήκες που επικρατούν σε κάθε κράτος μέλος και, αφετέρου, πρέπει να αποδεικνύεται σε κάθε συγκεκριμένη περίπτωση από το κράτος μέλος ή από την επιχείρηση που τις επικαλείται. Κατόπιν τούτου, το Γενικό Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι η Επιτροπή δεν μπορούσε να προτείνει γενικώς να εξαιρεθούν από την εφαρμογή των κανόνων της εσωτερικής αγοράς υπηρεσίες των οποίων ο χαρακτηρισμός ως ΥΓΟΣ εξαρτάται από την εθνική πολιτική που ακολουθεί κάθε κράτος μέλος.

III. ΕΦΑΡΜΟΣΤΕΟΙ ΕΠΙ ΤΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ ΚΑΝΟΝΕΣ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΜΟΥ

ΓΕΝΙΚΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ

Το 2016 σηματοδεύτηκε από πλούσιες νομολογιακές εξελίξεις στον τομέα του ανταγωνισμού, ιδίως σε σχέση με τα δικαιώματα άμυνας, τις προϋποθέσεις χορηγήσεως απαλλαγής, τη δυνατότητα της Επιτροπής να επιλέξει συμβιβαστικό διακανονισμό, την υποχρέωση αιτιολογήσεως και την πλήρη δικαιοδοσία του δικαστή της Ένωσης.

1. ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΑΜΥΝΑΣ

α) ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΗ ΑΙΤΙΑΣΕΩΝ

Με την απόφαση της 19ης Ιανουαρίου 2016 **Toshiba κατά Επιτροπής** (T-404/12, εκκρεμεί η εκδίκαση αναιρέσεως ¹⁷, [ΕΥ:Τ:2016:18](#)), το Γενικό Δικαστήριο εξέτασε τη νομιμότητα της αποφάσεως με την οποία η Επιτροπή επέβαλε εκ νέου πρόστιμα σε δύο επιχειρήσεις που μετείχαν σε σύμπραξη, κατόπιν της μερικής

¹⁷ Υπόθεση C-180/16 P, **Toshiba κατά Επιτροπής**.

ακυρώσεως της προγενέστερης αποφάσεώς της από το Γενικό Δικαστήριο λόγω μεθοδολογικού της σφάλματος ως προς την επιλογή του έτους αναφοράς για τον υπολογισμό των προστίμων ¹⁸. Η Επιτροπή απέστειλε μεν στα ενδιαφερόμενα μέρη, προτού εκδώσει την προσβαλλόμενη απόφαση, μια έκθεση πραγματικών περιστατικών όπου συνόψιζε τη νέα μέθοδο υπολογισμού των προστίμων, πλην όμως η προσφεύγουσα υποστήριξε ότι η Επιτροπή όφειλε να της απευθύνει νέα ανακοίνωση αιτιάσεων, και όχι απλώς να της αποστείλει έκθεση πραγματικών περιστατικών.

Το Γενικό Δικαστήριο επισήμανε ότι το περιεχόμενο της ανακοινώσεως αιτιάσεων που έχει προηγηθεί της προγενέστερης αποφάσεως μπορεί να ληφθεί υπόψη, εφόσον δεν τίθεται εν αμφιβόλω από τη δικαστική απόφαση με την οποία ακυρώθηκε εν μέρει εκείνη η απόφαση της Επιτροπής. Έκρινε περαιτέρω ότι η δικαστική απόφαση με την οποία ακυρώθηκε εν μέρει η πρώτη απόφαση δεν θέτει υπό αμφισβήτηση την αξιοπιστία, την κρισιμότητα και την ορθότητα των σχετικών με τον υπολογισμό του προστίμου πραγματικών και νομικών στοιχείων που είχαν εκτεθεί στην αρχική ανακοίνωση αιτιάσεων, πριν από την έκδοση της πρώτης αποφάσεως. Απορρίπτοντας εξάλλου τα επιχειρήματα που άντλησε η προσφεύγουσα από την απόφαση **Cimenteries CBR κ.λπ. κατά Επιτροπής** ¹⁹, από την υποτιθέμενη πρακτική της Επιτροπής με βάση τις παλαιότερες αποφάσεις της και, τέλος, από την ανακοίνωση για τις βέλτιστες πρακτικές ²⁰, το Γενικό Δικαστήριο συνήγαγε ότι η αρχή του σεβασμού των δικαιωμάτων άμυνας δεν επέβαλλε στην Επιτροπή να απευθύνει νέα ανακοίνωση αιτιάσεων.

β) ΔΙΚΑΙΩΜΑ ΑΚΡΟΑΣΕΩΣ

Η προαναφερθείσα απόφαση της 19ης Ιανουαρίου 2016 **Toshiba κατά Επιτροπής** (T-404/12, εκκρεμεί η εκδίκαση αναιρέσεως ²¹, [EU:T:2016:18](#)) αποτέλεσε επίσης την αφορμή για να διευκρινίσει το Γενικό Δικαστήριο την έκταση του δικαιώματος ακροάσεως ²².

Το Γενικό Δικαστήριο υπενθύμισε συναφώς ότι ο σεβασμός των δικαιωμάτων άμυνας επιτάσσει να έχει δοθεί στον ενδιαφερόμενο, κατά τη διάρκεια της διοικητικής διαδικασίας, η δυνατότητα να καταστήσει λυσιτελώς γνωστή την άποψή του σχετικά με το υποστατό και την κρισιμότητα των προβαλλόμενων πραγματικών περιστατικών, καθώς και με τα έγγραφα που έλαβε υπόψη της η Επιτροπή για να θεμελιώσει τον ισχυρισμό της ότι συντρέχει παράβαση της Συνθήκης. Έτσι, σε περίπτωση που η Επιτροπή, αφού ακυρωθεί εν μέρει απόφασή της για την επιβολή προστίμου, εκδώσει νέα απόφαση τροποποιώντας το προηγούμενο πρόστιμο, όπως συνέβη εν προκειμένω, τότε το θεσμικό όργανο οφείλει να παράσχει στην ενδιαφερόμενη επιχείρηση συμπληρωματικά στοιχεία για να της εξηγήσει πώς θα υλοποιήσει την πρόθεσή της να διασφαλίσει το αποτρεπτικό αποτέλεσμα του προστίμου, ώστε η επιχείρηση να είναι σε θέση να διατυπώσει λυσιτελώς την άποψή της, μεταξύ άλλων και επί του ζητήματος της επιβολής πρόσθετου ποσού. Πάντως, αν η Επιτροπή, προτού εκδώσει την τροποποιητική της απόφαση, αποστείλει έκθεση πραγματικών περιστατικών στην επιχείρηση, δεν είναι αναγκαίο τα εν λόγω στοιχεία να προσδιορίζονται επακριβώς στο οικείο έγγραφο, δεδομένου ότι δεν προβλέπεται κάποιο ειδικό διαδικαστικό καθεστώς για

18| Βλ., για την ίδια απόφαση, τους τίτλους «β) Δικαίωμα ακροάσεως» και «Νομολογιακές εξελίξεις στον τομέα του άρθρου 101 ΣΛΕΕ – 3. Υπολογισμός του προστίμου» κατωτέρω.

19| Απόφαση της 15ης Μαρτίου 2000 (T-25/95, T-26/95, T-30/95 έως T-32/95, T-34/95 έως T-39/95, T-42/95 έως T-46/95, T-48/95, T-50/95 έως T-65/95, T-68/95 έως T-71/95, T-87/95, T-88/95, T-103/95 και T-104/95, [EU:T:2000:77](#)).

20| Ανακοίνωση της Επιτροπής σχετικά με τις βέλτιστες πρακτικές για τη διεξαγωγή των διαδικασιών που αφορούν τα άρθρα 101 και 102 [ΣΛΕΕ] (ΕΕ 2011, C 308, σ. 6).

21| Υπόθεση C-180/16 P, **Toshiba κατά Επιτροπής**.

22| Βλ., για την ίδια απόφαση, τον τίτλο «α) Ανακοίνωση αιτιάσεων» ανωτέρω και τον τίτλο «Νομολογιακές εξελίξεις στον τομέα του άρθρου 101 ΣΛΕΕ – 3. Υπολογισμός του προστίμου» κατωτέρω.

αυτού του είδους τα έγγραφα. Εκείνο το οποίο έχει μάλλον σημασία είναι να ελεγχθεί αν, κατά τη διεξαγωγή της όλης διαδικασίας που κατέληξε στην έκδοση της προσβαλλόμενης αποφάσεως, δόθηκε επαρκώς στην επιχείρηση η δυνατότητα να αντιληφθεί την πρόθεση του θεσμικού οργάνου και να απαντήσει.

Κατόπιν των ανωτέρω σκέψεων, το Γενικό Δικαστήριο σημείωσε ότι, στην προκειμένη περίπτωση, η ενδιαφερόμενη επιχείρηση ήταν ενήμερη, ήδη κατά τον χρόνο που της απευθύνθηκε η αρχική ανακοίνωση αιτιάσεων, για την πρόθεση της Επιτροπής να διασφαλίσει το αποτρεπτικό αποτέλεσμα του προστίμου το οποίο θα επέβαλλε. Επιπλέον, κατά το Γενικό Δικαστήριο, η επιχείρηση ήταν σε θέση, ήδη κατά τον χρόνο εκδόσεως της πρώτης αποφάσεως, να αντιληφθεί ότι η πρόθεση αυτή, αφενός, θα σήμαινε την επιβολή πρόσθετου ποσού για συγκεκριμένη περίοδο δραστηριότητας και, αφετέρου, δεν είχε τεθεί υπό αμφισβήτηση από τη δικαστική απόφαση περί μερικής ακυρώσεως της αρχικής αποφάσεως, αλλά είχε αντιθέτως επιβεβαιωθεί ρητώς τόσο στην έκθεση πραγματικών περιστατικών όσο και στη διάρκεια συναντήσεως που είχε η Επιτροπή με την επιχείρηση. Ως εκ τούτου, το Γενικό Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι δεν αποδείχθηκε προσβολή των δικαιωμάτων άμυνας της επιχειρήσεως σε σχέση με την πρόθεση της Επιτροπής να της επιβάλει πρόσθετο ποσό.

γ) ΧΡΗΣΗ ΚΡΥΦΩΝ ΗΧΟΓΡΑΦΗΣΕΩΝ ΤΗΛΕΦΩΝΙΚΩΝ ΣΥΝΔΙΑΛΕΞΕΩΝ ΩΣ ΑΠΟΔΕΙΚΤΙΚΩΝ ΣΤΟΙΧΕΙΩΝ

Η υπόθεση επί της οποίας εκδόθηκε η απόφαση της 8ης Σεπτεμβρίου 2016 **Goldfish κ.λπ. κατά Επιτροπής** (T-54/14, [EU:T:2016:455](#)) αφορούσε το ζήτημα αν επιτρέπεται κρυφές ηχογραφήσεις τηλεφωνικών συνδιαλέξεων να χρησιμοποιηθούν ως αποδεικτικά στοιχεία στο πλαίσιο έρευνας για παραβίαση του δικαίου του ανταγωνισμού. Ειδικότερα, ανέκυψε το θέμα κατά πόσον τέτοια αποδεικτικά στοιχεία, όταν η Επιτροπή τα έχει συλλέξει νομοτύπως, μπορούν να χρησιμοποιηθούν από αυτήν ακόμη και αν τα είχε αρχικώς αποκτήσει τρίτος, ενδεχομένως και παρανόμως, παραδείγματος χάριν υπό τέτοιες συνθήκες ώστε να συντρέχει προσβολή του δικαιώματος σεβασμού της ιδιωτικής ζωής του προσώπου το οποίο ηχογραφήθηκε.

Το Γενικό Δικαστήριο τόνισε ότι, κατά πάγια νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (στο εξής: ΕΔΔΑ), η χρήση παράνομης ηχογραφήσεως ως αποδεικτικού μέσου δεν προσκρούει, αυτή καθ' εαυτήν, στις αρχές της δίκαιης δίκης οι οποίες κατοχυρώνονται στο άρθρο 6, παράγραφος 1, της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για την Προάσπιση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών, που υπογράφηκε στη Ρώμη στις 4 Νοεμβρίου 1950 (στο εξής: ΕΣΔΑ), ούτε και στην περίπτωση όπου το αποδεικτικό αυτό στοιχείο αποκτήθηκε κατά παράβαση των επιταγών του άρθρου 8 της ΕΣΔΑ, υπό την προϋπόθεση ότι, αφενός, ο αιτών έννομη προστασία δεν στερήθηκε ούτε των εγγυήσεων μιας δίκαιης δίκης ούτε των δικαιωμάτων του άμυνας και, αφετέρου, το επίμαχο στοιχείο δεν ήταν το μοναδικό αποδεικτικό μέσο προς αιτιολόγηση της καταδίκης του. Εν προκειμένω πάντως, το Γενικό Δικαστήριο παρατήρησε ότι, στη διάρκεια της διοικητικής διαδικασίας, η Επιτροπή κάλεσε όλους τους μετέχοντες στη διαδικασία, εφόσον το επιθυμούσαν, να ακούσουν όλες τις ηχογραφήσεις και να διαβάσουν τις συνοδευτικές γραπτές σημειώσεις οι οποίες περιλαμβάνονταν στον φάκελο της υποθέσεως. Εξάλλου, οι επίδικες ηχογραφήσεις δεν ήταν το μοναδικό αποδεικτικό στοιχείο που χρησιμοποίησε η Επιτροπή, αφού η διαπίστωση, στην οποία προέβη το θεσμικό όργανο με την προσβαλλόμενη απόφαση, ότι οι προσφεύγουσες είχαν διαπράξει παράβαση του άρθρου 101 ΣΛΕΕ, στηριζόταν σε ένα σύνολο αποδεικτικών στοιχείων που συγκεντρώθηκαν από την Επιτροπή κατά τη διάρκεια της διοικητικής διαδικασίας. Άρα, κατά το Γενικό Δικαστήριο, ακόμη και αν γινόταν δεκτό ότι οι επίδικες ηχογραφήσεις είχαν πραγματοποιηθεί παρανόμως από μία εκ των επιχειρήσεων που βρίσκονταν σε ανταγωνισμό με τις προσφεύγουσες, ορθώς η Επιτροπή τις χρησιμοποίησε ως αποδεικτικά στοιχεία στο πλαίσιο της προσβαλλόμενης αποφάσεως προκειμένου να διαπιστώσει παράβαση του άρθρου 101 ΣΛΕΕ.

2. ΠΡΟΫΠΟΘΕΣΕΙΣ ΧΟΡΗΓΗΣΕΩΣ ΑΠΑΛΛΑΓΗΣ

Με την απόφαση της 29ης Φεβρουαρίου 2016 *Schenker κατά Επιτροπής* (T-265/12, εκκρεμεί η εκδίκαση αναιρέσεως²³, [EU:T:2016:111](#)), το Γενικό Δικαστήριο αποσαφήνισε υπό ποιες προϋποθέσεις η Επιτροπή μπορεί να χορηγήσει απαλλαγή σε επιχείρηση που αποκαλύπτει ότι μετείχε σε πιθανολογούμενη σύμπραξη²⁴. Ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου ασκήθηκε προσφυγή ακυρώσεως κατά της αποφάσεως με την οποία η Επιτροπή διαπίστωσε ότι εταιρίες του τομέα των υπηρεσιών διεθνούς αεροπορικής διαμεταφοράς εμπλέκονταν σε διάφορες συμφωνίες και εναρμονισμένες πρακτικές στη σχετική αγορά. Συγκεκριμένα, η Deutsche Post AG είχε υποβάλει στην Επιτροπή, δυνάμει της ανακοινώσεως του 2006 για τη συνεργασία²⁵, αίτηση για χορήγηση απαλλαγής, η οποία έγινε δεκτή. Η προσφεύγουσα προσέβαλε την απόφαση της Επιτροπής για απαλλαγή της Deutsche Post από πρόστιμα, ισχυριζόμενη ότι η τελευταία ευνοήθηκε σε σύγκριση με άλλες επιχειρήσεις που υπέβαλαν αιτήσεις ζητώντας να τους χορηγηθεί απαλλαγή ή να μειωθούν τα πρόστιμά τους. Μολονότι διαπίστωσε ότι είχαν διαπραχθεί τέσσερις παραβάσεις, η Επιτροπή χορήγησε στην Deutsche Post γενική απαλλαγή υπό όρους όσον αφορά το σύνολο του τομέα της αεροπορικής διαμεταφοράς, χωρίς να εξετάσει αν τα αποδεικτικά στοιχεία τα οποία προσκόμισε η επιχείρηση κάλυπταν όλες τις επιλήψιμες πράξεις ή παραλείψεις. Η προσφεύγουσα υποστήριξε ότι θα είχε τύχει ευνοϊκότερης μεταχειρίσεως αν όλες οι αιτήσεις απαλλαγής και οι αιτήσεις για μείωση των προστίμων είχαν αξιολογηθεί λαμβανομένου υπόψη του τομέα της διαμεταφοράς στο σύνολό του.

Το Γενικό Δικαστήριο επισήμανε συναφώς ότι η Επιτροπή, στο χρονικό σημείο που παραλαμβάνει αίτηση απαλλαγής κατά την έννοια της παραγράφου 8, στοιχείο α', της ανακοινώσεως του 2006 για τη συνεργασία, δεν γνωρίζει ακόμη για την επίμαχη σύμπραξη. Ως εκ τούτου, όπως διευκρινίζεται στην υποσημείωση της σελίδας 1 σχετικά με την παράγραφο 8, στοιχείο α', της ανακοινώσεως του 2006 για τη συνεργασία, η Επιτροπή είναι υποχρεωμένη να προβεί σε ex ante εκτίμηση της αιτήσεως απαλλαγής, στηριζόμενη αποκλειστικώς στο είδος και στην ποιότητα των πληροφοριών που παρέχονται από την επιχείρηση. Επομένως, η ανακοίνωση του 2006 για τη συνεργασία δεν απαγορεύει στην Επιτροπή να χορηγεί υπό όρους απαλλαγή σε επιχείρηση, ακόμη και αν οι πληροφορίες που της δίνει η επιχείρηση δεν της επιτρέπουν ακόμη να αποκτήσει αναλυτική και ακριβή εικόνα της φύσεως και της εκτάσεως της πιθανολογούμενης συμπράξεως. Κατόπιν τούτου, το Γενικό Δικαστήριο κατέληξε ότι η παράγραφος 8, στοιχείο α', και οι παράγραφοι 9 και 18 της ανακοινώσεως του 2006 για τη συνεργασία δεν απαιτούν από την Επιτροπή να δέχεται από τις επιχειρήσεις μόνον πληροφορίες και αποδεικτικά στοιχεία που αφορούν ειδικώς τις παραβάσεις τις οποίες αυτή διαπιστώνει κατά το πέρας της διοικητικής διαδικασίας, αλλά αρκεί να πρόκειται για στοιχεία ικανά να δρομολογήσουν στοχευμένη έρευνα σε σχέση με πιθανολογούμενη σύμπραξη η οποία καλύπτει την παράβαση ή τις παραβάσεις που διαπιστώνονται κατά το πέρας της ως άνω διαδικασίας.

3. ΔΥΝΑΤΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΝΑ ΕΠΙΛΕΞΕΙ ΣΥΜΒΙΒΑΣΤΙΚΟ ΔΙΑΚΑΝΟΝΙΣΜΟ

Με την προαναφερθείσα απόφαση της 29ης Φεβρουαρίου 2016 *Schenker κατά Επιτροπής* (T-265/12, εκκρεμεί η εκδίκαση αναιρέσεως²⁶, [EU:T:2016:111](#)), το Γενικό Δικαστήριο εξέτασε το εύρος της διακριτικής

23| Υπόθεση C-263/16 P, *Schenker κατά Επιτροπής*.

24| Βλ., για την ίδια απόφαση, τον τίτλο «3. Δυνατότητα της Επιτροπής να επιλέξει συμβιβαστικό διακανονισμό» κατωτέρω.

25| Ανακοίνωση της Επιτροπής σχετικά με τη μη επιβολή και τη μείωση των προστίμων σε περιπτώσεις συμπράξεων (καρτέλ) (ΕΕ 2006, C 298, σ. 17).

26| Υπόθεση C-263/16 P, *Schenker κατά Επιτροπής*.

ευχέρειας την οποία διαθέτει η Επιτροπή προκειμένου να επιλέξει, στο πλαίσιο της εφαρμογής των άρθρων 101 και 102 ΣΛΕΕ, αν θα προχωρήσει σε συμβιβαστικό διακανονισμό ²⁷. Η προσφεύγουσα προσήψε στην Επιτροπή ότι υπέπεσε σε σφάλμα εκτιμήσεως αποφασίζοντας να μην επιδιώξει συμβιβαστικό διακανονισμό, προτού καν έλθει σε επαφή με τους αποδέκτες της προσβαλλόμενης αποφάσεως. Κατά την άποψη της προσφεύγουσας, η Επιτροπή δεν ήταν σε θέση να αξιολογήσει πλήρως τη σκοπιμότητα κινήσεως της διαδικασίας διευθετήσεως πριν έλθει σε επαφή με τα ενδιαφερόμενα μέρη και πριν διερευνήσει την πρόθεσή τους να προβούν σε συμβιβαστικό διακανονισμό.

Το Γενικό Δικαστήριο παρέπεμψε στο άρθρο 10α, παράγραφος 1, του κανονισμού (ΕΚ) 773/2004 ²⁸, όπως τροποποιήθηκε με τον κανονισμό (ΕΚ) 622/2008 ²⁹, το οποίο ορίζει ότι η Επιτροπή μπορεί να τάξει στα μέρη προθεσμία για να της δηλώσουν γραπτώς αν είναι διατεθειμένα να μετάσχουν σε συζητήσεις με σκοπό να διευθετηθεί η διαφορά, ώστε να υποβληθούν ενδεχομένως προτάσεις διευθετήσεως. Συνεπώς, από το γράμμα της προαναφερθείσας διατάξεως προκύπτει σαφώς ότι η Επιτροπή δεν υποχρεούται να έλθει σε επαφή με τα μέρη αλλά διαθέτει απλώς διακριτική ευχέρεια ως προς το ζήτημα. Με αυτά τα δεδομένα, το Γενικό Δικαστήριο επιβεβαίωσε ότι η πρακτική της Επιτροπής είναι σύμφωνη με την ανωτέρω προσέγγιση. Πράγματι, κατά την παράγραφο 6 της ανακοινώσεως για τις διαδικασίες διευθετήσεως διαφορών ³⁰, σε περίπτωση που η Επιτροπή θεωρεί ότι μια υπόθεση μπορεί, κατ' αρχήν, να προσφέρεται για συμβιβαστικό διακανονισμό, διερευνά κατά πόσον όλα τα μέρη ενδιαφέρονται να διευθετηθεί η διαφορά, παρότι τα μέρη δεν έχουν δικαίωμα να ζητήσουν να διεξαχθεί τέτοια διαδικασία. Από αυτή την παράγραφο της ανακοινώσεως συνάγεται χωρίς αμφιβολία ότι η Επιτροπή διερευνά τις προθέσεις των οικείων επιχειρήσεων μόνον αν εκτιμά ότι η υπόθεση προσφέρεται για επίλυση μέσω της διαδικασίας διευθετήσεως διαφορών. Με άλλα λόγια, η ίδια παράγραφος αναγνωρίζει και το ενδεχόμενο να κρίνει η Επιτροπή ότι η υπόθεση δεν προσφέρεται για επίλυση μέσω διακανονισμού, χωρίς μάλιστα να έλθει προηγουμένως σε επαφή με τα ενδιαφερόμενα μέρη και χωρίς να διερευνήσει την πρόθεσή τους να επιδιώξουν τη διευθέτηση της διαφοράς. Εν κατακλείδι, στην προκειμένη υπόθεση, το γεγονός και μόνον ότι η Επιτροπή δεν διερεύνησε κατά πόσον η προσφεύγουσα και οι άλλες εμπλεκόμενες επιχειρήσεις ενδιαφέρονταν να επιτευχθεί διακανονισμός για τη διευθέτηση της διαφοράς επ' ουδενί αρκούσε για να γίνει δεκτό ότι η προσβαλλόμενη απόφαση ήταν εσφαλμένη.

4. ΥΠΟΧΡΕΩΣΗ ΑΙΤΙΟΛΟΓΗΣΕΩΣ

Με την απόφαση της 13ης Δεκεμβρίου 2016 *Printeos κ.λπ. κατά Επιτροπής* (Τ-95/15, [ΕΥ:Τ:2016:722](#)), το Γενικό Δικαστήριο αποσαφίνισε την έκταση της υποχρεώσεως της Επιτροπής να αιτιολογεί τις αποφάσεις περί επιβολής προστίμων στον τομέα του ανταγωνισμού, οι οποίες λαμβάνονται στο πλαίσιο της διαδικασίας διευθετήσεως διαφορών, δυνάμει του άρθρου 10α του κανονισμού 773/2004 και της ανακοινώσεως για τις διαδικασίες διευθετήσεως διαφορών.

Αφού επανέλαβε τις αρχές που διέπουν την εκπλήρωση της προβλεπόμενης στο άρθρο 296, δεύτερο εδάφιο, ΣΛΕΕ υποχρεώσεως αιτιολογήσεως, το Γενικό Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι, λαμβανομένων υπόψη των επιταγών οι οποίες απορρέουν από το άρθρο 47 του Χάρτη, σε συνδυασμό με το άρθρο 263 ΣΛΕΕ,

27| Βλ., για την ίδια απόφαση, τον τίτλο «2. Προϋποθέσεις χορηγήσεως απαλλαγής» ανωτέρω.

28| Κανονισμός (ΕΚ) 773/2004 της Επιτροπής, της 7ης Απριλίου 2004, σχετικά με τη διεξαγωγή από την Επιτροπή των διαδικασιών δυνάμει των άρθρων [101] και [102 ΣΛΕΕ] (ΕΕ 2004, L 123, σ. 18).

29| Κανονισμός (ΕΚ) 622/2008 της Επιτροπής, της 30ής Ιουνίου 2008, για τροποποίηση του κανονισμού (ΕΚ) 773/2004 σχετικά με τη διεξαγωγή των διαδικασιών διευθετήσεως διαφορών σε υποθέσεις συμπτύξεων (ΕΕ 2008, L 171, σ. 3).

30| Ανακοίνωση της Επιτροπής σχετικά με την διεξαγωγή διαδικασιών διευθέτησης διαφορών εν όψει της έκδοσης αποφάσεων δυνάμει του άρθρου 7 και του άρθρου 23 του κανονισμού (ΕΚ) 1/2003 του Συμβουλίου σε περιπτώσεις συμπτύξεων (ΕΕ 2008, C 167, σ. 1).

αφενός, και με το άρθρο 261 ΣΛΕΕ και το άρθρο 31 του κανονισμού (ΕΚ) 1/2003³¹, αφετέρου, όπως υπενθυμίζονται στην παράγραφο 41 της ανακοινώσεως για τις διαδικασίες διευθετήσεως διαφορών, οι ως άνω αρχές εφαρμόζονται *mutatis mutandis* και ως προς την υποχρέωση της Επιτροπής να αιτιολογήσει την απόφαση περί επιβολής προστίμων που εκδίδει κατά το πέρας διαδικασίας διευθετήσεως, στο πλαίσιο της οποίας η ενδιαφερόμενη επιχείρηση θεωρείται ότι αποδέχθηκε μόνον το ανώτατο ποσό του προτεινόμενου προστίμου.

Ο σεβασμός, από την Επιτροπή, των εγγυήσεων που παρέχει η έννομη τάξη της Ένωσης σε σχέση με τις διοικητικές διαδικασίες, όπως παραδείγματος χάριν της υποχρεώσεως αιτιολογήσεως, αποκτά ακόμη πιο θεμελιώδη σημασία όταν η Επιτροπή αποφασίζει, στο στάδιο του καθορισμού του ποσού των επιβλητέων προστίμων, να παρεκκλίνει από τη γενική μεθοδολογία η οποία εκτίθεται στις κατευθυντήριες γραμμές για τον υπολογισμό των προστίμων³², για να στηριχθεί, όπως εν προκειμένω, στην παράγραφο 37 των εν λόγω κατευθυντήριων γραμμών. Τούτο διότι οι κατευθυντήριες γραμμές του 2006 περιέχουν ενδεικτικούς κανόνες συμπεριφοράς για την ακολουθητέα πρακτική, από τους οποίους η Επιτροπή δεν επιτρέπεται να παρεκκλίνει κατά περίπτωση χωρίς αιτιολογία, οι δε λόγοι που θα προβάλει συναφώς θα πρέπει να είναι σύμφωνοι, μεταξύ άλλων, με την αρχή της ίσης μεταχειρίσεως. Η αιτιολογία αυτή επιβάλλεται, κατά μείζονα λόγο, να είναι ακριβέστερη, επειδή η παράγραφος 37 των κατευθυντήριων γραμμών του 2006 περιορίζεται σε μια αόριστη αναφορά στις «ιδιαιτερότητες μιας συγκεκριμένης υποθέσεως» και αφήνει, επομένως, στην Επιτροπή ευρεία διακριτική ευχέρεια να αναπροσαρμόσει, κατ' εξαίρεση, τα βασικά ποσά των προστίμων. Εξ αυτού συνάγεται ότι, στην υπόθεση αυτή, η Επιτροπή όφειλε να εξηγήσει με επαρκή σαφήνεια και ακρίβεια με ποιον τρόπο σκόπευε να χρησιμοποιήσει τη διακριτική της ευχέρεια, προσδιορίζοντας, μεταξύ άλλων, τα πραγματικά και τα νομικά στοιχεία που έλαβε υπόψη της προς τούτο. Ειδικότερα, λαμβανομένου υπόψη ότι η αρχή της ίσης μεταχειρίσεως πρέπει οπωσδήποτε να τηρείται κατά τον καθορισμό των ποσών των προστίμων, η υποχρέωση αιτιολογίας καλύπτει όλα τα κρίσιμα στοιχεία που χρειάζονται για να κριθεί αν οι οικείες επιχειρήσεις, των οποίων τα πρόστιμα αναπροσαρμόστηκαν ως προς τα βασικά ποσά τους, βρίσκονται ή όχι σε παρεμφερή κατάσταση, αν οι περιπτώσεις τους έτυχαν ίσης ή άνισης μεταχειρίσεως και αν η ενδεχόμενη ίση ή άνιση μεταχείρισή τους δικαιολογείται αντικειμενικώς. Στην περίπτωση αυτή, το Γενικό Δικαστήριο κατέληξε ότι η Επιτροπή δεν είχε εκθέσει στην προσβαλλόμενη απόφαση τους λόγους για τους οποίους εφάρμοσε εντελώς διαφορετικούς συντελεστές μειώσεως στις επιχειρήσεις. Έκρινε, κατά συνέπεια, ότι η προσβαλλόμενη απόφαση ήταν ανεπαρκώς αιτιολογημένη.

5. ΠΛΗΡΗΣ ΔΙΚΑΙΟΔΟΣΙΑ

Στο πλαίσιο των αποφάσεων της 28ης Ιουνίου 2016 **Portugal Telecom κατά Επιτροπής** (T-208/13, [ΕΥ:Τ:2016:368](#)) και **Telefónica κατά Επιτροπής** (T-216/13, εκκρεμεί η εκδίκαση αναίρεσεως³³, [ΕΥ:Τ:2016:369](#)), το Γενικό Δικαστήριο ασχολήθηκε με την έκταση του δικαιοδοτικού ελέγχου που ασκεί ο δικαστής της Ένωσης επί των αποφάσεων της Επιτροπής οι οποίες άπτονται της εφαρμογής των άρθρων 101 και 102 ΣΛΕΕ, και, πιο συγκεκριμένα, του υπολογισμού των επιβλητέων προστίμων³⁴. Το Γενικό Δικαστήριο κλήθηκε να εξετάσει τη νομιμότητα της αποφάσεως με την οποία η Επιτροπή διαπίστωσε ότι η Portugal

31 | Κανονισμός (ΕΚ) 1/2003 του Συμβουλίου, της 16ης Δεκεμβρίου 2002, για την εφαρμογή των κανόνων ανταγωνισμού που προβλέπονται στα άρθρα [101] και [102 ΣΛΕΕ] (ΕΕ 2003, L 1, σ. 1).

32 | Κατευθυντήριες γραμμές για τον υπολογισμό των προστίμων που επιβάλλονται κατ' εφαρμογήν του άρθρου 23, παράγραφος 2, σημείο α', του κανονισμού 1/2003 (ΕΕ 2006, C 210, σ. 2).

33 | Υπόθεση C-487/16 P, **Telefónica κατά Επιτροπής**.

34 | Βλ., για τις ίδιες αποφάσεις, τους τίτλους «Νομολογιακές εξελίξεις στον τομέα του άρθρου 101 ΣΛΕΕ — 2. Εξ αντικειμένου περιορισμός και 3. Υπολογισμός του προστίμου» κατωτέρω.

Telecom SGPS, SA (κύριος φορέας τηλεπικοινωνιών στην Πορτογαλία) και η Telefónica, SA (κύριος φορέας τηλεπικοινωνιών στην Ισπανία) παρέβησαν το άρθρο 101 ΣΛΕΕ λόγω μεταξύ τους συμφωνίας να απέχουν από τον ανταγωνισμό. Όταν η Telefónica συνήψε με την Portugal Telecom σύμβαση για να αγοράσει το μερίδιο συμμετοχής της τελευταίας στη βραζιλιάνικη εταιρία κινητής τηλεφωνίας Vivo, περιέλαβαν ρήτρα μη ανταγωνισμού στην ιβηρική αγορά.

Το Γενικό Δικαστήριο υπενθύμισε ότι το σύστημα δικαιοδοτικού ελέγχου των αποφάσεων της Επιτροπής σχετικά με τις διαδικασίες εφαρμογής των άρθρων 101 ΣΛΕΕ και 102 ΣΛΕΕ συνίσταται στον θεσπιζόμενο με το άρθρο 263 ΣΛΕΕ έλεγχο της νομιμότητας των πράξεων των θεσμικών οργάνων, ο οποίος μπορεί να συμπληρωθεί, κατ' εφαρμογήν του άρθρου 261 ΣΛΕΕ και κατόπιν αιτήματος του προσφεύγοντος, με την άσκηση πλήρους δικαιοδοσίας, εκ μέρους του Γενικού Δικαστηρίου, όσον αφορά τα πρόστιμα που επιβάλλονται στον τομέα αυτόν από την Επιτροπή. Το Γενικό Δικαστήριο αποφάνθηκε πάντως ότι, στις υποθέσεις αυτές, δεν διέθετε επαρκή στοιχεία ώστε να ορίσει το τελικό ποσό του προστίμου που έπρεπε να επιβληθεί στις προσφεύγουσες. Από τη μία πλευρά, αναγνώρισε ότι η πλήρης δικαιοδοσία την οποία διαθέτει το Γενικό Δικαστήριο δυνάμει του άρθρου 31 του κανονισμού 1/2003 παρέχει στον δικαστή την εξουσία, πέραν του απλού ελέγχου νομιμότητας της κυρώσεως, να αντικαθιστά την εκτίμηση της Επιτροπής με τη δική του. Από την άλλη πλευρά όμως, τόνισε ότι, εν προκειμένω, η Επιτροπή δεν είχε αναλύσει τα στοιχεία που είχαν προσκομίσει οι προσφεύγουσες προς απόδειξη της απουσίας δυνητικού ανταγωνισμού μεταξύ τους ως προς ορισμένες υπηρεσίες, προκειμένου να καθορίσει την αξία των πωλήσεων τις οποίες έπρεπε να λάβει υπόψη για τον υπολογισμό του προστίμου. Για να καθορίσει, συνεπώς, την αξία των πωλήσεων αυτών, το Γενικό Δικαστήριο θα αναγκαζόταν να συμπληρώσει, το ίδιο, ένα κενό της δικογραφίας. Η άσκηση, όμως, από το Γενικό Δικαστήριο της πλήρους δικαιοδοσίας του δεν επιτρέπεται να φθάσει μέχρι αυτού του σημείου.

ΝΟΜΟΛΟΓΙΑΚΕΣ ΕΞΕΛΙΞΕΙΣ

ΣΤΟΝ ΤΟΜΕΑ ΤΟΥ ΑΡΘΡΟΥ 101 ΣΛΕΕ

1. ΕΝΝΟΙΑ ΤΟΥ ΔΥΝΗΤΙΚΟΥ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΜΟΥ

Την ίδια ημέρα με πέντε ακόμη αποφάσεις (της 8ης Σεπτεμβρίου 2016: **Arrow Group και Arrow Generics κατά Επιτροπής**, T-467/13, μη δημοσιευθείσα, [EU:T:2016:450](#), **Merck κατά Επιτροπής**, T-470/13, μη δημοσιευθείσα, [EU:T:2016:452](#), **Sun Pharmaceutical Industries και Ranbaxy (UK) κατά Επιτροπής**, T-460/13, μη δημοσιευθείσα, [EU:T:2016:453](#), **Generics (UK) κατά Επιτροπής**, T-469/13, μη δημοσιευθείσα, [EU:T:2016:454](#) και **Xellia Pharmaceuticals και Alpharma κατά Επιτροπής**, T-471/13, μη δημοσιευθείσα, [EU:T:2016:460](#)) επί προσφυγών ακυρώσεως κατά της αποφάσεως με την οποία η Επιτροπή διαπίστωσε την ύπαρξη συμπράξεως στην αγορά αντικαταθλιπτικών φαρμάκων με τη δραστική φαρμακευτική ουσία κιταλοπράμη, εκδόθηκε και η απόφαση της 8ης Σεπτεμβρίου 2016 **Lundbeck κατά Επιτροπής** (T-472/13, εκκρεμεί η εκδίκαση αναίρεσεως ³⁵, [EU:T:2016:449](#)), με την οποία το Γενικό Δικαστήριο εξέτασε την έννοια του δυνητικού ανταγωνισμού ³⁶. Στο επίκεντρο όλων των υποθέσεων βρίσκονταν οι συμφωνίες μεταξύ, αφενός, επιχειρήσεων που παρασκευάζουν και πωλούν γενόσημα φάρμακα και, αφετέρου, της δανικής εταιρίας H. Lundbeck A/S (στο εξής: Lundbeck), η οποία ελέγχει έναν όμιλο εταιριών δραστηριοποιούμενων

35| Υπόθεση C-591/16 P, **Lundbeck κατά Επιτροπής**.

36| Βλ., για την ίδια απόφαση, τον τίτλο «2. Εξ αντικειμένου περιορισμός — β) Δυσανάλογες «αντίστροφες πληρωμές», οι οποίες συνεπάγονται αποκλεισμό των ανταγωνιστών από την αγορά» κατωτέρω.

στον τομέα της έρευνας νέων φαρμάκων και της εμπορίας τους, και, παράλληλα, είναι κάτοχος διπλωμάτων ευρεσιτεχνίας επί των φαρμάκων αυτών. Βάσει των ως άνω συμφωνιών, η Lundbeck κατέβαλλε στις άλλες επιχειρήσεις σημαντικά ποσά ώστε αυτές να μην εισέλθουν στην αγορά των οικείων φαρμακευτικών προϊόντων. Κατά την Επιτροπή, η Lundbeck και οι επιχειρήσεις γενόσημων φαρμάκων ήταν τουλάχιστον δυνητικοί ανταγωνιστές, οπότε οι επίδικες συμφωνίες στοιχειοθετούσαν εξ αντικειμένου περιορισμό του ανταγωνισμού.

Το Γενικό Δικαστήριο επανέλαβε ότι η εξέταση των όρων του ανταγωνισμού σε μια αγορά στηρίζεται όχι μόνον στον τρέχοντα, αλλά και στον δυνητικό ανταγωνισμό, προκειμένου να διαπιστωθεί αν, λαμβανομένης υπόψη της διαρθρώσεως της αγοράς και του οικονομικού και νομικού πλαισίου που διέπει τη λειτουργία της, υπάρχουν πραγματικές και συγκεκριμένες δυνατότητες ανταγωνισμού μεταξύ των εκεί υφιστάμενων επιχειρήσεων ή αν μπορεί νέος ανταγωνιστής να διεισδύσει στην αγορά και να ανταγωνιστεί τις ήδη εδραιωμένες επιχειρήσεις. Για να εκτιμήσει αν μια επιχείρηση αποτελεί δυνητικό ανταγωνιστή, η Επιτροπή οφείλει να ελέγξει αν, σε περίπτωση που δεν είχε συναφθεί η εξεταζόμενη συμφωνία, η επιχείρηση θα είχε πραγματικές και συγκεκριμένες δυνατότητες να διεισδύσει στην εν λόγω αγορά και να ανταγωνιστεί τις ήδη εδραιωμένες επιχειρήσεις. Το συμπέρασμα αυτό θα πρέπει να τεκμηριώνεται από πραγματικά στοιχεία ή από ανάλυση των δομών της σχετικής αγοράς.

Στο πλαίσιο αυτό, απαντώντας πιο συγκεκριμένα στο επιχείρημα της Lundbeck ότι η Επιτροπή είχε υποπέσει σε νομικό σφάλμα κρίνοντας, με την προσβαλλόμενη απόφαση, ότι η θέση σε κυκλοφορία φαρμάκων που προσβάλλουν τα δικαιώματα διανοητικής ιδιοκτησίας τρίτων συνιστούσε έκφραση δυνητικού ανταγωνισμού δυνάμει του άρθρου 101 ΣΛΕΕ, το Γενικό Δικαστήριο σημείωσε ότι, ναί μεν είναι αληθές ότι τα διπλώματα ευρεσιτεχνίας τεκμαίρονται έγκυρα έως ότου ρητώς ανακληθούν ή ακυρωθούν από αρμόδια αρχή ή αρμόδιο δικαστήριο, πλην όμως το τεκμήριο κύρους δεν σημαίνει ότι γενόσημα προϊόντα τα οποία έχουν νομίμως διατεθεί στην αγορά τεκμαίρεται ότι είναι παράνομα απλώς επειδή ο κάτοχος του διπλώματος ευρεσιτεχνίας θεωρεί ότι αυτά προσβάλλουν το δικαίωμά του. Εν προκειμένω, ήταν η Lundbeck που θα όφειλε να αποδείξει ενώπιον των εθνικών δικαστηρίων, σε περίπτωση εισόδου των γενόσημων στην αγορά, ότι αυτά προσέβαλλαν κάποιο από τα κατοχυρωμένα της διπλώματα ευρεσιτεχνίας για μέθοδο, δεδομένου ότι τυχόν κυκλοφορία «με κίνδυνο» δεν είναι καθ' εαυτήν παράνομη. Περαιτέρω, αν η Lundbeck ασκούσε αγωγή για παραποίηση/απομίμηση κατά των επιχειρήσεων γενόσημων, οι τελευταίες θα μπορούσαν να αμφισβητήσουν, μέσω ανταγωγής, το κύρος του διπλώματος ευρεσιτεχνίας το οποίο θα επικαλούνταν η Lundbeck. Επομένως, υπήρχαν γενικώς διάφοροι τρόποι που ισοδυναμούσαν με συγκεκριμένες και ρεαλιστικές δυνατότητες εισόδου των επιχειρήσεων γενόσημων στην αγορά κατά τον χρόνο συνάψεως των επίδικων συμφωνιών, ένας δε από τους τρόπους αυτούς ήταν η κυκλοφορία του γενόσημου προϊόντος «με κίνδυνο», και με την πιθανότητα μελλοντικής αντιδικίας με τη Lundbeck. Μια τέτοια πιθανότητα αποτελεί όντως έκφραση δυνητικού ανταγωνισμού, σε μια περίπτωση όπως η προκειμένη, όπου τα αρχικά διπλώματα ευρεσιτεχνίας της Lundbeck είχαν λήξει και όπου υφίσταντο και άλλες μέθοδοι παραγωγής γενόσημου κιταλοπράμης, για τις οποίες δεν είχε αποδειχθεί ότι προσέβαλλαν τα υπόλοιπα διπλώματα ευρεσιτεχνίας της Lundbeck. Επιπλέον, οι ενέργειες και οι επενδύσεις στις οποίες είχαν προβεί, πριν από τη σύναψη των επίδικων συμφωνιών, οι επιχειρήσεις γενόσημων ενόψει της εισόδου τους στην αγορά κιταλοπράμης αποδείκνυαν ότι αυτές ήταν έτοιμες να εισέλθουν στην αγορά και να αναλάβουν τους κινδύνους που εγκυμονούσε η είσοδος αυτή. Εξάλλου, όπως επισήμανε το Γενικό Δικαστήριο, μολοντί από άλλες δηλώσεις, οι οποίες έγιναν κατά τον χρόνο που συνήφθησαν οι επίδικες συμφωνίες, θα μπορούσε να σχηματιστεί η εντύπωση είτε ότι οι επιχειρήσεις γενόσημων είχαν αμφιβολίες ως προς το αν τα προϊόντα τους προσέβαλλαν τα δικαιώματα της Lundbeck είτε ότι η ίδια η Lundbeck ήταν πεπεισμένη για το κύρος των διπλωμάτων της ευρεσιτεχνίας, οι ως άνω δηλώσεις δεν αρκούσαν για να αναιρέσουν το συμπέρασμα ότι οι επιχειρήσεις γενόσημων εκλαμβάνονταν από τη Lundbeck ως δυνητική απειλή, και μπορούσαν, λόγω της υπέρξεώς τους και μόνον, να ασκήσουν ανταγωνιστική πίεση σε αυτήν και στις επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται στην ίδια αγορά.

Το Γενικό Δικαστήριο υπενθύμισε ακόμη ότι το μόνο που απαιτείται, προς απόδειξη της υπάρξεως δυνητικού ανταγωνισμού, είναι να μπορεί η είσοδος στην αγορά να γίνει εντός εύλογου χρόνου, χωρίς να ορίζεται συναφώς ακριβές όριο. Δεν ήταν, δηλαδή, απαραίτητο να αποδείξει η Επιτροπή ότι οι επιχειρήσεις γενοσήμων θα είχαν εισέλθει οπωσδήποτε στην αγορά πριν από τη λήξη της ισχύος των επίδικων συμφωνιών, προκειμένου να τεκμηριώσει την ύπαρξη δυνητικού ανταγωνισμού στην περίπτωση αυτή, κατά μείζονα δε λόγο επειδή, ιδίως στον φαρμακευτικό τομέα, ο δυνητικός ανταγωνισμός μπορεί κάλλιστα να ασκείται πολύ πριν από τη λήξη διπλώματος ευρεσιτεχνίας και οι ενέργειες που γίνονται προτού λήξει το δίπλωμα ευρεσιτεχνίας έχουν σημασία για την εκτίμηση του κατά πόσον περιορίστηκε ο δυνητικός ανταγωνισμός. Τέλος, το Γενικό Δικαστήριο παρατήρησε ότι ο δυνητικός ανταγωνισμός περιελάμβανε, μεταξύ άλλων, τις δραστηριότητες των επιχειρήσεων γενοσήμων, οι οποίες αποσκοπούσαν στη χορήγηση των αναγκαίων αδειών κυκλοφορίας στην αγορά, καθώς και στην ολοκλήρωση κάθε ενέργειας που ήταν απολύτως αναγκαία, σε διοικητικό ή εμπορικό επίπεδο, για την προετοιμασία της εισόδου στην αγορά. Ο δυνητικός αυτός ανταγωνισμός προστατεύεται δυνάμει του άρθρου 101 ΣΛΕΕ. Πράγματι, αν επιτρεπόταν, χωρίς να συντρέχει παραβίαση του δικαίου του ανταγωνισμού, επιχειρήσεις οι οποίες έχουν δρομολογήσει τις απαραίτητες ενέργειες για την προετοιμασία της κυκλοφορίας γενόσημου φαρμάκου και έχουν πραγματοποιήσει προς τούτο σημαντικές επενδύσεις να χρηματίζονται για να παύσουν ή απλώς να επιβραδύνουν τη διαδικασία αυτή, τότε ο πραγματικός ανταγωνισμός δεν θα εμφανιζόταν ποτέ ή θα καθυστερούσε πολύ, τούτο μάλιστα με οικονομικό αντίκτυπο εις βάρος των καταναλωτών.

2. ΕΞ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟΥ ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟΣ

α) ΡΗΤΡΑ ΜΗ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΜΟΥ

Στις υποθέσεις επί των οποίων εκδόθηκαν οι προαναφερθείσες αποφάσεις της 28ης Ιουνίου 2016, **Portugal Telecom κατά Επιτροπής** (T-208/13, [EU:T:2016:368](#)) και **Telefónica κατά Επιτροπής** (T-216/13, εκκρεμεί η εκδίκαση αναίρεσως ³⁷, [EU:T:2016:369](#)), τέθηκε και το ζήτημα του χαρακτηρισμού της επίμαχης ρήτρας μη ανταγωνισμού ως εξ αντικειμένου περιοριστικής του ανταγωνισμού ³⁸. Οι προσφεύγουσες αμφισβήτησαν τον χαρακτηρισμό αυτόν με το επιχείρημα ότι η Επιτροπή δεν απέδειξε ότι ήταν δυνητικοί ανταγωνιστές και ότι η ρήτρα μπορούσε, ως εκ τούτου, να περιορίσει τον ανταγωνισμό.

Πρώτον, όσον αφορά τον χαρακτηρισμό της επίμαχης ρήτρας ως «παρεπόμενου περιορισμού», το Γενικό Δικαστήριο έκρινε ότι η Portugal Telecom δεν απέδειξε ότι ο περιορισμός τον οποίο συνεπαγόταν η ρήτρα συνδεόταν με το δικαίωμα εξαγοράς των μετοχών της που κατείχε η Telefónica (δικαίωμα το οποίο προβλεπόταν αρχικώς και στη συνέχεια αφαιρέθηκε από τη συμφωνία) και με την παραίτηση των μελών του διοικητικού της συμβουλίου που είχαν οριστεί από την ισπανική εταιρία (παραίτηση η οποία προβλεπόταν στο τελικό κείμενο της συμφωνίας). Επίσης, κατά το Γενικό Δικαστήριο, από πουθενά δεν προέκυπτε ότι η ρήτρα περιλάμβανε υποχρέωση αυτοαξιολογήσεως ως προαπαιτούμενο για να τεθεί σε ισχύ η υποχρέωση μη ανταγωνισμού. Πέραν τούτου, η Telefónica ισχυρίστηκε μεν ότι η επίμαχη ρήτρα είχε επιβληθεί από την Πορτογαλική Κυβέρνηση ή ότι, εν πάση περιπτώσει, ήταν αναγκαία προκειμένου η κυβέρνηση αυτή να μην εμποδίσει τη συμφωνία σχετικά με τη Βίνο, πλην όμως το Γενικό Δικαστήριο κατέληξε ότι η Telefónica δεν προσκόμισε επαρκή αποδεικτικά στοιχεία προς θεμελίωση των ισχυρισμών της. Επιπλέον, η Telefónica δεν προέβαλε κανένα στοιχείο που να εξηγεί για ποιον λόγο μια ρήτρα μη ανταγωνισμού στην πορτογαλική και

37| Υπόθεση C-487/16 P, **Telefónica κατά Επιτροπής**.

38| Βλ., για τις ίδιες αποφάσεις, τον τίτλο «Γενικά ζητήματα — 5. Πλήρης δικαιοδοσία» ανωτέρω, και τον τίτλο «3. Υπολογισμός του προστίμου» κατωτέρω.

στην ισπανική αγορά θα μπορούσε να θεωρηθεί αντικειμενικώς απαραίτητη σε σχέση με μια συναλλαγή η οποία αφορούσε την εξαγορά μετοχών Βραζιλιάνου παρόχου υπηρεσιών.

Δεύτερον, όσον αφορά το ζήτημα κατά πόσον η επίμαχη ρήτρα ήταν ικανή να περιορίσει τον ανταγωνισμό μεταξύ Portugal Telecom και Telefónica, οι προσφεύγουσες διατείνονταν ότι η Επιτροπή υπέπεσε σε σφάλμα, καθόσον παρέλειψε να εξετάσει τους όρους του δυνητικού ανταγωνισμού για να διαπιστώσει αν υπήρχαν πραγματικές και συγκεκριμένες πιθανότητες να ανταγωνιστούν η μία την άλλη σε κάποια από τις αγορές τις οποίες υποτίθεται ότι κάλυπτε η ρήτρα μη ανταγωνισμού. Επ' αυτού, το Γενικό Δικαστήριο υπογράμμισε ότι, όταν εξετάζεται αν μια συμφωνία μεταξύ επιχειρήσεων ή μια απόφαση ενώσεως επιχειρήσεων είναι τόσο επιζήμια ώστε να γίνει δεκτό ότι αποτελεί εξ αντικείμενου περιορισμό του ανταγωνισμού κατά την έννοια του άρθρου 101, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ, επιβάλλεται να λαμβάνονται υπόψη το περιεχόμενο της συμφωνίας, οι σκοποί της, καθώς και το οικονομικό και νομικό πλαίσιο στο οποίο εντάσσεται. Αντιθέτως, η Επιτροπή δεν υποχρεούται πάντοτε να ορίζει επακριβώς τη σχετική αγορά ή τις σχετικές αγορές. Έτσι, στο πλαίσιο του άρθρου 101, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ, δεν απαιτείται εκ των προτέρων ορισμός της σχετικής αγοράς όταν το ίδιο το αντικείμενο της συμφωνίας είναι αντίθετο προς τον ανταγωνισμό. Ως εκ τούτου, στον βαθμό που, εν προκειμένω, η Επιτροπή διαπίστωσε ότι η ρήτρα για την οποία επέβαλε κυρώσεις με την προσβαλλόμενη απόφαση είχε ως αντικείμενο την κατανομή αγορών, οι προσφεύγουσες δεν μπορούσαν να υποστηρίξουν ότι ήταν αναγκαία η λεπτομερής ανάλυση των οικείων αγορών για να κριθεί αν η επίμαχη ρήτρα ισοδυναμούσε με εξ αντικείμενου περιορισμό του ανταγωνισμού. Τούτο διότι οι επιχειρήσεις οι οποίες συνάπτουν συμφωνία με σκοπό τον περιορισμό του ανταγωνισμού δεν επιτρέπεται, κατ' αρχήν, να αποφύγουν την εφαρμογή του άρθρου 101, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ προβάλλοντας ως επιχείρημα ότι η συμφωνία αυτή δεν αναμένεται να έχει αισθητές επιπτώσεις στον ανταγωνισμό. Συνεπώς, ήταν αλυσιτελές το επιχείρημα των προσφευγουσών ότι η σύναψη συμφωνίας μη ανταγωνισμού δεν αποδεικνύει την ύπαρξη δυνητικού ανταγωνισμού μεταξύ των μερών.

β) ΔΥΣΑΝΑΛΟΓΕΣ «ΑΝΤΙΣΤΡΟΦΕΣ ΠΛΗΡΩΜΕΣ», ΟΙ ΟΠΟΙΕΣ ΣΥΝΕΠΑΓΟΝΤΑΙ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟ ΤΩΝ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΤΩΝ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΓΟΡΑ

Με την προαναφερθείσα απόφαση της 8ης Σεπτεμβρίου 2016 **Lundbeck κατά Επιτροπής** (Τ-472/13, εκκρεμεί η εκδίκαση αναιρέσεως ³⁹, [ΕΥ:Τ:2016:449](#)), το Γενικό Δικαστήριο εξέτασε αν ενέπιπταν στο πεδίο εφαρμογής της απαγορεύσεως του άρθρου 101, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ ⁴⁰ οι συμφωνίες τις οποίες είχε συνάψει ο όμιλος εταιριών που έλεγχε η Lundbeck, κάτοχος διπλωμάτων ευρεσιτεχνίας επί αντικαταθλιπτικών φαρμάκων που περιέχουν τη δραστική φαρμακευτική ουσία κιταλοπράμη, με επιχειρήσεις γενόσημων φαρμάκων, ώστε οι τελευταίες να μην εισέλθουν στην αγορά των εν λόγω φαρμάκων, με αντάλλαγμα την καταβολή υψηλών ποσών εκ μέρους της Lundbeck.

Το Γενικό Δικαστήριο τόνισε κατ' αρχάς ότι το γεγονός ότι οι περιορισμοί του ανταγωνισμού επιτεύχθηκαν μέσω σημαντικών «αντίστροφων πληρωμών» ήταν καθοριστικό για τη νομική εκτίμηση των ως άνω συμφωνιών. Ειδικότερα, όταν η «αντίστροφη πληρωμή» συνδυάζεται με αποκλεισμό των ανταγωνιστών από την αγορά ή με περιορισμό των κινήτρων για την είσοδό τους σε αυτήν, ο περιορισμός του ανταγωνισμού ενδέχεται να μην απορρέει αποκλειστικώς από τον τρόπο με τον οποίο τα μέρη αντιλαμβάνονται την ισχύ των διπλωμάτων ευρεσιτεχνίας, αλλά να οφείλεται στην «αντίστροφη πληρωμή», η οποία ομοιάζει με εξαγορά του ανταγωνισμού. Εν προκειμένω, μπορούσε να γίνει δεκτό ότι οι επίδικες συμφωνίες είχαν ως

39| Υπόθεση C-591/16 P, **Lundbeck κατά Επιτροπής**.

40| Βλ., για την ίδια απόφαση, τον τίτλο «1. Έννοια του δυνητικού ανταγωνισμού» ανωτέρω.

αντικείμενο τον περιορισμό του ανταγωνισμού, κατά την έννοια του άρθρου 101, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ, λαμβανομένου υπόψη του δυσανάλογου ύψους των «αντίστροφων πληρωμών», σε συνδυασμό με πολλούς άλλους παράγοντες, όπως το γεγονός ότι τα καταβληθέντα ποσά αντιστοιχούσαν, κατά τα φαινόμενα, τουλάχιστον στα κέρδη τα οποία προσδοκούσαν οι επιχειρήσεις γενοσήμων σε περίπτωση εισόδου στην αγορά, ή όπως η απουσία ρητρών που να διασφαλίζουν ότι οι επιχειρήσεις γενοσήμων θα μπορούσαν, όταν θα έληγε η ισχύς των επίδικων συμφωνιών, να θέσουν τα προϊόντα τους σε κυκλοφορία στην αγορά χωρίς να φοβούνται αγωγές εκ μέρους της Lundbeck.

Το Γενικό Δικαστήριο σημείωσε εν συνεχεία ότι, ασφαλώς, η ασυμμετρία των κινδύνων που διέτρεχαν, από τη μία πλευρά, οι επιχειρήσεις γενοσήμων και, από την άλλη πλευρά, η Lundbeck, της οποίας ο κύκλος εργασιών προερχόταν κατά κύριο λόγο από το πατενταρισμένο φάρμακο, εξηγούσε εν μέρει για ποιους λόγους αυτή κατέφυγε στη λύση της καταβολής σημαντικών «αντίστροφων πληρωμών» προς αποφυγήν έστω και του παραμικρού κινδύνου να εισέλθουν τα γενόσημα στην αγορά. Τούτο όμως επ' ουδενί δικαιολογούσε τον αποκλεισμό της εφαρμογής του άρθρου 101 ΣΛΕΕ. Με άλλα λόγια, παρότι ήταν πιθανόν η Lundbeck να υποστεί ανεπανόρθωτη ζημία σε περίπτωση παράνομης εισόδου των επιχειρήσεων γενοσήμων στην αγορά λόγω των μη αναστρέψιμων μειώσεων των οποίων θα προκαλούσε στις τιμές μια τέτοια είσοδος, η μείωση των ρυθμιζόμενων τιμών μετά τη λήξη της ισχύος διπλώματος ευρεσιτεχνίας για δραστική φαρμακευτική ουσία είναι ένα γνωστό στη Lundbeck χαρακτηριστικό στοιχείο των φαρμακευτικών αγορών και συνιστά, επομένως, συνήθη εμπορικό κίνδυνο, που δεν είναι δυνατό να δικαιολογήσει τη σύναψη συμφωνιών αντίθετων προς τον ανταγωνισμό. Αν ευδοκίμούσε λοιπόν το επιχείρημα της ασυμμετρίας των κινδύνων, θα γινόταν εν τέλει δεκτό ότι η Lundbeck επιτρεπόταν, μέσω συμφωνιών όπως οι επίδικες με τις επιχειρήσεις γενοσήμων, να προφυλαχθεί από μια μη αναστρέψιμη μείωση των τιμών, την οποία δεν θα μπορούσε να αποτρέψει ακόμη και αν είχε δικαιωθεί ενώπιον των εθνικών δικαστηρίων, στο πλαίσιο αγωγών για παραποίηση/απομίμηση. Το αποτέλεσμα όμως αυτό θα αντέβαινε προδήλως στους σκοπούς των σχετικών με τον ανταγωνισμό διατάξεων της Συνθήκης, οι οποίες αποβλέπουν, μεταξύ άλλων, στην προστασία των καταναλωτών έναντι αδικαιολόγητων αυξήσεων των τιμών συνεπεία συμπαιγνίας μεταξύ ανταγωνιστών. Ως εκ τούτου, ουδείς λόγος συνέτρεχε να γίνει δεκτό ότι τέτοια συμπαιγνία ήταν θεμιτή στην περίπτωση αυτή, με το πρόσχημα ότι αμφισβητούνταν κατοχυρωμένα διπλώματα ευρεσιτεχνίας για μέθοδο, τη στιγμή που η προάσπιση των διπλωμάτων ευρεσιτεχνίας ενώπιον των εθνικών δικαστηρίων δεν θα ήταν δυνατόν, ακόμα και υπό το ευνοϊκότερο για τη Lundbeck σενάριο, να έχει τα ίδια αρνητικά αποτελέσματα για τον ανταγωνισμό, και, ιδίως, για τους καταναλωτές. Εν πάση περιπτώσει, όπως παρατήρησε το Γενικό Δικαστήριο, ακόμη και αν οι περιορισμοί που προβλέπονταν από τις επίδικες συμφωνίες ενέπιπταν ενδεχομένως στο πεδίο εφαρμογής των διπλωμάτων ευρεσιτεχνίας της Lundbeck, υπό την έννοια ότι θα μπορούσαν να έχουν επιτευχθεί και στο πλαίσιο αγωγών, τούτο ήταν απλώς ένα ενδεχόμενο κατά τον χρόνο συνάψεως των συμφωνιών. Όμως, στην υπόθεση αυτή συνέτρεχε περίπτωση εξ αντικειμένου περιορισμού του ανταγωνισμού, επειδή η αβεβαιότητα σε σχέση με το αν τα προϊόντα των επιχειρήσεων γενοσήμων προσέβαλλαν τα δικαιώματα της Lundbeck και με το αν τα διπλώματα ευρεσιτεχνίας της τελευταίας ήταν έγκυρα αντικαταστάθηκε με τη βεβαιότητα ότι οι επιχειρήσεις γενοσήμων δεν θα εισέρχονταν στην αγορά ενώσω ίσχυαν οι επίδικες συμφωνίες.

Τέλος, το Γενικό Δικαστήριο διαπίστωσε ότι οι επιχειρήσεις γενοσήμων είχαν καταβάλει αξιοσημείωτες προσπάθειες για να προετοιμάσουν την είσοδό τους στην αγορά και ότι δεν είχαν την πρόθεση να εγκαταλείψουν τις προσπάθειες αυτές εξαιτίας των διπλωμάτων ευρεσιτεχνίας της Lundbeck. Επικρατούσε, ομολογουμένως, κάποια αβεβαιότητα ως προς το αν αρμόδιο δικαστήριο θα έκρινε ενδεχομένως ότι τα προϊόντα τους προσέβαλλαν τα δικαιώματα της Lundbeck. Εντούτοις, η προσβαλλόμενη απόφαση καταδείκνυε ότι οι επιχειρήσεις γενοσήμων είχαν πραγματικές πιθανότητες να δικαιωθούν σε περίπτωση ένδικης διαφοράς. Κατά συνέπεια, συνάπτοντας τις επίδικες συμφωνίες, τα μέρη αντικατέστησαν αυτή την αβεβαιότητα με τη βεβαιότητα ότι οι επιχειρήσεις γενοσήμων δεν θα εισέρχονταν στην αγορά, έναντι της

καταβολής σημαντικών «αντίστροφων πληρωμών», με συνέπεια να εξαλειφθεί κάθε ανταγωνισμός, ακόμη και δυνητικός, στην αγορά κατά τη διάρκεια της ισχύος των συμφωνιών.

3. ΥΠΟΛΟΓΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΠΡΟΣΤΙΜΟΥ

Στις προαναφερθείσες αποφάσεις της 28ης Ιουνίου 2016 *Portugal Telecom κατά Επιτροπής* (T-208/13, [EU:T:2016:368](#)) και *Telefónica κατά Επιτροπής* (T-216/13, εκκρεμεί η εκδίκαση αναιρέσεως ⁴¹, [EU:T:2016:369](#)), το Γενικό Δικαστήριο ασχολήθηκε και με τον καθορισμό της αξίας των πωλήσεων που πρέπει να ληφθούν υπόψη για τον υπολογισμό του επιβλητέου προστίμου ⁴². Οι προσφεύγουσες διατείνονταν ότι έπρεπε να εξαιρεθούν από τον υπολογισμό οι πωλήσεις που πραγματοποιήθηκαν σε αγορές ή σε σχέση με υπηρεσίες οι οποίες, ως μη υποκείμενες σε δυνητικό ανταγωνισμό, δεν ενέπιπταν στο πεδίο εφαρμογής της ρήτηρας μη ανταγωνισμού.

Επί του σημείου αυτού, το Γενικό Δικαστήριο απέρριψε το επιχείρημα της Επιτροπής ότι, λόγω του πολύ ευρέος πεδίου εφαρμογής της ρήτηρας μη ανταγωνισμού, δεν χρειαζόταν, στο πλαίσιο του καθορισμού της αξίας των πωλήσεων που έπρεπε να λάβει υπόψη για τον υπολογισμό του προστίμου, να αναλύσει τον δυνητικό ανταγωνισμό μεταξύ των μερών για καθεμία από τις υπηρεσίες στις οποίες αναφέρθηκαν οι προσφεύγουσες. Ειδικότερα, η ρήτρα εφαρμοζόταν, σύμφωνα με τη διατύπωσή της, σε «κάθε έργο που αφορά των τομέα των τηλεπικοινωνιών [και] ενδέχεται να ανταγωνίζεται τον έτερο συμβαλλόμενο στην ιβηρική αγορά». Η δε Επιτροπή χρησιμοποίησε για τον υπολογισμό του προστίμου την αξία των πωλήσεων από δραστηριότητες οι οποίες, κατά την άποψή της, ενέπιπταν στο πεδίο εφαρμογής της ρήτηρας και απέκλεισε όσες πωλήσεις αφορούσαν δραστηριότητες που ήταν σε εξέλιξη, αφού αυτές, βάσει της διατυπώσεως της ίδιας της ρήτηρας, εξαιρούνταν από το πεδίο εφαρμογής της. Επομένως, οι πωλήσεις από δραστηριότητες οι οποίες δεν μπορούσαν να είναι ανταγωνιστικές ως προς το άλλο μέρος κατά τη διάρκεια εφαρμογής της ρήτηρας έπρεπε επίσης να αποκλειστούν από τον υπολογισμό του προστίμου, δεδομένου ότι εξαιρούνταν και από το πεδίο εφαρμογής της ρήτηρας βάσει της διατυπώσεώς της. Άρα, ακόμη και αν η Επιτροπή δεν ήταν υποχρεωμένη, προτού καταλήξει στο συμπέρασμα ότι υπήρχε παράβαση, να εκτιμήσει τον δυνητικό ανταγωνισμό για καθεμία από τις υπηρεσίες στις οποίες αναφέρθηκαν οι προσφεύγουσες, όφειλε πάντως να εξετάσει αν αυτές βασίμως υποστήριξαν ότι η αξία των πωλήσεων από τις οικείες υπηρεσίες έπρεπε να εξαιρεθεί από τον υπολογισμό του προστίμου λόγω της ελλείψεως δυνητικού ανταγωνισμού μεταξύ τους σε σχέση με τις εν λόγω υπηρεσίες.

Το Γενικό Δικαστήριο υπενθύμισε συναφώς ότι η Επιτροπή υποχρεούται να αξιολογεί τις συνέπειες που πρέπει να έχουν οι κυρώσεις στην ενδιαφερόμενη επιχείρηση, λαμβάνοντας ιδίως υπόψη τον κύκλο εργασιών της, ο οποίος αντικατοπτρίζει την πραγματική οικονομική της κατάσταση κατά την περίοδο όπου διαπράχθηκε η παράβαση. Για τον υπολογισμό του προστίμου, μπορεί να ληφθεί υπόψη τόσο ο συνολικός κύκλος εργασιών της επιχειρήσεως όσο και το ποσοστό του κύκλου εργασιών το οποίο προέρχεται από τα προϊόντα που συνιστούν το αντικείμενο της παραβάσεως, οπότε είναι ενδεικτικό της εκτάσεώς της. Όπως παρατήρησε δε το Γενικό Δικαστήριο, σκοπός του σημείου 13 των κατευθυντήριων γραμμών του 2006 για τον υπολογισμό των προστίμων είναι να διασφαλιστεί ότι θα λαμβάνεται ως βάση αναφοράς για τον υπολογισμό του προστίμου που επιβάλλεται σε κάθε επιχείρηση ένα ποσό το οποίο να αντανakλά τόσο την οικονομική σημασία της παραβάσεως όσο και το σχετικό βάρος της συγκεκριμένης επιχειρήσεως εντός της όλης παραβάσεως. Κατά συνέπεια, η έννοια της αξίας των πωλήσεων, όπως χρησιμοποιείται στο σημείο 13 των κατευθυντήριων γραμμών, περιλαμβάνει τις πωλήσεις που πραγματοποιούνται στην αγορά την οποία

41 | Υπόθεση C-487/16 P, *Telefónica κατά Επιτροπής*.

42 | Βλ., για τις ίδιες αποφάσεις, τους τίτλους «Γενικά ζητήματα — 5. Πλήρης δικαιοδοσία» και «Νομολογιακές εξελίξεις στον τομέα του άρθρου 101 ΣΛΕΕ — 2. Εξ αντικείμενου περιορισμός – α) Ρήτρα μη ανταγωνισμού» ανωτέρω.

αφορά η παράβαση εντός του Ευρωπαϊκού Οικονομικού Χώρου (ΕΟΧ), χωρίς να χρειάζεται να προσδιοριστεί αν οι πωλήσεις αυτές επηρεάστηκαν όντως από την παράβαση. Ωστόσο, το περιεχόμενο της ως άνω έννοιας δεν επιτρέπεται να διευρύνεται μέχρι του σημείου να καλύπτει πωλήσεις της ενδιαφερόμενης επιχείρησης οι οποίες δεν εμπίπτουν, άμεσα ή έμμεσα, στο πεδίο της οικείας συμπράξεως.

Κατά το Γενικό Δικαστήριο, όταν πρόκειται για περιορισμό εξ αντικειμένου, δεν πρέπει να απαιτείται από την Επιτροπή να εξετάζει αυτεπαγγέλτως τον δυνητικό ανταγωνισμό για όλες τις αγορές και τις υπηρεσίες που εμπίπτουν στο πεδίο της παραβάσεως. Κατ' αυτόν τον τρόπο, δεν επιβάλλεται στην Επιτροπή, στο πλαίσιο του υπολογισμού του προστίμου, μια υποχρέωση την οποία δεν υπέχει όταν εφαρμόζει το άρθρο 101 ΣΛΕΕ σε παράβαση με αντικείμενο αντίθετο προς τον ανταγωνισμό, αλλά καθίσταται απλώς σαφές ότι η αξία των πωλήσεων πρέπει να συνδέεται άμεσα ή έμμεσα με την παράβαση κατά την έννοια του σημείου 13 των κατευθυντήριων γραμμών και δεν επιτρέπεται να περιλαμβάνει πωλήσεις που δεν εμπίπτουν, άμεσα ή έμμεσα, στο πεδίο της παραβάσεως. Εν προκειμένω, λαμβανομένων υπόψη, αφενός, της διατυπώσεως της ρήτρας μη ανταγωνισμού και, αφετέρου, των πραγματικών στοιχείων που προσκόμισαν οι προσφεύγουσες για να αποδείξουν ότι η αξία των πωλήσεων από ορισμένες υπηρεσίες για τις οποίες έγινε λόγος έπρεπε να αποκλειστούν από τον υπολογισμό του προστίμου λόγω της απουσίας κάθε ανταγωνισμού μεταξύ των μερών, η Επιτροπή όφειλε να έχει εξετάσει τα στοιχεία αυτά. Τουτέστιν, η Επιτροπή έπρεπε να έχει διαπιστώσει σε σχέση με ποιες υπηρεσίες οι προσφεύγουσες δεν τελούσαν υπό δυνητικό ανταγωνισμό στην ιβηρική αγορά. Μόνον κατόπιν μιας τέτοιας πραγματικής και νομικής αναλύσεως θα ήταν δυνατό να συναχθεί συμπέρασμα ως προς το ποιες πωλήσεις συνδέονταν, άμεσα ή έμμεσα, με την παράβαση, ώστε η αξία τους να χρησιμοποιηθεί ως αρχικό ποσό για τον υπολογισμό του βασικού ποσού του προστίμου.

Με τις αποφάσεις της 19ης Ιανουαρίου 2016 **Toshiba κατά Επιτροπής** (T-404/12, εκκρεμεί η εκδίκαση αναιρέσεως ⁴³, [EU:T:2016:18](#)) ⁴⁴ και **Mitsubishi Electric κατά Επιτροπής** (T-409/12, [EU:T:2016:17](#)), το Γενικό Δικαστήριο διευκρίνισε, μεταξύ άλλων, ζητήματα που άπτονται του καθορισμού του βασικού ποσού του προστίμου σε περίπτωση συμμετοχής επιχειρήσεων σε σύμπραξη μέσω άλλης, κοινής τους επιχείρησης. Στη διάρκεια του έτους αναφοράς, οι προσφεύγουσες είχαν μετάσχει στην επίδικη σύμπραξη μέσω επιχείρησης η οποία ανήκε κατά το ήμισυ στη μία και κατά το ήμισυ στην άλλη. Για να θεραπεύσει την πλημμέλεια λόγω της οποίας ακυρώθηκε η αρχική της απόφαση σχετικά με τη σύμπραξη, η Επιτροπή επέλεξε να καθορίσει ένα αρχικό υποθετικό ποσό για την κοινή επιχείρηση, βάσει του κύκλου εργασιών της κατά το έτος αναφοράς, και εν συνεχεία να το επιμερίσει στις δύο μετόχους ανάλογα με τις πωλήσεις των επίμαχων προϊόντων τις οποίες είχε πραγματοποιήσει η καθεμία στη διάρκεια του τελευταίου πλήρους έτους πριν από την ίδρυση της κοινής επιχείρησης.

Το Γενικό Δικαστήριο έκρινε ότι ορθώς η Επιτροπή αποφάσισε να καθορίσει ένα υποθετικό αρχικό ποσό για την κοινή επιχείρηση και να το επιμερίσει μεταξύ των μετόχων της, δεδομένου ότι η κοινή επιχείρηση ήταν εντελώς χωριστή οντότητα από τις μετόχους της, έστω και αν την έλεγχαν από κοινού. Κατόπιν τούτου, το γεγονός ότι με την προσβαλλόμενη απόφαση επιβλήθηκαν πρόστιμα μόνον στις μετόχους, αφού η κοινή επιχείρηση είχε εν τω μεταξύ λυθεί, δεν σημαίνει ότι η Επιτροπή όφειλε να χωρίσει τεχνητώς τον κύκλο εργασιών της τελευταίας στα δύο. Το Γενικό Δικαστήριο δεν δέχθηκε ούτε το επιχείρημα ότι ο κύκλος εργασιών της έπρεπε να επιμεριστεί μεταξύ των μετόχων κατ' αναλογία προς τη συμμετοχή τους στο κεφάλαιο της κοινής επιχείρησης. Το Γενικό Δικαστήριο επιβεβαίωσε συναφώς την ορθότητα της επιλογής της Επιτροπής να επιμερίσει το αρχικό ποσό στις μετόχους με κριτήριο τις πωλήσεις τους κατά το έτος που προηγήθηκε της ιδρύσεως της κοινής επιχείρησης, εφόσον τα δεδομένα αυτά αποτύπωναν την πραγματική θέση καθεμίας από τις δύο μετόχους στην αγορά κατά τον χρόνο ιδρύσεως της κοινής

43| Υπόθεση C-180/16 P, **Toshiba κατά Επιτροπής**.

44| Βλ., για την ίδια απόφαση, τον τίτλο «Γενικά ζητήματα — 1. Δικαιώματα άμυνας» ανωτέρω.

επιχειρήσεως, ενώ το μερίδιο συμμετοχής τους στο κεφάλαιό της θα μπορούσε να εξηγείται ή να έχει επηρεαστεί από περιστάσεις άσχετες με την αγορά. Το Γενικό Δικαστήριο κατέληξε ότι, υπό τις περιστάσεις της συγκεκριμένης υποθέσεως, η προσέγγιση την οποία επέλεξε η Επιτροπή δεν στοιχειοθετούσε άνιση μεταχείριση σε σχέση με τους λοιπούς μετέχοντες στη σύμπραξη.

Απαντώντας επίσης στο επιχείρημα που προέβλεπαν οι προσφεύγουσες ότι η Επιτροπή παραβίασε την αρχή της αναλογικότητας υπολογίζοντας το πρόστιμο το οποίο τους επιβλήθηκε με τον ίδιο τρόπο όπως τα πρόστιμα των Ευρωπαίων παραγωγών, το Γενικό Δικαστήριο υπενθύμισε ότι, αν η παράβαση έχει διαπραχθεί από περισσότερες επιχειρήσεις, πρέπει να εκτιμάται το σχετικό βάρος της συμμετοχής της καθεμίας. Επομένως, αν μια επιχείρηση δεν είχε συμμετοχή σε όλες τις εκφάνσεις της συμπράξεως ή είχε ήσσονα ρόλο σε εκείνες στις οποίες μετείχε, τούτο πρέπει να λαμβάνεται υπόψη κατά την αξιολόγηση της σοβαρότητας της παραβάσεως και κατά τον υπολογισμό του προστίμου. Με βάση το σκεπτικό αυτό, το Γενικό Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι, εν προκειμένω, η αδράνεια των ιαπωνικών επιχειρήσεων, όπως οι προσφεύγουσες, ήταν εκ των ων ουκ άνευ προϋπόθεση για να μπορεί η ανάθεση έργων τα οποία αφορούσαν εξοπλισμούς μεταγωγής με μόνωση αερίου να γίνεται μεταξύ των Ευρωπαίων παραγωγών σύμφωνα με τους κανόνες που είχαν συμφωνηθεί. Οπότε, η τήρηση από τις ιαπωνικές επιχειρήσεις των δεσμεύσεων που είχαν αναλάβει ήταν απαραίτητη, ως συμβολή, για τη λειτουργία της συμπράξεως στο σύνολό της. Συνεπώς, κατά το Γενικό Δικαστήριο, η συμβολή τους στην παράβαση ήταν συγκρίσιμη με εκείνη των ευρωπαϊκών επιχειρήσεων.

IV. ΚΡΑΤΙΚΕΣ ΕΝΙΣΧΥΣΕΙΣ

ΠΑΡΑΔΕΚΤΟ

1. ΠΡΑΞΗ ΔΕΚΤΙΚΗ ΠΡΟΣΦΥΓΗΣ

Με τη διάταξη της 9ης Μαρτίου 2016 *Port autonome du Centre et de l'Ouest κ.λπ. κατά Επιτροπής* (Τ-438/15, [EU:T:2016:142](#)), το Γενικό Δικαστήριο υπενθύμισε υπό ποιες προϋποθέσεις επιστολή της Επιτροπής συνιστά πράξη δεκτική προσφυγής κατά την έννοια του άρθρου 263 ΣΛΕΕ, στο πλαίσιο διαδικασίας σχετικής με υφιστάμενες ενισχύσεις. Το επίδικο έγγραφο είχε αποσταλεί κατά το στάδιο της συνεργασίας του ενδιαφερόμενου κράτους μέλους με την Επιτροπή, όπως αυτό προβλέπεται στο άρθρο 17, παράγραφος 1, του κανονισμού (ΕΚ) 659/1999⁴⁵. Κατά τις προσφεύγουσες, η επιστολή περιείχε απόφαση, καθόσον διαπιστωνόταν ότι ήταν ασύμβατη προς την εσωτερική αγορά μια υφιστάμενη ενίσχυση, η οποία συνίστατο στην απαλλαγή των βελγικών λιμένων από τον φόρο εταιριών.

Το Γενικό Δικαστήριο επισήμανε ότι, εφόσον η πρόταση για τη λήψη κατάλληλων μέτρων δεν είναι πράξη δεκτική προσφυγής, κατά μείζονα λόγο δεν αποτελούν πράξεις που παράγουν υποχρεωτικά έννομα αποτελέσματα ούτε οι προπαρασκευαστικές πράξεις οι οποίες προηγούνται της προτάσεως αυτής, όπως το επίδικο έγγραφο. Κατά πάγια δε νομολογία, όταν πρόκειται για πράξεις ή αποφάσεις που τυγχάνουν επεξεργασίας σε περισσότερα στάδια, ιδίως κατόπιν εσωτερικής διαδικασίας, υπόκεινται σε προσφυγή μόνον τα μέτρα τα οποία καθορίζουν οριστικώς τη θέση του θεσμικού οργάνου κατά το πέρας της διαδικασίας αυτής, και όχι τα ενδιάμεσα μέτρα τα οποία έχουν ως σκοπό να προετοιμάσουν την τελική απόφαση. Είναι πρόδηλο ότι κάτι τέτοιο δεν ίσχυε στην περίπτωση του επίδικου εγγράφου, δεδομένου ότι

45| Κανονισμός (ΕΚ) 659/1999 του Συμβουλίου, της 22ας Μαρτίου 1999, για τη θέσπιση λεπτομερών κανόνων εφαρμογής του άρθρου [108 ΣΛΕΕ] (ΕΕ 1999, L 83, σ. 1).

από το περιεχόμενο της επιστολής προέκυπτε σαφώς ότι ήταν μια «προκαταρκτική γνώμη» της Επιτροπής και ότι, σε συνέχεια αυτής, το θεσμικό όργανο θα έπρεπε ενδεχομένως να προχωρήσει στο επόμενο στάδιο της διαδικασίας, δηλαδή να υποβάλει επίσημες προτάσεις σχετικά με τα κατάλληλα μέτρα τα οποία όφειλε να λάβει το κράτος μέλος. Το Γενικό Δικαστήριο συνήγαγε εκ των ανωτέρω ότι το επίδικο έγγραφο δεν συνιστούσε πράξη που παράγει οριστικά έννομα αποτελέσματα και, ως τέτοια, υπόκειται σε προσφυγή ακυρώσεως, βάσει του άρθρου 263 ΣΛΕΕ.

2. ΠΡΟΣΩΠΑ ΤΑ ΟΠΟΙΑ Η ΠΡΑΞΗ ΑΦΟΡΑ ΑΤΟΜΙΚΑ

Με τις αποφάσεις της 4ης Φεβρουαρίου 2016 *Heitkamp BauHolding κατά Επιτροπής* (T-287/11, εκκρεμεί η εκδίκαση αναιρέσεως ⁴⁶, [EU:T:2016:60](#)) και *GFKL Financial Services κατά Επιτροπής* (T-620/11, εκκρεμεί η εκδίκαση αναιρέσεως ⁴⁷, [EU:T:2016:59](#)), το Γενικό Δικαστήριο έδωσε, μεταξύ άλλων, διευκρινίσεις σχετικά με την προϋπόθεση του άρθρου 263, τέταρτο εδάφιο, ΣΛΕΕ ⁴⁸, το οποίο ορίζει ότι η προσβαλλόμενη πράξη πρέπει να αφορά τον προσφεύγοντα ατομικά. Στο επίκεντρο των υποθέσεων αυτών βρισκόταν η απόφαση της Επιτροπής να κηρύξει ασύμβατη προς την εσωτερική αγορά την κρατική ενίσχυση που χορήγησε η Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας υπό τη μορφή ρήτρας εξυγιάνσεως, η οποία προβλεπόταν στον νόμο για τον φόρο εταιριών. Η ρήτρα αυτή επέτρεπε στις προβληματικές επιχειρήσεις των οποίων η μετοχική σύνθεση είχε υποστεί σημαντική μεταβολή να μεταφέρουν τις ζημίες τους στις επόμενες φορολογικές χρήσεις.

Το Γενικό Δικαστήριο έκρινε, ειδικότερα, ότι επιχείρηση δεν μπορεί κατ' αρχήν να ασκήσει παραδεκτώς προσφυγή ακυρώσεως κατά αποφάσεως με την οποία η Επιτροπή απαγορεύει τομεακό καθεστώς ενισχύσεων αν η απόφαση την αφορά απλώς και μόνον επειδή δραστηριοποιείται στον οικείο τομέα και θα μπορούσε, ως δυνητικός αποδέκτης, να ωφελείται από το καθεστώς αυτό. Αντιθέτως, αν η απόφαση της Επιτροπής θίγει μια ομάδα προσώπων τα οποία έχουν εξατομικευθεί ή ήταν δυνατό να εξατομικευθούν κατά τον χρόνο εκδόσεώς της βάσει κριτηρίων που σχετίζονται ειδικώς με τα μέλη της ομάδας, τότε η πράξη της Επιτροπής μπορεί να αφορά ατομικά τα συγκεκριμένα πρόσωπα, καθόσον αποτελούν μέρος ενός στενού επιχειρηματικού κύκλου. Κατά συνέπεια, όσες επιχειρήσεις διαθέτουν, όπως οι προσφεύγουσες, κεκτημένο δικαίωμα προς εξοικονόμηση φόρων κατ' εφαρμογήν εθνικής ρυθμίσεως που έχει χαρακτηριστεί ως κρατική ενίσχυση με την απόφαση της Επιτροπής περί απαγορεύσεως του τομεακού καθεστώτος ενισχύσεων, είναι δυνατό να θεωρηθούν ότι ανήκουν σε κλειστό κύκλο επιχειρηματιών οι οποίοι είχαν εξατομικευθεί ή μπορούσαν εύκολα να εξατομικευθούν, κατά την έννοια της νομολογίας *Plaumann κατά Επιτροπής* ⁴⁹, όταν εκδόθηκε η απόφαση της Επιτροπής. Το ως άνω συμπέρασμα δεν αναιρείται από το γεγονός ότι, κατόπιν της αποφάσεως της Επιτροπής να κινήσει την επίσημη διαδικασία έρευνας, και εν συνεχεία να απαγορεύσει το τομεακό καθεστώς ενισχύσεων, οι εθνικές αρχές έλαβαν μέτρα ώστε η επίμαχη ρύθμιση του κράτους μέλους να μείνει ανεφάρμοστη.

ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ

Η απόφαση της 1ης Μαρτίου 2016 *Secor κατά Επιτροπής* (T-79/14, [EU:T:2016:118](#)) εκδόθηκε επί προσφυγής ακυρώσεως κατά της αποφάσεως με την οποία η Επιτροπή διαπίστωσε ότι ήταν ασύμβατη προς την

46| Υποθέσεις C-203/16 P, *Andres (faillite Heitkamp BauHolding) κατά Επιτροπής* και C-208/16 P, *Γερμανία κατά Επιτροπής*.

47| Υποθέσεις C-209/16 P, *Γερμανία κατά Επιτροπής*, και C-219/16 P, *GFKL Financial Services κατά Επιτροπής*.

48| Βλ. για τις ίδιες αποφάσεις, τον τίτλο «Επιλεκτικότητα — Φορολογικές ενισχύσεις» κατωτέρω.

49| Απόφαση της 15ης Ιουλίου 1963 (25/62, [EU:C:1963:17](#)).

εσωτερική αγορά η ενίσχυση που είχε χορηγήσει η Ιταλική Δημοκρατία υπό τη μορφή εγγυήσεως του Δημοσίου υπέρ της ACC Compressors SpA ⁵⁰. Η Επιτροπή είχε ήδη αποφασίσει, κατά το πέρας διαδικασίας ελέγχου πράξεως συγκεντρώσεως, να μην προβάλει αντιρρήσεις όσον αφορά την εξαγορά, από μια θυγατρική της προσφεύγουσας, στοιχείων του ενεργητικού της ACC Austria GmbH, μιας εκ των θυγατρικών της ACC Compressors. Ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου, η προσφεύγουσα υποστήριξε ότι δεν της δόθηκε η ευκαιρία να διατυπώσει τις παρατηρήσεις της στο πλαίσιο της διαδικασίας περί κρατικών ενισχύσεων, η οποία κινήθηκε υπέρ της ACC Compressors, ενώ αντιθέτως η τελευταία είχε τη δυνατότητα, στο πλαίσιο της διαδικασίας ελέγχου της πράξεως συγκεντρώσεως, να αντιταχθεί στην εξαγορά των στοιχείων του ενεργητικού της ACC Austria από την προσφεύγουσα. Κατά την άποψή της, στοιχειοθετείται, εξ αυτού του λόγου, παραβίαση της αρχής της ίσης μεταχειρίσεως.

Το Γενικό Δικαστήριο παρατήρησε ευθύς εξαρχής ότι τόσο στη διαδικασία περί κρατικών ενισχύσεων όσο και στη διαδικασία περί συγκεντρώσεων, οι ανταγωνιστές των οικείων επιχειρήσεων δεν μετέχουν αυτοδικαίως στη διαδικασία, ιδίως δε στο πρώτο στάδιό της, κατά το οποίο η Επιτροπή προβαίνει σε προκαταρκτική εκτίμηση είτε της οικείας ενισχύσεως είτε της κοινοποιηθείσας συγκεντρώσεως. Εντούτοις, η ACC Compressors δεν μετείχε στη διαδικασία περί συγκεντρώσεων μόνον ως ανταγωνίστρια της Secop Austria, αλλά και ως «άλλο ενδιαφερόμενο μέρος», κατά την έννοια του άρθρου 11, στοιχείο β', του κανονισμού (ΕΚ) 802/2004 ⁵¹. Τούτο διότι, αφού έπρεπε να πωληθεί το σύνολο των στοιχείων του ενεργητικού της ACC Austria, η ACC Compressors ήταν απαραίτητο, ως μητρική της εταιρία, να εξομοιωθεί με πωλητή των στοιχείων αυτών του ενεργητικού, και άρα να της αναγνωριστεί η ιδιότητα του «μέρους» στη σχεδιαζόμενη συγκέντρωση. Αντιθέτως όμως προς ό,τι ισχύει για τους ανταγωνιστές των επιχειρήσεων που είναι «μέρη» στη σχεδιαζόμενη συγκέντρωση, οι ενδιαφερόμενοι έχουν δικαίωμα να παρουσιάσουν την άποψή τους σε όλα τα στάδια της διαδικασίας, περιλαμβανομένου και του προκαταρκτικού. Το Γενικό Δικαστήριο αποφάνθηκε, συνεπώς, ότι η κατάσταση της προσφεύγουσας, στο πλαίσιο της διαδικασίας περί κρατικών ενισχύσεων η οποία κατέληξε στην έκδοση της προσβαλλόμενης αποφάσεως, διέφερε από την κατάσταση της ACC Compressors στο πλαίσιο της διαδικασίας περί συγκεντρώσεων, εφόσον η ACC Compressors είχε δικαίωμα ακρόασεως πριν από την έκδοση της τελευταίας αυτής αποφάσεως. Επομένως, το γεγονός ότι η Επιτροπή δεν έδωσε, πριν από την έκδοση της προσβαλλόμενης αποφάσεως, στην προσφεύγουσα την ευκαιρία να προβάλει τις παρατηρήσεις της δεν ισοδυναμούσε με παραβίαση της αρχής της ίσης μεταχειρίσεως.

Εξάλλου, εξετάζοντας το ζήτημα κατά πόσον η Επιτροπή μπορεί να χρησιμοποιήσει για άλλους σκοπούς τις πληροφορίες τις οποίες έχει συλλέξει στο πλαίσιο διαδικασίας ελέγχου πράξεως συγκεντρώσεως, το Γενικό Δικαστήριο υπογράμμισε κατ' αρχάς ότι, βάσει του άρθρου 17, παράγραφος 1, του κανονισμού (ΕΚ) 139/2004 ⁵², οι πληροφορίες που συλλέγονται κατ' εφαρμογήν του εν λόγω κανονισμού επιτρέπεται να χρησιμοποιηθούν μόνον για τον επιδιωκόμενο με την αίτηση παροχής πληροφοριών σκοπό, τον έλεγχο ή την ακρόαση. Ωστόσο, οι πληροφορίες αυτές συνιστούν ενδείξεις οι οποίες μπορούν, κατά περίπτωση, να ληφθούν υπόψη για να δικαιολογήσουν την κίνηση διαδικασίας με άλλη νομική βάση. Εν προκειμένω, όπως σημείωσε το Γενικό Δικαστήριο, η προσφεύγουσα δεν προσήψε στην Επιτροπή ότι παρέλειψε να κινήσει διαδικασία περί κρατικών ενισχύσεων βάσει πληροφοριών που είχε συλλέξει στη διάρκεια διαδικασίας περί συγκεντρώσεων, αλλά ότι δεν έλαβε υπόψη τις πληροφορίες αυτές στο πλαίσιο της ήδη εν εξελίξει διαδικασίας περί κρατικών ενισχύσεων. Κατά συνέπεια, όπως διαπίστωσε το Γενικό Δικαστήριο, η Επιτροπή

50| Βλ., για την ίδια απόφαση, τον τίτλο «Κρατική ενίσχυση συμβατή με την εσωτερική αγορά» κατωτέρω.

51| Κανονισμός (ΕΚ) 802/2004 της Επιτροπής, της 21ης Απριλίου 2004, για την εφαρμογή του κανονισμού (ΕΚ) 139/2004 του Συμβουλίου για τον έλεγχο των συγκεντρώσεων μεταξύ επιχειρήσεων (ΕΕ 2004, L 133, σ. 1).

52| Κανονισμός (ΕΚ) 139/2004 του Συμβουλίου, της 20ής Ιανουαρίου 2004, για τον έλεγχο των συγκεντρώσεων μεταξύ επιχειρήσεων (ΕΕ 2004, L 24, σ. 1).

είχε τουλάχιστον το δικαίωμα, στο πλαίσιο της διαδικασίας περί κρατικών ενισχύσεων, να ζητήσει την προσκόμιση πληροφοριών ή εγγράφων των οποίων είχε λάβει γνώση στο πλαίσιο της διαδικασίας περί συγκεντρώσεων, αν επρόκειτο για πληροφορίες ή έγγραφα που είχαν σημασία για την εξέταση της επίμαχης ενισχύσεως. Το Γενικό Δικαστήριο τόνισε επίσης ότι η Επιτροπή οφείλει, κατ' αρχήν, να μεριμνά ώστε να αποφεύγονται τυχόν ασυνέπειες κατά την εφαρμογή των διαφόρων διατάξεων του δικαίου της Ένωσης. Έτσι, όταν εκδίδει απόφαση σχετικά με τη συμβατότητα ενισχύσεως με την εσωτερική αγορά, η Επιτροπή πρέπει να λαμβάνει υπόψη τις συνέπειες που ενδέχεται να έχει επί μιας άλλης διαδικασίας ή πράξη συγκεντρώσεως την οποία έχει αρχίσει να εξετάζει. Δεν αποκλείεται μάλιστα να πρέπει να απευθύνει στο ενδιαφερόμενο κράτος μέλος ερώτηση, προκειμένου να περιλάβει τις οικείες πληροφορίες στη διαδικασία περί κρατικών ενισχύσεων. Δεδομένου όμως ότι οι επίδικες πληροφορίες ήταν άνευ σημασίας για την εξέταση της συμβατότητας της επίμαχης ενισχύσεως με την εσωτερική αγορά, δεν υφίστατο τέτοια υποχρέωση στη συγκεκριμένη περίπτωση.

ΕΝΝΟΙΑ ΤΟΥ ΠΛΕΟΝΕΚΤΗΜΑΤΟΣ

1. ΒΑΡΟΣ ΑΠΟΔΕΙΞΕΩΣ

Με την απόφαση της 26ης Μαΐου 2016 *Γαλλία και IFP Énergies nouvelles κατά Επιτροπής* (T-479/11 και T-157/12, εκκρεμεί η εκδίκαση αναιρέσεως ⁵³, [EU:T:2016:320](#)), το Γενικό Δικαστήριο έλεγξε τη νομιμότητα της αποφάσεως με την οποία η Επιτροπή χαρακτήρισε ως κρατική ενίσχυση την έμμεση και απεριόριστη εγγύηση που χορήγησε η Γαλλική Δημοκρατία στον φορέα Institut français du pétrole (IFP) μέσω της μετατροπής του σε δημόσιο νομικό πρόσωπο βιομηχανικού και εμπορικού χαρακτήρα (EPIC). Το Γενικό Δικαστήριο κλήθηκε, μεταξύ άλλων, να αποφανθεί αν ήταν ορθό το συμπέρασμα της Επιτροπής ότι η εγγύηση αυτή συνεπαγόταν, για τον IFP Énergies nouvelles (IFPEN), επιλεκτικό πλεονέκτημα, το οποίο είναι ένα από τα συστατικά στοιχεία της έννοιας της κρατικής ενισχύσεως κατά το άρθρο 107, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ.

Το Γενικό Δικαστήριο ξεκίνησε την ανάλυσή του παρατηρώντας ότι η Επιτροπή επέλεξε τη μέθοδο να εξετάσει το πλεονέκτημα που προέκυψε στις σχέσεις μεταξύ του IFPEN και των πιστωτών του, για να κρίνει αν ο IFPEN αποκόμισε οικονομικό όφελος από το καθεστώς του ως EPIC. Κατά το Γενικό Δικαστήριο, η μέθοδος αυτή δεν είναι νομικώς εσφαλμένη. Τούτο διότι, αφενός, η εγγύηση, ως παρεπόμενη δέσμευση, δεν είναι δυνατό να εξεταστεί χωρίς να ληφθεί υπόψη η υποχρέωση με την οποία συναρτάται. Αφετέρου, η προσβαλλόμενη απόφαση αφορά μια ιδιόμορφη εγγύηση, υπό την έννοια ότι είναι σύμφυτη με το καθεστώς της επιχειρήσεως η οποία ωφελείται από αυτήν. Λόγω αυτής ακριβώς της ιδιομορφίας, η εγγύηση μπορεί να επηρεάσει την αντίληψη των πιστωτών για τη συγκεκριμένη επιχείρηση. Με άλλα λόγια, το πλεονέκτημα το οποίο απορρέει από εγγύηση του Δημοσίου σύμφυτη με το καθεστώς της επιχειρήσεως που ωφελείται από αυτήν, εκδηλώνεται στη σχέση της τελευταίας με τους πιστωτές της. Έγκειται, ειδικότερα, στην ευνοϊκότερη μεταχείριση την οποία της επιφυλάσσουν οι πιστωτές.

Εντούτοις, το Γενικό Δικαστήριο εντόπισε σοβαρές πλημμέλειες στον τρόπο με τον οποίο εφαρμόστηκε η ως άνω μέθοδος στην προκειμένη περίπτωση. Πράγματι, πρώτον, από κανένα στοιχείο της προσβαλλόμενης αποφάσεως δεν προέκυπτε ότι είναι συγκριτικά μειωμένες οι τιμές που συνομολογούνται από τους προμηθευτές με τους φορείς οι οποίοι απολαύουν εγγυήσεως του Δημοσίου, οπότε, στην πραγματικότητα, η Επιτροπή απλώς έλαβε ως δεδομένη μια τέτοια μείωση των τιμών. Επιπλέον, η Επιτροπή επιχείρησε να εκτιμήσει πόσο σημαντική ήταν αυτή η μείωση των τιμών εφαρμόζοντας έναν δείκτη βάσει του οποίου δεν

53| Υπόθεση C-438/16 P, *Επιτροπή κατά Γαλλίας*.

μπορούσε να μετρηθεί η ίδια η μείωση των τιμών, αλλά μόνον η αξία μιας, κατά την Επιτροπή, παρεμφερούς εγγυήσεως με εκείνη που χορηγήθηκε στον IFPEN. Δεύτερον, ως προς τις σχέσεις μεταξύ του IFPEN και των πελατών του, από την προσβαλλόμενη απόφαση συνάγεται ότι, κατά την Επιτροπή, το πλεονέκτημα το οποίο αποκόμισε ο IFPEN από τη σύμφυτη με το καθεστώς του ως EPIC εγγύηση του Δημοσίου συνίστατο στη μη πληρωμή ασφαλιστρού αντίστοιχου προς εγγύηση καλής εκτελέσεως. Δεν επικαλέστηκε όμως κανένα αποδεικτικό στοιχείο που να τεκμηριώνει τον βάσιμο, ή έστω εύλογο, χαρακτήρα των παραδοχών στις οποίες στηριζόταν η συλλογιστική της. Κατόπιν τούτου, το Γενικό Δικαστήριο κατέληξε στη διαπίστωση ότι η Επιτροπή δεν όρισε το πλεονέκτημα το οποίο αποκόμισε από την εγγύηση του Δημοσίου ο IFPEN στις σχέσεις του με τους πελάτες του. Η δε αιτιολογία της προσβαλλόμενης αποφάσεως ως προς το σημείο αυτό ήταν ασαφής, δεν είχε συνοχή και, κατ' επέκταση, δεν πληρούσε τις απαιτήσεις του άρθρου 296 ΣΛΕΕ.

Η ίδια υπόθεση αποτέλεσε την αφορμή για να αποσαφηνίσει το Γενικό Δικαστήριο την απόφαση **Γαλλία κατά Επιτροπής**⁵⁴, όπου το Δικαστήριο είχε κρίνει ότι υπάρχει απλώς τεκμήριο ότι η παροχή έμμεσης και απεριόριστης εγγυήσεως του Δημοσίου υπέρ επιχειρήσεως που δεν υπόκειται στις συνήθεις διαδικασίες εξυγιάνσεως και εκκαθαρίσεως έχει ως συνέπεια τη βελτίωση της οικονομικής της θέσεως μέσω της ελαφρύνσεώς της από οικονομικές υποχρεώσεις οι οποίες βαρύνουν, υπό κανονικές συνθήκες, τον προϋπολογισμό της. Κατά το Γενικό Δικαστήριο, η δυνατότητα εφαρμογής τεκμηρίου ως αποδεικτικού μέσου εξαρτάται από τον εύλογο χαρακτήρα των παραδοχών στις οποίες αυτό στηρίζεται. Εν προκειμένω, η Επιτροπή δεν μπορούσε να στηριχθεί σε αυτό το τεκμήριο για να αποδείξει την ύπαρξη πλεονεκτήματος στις σχέσεις μεταξύ, αφενός, ενός δημόσιου ερευνητικού φορέα στον οποίο είχε χορηγηθεί έμμεση και απεριόριστη εγγύηση του Δημοσίου και, αφετέρου, των προμηθευτών και των πελατών του, επειδή η εφαρμογή του εν λόγω τεκμηρίου περιορίζεται στις σχέσεις στις οποίες υφίσταται κάποιο στοιχείο χρηματοδοτήσεως, δανεισμού ή, γενικότερα, πιστώσεως εκ μέρους του δανειστή ενός τέτοιου δημόσιου φορέα.

2. ΚΡΙΤΗΡΙΟ ΤΟΥ ΙΔΙΩΤΗ ΠΙΣΤΩΤΗ

Η απόφαση της 16ης Μαρτίου 2016 **Frucona Košice κατά Επιτροπής** (T-103/14, εκκρεμεί η εκδίκαση αναιρέσεως⁵⁵, [EU:T:2016:152](#)) εκδόθηκε επί προσφυγής ακυρώσεως κατά της αποφάσεως με την οποία η Επιτροπή κήρυξε ασύμβατη προς την εσωτερική αγορά την κρατική ενίσχυση που είχε χορηγήσει το Σλοβακικό Δημόσιο στην προσφεύγουσα υπό τη μορφή μερικής διαγραφής φορολογικής οφειλής κατόπιν πτωχευτικού συμβιβασμού. Με την απόφαση αυτή, το Γενικό Δικαστήριο επανεξέτασε τόσο το κριτήριο του ιδιώτη πιστωτή σε σχέση με την έννοια της κρατικής ενισχύσεως όσο και το βάρος αποδείξεως στο πλαίσιο αυτό.

Το Γενικό Δικαστήριο επισήμανε κατ' αρχάς ότι η παροχή, από δημόσιο πιστωτή, διευκολύνσεων πληρωμής σε επιχείρηση για οφειλή της προς αυτόν συνιστά κρατική ενίσχυση κατά την έννοια του άρθρου 107, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ, εφόσον, λαμβανομένου υπόψη του μεγέθους του χορηγηθέντος κατ' αυτόν τον τρόπο οικονομικού πλεονεκτήματος, είναι πρόδηλο ότι η επιχείρηση που ωφελήθηκε δεν θα μπορούσε να έχει επιτύχει ανάλογες διευκολύνσεις από ιδιώτη πιστωτή ο οποίος βρίσκεται σε κατάσταση όσο το δυνατόν πλησιέστερη σε εκείνη του δημόσιου πιστωτή και επιδιώκει την είσπραξη των απαιτήσεων που έχει εις βάρος οφειλέτη αντιμέτωπο με οικονομικές δυσχέρειες. Η εκτίμηση του ζητήματος αυτού γίνεται, κατ' αρχήν, βάσει του κριτηρίου του ιδιώτη πιστωτή, το οποίο, όταν χωρεί εφαρμογή του, καταλέγεται μεταξύ των στοιχείων που η Επιτροπή υποχρεούται να λάβει υπόψη της προκειμένου να διαπιστώσει την ύπαρξη τέτοιας ενισχύσεως. Συγκεκριμένα, η Επιτροπή οφείλει να προβεί σε συνολική εκτίμηση

54| Απόφαση της 3ης Απριλίου 2014 (C-559/12 P, [EU:C:2014:217](#)).

55| Υπόθεση C-300/16 P, **Επιτροπή κατά Frucona Košice**.

και να λάβει υπόψη κάθε κρίσιμο για την περίπτωση στοιχείο, βάσει του οποίου μπορεί να κρίνει αν η ωφελούμενη επιχείρηση επ' ουδενί μπορούσε να επιτύχει ανάλογες διευκολύνσεις από ιδιώτη πιστωτή. Σε περίπτωση που ένας συνήθως συνετός και επιμελής ιδιώτης πιστωτής, ευρισκόμενος σε κατάσταση όσο το δυνατόν παραπλήσια με εκείνην της τοπικής φορολογικής αρχής, έχει την ευχέρεια να επιλέξει μεταξύ περισσότερων διαδικασιών για την είσπραξη των οφειλόμενων σε αυτόν ποσών, πρέπει να σταθμίσει τα υπέρ και τα κατά καθεμίας από τις οικείες διαδικασίες προκειμένου να καταλήξει στην πλέον συμφέρουσα λύση. Διάφορες παράμετροι, όπως το αν είναι ενυπόθηκος, προνομιούχος ή εγχειρόγραφος δανειστής, το είδος και η έκταση τυχόν ασφαλειών που έχουν συσταθεί υπέρ του, το πώς αξιολογεί τις πιθανότητες εξυγιάνσεως της επιχειρήσεως, το κέρδος που θα αποκόμιζε σε περίπτωση εκκαθάρισεως, αλλά και τον κίνδυνο να υποστεί ακόμη μεγαλύτερες ζημίες, συνεκτιμώνται για την απόφαση του ιδιώτη πιστωτή, η οποία ενδέχεται επίσης να επηρεαστεί, και μάλιστα σε βαθμό όχι αμελητέο, από τη διάρκεια των διαδικασιών, αφού μετατίθεται χρονικά η είσπραξη των οφειλόμενων ποσών και δεν αποκλείεται έτσι, αν οι διαδικασίες διαρκέσουν πολύ, να μειωθεί η αξία των απαιτήσεών του.

Στη συνέχεια, όσον αφορά το βάρος αποδείξεως, το Γενικό Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι, κατ' αναλογία προς τη νομολογία του Δικαστηρίου σχετικά με τη δυνατότητα εφαρμογής του κριτηρίου του ιδιώτη επενδυτή, πρέπει να γίνει δεκτό ότι, αν κράτος μέλος επικαλεστεί, στη διάρκεια της διοικητικής διαδικασίας, το κριτήριο του ιδιώτη πιστωτή, οφείλει, εν αμφιβολία, να αποδείξει σαφώς και βάσει αντικειμενικών και επαληθεύσιμων στοιχείων ότι το μέτρο το οποίο έλαβε συναρτάται με την ιδιότητά του ως ιδιώτη επιχειρηματία. Εντούτοις, από τη νομολογία αυτή δεν προκύπτει ότι, όταν το ενδιαφερόμενο κράτος μέλος δεν επικαλείται το κριτήριο του ιδιώτη πιστωτή και εκτιμά ότι το επίμαχο μέτρο συνιστά κρατική ενίσχυση, η Επιτροπή μπορεί, εξ αυτού και μόνον του λόγου, να μην εξετάσει καθόλου το κριτήριο ή να θεωρήσει ότι δεν τυγχάνει εφαρμογής. Τουναντίον, είναι δυνατό να γίνει επίκληση του κριτηρίου του ιδιώτη πιστωτή και από το πρόσωπο που ωφελήθηκε από την ενίσχυση, υπό την προϋπόθεση όμως ότι θα αποδείξει σαφώς και βάσει αντικειμενικών και επαληθεύσιμων στοιχείων ότι το μέτρο το οποίο ελήφθη συναρτάται με την ιδιότητα του ενδιαφερόμενου κράτους μέλους ως ιδιώτη επιχειρηματία.

Τέλος, το Γενικό Δικαστήριο υπενθύμισε ότι έχει ήδη κριθεί ότι η δυνατότητα εφαρμογής του κριτηρίου του ιδιώτη πιστωτή δεν εξαρτάται από τη μορφή υπό την οποία χορηγήθηκε το πλεονέκτημα, αλλά από τον χαρακτηρισμό του μέτρου, με αποφασιστικό στοιχείο συναφώς το αν το μέτρο είναι ορθολογικό από οικονομικής απόψεως. Το Γενικό Δικαστήριο πρόσθεσε ότι απλώς και μόνον το γεγονός ότι ιδιώτης πιστωτής δεν θα μπορούσε να κάνει χρήση της διαδικασίας αναγκαστικής εισπράξεως φορολογικών οφειλών, που προέβαλλε ως εναλλακτική εκείνης δυνάμει της οποίας ελήφθη το μέτρο, δεν αρκεί για να μη γίνει ανάλυση βάσει του κριτηρίου του ιδιώτη πιστωτή. Πράγματι, παρά το γεγονός αυτό, μπορούσε κάλλιστα να ελεγχθεί κατά πόσον ήταν ορθολογική από οικονομικής απόψεως η απόφαση της τοπικής φορολογικής αρχής να επιλέξει τη διαδικασία του πτωχευτικού συμβιβασμού.

Η απόφαση της 15ης Σεπτεμβρίου 2016 *FIH Holding και FIH Erhvervsbank κατά Επιτροπής* (T-386/14, εκκρεμεί η εκδίκαση αναιρέσεως ⁵⁶, [EU:T:2016:474](#)) εκδόθηκε επί προσφυγής ακυρώσεως κατά της αποφάσεως με την οποία η Επιτροπή κήρυξε ασύμβατη προς την εσωτερική αγορά την ενίσχυση που χορήγησε το Βασίλειο της Δανίας στην FIH Erhvervsbank A/S, υπό τη μορφή της μεταβιβάσεως των απομειωμένων στοιχείων του ενεργητικού της σε μια νέα θυγατρική και της μετέπειτα αγοράς τους από τον δανικό οργανισμό για τη διασφάλιση της χρηματοπιστωτικής σταθερότητας. Κατά την προσβαλλόμενη απόφαση, τα μέτρα που ελήφθησαν υπέρ της FIH Erhvervsbank αποτελούσαν κρατική ενίσχυση κατά την έννοια του άρθρου 107, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ, αφού η Επιτροπή θεώρησε ότι δεν πληρούσαν το κριτήριο του ιδιώτη επιχειρηματία σε συνθήκες οικονομίας της αγοράς. Οι προσφεύγουσες αμφισβήτησαν το ως άνω συμπέρασμα. Κατά την

56| Υπόθεση C-579/16 P, *Επιτροπή κατά FIH Holding και FIH Erhvervsbank*.

άποψή τους, καθώς η Επιτροπή κατέληξε ότι κανένας επιχειρηματίας σε συνθήκες οικονομίας της αγοράς δεν θα είχε επενδύσει υπό αντίστοιχους όρους.

Το Γενικό Δικαστήριο υπογράμμισε κατ' αρχάς ότι το αν ορισμένο κρατικό μέτρο συνιστά ενίσχυση κατά την έννοια του άρθρου 107 ΣΛΕΕ εξαρτάται από το κατά πόσον η ωφελούμενη επιχείρηση άντλησε οικονομικό πλεονέκτημα το οποίο δεν θα είχε αποκομίσει υπό τις κανονικές συνθήκες της αγοράς. Προκειμένου, συνεπώς, να κριθεί αν μια παρέμβαση δημόσιων αρχών στο κεφάλαιο επιχειρήσεως έχει τον χαρακτήρα κρατικής ενισχύσεως, πρέπει να εξεταστεί αν, υπό παρεμφερείς συνθήκες, ιδιώτης επενδυτής μεγέθους συγκρίσιμου με εκείνο των οργανισμών που διαχειρίζονται τον δημόσιο τομέα θα μπορούσε να έχει λάβει το ίδιο μέτρο. Ωστόσο, όπως διευκρίνισε το Γενικό Δικαστήριο, όταν πρόκειται για είσπραξη απαιτήσεων του Δημοσίου, το ζήτημα δεν είναι αν οι οικείοι δημόσιοι οργανισμοί συμπεριφέρθηκαν με τον ίδιο τρόπο όπως οι δημόσιοι επενδυτές των οποίων η παρέμβαση θα έπρεπε να συγκριθεί με τη συμπεριφορά ιδιώτη επενδυτή που ακολουθεί διαρθρωτική, γενική ή τομεακή πολιτική με γνώμονα την προοπτική μακροπρόθεσμης αποδοτικότητας των επενδυσόμενων κεφαλαίων. Στην πραγματικότητα, οι οργανισμοί αυτοί πρέπει να συγκρίνονται με ιδιώτη πιστωτή ο οποίος επιδιώκει να επιτύχει την είσπραξη των απαιτήσεων που έχει εις βάρος οφειλέτη που αντιμετωπίζει οικονομικές δυσχέρειες. Στο πλαίσιο αυτό, ενδέχεται να είναι λογικό για μια επιχείρηση με μερίδιο συμμετοχής στο κεφάλαιο εταιρίας προς την οποία έχει επίσης παράσχει εγγύηση, να υιοθετήσει μέτρα που συνεπάγονται κόστος, εφόσον τα μέτρα αυτά επιτρέπουν να μειωθεί σημαντικά ή και να εξαλειφθεί ο κίνδυνος απώλειας του κεφαλαίου και καταπτώσεως της εγγυήσεως. Ειδικότερα, μπορεί να είναι ορθολογική, από οικονομικής απόψεως, στρατηγική για ένα κράτος μέλος να δεχθεί μέτρα όπως η μεταβίβαση απομειωμένων περιουσιακών στοιχείων αν το κόστος τους είναι περιορισμένο, συνεπάγονται μειωμένους κινδύνους και, χωρίς αυτά, θα ήταν εξαιρετικά πιθανό να υποστεί ζημία μεγαλύτερη από το ανωτέρω κόστος. Κατόπιν τούτου, το Γενικό Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι η Επιτροπή υπέπεσε σε νομικό σφάλμα στον βαθμό που εξέτασε τα επίδικα μέτρα υπό το πρίσμα του κριτηρίου του ιδιώτη επενδυτή σε συνθήκες οικονομίας της αγοράς, και όχι του ιδιώτη πιστωτή υπό παρόμοιες συνθήκες, ανεξαρτήτως του αποτελέσματος στο οποίο θα οδηγούσε η σχετική ανάλυση.

ΕΝΝΟΙΑ ΤΩΝ ΚΡΑΤΙΚΩΝ ΠΟΡΩΝ

Η απόφαση της 10ης Μαΐου 2016 *Γερμανία κατά Επιτροπής* (T-47/15, εκκρεμεί η εκδίκαση αναιρέσεως ⁵⁷, [EU:T:2016:281](#)) εκδόθηκε επί προσφυγής ακυρώσεως κατά της αποφάσεως με την οποία η Επιτροπή κήρυξε εν μέρει ασύμβατες προς την εσωτερική αγορά τις κρατικές ενισχύσεις που είχαν χορηγηθεί με ορισμένες διατάξεις της γερμανικής νομοθεσίας για τις ανανεώσιμες πηγές ενέργειας. Ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου, η Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας υποστήριξε ότι η προσβαλλόμενη απόφαση αντέβαινε στο άρθρο 107, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ, στο μέτρο που ήταν εσφαλμένο το συμπέρασμα της Επιτροπής ότι η λειτουργία του μηχανισμού τον οποίο καθιέρωνε η επίμαχη εθνική ρύθμιση απαιτούσε κρατικούς πόρους. Με την απόφασή του, το Γενικό Δικαστήριο αποσαφήνισε το περιεχόμενο της παλαιότερης αποφάσεώς του *PreussenElektra* ⁵⁸.

Το Γενικό Δικαστήριο τόνισε ευθύς εξ αρχής ότι η επίμαχη ρύθμιση θεσπίζει ένα καθεστώς στηρίξεως των επιχειρήσεων που παράγουν ηλεκτρική ενέργεια από ανανεώσιμες πηγές (στο εξής: ηλεκτρική ενέργεια

57| Υπόθεση C-405/16 P, *Γερμανία κατά Επιτροπής*. Σημειωτέον ότι η εκδίκαση πολλών συναφών υποθέσεων έχει ανασταλεί εν αναμονή της αποφάσεως που θα εκδώσει το Δικαστήριο κατ' αναίρεση. Πρόκειται για τις υποθέσεις T-103/15, *Flabeg Deutschland κατά Επιτροπής*, T-108/15, *Bundesverband Glasindustrie κ.λπ. κατά Επιτροπής*, T-109/15, *Saint-Gobain Isover G+H κ.λπ. κατά Επιτροπής*, T-294/15, *ArcelorMittal Ruhrort κατά Επιτροπής*, T-319/15, *Deutsche Edelstahlwerke κατά Επιτροπής*, T-576/15, *VIK κατά Επιτροπής*, T-605/15, *Wirtschaftsvereinigung Stahl κ.λπ. κατά Επιτροπής*, T-737/15, *Hydro Aluminium Rolled Products κατά Επιτροπής*, T-738/15, *Aurubis κ.λπ. κατά Επιτροπής*, και T-743/15, *Vinnolit κατά Επιτροπής*.

58| Απόφαση της 13ης Μαρτίου 2001, C-379/98, [EU:C:2001:160](#).

EEG). Προς χρηματοδότηση αυτού του καθεστώτος στηρίζεως, προβλέπει ένα «ειδικό τέλος EEG» εις βάρος των προμηθευτών. Το τέλος αυτό οφείλεται στους διαχειριστές των δικτύων διαπεριφερειακής μεταφοράς υψηλής και πολύ υψηλής τάσεως (στο εξής: GRT), οι οποίοι είναι υποχρεωμένοι να διαθέτουν την ηλεκτρική ενέργεια EEG. Όπως διαπίστωσε το Γενικό Δικαστήριο, οι GRT οφείλουν να διαχειρίζονται το καθεστώς στηρίζεως της παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας από ανανεώσιμες πηγές και αποτελούν το νευραλγικό κέντρο για τη λειτουργία του όλου συστήματος που προβλέπεται από την επίμαχη ρύθμιση. Κατά το Γενικό Δικαστήριο, τα καθήκοντα της διαχείρισεως και της διοικήσεως του συστήματος εξομοιώνονται, από πλευράς των αποτελεσμάτων τους, με την παραχώρηση δημόσιας υπηρεσίας. Πράγματι, η ροή των κεφαλαίων που εμπλέκονται στη λειτουργία του συστήματος, δεδομένου ότι αυτά προέρχονται από την πρόσθετη επιβάρυνση η οποία μετακυλιέται στους τελικούς καταναλωτές και καταβάλλεται από τους προμηθευτές ηλεκτρικής ενέργειας στους GRT, δεν γίνεται απευθείας από τους τελικούς καταναλωτές προς τους παραγωγούς ηλεκτρικής ενέργειας EEG, δηλαδή μεταξύ αυτόνομων οικονομικών φορέων, αλλά απαιτείται η παρέμβαση μεσαζόντων. Ειδικότερα, καταχωρίζονται χωριστά στα λογιστικά βιβλία και προσορίζονται αποκλειστικώς για τη χρηματοδότηση των καθεστώτων στηρίζεως και αντισταθμίσεως, χωρίς να επιτρέπεται η χρήση τους για οποιονδήποτε άλλο σκοπό. Έπρεπε επομένως να γίνει δεκτό ότι τα κεφάλαια αυτά παραμένουν υπό την κυρίαρχη επιρροή της δημόσιας εξουσίας.

Εν συνεχεία, το Γενικό Δικαστήριο παρατήρησε ότι οι πόροι οι οποίοι προέρχονται από το ειδικό τέλος EEG εισπράττονται χάρη σε επιβαρύνσεις που επιβάλλονται, εν τέλει, σε ιδιώτες, ενώ δεν αμφισβητείται ότι οι προμηθευτές ηλεκτρικής ενέργειας μετακυλίζουν, στην πράξη, την οικονομική επιβάρυνση από το ειδικό τέλος EEG στους τελικούς καταναλωτές. Λόγω της εκτάσεως της επιβαρύνσεως αυτής, η οποία αντιπροσωπεύει το 20 % με 25 % του συνολικού ποσού του τιμολογίου ενός μέσου τελικού καταναλωτή, η μετακύλιση της στους τελικούς καταναλωτές πρέπει να θεωρηθεί συνέπεια την οποία προέβλεψε και ρύθμισε ο Γερμανός νομοθέτης. Πρόκειται για επιβάρυνση που επιβάλλεται μονομερώς από το κράτος, και δη από δημόσια αρχή, στο πλαίσιο μιας πολιτικής για τη στήριξη των παραγωγών ηλεκτρικής ενέργειας EEG, με σκοπό την εξυπηρέτηση δημόσιου συμφέροντος και βάσει αντικειμενικού κριτηρίου. Ως εκ τούτου, κατά το Γενικό Δικαστήριο, τα ποσά τα οποία προέρχονται από την είσπραξη του ειδικού τέλους EEG έπρεπε να χαρακτηριστούν ως κεφάλαια που ενέχουν κρατικούς πόρους ανάλογους με φόρο.

Το Γενικό Δικαστήριο διευκρίνισε ακόμη ότι, ναι μεν, ως φορείς, οι GRT εμφανίζονται, συνήθως, με τη μορφή ανώνυμων εταιριών του ιδιωτικού δικαίου, πλην όμως είναι επιφορτισμένοι, πέραν των καθηκόντων που είναι εγγενή στην κύρια δραστηριότητά τους, και με τη διαχείριση του συστήματος στηρίζεως της παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας, τελούν δε υπό έλεγχο όσον αφορά την εκτέλεση της συγκεκριμένης αποστολής. Με αυτά τα δεδομένα, καθίσταται σαφές ότι οι εν λόγω φορείς δεν δρουν όπως οι οικονομικές οντότητες που ενεργούν ελεύθερα στην αγορά με σκοπό την επίτευξη κέρδους, αφού η δράση τους ρυθμίζεται από τον νομοθέτη. Πέραν τούτου, οι GRT υπέχουν την υποχρέωση να διαχειρίζονται τα χρηματικά ποσά τα οποία προκύπτουν από την εφαρμογή της επίμαχης ρυθμίσεως, υπό έναν ειδικό κοινό λογαριασμό που ελέγχεται από κρατικά όργανα. Αυτό αποτελεί συμπληρωματική ένδειξη ότι δεν πρόκειται για κεφάλαια αντίστοιχα προς τους συνήθεις πόρους μιας εταιρίας του ιδιωτικού τομέα. Μάλιστα, ως προς τον πολυεπίπεδο έλεγχο των GRT από κρατικά όργανα, το Γενικό Δικαστήριο υπογράμμισε ότι η ύπαρξη τέτοιου αυστηρού ελέγχου, αφενός, εντάσσεται στη γενική λογική της όλης δομής που προβλέπει η επίμαχη ρύθμιση και, αφετέρου, ενισχύει το συμπέρασμα ότι οι GRT δεν ενεργούν ελεύθερα και για δικό τους λογαριασμό, αλλά, αντιθέτως, ως διαχειριστές ενισχύσεως χορηγούμενης μέσω κρατικών πόρων, όπως οι οντότητες οι οποίες εκτελούν παραχώρηση δημόσιας υπηρεσίας.

ΕΠΙΛΕΚΤΙΚΟΤΗΤΑ — ΦΟΡΟΛΟΓΙΚΕΣ ΕΝΙΣΧΥΣΕΙΣ

Οι προαναφερθείσες αποφάσεις της 4ης Φεβρουαρίου 2016 *GFKL Financial Services κατά Επιτροπής* (T-620/11, εκκρεμεί η εκδίκαση αναιρέσεως ⁵⁹, [ΕΥ:Τ:2016:59](#)) και *Heitkamp BauHolding κατά Επιτροπής* (T-287/11, εκκρεμεί η εκδίκαση αναιρέσεως ⁶⁰, [ΕΥ:Τ:2016:60](#)) έδωσαν επίσης στο Γενικό Δικαστήριο την ευκαιρία να υπενθυμίσει τα τρία στάδια της αναλύσεως του κριτηρίου της επιλεκτικότητας, η οποία πρέπει να γίνεται σε σχέση με τις φορολογικές ενισχύσεις ⁶¹.

Το Γενικό Δικαστήριο επανέλαβε ότι, για να χαρακτηριστεί εθνικό φορολογικό μέτρο ως «επιλεκτικό», πρέπει, σε πρώτο στάδιο, να οριστεί και να εξεταστεί προηγουμένως το κοινό ή «κανονικό» φορολογικό σύστημα που εφαρμόζεται στο ενδιαφερόμενο κράτος μέλος. Σε σύγκριση με αυτό ακριβώς το κοινό ή «κανονικό» φορολογικό σύστημα, πρέπει, σε δεύτερο στάδιο, να αξιολογηθεί και να διαπιστωθεί ο τυχόν επιλεκτικός χαρακτήρας του πλεονεκτήματος που παρέχεται με το επίμαχο φορολογικό μέτρο, το οποίο πρέπει να αποδειχθεί ότι παρεκκλίνει από το ως άνω κοινό σύστημα. Κατόπιν αυτών των δύο πρώτων σταδίων της αναλύσεως, είναι δυνατόν το μέτρο να χαρακτηριστεί ως *prima facie* επιλεκτικό. Το Γενικό Δικαστήριο εξήγησε εντούτοις ότι, σε τρίτο στάδιο, επιβάλλεται να ελεγχθεί μήπως ο επιλεκτικός χαρακτήρας του πλεονεκτήματος δικαιολογείται από τη φύση ή την όλη οικονομία του συστήματος στο οποίο εντάσσεται, όπερ πρέπει να αποδειχθεί από το ενδιαφερόμενο κράτος μέλος. Σε περίπτωση που τούτο όντως αποδειχθεί, δεν πληρούται η προϋπόθεση της επιλεκτικότητας.

Προτού διαπιστώσει ότι το μέτρο εφαρμόζεται επιλεκτικώς σε ορισμένες επιχειρήσεις ή ορισμένους κλάδους παραγωγής, η Επιτροπή οφείλει να αποδείξει ότι αυτό εισάγει διαφοροποίηση μεταξύ επιχειρηματιών ευρισκόμενων, υπό το πρίσμα του σκοπού τον οποίο επιδιώκει το οικείο φορολογικό σύστημα, σε παρεμφερή πραγματική και νομική κατάσταση, ενώ το κράτος μέλος που έχει εισαγάγει τέτοια διαφοροποίηση μεταξύ των επιχειρήσεων ως προς τις φορολογικές τους επιβαρύνσεις οφείλει να αποδείξει ότι η διαφοροποίηση δικαιολογείται όντως από τη φύση και την όλη οικονομία του ίδιου συστήματος.

Εν προκειμένω, όσον αφορά το πρώτο στάδιο της αναλύσεως, το Γενικό Δικαστήριο επισήμανε κατ' αρχάς ότι η Επιτροπή δεν υπέπεσε σε σφάλμα όταν, μολονότι διαπίστωσε την ύπαρξη ενός γενικότερου κανόνα, ήτοι της μεταφοράς των ζημιών, κατέληξε ότι το νομοθετικό πλαίσιο αναφοράς για την εκτίμηση του επιλεκτικού χαρακτήρα του επίμαχου μέτρου ήταν ο κανόνας ότι οι ζημίες καθίστανται άνευ αξίας. Ο τελευταίος κανόνας εφαρμόζοταν κατά σύστημα σε όλες τις περιπτώσεις μεταβολής της μετοχικής συνθέσεως σε ποσοστό ίσο ή μεγαλύτερο του 25 % του κεφαλαίου, χωρίς να γίνεται διάκριση ανάλογα με τη φύση ή τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα των επιχειρήσεων.

Όσον αφορά το δεύτερο στάδιο της αναλύσεως, το Γενικό Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι μέτρο φορολογικής ελαφρύνσεως το οποίο, ως εξαίρεση από κανόνα που περιορίζει τη δυνατότητα μεταφοράς των ζημιών σε περίπτωση αγοράς του 25 % ή μεγαλύτερου ποσοστού των εταιρικών μεριδίων, επιτρέπει, υπό ορισμένες προϋποθέσεις, μεταφορά των ζημιών σε επόμενα φορολογικά έτη εφόσον η αγορά μιας προβληματικής επιχειρήσεως έλαβε χώρα για λόγους εξυγίανσεως, είναι *prima facie* επιλεκτικό, διότι δεν αφορά όλες τις επιχειρήσεις των οποίων η μετοχική σύνθεση έχει μεταβληθεί σημαντικά, αλλά εφαρμόζεται σε μια σαφώς προσδιορισμένη κατηγορία επιχειρήσεων, δηλαδή σε όσες είναι, κατά το χρονικό σημείο της αγοράς, αφερέγγυες ή υπερχρεωμένες ή απειλούνται με αφερέγγυοτητα ή υπερχρέωση. Κατά το Γενικό Δικαστήριο,

59 | Υποθέσεις C-209/16 P, *Γερμανία κατά Επιτροπής* και C-219/16 P, *GFKL Financial Services κατά Επιτροπής*.

60 | Υποθέσεις C-203/16 P, *Andres (faillite Heitkamp BauHolding) κατά Επιτροπής*, και C-208/16 P, *Γερμανία κατά Επιτροπής*.

61 | Βλ., για τις ίδιες αποφάσεις, τον τίτλο «IV. Κρατικές ενισχύσεις — Παραδεκτό — 2. Πρόσωπα τα οποία η πράξη αφορά ατομικά» ανωτέρω.

το μέτρο αυτό έχει ως αποτέλεσμα να ευνοούνται οι προβληματικές επιχειρήσεις, δεδομένου ότι ορισμένες προϋποθέσεις για την εφαρμογή του δεν συνδέονται με τον σκοπό της προλήψεως των καταχρήσεων, καθώς και ότι δεν καλύπτει όλες τις επιχειρήσεις που βρίσκονται σε παρεμφερή πραγματική και νομική κατάσταση, από πλευράς του επιδιωκόμενου με το επίδικο φορολογικό καθεστώς σκοπού. Άρα, η Επιτροπή δεν υπέπεσε σε σφάλμα κρίνοντας ότι το επίμαχο μέτρο εισήγε διαφοροποιήσεις μεταξύ επιχειρηματιών που τελούσαν, από την άποψη του σκοπού τον οποίο επιδίωκε το εθνικό φορολογικό σύστημα, σε παρεμφερή πραγματική και νομική κατάσταση.

Όσον αφορά το τρίτο στάδιο της αναλύσεως, το Γενικό Δικαστήριο σημείωσε ότι εθνικό μέτρο μπορεί να δικαιολογείται από τη φύση ή από την όλη οικονομία του οικείου φορολογικού συστήματος μόνον αν, αφενός, είναι συνεπές όχι μόνον με τα εγγενή χαρακτηριστικά του φορολογικού αυτού συστήματος, αλλά και με τον τρόπο με τον οποίο εφαρμόζεται και, αφετέρου, συνάδει με την αρχή της αναλογικότητας και δεν υπερβαίνει τα όρια του αναγκαίου, υπό την έννοια ότι ο επιδιωκόμενος θεμιτός σκοπός δεν θα ήταν δυνατό να επιτευχθεί με μικρότερης εκτάσεως μέτρα. Στην προκειμένη περίπτωση, κατά την εκτίμηση του Γενικού Δικαστηρίου, το επίμαχο μέτρο δεν μπορούσε να δικαιολογηθεί από τη φύση ή από την όλη οικονομία του φορολογικού συστήματος, δεδομένου ότι ο πρωταρχικός σκοπός του, που ήταν να διευκολύνει την εξυγίανση των προβληματικών επιχειρήσεων, δεν καταλεγόταν ούτε στις θεμελιώδεις ούτε στις κατευθυντήριες αρχές του φορολογικού συστήματος και, επομένως, δεν ήταν εγγενής σε αυτό, αλλά εξωγενής, συμπεράσμα το οποίο ίσχυε χωρίς καν να χρειάζεται να ελεγχθεί κατά πόσον το μέτρο ήταν ανάλογο προς τον επιδιωκόμενο σκοπό.

ΚΡΑΤΙΚΗ ΕΝΙΣΧΥΣΗ ΣΥΜΒΑΤΗ ΜΕ ΤΗΝ ΕΣΩΤΕΡΙΚΗ ΑΓΟΡΑ

Με την προαναφερθείσα απόφαση της 1ης Μαρτίου 2016 *Secop κατά Επιτροπής* (Τ-79/14, [EU:T:2016:118](#)), το Γενικό Δικαστήριο αποσαφήνισε περαιτέρω και τις προϋποθέσεις υπό τις οποίες ενίσχυση με σκοπό τη διάσωση προβληματικής επιχειρήσεως μπορεί να θεωρηθεί συμβατή με την εσωτερική αγορά, ιδίως ως προς το ζήτημα αν η Επιτροπή οφείλει να λάβει υπόψη συναφώς το σωρευτικό αποτέλεσμα της ενισχύσεως αυτής, σε συνδυασμό με υποτιθέμενες προηγούμενες ενισχύσεις ⁶².

Το Γενικό Δικαστήριο υπενθύμισε ότι η παράγραφος 23 των κατευθυντήριων γραμμών του 2004 για τις κρατικές ενισχύσεις με σκοπό τη διάσωση και την αναδιάρθρωση προβληματικών επιχειρήσεων ⁶³ προέβλεπε ρητώς μόνο σε σχέση με τις παράνομες ενισχύσεις ότι έπρεπε να λαμβάνεται υπόψη το σωρευτικό αποτέλεσμα τυχόν προηγούμενων ενισχύσεων με τη νέα ενίσχυση διασώσεως ή αναδιρθρώσεως. Απαντώντας στο ερώτημα κατά πόσον η συνεκτίμησή τους ήταν επιβεβλημένη παρότι οι κατευθυντήριες γραμμές του 2004 δεν έκαναν λόγο για καμία τέτοια υποχρέωση, το Γενικό Δικαστήριο έκρινε ότι, επειδή ακριβώς οι ενισχύσεις διασώσεως έχουν ιδιαιτερότητες, δεν επιτρέπεται να ληφθεί υπόψη το σωρευτικό αποτέλεσμα προηγούμενων ενισχύσεων στις οποίες δεν αναφέρεται ρητώς η παράγραφος 23 των κατευθυντήριων γραμμών του 2004. Πράγματι, από τον ορισμό της έννοιας των ενισχύσεων διασώσεως στην παράγραφο 15 των κατευθυντήριων γραμμών του 2004 συνάγεται ότι, επειδή τα επιλέξιμα μέτρα απαριθμούνται εξαντλητικώς, έχουν προσωρινή ισχύ, μπορούν να ανακληθούν και πρέπει οπωσδήποτε να είναι αναγκαία για την προσωρινή επιβίωση της επιχειρήσεως, οι ενισχύσεις διασώσεως έχουν πολύ περιορισμένα αποτελέσματα στην εσωτερική αγορά. Τα περιορισμένα αποτελέσματα των ενισχύσεων διασώσεως, σε συνδυασμό με τον επείγοντα χαρακτήρα τους, εξηγούν γιατί η Επιτροπή τα εξετάζει, κατά κανόνα, κατ' εφαρμογήν μιας απλουστευμένης διαδικασίας, η οποία

62| Βλ., για την ίδια απόφαση, τον τίτλο «IV. Κρατικές ενισχύσεις — Διοικητική διαδικασία» ανωτέρω.

63| Κοινοτικές κατευθυντήριες γραμμές όσον αφορά τις κρατικές ενισχύσεις για τη διάσωση και την αναδιάρθρωση προβληματικών επιχειρήσεων (ΕΕ 2004, C 244, σ. 2).

περατώνεται μέσα σε έναν μήνα. Τυχόν συνεκτίμηση του σωρευτικού αποτελέσματος κάθε προηγούμενης ενισχύσεως που φέρεται να ήταν παράνομη θα καθιστούσε αδύνατη την τήρηση της ως άνω προθεσμίας και δεν θα συμβιβαζόταν, ως εκ τούτου, ούτε με τον επείγοντα χαρακτήρα της εξετάσεως των ενισχύσεων διασώσεως ούτε με τις περιορισμένες επιπτώσεις των τελευταίων στον ανταγωνισμό.

Επιπλέον, η συνεκτίμηση και άλλων προηγούμενων ενισχύσεων πέραν όσων μνημονεύονται στην παράγραφο 23 των κατευθυντήριων γραμμών του 2004 —για τις οποίες η Επιτροπή έχει ήδη εκδώσει αρνητική τελική απόφαση— θα παραβίαζε και τις απαιτήσεις που απορρέουν από την αρχή της ασφάλειας δικαίου. Ειδικότερα, η προσέγγιση αυτή θα υποχρέωνε την Επιτροπή να εξετάζει παρεμπιπτόντως προηγούμενες ενισχύσεις των οποίων ο χαρακτηρισμός ως ενισχύσεων, και δη παράνομων, ενδέχεται να αποτελεί αντικείμενο διαφωνίας μεταξύ της Επιτροπής και του οικείου κράτους μέλους και για τις οποίες επιβάλλεται, ενδεχομένως, να κινηθεί χωριστή διαδικασία και να εκδοθεί χωριστή απόφαση. Τούτο θα μπορούσε να καταλήξει, εν τέλει, είτε σε μη χορήγηση ενισχύσεως για διάσωση, λόγω επιφανειακής εξετάσεως προηγούμενων ενισχύσεων, ενώ δεν αποκλείεται να αποδειχθεί κατόπιν ότι αυτές ήταν νόμιμες ή δεν συνιστούσαν καν ενισχύσεις, είτε σε αδικαιολόγητη καθυστέρηση εκδόσεως της αποφάσεως σχετικά με την ενίσχυση διασώσεως. Έτσι, το Γενικό Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι η Επιτροπή δεν υποχρεούται να λαμβάνει υπόψη το σωρευτικό αποτέλεσμα που έχουν, από κοινού με την ενίσχυση διασώσεως, υποτιθέμενες προηγούμενες ενισχύσεις, οι οποίες δεν περιλαμβάνονται στις περιπτώσεις της παραγράφου 23 των κατευθυντήριων γραμμών.

ΑΝΑΚΤΗΣΗ ΤΩΝ ΕΝΙΣΧΥΣΕΩΝ

Με τις αποφάσεις της 22ας Απριλίου 2016 *Ιρλανδία και Aughinish Alumina κατά Επιτροπής* (T-50/06 RENV II και T-69/06 RENV II, εκκρεμεί η εκδίκαση αναίρεσεως ⁶⁴, [EU:T:2016:227](#)) και *Γαλλία κατά Επιτροπής* (T-56/06 RENV II, [EU:T:2016:228](#)) ⁶⁵, το Γενικό Δικαστήριο εξέτασε το ζήτημα της εφαρμογής των κανόνων για την ανάκτηση των κρατικών ενισχύσεων, υπό το πρίσμα των αρχών της εύλογης διάρκειας των διαδικασιών, της προστασίας της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης και της ασφάλειας δικαίου. Στο επίκεντρο των υποθέσεων βρισκόταν η απόφαση 2006/323/EK ⁶⁶, με την οποία η Επιτροπή χαρακτήρισε ως κρατικές ενισχύσεις τα μέτρα τριών κρατών μελών περί απαλλαγής των πετρελαιοειδών που χρησιμοποιούνται για την παραγωγή αλουμίνας από τον ειδικό φόρο καταναλώσεως, και διέταξε την ανάκτησή τους. Το Γενικό Δικαστήριο κλήθηκε να αποφανθεί εκ νέου επί των υποθέσεων αυτών, αφού οι αποφάσεις που είχε εκδώσει ⁶⁷ αναίρεθηκαν από το Δικαστήριο ⁶⁸.

Στην πρώτη απόφαση, το Γενικό Δικαστήριο διαπίστωσε ότι η αρχή του estoppel είναι ένας θεσμός της αγγλοσαξονικής νομικής παραδόσεως ο οποίος δεν υφίσταται, με τη συγκεκριμένη μορφή, στο δίκαιο της Ένωσης, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι αποκλείεται το ενδεχόμενο ορισμένες αρχές, όπως της προστασίας της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης και της ασφάλειας δικαίου, και ορισμένοι κανόνες, όπως το nemo potest

64| Υποθέσεις C-373/16 P, *Aughinish Alumina κατά Επιτροπής*, και C-369/16 P, *Ιρλανδία κατά Επιτροπής*.

65| Βλ., επίσης, απόφαση της 22ας Απριλίου 2016, *Ιταλία και Eurallumina κατά Επιτροπής*, T-60/06 RENV II, [EU:T:2016:233](#).

66| Απόφαση 2006/323/EK της Επιτροπής, της 7ης Δεκεμβρίου 2005, σχετικά με την απαλλαγή από τον ειδικό φόρο κατανάλωσης των πετρελαιοειδών που χρησιμοποιούνται ως καύσιμα για την παραγωγή αλουμίνας στην Gardanne, στην περιοχή Shannon και στη Σαρδηνία, η οποία εφαρμόζεται αντίστοιχα από τη Γαλλία, την Ιρλανδία και την Ιταλία (ΕΕ 2006, L 119, σ. 12).

67| Αποφάσεις της 12ης Δεκεμβρίου 2007, *Ιρλανδία κ.λπ. κατά Επιτροπής*, T-50/06, T-56/06, T-60/06, T-62/06 και T-69/06, μη δημοσιευθείσα, [EU:T:2007:383](#), και της 21ης Μαρτίου 2012, *Ιρλανδία κατά Επιτροπής*, T-50/06 RENV, T-56/06 RENV, T-60/06 RENV, T-62/06 RENV και T-69/06 RENV, [EU:T:2012:134](#).

68| Αποφάσεις της 2ας Δεκεμβρίου 2009, *Επιτροπή κατά Ιρλανδίας κ.λπ.*, C-89/08 P, [EU:C:2009:742](#), και της 10ης Δεκεμβρίου 2013, *Επιτροπή κατά Ιρλανδίας κ.λπ.*, C-272/12 P, [EU:C:2013:812](#).

venire contra factum proprium, που κατοχυρώνονται στο δίκαιο της Ένωσης, να μπορούν να θεωρηθούν συναφείς ή συγγενείς με την προαναφερθείσα αρχή. Συνεπώς, μολονότι η αιτίαση περί παραβιάσεως της αρχής αυτής έπρεπε να απορριφθεί ως νόμω αβάσιμη, τούτο δεν σήμαινε ότι ήταν αδύνατον να εξεταστούν τα επιχειρήματα της προσφεύγουσας, εφόσον θα μπορούσαν να ερμηνευθούν υπό την έννοια ότι προβλήθηκαν προς στήριξη λόγου ακυρώσεως ο οποίος αφορούσε, κατ' ουσίαν, παραβίαση των αρχών της ασφάλειας δικαίου και της προστασίας της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης.

Το Γενικό Δικαστήριο παρατήρησε εξάλλου ότι, με την απόφαση **Επιτροπή κατά Ιρλανδίας κ.λπ.** ⁶⁹, το Δικαστήριο έκρινε ότι απόφαση με την οποία το Συμβούλιο επιτρέπει σε κράτος μέλος να θεσπίσει απαλλαγή από ειδικούς φόρους καταναλώσεως δυνάμει του άρθρου 8, παράγραφος 4, της οδηγίας 92/81/ΕΟΚ ⁷⁰ δεν μπορεί να έχει ως συνέπεια να κωλύεται η Επιτροπή να ασκήσει τις αρμοδιότητες που της αναθέτει η Συνθήκη και, κατ' επέκταση, να κινήσει τη διαδικασία του άρθρου 108 ΣΛΕΕ, ώστε να εξετάσει κατά πόσον η απαλλαγή συνιστά κρατική ενίσχυση, και να εκδώσει, ενδεχομένως, κατά το πέρασ της διαδικασίας αυτής απόφαση όπως η προσβαλλόμενη εν προκειμένω. Ενεργώντας κατ' αυτόν τον τρόπο, η Επιτροπή δεν θίγει τις αρμοδιότητες τις οποίες απονέμει η Συνθήκη στο Συμβούλιο στον τομέα της εναρμονίσεως των νομοθεσιών σχετικά με τους ειδικούς φόρους καταναλώσεως, ούτε τις πράξεις που έχει εκδώσει το Συμβούλιο κατά την άσκηση των αρμοδιοτήτων του αυτών. Ειδικότερα, όπως διευκρίνισε το Γενικό Δικαστήριο, οι εγκριτικές αποφάσεις του Συμβουλίου, οι οποίες εκδίδονται κατόπιν προτάσεως της Επιτροπής, παράγουν αποτελέσματα μόνον εντός του πεδίου εφαρμογής των κανόνων περί εναρμονίσεως των εθνικών νομοθεσιών σχετικά με τους ειδικούς φόρους καταναλώσεως, χωρίς να προδικάζουν τα αποτελέσματα μιας αποφάσεως, όπως η προσβαλλόμενη, που θα μπορούσε να εκδοθεί από την Επιτροπή κατά την άσκηση των αρμοδιοτήτων της στον τομέα των κρατικών ενισχύσεων. Επομένως, ήταν απορριπτέες οι αιτιάσεις περί παραβιάσεως των αρχών της ασφάλειας δικαίου και της πρακτικής αποτελεσματικότητας των πράξεων των θεσμικών οργάνων, περί παραβάσεως του άρθρου 8, παράγραφος 5, της οδηγίας 92/81 και περί καταχρήσεως εξουσίας λόγω υπερβάσεως των ορίων αρμοδιότητας.

Το Γενικό Δικαστήριο τόνισε ότι η έννοια της κρατικής ενισχύσεως συνδέεται με αντικειμενική κατάσταση και δεν εξαρτάται από τη συμπεριφορά ή τις δηλώσεις των θεσμικών οργάνων. Κατά συνέπεια, το γεγονός ότι η Επιτροπή είχε κρίνει, όταν εκδόθηκαν οι αποφάσεις του Συμβουλίου δυνάμει του άρθρου 8, παράγραφος 4, της οδηγίας 92/81/ΕΟΚ, ότι οι απαλλαγές, από τον ειδικό φόρο καταναλώσεως, των πετρελαιοειδών που χρησιμοποιούνται ως καύσιμο για την παραγωγή αλουμίνας δεν προκαλούσαν στρεβλώσεις του ανταγωνισμού ούτε εμπόδιζαν την καλή λειτουργία της εσωτερικής αγοράς, επ' ουδενί σημαίνει ότι είναι αδύνατον οι απαλλαγές αυτές να χαρακτηριστούν ως κρατικές ενισχύσεις, εφόσον πληρούνται οι προϋποθέσεις του άρθρου 107 ΣΛΕΕ. Εκ των ανωτέρω συνάγεται ότι, κατά μείζονα λόγο, η Επιτροπή δεν δεσμεύεται, όσον αφορά τον χαρακτηρισμό των απαλλαγών ως κρατικών ενισχύσεων, από το γεγονός ότι το Συμβούλιο, στις αποφάσεις που εξέδωσε στον τομέα της εναρμονίσεως των νομοθεσιών περί ειδικών φόρων καταναλώσεως, εκτίμησε ότι οι εν λόγω απαλλαγές δεν προκαλούν στρεβλώσεις του ανταγωνισμού ούτε εμποδίζουν την καλή λειτουργία της εσωτερικής αγοράς.

Στη δεύτερη απόφαση, το Γενικό Δικαστήριο κατ' αρχάς, αφού υπενθύμισε τη νομολογία σχετικά με τις αρχές της ασφάλειας δικαίου και της προστασίας της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης, ιδίως σε υποθέσεις κρατικών ενισχύσεων, διαπίστωσε ότι, στην προκειμένη περίπτωση, το λίγο μεγαλύτερο των 49 μηνών χρονικό διάστημα το οποίο παρήλθε από την απόφαση να κινήσει η επίσημη διαδικασία έρευνας μέχρι την έκδοση της τελικής αποφάσεως δεν ήταν εύλογο, καθώς δεν μπορούσε να δικαιολογηθεί ούτε από το

69| Απόφαση της 10ης Δεκεμβρίου 2013, C-272/12 P, [EU:C:2013:812](#).

70| Οδηγία 92/81/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 19ης Οκτωβρίου 1992, για την εναρμόνιση των διαρθρώσεων των ειδικών φόρων κατανάλωσης που επιβάλλονται στα πετρελαιοειδή (ΕΕ 1992, L 316, σ. 12).

πλήθος και την πολυπλοκότητα των φακέλων που έπρεπε να διεκπεραιωθούν, ούτε από την εξέλιξη των εφαρμοστέων ρυθμίσεων, ούτε από την ύπαρξη πρακτικών και γλωσσικών δυσκολιών.

Το Γενικό Δικαστήριο εξέτασε εν συνεχεία, αφενός, κατά πόσον αυτή η καθυστέρηση εκ μέρους της Επιτροπής μπορούσε ευλόγως να δημιουργήσει στον ωφελούμενο την πεποίθηση ότι οι αμφιβολίες της Επιτροπής είχαν εκλείψει, οπότε δεν θα προβάλλονταν αντιρρήσεις για την επίδικη απαλλαγή, και, αφετέρου, κατά πόσον η υπέρβαση των ορίων της εύλογης διάρκειας σήμαινε ότι η Επιτροπή δεν επιτρεπόταν να διατάξει την ανάκτηση της χορηγηθείσας ενισχύσεως. Στο πλαίσιο αυτό, πρέπει, ασφαλώς, να υφίσταται μέριμνα ώστε να τηρούνται οι απαιτήσεις της ασφάλειας δικαίου, οι οποίες προστατεύουν τα ιδιωτικά συμφέροντα. Ωστόσο, είναι σημαντικό οι ως άνω απαιτήσεις να σταθμίζονται με τις επιταγές της προστασίας των δημόσιων συμφερόντων, μεταξύ των οποίων καταλέγεται, στον τομέα των κρατικών ενισχύσεων, το συμφέρον να μη στρεβλώνεται η λειτουργία της αγοράς από επιζήμιες για τον ανταγωνισμό ενισχύσεις, όπερ επιτάσσει να επιστρέφονται οι παράνομες ενισχύσεις ώστε να επιτυγχάνεται η επαναφορά στην προτέρα κατάσταση. Συνεπώς, μόνον όταν συντρέχουν εξαιρετικές περιστάσεις, όπως στην υπόθεση επί της οποίας εκδόθηκε η απόφαση **RSV κατά Επιτροπής**⁷¹, η υπέρβαση των ορίων της εύλογης διάρκειας της διαδικασίας για την έκδοση τελικής αποφάσεως επί κρατικής ενισχύσεως μπορεί να ληφθεί υπόψη για να γίνει δεκτό ότι δημιουργήθηκε δικαιολογημένη εμπιστοσύνη στον ωφελούμενο από την ενίσχυση, με συνέπεια να μη δύναται πλέον η Επιτροπή να καλέσει τις αρμόδιες εθνικές αρχές να διατάξουν τον ωφελούμενο να την επιστρέψει. Στην περίπτωση όμως αυτή, δεν συνέτρεχαν όλες οι εξαιρετικές περιστάσεις της υποθέσεως εκείνης. Μάλιστα εδώ, η επίμαχη ενίσχυση χορηγήθηκε αφότου η Επιτροπή κίνησε την επίσημη διαδικασία έρευνας σχετικά με την επίδικη απαλλαγή.

Το Δικαστήριο έχει επίσης αποφανθεί συναφώς ότι, σε υποθέσεις κρατικών ενισχύσεων, η αδράνεια της Επιτροπής δεν θεμελιώνει δικαιολογημένη εμπιστοσύνη όταν το οικείο καθεστώς ενισχύσεων δεν της έχει κοινοποιηθεί⁷². Έτσι, η προφανής αδράνεια την οποία επέδειξε η Επιτροπή, καίτοι αντίθετη προς την αρχή της εύλογης διάρκειας των διαδικασιών, δεν αρκούσε για να διαπιστωθεί ότι συνέτρεχαν εξαιρετικές περιστάσεις ικανές να δημιουργήσουν εκ νέου στον ωφελούμενο δικαιολογημένη εμπιστοσύνη ότι η ενίσχυση ήταν νομότυπη υπό το πρίσμα των κανόνων που ισχύουν για τις κρατικές ενισχύσεις. Ως εκ τούτου, αυτή και μόνον η παραβίαση της αρχής της εύλογης διάρκειας των διαδικασιών, σε σχέση με την έκδοση της τελικής αποφάσεως, δεν εμπόδιζε την Επιτροπή, υπό τις συγκεκριμένες περιστάσεις, να διατάξει την ανάκτηση της επίδικης ενισχύσεως.

V. ΔΙΑΝΟΗΤΙΚΗ ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑ — ΣΗΜΑ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ

ΑΥΤΟΤΕΛΕΙΑ ΤΟΥ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ ΣΗΜΑΤΩΝ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ

Με την απόφαση της 18ης Μαρτίου 2016 **Karl-May-Verlag κατά ΓΕΕΑ – Constantin Film Produktion (WINNETOU)** (T-501/13, [EU:T:2016:161](#)), το Γενικό Δικαστήριο υπενθύμισε τις αρχές της αυτοτέλειας και της ανεξαρτησίας του συστήματος σημάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Προς στήριξη των αιτημάτων

71 | Απόφαση της 24ης Νοεμβρίου 1987, 223/85, [EU:C:1987:502](#).

72 | Απόφαση της 11ης Νοεμβρίου 2004, **Demasa και Territorio Histórico de Álava κατά Επιτροπής**, C-183/02 P και C-187/02 P, [EU:C:2004:701](#), σκέψη 52.

της, η προσφεύγουσα προσήψε στο πρώτο τμήμα προσφυγών του Γραφείου Διανοητικής Ιδιοκτησίας της Ευρωπαϊκής Ένωσης (EUIPO) ότι είχε παραβιάσει τις αρχές αυτές στηρίζοντας την απόφασή του αποκλειστικώς σε εκείνες των γερμανικών δικαστηρίων, χωρίς να προβεί σε αυτοτελή εκτίμηση βάσει των κριτηρίων που θέτει το δίκαιο σημάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Το Γενικό Δικαστήριο έκρινε επ' αυτού ότι, πέραν της περιπτώσεως του άρθρου 8, παράγραφος 4, του κανονισμού (ΕΚ) 207/2009⁷³, όπου το EUIPO υποχρεούται να εφαρμόσει το εθνικό δίκαιο, περιλαμβανομένης της νομολογίας των εθνικών δικαστηρίων, ούτε το EUIPO ούτε το Γενικό Δικαστήριο δεσμεύονται από τις αποφάσεις των εθνικών αρχών ή δικαστηρίων. Πράγματι, το σύστημα σημάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης είναι αυτοτελές, αποτελείται από ένα σύνολο κανόνων, επιδιώκει σκοπούς που προσιδιάζουν σε αυτό και εφαρμόζεται κατά τρόπο ανεξάρτητο από κάθε εθνικό σύστημα. Ουδεμία διάταξη του κανονισμού 207/2009 υποχρεώνει το EUIPO ή, επί προσφυγής ακυρώσεως, το Γενικό Δικαστήριο να καταλήξει στην ίδια λύση την οποία έχουν προκρίνει, σε αντίστοιχη περίπτωση, οι εθνικές αρχές ή τα εθνικά δικαστήρια. Μολονότι, πάντως, το EUIPO δεν οφείλει να ευθυγραμμίζεται με τις αποφάσεις των εθνικών αρχών, οι εν λόγω αποφάσεις, χωρίς να είναι δεσμευτικές ή και καθοριστικές, μπορούν παρά ταύτα να λαμβάνονται υπόψη από το EUIPO, ως στοιχεία, στο πλαίσιο της δικής του εκτιμήσεως επί των πραγματικών περιστατικών της υποθέσεως.

Στην προκειμένη περίπτωση, το Γενικό Δικαστήριο διαπίστωσε ότι το τμήμα προσφυγών του EUIPO επανέλαβε αυτούσια τη συλλογιστική των γερμανικών δικαστηρίων ως προς τη δυνατότητα καταχωρίσεως του επίμαχου σημείου, τον τρόπο με τον οποίο αυτό γινόταν αντιληπτό και τον περιγραφικό χαρακτήρα του αμφισβητούμενου σήματος σε σχέση με τα προϊόντα και τις υπηρεσίες που αφορούσε η αίτηση, χωρίς να προβεί σε αυτοτελή εκτίμηση βάσει των προβληθέντων από τους διαδίκους επιχειρημάτων και στοιχείων. Εκ των ανωτέρω συνήγαγε ότι το τμήμα προσφυγών υπέπεσε σε νομικό σφάλμα, στον βαθμό που δεν προσέδωσε στις αποφάσεις των γερμανικών δικαστηρίων ενδεικτική απλώς αξία, ως στοιχεία στο πλαίσιο της δικής του εκτιμήσεως επί των πραγματικών περιστατικών, αλλά αποφασιστική σημασία για την απάντηση στο ερώτημα αν το σήμα μπορούσε να καταχωριστεί.

ΑΠΟΛΥΤΟΙ ΛΟΓΟΙ ΑΠΑΡΑΔΕΚΤΟΥ

Οι πλέον αξιοσημείωτες αποφάσεις σχετικά με τους απόλυτους λόγους απαραδέκτου, στους οποίους αναφέρεται το άρθρο 7, παράγραφος 1, του κανονισμού 207/2009, ήταν πέντε.

1. ΑΥΤΕΠΑΓΓΕΛΤΗ ΕΞΕΤΑΣΗ ΑΠΟ ΤΟ ΤΜΗΜΑ ΠΡΟΣΦΥΓΩΝ

Με την απόφαση της 28ης Σεπτεμβρίου 2016 **European Food κατά EUIPO – Société des produits Nestlé (FITNESS)** (T-476/15, εκκρεμεί η εκδίκαση αναίρεσεως⁷⁴, [EU:T:2016:568](#))⁷⁵, το Γενικό Δικαστήριο διευκρίνισε αν το EUIPO υπέχει υποχρέωση, στις διαδικασίες με αντικείμενο απόλυτους λόγους ακυρότητας, να εξετάζει αυτεπαγγέλτως τα κρίσιμα πραγματικά περιστατικά, καθώς και αν τα τμήματα προσφυγών έχουν, στο ίδιο πλαίσιο, την ευχέρεια να μη λαμβάνουν υπόψη αποδεικτικά στοιχεία τα οποία προσκομίζονται εκπροθέσμως.

73| Κανονισμός (ΕΚ) 207/2009 του Συμβουλίου, της 26ης Φεβρουαρίου 2009, για το σήμα της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ 2009, L 78, σ. 1).

74| Υπόθεση C-634/16 P, **EUIPO κατά European Food**.

75| Βλ., για την ίδια απόφαση, τον τίτλο «6. Προσκόμιση αποδεικτικών στοιχείων» κατωτέρω.

Αφού επανέλαβε ότι υπάρχουν διαφορές μεταξύ, αφενός, της διαδικασίας επί των απόλυτων λόγων απαραδέκτου μιας αιτήσεως καταχώρισης και, αφετέρου, της διαδικασίας ανακοπής κατ' επίκληση σχετικών λόγων απαραδέκτου, το Γενικό Δικαστήριο υπογράμμισε ότι, όπως ορίζει το άρθρο 76, παράγραφος 1, του κανονισμού 207/2009, τα τμήματα προσφυγών του EUIPO οφείλουν, κατά τον έλεγχο των απόλυτων λόγων απαραδέκτου, να εξετάζουν αυτεπαγγέλτως τα πραγματικά περιστατικά, προκειμένου να κρίνουν αν για το σήμα του οποίου ζητείται η καταχώριση συντρέχει κάποιος από τους λόγους απαραδέκτου του άρθρου 7 του ως άνω κανονισμού. Κατέστησε όμως σαφές ότι, σε περίπτωση που διάδικος κινεί, με αίτησή του, διαδικασία κηρύξεως ακυρότητας, το EUIPO δεν υποχρεούται να εξετάσει εκ νέου αυτεπαγγέλτως, όπως έχει ήδη κάνει ο εξεταστής, τα κρίσιμα πραγματικά περιστατικά, τα οποία θα μπορούσαν να το οδηγήσουν να εφαρμόσει τους απόλυτους λόγους απαραδέκτου. Πράγματι, όπως προκύπτει από τις διατάξεις των άρθρων 52 και 55 του ίδιου κανονισμού, κάθε σήμα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, μέχρι τυχόν να κηρυχθεί άκυρο από το EUIPO, τεκμαίρεται έγκυρο, όπερ περιορίζει την υποχρέωση αυτεπαγγέλτης εξέτασης των κρίσιμων πραγματικών περιστατικών, την οποία επιβάλλει στο EUIPO το άρθρο 76, παράγραφος 1, του κανονισμού 207/2009. Όταν πρόκειται λοιπόν για διαδικασία κηρύξεως ακυρότητας, εφόσον το καταχωρισμένο σήμα της Ευρωπαϊκής Ένωσης τεκμαίρεται έγκυρο, απέκειται στον αιτούντα την κήρυξη της ακυρότητας να επικαλεστεί ενώπιον του EUIPO συγκεκριμένα στοιχεία ικανά να θέσουν εν αμφιβόλω το κύρος του.

2. ΥΠΟΧΡΕΩΣΗ ΑΙΤΙΟΛΟΓΗΣΕΩΣ

Με την απόφαση της 15ης Δεκεμβρίου 2016 *Intesa Sanpaolo κατά EUIPO (START UP INITIATIVE)* (T-529/15, [EU:T:2016:747](#)), το Γενικό Δικαστήριο αποσαφήνισε την έκταση της υποχρέωσης του EUIPO να αιτιολογεί την απορριπτική του απόφαση επί αιτήσεως καταχώρισης σήματος της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Το Γενικό Δικαστήριο τόνισε ότι η εξέταση των λόγων απαραδέκτου που προβάλλονται έναντι της καταχώρισης σήματος πρέπει να καλύπτει καθένα από τα προϊόντα ή καθεμία από τις υπηρεσίες που αφορά η αίτηση καταχώρισης. Αν ο ίδιος λόγος απαραδέκτου αντιστασεται ως προς μία κατηγορία ή ομάδα προϊόντων ή υπηρεσιών, τότε η αιτιολογία μπορεί να είναι ενιαία για όλα τα προϊόντα ή για όλες τις υπηρεσίες που εμπίπτουν εκεί. Εντούτοις, η ευχέρεια αυτή αναγνωρίζεται μόνο στον βαθμό που τα προϊόντα ή οι υπηρεσίες εμφανίζουν μεταξύ τους αρκούντως άμεση και συγκεκριμένη σχέση ώστε να συνθέτουν μια επαρκώς ομοιογενή κατηγορία ή ομάδα προϊόντων ή υπηρεσιών. Το γεγονός και μόνον ότι τα προϊόντα ή οι υπηρεσίες εμπίπτουν στην ίδια κλάση του Διακανονισμού της Νίκαιας ⁷⁶ δεν δικαιολογεί το συμπέρασμα ότι υφίσταται η απαιτούμενη ομοιογένεια, δεδομένου ότι οι κλάσεις αυτές περιέχουν συχνά μεγάλη ποικιλία προϊόντων ή υπηρεσιών, που δεν εμφανίζουν οπωσδήποτε μεταξύ τους αρκούντως άμεση και συγκεκριμένη σχέση.

Το Γενικό Δικαστήριο εξήγησε περαιτέρω ότι η ομοιογένεια των προϊόντων ή των υπηρεσιών εκτιμάται με σημείο αναφοράς τον εκάστοτε λόγο απαραδέκτου που προβάλλεται κατά της καταχώρισης του σήματος. Η λύση της ενιαίας αιτιολογίας είναι δυνατή για προϊόντα και υπηρεσίες που έχουν μεταξύ τους αρκούντως άμεση και συγκεκριμένη σχέση ώστε να συνθέτουν μια επαρκώς ομοιογενή κατηγορία, με συνέπεια να μπορεί να γίνει δεκτό ότι όλες οι πραγματικές και νομικές κρίσεις οι οποίες συναπαρτίζουν την αιτιολογία της αποφάσεως αποτυπώνουν ικανοποιητικώς τη συλλογιστική που ακολουθήθηκε για καθένα από τα προϊόντα και καθεμία από τις υπηρεσίες της οικείας κατηγορίας και ισχύουν αδιακρίτως για όλα τους.

76| Διακανονισμός της Νίκαιας, της 15ης Ιουνίου 1957, για τη διεθνή ταξινόμηση των προϊόντων και των υπηρεσιών με σκοπό την καταχώριση των σημάτων, όπως έχει αναθεωρηθεί και τροποποιηθεί.

3. ΚΑΚΗ ΠΙΣΤΗ

Η απόφαση της 7ης Ιουλίου 2016 ***Copernicus-Trademarks κατά EUIPO – Maquet (LUCEO)*** (T-82/14, [EU:T:2016:396](#)) εκδόθηκε επί προσφυγής ακυρώσεως κατά της αποφάσεως με την οποία το τέταρτο τμήμα προσφυγών του EUIPO επιβεβαίωσε το συμπέρασμα του τμήματος ακυρώσεων ότι η προσφεύγουσα είχε ενεργήσει κακόπιστα όταν κατέθεσε την αίτηση καταχώρισεως του επίδικου σήματος. Κατά το τμήμα προσφυγών, η δικαιούχος είχε ζητήσει την καταχώριση αποκλειστικώς και μόνον ώστε να μπορέσει να ασκήσει ανακοπή κατά της αιτήσεως τρίτου για την καταχώριση άλλου σήματος της Ευρωπαϊκής Ένωσης και να αντλήσει τα σχετικά οικονομικά οφέλη.

Το Γενικό Δικαστήριο υπενθύμισε ότι η κακή πίστη, όπως νοείται στο άρθρο 52, παράγραφος 1, στοιχείο β', του κανονισμού 207/2009, συναρτάται με τα υποκειμενικά κίνητρα του αιτούντος την καταχώριση του σήματος, ήτοι με τυχόν κακόβουλη πρόθεση ή άλλη διάθεσή του να προκαλέσει ζημία. Συντρέχει περίπτωση κακής πίστης ιδίως όταν η αίτηση καταχώρισεως σήματος εκτρέπεται από τον αρχικό της σκοπό και κατατίθεται για κερδοσκοπία ή αποκλειστικώς για την αποκόμιση χρηματικού ανταλλάγματος.

Εξάλλου, το Γενικό Δικαστήριο επισήμανε ότι η προσφεύγουσα δεν προέβαλε επιχειρήματα προς αντίκρουση της εκτιμήσεως του τμήματος προσφυγών ότι, προκειμένου να κρίνει αν η προσφεύγουσα είχε ενεργήσει κακόπιστα, έπρεπε να λάβει υπόψη όχι μόνον τη δική της συμπεριφορά, αλλά και εκείνη του εκπροσώπου της, καθώς και των εταιριών που συνδέονταν με αυτόν. Εν προκειμένω, ο εκπρόσωπός της τηρούσε μια στρατηγική, καταθέτοντας, κάθε έξι μήνες, διαδοχικές αιτήσεις καταχώρισεως εθνικών σημάτων εκ περιτροπής σε δύο διαφορετικά κράτη μέλη, χωρίς να καταβάλλει τα τέλη καταθέσεως, αλλά μόνο για να είναι σε θέση να προκαλέσει εμπλοκή. Όταν τρίτος υπέβαλε αίτηση καταχώρισεως πανομοιότυπου ή παρόμοιου σήματος της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ο εκπρόσωπος ζητούσε, με τη σειρά του, την καταχώριση σήματος της Ευρωπαϊκής Ένωσης και διεκδικούσε την προτεραιότητα για το σήμα του, στηριζόμενος στην τελευταία από τις κατατεθείσες αιτήσεις καταχώρισεως εθνικών σημάτων. Κατά το Γενικό Δικαστήριο, τέτοια συμπεριφορά δεν συνάδει με το πνεύμα του κανονισμού 207/2009, αφού σκοπός της είναι να καταστρατηγηθούν η εξάμηνη προθεσμία του άρθρου 29 του κανονισμού 207/2009 και η πενταετής προθεσμία του άρθρου 51, παράγραφος 1, στοιχείο α', του ίδιου κανονισμού. Κατόπιν τούτου, ορθώς το τμήμα προσφυγών έκρινε ότι μοναδικός σκοπός της στρατηγικής αυτής των διαδοχικών καταθέσεων ήταν να μπορεί η προσφεύγουσα να ασκεί ανακοπή κατά των αιτήσεων που θα υπέβαλλαν τρίτοι και να αντλεί οικονομικά οφέλη από την ανακοπή.

4. ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΗ ΕΝΔΕΙΞΗ

Η απόφαση της 20ής Ιουλίου 2016 ***Internet Consulting κατά EUIPO – Provincia Autonoma di Bolzano-Alto Adige (SUEDTIROL)*** (T-11/15, [EU:T:2016:422](#)) αφορούσε το ζήτημα πώς εφαρμόζεται στις περιπτώσεις σημάτων αποτελούμενων από γεωγραφικές ενδείξεις προελεύσεως ο απόλυτος λόγος απαραδέκτου του άρθρου 7, παράγραφος 1, στοιχείο γ', του κανονισμού 207/2009, σχετικά με τον περιγραφικό χαρακτήρα του σήματος. Στην υπόθεση αυτή, το Γενικό Δικαστήριο κλήθηκε να ελέγξει τη νομιμότητα της αποφάσεως με την οποία το τμήμα προσφυγών του EUIPO δέχθηκε την προσφυγή που είχε ασκήσει ενώπιόν του η παρεμβαίνουσα, και κήρυξε άκυρο το επίμαχο σήμα.

Το Γενικό Δικαστήριο απέρριψε κατ' αρχάς το επιχείρημα ότι η παρεμβαίνουσα, ως νομικό πρόσωπο δημόσιου δικαίου, δεν είχε νομιμοποίηση να υποβάλει αίτηση κηρύξεως ακυρότητας του σήματος. Επ' αυτού σημείωσε ότι οι λόγοι εκπτώσεως και ακυρότητας, και ιδίως οι απόλυτοι λόγοι ακυρότητας κατά την έννοια του άρθρου 52 του κανονισμού 207/2009, μπορούν να προβληθούν από κάθε πρόσωπο το οποίο έχει την ικανότητα «να παρίσταται ενώπιον δικαστηρίου», κατά τη διατύπωση του άρθρου 56, παράγραφος 1,

στοιχείο α', in fine, του εν λόγω κανονισμού, ανεξαρτήτως αν η κατάσταση του προσώπου αυτού διέπεται από το ιδιωτικό ή από το δημόσιο δίκαιο.

Στη συνέχεια, απαντώντας στο επιχείρημα της προσφεύγουσας ότι το τμήμα προσφυγών παρέβη τις διατάξεις του κανονισμού 207/2009 κρίνοντας ότι το σήμα αποτελούσε ένδειξη γεωγραφικής προελεύσεως από τόπο γνωστό στο ενδιαφερόμενο κοινό και παρέπεμπε στη γεωγραφική, και όχι στην εμπορική, προέλευση των οικείων υπηρεσιών, το Γενικό Δικαστήριο παρατήρησε ότι σκοπός του άρθρου 7, παράγραφος 1, στοιχείο γ', του ως άνω κανονισμού είναι να αποτρέπεται το ενδεχόμενο να μονοπωλεί ένας οικονομικός φορέας τη χρήση μιας ενδείξεως γεωγραφικής προελεύσεως εις βάρος των ανταγωνιστών του. Έτσι, μολονότι αληθεύει ότι το τμήμα προσφυγών υποχρεούται, κατ' αρχήν, να ελέγχει πόσο σημαντική είναι η ένδειξη της γεωγραφικής προελεύσεως για τις σχέσεις ανταγωνισμού διερευνώντας τη συνάφεια μεταξύ, αφενός, της προελεύσεως και, αφετέρου, των προϊόντων και υπηρεσιών για τις οποίες έχει ζητηθεί η καταχώριση του σήματος, προτού αποφασίσει να μην κάνει δεκτή την καταχώριση του σήματος δυνάμει του άρθρου 7, παράγραφος 1, στοιχείο γ', του κανονισμού 207/2009, γεγονός παραμένει ότι η ένταση της υποχρέωσης αυτής ενδέχεται να ποικίλλει σε συνάρτηση με πλείονες παράγοντες, όπως είναι η έκταση, η φήμη ή η φύση της ενδείξεως γεωγραφικής προελεύσεως. Στην προκειμένη περίπτωση, δεν αμφισβητείται ότι ήταν πολύ πιθανόν η μνεία της γεωγραφικής προελεύσεως να επηρέαζε τις σχέσεις ανταγωνισμού, λαμβανομένων υπόψη των θετικών συναισθημάτων που μπορεί να δημιουργήσει η αναφορά στο Νότιο Τιρόλο (Ιταλία) επ' ευκαιρία της εμπορικής εκμεταλλεύσεως των συγκεκριμένων υπηρεσιών. Το Γενικό Δικαστήριο υπογράμμισε πάντως ότι το άρθρο 7, παράγραφος 1, στοιχείο γ', του κανονισμού 207/2009 επιτρέπει την καταχώριση γεωγραφικών ονομασιών που είναι άγνωστες στους ενδιαφερόμενους κύκλους. Στην υπόθεση αυτή όμως, οι υπηρεσίες στις οποίες αναφερόταν το σήμα δεν είχαν κάποια ιδιαίτερη ιδιότητα που θα μπορούσε να ωθήσει το ενδιαφερόμενο κοινό να μη συσχετίσει τη γεωγραφική ένδειξη με τη γεωγραφική προέλευση των υπηρεσιών. Συνεπώς, η καταχώριση αυτής της γεωγραφικής ενδείξεως, η οποία ήταν γνωστή στους ενδιαφερόμενους κύκλους ως ονομασία μιας γεωγραφικής περιφέρειας, προσέκρουε στο άρθρο 7, παράγραφος 1, στοιχείο γ', του κανονισμού 207/2009.

Τέλος, το Γενικό Δικαστήριο επανέλαβε ότι, βάσει του άρθρου 12, στοιχείο β', του κανονισμού 207/2009, το δικαίωμα που παρέχει το σήμα της Ευρωπαϊκής Ένωσης δεν επιτρέπει στον δικαιούχο του να απαγορεύει στους τρίτους να χρησιμοποιούν στις συναλλαγές ενδείξεις γεωγραφικής προελεύσεως. Ασφαλώς, σκοπός της διατάξεως αυτής είναι να εξασφαλιστεί ότι η απαγόρευση του άρθρου 9 του ίδιου κανονισμού δεν θα ισχύει και για τη χρήση σχετικής με γεωγραφική προέλευση ενδείξεως η οποία αποτελεί ταυτόχρονα και επιμέρους στοιχείο ενός σύνθετου σήματος. Εντούτοις, το άρθρο 12, στοιχείο β', του κανονισμού 207/2009 δεν αναγνωρίζει στους τρίτους δικαίωμα χρήσεως της γεωγραφικής ονομασίας ως σήματος, αλλά διασφαλίζει απλώς ότι αυτοί θα μπορούν να τη χρησιμοποιούν περιγραφικώς, ήτοι ως ένδειξη σχετική με τη γεωγραφική προέλευση, υπό την προϋπόθεση ότι η χρήση θα γίνεται σύμφωνα με τα χρηστά συναλλακτικά ήθη που ισχύουν στη βιομηχανία και το εμπόριο.

5. ΗΧΗΤΙΚΑ ΣΗΜΑΤΑ

Η απόφαση της 13ης Σεπτεμβρίου 2016 *Globo Comunicação e Participações κατά EUIPO (ηχητικό σήμα)* (T-408/15, [EU:T:2016:468](#)) εκδόθηκε επί προσφυγής ακυρώσεως κατά της αποφάσεως με την οποία το πέμπτο τμήμα προσφυγών του EUIPO απέρριψε, λόγω ελλείψεως διακριτικού χαρακτήρα, την καταχώριση ενός ηχητικού σήματος ως σήματος της Ευρωπαϊκής Ένωσης για, μεταξύ άλλων, μέσα ηλεκτρονικής, ηχητικής και τηλεοπτικής μεταδόσεως πληροφοριών.

Στηριζόμενο στην απόφαση **Shield Mark** ⁷⁷, το Γενικό Δικαστήριο ξεκίνησε επισημαίνοντας ότι το άρθρο 4 του κανονισμού 207/2009 έχει την έννοια ότι οι ήχοι μπορούν να αποτελέσουν σήμα υπό τον όρο ότι είναι επίσης δυνατό να παρασταθούν γραφικώς, ενώ δεν χωρεί αμφιβολία ότι ένα σύνολο από μουσικές νότες πάνω σε πεντάγραμμο, μαζί με κλειδί, παύσεις και τονικές αλλοιώσεις, συνιστά τέτοια γραφική παράσταση.

Ως προς τον διακριτικό χαρακτήρα του σήματος του οποίου ζητήθηκε η καταχώριση, το Γενικό Δικαστήριο τόνισε ότι το κοινό αντιλαμβάνεται συνήθως τα λεκτικά ή εικονιστικά σήματα ως σημεία που προσδιορίζουν την εμπορική προέλευση των προϊόντων ή των υπηρεσιών, δεν ισχύει όμως κατ' ανάγκην το ίδιο όταν το σημείο συνίσταται αποκλειστικώς σε ένα ηχητικό στοιχείο. Παρά ταύτα, στην περίπτωση ορισμένων προϊόντων ή υπηρεσιών, όπως, αφενός, στον τομέα των ραδιοτηλεοπτικών μεταδόσεων και της τηλεφωνίας και, αφετέρου, στον τομέα των μέσων πληροφορικής, λογισμικού και επικοινωνιών εν γένει, όχι μόνο δεν είναι σπάνιο, αλλά είναι, αντιθέτως μάλιστα, σύνηθες να αναγνωρίζει ο καταναλωτής ένα προϊόν ή μια υπηρεσία αυτών των τομέων χάρη σε ηχητικό στοιχείο (μουσικό διαφημιστικό μήνυμα, μελωδία) το οποίο τα διακρίνει ως προερχόμενα από συγκεκριμένη επιχείρηση. Εντούτοις, κατά το Γενικό Δικαστήριο, το ηχητικό σημείο του οποίου ζητείται η καταχώριση απαιτείται να έχει κάποια απήχηση, ώστε να μπορεί ο καταναλωτής να το αντιληφθεί και να το εκλάβει ως σήμα, και όχι απλώς ως λειτουργικό στοιχείο ή ως ένδειξη χωρίς εγγενή χαρακτηριστικά. Ως εκ τούτου, ηχητικό σημείο το οποίο δεν μπορεί να σημαίνει κάτι περισσότερο πέραν του απλού και κοινότοπου συνδυασμού από τις μουσικές νότες που το συνθέτουν, δεν δίνει στον καταναλωτή τη δυνατότητα να αντιληφθεί ότι το σήμα επιτελεί προσδιοριστική λειτουργία σε σχέση με τα προϊόντα και τις υπηρεσίες, καθόσον έχει απλώς «αυτοαναφορικό αποτέλεσμα», υπό την έννοια ότι παραπέμπει μόνον σε αυτό το ίδιο και σε τίποτα άλλο. Με βάση το ανωτέρω σκεπτικό, το Γενικό Δικαστήριο κατέληξε ότι το επίμαχο σήμα θα περνούσε γενικώς απαρατήρητο και δεν θα παρέμενε στη μνήμη του καταναλωτή, αφού επρόκειτο απλώς για έναν ήχο ξυπνητηριού, χωρίς κανένα εγγενές γνώρισμα που να είναι διαφορετικό από την επανάληψη της νότας η οποία το αποτελούσε (δύο φορές σολ δίεση) και να μπορεί να το χαρακτηρίσει ως κάτι άλλο εκτός από τον ήχο ξυπνητηριού ή τηλεφώνου. Υπό τις συνθήκες αυτές, το Γενικό Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι το EUIPO δεν υπέπεσε σε σφάλμα απορρίπτοντας την αίτηση καταχωρίσεως του εν λόγω σήματος, δεδομένου ότι το τελευταίο δεν είχε διακριτικό χαρακτήρα.

6. ΠΡΟΣΚΟΜΙΣΗ ΑΠΟΔΕΙΚΤΙΚΩΝ ΣΤΟΙΧΕΙΩΝ

Με την απόφαση της 28ης Σεπτεμβρίου 2016 **FITNESS** (T-476/15, εκκρεμεί η εκδίκαση αναιρέσεως ⁷⁸, [EU:T:2016:568](#)) ⁷⁹, το Γενικό Δικαστήριο έκρινε ότι, βάσει του άρθρου 76, παράγραφος 2, του κανονισμού 207/2009, το EUIPO μπορούσε να μη λάβει υπόψη τα πραγματικά περιστατικά ή τα αποδεικτικά στοιχεία τα οποία οι διάδικοι είχαν προβάλει εκπροθέσμως. Διευκρίνισε όμως ότι επ' ουδενί προκύπτει από τον κανόνα 37, στοιχείο β', σημείο iv, του κανονισμού (ΕΚ) 2868/95 ⁸⁰ ότι το τμήμα προσφυγών οφείλει να θεωρεί εκπρόθεσμα τυχόν αποδεικτικά στοιχεία που δεν είχαν προσκομιστεί ενώπιον του τμήματος ακυρώσεων. Ο κανόνας αυτός απλώς ορίζει ότι η αίτηση κηρύξεως ακυρότητας πρέπει να περιέχει τα αποδεικτικά στοιχεία στα οποία στηρίζεται. Επιπλέον, το Γενικό Δικαστήριο παρατήρησε ότι, εν αντιθέσει προς ορισμένες διατάξεις με τις οποίες τάσσονται προθεσμίες και ρυθμίζονται οι συνέπειες της μη τηρήσεώς τους ως προς τις διαδικασίες ανακοπής, εκπτώσεως και κηρύξεως ακυρότητας κατ' επίκληση σχετικών λόγων απαραδέκτου, οι κανονισμοί 207/2009 και 2868/95 δεν περιλαμβάνουν καμία διάταξη

77| Απόφαση της 27ης Νοεμβρίου 2003, C-283/01, [EU:C:2003:641](#).

78| Υπόθεση C-634/16 P, *EUIPO κατά European Food*.

79| Βλ., για την ίδια απόφαση, τον τίτλο «1. Αυτεπάγγελτη εξέταση από το τμήμα προσφυγών» ανωτέρω.

80| Κανονισμός (ΕΚ) 2868/95 της Επιτροπής, της 13ης Δεκεμβρίου 1995, περί της εφαρμογής του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 40/94 του Συμβουλίου για το κοινοτικό σήμα (ΕΕ 1995, L 303, σ. 1).

που να θέτει προθεσμία για την προσκόμιση αποδεικτικών στοιχείων όταν υποβάλλεται αίτηση κηρύξεως ακυρότητας για απόλυτο λόγο απαραδέκτου. Εξ αυτού συνάγεται, κατά το Γενικό Δικαστήριο, ότι το άρθρο 76 του κανονισμού 207/2009 πρέπει να ερμηνευθεί, σε συνδυασμό με τον κανόνα 37, στοιχείο β', σημείο iv, του κανονισμού 2868/95, υπό την έννοια ότι αποδεικτικά στοιχεία που προσκομίστηκαν για πρώτη φορά ενώπιον του τμήματος προσφυγών δεν πρέπει να θεωρούνται εκπρόθεσμα από το τμήμα, στο πλαίσιο διαδικασίας κηρύξεως ακυρότητας για απόλυτο λόγο απαραδέκτου.

Τέλος, το Γενικό Δικαστήριο επισήμανε ότι, ναι μεν η διαδικασία κηρύξεως ακυρότητας για απόλυτους λόγους απαραδέκτου κινείται κατόπιν αιτήσεως διαδίκου όπως προβλέπει το άρθρο 52, παράγραφος 1, του κανονισμού 207/2009, πλην όμως η ίδια διάταξη παραπέμπει ευθέως στους λόγους απαραδέκτου του άρθρου 7 του κανονισμού αυτού, οι οποίοι εξυπηρετούν σκοπούς γενικού συμφέροντος. Πέραν τούτου, η διαδικασία κηρύξεως ακυρότητας για απόλυτους λόγους απαραδέκτου έχει ιδίως ως σκοπό να δώσει στο EUIPO τη δυνατότητα να επανεξετάσει το κύρος της καταχώρισης και να λάβει τη θέση την οποία θα έπρεπε, ενδεχομένως, να έχει λάβει αυτεπαγγέλτως δυνάμει του άρθρου 37 του ως άνω κανονισμού. Άρα, κατά το Γενικό Δικαστήριο, η κατ' αναλογίαν εφαρμογή του κανόνα 50, παράγραφος 1, τρίτο εδάφιο, του κανονισμού 2868/95 σε διαδικασία κηρύξεως ακυρότητας για απόλυτους λόγους απαραδέκτου θα ήταν αντίθετη προς το γενικό συμφέρον το οποίο εξυπηρετούν οι διατάξεις του άρθρου 7 του κανονισμού 207/2009.

ΣΧΕΤΙΚΟΙ ΛΟΓΟΙ ΑΠΑΡΑΔΕΚΤΟΥ

Πολλές από τις αποφάσεις του Γενικού Δικαστηρίου οι οποίες αφορούσαν τους σχετικούς λόγους απαραδέκτου χρήζουν ιδιαίτερης προσοχής.

1. ΑΥΤΕΠΑΓΓΕΛΤΗ ΕΞΕΤΑΣΗ ΑΠΟ ΤΟ ΤΜΗΜΑ ΠΡΟΣΦΥΓΩΝ

Η απόφαση της 13ης Δεκεμβρίου 2016 ***Sovena Portugal – Consumer Goods κατά EUIPO – Mueloliva (FONTOLIVA)*** (T-24/16, [EU:T:2016:726](#)) αφορούσε, μεταξύ άλλων, το ζήτημα αν τα τμήματα προσφυγών είναι υποχρεωμένα να ελέγχουν αυτεπαγγέλτως μήπως έχει λήξει η ισχύς της καταχώρισης σήματος. Στην υπόθεση αυτή, ασκήθηκε ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου προσφυγή ακυρώσεως κατά της αποφάσεως με την οποία το δεύτερο τμήμα προσφυγών του EUIPO επικύρωσε τη διαπίστωση του τμήματος ανακοπών ότι υπήρχε κίνδυνος συγχύσεως μεταξύ του λεκτικού σήματος που επιδίωκε να καταχωρίσει η προσφεύγουσα και προγενέστερου εθνικού λεκτικού σήματος. Η προσφεύγουσα υποστήριξε ειδικότερα ότι, κατά τον χρόνο που το τμήμα προσφυγών επιβεβαίωσε το βάσιμο της ανακοπής, η ισχύς της καταχώρισης του προγενέστερου εθνικού σήματος είχε λήξει, αφού δεν είχε εν των μεταξύ ανανεωθεί.

Κατά το Γενικό Δικαστήριο, ούτε από το άρθρο 41, παράγραφος 3, και το άρθρο 76 του κανονισμού 207/2009, ούτε από τον κανόνα 19, παράγραφος 1 και παράγραφος 2, στοιχείο α', σημείο ii, και τον κανόνα 50, παράγραφος 1, πρώτο και τρίτο εδάφιο, του κανονισμού 2868/95, ούτε από άλλες εφαρμοστέες διαδικαστικές διατάξεις προκύπτει ότι το τμήμα προσφυγών, όταν καλείται να εξετάσει τη νομιμότητα της αποφάσεως που έχει εκδώσει τμήμα ανακοπών επί σχετικού λόγου απαραδέκτου, οφείλει και το ίδιο να εγείρει αυτεπαγγέλτως το ζήτημα αν η καταχώριση του προγενέστερου σήματος έπαυσε να ισχύει αφότου έληξε η προθεσμία την οποία έταξε το τμήμα ανακοπών στον ανακόπτοντα για να προσκομίσει την απόδειξη της ισχύος της. Ούτε μπορεί κάποια από τις προαναφερθείσες διατάξεις να ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι υποχρεώνει τον ανακόπτοντα να προσκομίσει, με δική του πρωτοβουλία, στοιχεία που να αποδεικνύουν ότι η καταχώριση του προγενέστερου σήματος ισχύει μέχρι τον χρόνο κατά τον οποίο αποφαίνεται το τμήμα προσφυγών. Ασχέτως των διαπιστώσεων αυτών πάντως, ο αιτών την καταχώριση σήματος κατά του οποίου ασκήθηκε ανακοπή έχει τη δυνατότητα να ισχυριστεί ενώπιον του τμήματος προσφυγών ότι ο ανακόπτων

δεν απέδειξε ότι η καταχώριση του προγενέστερου σήματος θα εξακολουθήσει να ισχύει για εύλογο χρόνο, λαμβανομένης υπόψη της διαδικασίας ενώπιον του τμήματος προσφυγών, προκειμένου να παρακινήσει τον μεν ανακόπτοντα να απαντήσει συναφώς, το δε τμήμα προσφυγών να λάβει υπόψη την κατάσταση. Εν προκειμένω, ωστόσο, η αιτούσα την καταχώριση δεν έθεσε ενώπιον του τμήματος προσφυγών το ζήτημα της διατηρήσεως σε ισχύ της καταχωρίσεως του προγενέστερου εθνικού σήματος, μολονότι πλησίαζε, αν όχι έτρεχε ήδη, το έτος κατά τη διάρκεια του οποίου η καταχώριση θα έληγε. Η προσφεύγουσα θα μπορούσε να το πράξει ακόμη και τότε, βασιζόμενη στο άρθρο 76, παράγραφος 2, του κανονισμού 207/2009, το οποίο ορίζει ότι το «[EUIPO] μπορεί να μη λαμβάνει υπόψη πραγματικά περιστατικά των οποίων δεν έγινε επίκληση ή αποδείξεις που δεν προσκόμισαν εγκαίρως οι διάδικοι». Επομένως, κατά το Γενικό Δικαστήριο, δεν ήταν δυνατό να προσαφθεί στο τμήμα προσφυγών ότι κακώς, όταν εξέδωσε την προσβαλλόμενη απόφαση, παρέλειψε να λάβει υπόψη ότι ενδεχομένως δεν είχε ανανεωθεί η ισχύς της καταχωρίσεως του προγενέστερου εθνικού σήματος, στο οποίο στηριζόταν η ανακοπή, όποια και αν ήταν σε τελική ανάλυση η ημερομηνία λήξεως της ισχύος της καταχωρίσεως αυτής κατά το εθνικό δίκαιο.

2. ΑΠΟΔΕΙΚΤΙΚΑ ΜΕΣΑ

Με την απόφαση της 5ης Φεβρουαρίου 2016 *Kicktipp κατά ΓΕΕΑ - Società Italiana Calzature (kicktipp)* (T-135/14, [EU:T:2016:69](#)), το Γενικό Δικαστήριο ερμήνευσε τον κανόνα 19, παράγραφος 2, του κανονισμού 2868/95, σχετικά με το ζήτημα ποια αποδεικτικά στοιχεία οφείλει να προσκομίζει ο ανακόπτων προκειμένου να τεκμηριώνει την ύπαρξη, το κύρος και την έκταση του προγενέστερου σήματός του.

Επ' αυτού, το Γενικό Δικαστήριο υπενθύμισε ότι, σύμφωνα με τη διατύπωση του πρώτου μέρους του κανόνα 19, παράγραφος 2, στοιχείο α', σημείο ii, του κανονισμού 2868/95, ως έχει στη γαλλική γλώσσα, ο ανακόπτων υποχρεούται να προσκομίσει το πιστοποιητικό καταχωρίσεως «και», όπου ενδείκνυται, το πιο πρόσφατο πιστοποιητικό ανανεώσεως της ισχύος της καταχωρίσεως προγενέστερου σήματος το οποίο δεν είναι σήμα της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Ο ανακόπτων οφείλει συνεπώς, κατ' αρχήν, να προσκομίσει το πιστοποιητικό καταχωρίσεως, ακόμα και αν προσκομίσει το πιστοποιητικό ανανεώσεως. Όπως ορίζεται στο τελευταίο μέρος του κανόνα 19, παράγραφος 2, στοιχείο α, σημείο ii, του κανονισμού 2868/95, ο ανακόπτων έχει επίσης τη δυνατότητα να προσκομίσει ισοδύναμο έγγραφο της διοικητικής αρχής στην οποία έγινε η καταχώριση του σήματος. Κατά την εκτίμηση του Γενικού Δικαστηρίου, η διάταξη αυτή πρέπει να ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι η δυνατότητα προσκομίσεως ισοδύναμου εγγράφου δεν αφορά μόνον το πιστοποιητικό ανανεώσεως, αλλά και το πιστοποιητικό καταχωρίσεως. Επιπλέον, είναι πιθανόν το πιστοποιητικό ανανεώσεως να μπορεί να θεωρηθεί ταυτόχρονα και «ισοδύναμο έγγραφο» με πιστοποιητικό καταχωρίσεως. Άρα, η υποβολή πιστοποιητικού ανανεώσεως αρκεί προς απόδειξη της υπάρξεως, του κύρους και της εκτάσεως της προστασίας του σήματος στο οποίο βασίζεται η ανακοπή, εφόσον περιέχει όλες τις απαραίτητες προς τούτο πληροφορίες.

Το Γενικό Δικαστήριο διευκρίνισε περαιτέρω ότι, σε περίπτωση που η ανανέωση της ισχύος του προγενέστερου σήματος έχει μεν ζητηθεί εγκαίρως, πλην όμως η αρμόδια αρχή δεν έχει αποφανθεί ακόμη επί της αιτήσεως, αρκεί η προσκόμιση πιστοποιητικού υποβολής της αιτήσεως, υπό την προϋπόθεση ότι εκδίδεται από την ίδια αρχή και περιέχει όλες τις απαραίτητες πληροφορίες σχετικά με την καταχώριση του σήματος, όπως ακριβώς οι πληροφορίες που αναγράφονται σε πιστοποιητικό καταχωρίσεως. Αντιθέτως, άπαξ καταχωριστεί το σήμα στο οποίο θεμελιώνεται η ανακοπή, δεν αρκεί πια, όπως συνάγεται από τον κανόνα 19, παράγραφος 2, στοιχείο α', σημείο ii, του κανονισμού 2868/95, να υποβληθεί πιστοποιητικό καταθέσεως. Επιβάλλεται πλέον να προσκομιστεί είτε το πιστοποιητικό καταχωρίσεως είτε ισοδύναμο έγγραφο. Ομοίως, δεν αρκεί να υποβληθεί πιστοποιητικό καταθέσεως της αιτήσεως για ανανέωση, από τη στιγμή που η ανανέωση έχει ήδη γίνει.

Με την απόφαση της 9ης Σεπτεμβρίου 2016 **Puma κατά EUIPO – Gemma Group (Απεικόνιση αιλουροειδούς σε εφόρμηση)** (T-159/15, εκκρεμεί η εκδίκαση αναίρεσως ⁸¹, [EU:T:2016:457](#)), το Γενικό Δικαστήριο αποφασήνισε τη νομολογία σχετικά με την υποχρέωση την οποία υπέχει το EUIPO, υπό το πρίσμα των αρχών της ίσης μεταχειρίσεως και της χρηστής διοικήσεως, να λαμβάνει υπόψη την προγενέστερη πρακτική του, όπως απορρέει από τις παλαιότερες αποφάσεις του.

Ειδικότερα, η προσφεύγουσα προσήψε στο πέμπτο τμήμα προσφυγών ότι υπέπεσε σε νομικό σφάλμα αποκλίνοντας από την προγενέστερη πρακτική που ακολουθούσε το EUIPO σε υποθέσεις όπου γινόταν επίκληση της φήμης των προγενέστερων σημάτων, προς στήριξη ανακοπής.

Αφού υπογράμμισε ότι, κατά το άρθρο 41, παράγραφος 2, του Χάρτη, το δικαίωμα χρηστής διοικήσεως συνεπάγεται ιδίως την υποχρέωση της Διοικήσεως να αιτιολογεί τις αποφάσεις της, το Γενικό Δικαστήριο παρέπεμψε στην απόφαση **Agencja Wydawnicza Technopol κατά ΓΕΕΑ** ⁸², από την οποία προκύπτει ότι οι αρχές της ίσης μεταχειρίσεως και της χρηστής διοικήσεως επιτάσσουν να λαμβάνει υπόψη το EUIPO, όταν κρίνει επί αιτήσεως καταχωρίσεως σήματος της Ευρωπαϊκής Ένωσης, τις αποφάσεις που έχει εκδώσει κατά το παρελθόν επί παρόμοιων αιτήσεων και να εξετάζει με ιδιαίτερη προσοχή μήπως πρέπει να αποφανθεί με τον ίδιο τρόπο. Εντούτοις, οι αρχές της ίσης μεταχειρίσεως και της χρηστής διοικήσεως πρέπει να συμβιβάζονται με την τήρηση της νομιμότητας. Πέραν τούτου, για λόγους ασφάλειας δικαίου και χρηστής διοικήσεως, η εξέταση κάθε αιτήσεως καταχωρίσεως πρέπει να είναι αυστηρή και πλήρης, και να γίνεται κατά περίπτωση.

Εν προκειμένω, το Γενικό Δικαστήριο επισήμανε κατ' αρχάς ότι η φήμη των προγενέστερων σημάτων είχε διαπιστωθεί από το EUIPO με τρεις πρόσφατες αποφάσεις του, οι οποίες όχι μόνον επιβεβαιώνονταν από πλείονες εθνικές αποφάσεις, αλλά, επιπροσθέτως, αφορούσαν τα ίδια προγενέστερα σήματα, τα ίδια ή παρόμοια προϊόντα με τα επίμαχα στη συγκεκριμένη υπόθεση και ορισμένα από τα κράτη μέλη που αφορούσε η υπόθεση αυτή. Στη συνέχεια, το Γενικό Δικαστήριο τόνισε ότι η διαπίστωση της φήμης των προγενέστερων σημάτων είναι μια πραγματική διαπίστωση, ανεξάρτητη από το ποιο είναι το σήμα του οποίου ζητείται η καταχώριση. Με την απόφαση **Budziewska κατά ΓΕΕΑ – Puma (Félin bondissant)** ⁸³, την οποία επικαλέστηκε η προσφεύγουσα, είχε κριθεί ότι το προγενέστερο σχέδιο ή υπόδειγμα χαίρει φήμης. Κατόπιν τούτου, το Γενικό Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι το τμήμα προσφυγών, λαμβανομένης υπόψη της αποφάσεως **Agencja Wydawnicza Technopol κατά ΓΕΕΑ** ⁸⁴ και της υποχρέωσης αιτιολογήσεως την οποία υπέχει, δεν μπορούσε να αποκλίνει από την πρακτική που είχε ακολουθήσει το EUIPO με τις προγενέστερες αποφάσεις του χωρίς να εξηγήσει καθόλου για ποιους λόγους θεωρούσε ότι οι πραγματικές διαπιστώσεις οι οποίες περιείχονταν σε αυτές τις αποφάσεις σχετικά με τη φήμη του σήματος ήταν άνευ σημασίας ή δεν είχαν πλέον σημασία. Το Γενικό Δικαστήριο απέρριψε συναφώς το επιχείρημα του EUIPO ότι οι αποφάσεις που επικαλέστηκε η προσφεύγουσα δεν έπρεπε να ληφθούν υπόψη επειδή δεν συνοδεύονταν από τα αποδεικτικά στοιχεία της φήμης των προγενέστερων σημάτων, τα οποία είχαν προσκομιστεί στο πλαίσιο των αντίστοιχων διαδικασιών. Πράγματι, το τμήμα προσφυγών διέθετε διακριτική ευχέρεια ως προς το ζήτημα αν έπρεπε, ή όχι, να λάβει υπόψη νέα ή συμπληρωματικά πραγματικά περιστατικά και αποδεικτικά στοιχεία τα οποία δεν είχαν προβληθεί ή, αντιστοίχως, προσκομιστεί εντός των προθεσμιών που έταξε ή όρισε το τμήμα ανακοπών. Υπό τις συνθήκες αυτές, το τμήμα προσφυγών θα όφειλε, όπως απαιτεί η αρχή της χρηστής διοικήσεως, είτε να καλέσει την προσφεύγουσα να υποβάλει συμπληρωματικά αποδεικτικά

81 | Υπόθεση C-564/16 P, **EUIPO κατά Puma**.

82 | Απόφαση της 10ης Μαρτίου 2011, C-51/10 P, [EU:C:2011:139](#), ιδίως τα σημεία 74 έως 77.

83 | Απόφαση της 7ης Νοεμβρίου 2013, T-666/11, μη δημοσιευθείσα, [EU:T:2013:584](#).

84 | Απόφαση της 10ης Μαρτίου 2011, C-51/10 P, [EU:C:2011:139](#).

στοιχεία της φήμης των προγενέστερων σημάτων είτε να εξηγήσει για ποιους λόγους έπρεπε να τεθούν εκποδών οι διαπιστώσεις οι οποίες περιέχονταν στις παλαιότερες αυτές αποφάσεις όσον αφορά το ζήτημα της φήμης. Δεδομένου ότι το τμήμα προσφυγών δεν ενήργησε σύμφωνα με τις ως άνω απαιτήσεις, συνέτρεχε περίπτωση παραβίασεως της αρχής της χρηστής διοικήσεως, ιδίως δε παραβάσεως της υποχρεώσεως του EUIPO να αιτιολογεί τις αποφάσεις του.

3. ΑΠΩΛΕΙΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΟΣ ΛΟΓΩ ΑΝΟΧΗΣ

Με την απόφαση της 20ής Απριλίου 2016 *Tronios Group International κατά EUIPO – Sky (SkyTec)* (T-77/15, [EU:T:2016:226](#)), το Γενικό Δικαστήριο έδωσε διευκρινίσεις σχετικά με το χρονικό σημείο από το οποίο υπολογίζεται η προθεσμία για την απώλεια δικαιώματος λόγω ανοχής σε περίπτωση χρήσεως σήματος που είναι πανομοιότυπο ή παρόμοιο με προγενέστερο σήμα σε τέτοιον βαθμό ώστε να προκαλείται σύγχυση, κατά την έννοια του άρθρου 54, παράγραφος 2, του κανονισμού 207/2009.

Το Γενικό Δικαστήριο υπενθύμισε κατ' αρχάς ότι πρέπει να πληρούνται τέσσερις προϋποθέσεις για να αρχίσει να μετρά η προαναφερθείσα προθεσμία σε μια τέτοια περίπτωση. Πρώτον, το μεταγενέστερο σήμα πρέπει να έχει καταχωριστεί, δεύτερον, η κατάθεσή του να έχει γίνει καλόπιστα από τον δικαιούχο του, τρίτον, να χρησιμοποιείται εντός του κράτους μέλους στο οποίο προστατεύεται το προγενέστερο σήμα και, τέλος, τέταρτον, ο δικαιούχος του προγενέστερου σήματος να γνωρίζει για τη χρήση του μεταγενέστερου σήματος μετά την καταχώρισή του. Το Γενικό Δικαστήριο κατέστησε, στη συνέχεια, σαφές ότι σκοπός του άρθρου 54, παράγραφος 2, του κανονισμού 207/2009 είναι να υφίστανται οι δικαιούχοι προγενέστερων σημάτων, οι οποίοι γνωρίζουν αλλά ανέχονται τη χρήση μεταγενέστερου σήματος της Ευρωπαϊκής Ένωσης επί πέντε συνεχή έτη, την απώλεια της δυνατότητας να ζητήσουν την κήρυξη της ακυρότητας ή να ασκήσουν ανακοπή κατά του μεταγενέστερου σήματος. Με άλλα λόγια, η διάταξη αυτή αποσκοπεί στην εξισορρόπηση του συμφέροντος του δικαιούχου του σήματος να διαφυλάξει τη βασική λειτουργία του σήματός του και του συμφέροντος άλλων επιχειρηματιών να έχουν στη διάθεσή τους σημεία ικανά να προσδιορίζουν τα προϊόντα και τις υπηρεσίες τους. Ο σκοπός αυτός προϋποθέτει ότι, προς διαφύλαξη της βασικής αυτής λειτουργίας, ο δικαιούχος προγενέστερου σήματος είναι σε θέση να αντιταχθεί στη χρήση μεταγενέστερου σήματος πανομοιότυπου ή παρόμοιου με το δικό του.

Από τελεολογική ερμηνεία του άρθρου 54, παράγραφος 2, του κανονισμού 207/2009 προκύπτει, λοιπόν, ότι κρίσιμη για τον υπολογισμό της προθεσμίας που προβλέπεται σε σχέση με την απώλεια δικαιώματος είναι η ημερομηνία κατά την οποία ο δικαιούχος του προγενέστερου σήματος λαμβάνει γνώση της χρήσεως του μεταγενέστερου σήματος. Βάσει της ερμηνείας αυτής, απαιτείται από τον δικαιούχο του τελευταίου να αποδείξει ότι ο δικαιούχος του προγενέστερου σήματος όντως γνώριζε για τη χρήση του μεταγενέστερου σήματος, διότι άλλως δεν θα ήταν σε θέση να αντιταχθεί σε αυτήν. Κατά το Γενικό Δικαστήριο, επιβάλλεται, στο πλαίσιο αυτό, να ληφθεί υπόψη ο αντίστοιχος κανόνας για απώλεια δικαιώματος λόγω ανοχής, ο οποίος προβλεπόταν στο άρθρο 9, παράγραφος 1, της οδηγίας 89/104/ΕΟΚ⁸⁵, που έχει αντικατασταθεί με το άρθρο 9, παράγραφος 1, της οδηγίας 2008/95/ΕΚ⁸⁶.

85| Πρώτη οδηγία 89/104/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 21ης Δεκεμβρίου 1988, για την προσέγγιση των νομοθεσιών των κρατών μελών περί σημάτων (ΕΕ 1989, L 40, σ. 1).

86| Οδηγία 2008/95/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 22ας Οκτωβρίου 2008, για την προσέγγιση των νομοθεσιών των κρατών μελών περί σημάτων (ΕΕ 2008, L 299, σ. 25).

ΔΙΑΔΙΚΑΣΤΙΚΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ

Με την απόφαση της 4ης Φεβρουαρίου 2016 **Meica κατά ΓΕΕΑ – Salumificio Fratelli Beretta (STICK MiniMINI Beretta)** (T-247/14, εκκρεμεί η εκδίκαση αναιρέσεως ⁸⁷, [EU:T:2016:64](#)), το Γενικό Δικαστήριο αποσαφήνισε τις προϋποθέσεις παραδεκτού του αιτήματος με το οποίο η καθής η προσφυγή, σε διαδικασία inter partes ενώπιον του τμήματος προσφυγών, ζητεί τη μεταρρύθμιση της αποφάσεως του τμήματος ανακοπών την οποία προσβάλλει η νυν παρεμβαίνουσα. Εν προκειμένω, το τμήμα προσφυγών έκρινε απαράδεκτο το σχετικό αίτημα, με την αιτιολογία ότι, αφενός, δεν τηρήθηκαν οι προϋποθέσεις του άρθρου 60 του κανονισμού 207/2009, περί εμπρόθεσμης ασκήσεως της προσφυγής και καταβολής του απαιτούμενου τέλους, και, αφετέρου, διευρυνόταν το αντικείμενο της προσφυγής, αφού το αίτημα αφορούσε ένα σημείο της προσβαλλόμενης αποφάσεως το οποίο δεν είχε εγείρει η νυν παρεμβαίνουσα με την προσφυγή της.

Το Γενικό Δικαστήριο σημείωσε ότι από το γράμμα του άρθρου 8, παράγραφος 3, του κανονισμού (ΕΚ) 216/96 ⁸⁸ προκύπτει ότι, σε διαδικασία inter partes, η καθής μπορεί να προβάλει αίτημα ακυρώσεως ή μεταρρυθμίσεως της προσβαλλόμενης αποφάσεως, επί ζητήματος το οποίο δεν θίγεται με την προσφυγή. Εντούτοις, το αίτημα αυτό, το οποίο πρέπει να διατυπωθεί με τις απαντητικές παρατηρήσεις επί της προσφυγής, καθίσταται άνευ αντικειμένου σε περίπτωση παραιτήσεως της προσφεύγουσας ενώπιον του τμήματος. Επομένως, προς αμφισβήτηση αποφάσεως του τμήματος ανακοπών, η αυτοτελής προσφυγή του άρθρου 60 του κανονισμού 207/2009 είναι το μόνο μέσο παροχής έννομης προστασίας το οποίο εξασφαλίζει οπωσδήποτε στους αντιδίκους ότι θα μπορέσουν να προβάλουν τις αιτιάσεις τους. Άρα, το αίτημα ακυρώσεως ή μεταρρυθμίσεως της αμφισβητούμενης αποφάσεως λόγω ζητήματος που δεν θίγεται με την προσφυγή, κατά την έννοια του άρθρου 8, παράγραφος 3, του κανονισμού 216/96, διαφέρει από την προσφυγή του άρθρου 60 του κανονισμού 207/2009. Κατά συνέπεια, οι προϋποθέσεις περί τηρήσεως προθεσμίας και περί καταβολής του τέλους προσφυγής, οι οποίες προβλέπονται στο άρθρο 60 του κανονισμού 207/2009, δεν ισχύουν για τα αιτήματα που στηρίζονται στο άρθρο 8, παράγραφος 3, του κανονισμού 216/96. Εν προκειμένω, η προσφεύγουσα ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου είχε προβάλει, δυνάμει αυτής ακριβώς της διατάξεως, αίτημα μεταρρυθμίσεως της αποφάσεως του τμήματος ανακοπών επί σημείου που δεν είχε εγείρει η νυν παρεμβαίνουσα, το είχε δε διατυπώσει με τις απαντητικές παρατηρήσεις και εντός της ταχθείσας προθεσμίας. Στο πλαίσιο αυτό, δεν ήταν υποχρεωμένη να τηρήσει τις προϋποθέσεις του άρθρου 60 του κανονισμού 207/2009. Εν κατακλείδι, κακώς το τμήμα προσφυγών απέρριψε το αίτημά της ως απαράδεκτο.

Με την απόφαση της 8ης Ιουνίου 2016 **Monster Energy κατά EUIPO (Απεικόνιση συμβόλου ειρήνης)** (T-583/15, [EU:T:2016:338](#)), το Γενικό Δικαστήριο κατέληξε ότι το ζήτημα της τηρήσεως της προθεσμίας για την κατάθεση προσφυγής ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου εμπίπτει στην αποκλειστική αρμοδιότητα του δικαστή της Ένωσης και ότι δεν χωρεί αίτημα επαναφοράς στην προτέρα κατάσταση, βάσει του άρθρου 81 του κανονισμού 207/2009, σε περίπτωση υπερβάσεως της προθεσμίας αυτής. Η προσφεύγουσα προέβαλε τέτοιο αίτημα ενώπιον του EUIPO, υποστηρίζοντας ότι δεν μπόρεσε να προσβάλει εμπροθέσμως απόφαση ενός εκ των τμημάτων προσφυγών ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου μετά την κοινοποίηση της αποφάσεως αυτής με τηλεομοιοτυπία, επειδή ουδέποτε την παρέλαβε. Ωστόσο, το δεύτερο τμήμα προσφυγών του EUIPO, επιβεβαιώνοντας τη θέση της Γραμματείας του τμήματος προσφυγών, έκρινε ότι δεν μπορούσε να δοθεί συνέχεια στο αίτημα, δεδομένου ιδίως ότι το άρθρο 81 του κανονισμού 207/2009 αφορά μόνον τις προθεσμίες που ισχύουν σε διαδικασίες ενώπιον του EUIPO, και όχι του Γενικού Δικαστηρίου. Η προσφεύγουσα ισχυρίστηκε, αντιθέτως, ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου ότι ο νομοθέτης, κάνοντας λόγο

87| Υπόθεση C-182/16 P, **Meica κατά EUIPO**.

88| Κανονισμός (ΕΚ) 216/96 της Επιτροπής, της 5ης Φεβρουαρίου 1996, σχετικά με τον κανονισμό διαδικασίας των τμημάτων προσφυγών του Γραφείου Εναρμόνισης στο πλαίσιο της εσωτερικής αγοράς (σήματα, σχέδια και υποδείγματα) (ΕΕ 1996, L 28, σ. 11).

για «προθεσμία έναντι του Γραφείου», εννοούσε τις προθεσμίες «οι οποίες αφορούν» το EUIPO ή «έχουν σχέση» με αυτό. Κατά την άποψή της, η προθεσμία ασκήσεως προσφυγής ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου αφορά το EUIPO από πολλές απόψεις, οπότε θα έπρεπε να είναι δυνατή, σε περίπτωση μη τηρήσεως της εν λόγω προθεσμίας, η προβολή αιτήματος για επαναφορά στην προτέρα κατάσταση.

Το Γενικό Δικαστήριο παρατήρησε επ' αυτού ότι, όπως αναφέρει και η αιτιολογική σκέψη 12 του κανονισμού 207/2009, δεν επιτρέπεται, λόγω της ιδρύσεως του EUIPO, να θιγούν οι αρμοδιότητες των θεσμικών οργάνων της Ένωσης, ενώ, αν αναγνωριζόταν σε τμήμα του EUIPO η ευχέρεια να δέχεται αίτημα για επαναφορά στην προτέρα κατάσταση σε σχέση με προθεσμία ασκήσεως προσφυγής ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου, θα θίγονταν οι αρμοδιότητες του τελευταίου, το οποίο είναι το μόνο αρμόδιο δικαιοδοτικό όργανο, υπό την επιφύλαξη του ελέγχου του Δικαστηρίου, να κρίνει το παραδεκτό προσφυγής που ασκείται ενώπιόν του δυνάμει των άρθρων 256 και 263 ΣΛΕΕ. Πράγματι, το παραδεκτό της προσφυγής είναι ένα από τα στοιχεία τα οποία αρμόδιος να εκτιμήσει είναι ο δικαστής, και δη αυτεπαγγέλτως. Κατά συνέπεια, όταν ασκείται κατά αποφάσεως του τμήματος προσφυγών του EUIPO προσφυγή ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου η οποία μπορεί να θεωρηθεί εκπρόθεσμη από τον δικαστή, ο εφαρμοστέος κανόνας δεν είναι το άρθρο 81 του κανονισμού 207/2009, περί επαναφοράς στην προτέρα κατάσταση, αλλά οι διατάξεις που άπτονται του δικαιοδοτικού ελέγχου, ήτοι, πέραν του άρθρου 263 ΣΛΕΕ, το άρθρο 45, δεύτερο εδάφιο, του Οργανισμού του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης, όπου ορίζεται ότι «[α]πώλεια δικαιώματος λόγω παρόδου των προθεσμιών δεν δύναται να αντιστασεται, όταν ο ενδιαφερόμενος αποδεικνύει την ύπαρξη τυχαίου συμβάντος ή ανωτέρας βίας».

VI. ΚΟΙΝΗ ΕΞΩΤΕΡΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΑΣΦΑΛΕΙΑΣ — ΠΕΡΙΟΡΙΣΤΙΚΑ ΜΕΤΡΑ

Το 2016 χαρακτηρίστηκε, όπως άλλωστε και τα προηγούμενα έτη, από πλούσια νομολογία όσον αφορά τα περιοριστικά μέτρα στον τομέα της κοινής εξωτερικής πολιτικής και της πολιτικής ασφαλείας (ΚΕΠΠΑ). Πολλές είναι οι αποφάσεις οι οποίες αξίζει να μνημονευθούν υπό τον τίτλο αυτόν.

ΙΣΛΑΜΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ ΤΟΥ ΙΡΑΝ

Πρώτον, με την απόφαση της 28ης Απριλίου 2016 *Sharif University of Technology κατά Συμβουλίου* (T-52/15, εκκρεμεί η εκδίκαση αναιρέσεως ⁸⁹, [EU:T:2016:254](#)), το Γενικό Δικαστήριο έδωσε περαιτέρω διευκρινίσεις ως προς το νομικό κριτήριο της παροχής στηρίξεως στην Κυβέρνηση του Ιράν, κατά την έννοια του άρθρου 23, παράγραφος 2, στοιχείο δ', του κανονισμού 267/2012 και του άρθρου 20, παράγραφος 1, στοιχείο γ', της αποφάσεως 2010/413.

Το Γενικό Δικαστήριο κατέστησε σαφές ότι το ως άνω κριτήριο δεν απαιτεί να αποδεικνύεται ότι υφίσταται αιτιώδης συνάφεια μεταξύ, αφενός, της συμπεριφοράς λόγω της οποίας στοιχειοθετείται η ύπαρξη στηρίξεως και, αφετέρου, των δραστηριοτήτων διαδόσεως πυρηνικών όπλων. Ομολογουμένως, κατά τη νομολογία, το επίμαχο κριτήριο δεν αφορά όλες τις μορφές στηρίξεως της Ιρανικής Κυβερνήσεως, αλλά μόνον εκείνες που διευκολύνουν τις πυρηνικές δραστηριότητες του Ιράν, οπότε, βάσει του κριτηρίου αυτού, οριοθετείται με αντικειμενικό τρόπο μια συγκεκριμένη κατηγορία οντοτήτων και προσώπων στα οποία μπορούν να επιβληθούν μέτρα δεσμεύσεως κεφαλαίων. Εντούτοις, από τη νομολογία δεν συνάγεται ότι η έννοια «στήριξη στην Κυβέρνηση του Ιράν» σημαίνει ότι επιβάλλεται να αποδειχθεί

89| Υπόθεση C-385/16 P, *Sharif University of Technology κατά Συμβουλίου*.

σύνδεσμος μεταξύ της στηρίξεως και των πυρηνικών δραστηριοτήτων της Ισλαμικής Δημοκρατίας του Ιράν. Ως εκ τούτου, κατά το Γενικό Δικαστήριο, ήταν ορθό το συμπέρασμα του Συμβουλίου ότι το προσφεύγον συγχέει, στην επιχειρηματολογία του, το κριτήριο της παροχής στηρίξεως στην Κυβέρνηση του Ιράν, το οποίο είναι το μόνο που ασκούσε επιρροή εν προκειμένω, με το κριτήριο της παροχής στηρίξεως «σε επικίνδυνες πυρηνικές δραστηριότητες του Ιράν όσον αφορά τη διάδοση πυρηνικών όπλων ή την εκ μέρους του ανάπτυξη συστημάτων εκτόξευσης πυρηνικών όπλων». Η εφαρμογή όμως του πρώτου κριτηρίου δεν προϋποθέτει κάποιον βαθμό, έστω έμμεσης, συνάφειας με τις πυρηνικές δραστηριότητες της Ισλαμικής Δημοκρατίας του Ιράν. Τούτο διότι η ύπαρξη συνδέσμου μεταξύ της παροχής στηρίξεως στην Κυβέρνηση του Ιράν και των δραστηριοτήτων διαδόσεως των πυρηνικών όπλων καθιερώνεται ρητώς από την εφαρμοστέα ρύθμιση. Στο πλαίσιο αυτό, το επίδικο κριτήριο έχει την έννοια ότι καλύπτει οποιαδήποτε στήριξη η οποία, έστω και αν δεν συνδέεται άμεσα ή έμμεσα με την ανάπτυξη της διαδόσεως των πυρηνικών όπλων, είναι εντούτοις ικανή, λόγω της ποιοτικής ή ποσοτικής σημασίας της, να την ευνοήσει, παρέχοντας στην Κυβέρνηση του Ιράν πόρους ή μέσα ιδίως υλικής, οικονομικής ή υλικοτεχνικής φύσεως. Επιπλέον, το επίδικο κριτήριο δεν πρέπει να ερμηνεύεται υπό την έννοια ότι σκοπός του είναι αποκλειστικώς να στερήσει την Κυβέρνηση του Ιράν από τις πηγές των εσόδων της και να την υποχρεώσει κατ' αυτόν τον τρόπο να παύσει τις δραστηριότητές της διαδόσεως πυρηνικών όπλων.

Το Γενικό Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι έπρεπε να εξετάσει αν, εντός του πλαισίου της εφαρμοστέας ρυθμίσεως, είναι δυνατό να καλύπτονται από το επίδικο κριτήριο δραστηριότητες που δεν αντιστοιχούν σε κάποιο από τα τρία είδη στηρίξεως —υλικής, οικονομικής ή υλικοτεχνικής— στα οποία αναφέρεται, εν είδει παραδείγματος, η οικεία ρύθμιση. Όπως τόνισε το Γενικό Δικαστήριο, από τη ρύθμιση αυτή προκύπτει ότι επιτρέπεται να ληφθούν περιοριστικά μέτρα εις βάρος προσώπων ή οντοτήτων που είτε βοηθούν την Ισλαμική Δημοκρατία του Ιράν να αποκτήσει απαγορευμένα αντικείμενα ή τεχνολογίες είτε της παρέχουν τεχνική συνδρομή σε σχέση με τέτοια αντικείμενα και τεχνολογίες. Ειδικότερα, το άρθρο 1, παράγραφος 1, στοιχείο γ', της αποφάσεως 2010/413 απαγορεύει την προμήθεια, πώληση ή μεταβίβαση στην Ισλαμική Δημοκρατία του Ιράν οπλισμού και παντός τύπου συναφών υλικών. Εξάλλου, βάσει του άρθρου 5, παράγραφος 1, στοιχείο α', του κανονισμού 267/2012, απαγορεύεται κάθε άμεση ή έμμεση τεχνική συνδρομή η οποία συνδέεται είτε με αντικείμενα και τεχνολογίες που απαριθμούνται στον κοινό στρατιωτικό κατάλογο της Ένωσης⁹⁰ είτε με την παροχή, κατασκευή, συντήρηση και χρήση απαριθμούμενων στον εν λόγω κατάλογο αντικειμένων, όταν αποδέκτης είναι πρόσωπο, οντότητα ή οργανισμός στο Ιράν ή όταν προορίζονται για χρήση στο Ιράν. Έτσι, προβλέποντας την απαγόρευση αυτή, ο νομοθέτης καθιέρωσε έναν σύνδεσμο ανάμεσα στην απόκτηση τέτοιου είδους εξοπλισμών από την Ισλαμική Δημοκρατία του Ιράν και στις δραστηριότητες της Κυβερνήσεως του Ιράν οι οποίες συντελούν στη διάδοση των πυρηνικών όπλων ή της αναπτύξεως φορέων παρόμοιων όπλων. Η ως άνω ερμηνεία επιβεβαιώνεται από τα ψηφίσματα 1737 (2006)⁹¹ και 1929 (2010)⁹² του Συμβουλίου Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών. Συνεπώς, η παροχή στηρίξεως στην Κυβέρνηση του Ιράν, σε επίπεδο τεχνολογικής έρευνας και αναπτύξεως όσον αφορά τον στρατιωτικό τομέα ή άλλους συναφείς τομείς, πληροί το επίδικο κριτήριο στην περίπτωση όπου συνδέεται με εξοπλισμούς ή τεχνολογίες που απαριθμούνται στον κοινό στρατιωτικό κατάλογο της Ένωσης μεταξύ εκείνων που απαγορεύεται να αποκτήσει η Ισλαμική Δημοκρατία του Ιράν.

Δεύτερον, η απόφαση της 2ας Ιουνίου 2016 **Bank Mellat κατά Συμβουλίου** (T-160/13, εκκρεμεί η εκδίκαση αναιρέσεως⁹³, [EU:T:2016:331](#)) εκδόθηκε επί προσφυγής με αίτημα την ακύρωση του άρθρου 1, σημείο 15, του

90| Κοινός στρατιωτικός κατάλογος της Ευρωπαϊκής Ένωσης, που εγκρίθηκε από το Συμβούλιο στις 17 Μαρτίου 2014 (ΕΕ 2014, C 107, σ. 1).

91| Ψήφισμα 1737 (2006) του Συμβουλίου Ασφαλείας, της 23ης Δεκεμβρίου 2006.

92| Ψήφισμα 1929 (2010) του Συμβουλίου Ασφαλείας, της 9ης Ιουνίου 2010.

93| Υπόθεση C-430/16 P, **Bank Mellat κατά Συμβουλίου**.

κανονισμού (ΕΕ) 1263/2012⁹⁴, με το οποίο προστέθηκε στον κανονισμό 267/2012 απαγόρευση μεταφοράς κεφαλαίων προς και από χρηματοπιστωτικά ιδρύματα με έδρα το Ιράν. Στο πλαίσιο αυτό, η προσφεύγουσα προέβαλε ένσταση ελλείψεως νομιμότητας ως προς το άρθρο 1, σημείο 6, της αποφάσεως 2012/635/ΚΕΠΠΑ⁹⁵.

Το Γενικό Δικαστήριο έλεγξε κατ' αρχάς αν ήταν αρμόδιο να κρίνει αυτή την ένσταση ελλείψεως νομιμότητας. Διαπίστωσε ότι τα μέτρα που ελήφθησαν με το άρθρο 1, σημείο 6, της αποφάσεως 2012/635 είναι γενικής φύσεως, καθόσον το πεδίο εφαρμογής τους ορίζεται βάσει αντικειμενικών κριτηρίων, και όχι με αναφορά σε ορισμένα φυσικά ή νομικά πρόσωπα. Κατά συνέπεια, το άρθρο 1, σημείο 6, της αποφάσεως 2012/635 δεν συνιστά, αυτό καθ' εαυτό, απόφαση που προβλέπει περιοριστικά μέτρα εις βάρος φυσικών ή νομικών προσώπων, κατά την έννοια του άρθρου 275, δεύτερο εδάφιο, ΣΛΕΕ. Δεδομένου ότι ούτε το άρθρο 1, σημείο 15, του προσβαλλόμενου κανονισμού πληροί την απαίτηση αυτή, έπρεπε να γίνει δεκτό ότι η ένσταση ελλείψεως νομιμότητας του άρθρου 1, σημείο 6, της αποφάσεως 2012/635 δεν προβλήθηκε προς στήριξη προσφυγής ακυρώσεως κατά αποφάσεως που προβλέπει περιοριστικά μέτρα εις βάρος φυσικών ή νομικών προσώπων, κατά την έννοια του άρθρου 275, δεύτερο εδάφιο, ΣΛΕΕ. Επομένως, το Γενικό Δικαστήριο δεν ήταν αρμόδιο, δυνάμει της προαναφερθείσας διατάξεως, να αποφανθεί επί της ενστάσεως ελλείψεως νομιμότητας. Πάντως, η εξαίρεση την οποία εισάγει το άρθρο 275 ΣΛΕΕ από την αρμοδιότητα του δικαστή της Ένωσης δεν είναι δυνατόν να ερμηνεύεται τόσο ευρέως ώστε να αποκλείει τον έλεγχο της νομιμότητας πράξεως εκδοθείσας βάσει του άρθρου 215 ΣΛΕΕ, όπως του άρθρου 1, σημείο 15, του προσβαλλόμενου κανονισμού, που δεν άπτεται της ΚΕΠΠΑ, για τον λόγο και μόνον ότι η έγκυρη έκδοση της πράξεως αυτής εξαρτάται από την προηγούμενη έκδοση αποφάσεως που να άπτεται της ΚΕΠΠΑ.

Ως προς το παραδεκτό του αιτήματος ακυρώσεως του άρθρου 1, σημείο 15, του προσβαλλόμενου κανονισμού, το Γενικό Δικαστήριο έκρινε ότι η συγκεκριμένη διάταξη έχει γενική ισχύ και δεν αποτελεί νομοθετική, αλλά κανονιστική πράξη κατά την έννοια του άρθρου 263, τέταρτο εδάφιο, ΣΛΕΕ. Αφού υπογράμμισε ότι η προσφεύγουσα είχε ενεργητική νομιμοποίηση επειδή η εν λόγω διάταξη την αφορούσε άμεσα και δεν απαιτούσε εκτελεστικά μέτρα, εφόσον τροποποιούσε ορισμένες διατάξεις του κανονισμού 267/2012 για την εφαρμογή των οποίων οι αρμόδιες εθνικές αρχές δεν διέθεταν καμία διακριτική ευχέρεια, το Γενικό Δικαστήριο παρατήρησε, όσον αφορά το έννομο συμφέρον της προσφεύγουσας, ότι η θέσπιση του επίμαχου καθεστώτος δεν είχε, στην πράξη, άμεσο αντίκτυπο για εκείνη, δεδομένου ότι τα ατομικά περιοριστικά μέτρα που είχαν επιβληθεί εις βάρος της κατά το παρελθόν ήταν ακόμη αυστηρότερα. Εντούτοις, κατόπιν της ακυρώσεως των ατομικών περιοριστικών μέτρων που την αφορούσαν, άρχισε αυτομάτως να ισχύει για την προσφεύγουσα το ως άνω καθεστώς. Υπό τις περιστάσεις αυτές, αν διαπιστωνόταν ότι η προσφεύγουσα δεν είχε έννομο συμφέρον να στραφεί κατά του άρθρου 1, σημείο 15, του προσβαλλόμενου κανονισμού, θα συνέτρεχε περίπτωση προσβολής του δικαιώματός της σε αποτελεσματική δικαστική προστασία, όπερ σήμαινε ότι επιβαλλόταν να της αναγνωριστεί έννομο συμφέρον.

Επί της ουσίας, το Γενικό Δικαστήριο ερμήνευσε τη λέξη «αναγκαία» στο άρθρο 215, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ υπό την έννοια ότι δεν αφορά τη σχέση μεταξύ της πράξεως που εκδόθηκε δυνάμει του άρθρου 215 ΣΛΕΕ και του επιδιωκόμενου σκοπού της ΚΕΠΠΑ, αλλά τη σχέση μεταξύ της πράξεως αυτής και της αποφάσεως του τομέα της ΚΕΠΠΑ στην οποία στηρίχθηκε η πράξη. Με άλλα λόγια, η αναφορά σε «αναγκαία μέτρα» γίνεται προκειμένου να διασφαλιστεί ότι το Συμβούλιο δεν θα λαμβάνει, δυνάμει του άρθρου 215 ΣΛΕΕ, περιοριστικά μέτρα που να βαίνουν πέραν των θεσπισθέντων με την αντίστοιχη απόφαση ΚΕΠΠΑ. Ως προς

94| Κανονισμός (ΕΕ) 1263/2012 του Συμβουλίου, της 21ης Δεκεμβρίου 2012, για την τροποποίηση του κανονισμού (ΕΕ) 267/2012 σχετικά με περιοριστικά μέτρα κατά του Ιράν (ΕΕ 2012, L 356, σ. 34).

95| Απόφαση 2012/635/ΚΕΠΠΑ του Συμβουλίου, της 15ης Οκτωβρίου 2012, για την τροποποίηση της απόφασης 2010/413/ΚΕΠΠΑ σχετικά με περιοριστικά μέτρα κατά του Ιράν (ΕΕ 2012, L 282, σ. 58).

την έκταση του δικαιοδοτικού ελέγχου του Γενικού Δικαστηρίου, έπρεπε να ληφθεί υπόψη η ιδιαίτερη φύση του επίμαχου καθεστώτος, αφού, από τη μία πλευρά, το άρθρο 1, σημείο 15, του προσβαλλόμενου κανονισμού έχει γενική ισχύ και, άρα, δεν συνιστά ατομική πράξη, και, από την άλλη πλευρά, ορισμένες διατάξεις του κανονισμού 267/2012, οι οποίες τροποποιήθηκαν ή προστέθηκαν με το άρθρο 1, σημείο 15, του προσβαλλόμενου κανονισμού, αφορούν την προσφεύγουσα άμεσα, χωρίς να απαιτούν εκτελεστικά μέτρα. Κατόπιν τούτου, έπρεπε να αναγνωριστεί διακριτική ευχέρεια υπέρ του Συμβουλίου τόσο ως προς αυτή καθ' εαυτήν τη σκοπιμότητα της λήψης περιοριστικών μέτρων όσο και ως προς τον καθορισμό των ενδεδειγμένων γενικών περιοριστικών μέτρων προς επίτευξη του επιδιωκόμενου σκοπού. Εφόσον το επίμαχο καθεστώς δεν ήταν ατομικό περιοριστικό μέτρο, δεν έχρηζε εν προκειμένω κατ' αναλογία εφαρμογής η νομολογία σχετικά με τα μέτρα αυτά, οπότε δεν υπήρχε, ειδικότερα, απαίτηση να αποδείξει το Συμβούλιο ότι οι οντότητες που θίγονταν από το εν λόγω καθεστώς εμπλέκονταν όντως στη διάδοση των πυρηνικών όπλων.

Όσον αφορά τον αναλογικό χαρακτήρα του επίμαχου καθεστώτος, το Γενικό Δικαστήριο επισήμανε ότι ο σκοπός της παρεμποδίσσεως των μεταφορών κεφαλαίων που θα μπορούσαν να χρησιμεύσουν στη διάδοση των πυρηνικών όπλων εντάσσεται σαφώς στο πλαίσιο του θεμιτού σκοπού ο οποίος συνίσταται στην αποτροπή τόσο της διαδόσεως καθ' εαυτήν όσο και της χρηματοδοτήσεώς της. Μολονότι, ασφαλώς, αληθεύει ότι αμφότερες οι υποχρεώσεις κοινοποίησης και υποβολής αιτήσεως για προέγκριση ισχύουν για όλες τις μεταφορές κεφαλαίων, ανεξαρτήτως αν μπορούν να χρησιμεύσουν στη διάδοση των πυρηνικών όπλων ή όχι, κάτι τέτοιο είναι αναπόφευκτο λαμβανομένου υπόψη του σκοπού τον οποίο εξυπηρετούν οι υποχρεώσεις αυτές, και δεν σημαίνει ότι πρόκειται για υποχρεώσεις που δεν είναι αναγκαίες. Το Γενικό Δικαστήριο κατέληξε ότι η επιλογή του Συμβουλίου να προβλέψει ότι το επίμαχο καθεστώς πρέπει να εφαρμόζεται στις μεταφορές στις οποίες εμπλέκονται τα ιρανικά χρηματοπιστωτικά ιδρύματα, ενώ οι υπόλοιπες μεταφορές υπόκεινται σε διαφορετικό, ως προς ορισμένες πτυχές του, περιοριστικό καθεστώς, ενέπιπτε στα όρια της διακριτικής ευχέρειας που έπρεπε να του αναγνωριστεί συναφώς. Σημειωτέον δε ότι το επίμαχο καθεστώς δεν ισοδυναμούσε με γενικευμένο εμπάργκο, εφαρμοζόμενο αδιακρίτως και χωρίς ειδική στόχευση.

Εξάλλου, όσον αφορά το περιεχόμενο της υποχρεώσεως αιτιολογήσεως στις περιπτώσεις όπου εκδίδεται πράξη γενικής ισχύος όπως το επίμαχο καθεστώς, το Γενικό Δικαστήριο τόνισε ότι οι απαιτούμενες νομικές εγγυήσεις κατά το άρθρο 215, παράγραφος 3, ΣΛΕΕ δεν περιλαμβάνουν ούτε υποχρέωση του Συμβουλίου να εκθέσει συγκεκριμένους και ειδικούς λόγους για κάθε πρόσωπο ή οντότητα που θίγεται ούτε δυνατότητα των θιγόμενων προσώπων και οντοτήτων να διατυπώσουν παρατηρήσεις τις οποίες το Συμβούλιο θα οφείλει να λάβει υπόψη. Η βασική νομική εγγύηση διαδικαστικής φύσεως συνίσταται στον αποτελεσματικό δικαστικό έλεγχο της νομιμότητας της οικείας πράξεως. Τέλος, δεδομένου ότι δεν μπορούσαν να γίνουν δεκτές ούτε οι αιτιάσεις περί παραβιάσεως των αρχών της ασφάλειας δικαίου και της απαγορεύσεως των αυθαιρεσιών, καθώς και περί δυσμενούς διακρίσεως λόγω ιθαγένειας, το Γενικό Δικαστήριο απέρριψε την προσφυγή στο σύνολό της.

Τρίτον και τελευταίον, με την απόφαση της 24ης Μαΐου 2016 ***Good Luck Shipping κατά Συμβουλίου*** (T-423/13 και T-64/14, [ΕΥ:Τ:2016:308](#)), το Γενικό Δικαστήριο εξέτασε, μεταξύ άλλων, τις συνέπειες που έχει η ακύρωση των περιοριστικών μέτρων εις βάρος μιας οντότητας, ως προς τον έλεγχο της νομιμότητας των περιοριστικών μέτρων εις βάρος άλλων οντοτήτων, οι οποίες ανήκουν στην πρώτη ή ελέγχονται από αυτήν ή ενεργούν για λογαριασμό της.

Το Γενικό Δικαστήριο υπογράμμισε η νομιμότητα της εγγραφής της επωνυμίας μιας οντότητας στον κατάλογο των προσώπων ή οντοτήτων εις βάρος των οποίων επιβάλλονται περιοριστικά μέτρα λόγω των δεσμών τους με άλλη οντότητα που έχει εγγραφεί στον ίδιο κατάλογο εξαρτάται από την προϋπόθεση ότι, κατά την ημερομηνία εγγραφής της πρώτης, η επωνυμία της δεύτερης είναι νομίμως εγγεγραμμένη στον κατάλογο. Τουτέστιν, αν η εγγραφή της επωνυμίας μιας οντότητας στον κατάλογο των προσώπων

ή οντοτήτων που υπόκεινται σε περιοριστικά μέτρα στηρίζεται στην ύπαρξη δεσμού με άλλη οντότητα, επίσης εγγεγραμμένη στον κατάλογο αυτόν, τότε η εγγραφή καθίσταται άνευ νομικού ερείσματος άπαξ η εγγραφή της τελευταίας εξαφανιστεί από την έννομη τάξη, κατόπιν της εκδόσεως δικαστικής αποφάσεως η οποία ακυρώνει τα εις βάρος της μέτρα. Όπως παρατήρησε επ' αυτού το Γενικό Δικαστήριο, μολονότι τα αποτελέσματα περιοριστικών μέτρων ακυρωθέντων με δικαστική απόφαση επιτρέπεται να διατηρηθούν σε ισχύ μέχρι τη λήξη της προθεσμίας του άρθρου 60, δεύτερο εδάφιο, του Οργανισμού του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης, αυτή η αναστολή της ακυρώσεως της σχετικής πράξεως δεν αναιρεί την αρχή ότι, μόλις παρέλθει η προαναφερθείσα προθεσμία, η ακύρωση παράγει αναδρομικά αποτελέσματα, οπότε η πράξη την οποία αφορά η ακυρωτική απόφαση θεωρείται ότι ουδέποτε υπήρξε.

Επιπλέον, το Γενικό Δικαστήριο υπενθύμισε τον κανόνα ότι η νομιμότητα των προσβαλλόμενων πράξεων εκτιμάται, κατ' αρχήν, μόνο με γνώμονα τα πραγματικά και νομικά στοιχεία βάσει των οποίων εκδόθηκαν οι πράξεις αυτές, και όχι με γνώμονα πραγματικά και νομικά στοιχεία που ενδεχομένως προέκυψαν μετά την έκδοσή τους. Επομένως, το Γενικό Δικαστήριο έχει μεν την ευχέρεια, όταν ακυρώνει περιοριστικά μέτρα, να ορίσει προθεσμία μέχρι το πέρας της οποίας αναστέλλονται τα αποτελέσματα της ακυρώσεως της αντίστοιχης πράξεως, ώστε να μπορέσει το Συμβούλιο να θεραπεύσει τις διαπιστωθείσες πλημμέλειες θεσπίζοντας, ενδεχομένως, νέα γενικά κριτήρια εγγραφής στον κατάλογο των υποκείμενων σε περιοριστικά μέτρα προσώπων ή οντοτήτων και λαμβάνοντας νέα περιοριστικά μέτρα, ούτε όμως τα νέα γενικά κριτήρια εγγραφής ούτε τα νέα περιοριστικά μέτρα είναι δυνατό να επικυρώσουν τα μέτρα που έχουν κριθεί παράνομα με απόφαση του Γενικού Δικαστηρίου. Η αρχή ότι οι εγγραφές που ακυρώνονται εξαφανίζονται αναδρομικώς από την έννομη τάξη, ως εάν δεν υπήρξαν ποτέ, δεν αναιρείται ούτε στην περίπτωση όπου τα γενικά κριτήρια εγγραφής τροποποιηθούν από το Συμβούλιο προκειμένου να δικαιολογηθούν εγγραφές οι οποίες έγιναν βάσει προϋσχυόντων γενικών κριτηρίων και εν συνεχεία ακυρώθηκαν με απόφαση του Γενικού Δικαστηρίου. Πράγματι, παρόμοια τροποποίηση των γενικών κριτηρίων δεν θεραπεύει τις πλημμέλειες τις οποίες διαπίστωσε το Γενικό Δικαστήριο με την ακυρωτική του απόφαση, ούτε καθιστά νόμιμες, από την ημερομηνία ενάρξεως ισχύος της τροποποίησής, τις εγγραφές που είχαν γίνει βάσει προηγούμενων γενικών κριτηρίων χωρίς, ωστόσο, να μπορούν να δικαιολογηθούν από αυτά.

ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ ΤΗΣ ΤΥΝΗΣΙΑΣ

Οι αποφάσεις της 30ής Ιουνίου 2016 **CW κατά Συμβουλίου** (T-224/14, μη δημοσιευθείσα, [EU:T:2016:375](#)), **AI Matri κατά Συμβουλίου** (T-545/13, μη δημοσιευθείσα, [EU:T:2016:376](#)) και **CW κατά Συμβουλίου** (T-516/13, μη δημοσιευθείσα, [EU:T:2016:377](#)) εκδόθηκαν επί προσφυγών που ασκήθηκαν από πρόσωπα των οποίων τα περιουσιακά στοιχεία δεσμεύθηκαν με την αιτιολογία ότι διεξάγονταν εις βάρος τους, στην Τυνησία, δικαστικές έρευνες σχετικά με παράνομη ιδιοποίηση κρατικών κεφαλαίων. Οι αποφάσεις αυτές έδωσαν στο Γενικό Δικαστήριο την αφορμή να αποσαφηνίσει το περιεχόμενο της έννοιας «παράνομη ιδιοποίηση κρατικών κεφαλαίων», όπως χρησιμοποιείται στο άρθρο 1, παράγραφος 1, της αποφάσεως 2011/72/ΚΕΠΠΑ⁹⁶.

Το Γενικό Δικαστήριο διαπίστωσε κατ' αρχάς ότι η ομοιόμορφη εφαρμογή του δικαίου της Ένωσης επιτάσσει, ελλείψει ρητής παραπομπής στο δίκαιο των οικείων τρίτων κρατών, στο διεθνές δίκαιο ή στο δίκαιο των κρατών μελών, να ερμηνεύεται η έννοια «παράνομη ιδιοποίηση κρατικών κεφαλαίων» αυτοτελώς, ανεξάρτητα από κάθε εθνικό σύστημα. Λαμβάνοντας συντηρητικά μέτρα κατά προσώπων υπεύθυνων για παράνομη ιδιοποίηση τυνησιακών κρατικών πόρων, ήτοι μέτρα τα οποία έχουν ως μοναδικό σκοπό να καταστήσουν δυνατή την ανάκτηση, εκ μέρους των τυνησιακών αρχών, τέτοιων κρατικών κεφαλαίων που

96| Απόφαση 2011/72/ΚΕΠΠΑ του Συμβουλίου, της 31ης Ιανουαρίου 2011, για περιοριστικά μέτρα κατά ορισμένων προσώπων και οντοτήτων λόγω της κατάστασης στην Τυνησία (ΕΕ 2011, L 28, σ. 62).

ενδέχεται να βρίσκονται στην κατοχή των ως άνω προσώπων, το Συμβούλιο επιδιώκει να διευκολύνει τόσο τη διαπίστωση πράξεων που έχουν διενεργηθεί εις βάρος των τυνησιακών αρχών όσο και την επιστροφή του προϊόντος των πράξεων αυτών. Λαμβανομένων υπόψη αυτών των στόχων, του όλου πλαισίου της αποφάσεως 2011/72, καθώς και της νομικής της βάσης, πρέπει να γίνει δεκτό ότι η έννοια «παράνομη ιδιοποίηση κρατικών κεφαλαίων» καλύπτει κάθε πράξη που συνίσταται στη χρήση, για αλλότριους, και δη ιδιωτικούς, σκοπούς, πόρων οι οποίοι ανήκουν σε δημόσιους φορείς της Τυνησίας ή έχουν τεθεί υπό τον έλεγχό τους. Η χρήση αυτή θα πρέπει, δηλαδή, να είχε ως συνέπεια να θιγούν τα οικονομικά συμφέροντα των εν λόγω φορέων και, κατ' επέκταση, να προκαλέσει ζημία η οποία να αποτιμάται σε οικονομικούς όρους. Συνεπώς, κατά το Γενικό Δικαστήριο, δεν μπορούσε να αποκλειστεί το ενδεχόμενο ενέργειες, οι οποίες δεν χαρακτηρίστηκαν από τις αρμόδιες τυνησιακές αρχές ως υπεξαίρεση δημόσιου χρήματος, να είχαν παρά ταύτα ως αποτέλεσμα να στερηθούν αδικαιολογήτως οι δημόσιοι φορείς της Τυνησίας απαραίτητα κεφάλαια, οπότε ήταν αναγκαίο να δεσμευθούν τα περιουσιακά στοιχεία τόσο των υπευθύνων για τις ενέργειες όσο και των συνδεόμενων με αυτούς προσώπων, προκειμένου να είναι εφικτή η ανάκτηση των προαναφερθέντων κεφαλαίων από τις τυνησιακές αρχές, με κάθε δυνατό μέσο.

Το Γενικό Δικαστήριο διευκρίνισε περαιτέρω ότι, λαμβανομένων υπόψη των σκοπών της αποφάσεως 2011/72, το άρθρο 1, παράγραφος 1, της αποφάσεως αυτής έχει την έννοια ότι αφορά όχι μόνον τα πρόσωπα που έχουν κριθεί υπεύθυνα για πράξεις «παράνομης ιδιοποίησης τυνησιακών κεφαλαίων», αλλά και τα πρόσωπα εις βάρος των οποίων έχει κινηθεί ποινική διαδικασία ώστε να διαπιστωθεί ενδεχόμενη ευθύνη τους για την τέλεση συγκεκριμένων πράξεων που στοιχειοθετούν παράνομη ιδιοποίηση. Πράγματι, το ακριβές στάδιο στο οποίο βρίσκεται η εκκρεμής διαδικασία δεν αποτελεί στοιχείο ικανό να δικαιολογήσει τον αποκλεισμό τους από την κατηγορία των θιγόμενων προσώπων. Ομοίως, ως «υπεύθυνοι για παράνομη ιδιοποίηση τυνησιακών κρατικών πόρων» και ως πρόσωπα συνδεόμενα με αυτούς δεν νοούνται, κατά την απόφαση 2011/72, μόνον οι τελικοί αποδέκτες του προϊόντος των σχετικών πράξεων, αφού κάτι τέτοιο θα υπονόμει την πρακτική αποτελεσματικότητα της αποφάσεως. Πάντως, τουλάχιστον τα πρόσωπα εις βάρος των οποίων έχει κινηθεί ποινική διαδικασία για συνέργεια στις πράξεις αυτές εμπίπτουν στην κατηγορία των «συνδεόμενων με τους υπευθύνους». Κατά το Γενικό Δικαστήριο, πρόκειται για μια ιδιαίτερως ευρεία κατηγορία στην οποία μπορεί να ανήκει κάθε πρόσωπο, οντότητα ή οργανισμός που έχει αρκούντως στενούς δεσμούς με τον υπεύθυνο για την παράνομη ιδιοποίηση κρατικών κεφαλαίων, ώστε να υφίσταται το ενδεχόμενο να αυξήθηκαν τα περιουσιακά του στοιχεία από το προϊόν της παράνομης ιδιοποίησης. Μια πιο στενή ερμηνεία θα διακύβευε την πρακτική αποτελεσματικότητα της διατάξεως αυτής.

Τέλος, το Γενικό Δικαστήριο παρατήρησε ότι το Συμβούλιο, μολονότι δεν πρέπει, βεβαίως, να ενστερνίζεται οπωσδήποτε τις διαπιστώσεις των τυνησιακών δικαστικών αρχών, δεν υποχρεούται πάντως, κατ' αρχήν, να εξετάζει και να αποφαινεται το ίδιο αν είναι αληθή και κρίσιμα τα στοιχεία στα οποία βασίζονται οι αρχές αυτές για να κινήσουν, σε κάθε περίπτωση, την ποινική διαδικασία. Εν προκειμένω, το Συμβούλιο όφειλε λοιπόν να εκτιμήσει, σε συνάρτηση με τις συγκεκριμένες περιστάσεις, αν ήταν αναγκαίο να προσχωρήσει σε συμπληρωματικούς ελέγχους, και ειδικότερα να ζητήσει από τις τυνησιακές αρχές να του διαβιβάσουν πρόσθετα αποδεικτικά στοιχεία, εφόσον τα ήδη προσκομισθέντα κρίνονταν ανεπαρκή. Στον βαθμό που το Συμβούλιο απέδιδε ότι είχαν όντως κινηθεί ποινικές διαδικασίες εις βάρος των προσφευγόντων, οι τελευταίοι θα έπρεπε να παραπέμψουν σε συγκεκριμένα στοιχεία, τα οποία σκόπευαν να επικαλεστούν για να προσβάλουν τις διαδικασίες αυτές.

ΟΥΚΡΑΝΙΑ

Σε τρεις αποφάσεις της 15ης Σεπτεμβρίου 2016, *Klyuyev κατά Συμβουλίου* (T-340/14, [EU:T:2016:496](#)), *Yanukovych κατά Συμβουλίου* (T-346/14, εκκρεμεί η εκδίκαση αναίρεσως ⁹⁷, [EU:T:2016:497](#)) και *Yanukovych κατά Συμβουλίου* (T-348/14, εκκρεμεί η εκδίκαση αναίρεσως ⁹⁸, [EU:T:2016:508](#)), το Γενικό Δικαστήριο ασχολήθηκε με τα περιοριστικά μέτρα τα οποία ελήφθησαν, λόγω της καταστάσεως στην Ουκρανία, εις βάρος προσώπων που χαρακτηρίστηκαν ως υπεύθυνα για υπεξαίρεση δημόσιου χρήματος. Το κρίσιμο ζήτημα στις υποθέσεις ήταν η εγγραφή των ονομάτων των προσφευγόντων στον κατάλογο των προσώπων έναντι των οποίων εφαρμόζονταν περιοριστικά μέτρα λόγω της καταστάσεως στην Ουκρανία. Ενώ αρχικώς στηριζόταν στο γεγονός ότι οι ουκρανικές αρχές είχαν ξεκινήσει έρευνες εις βάρος των προσφευγόντων για παραβάσεις σχετικές με υπεξαίρεση ουκρανικών κρατικών κεφαλαίων και παράνομη μεταφορά τους εκτός Ουκρανίας, η εγγραφή αυτή διατηρήθηκε σε ισχύ και μετά την τροποποίηση της εφαρμοστέας ρυθμίσεως, με την αιτιολογία ότι εκκρεμούσαν εις βάρος των προσφευγόντων ποινικές διαδικασίες, οι οποίες είχαν κινηθεί από τις ουκρανικές αρχές για υπεξαίρεση δημόσιου χρήματος ή δημόσιων περιουσιακών στοιχείων. Οι προσφεύγοντες αμφισβήτησαν την ορθότητα τόσο της αρχικής εγγραφής των ονομάτων τους στον κατάλογο όσο και της διατηρήσεώς τους σε αυτόν.

Όσον αφορά, πρώτον, την αρχική εγγραφή των ονομάτων τους στον κατάλογο, το Γενικό Δικαστήριο επανέλαβε ότι, ναί μεν το Συμβούλιο διαθέτει ευρεία διακριτική ευχέρεια ως προς τα γενικά κριτήρια που πρέπει να λαμβάνονται υπόψη κατά την έκδοση αποφάσεως για την επιβολή περιοριστικών μέτρων, πλην όμως η αποτελεσματικότητα της δικαστικής προστασίας την οποία κατοχυρώνει το άρθρο 47 του Χάρτη επιτάσσει, στο πλαίσιο του ελέγχου της νομιμότητας της αιτιολογίας της αποφάσεως περί εγγραφής ή περί διατηρήσεως του ονόματος συγκεκριμένου προσώπου στον κατάλογο των υποκειμένων σε περιοριστικά μέτρα προσώπων, να βεβαιώνεται ο δικαστής της Ένωσης ότι η ως άνω απόφαση, η οποία έχει ατομικό χαρακτήρα, θεμελιώνεται σε αρκούντως στέρεα πραγματική βάση. Τούτο προϋποθέτει επαλήθευση των πραγματικών περιστατικών στα οποία αναφέρεται η αιτιολογική έκθεση της αποφάσεως, ούτως ώστε, κατά τον δικαστικό έλεγχο, να μην εκτιμάται απλώς με αφηρημένο τρόπο η ευλογοφάνεια των προβαλλόμενων λόγων, αλλά να εξετάζεται αν αυτοί είναι ειδικώς και επαρκώς τεκμηριωμένοι.

Εστιάζοντας στην επιστολή του γραφείου του γενικού εισαγγελέα της Ουκρανίας προς την Ύπατη Εκπρόσωπο της Ένωσης για θέματα εξωτερικής πολιτικής και πολιτικής ασφαλείας, την οποία είχε επικαλεστεί το Συμβούλιο προς στήριξη της εγγραφής των ονομάτων των προσφευγόντων στον επίδικο κατάλογο, το Γενικό Δικαστήριο σημείωσε ότι το έγγραφο αυτό προερχόταν μεν από ανώτατη δικαστική αρχή τρίτης χώρας, πλην όμως περιείχε απλώς γενικόλογους και αόριστους ισχυρισμούς, που συνέδεαν τους προσφεύγοντες, ανάμεσα σε άλλους πρώην αξιωματούχους, με έρευνες από τις οποίες φέρεται να προέκυψε ότι είχε γίνει υπεξαίρεση δημόσιου χρήματος. Στο έγγραφο αυτό δεν διευκρινιζόταν ούτε ποια πραγματικά περιστατικά σκόπευαν να διερευνήσουν οι ουκρανικές αρχές ούτε, πολλώ μάλλον, ποια ήταν η ατομική ευθύνη, έστω τεκμαιρόμενη, των προσφευγόντων για αυτά. Επομένως, κατά το Γενικό Δικαστήριο, η προαναφερθείσα επιστολή δεν συνιστούσε αρκούντως στέρεα πραγματική βάση για την εγγραφή των ονομάτων των προσφευγόντων στον επίδικο κατάλογο με την αιτιολογία ότι είχαν χαρακτηριστεί ως υπεύθυνοι για υπεξαίρεση δημόσιου χρήματος. Κατά συνέπεια, το Γενικό Δικαστήριο ακύρωσε τις προβαλλόμενες πράξεις στο μέτρο που αφορούσαν τους προσφεύγοντες.

Όσον αφορά, δεύτερον, τη διατήρηση των ονομάτων των προσφευγόντων στον κατάλογο, το Γενικό Δικαστήριο έκρινε ότι το γενικό κριτήριο εγγραφής όλων των προσώπων που είχαν χαρακτηριστεί ως

97| Υπόθεση C-598/16 P, *Yanukovych κατά Συμβουλίου*.

98| Υπόθεση C-599/16 P, *Yanukovych κατά Συμβουλίου*.

«υπεύθυνα για την κατάχρηση ουκρανικών κρατικών κεφαλαίων» έπρεπε να ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι δεν αναφερόταν, με αφηρημένο τρόπο, σε κάθε πράξη υπεξαίρεσεως δημόσιου χρήματος, αλλά μάλλον σε πράξεις υπεξαίρεσεως κεφαλαίων ή περιουσιακών στοιχείων οι οποίες, λόγω είτε του ποσού ή του είδους των κεφαλαίων ή των περιουσιακών στοιχείων που υπεξαίρεθήκαν είτε της όλης συγκυρίας υπό την οποία τελέστηκαν, ήταν τουλάχιστον ικανές να υπονομεύσουν τα θεσμικά και δικαιικά θεμέλια της Ουκρανίας. Ακολούθως, το Γενικό Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι η διατήρηση των ονομάτων των προσφευγόντων στον επίδικο κατάλογο διευκόλυνε, σε περίπτωση που οι κατηγορίες για τις οποίες ασκήθηκαν ποινικές διώξεις αποδεικνύονταν βάσιμες, την τιμωρία, με δικαστικά μέσα, των προβαλλόμενων πράξεων διαφθοράς των στελεχών του παλαιού καθεστώτος, συμβάλλοντας έτσι στην εδραίωση του κράτους δικαίου στην Ουκρανία. Για τον λόγο αυτόν, το Γενικό Δικαστήριο απέρριψε τις προσφυγές στον βαθμό που είχε ζητηθεί ακύρωση λόγω της διατηρήσεως των ονομάτων των προσφευγόντων στον κατάλογο.

ΑΡΑΒΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ ΤΗΣ ΣΥΡΙΑΣ

Η απόφαση της 26ης Οκτωβρίου 2016 *Hamcho και Hamcho International κατά Συμβουλίου* (T-153/15, [EU:T:2016:630](#)) εκδόθηκε επί προσφυγής Σύριου επιχειρηματία και της δικής του εταιρίας χαρτοφυλακίου, με αίτημα την ακύρωση των περιοριστικών μέτρων που τους επιβλήθηκαν βάσει της ρυθμίσεως για τα περιοριστικά μέτρα έναντι όσων προσώπων και οντοτήτων ευθύνονταν για τη βίαιη καταστολή εις βάρος του άμαχου πληθυσμού στη Συρία⁹⁹. Οι προσφεύγοντες προσήψαν, ειδικότερα, στο Συμβούλιο ότι τα έγγραφα, και ιδίως τα δημοσιεύματα από τον Τύπο, στα οποία στηρίχθηκε για να εγγράψει εκ νέου, με τις προσβαλλόμενες πράξεις, το όνομα του επιχειρηματία και την επωνυμία της εταιρίας στον σχετικό κατάλογο ήταν αόριστα, ασαφή και στερούνταν αποδεικτικής ισχύος, δεδομένου ότι, κατά την άποψή τους, δεν προσδιόριζαν την πρωτογενή πηγή των πληροφοριών που περιείχαν. Ισχυρίζονταν, ως εκ τούτου, ότι το Συμβούλιο υπέπεσε σε σφάλμα εκτιμήσεως αποφασίζοντας να τους εγγράψει εκ νέου.

Πρώτον, σε σχέση με την απουσία μνείας της πρωτογενούς πηγής των πληροφοριών στα άρθρα του Τύπου τα οποία επικαλέστηκε το Συμβούλιο, το Γενικό Δικαστήριο υπενθύμισε ότι η λειτουργία του, όπως και του Δικαστηρίου, διέπεται από την αρχή της ελεύθερης εκτιμήσεως των αποδείξεων και ότι το μοναδικό κριτήριο για αξιολόγηση των προσκομιζόμενων αποδεικτικών στοιχείων είναι η αξιοπιστία τους. Επιπλέον, για την εκτίμηση της αποδεικτικής αξίας του εκάστοτε εγγράφου, πρέπει να ελέγχεται η ευλογοφάνεια της περιεχόμενης σ' αυτό πληροφορίας, να λαμβάνονται υπόψη, μεταξύ άλλων, η προέλευση του εγγράφου, οι περιστάσεις υπό τις οποίες καταρτίστηκε και ο αποδέκτης του, και να εξετάζεται αν το έγγραφο είναι, βάσει του περιεχομένου του, λογικό και αξιόπιστο. Το Γενικό Δικαστήριο πρόσθεσε συναφώς ότι αποδεικτικά στοιχεία τα οποία έχουν συγκεντρωθεί από διάφορες ψηφιακές πηγές ενημέρωσης και ακαδημαϊκές μελέτες που ποικίλλουν ως προς τη γεωγραφική τους προέλευση, τον χρόνο δημοσιεύσεώς τους και τις περιεχόμενες πληροφορίες, είναι δυνατό να θεωρηθούν αξιόπιστα, έστω και αν δεν μνημονεύουν την πρωτογενή πηγή. Τούτο διότι η εμπόλεμη κατάσταση στη Συρία καθιστά, στην πράξη, δυσχερή, αν όχι αδύνατη, τη συλλογή επώνυμων μαρτυριών. Οι συνακόλουθες δυσκολίες στην έρευνα και ο κίνδυνος στον οποίο εκτίθενται όσοι παρέχουν πληροφορίες παρακωλύουν την ταυτοποίηση πηγών που να κάνουν λόγο για πράξεις ή παραλείψεις προσώπων προς στήριξη του καθεστώτος.

Δεύτερον, παραπέμποντας στη νομολογία του Δικαστηρίου, σύμφωνα με την οποία, λαμβανομένης υπόψη της καταστάσεως στη Συρία, το Συμβούλιο τηρεί τις απαιτήσεις του βάρους αποδείξεως που φέρει,

99| Βλ., επίσης, κανονισμό (ΕΕ) 36/2012 του Συμβουλίου, της 18ης Ιανουαρίου 2012, σχετικά με περιοριστικά μέτρα λόγω της κατάστασης στη Συρία και την κατάργηση του κανονισμού (ΕΕ) αριθ. 442/2011 (ΕΕ 2012, L 16, σ. 1)· εκτελεστικό κανονισμό (ΕΕ) 2015/108 του Συμβουλίου, της 26ης Ιανουαρίου 2015, για την εφαρμογή του κανονισμού (ΕΕ) 36/2012 (ΕΕ 2015, L 20, σ. 2)· απόφαση 2013/255/ΚΕΠΠΑ του Συμβουλίου, της 31ης Μαΐου 2013, σχετικά με περιοριστικά μέτρα κατά της Συρίας (ΕΕ 2013, L 147, σ. 14)· εκτελεστική απόφαση (ΚΕΠΠΑ) 2015/117 του Συμβουλίου, της 26ης Ιανουαρίου 2015, για την εφαρμογή της απόφασης 2013/255 (ΕΕ 2015, L 20, σ. 85).

εφόσον προβάλλει ενώπιον του δικαστή της Ένωσης μια δέσμη από αρκούντως συγκεκριμένες, σαφείς και συγκλίνουσες ενδείξεις που να δικαιολογούν τη διαπίστωση ότι υφίσταται επαρκής σύνδεσμος μεταξύ του υποκειμένου στο μέτρο της δεσμεύσεως κεφαλαίων και του οικείου καθεστώτος ¹⁰⁰, το Γενικό Δικαστήριο κατέληξε ότι ήταν ικανοποιητικώς τεκμηριωμένη η αιτιολογία στην οποία βασίστηκε η εκ νέου εγγραφή των προσφευγόντων με τις προσβαλλόμενες αποφάσεις. Πράγματι, κατά το Γενικό Δικαστήριο, η τοποθέτηση του προσφεύγοντος σε οικονομικά συμβούλια όπως τα διμερή επιχειρηματικά συμβούλια της Συρίας για την Κίνα, τα οποία αποσκοπούν στην προώθηση της συριακής οικονομίας και στην ανάπτυξη των επιχειρήσεων, των εμπορικών δραστηριοτήτων και των επενδύσεων της χώρας, μπορούσε να εξηγηθεί μόνον αν αυτός είχε κάποια εγγύτητα με το καθεστώς, οπότε μαρτυρούσε την ύπαρξη σαφούς δεσμού του με το καθεστώς του Μπασάρ αλ-Άσαντ. Ο δεσμός αυτός επιβεβαιώθηκε άλλωστε με τον διορισμό του, τον Δεκέμβριο του 2014, στη θέση του γενικού γραμματέα του εμπορικού επιμελητηρίου της Δαμασκού (Συρία) από τον Υπουργό Οικονομίας της Αραβικής Δημοκρατίας της Συρίας.

ΠΑΤΑΞΗ ΤΗΣ ΤΡΟΜΟΚΡΑΤΙΑΣ

Με την απόφαση της 13ης Δεκεμβρίου 2016 *Al-Ghabra κατά Επιτροπής* (T-248/13, [EU:T:2016:721](#)), το Γενικό Δικαστήριο εφάρμοσε τις αρχές τις οποίες έθεσε το Δικαστήριο με την απόφαση *Επιτροπή κ.λπ. κατά Kadi* (στο εξής: απόφαση Kadi II) ¹⁰¹, όσον αφορά τον έλεγχο της νομιμότητας αποφάσεως περί δεσμεύσεων των κεφαλαίων προσώπου που έχει χαρακτηριστεί ως μέλος του δικτύου της Αλ-Κάιντα. Η προσφυγή ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου είχε ως αίτημα την ακύρωση του κανονισμού (ΕΚ) 14/2007 ¹⁰² στο μέτρο που, με τον κανονισμό αυτόν, εγγράφηκε το όνομα του προσφεύγοντος στον κατάλογο του παραρτήματος του κανονισμού (ΕΚ) 881/2002 ¹⁰³. Κατά τον προσφεύγοντα, η προσβαλλόμενη απόφαση ήταν παράνομη λόγω, μεταξύ άλλων, παραβιάσεως της αρχής της εύλογης διάρκειας των διαδικασιών.

Το Γενικό Δικαστήριο ξεκίνησε την ανάλυσή του επαναλαμβάνοντας ότι το ζήτημα αν ο χρόνος τον οποίο χρειάστηκε το θεσμικό όργανο για την έκδοση της πράξεώς του ήταν «εύλογος» πρέπει να εκτιμάται σε συνάρτηση με το σύνολο των περιστάσεων που χαρακτηρίζουν κάθε υπόθεση και, μεταξύ άλλων, με το διακύβευμα της διαφοράς για τον ενδιαφερόμενο, την περιπλοκότητα της υποθέσεως, καθώς και τη συμπεριφορά των διαδίκων. Το Γενικό Δικαστήριο σημείωσε ότι οι ιδιαίτερες περιστάσεις που επικαλέστηκε η Επιτροπή εξηγούσαν εν μέρει τη συγκριτικά μεγάλη διάρκεια των διαδικασιών επανεξετάσεως των αποφάσεων περί εγγραφής των ονομάτων των οικείων προσώπων στον επίδικο κατάλογο, οι οποίες διεξήχθησαν κατόπιν της εκδόσεως της αποφάσεως *Kadi και Al Barakaat International Foundation κατά Συμβουλίου και Επιτροπής* ¹⁰⁴. Ωστόσο, έπρεπε να γίνει δεκτό, εν προκειμένω, ότι το διάστημα των τεσσάρων και πλέον ετών που μεσολάβησε μεταξύ του χρόνου υποβολής του αιτήματος επανεξετάσεως και του χρόνου εκδόσεως της προσβαλλόμενης αποφάσεως υπερέβαινε κατά πολύ τη διάρκεια η οποία θα μπορούσε να

100| Απόφαση της 21ης Απριλίου 2015, *Anboubi κατά Συμβουλίου*, C-630/13 P, [EU:C:2015:247](#), σκέψη 53.

101| Απόφαση της 18ης Ιουλίου 2013, C-584/10 P, C-593/10 P και C-595/10 P, [EU:C:2013:518](#).

102| Κανονισμός (ΕΚ) 14/2007 της Επιτροπής, της 10ης Ιανουαρίου 2007, που τροποποιεί για 74η φορά τον κανονισμό (ΕΚ) αριθ. 881/2002 του Συμβουλίου για την επιβολή συγκεκριμένων περιοριστικών μέτρων κατά ορισμένων προσώπων και οντοτήτων που συνδέονται με τον Οσάμα Μπιν Λάντεν, το δίκτυο της Αλ Κάιντα και τους Ταλιμπάν και για την κατάργηση του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 467/2001 του Συμβουλίου (ΕΕ 2007, L 6, σ. 6).

103| Κανονισμός (ΕΚ) 881/2002 του Συμβουλίου, της 27ης Μαΐου 2002, για την επιβολή συγκεκριμένων περιοριστικών μέτρων κατά ορισμένων προσώπων και οντοτήτων που συνδέονται με τον Οσάμα Μπιν Λάντεν, το δίκτυο της Αλ Κάιντα και τους Ταλιμπάν, και για την κατάργηση του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 467/2001 του Συμβουλίου για την απαγόρευση της εξαγωγής ορισμένων αγαθών και υπηρεσιών στο Αφγανιστάν, την ενίσχυση της απαγόρευσης πτήσεων και την παράταση της δέσμευσης κεφαλαίων και άλλων οικονομικών πόρων όσον αφορά τους Ταλιμπάν του Αφγανιστάν (ΕΕ 2002, L 139, σ. 9).

104| Απόφαση της 3ης Σεπτεμβρίου 2008, C-402/05 P και C-415/05 P, [EU:C:2008:461](#).

θεωρηθεί «φυσιολογική» για την ορθή διεξαγωγή μιας τέτοιας διαδικασίας επανεξετάσεως, ακόμη και αν λαμβάνονταν υπόψη όλες οι προαναφερθείσες ιδιαίτερες περιστάσεις. Μολονότι, πάντως, υπό τις ανωτέρω περιστάσεις επιβαλλόταν η διαπίστωση ότι συνέτρεχε παραβίαση της αρχής της εύλογης διάρκειας, η παραβίαση αυτή δικαιολογεί την ακύρωση αποφάσεως που έχει εκδοθεί κατόπιν διοικητικής διαδικασίας μόνον εφόσον συνεπάγεται συγχρόνως προσβολή των δικαιωμάτων άμυνας του ενδιαφερομένου. Στην περίπτωση, όμως, αυτή ούτε αποδείχθηκε ούτε υποστηρίχθηκε σοβαρά ότι η υπερβολική διάρκεια της διαδικασίας επανεξετάσεως έθιξε με συγκεκριμένο τρόπο τη δυνατότητα του προσφεύγοντος να αμυνθεί αποτελεσματικώς. Συνεπώς, ο προσφεύγων δεν επιτρεπόταν να επικαλεστεί την καθυστέρηση αυτή για να επιτύχει την ακύρωση της προσβαλλόμενης αποφάσεως.

Στη συνέχεια, το Γενικό Δικαστήριο παρέπεμψε στις σκέψεις 114 και 115 της αποφάσεως Kadi II, όπου το Δικαστήριο είχε κρίνει ότι η Επιτροπή όφειλε, στο πλαίσιο της υποχρεώσεώς της για επιμελή και αμερόληπτη εξέταση του βασίμου των προβαλλόμενων λόγων, να εκτιμήσει, λαμβάνοντας ιδίως υπόψη το περιεχόμενο των παρατηρήσεων του προσφεύγοντος, αν ήταν αναγκαίο να ζητήσει τη συνεργασία της επιτροπής κυρώσεων, προκειμένου να λάβει πρόσθετες πληροφορίες και συμπληρωματικά αποδεικτικά στοιχεία. Εντούτοις, στην προκειμένη περίπτωση, δεν ήταν δυνατό, επί αυτή τη βάση και μόνον, να προσαφθεί στην Επιτροπή ότι κατά τη διάρκεια της διοικητικής διαδικασίας που κατέληξε στην έκδοση της προσβαλλόμενης αποφάσεως δεν έλαβε από την επιτροπή κυρώσεων ή από το κράτος το οποίο κίνησε τη διαδικασία τα απαιτούμενα πληροφοριακά ή αποδεικτικά στοιχεία προς θεμελίωση των ισχυρισμών εις βάρος του προσφεύγοντος και ότι, κατ' επέκταση, προέβη σε έναν «εντελώς τυπικό και τεχνητό» έλεγχο του βασίμου των προβαλλόμενων λόγων, υπό το πρίσμα των παρατηρήσεων του ενδιαφερομένου επί της αιτιολογικής εκθέσεως της επιτροπής κυρώσεων.

Το Γενικό Δικαστήριο διευκρίνισε, εξάλλου, ότι ο «νομικός έλεγχος» στο διοικητικό στάδιο της επανεξετάσεως αποφάσεων περί εγγραφής στον επίδικο κατάλογο διαφέρει από τον δικαιοδοτικό έλεγχο. Τούτέστιν, ναι μεν η Επιτροπή φέρει αδιαμφισβήτητο το βάρος αποδείξεως, πλην όμως δεν οφείλει να ανταποκριθεί σε αυτό κατά το στάδιο της επανεξετάσεως, αλλά μόνον κατά το μεταγενέστερο στάδιο, της διαδικασίας δικαστικού ελέγχου της αποφάσεώς της περί διατηρήσεως του ονόματος κατόπιν της επανεξετάσεως. Άρα, μόνον κατά το τελευταίο αυτό στάδιο τίθεται το ζήτημα του απαιτούμενου βαθμού αποδείξεως. Εναπόκειται δε αποκλειστικώς στο Γενικό Δικαστήριο να βεβαιωθεί ότι η προσβαλλόμενη απόφαση «στηρίζεται σε επαρκώς στέρεα πραγματική βάση», ελέγχοντας αν τα πραγματικά περιστατικά τα οποία προβάλλονται στην αιτιολογική έκθεση είναι «τεκμηριωμένα» και, κατά συνέπεια, «αποδεδειγμένα», όσον αφορά το υποστατό τους. Εξ αυτού συνάγεται ότι ενδεχόμενο σφάλμα της Επιτροπής κατά τον ορισμό του απαιτούμενου βαθμού αποδείξεως ή κατά την εφαρμογή του δεν μπορεί, από μόνο του, να δικαιολογήσει την ακύρωση της προσβαλλόμενης αποφάσεως αν η απόφαση πληρούσε κατά τα λοιπά τις προϋποθέσεις σε σχέση με την απόδειξη. Εν πάση περιπτώσει, η Επιτροπή δεν υπέπεσε σε σφάλμα κρίνοντας ότι η εγγραφή του ονόματος ενός προσώπου στον επίδικο κατάλογο και η επακόλουθη δέσμευση των κεφαλαίων του θα πρέπει να στηρίζονται σε «εύλογους λόγους ή εύλογη βάση που δικαιολογούν την υποψία ή την άποψη ότι τα κεφάλαια αυτά ή άλλα περιουσιακά στοιχεία θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν για τη χρηματοδότηση τρομοκρατικών δραστηριοτήτων». Τέλος, το Γενικό Δικαστήριο επισήμανε ότι, καίτοι ήταν αληθές ότι κατά τον χρόνο εκδόσεως της προσβαλλόμενης αποφάσεως δεν είχε παρουσιαστεί κανένα πληροφοριακό ή αποδεικτικό στοιχείο προς τεκμηρίωση των κατηγοριών εις βάρος του προσφεύγοντος, εντούτοις δεν παραβιάζονται οι αρχές που έθεσε το Δικαστήριο με την απόφαση Kadi II αν το Γενικό Δικαστήριο λάβει υπόψη, κατά τον έλεγχο νομιμότητας στον οποίο υποχρεούται να προβεί, νέα πληροφοριακά και αποδεικτικά στοιχεία, προσκομισθέντα σε παράρτημα του υπομνήματος αντικρούσεως. Τούτο διότι πρέπει να γίνεται διάκριση ανάμεσα, αφενός, στη διαδικαστική απαίτηση να καταρτίζεται και να κοινοποιείται στον ενδιαφερόμενο κατά τη διάρκεια της διοικητικής διαδικασίας μια αρκούντως συγκεκριμένη αιτιολογική έκθεση και, αφετέρου, στον έλεγχο που πρέπει να διενεργεί ο δικαστής της Ένωσης για να διαπιστώσει κατά πόσον η κοινοποιηθείσα

αιτιολογική έκθεση στηρίζεται σε στέρεα πραγματική βάση, αφού ζητήσει, εφόσον συντρέχει λόγος, από την αρμόδια αρχή να προσκομίσει κρίσιμα για την ως άνω εξέταση πληροφοριακά ή αποδεικτικά στοιχεία. Τα νέα στοιχεία που προσκομίστηκαν σε παράρτημα του υπομνήματος αντικρούσεως εξυπηρετούσαν αυτόν ακριβώς τον σκοπό.

VII. ΚΑΤΑΧΩΡΙΣΗ ΧΗΜΙΚΩΝ ΠΡΟΪΟΝΤΩΝ

Δύο αποφάσεις του 2016, οι οποίες εκδόθηκαν την ίδια ημέρα, αφορούσαν το ζήτημα του τέλους που οφείλεται για την καταχώριση ουσιών στον Ευρωπαϊκό Οργανισμό Χημικών Προϊόντων (ECHA) και, ειδικότερα, της αρμοδιότητας του ECHA να μειώνει το τέλος αυτό όταν οι αιτούσες είναι μικρές και μικρομεσαίες επιχειρήσεις.

Πρώτον, στην υπόθεση επί της οποίας εκδόθηκε η απόφαση της 15ης Σεπτεμβρίου 2016 *La Ferla κατά Επιτροπής και ECHA* (T-392/13, [EU:T:2016:478](#)), η προσφεύγουσα υποστήριξε ότι ο ECHA δεν διέθετε την απαιτούμενη αρμοδιότητα για να αξιολογεί το μέγεθος των επιχειρήσεων που υποβάλλουν αιτήσεις, προκειμένου να καθορίζει το εφαρμοστέο τέλος. Απαντώντας στο επιχείρημα αυτό, το Γενικό Δικαστήριο υπογράμμισε ότι ένας από τους σκοπούς του κανονισμού (ΕΚ) 1907/2006¹⁰⁵ είναι να ανατεθεί στον ECHA η μέριμνα για τη διασφάλιση της ουσιαστικής διαχείρισης των τεχνικών, επιστημονικών και διοικητικών πτυχών του εν λόγω κανονισμού, καθώς και ένας αποφασιστικός ρόλος κατά την εφαρμογή του ίδιου κανονισμού, κυρίως μέσω της αναγνώρισης αυξημένων ρυθμιστικών αρμοδιοτήτων. Επιπλέον, ο κανονισμός (ΕΚ) 340/2008¹⁰⁶ ορίζει ρητώς ότι ο ECHA μπορεί, ανά πάσα στιγμή, να ζητεί στοιχεία που να αποδεικνύουν ότι πληρούνται οι προϋποθέσεις είτε για τη μείωση των τελών ή των επιβαρύνσεων είτε για την απαλλαγή από την καταβολή τέλους. Το Γενικό Δικαστήριο κατέληξε ότι ο ECHA διαθέτει την αναγκαία αρμοδιότητα για να κρίνει αν συντρέχουν οι απαιτούμενες προϋποθέσεις ώστε να τύχει η αιτούσα επιχείρηση είτε μείωσης των τελών ή των επιβαρύνσεων είτε πλήρους απαλλαγής από αυτά.

Πέραν τούτου, η προσφεύγουσα ισχυρίστηκε ότι συνέτρεχε περίπτωση υπερβάσεως ή καταχρήσεως εξουσίας εκ μέρους του ECHA, υπό την έννοια ότι ο τελευταίος θα όφειλε, κατ' ουσίαν, να εφαρμόζει απλώς τους ορισμούς του άρθρου 2 του παραρτήματος της συστάσεως 2003/361/ΕΚ¹⁰⁷ για τις διάφορες κατηγορίες επιχειρήσεων. Επ' αυτού, το Γενικό Δικαστήριο διαπίστωσε ότι τόσο ο κανονισμός 1907/2006 όσο και ο κανονισμός 340/2008 παραπέμπουν ρητώς, όσον αφορά τον ορισμό των μικρομεσαίων επιχειρήσεων (ΜΜΕ), στη σύσταση 2003/361, η οποία έχει ως σκοπό να εξασφαλίσει ότι, σε επίπεδο Ένωσης, θα ισχύει ο ίδιος ορισμός των ΜΜΕ για τις ανάγκες των πολιτικών της Ένωσης. Κατά το Γενικό Δικαστήριο, δεν μπορεί, κατ' αρχήν, να αποκλειστεί η δυνατότητα να εφαρμόζονται οι διατάξεις μιας συστάσεως μέσω ρητής παραπομπής ενός κανονισμού σε αυτές, υπό την επιφύλαξη της τηρήσεως των γενικών αρχών του δικαίου, και ιδίως της αρχής της ασφάλειας δικαίου. Το Γενικό Δικαστήριο αποφάνθηκε επίσης ότι, ελλείψει κάποιας ενδείξεως περί τούτου, τίποτε δεν δικαιολογούσε το συμπέρασμα ότι η ρητή παραπομπή αναφερόταν μόνο σε ένα μέρος του ορισμού των ΜΜΕ στη σύσταση 2003/361, και όχι σε ορισμένα από τα κριτήρια τα οποία

¹⁰⁵ Κανονισμός (ΕΚ) 1907/2006 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 18ης Δεκεμβρίου 2006, για την καταχώριση, την αξιολόγηση, την αδειοδότηση και τους περιορισμούς των χημικών προϊόντων (Reach) και για την ίδρυση του Ευρωπαϊκού Οργανισμού Χημικών Προϊόντων καθώς και για την τροποποίηση της οδηγίας 1999/45/ΕΚ και για την κατάργηση του κανονισμού (ΕΟΚ) αριθ. 793/93 του Συμβουλίου και του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 1488/94 της Επιτροπής καθώς και της οδηγίας 76/769/ΕΟΚ του Συμβουλίου και των οδηγιών 91/155/ΕΟΚ, 93/67/ΕΟΚ, 93/105/ΕΚ και 2000/21/ΕΚ της Επιτροπής (ΕΕ 2006, L 396, σ. 1).

¹⁰⁶ Κανονισμός (ΕΚ) 340/2008 της Επιτροπής, της 16ης Απριλίου 2008, σχετικά με τα τέλη και τις επιβαρύνσεις που πρέπει να καταβάλλονται στον ECHA σύμφωνα με τον κανονισμό 1907/2006 (ΕΕ 2008, L 107, σ. 6).

¹⁰⁷ Σύσταση 2003/361/ΕΚ της Επιτροπής, της 6ης Μαΐου 2003, σχετικά με τον ορισμό των πολύ μικρών, των μικρών και των μεσαίων επιχειρήσεων (ΕΕ 2003, L 124, σ. 36).

μνημονεύονται στο παράρτημα της συστάσεως αυτής. Το Γενικό Δικαστήριο συνήγαγε ότι από πουθενά δεν προέκυπτε ότι ο ECHA υπερέβη τα όρια της εξουσίας του, ή, πολύ περισσότερο, την καταχράστηκε, αποφασίζοντας να εφαρμόσει το σύνολο των κριτηρίων που προβλέπονται στο παράρτημα της συστάσεως 2003/361.

Δεύτερον, με την απόφαση της 15ης Σεπτεμβρίου 2016 *K Chimica κατά ECHA* (T-675/13, [EU:T:2016:480](#)), το Γενικό Δικαστήριο αποσαφήνισε τα κριτήρια βάσει των οποίων ο ECHA υπολογίζει το μέγεθος των επιχειρήσεων, με σκοπό τον καθορισμό του ύψους τους τέλους που πρέπει να εισπράξει.

Αφού υπενθύμισε ότι αμφότεροι οι κανονισμοί 1907/2006 και 340/2008 παραπέμπουν στη σύσταση 2003/361 για τον ορισμό των ΜΜΕ, το Γενικό Δικαστήριο τόνισε ότι, στην περίπτωση ανεξάρτητης επιχειρήσεως, ήτοι επιχειρήσεως η οποία δεν χαρακτηρίζεται ως «συνεργαζόμενη επιχείρηση» ή ως «συνδεδεμένη επιχείρηση» κατά την έννοια του άρθρου 3, παράγραφοι 2 και 3, του παραρτήματος της συστάσεως 2003/361, ο καθορισμός των στοιχείων, περιλαμβανομένου του αριθμού των απασχολούμενων σε αυτήν, γίνεται αποκλειστικώς με βάση τους λογαριασμούς της επιχείρησης, όπως προβλέπει το άρθρο 6, παράγραφος 1, του ίδιου παραρτήματος.

Στη συνέχεια, το Γενικό Δικαστήριο έκρινε ότι, στην περίπτωση επιχείρησης συνεργαζόμενης ή συνδεδεμένης με άλλες επιχειρήσεις, ο καθορισμός των στοιχείων, περιλαμβανομένου του αριθμού των απασχολούμενων, γίνεται με βάση τους λογαριασμούς και τα λοιπά στοιχεία της επιχείρησης ή, αν υπάρχουν, τους ενοποιημένους λογαριασμούς της επιχείρησης ή τους ενοποιημένους λογαριασμούς στους οποίους έχει περιληφθεί η επιχείρηση βάσει ενοποιήσεως, σύμφωνα με τα όσα ορίζει το άρθρο 6, παράγραφος 2, πρώτο εδάφιο, του παραρτήματος της συστάσεως 2003/361. Δυνάμει του άρθρου 6, παράγραφος 2, δεύτερο και τρίτο εδάφιο, του παραρτήματος της συστάσεως 2003/361, στα προαναφερθέντα στοιχεία προστίθενται, αφενός, τα στοιχεία των επιχειρήσεων που συνεργάζονται με την ενδιαφερόμενη επιχείρηση (και βρίσκονται στο αμέσως προηγούμενο ή επόμενο στάδιο της εμπορικής αλυσίδας), κατ' αναλογίαν προς το ποσοστό συμμετοχής στο κεφάλαιο ή στα δικαιώματα ψήφου και λαμβανομένου υπόψη του υψηλότερου από τα δύο αυτά ποσοστά, και, αφετέρου, το 100 % των στοιχείων των επιχειρήσεων που συνδέονται άμεσα ή έμμεσα με την ενδιαφερόμενη επιχείρηση, εφόσον αυτά δεν έχουν περιληφθεί ήδη στους λογαριασμούς βάσει ενοποιήσεως.

Τέλος, το Γενικό Δικαστήριο κατέστησε σαφές ότι, δυνάμει του άρθρου 6, παράγραφος 3, πρώτο εδάφιο, του παραρτήματος της συστάσεως 2003/361, για την εφαρμογή του άρθρου 6, παράγραφος 2, του εν λόγω παραρτήματος, τα στοιχεία των επιχειρήσεων που συνεργάζονται με την ενδιαφερόμενη επιχείρηση προκύπτουν από τους λογαριασμούς και τα λοιπά στοιχεία, ενοποιημένα αν υπάρχουν, στα οποία προστίθεται το 100 % των στοιχείων των επιχειρήσεων που συνδέονται με αυτές τις συνεργαζόμενες επιχειρήσεις, εκτός αν τα στοιχεία τους περιλαμβάνονται ήδη βάσει ενοποιήσεως. Τα δε στοιχεία των επιχειρήσεων που συνδέονται με την ενδιαφερόμενη επιχείρηση προκύπτουν από τους λογαριασμούς και τα λοιπά στοιχεία τους, ενοποιημένα εφόσον υπάρχουν. Σύμφωνα με το άρθρο 6, παράγραφος 3, δεύτερο εδάφιο, του παραρτήματος της συστάσεως 2003/361, στα ως άνω στοιχεία προστίθενται κατ' αναλογίαν τα στοιχεία τυχόν επιχειρήσεων που συνεργάζονται με τις συνδεδεμένες αυτές επιχειρήσεις και βρίσκονται στο αμέσως προηγούμενο ή επόμενο στάδιο της εμπορικής αλυσίδας σε σχέση με αυτές, αν δεν περιλαμβάνονται ήδη στους ενοποιημένους λογαριασμούς σε αναλογία τουλάχιστον αντίστοιχη προς το ποσοστό συμμετοχής στο κεφάλαιο ή στα δικαιώματα ψήφου, λαμβανομένου υπόψη του υψηλότερου από τα δύο ποσοστά.

VIII. ΝΤΑΜΠΙΝΓΚ

Στην υπόθεση επί της οποίας εκδόθηκε η απόφαση της 9ης Ιουνίου 2016 **Growth Energy και Renewable Fuels Association κατά Συμβουλίου** (T-276/13, εκκρεμεί η εκδίκαση αναιρέσεως ¹⁰⁸, [EU:T:2016:340](#)), ασκήθηκε ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου προσφυγή με αίτημα τη μερική ακύρωση του εκτελεστικού κανονισμού (ΕΕ) 157/2013 ¹⁰⁹, στο μέτρο που αφορούσε τις προσφεύγουσες και τα μέλη τους. Το Γενικό Δικαστήριο κλήθηκε, πιο συγκεκριμένα, να αποφανθεί αν οι προσφεύγουσες είχαν, ως ενώσεις που εκπροσωπούν τα συμφέροντα της αμερικανικής βιομηχανίας βιοαιθανόλης, ενεργητική νομιμοποίηση στην προκειμένη υπόθεση.

Το Γενικό Δικαστήριο επανέλαβε ότι, όταν κανονισμός περί θεσπίσεως δασμού αντιντάμπινγκ επιβάλλει διαφορετικούς δασμούς σε σειρά εταιριών, μια εταιρία νομιμοποιείται ενεργητικώς να προσβάλει μόνον εκείνες τις διατάξεις οι οποίες της επιβάλλουν ειδικό δασμό αντιντάμπινγκ και καθορίζουν το ύψος του, και όχι όσες επιβάλλουν δασμούς αντιντάμπινγκ σε άλλες εταιρίες, οπότε η προσφυγή της είναι παραδεκτή μόνο στο μέτρο που ζητεί την ακύρωση των διατάξεων του κανονισμού που την αφορούν αποκλειστικώς. Ως εκ τούτου, τα αποτελέσματα τυχόν ακυρώσεως ισχύουν μόνον ως προς όσα μέλη των ενώσεων άσκησαν παραδεκτώς προσφυγή. Σε αντίθετη περίπτωση, μια επαγγελματική ένωση θα μπορούσε να επικαλεστεί την ενεργητική νομιμοποίηση ορισμένων εκ των μελών της προκειμένου να επιτύχει την ακύρωση κανονισμού προς όφελος όλων των μελών της, περιλαμβανομένων και αυτών που δεν πληρούν, ατομικώς, τις προϋποθέσεις του άρθρου 263, τέταρτο εδάφιο, ΣΛΕΕ. Επομένως, εν προκειμένω, οι προσφεύγουσες είχαν δικαίωμα να ζητήσουν την ακύρωση του προσβαλλόμενου κανονισμού προς όφελος εκείνων μόνον εκ των μελών τους που νομιμοποιούνταν τα ίδια ενεργητικώς να ασκήσουν προσφυγή ακυρώσεως δυνάμει του άρθρου 263, τέταρτο εδάφιο, ΣΛΕΕ κατά του προσβαλλόμενου κανονισμού.

Εξετάζοντας εν συνεχεία κατά πόσον οι προσφεύγουσες είχαν ενεργητική νομιμοποίηση ατομικώς, το Γενικό Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι, μολονότι η συμμετοχή τους στη διαδικασία αντιντάμπινγκ δεν αναιρούσε τη διαπίστωση ότι η επιβολή δασμών αντιντάμπινγκ σε προϊόντα των μελών τους δεν δημιουργούσε για τις προσφεύγουσες ούτε δικαιώματα υπέρ τους ούτε υποχρεώσεις εις βάρος τους, έπρεπε πάντως να τους αναγνωριστεί ότι, ως ενδιαφερόμενα μέρη στη διαδικασία, νομιμοποιούνταν ενεργητικώς προς άσκηση προσφυγής επειδή ο προσβαλλόμενος κανονισμός τις αφορούσε άμεσα και ατομικά. Μπορούσαν όμως να προβάλουν παραδεκτώς μόνον τον λόγο ακυρώσεως ο οποίος σχετιζόταν με την προστασία των δικονομικών τους δικαιωμάτων.

Το Γενικό Δικαστήριο διευκρίνισε επίσης ότι, εφόσον οι προσφεύγουσες αμφισβητούσαν, στο όνομα τεσσάρων παραγωγών που είχαν περιληφθεί στο δείγμα, την ουσιαστική ορθότητα αυτής καθ' εαυτήν της αποφάσεως περί επιβολής δασμού αντιντάμπινγκ, όφειλαν να αποδείξουν ότι τελούσαν σε ιδιαίτερο καθεστώς, υπό την έννοια της αποφάσεως της 15ης Ιουλίου 1963, **Plaumann κατά Επιτροπής** (C-25/62). Το Γενικό Δικαστήριο διαπίστωσε ότι, ακόμη και αν επρόκειτο για παραγωγούς του προϊόντος που επιβαρυνόταν με δασμό αντιντάμπινγκ, οι οποίοι όμως δεν εμπλέκονταν καθόλου στην εξαγωγή του, η προαναφερθείσα προϋπόθεση θα συνέτρεχε οπωσδήποτε στην περίπτωση όπου, πρώτον, θα μπορούσαν να αποδείξουν είτε ότι εξατομικεύονταν στις πράξεις της Επιτροπής ή του Συμβουλίου είτε ότι τις αφορούσαν οι προπαρασκευαστικές έρευνες, και, δεύτερον, η θέση τους στην αγορά επηρεαζόταν ουσιαστικά από τον δασμό αντιντάμπινγκ που επιβλήθηκε με τον προσβαλλόμενο κανονισμό. Δεδομένου ότι οι προπαρασκευαστικές έρευνες αφορούσαν τους τέσσερις περιληφθέντες στο δείγμα παραγωγούς,

¹⁰⁸ | Υπόθεση C-465/16 P, *Συμβούλιο κατά Growth Energy και Renewable Fuels Association*.

¹⁰⁹ | Εκτελεστικός κανονισμός (ΕΕ) 157/2013 του Συμβουλίου, της 18ης Φεβρουαρίου 2013, για την επιβολή οριστικού δασμού αντιντάμπινγκ στις εισαγωγές βιοαιθανόλης, καταγωγής Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής (ΕΕ 2013, L 49, σ. 10).

αφού είχαν μετάσχει ενεργώς σε αυτές και θίγονταν ουσιωδώς από τον δασμό αντιντάμπινγκ που επιβλήθηκε με τον προσβαλλόμενο κανονισμό, το Γενικό Δικαστήριο κατέληξε ότι ο κανονισμός αυτός αφορούσε ατομικά τους εν λόγω παραγωγούς.

Εξάλλου, το Γενικό Δικαστήριο επισήμανε ότι από την ίδια την έκδοση του κανονισμού (ΕΕ) 765/2012 ¹¹⁰, για την τροποποίηση του βασικού κανονισμού σε θέματα άμυνας κατά των εισαγωγών ντάμπινγκ από τρίτα κράτη ¹¹¹, συνάγεται ότι, κατά τον νομοθέτη της Ένωσης, σκοπός του άρθρου 9, παράγραφος 5, του βασικού κανονισμού ήταν να εκπληρώσει η Ένωση μια συγκεκριμένη υποχρέωση την οποία είχε αναλάβει έναντι του Παγκόσμιου Οργανισμού Εμπορίου (ΠΟΕ), όπως αυτή προβλεπόταν ειδικότερα στα άρθρα 6.10 και 9.2 της συμφωνίας αντιντάμπινγκ του ΠΟΕ ¹¹². Άρα, το άρθρο 9, παράγραφος 5, του βασικού κανονισμού, ως ίσχυε αρχικώς, έπρεπε να ερμηνευθεί σύμφωνα με αυτές τις διατάξεις της συμφωνίας αντιντάμπινγκ του ΠΟΕ. Κατά συνέπεια, κάθε εξαγωγέας ή παραγωγός ο οποίος περιλήφθηκε στο δείγμα των προμηθευτών του προϊόντος που αποτελεί αντικείμενο του ντάμπινγκ και ο οποίος, κατ' επέκταση, συνεργάστηκε με τα θεσμικά όργανα καθ' όλη τη διάρκεια της έρευνας πληροί τις προϋποθέσεις για να θεωρηθεί «προμηθευτής» κατά την έννοια του άρθρου 9, παράγραφος 5, του ως άνω κανονισμού. Στο πλαίσιο αυτό, το Γενικό Δικαστήριο σημείωσε ότι σκοπός της δειγματοληψίας παραγωγών-εξαγωγέων είναι να διαπιστωθεί, με μια περιορισμένη έρευνα, κατά το δυνατόν ακριβέστερα, η πίεση την οποία υφίσταται, ως προς τις τιμές, ο κλάδος παραγωγής της Ένωσης. Συνεπώς, η Επιτροπή έχει την εξουσία να τροποποιεί, ανά πάσα στιγμή, τη σύνθεση του δείγματος αναλόγως των αναγκών της έρευνας. Τέλος, το Γενικό Δικαστήριο έκρινε ότι, στις περιπτώσεις όπου τα θεσμικά όργανα έχουν χρησιμοποιήσει, όπως εν προκειμένω, τη μέθοδο της δειγματοληψίας, υπάρχει κατ' αρχήν δυνατότητα εξαιρέσεως από τον καθορισμό ατομικών περιθωρίων ντάμπινγκ και από την επιβολή ατομικών δασμών αντιντάμπινγκ μόνο για τις επιχειρήσεις οι οποίες δεν περιλήφθηκαν στο δείγμα και δεν δικαιούνταν για άλλον λόγο να καθοριστεί ως προς αυτές ατομικός δασμός αντιντάμπινγκ. Τούτο διότι το άρθρο 9, παράγραφος 5, του βασικού κανονισμού δεν επιτρέπει καμία εξαίρεση από την υποχρέωση επιβολής ατομικού δασμού αντιντάμπινγκ σε περιληφθέντα στο δείγμα παραγωγό ο οποίος συνεργάστηκε στο πλαίσιο της έρευνας, όταν τα θεσμικά όργανα εκτιμούν ότι δεν είναι σε θέση να διαπιστώσουν, για την περίπτωση του, ατομική τιμή εξαγωγής.

ΙΧ. ΕΠΟΠΤΕΙΑ ΤΟΥ ΧΡΗΜΑΤΟΠΙΣΤΩΤΙΚΟΥ ΤΟΜΕΑ

Με τη διάταξη της 24ης Ιουνίου 2016 *Onix Asigurări κατά ΕΑΕΣ* (T-590/15, [ΕΥ:Τ:2016:374](#)), το Γενικό Δικαστήριο αποσαφήνισε τη λειτουργία του μηχανισμού του άρθρου 17 του κανονισμού (ΕΕ) 1094/2010 ¹¹³, το οποίο επιτρέπει στην Ευρωπαϊκή Αρχή Ασφαλίσεων και Επαγγελματικών Συντάξεων (ΕΑΕΣ) να χειρίζεται τις υποθέσεις εθνικών αρχών που παραβιάζουν, με τις πρακτικές τους σε ζητήματα εποπτείας, το δίκαιο της Ένωσης. Η προσφεύγουσα ζήτησε την ακύρωση της απόφασης της ΕΑΕΣ να μη δώσει συνέχεια σε αίτηση που είχε υποβληθεί δυνάμει του άρθρου 17 του προαναφερθέντος κανονισμού για να κινηθεί διαδικασία έρευνας.

110| Κανονισμός (ΕΕ) 765/2012 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 13ης Ιουνίου 2012, για την τροποποίηση του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 1225/2009 του Συμβουλίου για την άμυνα κατά των εισαγωγών που αποτελούν αντικείμενο ντάμπινγκ εκ μέρους χωρών μη μελών της Ευρωπαϊκής Κοινότητας (ΕΕ 2012, L 237, σ. 1).

111| Κανονισμός (ΕΚ) 1225/2009 του Συμβουλίου, της 30ής Νοεμβρίου 2009, για την άμυνα κατά των εισαγωγών που αποτελούν αντικείμενο ντάμπινγκ εκ μέρους χωρών μη μελών της Ευρωπαϊκής Κοινότητας (ΕΕ 2009, L 343, σ. 51).

112| Συμφωνία για την εφαρμογή του άρθρου VI της Γενικής Συμφωνίας Δασμών και Εμπορίου του 1994 (GATT) (ΕΕ 1994, L 336, σ. 103).

113| Κανονισμός (ΕΕ) 1094/2010 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 24ης Νοεμβρίου 2010, για τη σύσταση Ευρωπαϊκής Εποπτικής Αρχής (Ευρωπαϊκή Αρχή Ασφαλίσεων και Επαγγελματικών Συντάξεων), την τροποποίηση της απόφασης αριθ. 716/2009/ΕΚ και την κατάργηση της απόφασης 2009/79/ΕΚ της Επιτροπής (ΕΕ 2010, L 331, σ. 48).

Πρώτον, το Γενικό Δικαστήριο υπογράμμισε ότι από το άρθρο 17 του κανονισμού 1094/2010 προκύπτει ότι η ΕΑΑΕΣ έχει διακριτική ευχέρεια όσον αφορά τη διεξαγωγή ερευνών, τόσο όταν επιλαμβάνεται αιτήσεως από κάποιον εκ των φορέων στους οποίους αναφέρεται ρητώς το άρθρο 17, παράγραφος 2, του κανονισμού 1094/2010 όσο και όταν ενεργεί με δική της πρωτοβουλία. Ως εκ τούτου, η ΕΑΑΕΣ επ' ουδενί υποχρεούται να ενεργήσει κατ' εφαρμογήν του άρθρου 17 του κανονισμού 1094/2010. Η ερμηνεία αυτή συνάδει άλλωστε με τους σκοπούς και την αποστολή της ΕΑΑΕΣ, καθώς και με την όλη οικονομία του μηχανισμού που θεσπίζεται με το άρθρο 17 του κανονισμού 1094/2010. Πράγματι, κατά το άρθρο 1, παράγραφος 6, του κανονισμού αυτού, σκοπός της ΕΑΑΕΣ είναι να προστατεύει το δημόσιο συμφέρον συμβάλλοντας στη βραχυπρόθεσμη, μεσοπρόθεσμη και μακροπρόθεσμη σταθερότητα και αποτελεσματικότητα του χρηματοοικονομικού συστήματος, προς όφελος της οικονομίας, των πολιτών και των επιχειρήσεων της Ένωσης. Επιπλέον, όπως καθίσταται σαφές στην αιτιολογική σκέψη 26 του εν λόγω κανονισμού, ο μηχανισμός που ιδρύεται με το άρθρο 17 του ίδιου κανονισμού δεν αποσκοπεί στην παροχή προστασίας ή στην αποκατάσταση ζημίας σε μεμονωμένες διαφορές μεταξύ, αφενός, φυσικών ή νομικών προσώπων και, αφετέρου, της αρμόδιας εθνικής αρχής.

Δεύτερον, το Γενικό Δικαστήριο παρατήρησε ότι η υποβολή αιτήσεως, όπως αυτή που κατέθεσε εν προκειμένω η προσφεύγουσα, δεν δημιουργεί ούτε ιδιαίτερη έννομη σχέση μεταξύ αυτής και της ΕΑΑΕΣ, ούτε και υποχρέωση της ΕΑΑΕΣ να διεξαγάγει έρευνα δυνάμει του άρθρου 17, παράγραφος 2, του κανονισμού 1094/2010. Υπό τις συνθήκες αυτές, γίνεται δεκτό ότι η απορριπτική απόφαση δεν παράγει δεσμευτικά έννομα αποτελέσματα. Συγκεκριμένα, αφού η προσφεύγουσα δεν μπορούσε να απαιτήσει από την ΕΑΑΕΣ να κινηθεί διαδικασία έρευνας δυνάμει του άρθρου 17, παράγραφος 2, του κανονισμού 1094/2010, το γεγονός ότι η αρχή αυτή δεν κίνησε αυτεπαγγέλτως τέτοια διαδικασία δεν ήταν δυνατό να θίξει τα συμφέροντα της προσφεύγουσας, μεταβάλλοντας ουσιαστικά τη νομική της κατάσταση. Η απόφαση αυτή δεν μπορούσε, λοιπόν, να χαρακτηριστεί ως πράξη δεκτική προσφυγής.

Χ. ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΣΥΜΒΑΣΕΙΣ ΤΩΝ ΘΕΣΜΙΚΩΝ ΟΡΓΑΝΩΝ ΤΗΣ ΕΝΩΣΗΣ

Πρώτον, η απόφαση της 27ης Απριλίου 2016 *Österreichische Post κατά Επιτροπής* (Τ-463/14, [EU:T:2016:243](#)) εκδόθηκε επί προσφυγής του αυστριακού φορέα παροχής καθολικής ταχυδρομικής υπηρεσίας, με αίτημα την ακύρωση αποφάσεως της Επιτροπής ¹¹⁴ περί εφαρμογής του άρθρου 30 της οδηγίας 2004/17/ΕΚ ¹¹⁵, το οποίο αποκλείει από το πεδίο εφαρμογής των ευρωπαϊκών κανόνων για τις διαδικασίες δημόσιων συμβάσεων στους τομείς του ύδατος, της ενέργειας, των μεταφορών και των ταχυδρομικών υπηρεσιών τις δραστηριότητες που είναι «απευθείας εκτεθειμένες στον ανταγωνισμό».

Το Γενικό Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι η Επιτροπή δεν είχε υποπέσει σε σφάλμα κρίνοντας ότι τα κριτήρια και η μεθοδολογία που χρησιμοποιούνταν για την αξιολόγηση της άμεσης εκθέσεως στον ανταγωνισμό κατά την έννοια του άρθρου 30 της οδηγίας 2004/17 δεν ήταν κατ' ανάγκην τα ίδια με τα χρησιμοποιούμενα για την αξιολόγηση δυνάμει των άρθρων 101 ΣΛΕΕ και 102 ΣΛΕΕ ή του κανονισμού

¹¹⁴ Εκτελεστική απόφαση 2014/184/ΕΕ της Επιτροπής, της 2ας Απριλίου 2014, σχετικά με την εξαίρεση ορισμένων υπηρεσιών του τομέα των ταχυδρομείων στην Αυστρία από την εφαρμογή της οδηγίας 2004/17/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου περί συντονισμού των διαδικασιών σύναψης συμβάσεων στους τομείς του ύδατος, της ενέργειας, των μεταφορών και των ταχυδρομικών υπηρεσιών (ΕΕ 2014, L 101, σ. 4).

¹¹⁵ Οδηγία 2004/17/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 31ης Μαρτίου 2004, περί συντονισμού των διαδικασιών σύναψης συμβάσεων στους τομείς του ύδατος, της ενέργειας, των μεταφορών και των ταχυδρομικών υπηρεσιών (ΕΕ 2004, L 134, σ. 1).

(ΕΚ) 139/2004¹¹⁶. Ομολογουμένως, το άρθρο 30, παράγραφος 2, της οδηγίας 2004/17 ορίζει ότι η εκτίμηση του ζητήματος κατά πόσον μια δραστηριότητα είναι απευθείας εκτεθειμένη στον ανταγωνισμό πρέπει να στηρίζεται σε κριτήρια που να είναι σύμφωνα με τις διατάξεις της Συνθήκης ΛΕΕ οι οποίες αφορούν τον ανταγωνισμό. Εντούτοις, το γράμμα της διατάξεως δεν απαιτεί τα κριτήρια αυτά να είναι ακριβώς τα ίδια με τα προβλεπόμενα από τις περί ανταγωνισμού διατάξεις του δικαίου της Ένωσης. Ομοίως, από τις αιτιολογικές σκέψεις 2 και 40 της οδηγίας 2004/17 συνάγεται ότι η Επιτροπή, όταν εξετάζει αίτηση υποβληθείσα δυνάμει του άρθρου 30 της ίδιας οδηγίας, δεν υποχρεούται να εφαρμόζει αυτούσια τα κριτήρια και τις μεθόδους που προβλέπονται στη Συνθήκη ΛΕΕ για θέματα ανταγωνισμού. Τέλος, σε σχέση με δύο ακόμη έγγραφα τα οποία επικαλέστηκε η προσφεύγουσα, δηλαδή την ανακοίνωση της Επιτροπής για τον ορισμό της αγοράς¹¹⁷ και το έγγραφο της Επιτροπής υπό τον τίτλο «Ορθές πρακτικές για την κοινοποίηση οικονομικών αποδεικτικών στοιχείων και τη συλλογή στοιχείων σε υποθέσεις που αφορούν την εφαρμογή των άρθρων 101 και 102 ΣΛΕΕ και σε υποθέσεις συγκεντρώσεων», το Γενικό Δικαστήριο διαπίστωσε ότι αμφότερα αναφέρονται αποκλειστικώς στο δίκαιο ανταγωνισμού της Ένωσης. Σε καμία περίπτωση δεν προκύπτει από τα έγγραφα αυτά ότι η Επιτροπή οφείλει να εφαρμόζει και σε διαδικασίες οι οποίες άπτονται του δικαίου των δημόσιων συμβάσεων τα κριτήρια και τη μεθοδολογία που προβλέπονται στα εν λόγω έγγραφα.

Δεύτερον, στην απόφαση της 27ης Απριλίου 2016 *European Dynamics Luxembourg κ.λπ. κατά EUIPO* (T-556/11, εκκρεμεί η εκδίκαση αναιρέσεως¹¹⁸, [EU:T:2016:248](#)), το Γενικό Δικαστήριο ασχολήθηκε με την έννοια της συγκρούσεως συμφερόντων¹¹⁹. Υπενθύμισε, ειδικότερα, ότι η ύπαρξη διαρθρωτικών δεσμών μεταξύ δύο εταιριών εκ των οποίων η μία έχει μετάρχει στην προετοιμασία της συγγραφής υποχρεώσεων και η άλλη μετέχει στον διαγωνισμό για τη σύναψη δημόσιας συμβάσεως ενδέχεται, κατ' αρχήν, να δημιουργεί σύγκρουση συμφερόντων. Ο κίνδυνος, όμως, δεν είναι τόσο σημαντικός όταν, όπως συνέβαινε στην προκειμένη περίπτωση, η εταιρία ή οι εταιρίες οι οποίες προετοιμάζουν τη συγγραφή υποχρεώσεων δεν μετέχουν στην κοινοπραξία που υποβάλλει προσφορά, αλλά είναι απλώς μέλη του ίδιου ομίλου επιχειρήσεων όπου ανήκει και η εταιρία-μέλος της κοινοπραξίας. Η δε διαπίστωση ότι υφίσταται σχέση ελέγχου μεταξύ μητρικής εταιρίας και των θυγατρικών της δεν αρκεί, αυτή και μόνον, ώστε η αναθέτουσα αρχή να αποκλείσει αυτομάτως κάποια από τις επιχειρήσεις αυτές από τον διαγωνισμό χωρίς να εξετάσει αν η σχέση ελέγχου επηρέασε με συγκεκριμένο τρόπο τη συμπεριφορά της επιχειρήσεως στο πλαίσιο του διαγωνισμού. Ωστόσο, η ύπαρξη συγκρούσεως συμφερόντων πρέπει να οδηγήσει την αναθέτουσα αρχή να αποκλείσει τον προσφέροντα όταν αυτός είναι ο μοναδικός τρόπος να αποφευχθεί παραβίαση των αρχών της ίσης μεταχειρίσεως και της διαφάνειας, οι οποίες επιβάλλεται να τηρούνται σε κάθε διαδικασία συνάψεως δημόσιας συμβάσεως, όταν δηλαδή δεν υπάρχει άλλο λιγότερο περιοριστικό μέτρο προς διασφάλιση του σεβασμού των αρχών αυτών.

116| Κανονισμός (ΕΚ) 139/2004 του Συμβουλίου, της 20ής Ιανουαρίου 2004, για τον έλεγχο των συγκεντρώσεων μεταξύ επιχειρήσεων («Κοινοτικός κανονισμός συγκεντρώσεων») (ΕΕ 2004, L 24, σ. 1).

117| Ανακοίνωση της Επιτροπής όσον αφορά τον ορισμό της σχετικής αγοράς για τους σκοπούς του κοινοτικού δικαίου ανταγωνισμού (ΕΕ 1997, C 372, σ. 5).

118| Υπόθεση C-376/16 P, *EUIPO κατά European Dynamics Luxembourg κ.λπ.*, και διάταξη της 24ης Νοεμβρίου 2016, *European Dynamics Luxembourg κ.λπ. κατά EUIPO*, C-379/16 P, μη δημοσιευθείσα, [EU:C:2016:905](#).

119| Βλ., για την ίδια απόφαση, τον τίτλο «XII. Αγωγές αποζημιώσεως — Απώλεια ευκαιρίας» κατωτέρω.

ΧΙ. ΠΡΟΣΒΑΣΗ ΣΤΑ ΕΓΓΡΑΦΑ ΤΩΝ ΘΕΣΜΙΚΩΝ ΟΡΓΑΝΩΝ

Το Γενικό Δικαστήριο εξέδωσε, στη διάρκεια του 2016, αρκετές σημαντικές αποφάσεις σχετικές με την πρόσβαση στα έγγραφα. Με τη νομολογία αυτή έδωσε περαιτέρω διευκρινίσεις ως προς τις αιτήσεις προσβάσεως σε ήδη γνωστοποιηθέντα έγγραφα και ως προς τις εξαιρέσεις για λόγους προστασίας της διαδικασίας λήψης αποφάσεων, των νομικών συμβουλών και των δικαστικών διαδικασιών.

ΑΙΤΗΣΗ ΠΡΟΣΒΑΣΕΩΣ ΣΕ ΗΔΗ ΓΝΩΣΤΟΠΟΙΗΘΕΝΤΑ ΕΓΓΡΑΦΑ

Στην υπόθεση επί της οποίας εκδόθηκε η απόφαση της 26ης Απριλίου 2016 **Strack κατά Επιτροπής** (T-221/08, [EU:T:2016:242](#)), το Γενικό Δικαστήριο κλήθηκε να ελέγξει τη νομιμότητα της απορριπτικής αποφάσεως της Επιτροπής επί της αιτήσεως του προσφεύγοντος για πρόσβαση σε σειρά εγγράφων που αφορούσαν μια έρευνα της Ευρωπαϊκής Υπηρεσίας Καταπολέμησης της Απάτης (OLAF)¹²⁰. Ο προσφεύγων προσέβαλε την απόφαση να μην του επιτραπεί η πρόσβαση σε ορισμένα έγγραφα τα οποία έφεραν τη μνεία «PD» (ήδη γνωστοποιηθέντα), επειδή είχε προηγηθεί γνωστοποίηση ολόκληρου του περιεχομένου τους επί διαφορετικής όμως βάσεως, και όχι δυνάμει του κανονισμού (ΕΚ) 1049/2001¹²¹. Η αιτιολογία της απορριπτικής αποφάσεως ήταν ότι ο προσφεύγων είχε ήδη τα έγγραφα αυτά στην κατοχή του.

Το Γενικό Δικαστήριο επισήμανε ότι τα έγγραφα που γνωστοποιούνται κατ' εφαρμογήν του κανονισμού 1049/2001 καθίστανται κοινό κτήμα. Συνεπώς, η απόφαση να μην επιτραπεί στον προσφεύγοντα, βάσει του συγκεκριμένου κανονισμού, η πρόσβαση στα έγγραφα με τη μνεία «PD» σήμαινε ότι αυτά δεν μπορούσαν να θεωρηθούν δημόσια, όπερ ακριβώς επιδίωκε ο προσφεύγων και όπερ θα ήταν σύμφωνο με τον σκοπό του κανονισμού 1049/2001. Ως εκ τούτου, ήταν αδιάφορο το γεγονός ότι ο αιτών είχε ήδη στην κατοχή τα έγγραφα που ζήτησε και, άρα, δεν υπέβαλε την αίτησή του προκειμένου να λάβει γνώση του περιεχομένου τους, αλλά μάλλον για να τα δημοσιοποιήσει σε τρίτους. Το Γενικό Δικαστήριο κατέληξε ότι τα θεσμικά όργανα δεν επιτρέπεται να στηρίζονται μόνο στο γεγονός ότι ο αιτών είχε ή εικαζόταν ότι είχε στην κατοχή του τα έγγραφα που ζήτησε, αλλά θα πρέπει να επικαλεστούν κάποιον άλλο λόγο για να αρνηθούν να εξετάσουν αίτηση προσβάσεως στα έγγραφα αυτά βάσει του κανονισμού 1049/2001.

ΕΞΑΙΡΕΣΗ ΓΙΑ ΛΟΓΟΥΣ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΤΗΣ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑΣ ΛΗΨΗΣ ΑΠΟΦΑΣΕΩΝ

Η ίδια απόφαση της 26ης Απριλίου 2016, **Strack κατά Επιτροπής** (T-221/08, [EU:T:2016:242](#)), αποτέλεσε επίσης την αφορμή για να αποσαφηνίσει το Γενικό Δικαστήριο τα όρια της εξαιρέσεως την οποία προβλέπει, προς διασφάλιση της διαδικασίας λήψης αποφάσεων, το άρθρο 4, παράγραφος 3, δεύτερο εδάφιο, του κανονισμού 1049/2001, στις περιπτώσεις όπου ζητείται πρόσβαση σε έγγραφα σχετικά με έρευνα της OLAF¹²².

120 | Βλ., για την ίδια απόφαση, τον τίτλο «Εξαίρεση για λόγους προστασίας της διαδικασίας λήψης αποφάσεων» κατωτέρω.

121 | Κανονισμός (ΕΚ) 1049/2001 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 30ής Μαΐου 2001, για την πρόσβαση του κοινού στα έγγραφα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, του Συμβουλίου και της Επιτροπής (ΕΕ 2001, L 145, σ. 43).

122 | Βλ., για την ίδια απόφαση, τον τίτλο «Αίτηση προσβάσεως σε ήδη γνωστοποιηθέντα έγγραφα» ανωτέρω.

Κατά το Γενικό Δικαστήριο, η πρόσβαση του κοινού σε έγγραφα που αφορούν έρευνα της OLAF είναι ιδιαίτερως επιζήμια, από πλευράς της ικανότητας της Επιτροπής, και δη της OLAF, να εκπληρώνει προς το δημόσιο συμφέρον την αποστολή της για καταπολέμηση της απάτης. Η δημοσιοποίηση των επίμαχων εγγράφων θα έθιγε σημαντικά τη διαδικασία λήψης αποφάσεων της Επιτροπής και της OLAF, αφού θα υπονόμειε σοβαρά την πλήρη ανεξαρτησία των μελλοντικών ερευνών της OLAF και τους σκοπούς αυτών των ερευνών, αποκαλύπτοντας τη στρατηγική και τις μεθόδους εργασίας της και περιορίζοντας τη δυνατότητά της να λαμβάνει από τους συνεργάτες της ανεξάρτητες γνώμες, καθώς και να συμβουλευείται τις υπηρεσίες της Επιτροπής όσον αφορά πολύ ευαίσθητα ζητήματα. Περαιτέρω, θα υπήρχε ο κίνδυνος να αποθαρρύνει τους ιδιώτες από το να αποστέλλουν πληροφορίες για πιθανές περιπτώσεις απάτης και θα στερούσε, κατ' επέκταση, την OLAF και την Επιτροπή από στοιχεία χρήσιμα για την έναρξη ερευνών με σκοπό την προστασία των οικονομικών συμφερόντων της Ένωσης. Το ως άνω συμπέρασμα επιβάλλεται κατά μείζονα λόγο αν ληφθεί υπόψη ότι οι εξαιρέσεις από το δικαίωμα προσβάσεως στα έγγραφα, οι οποίες περιλαμβάνονται στο άρθρο 4 του κανονισμού 1049/2001, πρέπει, όταν τα επίμαχα έγγραφα άπτονται, όπως συνέβαινε στην περίπτωση αυτή, ενός συγκεκριμένου τομέα του δικαίου της Ένωσης, να ερμηνεύονται σε συνάρτηση και με τους ειδικούς κανόνες που διέπουν την πρόσβαση σε τέτοια έγγραφα, δηλαδή εν προκειμένω τους κανόνες της αποφάσεως 1999/352/ΕΚ¹²³ και του κανονισμού (ΕΚ) 1073/1999¹²⁴.

Το Γενικό Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι η ιδιαίτερη εμπιστευτικότητα της οποίας απολαύουν τα έγγραφα που συνδέονται με τις έρευνες δικαιολογείται όχι μόνον διότι η OLAF, όταν διεξάγει τις έρευνές της, λαμβάνει γνώση εμπορικών απορρήτων και ιδιαίτερως ευαίσθητων προσωπικών πληροφοριών των οποίων η δημοσιοποίηση θα μπορούσε να θίξει σημαντικά τη φήμη των εμπλεκόμενων, αλλά και επειδή η πρόσβαση σε έγγραφα σχετικά με εσωτερική έρευνα της OLAF, ακόμη και μετά το πέρας της οικείας διαδικασίας, ενδέχεται να παρεμποδίσει σοβαρά τις εργασίες του οργάνου αυτού, να αποκαλύψει τη μεθοδολογία και τη στρατηγική έρευνας της OLAF, να αποθαρρύνει όσους έχουν ρόλο στη διαδικασία από μελλοντική συνεργασία και, για όλους αυτούς τους λόγους, να θέσει σε κίνδυνο την ορθή λειτουργία των διαδικασιών και την υλοποίηση των επιδιωκόμενων σκοπών. Κατόπιν τούτου, ορθώς έκρινε η Επιτροπή ότι, στο πλαίσιο της εφαρμογής των εξαιρέσεων του άρθρου 4, παράγραφοι 2 και 3, του κανονισμού 1049/2001, μπορούσε, χωρίς να προχωρήσει σε συγκεκριμένη και εξατομικευμένη εξέταση καθενός από τα έγγραφα που ζητήθηκαν, να στηριχθεί στο τεκμήριο ότι τυχόν πρόσβαση του κοινού στα έγγραφα αυτά, βάσει του κανονισμού 1049/2001, θα έθιγε κατ' αρχήν την προστασία των συμφερόντων για τα οποία γίνεται λόγος στην προαναφερθείσα διάταξη.

ΕΞΑΙΡΕΣΗ ΓΙΑ ΛΟΓΟΥΣ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΤΩΝ ΝΟΜΙΚΩΝ ΣΥΜΒΟΥΛΩΝ

Με τις αποφάσεις της 15ης Σεπτεμβρίου 2016 **Herbert Smith Freehills κατά Συμβουλίου** (Τ-710/14, [EU:T:2016:494](#)) και **Philip Morris κατά Επιτροπής** (Τ-796/14, [EU:T:2016:483](#))¹²⁵, οι οποίες αφορούσαν αίτημα γνωστοποίησης εγγράφων σχετικών με τις συζητήσεις που προηγήθηκαν της εκδόσεως της οδηγίας

123| Απόφαση 1999/352/ΕΚ, ΕΚΑΧ, Ευρατόμ της Επιτροπής, της 28ης Απριλίου 1999, για την ίδρυση της Ευρωπαϊκής Υπηρεσίας Καταπολέμησης της Απάτης (OLAF) (ΕΕ 1999, L 136, σ. 20).

124| Κανονισμός (ΕΚ) 1073/1999 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 25ης Μαΐου 1999, σχετικά με τις έρευνες που πραγματοποιούνται από την Ευρωπαϊκή Υπηρεσία Καταπολέμησης της Απάτης (OLAF) (ΕΕ 1999, L 136, σ. 1).

125| Βλ., για την ίδια απόφαση, τον τίτλο «Εξαιρέση για λόγους προστασίας των δικαστικών διαδικασιών» κατωτέρω.

2014/40/ΕΕ¹²⁶, το Γενικό Δικαστήριο αποφάνθηκε επί της εξαιρέσεως από το δικαίωμα προσβάσεως στα έγγραφα για λόγους προστασίας των νομικών συμβουλών, όπως αυτή προβλέπεται στο άρθρο 4, παράγραφος 2, δεύτερη περίπτωση, του κανονισμού 1049/2001.

Στην πρώτη υπόθεση, το Γενικό Δικαστήριο είχε την ευκαιρία να ερμηνεύσει, ειδικότερα, την έννοια των νομικών συμβουλών. Το Γενικό Δικαστήριο τόνισε, πρώτον, ότι η έννοια «νομικές συμβουλές» δεν ορίζεται στον κανονισμό 1049/2001. Η έννοια αυτή συνδέεται με το περιεχόμενο του εκάστοτε εγγράφου, και όχι με τον συντάκτη του ή με τους αποδέκτες του. Όπως προκύπτει από την κυριολεκτική σημασία του όρου «νομικές συμβουλές», πρόκειται για συμβουλές σχετικές με νομικό ζήτημα, ανεξαρτήτως του τρόπου με τον οποίο δίδονται. Με άλλα λόγια, είναι άνευ σημασίας, ως προς την ενδεχόμενη εφαρμογή της εξαιρέσεως για λόγους προστασίας των νομικών συμβουλών, αν το έγγραφο που περιλαμβάνει τέτοιες νομικές συμβουλές συντάχθηκε σε πρώιμο, προχωρημένο ή τελικό στάδιο της διαδικασίας η οποία καταλήγει στη λήψη αποφάσεως. Ομοίως, το αν οι συμβουλές δόθηκαν επισήμως ή ανεπισήμως δεν ασκεί επιρροή για την ερμηνεία του όρου αυτού.

Το Γενικό Δικαστήριο διευκρίνισε, δεύτερον, ότι, βάσει του γράμματος του άρθρου 4, παράγραφος 2, δεύτερη περίπτωση, του κανονισμού 1049/2001, δεν μπορεί να γίνει δεκτό ότι η διάταξη αφορά αποκλειστικώς συμβουλές που παρέχονται ή λαμβάνονται από εσωτερικές υπηρεσίες θεσμικού οργάνου. Σκοπός της εξαιρέσεως σχετικά με τις νομικές συμβουλές είναι να προστατευθεί το συμφέρον των θεσμικών οργάνων να ζητούν και να λαμβάνουν ειλικρινείς, αντικειμενικές και πλήρεις νομικές συμβουλές. Μολονότι, κατ' αρχήν, κάθε θεσμικό όργανο απευθύνεται στη δική του νομική υπηρεσία, τίποτε δεν εμποδίζει το θεσμικό όργανο να ζητήσει, ενδεχομένως, τέτοιες συμβουλές από άλλες πηγές. Τούτο συμβαίνει, για παράδειγμα, σε περίπτωση που θεσμικό όργανο απευθυνθεί για συμβουλή σε δικηγορικό γραφείο. Επομένως, το ζήτημα αν οι νομικές συμβουλές προέρχονται από εσωτερική ή από εξωτερική πηγή δεν έχει σημασία για το θεσμικό όργανο που επικαλείται την εξαίρεση περί προστασίας των νομικών συμβουλών. Τέλος, το θεσμικό όργανο που επικαλείται την ως άνω εξαίρεση δεν απαγορεύεται να γνωστοποιήσει τις συμβουλές αυτές σε «τρίτους». Το γεγονός ότι έγγραφο το οποίο περιέχει νομικές συμβουλές που προέρχονται από θεσμικό όργανο απεστάλη στις νομικές υπηρεσίες άλλων θεσμικών οργάνων ή σε κράτος μέλος δεν αλλοιώνει, αυτό καθ' εαυτό, τη φύση του εγγράφου. Ως εκ τούτου, επ' ουδενί συνάγεται από το άρθρο 4, παράγραφος 2, δεύτερη περίπτωση, του κανονισμού 1049/2001 ότι οι νομικές συμβουλές πρέπει να έχουν διατυπωθεί από θεσμικό όργανο αποκλειστικώς για εσωτερική χρήση. Στην προκειμένη περίπτωση, το Γενικό Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι οι ανταλλαγές νομικών απόψεων, στο πλαίσιο τριμερούς διαλόγου, μεταξύ των νομικών υπηρεσιών τριών θεσμικών οργάνων με σκοπό την εξεύρεση συμβιβαστικής λύσης επί ενός νομοθετικού κειμένου κατά τη διεξαγωγή της συνήθους νομοθετικής διαδικασίας του άρθρου 294 ΣΛΕΕ μπορούσαν να θεωρηθούν, κατά περίπτωση, «νομικές συμβουλές» και, κατ' επέκταση, να ισχύει ως προς αυτές η σχετική εξαίρεση. Πράγματι, οι νομικές υπηρεσίες ενεργούν βάσει εντολής και με σκοπό την επίτευξη συμφωνίας. Κατά συνέπεια, ενεργούν τόσο ως διαπραγματευτές όσο και ως σύμβουλοι επί νομικών ζητημάτων.

Στη δεύτερη υπόθεση, το Γενικό Δικαστήριο αποσαφήνισε υπό ποιες προϋποθέσεις θεσμικό όργανο επιτρέπεται να αρνηθεί να γνωστοποιήσει νομική συμβουλή. Το Γενικό Δικαστήριο ξεκίνησε την ανάλυσή του υπενθυμίζοντας ότι, ναι μεν από την απόφαση **Σουηδία και Turco κατά Συμβουλίου**¹²⁷ προκύπτει ότι, κατ' αρχήν, οι νομικές συμβουλές πρέπει να γνωστοποιούνται, πλην όμως η εν λόγω απόφαση δεν αποκλείει τη μη γνωστοποίηση νομικής συμβουλής σε ειδικές περιπτώσεις. Όπως αναγνώρισε το Γενικό Δικαστήριο, αληθεύει ότι το Δικαστήριο έχει απορρίψει το επιχείρημα ότι η γνωστοποίηση νομικής

126| Οδηγία 2014/40/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 3ης Απριλίου 2014, για την προσέγγιση των νομοθετικών, κανονιστικών και διοικητικών διατάξεων των κρατών μελών σχετικά με την κατασκευή, την παρουσίαση και την πώληση προϊόντων καπνού και συναφών προϊόντων και την κατάργηση της οδηγίας 2001/37/ΕΚ (ΕΕ 2014, L 127, σ. 1).

127| Απόφαση της 1ης Ιουλίου 2008, C-39/05 P και C-52/05 P, [ΕU:C:2008:374](#).

συμβουλής μπορεί να θίξει την ικανότητα του θεσμικού οργάνου να υπερασπίσει αργότερα το κύρος νομοθετικής πράξεως ενώπιον δικαστηρίου, επειδή είναι τόσο γενικό επιχείρημα ώστε είναι αδύνατο να δικαιολογήσει εξαίρεση από τη διαφάνεια την οποία προβλέπει ο κανονισμός 1049/2001. Εντούτοις, δεν ισχύει το ίδιο όταν, όπως συνέβαινε εν προκειμένω, κατά τον χρόνο εκδόσεως της απορριπτικής αποφάσεως επί αιτήσεως να γνωστοποιηθεί το περιεχόμενο συγκεκριμένης νομικής συμβουλής που είχε δοθεί στο πλαίσιο νομοθετικής διαδικασίας, αφενός, εκκρεμούσε ενώπιον των δικαστηρίων κράτους μέλους προσφυγή για την αμφισβήτηση του κύρους της οικείας νομικής πράξεως, με αποτέλεσμα να είναι πολύ πιθανή προδικαστική παραπομπή επί του ζητήματος, και, αφετέρου, κράτος μέλος είχε ασκήσει ενώπιον του δικαστή της Ένωσης προσφυγή, προσβάλλοντας το κύρος διαφόρων διατάξεων της ίδιας νομικής πράξεως, οι οποίες, κατά την άποψή του, αντέβαιναν στο άρθρο 114 ΣΛΕΕ, στην αρχή της αναλογικότητας και στην αρχή της επικουρικότητας.

Για τον λόγο αυτόν, το Γενικό Δικαστήριο έκρινε ότι είχε έρεισμα το επιχείρημα της Επιτροπής ότι θιγόταν η ικανότητά της να υπερασπιστεί τη θέση της στο πλαίσιο δικαστικών διαδικασιών και ότι παραβιαζόταν η αρχή της ισότητας των όπλων. Τούτο διότι από τα γνωστοποιηθέντα τμήματα του επίμαχου εγγράφου καθίστατο σαφές η γνώμη της Νομικής Υπηρεσίας ότι, για ορισμένες πολιτικές επιλογές που περιλαμβάνονταν στο σχέδιο αναλύσεως επιπτώσεων και συνδέονταν με τα προϊόντα καπνού, μεταξύ αυτών και ορισμένες των οποίων η μνεία είχε σβηστεί από το έγγραφο, είτε η Ένωση δεν είχε αρμοδιότητα νομοθετήσει είτε υπήρχε ζήτημα ασυμφωνίας προς την αρχή της αναλογικότητας, υπό το πρίσμα του άρθρου 114 ΣΛΕΕ. Η γνωστοποίηση, όμως, των σβησμένων τμημάτων του εγγράφου αυτού θα υπονόμει τόσο την προστασία των νομικών συμβουλών, δηλαδή την προστασία του συμφέροντος του θεσμικού οργάνου να ζητεί και να λαμβάνει ειλικρινείς, αντικειμενικές και πλήρεις νομικές συμβουλές, όσο και τη θέση της Νομικής Υπηρεσίας της Επιτροπής όσον αφορά την υπεράσπιση του κύρους της οδηγίας 2014/40 ενώπιον του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης, επί ίσης βάσεως με τους άλλους διαδίκους, αφού θα αποκαλύπτε τη θέση της Νομικής Υπηρεσίας της Επιτροπής ως προς ευαίσθητα και επίδικα ζητήματα πριν καν της δοθεί η δυνατότητα να την προβάλει στη δίκη, ενώ καμία παρόμοια υποχρέωση δεν θα βάρυνε τον αντίδικο της. Τέλος, κατά το Γενικό Δικαστήριο, από την προσβαλλόμενη απόφαση προέκυπτε, αφενός, ότι η Επιτροπή εξήγησε γιατί η προστασία του δικαιώματος άμυνάς της δικαιολογούσε την επιλογή να υπερισχύσουν εν προκειμένω οι λόγοι που υπαγορεύουν την εξαίρεση υπέρ των νομικών συμβουλών έναντι του δημόσιου συμφέροντος στη διαφάνεια, και, αφετέρου, ότι η Επιτροπή απέδειξε ότι το συμφέρον της προσφεύγουσας να εξασφαλίσει την ευρύτερη δυνατή πρόσβαση δεν ήταν δημόσιο, αλλά προφανώς ιδιωτικό. Άρα, δεν μπορούσε να γίνει δεκτό ότι η Επιτροπή παρέλειψε να πραγματοποιήσει συγκεκριμένη ανάλυση ή να εκθέσει την αιτιολογία στην οποία στηριζόταν η απόφασή της.

ΕΞΑΙΡΕΣΗ ΓΙΑ ΛΟΓΟΥΣ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΤΩΝ ΔΙΚΑΣΤΙΚΩΝ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΩΝ

Με την ίδια απόφαση της 15ης Σεπτεμβρίου 2016, *Philip Morris κατά Επιτροπής* (T-796/14, [EU:T:2016:483](#)), το Γενικό Δικαστήριο εξέτασε εκ νέου το περιεχόμενο της εξαίρεσεως από το δικαίωμα προσβάσεως στα έγγραφα για λόγους προστασίας των δικαστικών διαδικασιών, η οποία προβλέπεται επίσης στο άρθρο 4, παράγραφος 2, δεύτερη περίπτωση, του κανονισμού 1049/2001 ¹²⁸.

128 | Βλ., για την ίδια απόφαση, τον τίτλο «Εξαίρεση για λόγους προστασίας των δικαστικών διαδικασιών» ανωτέρω.

Το Γενικό Δικαστήριο διαπίστωσε κατ' αρχάς ότι δεν συνάγεται από την απόφαση **Σουηδία κ.λπ. κατά API και Επιτροπής**¹²⁹ ότι τα λοιπά έγγραφα, πέραν των υπομνημάτων, αποκλείονται ενδεχομένως από το πεδίο εφαρμογής της εξαιρέσεως περί προστασίας των δικαστικών διαδικασιών. Τουναντίον, το συμπέρασμα που απορρέει από τη σχετική νομολογία είναι ότι οι αρχές της ισότητας των όπλων και της ορθής απονομής της δικαιοσύνης βρίσκονται στο επίκεντρο της εξαιρέσεως αυτής. Η απαίτηση να εξασφαλίζεται η ισότητα των όπλων ενώπιον του δικαστή δικαιολογεί, ακριβώς, την προστασία όχι μόνον των εγγράφων που συντάσσονται αποκλειστικά για τις ανάγκες συγκεκριμένης διαφοράς, όπως τα υπομνήματα, αλλά και των εγγράφων των οποίων η γνωστοποίηση είναι ικανή να θίξει, στο πλαίσιο συγκεκριμένης διαφοράς, την ισότητα αυτή, που συνδέεται άρρηκτα με την ίδια την έννοια της δίκαιης δίκης. Ωστόσο, για να τύχει εφαρμογής η ως άνω εξαίρεση, πρέπει τα ζητούμενα έγγραφα να αποκαλύπτουν τη θέση του οικείου θεσμικού οργάνου επί αμφισβητούμενων ζητημάτων που εγείρονται στη δικαστική διαδικασία σε σχέση με την οποία το θεσμικό αυτό όργανο επικαλείται την εξαίρεση. Κατά το Γενικό Δικαστήριο, το ίδιο σκεπτικό μπορεί επίσης να ισχύει και ως προς διαδικασίες που εκκρεμούν ενώπιον εθνικού δικαστηρίου κατά τον χρόνο εκδόσεως της απορριπτικής αποφάσεως επί της αιτήσεως για παροχή προσβάσεως στα ζητούμενα έγγραφα, υπό την προϋπόθεση ότι στις διαδικασίες αυτές ανακύπτει ζήτημα ερμηνείας ή κύρους πράξεως του δικαίου της Ένωσης, έτσι ώστε, λαμβανομένου υπόψη του όλου πλαισίου της υποθέσεως, να είναι πολύ πιθανό το ενδεχόμενο προδικαστικής παραπομπής. Σε αμφότερες αυτές τις περιπτώσεις, μολονότι τα σχετικά έγγραφα δεν έχουν συνταχθεί επ' ευκαιρία συγκεκριμένης δικαστικής διαδικασίας, η ακεραιότητα της δικαστικής διαδικασίας της οποίας γίνεται επίκληση και η ισότητα των όπλων μεταξύ των διαδίκων θα μπορούσαν να θιγούν σοβαρά αν διάδικος είχε προνομιακή πρόσβαση σε εσωτερικές πληροφορίες του αντιδίκου που συνδέονται στενά με τις νομικές πτυχές διαφοράς, είτε εκκρεμούς είτε ενδεχόμενης αλλά επικείμενης. Με βάση το σκεπτικό αυτό, το Γενικό Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι ορθώς, στην προκειμένη περίπτωση, η Επιτροπή έκρινε, έχοντας υπόψη την νομοπαρασκευαστική διαδικασία που προηγήθηκε της εκδόσεως της οδηγίας 2014/40, ότι μια προδικαστική παραπομπή στο προσεχές μέλλον ήταν πολύ πιθανή και ότι, ως εκ τούτου, η γνωστοποίηση των επίμαχων εγγράφων θα παραβίαζε την αρχή της ισότητας των όπλων στην επικείμενη προδικαστική διαδικασία.

Εξάλλου, το Γενικό Δικαστήριο επισήμανε ότι η αρχή της ισότητας των όπλων επιτάσσει να είναι σε θέση το θεσμικό όργανο από το οποίο προέρχεται η επίμαχη πράξη να υπερασπίσει ενώπιον του δικαστή, με αποτελεσματικό τρόπο, το κύρος της πράξεώς του. Η δυνατότητα όμως αυτή θα θιγόταν σοβαρά αν το θεσμικό όργανο ήταν υποχρεωμένο να αμυνθεί όχι μόνον έναντι των λόγων και των επιχειρημάτων που θα προβάλλονταν είτε από τον προσφεύγοντα είτε, όπως εν προκειμένω, στο πλαίσιο μιας μέλλουσας προδικαστικής διαδικασίας, αλλά και έναντι των θέσεων οι οποίες έχουν διατυπωθεί από τις εσωτερικές του υπηρεσίες ως προς τη νομιμότητα διαφόρων επιλογών που συζητήθηκαν κατά τη διαδικασία καταρτίσεως της πράξεως. Ειδικότερα, η γνωστοποίηση εγγράφων όπου διατυπώνονται τέτοιου είδους θέσεις ενδέχεται να υποχρεώσει, εκ των πραγμάτων, το θεσμικό όργανο να αμυνθεί κατά απόψεων που έχουν εκφραστεί από το δικό του προσωπικό, πλην όμως δεν υιοθετήθηκαν τελικώς. Κάτι τέτοιο θα διατάρασσε την ισορροπία μεταξύ των διαδίκων της δίκης στον βαθμό που ο προσφεύγων δεν θα ήταν υποχρεωμένος να αποκαλύψει ανάλογες εσωτερικές απόψεις. Επομένως, τυχόν δημοσιοποίηση εγγράφων αυτού του είδους ενώ εκκρεμεί δικαστική διαδικασία σχετική με την ερμηνεία και το κύρος της επίμαχης πράξεως μπορεί να προσβάλει την αμυντική θέση της Επιτροπής καθώς και την αρχή της ισότητας των όπλων, αφού η Επιτροπή θα αποκάλυπτε τις νομικές απόψεις τις οποίες θα είχαν διατυπώσει για εσωτερική χρήση οι υπηρεσίες της επί αμφισβητούμενων ακόμη ζητημάτων, ενώ καμία παρόμοια υποχρέωση δεν θα βάρυνε τον αντίδικό της.

129 | Απόφαση της 21ης Σεπτεμβρίου 2010, C-514/07 P, C-528/07 P και C-532/07 P, [EU:C:2010:541](#).

XII. ΑΓΩΓΕΣ ΑΠΟΖΗΜΙΩΣΕΩΣ

ΠΡΟΣΧΩΡΗΣΗ ΤΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ ΤΗΣ ΚΡΟΑΤΙΑΣ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΝΩΣΗ

Η απόφαση της 26ης Φεβρουαρίου 2016 *Šumelj κ.λπ. κατά Επιτροπής* (T-546/13, T-108/14 και T-109/14, εκκρεμεί η εκδίκαση αναιρέσεως ¹³⁰, [EU:T:2016:107](#)) εκδόθηκε επί αγωγής αποζημιώσεως, με αίτημα την αποκατάσταση της ζημίας την οποία ισχυρίστηκαν ότι υπέστησαν οι ενάγοντες από πταίσμα στο οποίο φέρεται να υπέπεσε η Επιτροπή κατά τη διαδικασία παρακολούθησής της τηρήσεως, από τη Δημοκρατία της Κροατίας, των δεσμεύσεών της ενόψει της προσχωρήσεώς της στην Ένωση. Οι υποθέσεις αυτές αποτέλεσαν την αφορμή για να δώσει το Γενικό Δικαστήριο για πρώτη φορά ορισμένες διευκρινίσεις τόσο ως προς τις υποχρεώσεις τις οποίες υπέχει η Επιτροπή όταν παρακολουθεί την τήρηση των δεσμεύσεων που έχει αναλάβει κράτος υποψήφιο για προσχώρηση στην Ένωση όσο και ως προς, στην προκειμένη περίπτωση, τις υποχρεώσεις των κροατικών αρχών λόγω των δεσμεύσεών τους δυνάμει του άρθρου 36 της Πράξεως Προσχώρησης της Δημοκρατίας της Κροατίας στην Ένωση ¹³¹, και ειδικότερα του παραρτήματος VII της εν λόγω πράξεως, σχετικά με τις δεσμεύσεις της Δημοκρατίας της Κροατίας στον τομέα της δικαιοσύνης και των θεμελιωδών δικαιωμάτων.

Αφού κατέστησε σαφές ότι η φερόμενη ως παράνομη συμπεριφορά της Επιτροπής συνίστατο αποκλειστικώς σε υπαίτια παράλειψη, υπό την έννοια ότι το θεσμικό όργανο δεν έλαβε τα αναγκαία μέτρα ώστε να εμποδίσει την κατάργηση του νόμου περί των αρμόδιων για την εκτέλεση δημόσιων υπαλλήλων, το Γενικό Δικαστήριο υπογράμμισε κατ' αρχάς, σε σχέση με τη δέσμευση αριθ. 1 του παραρτήματος VII της προαναφερθείσας πράξεως προσχωρήσεως, ότι από τη διατύπωσή της συνάγεται ότι δεν αφορούσε συγκεκριμένη στρατηγική για τη δικαστική μεταρρύθμιση και συγκεκριμένο σχέδιο δράσης. Πράγματι, η δέσμευση αναφερόταν γενικώς σε «στρατηγική για τη δικαστική μεταρρύθμιση» και σε «σχέδιο δράσης» των κροατικών αρχών, χωρίς περαιτέρω εξηγήσεις, ενώ η στρατηγική και το σχέδιο θα μπορούσαν κάλλιστα να συγκεκριμενοποιηθούν με τη μνεία αυτών που ίσχυαν κατά την ημερομηνία υπογραφής της Συνθήκης Προσχώσεως. Οι γενικόλογες αυτές αναφορές οφείλονται στο γεγονός ότι η περίοδος που μεσολαβεί μεταξύ της ημερομηνίας υπογραφής Πράξεως Προσχώσεως και της ημερομηνίας της οριστικής προσχωρήσεως χαρακτηρίζεται από τακτική επικοινωνία μεταξύ των αρχών της Ένωσης και των αρχών του προσχωρούντος κράτους, η οποία συνεπάγεται οπωσδήποτε εκατέρωθεν προσαρμογές. Κατά συνέπεια, η στρατηγική μεταρρυθμίσεως και το σχέδιο δράσης για τα οποία γινόταν λόγος στο παράρτημα VII της Πράξεως Προσχώσεως δεν παρέπεμπαν αποκλειστικώς σε εκείνη τη στρατηγική και σε εκείνο το σχέδιο δράσης που ίσχυαν όταν υπογράφηκε η Πράξη Προσχώσεως, οπότε δεν απέρρεε από τη δέσμευση αριθ. 1 καμία υποχρέωση των κροατικών αρχών να κατοχυρώσουν τον θεσμό του αρμόδιου για την εκτέλεση δημόσιου υπάλληλου. Τούτο δεν σήμαινε, πάντως, ότι οι κροατικές αρχές ήταν απολύτως ελεύθερες να

¹³⁰ | Υπόθεση C-239/16 P, *Šumelj κ.λπ. κατά Επιτροπής*.

¹³¹ | Πράξη περί των όρων προσχωρήσεως της Δημοκρατίας της Κροατίας και των προσαρμογών της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση, της Συνθήκης για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης και της Συνθήκης περί ιδρύσεως της Ευρωπαϊκής Κοινότητας Ατομικής Ενέργειας (ΕΕ 2012, L 112, σ. 21), που προσαρτάται στη Συνθήκη μεταξύ του Βασιλείου του Βελγίου, της Δημοκρατίας της Βουλγαρίας, της Τσεχικής Δημοκρατίας, του Βασιλείου της Δανίας, της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας, της Δημοκρατίας της Εσθονίας, της Ιρλανδίας, της Ελληνικής Δημοκρατίας, του Βασιλείου της Ισπανίας, της Γαλλικής Δημοκρατίας, της Ιταλικής Δημοκρατίας, της Κυπριακής Δημοκρατίας, της Δημοκρατίας της Λετονίας, της Δημοκρατίας της Λιθουανίας, του Μεγάλου Δουκάτου του Λουξεμβούργου, της Δημοκρατίας της Ουγγαρίας, της Δημοκρατίας της Μάλτας, του Βασιλείου των Κάτω Χωρών, της Δημοκρατίας της Αυστρίας, της Δημοκρατίας της Πολωνίας, της Πορτογαλικής Δημοκρατίας, της Ρουμανίας, της Δημοκρατίας της Σλοβενίας, της Σλοβακικής Δημοκρατίας, της Δημοκρατίας της Φινλανδίας, του Βασιλείου της Σουηδίας και του Ηνωμένου Βασιλείου της Μεγάλης Βρετανίας και Βορείου Ιρλανδίας (κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης) και της Δημοκρατίας της Κροατίας σχετικά με την προσχώρηση της Δημοκρατίας της Κροατίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ 2012, L 112, σ. 10).

τροποποιήσουν τη στρατηγική για τη δικαστική μεταρρύθμιση και το σχέδιο δράσης που ίσχυαν κατά την ημερομηνία προσχωρήσεως. Λαμβανομένων υπόψη των διατάξεων της Πράξεως Προσχωρήσεως, και ιδίως του άρθρου 36 και του παραρτήματος VII, οι αρχές αυτές όφειλαν να τηρήσουν όχι μόνον τη δέσμευση αριθ. 1, αλλά και όλες τις υπόλοιπες δεσμεύσεις τις οποίες προέβλεπε το ως άνω παράρτημα.

Εν συνεχεία, ως προς τη δέσμευση αριθ. 3 του παραρτήματος VII της Πράξεως Προσχωρήσεως, σχετικά με τη βελτίωση της αποτελεσματικότητας του δικαστικού συστήματος, το Γενικό Δικαστήριο παρατήρησε ότι η δέσμευση αυτή αφορούσε μόνον την αποτελεσματικότητα της δικαιοσύνης και δεν επέβαλλε, σε καμία περίπτωση, την απονομή της αρμοδιότητας εκτελέσεως των δικαστικών αποφάσεων σε συγκεκριμένο όργανο βάσει προκαθορισμένων διαδικασιών. Δεν μπορούσε, λοιπόν, από την υπ' αριθ. 3 δέσμευση να συναχθεί υποχρέωση αναθέσεως των διαδικασιών εκτελέσεως σε αρμόδιους προς τούτο δημόσιους υπαλλήλους.

Τέλος, όσον αφορά την προβαλλόμενη παραβίαση, εκ μέρους της Επιτροπής, της αρχής της προστασίας της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης, το Γενικό Δικαστήριο σημείωσε ότι οι ενάγοντες δεν επικαλέστηκαν κανένα στοιχείο βάσει του οποίου να αποδεικνύεται ή να εικάζεται ότι τα θεσμικά όργανα της Ένωσης, και ειδικότερα η Επιτροπή, τους δημιούργησαν βάσιμες ελπίδες ότι θα μεριμνούσαν για τη διατήρηση του επαγγέλματος του αρμόδιου για την εκτέλεση δημόσιου υπαλλήλου. Το γεγονός, το οποίο ούτως ή άλλως δεν τεκμηριώθηκε, ότι η Επιτροπή είχε μετάσχει στην προπαρασκευή του νόμου περί των αρμόδιων για την εκτέλεση δημόσιων υπαλλήλων, είχε χρηματοδοτήσει τις σχετικές ενέργειες, και μάλιστα τις είχε δρομολογήσει, δεν ήταν δυνατό να εξομοιωθεί με σαφή διαβεβαίωση εκ μέρους της Επιτροπής ότι θεωρούσε την ίδρυση σώματος αρμόδιων για την εκτέλεση δημόσιων υπαλλήλων ως τον μοναδικό δυνατό τρόπο να διασφαλιστεί η τήρηση των δεσμεύσεων που απέρρεαν από την προσχώρηση. Για να αποδειχθεί ότι δόθηκαν τέτοιες διαβεβαιώσεις, θα έπρεπε, δεδομένου ότι δεν υπήρχε υποχρέωση της Δημοκρατίας της Κροατίας να καθιερώνει το επάγγελμα του αρμόδιου για την εκτέλεση δημόσιου υπαλλήλου, οι προαναφερθείσες πράξεις για την αρχική στήριξη του σχετικού νόμου να έχουν συμπληρωθεί από μεταγενέστερες πράξεις, σαφώς προσανατολισμένες στην ίδια κατεύθυνση.

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΥ ΧΑΡΑΚΤΗΡΑ

Η υπόθεση επί της οποίας εκδόθηκε η απόφαση της 20ής Ιουλίου 2016 **Οικονομόπουλος κατά Επιτροπής** (T-483/13, [ΕΥ:Τ:2016:421](#)) ανάγεται σε συμβάσεις συναφθείσες μεταξύ μιας εταιρίας και της Επιτροπής, επ' ευκαιρία του έκτου προγράμματος-πλαισίου δραστηριοτήτων έρευνας, τεχνολογικής ανάπτυξης και επίδειξης της Ευρωπαϊκής Κοινότητας, με σκοπό τη συμβολή στη δημιουργία του ευρωπαϊκού χώρου έρευνας και στην καινοτομία (2002-2006). Λόγω παρατυπιών που αποκαλύφθηκαν με μια έκθεση ελέγχου, η OLAF κίνησε έρευνα προκειμένου να διαπιστώσει αν είχαν τελεστεί ποινικά αδικήματα τα οποία έθιγαν τα οικονομικά συμφέροντα της Ένωσης. Ο διευθυντής της εταιρίας εις βάρος της οποίας κινήθηκε η διαδικασία άσκησε αγωγή ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου, με αίτημα, αφενός, να αποκατασταθεί η ζημία που του προκάλεσαν η Επιτροπή και η OLAF και, αφετέρου, να αναγνωριστεί ότι οι πράξεις της OLAF ήταν νομικώς ανυπόστατες και απαράδεκτες για αποδεικτικούς σκοπούς ενώπιον των εθνικών αρχών ¹³². Το Γενικό Δικαστήριο κλήθηκε έτσι να αποφανθεί, μεταξύ άλλων, επί του ζητήματος αν η καθυστερημένη κοινοποίηση, στον υπεύθυνο προστασίας δεδομένων, της επεξεργασίας δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα στη διάρκεια έρευνας συνιστούσε κατάφωρη παράβαση κανόνα δικαίου που απονέμει δικαιώματα σε ιδιώτες, με συνέπεια να θεμελιώνεται η εξωσυμβατική ευθύνη της Ένωσης.

¹³² | Βλ., για την ίδια απόφαση, τον τίτλο «XII. Αγωγές αποζημιώσεως — Εξουσίες της OLAF» κατωτέρω.

Σε σχέση με την εξωσυμβατική ευθύνη της Ένωσης, το Γενικό Δικαστήριο έκρινε ότι, όταν δεν τηρείται το άρθρο 25, παράγραφος 1, του κανονισμού (ΕΚ) 45/2001¹³³ λόγω κοινοποιήσεως των δεδομένων στον υπεύθυνο προστασίας μετά την επεξεργασία τους, το οικείο θεσμικό όργανο παραβαίνει κανόνα δικαίου που απονέμει δικαιώματα στους ιδιώτες των οποίων τα δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα βρίσκονται στην κατοχή θεσμικών οργάνων και οργανισμών της Ένωσης. Ως προς το αν η παράβαση αυτή μπορεί να θεωρηθεί κατάφωρη, το Γενικό Δικαστήριο επισήμανε κατ' αρχάς ότι, κατ' εφαρμογήν του κανονισμού 45/2001, έργο του υπευθύνου προστασίας δεδομένων είναι να μεριμνά ώστε η επεξεργασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα να μη θίγει τα δικαιώματα και τις ελευθερίες των προσώπων των οποίων τα δεδομένα υφίστανται την επεξεργασία. Στο πλαίσιο αυτό, οφείλει, μεταξύ άλλων, να ειδοποιεί τον Ευρωπαϊκό Επόπτη Προστασίας Δεδομένων (ΕΕΠΔ) σε περίπτωση επεξεργασίας δεδομένων η οποία ενδέχεται να αποτελεί κίνδυνο κατά την έννοια του άρθρου 27 του κανονισμού 45/2001. Επομένως, αν δεν ενημερωθεί για την επεξεργασία των δεδομένων, δεν μπορεί και ο ίδιος να ειδοποιήσει τον ΕΕΠΔ και, ως εκ τούτου, αδυνατεί να εκπληρώσει το ουσιώδες καθήκον εποπτείας το οποίο του έχει αναθέσει ο Ευρωπαίος νομοθέτης. Στη συνέχεια, το Γενικό Δικαστήριο σημείωσε ότι, όπως αναφέρεται στην αιτιολογική σκέψη 14 του κανονισμού 45/2001, οι διατάξεις του κανονισμού έχουν εφαρμογή σε κάθε είδους επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα την οποία διενεργούν όλα τα θεσμικά όργανα. Τα θεσμικά όργανα και οι οργανισμοί της Ένωσης δεν διαθέτουν, συνεπώς, καμία διακριτική ευχέρεια όσον αφορά την εφαρμογή του κανονισμού 45/2001. Από τα στοιχεία αυτά —ήτοι, τον ουσιώδη χαρακτήρα του καθήκοντος εποπτείας που έχει ανατεθεί στον υπεύθυνο προστασίας δεδομένων, καθώς και την απόλυτη έλλειψη διακριτικής ευχέρειας των θεσμικών οργάνων και των οργανισμών της Ένωσης—, το Γενικό Δικαστήριο συνήγαγε το συμπέρασμα ότι η παράβαση και μόνον του άρθρου 25, παράγραφος 1, του κανονισμού 45/2001 αρκεί για να διαπιστωθεί ότι συντρέχει περίπτωση κατάφωρης παραβάσεως κανόνα δικαίου που απονέμει δικαιώματα σε ιδιώτες. Εν προκειμένω, η Επιτροπή καθυστέρησε να κοινοποιήσει την επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα στον υπεύθυνο προστασίας δεδομένων. Μολονότι η Επιτροπή επιχείρησε να δικαιολογήσει την καθυστέρηση, προβάλλοντας ως επιχειρήματα ότι οι απαιτούμενες κατά το άρθρο 25, παράγραφος 1, του κανονισμού 45/2001 ενέργειες υλοποιούνται κατ' ανάγκην σταδιακά και ότι ο ΕΕΠΔ, σε απόφασή του σχετικά με καθυστερημένη κοινοποίηση, είχε κρίνει ότι δεν υπήρχε λόγος να διαπιστωθεί παραβίαση του προαναφερθέντος κανονισμού εφόσον η παρατυπία είχε θεραπευθεί, το Γενικό Δικαστήριο κατέληξε ότι δεν μπορούσε να γίνει δεκτό ότι η τακτοποίηση της καταστάσεως σήμαινε απουσία παρατυπίας. Από τη στιγμή που η κοινοποίηση έγινε μετά την επεξεργασία των δεδομένων, η παράβαση του άρθρου 25, παράγραφος 1, του κανονισμού 45/2001 είχε στοιχειοθετηθεί.

ΕΞΟΥΣΙΕΣ ΤΗΣ OLAF

Με την προαναφερθείσα απόφαση της 20ής Ιουλίου 2016, **Οικονομόπουλος κατά Επιτροπής** (T-483/13, [ΕΥ:Τ:2016:421](#)), το Γενικό Δικαστήριο εξέτασε επίσης κατά πόσον η OLAF ήταν αρμόδια να διενεργήσει έρευνα σε σχέση με την εκτέλεση συμβάσεως συναφθείσας για την εφαρμογή προγράμματος-πλαισίου¹³⁴.

Πρώτον, το Γενικό Δικαστήριο τόνισε ότι, για να καταστεί αποτελεσματική η προστασία των οικονομικών συμφερόντων της Ένωσης, όπως επιτάσσει το άρθρο 325 ΣΛΕΕ, απαιτείται προσπάθεια αποτροπής και καταπολεμήσεως της απάτης και των λοιπών παρατυπιών, σε κάθε επίπεδο και για κάθε δραστηριότητα στο πλαίσιο της οποίας ενδέχεται να θιγούν τα ως άνω συμφέροντα εξαιτίας τέτοιων φαινομένων. Προς

¹³³ | Κανονισμός (ΕΚ) 45/2001 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 18ης Δεκεμβρίου 2000, σχετικά με την προστασία των φυσικών προσώπων έναντι της επεξεργασίας δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα από τα όργανα και τους οργανισμούς της Κοινότητας και σχετικά με την ελεύθερη κυκλοφορία των δεδομένων αυτών (ΕΕ 2001, L 8, σ. 1).

¹³⁴ | Βλ., για την ίδια απόφαση, τον τίτλο «Επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα» ανωτέρω.

διευκόλυνση της επιτεύξεως του σκοπού αυτού, η Επιτροπή ανέθεσε στην OLAF την άσκηση των δικών της αρμοδιοτήτων σε θέματα εξωτερικών διοικητικών ερευνών. Συνεπώς, η ύπαρξη συμβατικής σχέσεως μεταξύ της Ένωσης και των νομικών ή φυσικών προσώπων εις βάρος των οποίων υπάρχουν υπόνοιες τελέσεως παράνομων πράξεων δεν ασκεί επιρροή ως προς την αρμοδιότητα της OLAF για διεξαγωγή ερευνών. Η OLAF επιτρέπεται να διενεργήσει έρευνες για τα πρόσωπα αυτά, άπαξ και υφίστανται εις βάρος τους υπόνοιες τελέσεως απάτης ή άλλων παράνομων πράξεων, ανεξαρτήτως της υπάρξεως συμβάσεως μεταξύ των μερών. Το Γενικό Δικαστήριο διευκρίνισε επίσης ότι το γεγονός ότι ο κανονισμός 1073/1999 δεν περιέχει ειδική διάταξη που να προβλέπει τα ανωτέρω δεν πρέπει να ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι απαγορεύεται στην OLAF να διεξάγει ακροάσεις στη διάρκεια εξωτερικών ερευνών. Πράγματι, η εξουσία διενέργειας επιτόπιων ελέγχων και επιθεωρήσεων περιλαμβάνει αναμφισβήτητα και την ευχέρεια να διοργανώνει ακροάσεις με τα πρόσωπα τα οποία αφορούν οι έλεγχοι και οι επιθεωρήσεις. Εξάλλου, καμία διάταξη του κανονισμού (Ευρατόμ, ΕΚ) 2185/96¹³⁵, ούτε, άλλωστε, και άλλου κανονισμού, δεν εμποδίζει την Επιτροπή, ούτε εν προκειμένω την OLAF, να πραγματοποιήσει επιτόπιο έλεγχο και επιθεώρηση στο κατάστημα υπερβολάβου χωρίς να έχει προηγηθεί επιτόπιος έλεγχος και επιθεώρηση στους χώρους της επιχειρήσεως για την οποία υπάρχουν υπόνοιες απάτης.

Δεύτερον, εστιάζοντας στο ζήτημα ποιο είναι το περιεχόμενο των δικαιωμάτων άμυνας στο πλαίσιο εξωτερικής έρευνας, το Γενικό Δικαστήριο έκρινε ότι ο σεβασμός των δικαιωμάτων αυτών διασφαλίζεται επαρκώς αν ο ενδιαφερόμενος ενημερώνεται εγκαίρως για το ενδεχόμενο εμπλοκής του σε απάτη, δωροδοκία ή σε παράνομες δραστηριότητες εις βάρος των συμφερόντων της Ένωσης, εφόσον τούτο δεν θέτει σε κίνδυνο την έρευνα. Εντούτοις, η OLAF δεν υποχρεούται, όταν διεξάγει εξωτερική έρευνα, να παράσχει στον ενδιαφερόμενο πρόσβαση στα έγγραφα που αποτελούν αντικείμενο της έρευνας αυτής ή στα έγγραφα τα οποία έχει καταρτίσει η ίδια στο πλαίσιο αυτό, αφού θα ετίθεντο σε κίνδυνο η αποτελεσματικότητα και η εμπιστευτικότητα της αποστολής που έχει ανατεθεί στην OLAF, καθώς και η ανεξαρτησία της. Ειδικότερα δε ουδεμία διάταξη επιβάλλει στην OLAF την υποχρέωση να παρέχει πρόσβαση στην τελική έκθεση που θα καταρτίζεται μετά το πέρας της εξωτερικής έρευνας.

Τρίτον και τελευταίον, ελέγχοντας κατά πόσον υφίστατο αιτιώδης συνάφεια μεταξύ, αφενός, της παραβάσεως του άρθρου 25, παράγραφος 1, του κανονισμού 45/2001 λόγω της καθυστερημένης κοινοποιήσεως, στον υπεύθυνο προστασίας δεδομένων, της επεξεργασίας των προσωπικών δεδομένων του ενάγοντος και, αφετέρου, της ζημίας την οποία αυτός ισχυρίστηκε ότι υπέστη, το Γενικό Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι ο ενάγων δεν απέδειξε την ύπαρξη αιτιώδους συνάφειας. Τούτο διότι δεν προέβαλε κανένα επιχείρημα για να εξηγήσει με ποιον τρόπο η καθυστερημένη κοινοποίηση έπληξε, στην προκειμένη περίπτωση, τη φήμη του και είχε ως συνέπεια την παύση των επαγγελματικών του δραστηριοτήτων και τη διακοπή της ακαδημαϊκής του σταδιοδρομίας, ή για να προσδιορίσει αν και πώς η καθυστερημένη αυτή κοινοποίηση του προκάλεσε ηθική βλάβη.

ΑΠΩΛΕΙΑ ΕΥΚΑΙΡΙΑΣ

Με την απόφαση της 27ης Απριλίου 2016 *European Dynamics Luxembourg κ.λπ. κατά EUIPO* (T-556/11, εκκρεμεί η εκδίκαση αναίρεσεως¹³⁶, [EU:T:2016:248](#)), το Γενικό Δικαστήριο αποσαφηνισε την έννοια της απώλειας ευκαιρίας στις περιπτώσεις διαφορών σχετικά με δημόσιες συμβάσεις των θεσμικών οργάνων

135| Κανονισμός (Ευρατόμ, ΕΚ) 2185/96 του Συμβουλίου, της 11ης Νοεμβρίου 1996, σχετικά με τους ελέγχους και εξακριβώσεις που διεξάγει επιτοπίως η Επιτροπή με σκοπό την προστασία των οικονομικών συμφερόντων των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων από απάτες και λοιπές παρατυπίες (ΕΕ 1996, L 292, σ. 2).

136| Υπόθεση C-376/16 P, *EUIPO κατά European Dynamics Luxembourg κ.λπ.*, και διάταξη της 24ης Νοεμβρίου 2016, *European Dynamics Luxembourg κ.λπ. κατά EUIPO*, C-379/16 P, μη δημοσιευθείσα, [EU:C:2016:905](#).

της Ένωσης¹³⁷. Συγκεκριμένα, ασκήθηκε ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου προσφυγή-αγωγή με αίτημα, πρώτον, την ακύρωση της αποφάσεως με την οποία το EUIPO απέρριψε, στο πλαίσιο διαγωνισμού, την προσφορά της ενδιαφερομένης, καθώς και την ακύρωση άλλων συναφών αποφάσεων του EUIPO κατά την ίδια διαδικασία, όπως, για παράδειγμα, εκείνης με την οποία η σύμβαση ανατέθηκε σε άλλους προσφέροντες, και, δεύτερον, την καταβολή αποζημιώσεως προς ανόρθωση της ζημίας που ισχυρίστηκε ότι υπέστη η ενδιαφερομένη λόγω απώλειας της ευκαιρίας να της ανατεθεί η σύμβαση.

Εξετάζοντας το αποζημιωτικό αίτημα, το Γενικό Δικαστήριο υπενθύμισε ότι, για να στοιχειοθετηθεί η εξωσυμβατική ευθύνη της Ένωσης, δυνάμει του άρθρου 340, δεύτερο εδάφιο, ΣΛΕΕ, λόγω παράνομης πράξεως ή παραλείψεως των οργάνων της, απαιτείται να συντρέχουν τρεις προϋποθέσεις, δηλαδή ο παράνομος χαρακτήρας της συμπεριφοράς που προσάπτεται, το υποστατό της ζημίας και η αιτιώδης συνάφεια μεταξύ των δύο πρώτων προϋποθέσεων. Οι ως άνω αρχές εφαρμόζονται *mutatis mutandis* και για τη θεμελίωση της εξωσυμβατικής ευθύνης της Ένωσης, κατά την έννοια της ίδιας διατάξεως, λόγω παράνομης πράξεως ή παραλείψεως και ζημίας που προκαλείται από έναν εκ των οργανισμών της, όπως το EUIPO, το οποίο οφείλει να αποκαταστήσει τη ζημία, δυνάμει του άρθρου 118, παράγραφος 3, του κανονισμού 207/2009. Επ' αυτού, το Γενικό Δικαστήριο υπογράμμισε ότι, στην προκειμένη περίπτωση, το αποζημιωτικό αίτημα βασιζόταν στις ίδιες πλημμέλειες που επικαλέστηκε η ενδιαφερομένη προς στήριξη του αιτήματός της για ακύρωση της απορριπτικής, ως προς την προσφορά της, αποφάσεως, η οποία ενείχε πλείονες ουσιαστικές πλημμέλειες, όπως παραβίαση της αρχής της ίσης μεταχείρισεως των διαγωνιζομένων, πρόδηλα σφάλματα εκτιμήσεως και ανεπαρκή, από πολλές απόψεις, αιτιολογία. Όσον αφορά, όμως, την αιτιώδη συνάφεια μεταξύ των εν λόγω πλημμελειών και της προβαλλόμενης ζημίας, το Γενικό Δικαστήριο επανέλαβε ότι η ανεπάρκεια της αιτιολογίας δεν αποδεικνύει ότι, ελλείψει αυτής, η σύμβαση θα μπορούσε, ή και θα έπρεπε, να ανατεθεί στον ενδιαφερόμενο. Αντιθέτως, σε σχέση με την αιτιώδη συνάφεια μεταξύ, αφενός, των λοιπών πλημμελειών που ενείχαν οι προσβαλλόμενες αποφάσεις και, αφετέρου, της απώλειας ευκαιρίας, το EUIPO δεν επιτρεπόταν να ισχυριστεί απλώς ότι, λόγω της ευρείας διακριτικής ευχέρειας την οποία διέθετε ως αναθέτουσα αρχή, δεν ήταν υποχρεωμένο να συνάψει σύμβαση-πλαίσιο με την ενδιαφερομένη. Οι πλημμέλειες αυτές όντως επηρέασαν οπωσδήποτε τις πιθανότητες της ενδιαφερομένης να επιτύχει καλύτερη κατάταξη στον διαγωνισμό. Κατόπιν τούτου, παρά την ευρεία διακριτική ευχέρεια της αναθέτουσας αρχής ως προς την ανάθεση της συμβάσεως, η απώλεια ευκαιρίας την οποία υπέστη η ενδιαφερομένη ισοδυναμούσε με πραγματική και βέβαιη ζημία.

Εξάλλου, σε μια περίπτωση όπως η προκειμένη, όπου ήταν πολύ πιθανό να έχει εκτελεστεί πλήρως η σύμβαση μέχρι να περατωθεί η δίκη ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου, τυχόν μη αναγνώριση από τον δικαστή της Ένωσης της απώλειας μιας τέτοιας ευκαιρίας και της υποχρεώσεως να καταβληθεί συναφώς αποζημίωση θα αντέβαινε στην αρχή της πραγματικής δικαστικής προστασίας, όπως κατοχυρώνεται στο άρθρο 47 του Χάρτη. Το Γενικό Δικαστήριο σημείωσε δε ότι έπρεπε να ληφθεί υπόψη ότι, λόγω των προϋποθέσεων που προβλέπονται στις διαδικασίες ασφαλιστικών μέτρων ενώπιον του Προέδρου του Γενικού Δικαστηρίου, ο διαγωνιζόμενος του οποίου η προσφορά αξιολογήθηκε και απορρίφθηκε παρανόμως είναι σπανίως σε θέση να επιτύχει, στην πράξη, την αναστολή εκτελέσεως της σχετικής αποφάσεως. Κατά συνέπεια, ήταν επιβεβλημένη η καταβολή αποζημιώσεως στην ενδιαφερομένη λόγω απώλειας ευκαιρίας, στον βαθμό που η απόφαση περί απορρίψεως της προσφοράς της, ακόμη και αν ακυρωνόταν αναδρομικώς, είχε, στην πραγματικότητα, εκμηδενίσει οριστικώς την πιθανότητα να της ανατεθεί η σύμβαση.

137 | Βλ., για την ίδια απόφαση, τον τίτλο «Χ. Δημόσιες συμβάσεις των θεσμικών οργάνων της Ένωσης» ανωτέρω.

XIII. ΑΝΑΙΡΕΣΕΙΣ

Μεταξύ των 39 αποφάσεων που εξέδωσε επί αιτήσεων αναιρέσεως το Γενικό Δικαστήριο στη διάρκεια του 2016, αξίζει να γίνει ιδιαίτερη αναφορά στην απόφαση της 27ης Οκτωβρίου 2016 **EKT κατά Cerafogli** (T-787/14 R, [EU:T:2016:633](#)), αφού σηματοδοτεί μια σημαντική εξέλιξη στις προϋποθέσεις παραδεκτού της ενστάσεως ελλείψεως νομιμότητας σε υπαλληλικές υποθέσεις.

Με την απόφαση αυτή, το πενταμελές αναιρετικό τμήμα του Γενικού Δικαστηρίου έκρινε, κατ' ουσίαν, ότι η συστηματική διάρθρωση του νομικού καθεστώτος της ενστάσεως ελλείψεως νομιμότητας, και, ιδίως, λόγοι που ανάγονται στο γεγονός ότι μόνον ο δικαστής έχει την εξουσία να διαπιστώσει το ανεφάρμοστο πράξεως γενικής ισχύος, επέβαλαν στο Γενικό Δικαστήριο να θέσει εκποδών, στη συγκεκριμένη περίπτωση, τον κανόνα της αντιστοιχίας μεταξύ της προσφυγής και της διοικητικής ενστάσεως, ο οποίος θα επέτασσε να έχει ήδη προβληθεί η ένσταση ελλείψεως νομιμότητας κατά το στάδιο της διοικητικής ενστάσεως, προκειμένου να είναι παραδεκτή κατά το στάδιο της δίκης. Ως εκ τούτου, το Γενικό Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι, μολονότι ο παρεμπίπτων χαρακτήρας της ενστάσεως ελλείψεως νομιμότητας δεν καθιστά αδύνατη την προβολή της κατά το στάδιο της διοικητικής ενστάσεως, τούτο δεν σημαίνει ότι η ένσταση αυτή είναι απαράδεκτη όταν προβάλλεται για πρώτη φορά ενώπιον του δικαστή της Ένωσης.

XIV. ΑΙΤΗΣΕΙΣ ΑΣΦΑΛΙΣΤΙΚΩΝ ΜΕΤΡΩΝ

Το 2016, το Γενικό Δικαστήριο αποφάνθηκε οριστικώς σε 23 υποθέσεις ¹³⁸, εξέδωσε εννέα διατάξεις περί αναστολής της διαδικασίας, βάσει του άρθρου 157, παράγραφος 2, του Κανονισμού Διαδικασίας, και έκανε δεκτές δύο αιτήσεις αναστολής εκτελέσεως, με τις διατάξεις της 20ής Ιουλίου 2016 **PTC Therapeutics International κατά EMA** (T-718/15 R, μη δημοσιευθείσα, εκκρεμεί η εκδίκαση αναιρέσεως ¹³⁹, [EU:T:2016:425](#)) και **MSD Animal Health Innovation και Intervet international κατά EMA** (T-729/15 R, μη δημοσιευθείσα, εκκρεμεί η εκδίκαση αναιρέσεως ¹⁴⁰, [EU:T:2016:435](#)).

Με τις δύο αυτές διατάξεις, οι οποίες αφορούσαν την προβληματική της επικείμενης γνωστοποίησης από τον Ευρωπαϊκό Οργανισμό Φαρμάκων (EMA), δυνάμει του κανονισμού 1049/2001, πληροφοριών φερόμενων ως εμπιστευτικών, ο Πρόεδρος του Γενικού Δικαστηρίου ακολούθησε όμοια προσέγγιση με εκείνη που είχε υιοθετήσει σε αντίστοιχες διατάξεις εκδοθείσες το 2014 κα το 2015 ¹⁴¹.

138| Σε δύο περιπτώσεις έγινε συνδυασμένη εφαρμογή του άρθρου 157, παράγραφος 4, και του άρθρου 12 του Κανονισμού Διαδικασίας του Γενικού Δικαστηρίου, για την έκδοση, πιο συγκεκριμένα, των διατάξεων της 16ης Δεκεμβρίου 2016, **Casasnovas Bernad κατά Επιτροπής** (T-826/16 R, μη δημοσιευθείσα, [EU:T:2016:752](#)), και της 11ης Νοεμβρίου 2016, **Solelec κ.λπ. κατά Κοινοβουλίου** (T-281/16 R, μη δημοσιευθείσα, [EU:T:2016:659](#)).

139| Υπόθεση C-513/16 P(R), **EMA κατά PTC, Therapeutics International**.

140| Υπόθεση C-512/16 P(R), **EMA κατά MSD, Animal Health Innovation και Intervet international**.

141| Πρόκειται για τις διατάξεις της 13ης Φεβρουαρίου 2014 **Luxembourg Pamol (Cyprus) και Luxembourg Industries κατά Επιτροπής** (T-578/13 R, μη δημοσιευθείσα, [EU:T:2014:103](#)) και της 25ης Ιουλίου 2014 **Deza κατά ECHA** (T-189/14 R, μη δημοσιευθείσα, [EU:T:2014:686](#)), επί των οποίων δεν ασκήθηκε αναίρεση (βλ. Έκθεση Πεπραγμένων 2014, σ. 171 και 172), καθώς και για τη διάταξη της 1ης Σεπτεμβρίου 2015, **Pari Pharma κατά EMA** (T-235/15 R, [EU:T:2015:587](#)). Επί της τελευταίας αυτής διατάξεως ασκήθηκε αναίρεση, κατόπιν της οποίας το Δικαστήριο κατήργησε τη δίκη [διάταξη της 17ης Μαρτίου 2016, **EMA κατά Pari Pharma**, C-550/15 P(R), μη δημοσιευθείσα, [EU:C:2016:196](#)]. Ο EMA προσέβαλε τη διάταξη περί καταργήσεως της δίκης, αλλά ο Πρόεδρος του Γενικού Δικαστηρίου απέρριψε το αίτημα για ανάκληση της διατάξεως περί αναστολής, την οποία είχε εκδώσει την 1η Σεπτεμβρίου 2015 (διάταξη της 23ης Μαΐου 2016, **Pari Pharma κατά EMA**, T-235/15 R, μη δημοσιευθείσα, [EU:T:2016:309](#)). Κατ' αναίρεση, ο αντιπρόεδρος του Δικαστηρίου αναίρεσε τη διάταξη της 23ης Μαΐου 2016 και ανακάλεσε εκείνη της 1ης Σεπτεμβρίου 2016 [διάταξη της 18ης Οκτωβρίου 2016, **EMA κατά Pari Pharma**, C-406/16 P(R), μη δημοσιευθείσα, [EU:C:2016:775](#)].

Ο Πρόεδρος του Γενικού Δικαστηρίου δέχθηκε κατ' αρχάς ότι υπήρχε *fumus boni juris*, υπενθυμίζοντας ότι, στον τομέα των διαφορών σχετικά με την προσωρινή προστασία πληροφοριών φερόμενων ως εμπιστευτικών, αν δεν είναι πρόδηλο ότι οι επίμαχες πληροφορίες δεν είναι εμπιστευτικές, ο δικαστής των ασφαλιστικών μέτρων μπορεί, κατ' αρχήν, να αναγνωρίζει ότι υφίσταται *fumus boni juris*, διότι, σε αντίθετη περίπτωση, δεν θα ελάμβανε δεόντως υπόψη τον εγγενώς παρεπόμενο και προσωρινό χαρακτήρα της διαδικασίας των ασφαλιστικών μέτρων. Εν προκειμένω, διαπίστωσε ότι ήταν αναγκαίο να εξεταστεί κατά πόσον ήταν εμπιστευτικές οι εκθέσεις οι οποίες αποκάλυπταν την εφευρετική επιχειρηματική στρατηγική που είχαν αναπτύξει οι αιτούσες ως προς την πραγματοποίηση είτε των απαιτούμενων κλινικών δοκιμών για την εξασφάλιση άδειας κυκλοφορίας ενός φαρμάκου στην αγορά είτε των απαιτούμενων τοξικολογικών δοκιμών στο πλαίσιο του ελέγχου ασφαλείας ενός φαρμάκου. Επ' αυτού, ο Πρόεδρος του Γενικού Δικαστηρίου επισήμανε ότι, εφόσον δεν υπήρχε, σε σχέση με τον φαρμακευτικό κλάδο, νομολογία που να παρέχει με ευκολία απαντήσεις στα ζητήματα εμπιστευτικότητας τα οποία θα χρειαζόταν να επιλυθούν με τη μεταγενέστερη απόφαση που θα εκδιδόταν επί της ουσίας, έπρεπε να γίνει δεκτό ότι επρόκειτο για καινοφανή ζητήματα αρχής, τα οποία δεν επιτρεπόταν να αντιμετωπιστούν, για πρώτη φορά, από τον δικαστή των ασφαλιστικών μέτρων, αλλά έχρηζαν, αντιθέτως, επισταμένου ελέγχου από τον δικαστή της ουσίας.

Κατά τον Πρόεδρο του Γενικού Δικαστηρίου, η στάθμιση συμφερόντων έκλινε υπέρ των αιτουσών. Ειδικότερα, στις κύριες υποθέσεις, ο δικαστής της ουσίας θα καλούνταν να αποφανθεί επί της νομιμότητας της αποφάσεως του EMA να γνωστοποιήσει τις επίδικες εκθέσεις σε τρίτον. Για να εξακολουθήσει όμως να έχει νόημα τυχόν δικαστική απόφαση με την οποία θα ακυρωνόταν η απόφαση του EMA, θα έπρεπε οι αιτούσες να είναι σε θέση να αποτρέψουν τη γνωστοποίηση τουλάχιστον μέχρι την περάτωση της δίκης. Πράγματι, αν η αίτηση ασφαλιστικών μέτρων απορριπτόταν, μια τέτοια δικαστική απόφαση θα στερούνταν πρακτικής αποτελεσματικότητας, δεδομένου ότι ο EMA θα μπορούσε να προχωρήσει εν τω μεταξύ στη γνωστοποίηση των εν λόγω εκθέσεων, προδικάζοντας έτσι το περιεχόμενο της αποφάσεως που επρόκειτο να εκδοθεί επί της ουσίας. Απαντώντας δε στις αντιρρήσεις του EMA ότι η προσέγγιση αυτή καταλήγει να ευνοεί παρελκυστικές τακτικές, ο Πρόεδρος του Γενικού Δικαστηρίου κατέληξε ότι δεν συνέτρεχε παρόμοιος κίνδυνος, δεδομένου ότι, αφενός, διαπιστώνεται ούτως ή άλλως η ύπαρξη *fumus boni juris*, και, αφετέρου, αν ο EMA θεωρεί ότι είναι απαραίτητο να αναγνωριστεί γρηγορότερα η υπεροχή της αρχής της διαφάνειας, μπορεί κάλλιστα να υποβάλει αίτημα για εφαρμογή της ταχείας διαδικασίας.

Όσον αφορά το επείγον, ο Πρόεδρος του Γενικού Δικαστηρίου δέχθηκε, σε πρώτη φάση, ότι η προβαλλόμενη ζημία ήταν σοβαρή, υπενθυμίζοντας ότι, όπως απορρέει από τη σχετική νομολογία, οι πληροφορίες τις οποίες περιείχαν οι επίδικες εκθέσεις έπρεπε να θεωρηθούν, κατά τεκμήριο, εμπιστευτικές, για τις ανάγκες της διαδικασίας ασφαλιστικών μέτρων. Πράγματι, οι πληροφορίες αυτές, στον βαθμό που άπτονταν της δραστηριότητας των αιτουσών στους τομείς της παραγωγής και της εμπορίας, συνιστούσαν άυλο αγαθό το οποίο ήταν δυνατό να χρησιμοποιηθεί για σκοπούς ανταγωνισμού, η δε αξία του θα μειωνόταν σοβαρά αν οι πληροφορίες έπαυαν να είναι απόρρητες. Ο Πρόεδρος του Γενικού Δικαστηρίου έκρινε, σε δεύτερη φάση, ότι θα ήταν πράγματι ανεπανόρθωτη η ζημία που θα μπορούσε να προκληθεί από τη γνωστοποίηση των επίδικων εκθέσεων σε τρίτους οι οποίοι είχαν υποβάλει αίτηση για να τους επιτραπεί η πρόσβαση σε αυτές δυνάμει του κανονισμού 1049/2001. Τούτο διότι, όπως είχε ήδη υπογραμμιστεί στις διατάξεις του 2014 και του 2015, από τον μηχανισμό προσβάσεως στα έγγραφα τον οποίο θεσπίζει ο ως άνω κανονισμός προκύπτει ότι αυτοί οι τρίτοι θα ελάμβαναν αμέσως γνώση των ευαίσθητων πληροφοριών και θα μπορούσαν να τις εκμεταλλευθούν πάραυτα για ανταγωνιστικούς σκοπούς, αποδυναμώνοντας την ανταγωνιστική θέση των αιτουσών. Δεδομένου ότι η γνωστοποίηση εγγράφου δυνάμει συγκεκριμένης νομικής βάσεως αποκτά αποτέλεσμα *erga omnes*, η προβαλλόμενη ζημία θα ήταν μάλλον αδύνατο να ποσοτικοποιηθεί, αφού απροσδιόριστος και θεωρητικώς απεριόριστος αριθμός ανταγωνιστών σε όλο τον κόσμο θα μπορούσαν να εξασφαλίσουν πρόσβαση στις πληροφορίες προκειμένου να τις χρησιμοποιήσουν ποικιλοτρόπως, βραχυπρόθεσμα, μεσοπρόθεσμα ή μακροπρόθεσμα.

Επιπλέον, ο Πρόεδρος του Γενικού Δικαστηρίου διευκρίνισε ότι, ακόμη και αν η προβαλλόμενη από τις αιτούσες ζημία δεν μπορούσε να χαρακτηριστεί ως ανεπανόρθωτη, ο ίδιος όφειλε να προστατεύσει στο σύνολό τους τις επίδικες εκθέσεις από τη γνωστοποίηση στην οποία σχεδίαζε να προχωρήσει ο ΕΜΑ. Συγκεκριμένα, υπενθύμισε ότι δεν ήταν δυνατό να εξετάσει χωριστά τον εμπιστευτικό χαρακτήρα κάθε δεδομένου που περιλαμβανόταν στις επίδικες εκθέσεις ώστε να επιτρέψει τη μερική τους γνωστοποίηση, εφόσον, στο στάδιο της εκδικάσεως της αιτήσεως ασφαλιστικών μέτρων, δεν μπορούσε να αποκλειστεί το ενδεχόμενο να δεχθεί ο δικαστής της ουσίας ότι ίσχυε, για τις επίδικες εκθέσεις, η αρχή του γενικού τεκμηρίου εμπιστευτικότητας. Σε μια τέτοια περίπτωση, δεν θα επιτρεπόταν καμία γνωστοποίηση —ούτε μερική— των επίδικων εκθέσεων. Υπό τις συνθήκες αυτές, ο δικαστής των ασφαλιστικών μέτρων οφείλει να λαμβάνει υπόψη ότι οι αρμοδιότητές του είναι παρεπόμενες και να μην επιτρέπει τη μερική πρόσβαση, ώστε η απόφαση του δικαστή της ουσίας να μη στερείται την πρακτική της αποτελεσματικότητας. Σε αντίθετη περίπτωση, η γνωστοποίηση δεδομένων τα οποία ο δικαστής της ουσίας θα χαρακτήριζε κατόπιν ως εμπιστευτικά θα ισοδυναμούσε με *de facto* σφετερισμό, από τον δικαστή των ασφαλιστικών μέτρων, των αρμοδιοτήτων του δικαστή της ουσίας, που είναι ο μόνος αρμόδιος να κρίνει, με την απόφαση για την περάτωση της δίκης στην κύρια υπόθεση, κατά πόσον τα δεδομένα είναι εμπιστευτικά και, κατά συνέπεια, να επιτρέψει οριστικώς τη γνωστοποίησή τους. Μια τέτοια σκόπιμη και συνειδητή επέμβαση στις προνομίες του δικαστή της ουσίας θα έθετε ζήτημα παραβιάσεως της αρχής του νόμιμου δικαστή, η οποία κατοχυρώνεται στο άρθρο 6, παράγραφος 1, της ΕΣΔΑ.

Μεταξύ των διατάξεων περί απορρίψεως αιτήσεων αναστολής εκτελέσεως, χρήζει μνείας εκείνη της 19ης Ιουλίου 2016, **Βέλγιο κατά Επιτροπής** (T-131/16 R, μη δημοσιευθείσα, [EU:T:2016:427](#)), με την οποία ο Πρόεδρος του Γενικού Δικαστηρίου εξέτασε αν, στο πλαίσιο ανακτήσεως κρατικής ενισχύσεως που είχε κηρυχθεί ασύμβατη προς την εσωτερική αγορά, έπρεπε να αμβλυνθεί η προϋπόθεση του επείγοντος, επειδή συνέτρεχε ιδιαιτέρως σοβαρή περίπτωση *fumus boni juris établi*. Ο δικαστής των ασφαλιστικών μέτρων υπενθύμισε ότι τέτοια άμβλυνση έχει γίνει δεκτή μόνο σε σχέση με τρία είδη διαφορών (περιοριστικά μέτρα, σύναψη δημόσιων συμβάσεων και πρόσβαση στα έγγραφα), όπου, λόγω της διαρθρώσεως του όλου συστήματος, είναι υπερβολικά δύσκολο, αν όχι αδύνατο, να πληρούται η προϋπόθεση αυτή, όπως προβλέπεται στον Κανονισμό Διαδικασίας και όπως ερμηνευόταν παραδοσιακά από τη νομολογία. Στην προκειμένη όμως υπόθεση, δεδομένου ότι δεν ίσχυε κανένας από τους λόγους που είχαν δικαιολογήσει την άμβλυνση στα άλλα είδη διαφορών, οι προϋποθέσεις του *fumus boni juris* και του επείγοντος έπρεπε να εφαρμοστούν κατά τον τρόπο με τον οποίο ερμηνεύονταν παραδοσιακά από τη νομολογία, οπότε το Βασίλειο του Βελγίου ήταν υποχρεωμένο να αποδείξει ότι η σοβαρή και ανεπανόρθωτη ζημία ήταν επικείμενη, χωρίς να μπορεί το *fumus boni juris*, όσο ισχυρό και αν ήταν, να αντισταθμίσει την έλλειψη του επείγοντος.

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑΣ ΤΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ ΤΟ 2016

από τον **Emmanuel COULON**, Γραμματέα του Γενικού Δικαστηρίου

Πρόκειται για κάτι καινούργιο: Είναι η πρώτη φορά που ο Γραμματέας του Γενικού Δικαστηρίου συνεισφέρει με κείμενό του σε έκθεση για τη δραστηριότητα του θεσμικού οργάνου.

Δράττομαι, λοιπόν, της ευκαιρίας να εκθέσω τρία βασικά χαρακτηριστικά της Γραμματείας του Γενικού Δικαστηρίου.

Κατ' αρχάς, η Γραμματεία του Γενικού Δικαστηρίου είναι η μοναδική υπηρεσία που ανήκει αποκλειστικά στο Γενικό Δικαστήριο. Διαφέρει, δηλαδή, από τις υπηρεσίες του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης, που είναι κοινές για το Δικαστήριο και το Γενικό Δικαστήριο (καθώς και για το Δικαστήριο Δημόσιας Διοίκησης μέχρι την 1η Σεπτεμβρίου 2016). Τούτο απορρέει από το ισχύον νομικό πλαίσιο, το οποίο εκφράζει τις υφιστάμενες λειτουργικές ανάγκες.

Δεύτερον, η Γραμματεία βρίσκεται στην καρδιά της οργάνωσης του δικαιοδοτικού έργου. Έχοντας συνείδηση ότι η σωστή οργάνωση συμβάλλει στην ορθή κρίση, η Γραμματεία φροντίζει ώστε το Γενικό Δικαστήριο να είναι σε θέση να εκδίδει αποφάσεις υψηλής ποιότητας και ο χρόνος έκδοσης των αποφάσεων αυτών να είναι προβλέψιμος και εύλογος. Ο στόχος τον οποίο θέτει κάθε μέρα η Γραμματεία είναι να συμβάλλει στην εύρυθμη λειτουργία του Γενικού Δικαστηρίου και, γενικότερα, στην ποιότητα της απονομής της δικαιοσύνης. Κατά τη συμβολή της αυτή στην αποτελεσματική λειτουργία του Γενικού Δικαστηρίου, η Γραμματεία δεσμεύεται από τους κανόνες που διέπουν τη διαδικασία και λειτουργεί με τους πόρους που έχει στη διάθεσή του το Γενικό Δικαστήριο. Αξίζει να σημειωθεί ότι το πλήθος των υποθέσεων που εισάγονται και περατώνονται, καθώς και το πλήθος των διαδικαστικών εγγράφων που κατατίθενται στο πλαίσιο των εκκρεμών υποθέσεων, είναι κάτι που δεν εξαρτάται από την ίδια τη Γραμματεία, η οποία οφείλει να διεκπεραιώνει όλα τα ανωτέρω έγγραφα, χωρίς να υπάρχει η δυνατότητα να ανατεθεί αλλού αυτή η αποστολή της υποστήριξης του δικαιοδοτικού έργου. Υπενθυμίζεται, επίσης, ότι η Γραμματεία διαχειρίζεται διαδικαστικά έγγραφα τα οποία συντάσσονται σε οποιαδήποτε από τις 24 γλώσσες που προβλέπονται από τον Κανονισμό Διαδικασίας του Γενικού Δικαστηρίου και επικοινωνεί με τους εκπροσώπους των διαδίκων στη γλώσσα διαδικασίας της κάθε υπόθεσης.

Τρίτον, η Γραμματεία με τις δραστηριότητές της στρέφεται τόσο προς τα έξω, καθώς αποτελεί τον συνομιλητή των διαδίκων καθ' όλη τη διάρκεια της ένδικης διαδικασίας, με εξαίρεση την επ' ακροατηρίου συζήτηση, όσο και προς το εσωτερικό του δικαστηρίου, καθώς βρίσκεται στην υπηρεσία των μελών του Γενικού Δικαστηρίου, επικουρώντας τα κατά την άσκηση των καθηκόντων τους.

Το 2016 ήταν η απαρχή μιας νέας περιόδου, δεδομένου ότι το συγκεκριμένο έτος σηματοδεύτηκε από την υλοποίηση του πρώτου ¹ και του δεύτερου ² σταδίου της μεταρρύθμισης της δικαιοδοτικής δομής του θεσμικού οργάνου, με στόχο τον διπλασιασμό του αριθμού των δικαστών του Γενικού Δικαστηρίου μέχρι το 2019. Η ανάληψη καθηκόντων επιπλέον δικαστών, η μεταβίβαση της αρμοδιότητας εκδίκασης σε πρώτο βαθμό των διαφορών μεταξύ της Ευρωπαϊκής Ένωσης και των υπαλλήλων της, η αποχώρηση και η άφιξη

1| Η πρόταση του Δικαστηρίου υποβλήθηκε τον Μάρτιο του 2011 και οριστικοποιήθηκε με την έκδοση του κανονισμού (ΕΕ, Ευρατόμ) 2015/2422 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 16ης Δεκεμβρίου 2015, για την τροποποίηση του πρωτοκόλλου αριθ. 3 περί του Οργανισμού του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ 2015, L 341, σ. 14).

2| Κανονισμός (ΕΕ, Ευρατόμ) 2016/1192 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 6ης Ιουλίου 2016, για τη μεταβίβαση στο Γενικό Δικαστήριο της αρμοδιότητας εκδίκασης σε πρώτο βαθμό των διαφορών μεταξύ της Ευρωπαϊκής Ένωσης και των υπαλλήλων της (ΕΕ 2016, L 200, σ. 137).

δικαστών στο πλαίσιο της μερικής ανανέωσης της σύνθεσης του Γενικού Δικαστηρίου, κατέστησαν αναγκαία την υιοθέτηση ποικίλων μέτρων, τα οποία έπρεπε προηγουμένως να σχεδιαστούν και στη συνέχεια να εκτελεστούν. Επανεξετάστηκαν σε βάθος η οργάνωση και η λειτουργία του Γενικού Δικαστηρίου και έγιναν προσαρμογές προκειμένου να επιτευχθεί ο σκοπός της μεταρρύθμισης της δικαιοδοτικής δομής του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ο οποίος συνίσταται πρωτίστως στη ελάττωση του όγκου των εκκρεμών υποθέσεων και στη μείωση της διάρκειας των διαδικασιών ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου. Στο πλαίσιο αυτό παρασχέθηκαν τα κατάλληλα μέσα στο Γενικό Δικαστήριο και τη Γραμματεία του. Ο ορισμός των θέσεων του προϋπολογισμού για τη Γραμματεία αυξήθηκε από 55 σε 72 από 1ης Ιανουαρίου 2016.

Η Γραμματεία διαδραμάτισε σημαντικό ρόλο στην υλοποίηση της μεταρρύθμισης. Προσαρμογή, οργάνωση, αντίδραση, προετοιμασία, παρατήρηση, προσοχή, διατύπωση προτάσεων κ.ο.κ., και τόσες άλλες λέξεις για να περιγράψουν τις ενέργειες στις οποίες προέβη η Γραμματεία για να διασφαλίσει την καλύτερη δυνατή λειτουργία της και να εξακολουθήσει να εργάζεται επιμελώς κατά το διάστημα της τελικής διαμόρφωσης της μεταρρύθμισης αυτής. Η Γενικό Δικαστήριο για ακόμη μία φορά στηρίχθηκε στη συνδρομή του έμπειρου και ευσυνείδητου προσωπικού της Γραμματείας και αξιοποίησε πλήρως τον νέο διαδικαστικό μηχανισμό (Κανονισμός Διαδικασίας και διατάξεις για τη ρύθμιση πρακτικών ζητημάτων σχετικών με την εκτέλεση του Κανονισμού Διαδικασίας), ο οποίος προσαρμόστηκε στη φύση των διαφορών που άγονται ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου και τέθηκε σε ισχύ την 1η Ιουλίου 2015.

Διαπιστώνουμε με ικανοποίηση, με την ολοκλήρωση του 2016, ότι η Γραμματεία ανταποκρίθηκε στην αποστολή που της έχει ανατεθεί από τη νομοθεσία και από το δικαστήριο, τηρώντας τις απαιτήσεις της δίκαιης δίκης, παρά το γεγονός ότι λειτουργήσε εντός ενός γενικότερου πλαισίου πολλαπλών, σημαντικών και έντονων αλλαγών.

Ειδικότερα, η Γραμματεία παρέσχε στο Γενικό Δικαστήριο διοικητική υποστήριξη και υποστήριξη στο δικαιοδοτικό του έργο:

- φροντίζοντας για την εύρυθμη διεξαγωγή των διαδικασιών και την επιμελή διαχείριση των δικογραφιών·
- φροντίζοντας για την επικοινωνία μεταξύ των εκπροσώπων των διαδίκων και των δικαστών·
- παρέχοντας ενεργό συνδρομή στους δικαστές και στους συνεργάτες τους·
- μεριμνώντας για τη διαχείριση του Γενικού Δικαστηρίου, υπό την εποπτεία του Προέδρου του Γενικού Δικαστηρίου και με τη συνδρομή των υπηρεσιών του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Οι συνέπειες που είχε, ωστόσο, η υλοποίηση της μεταρρύθμισης ήταν πολυάριθμες.

I. ΟΡΓΑΝΩΤΙΚΕΣ ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ ΠΟΥ ΣΥΝΔΕΟΝΤΑΙ ΜΕ ΤΗΝ ΑΝΑΛΗΨΗ ΚΑΘΗΚΟΝΤΩΝ ΝΕΩΝ ΔΙΚΑΣΤΩΝ

Κατά τη διάρκεια του 2016 διορίστηκαν και ανέλαβαν καθήκοντα στο Γενικό Δικαστήριο, διαδοχικά και σε περισσότερα στάδια, 22 νέοι δικαστές.

Στο πλαίσιο του πρώτου σταδίου της μεταρρύθμισης της δικαιοδοτικής δομής του θεσμικού οργάνου, που προέβλεπε τον διορισμό δώδεκα επιπλέον δικαστών του Γενικού Δικαστηρίου, επτά δικαστές διορίστηκαν στις 23 Μαρτίου 2016 και έδωσαν όρκο ενώπιον του Δικαστηρίου στις 13 Απριλίου 2016, τρεις δικαστές διορίστηκαν στις 24 Μαΐου 2016 και έδωσαν όρκο στις 8 Ιουνίου 2016 και ένας δικαστής διορίστηκε στις 7 Σεπτεμβρίου και έδωσε όρκο στις 19 Σεπτεμβρίου 2016.

Στο πλαίσιο του δεύτερου σταδίου της μεταρρύθμισης, που προέβλεπε τον διορισμό επτά επιπλέον δικαστών του Γενικού Δικαστηρίου, πέντε δικαστές διορίστηκαν στις 7 Σεπτεμβρίου 2016 και έδωσαν όρκο στις 19 Σεπτεμβρίου 2016 ³.

Στις 19 Σεπτεμβρίου 2016 έδωσαν, επίσης, όρκο ενώπιον του Δικαστηρίου πέντε νέοι δικαστές, που διορίστηκαν για να διαδεχθούν δικαστές του Γενικού Δικαστηρίου των οποίων δεν ανανεώθηκε η θητεία και ένας νέος δικαστής, που διορίστηκε για να αντικαταστήσει δικαστή του Γενικού Δικαστηρίου ο οποίος παραιτήθηκε.

Στις 20 Σεπτεμβρίου 2016 το Γενικό Δικαστήριο εξέλεξε τον Πρόεδρο και τον Αντιπρόεδρό του και στις 21 Σεπτεμβρίου οι δικαστές εξέλεξαν τους εννέα προέδρους των πενταμελών τμημάτων.

Μετά από καθεμία από τις ανωτέρω αναλήψεις καθηκόντων, το Γενικό Δικαστήριο κατένειμε τους δικαστές στα τμήματα, συγκρότησε νέα χαρτοφυλάκια υποθέσεων και προέβη σε νέα ανάθεση των υποθέσεων στους δικαστές. Σύμφωνα με τα προβλεπόμενα στον Κανονισμό Διαδικασίας, η Γραμματεία ενημέρωσε τους διαδίκους στις σχετικές υποθέσεις και δημοσίευσε στην *Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης* όλες τις διοικητικές αποφάσεις που έλαβε το Γενικό Δικαστήριο ⁴. Η Γραμματεία προέβη, επίσης, στην επικαιροποίηση όλων των βάσεων δεδομένων για κάθε διαδικασία νέας αναθέσεως.

Για την ανάληψη των καθηκόντων και την εγκατάσταση των δικαστών και του προσωπικού των γραφείων τους σε κατάλληλα διαμορφωμένους χώρους απαιτήθηκε σημαντική διοικητική υποστήριξη εκ μέρους της Γραμματείας, με την πραγματοποίηση προπαρασκευαστικών εργασιών σε συνεργασία με τις κοινές υπηρεσίες του θεσμικού οργάνου, με την κατάλληλη υποδοχή και συνοδεία και με τη διαρκή μέριμνα για την τοποθέτηση του προσωπικού.

Η παύση των καθηκόντων έξι δικαστών έδωσε, επίσης, την ευκαιρία να τιμηθεί η συμβολή τους στο δικαιοδοτικό έργο, με την πραγματοποίηση επίσημης εκδήλωσης που διοργάνωσε το Γενικό Δικαστήριο, κάτι που συνέβη για πρώτη φορά επ' αφορμή αποχώρησης δικαστών, στις 19 Σεπτεμβρίου 2016.

Στις 31 Δεκεμβρίου 2016 η 44μελής σύνθεση του δικαστηρίου αποτελούνταν κατά το ήμισυ από δικαστές που είχαν αναλάβει τα καθήκοντά τους κατά τη διάρκεια της ίδιας αυτής χρονιάς. Κάτι τέτοιο συνέβαινε για πρώτη φορά στην ιστορία του θεσμικού μας οργάνου και, από απόψεως διοικητικού φόρτου για τη Γραμματεία του Γενικού Δικαστηρίου, αποδείχθηκε πιο απαιτητικό απ' ό,τι η άφιξη των δέκα δικαστών των κρατών μελών που προσχώρησαν στην Ένωση το 2004.

3| Στις 31 Δεκεμβρίου 2016 εκκρεμούσε ακόμη ο διορισμός ενός από τους δώδεκα επιπλέον δικαστές που προβλεπόταν να διοριστούν κατά το πρώτο στάδιο της μεταρρύθμισης και ο διορισμός δύο από τους επτά επιπλέον δικαστές που προβλεπόταν να διοριστούν κατά το δεύτερο στάδιο της μεταρρύθμισης.

4| Ειδικότερα, τις αποφάσεις του Γενικού Δικαστηρίου για τον τρόπο ορισμού του δικαστή που αντικαθιστά κωλυόμενο δικαστή (ΕΕ 2016, C 296, σ. 2), για τη σύνθεση του τμήματος μείζονος συνθέσεως (ΕΕ 2016, C 296, σ. 2), για τα κριτήρια αναθέσεως των υποθέσεων στα τμήματα (ΕΕ 2016, C 296, σ. 2), καθώς και για τη συγκρότηση των τμημάτων και την τοποθέτηση των δικαστών στα τμήματα (ΕΕ 2016, C 392, σ. 2).

II. ΔΙΑΔΙΚΑΣΤΙΚΕΣ ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ ΤΗΣ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΗΣ

Μεταφορά των πρωτόδικων υπαλληλικών υποθέσεων

Ο κανονισμός 2015/2422 προέβλεπε ότι η αύξηση του αριθμού των δικαστών του Γενικού Δικαστηρίου κατά επτά δικαστές από 1ης Σεπτεμβρίου 2016 θα συνοδευόταν από τη μεταβίβαση στο Γενικό Δικαστήριο της αρμοδιότητας εκδίκασης σε πρώτο βαθμό των υπαλληλικών διαφορών.

Αυτή η μεταβίβαση της αρμοδιότητας εκδικάσεως σε πρώτο βαθμό των διαφορών μεταξύ της Ένωσης και των υπαλλήλων της εξειδικεύθηκε με τον κανονισμό 2016/1192, κατά τον οποίο το Γενικό Δικαστήριο είναι αρμόδιο σε πρώτο βαθμό για την εκδίκαση των διαφορών μεταξύ της Ένωσης και των υπαλλήλων της, δυνάμει του άρθρου 270 ΣΛΕΕ, συμπεριλαμβανομένων των διαφορών μεταξύ κάθε θεσμικού οργάνου ή οργανισμού, αφενός, και του προσωπικού τους, αφετέρου, για τις οποίες η αρμοδιότητα ανατίθεται στο Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Ο κανονισμός 2016/1192 εκδόθηκε στις 6 Ιουλίου 2016. Η έκδοση του κανονισμού αυτού ήταν αναγκαία προκειμένου εν συνεχεία το Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης να εγκρίνει τις τροποποιήσεις του Κανονισμού Διαδικασίας με τις οποίες το Γενικό Δικαστήριο απέκτησε ένα μόνιμο και κατάλληλο διαδικαστικό πλαίσιο για την εκδίκαση υπαλληλικών διαφορών από 1ης Σεπτεμβρίου 2016.

Το Γενικό Δικαστήριο, κατόπιν γνωμοδότησεως του Δικαστηρίου, απέστειλε στο Συμβούλιο τις τροποποιήσεις του Κανονισμού Διαδικασίας, ήδη από τον Μάρτιο του 2016.

Οι τροποποιήσεις του Κανονισμού Διαδικασίας του Γενικού Δικαστηρίου εγκρίθηκαν από το Συμβούλιο στις 6 Ιουλίου 2016, θεσπίστηκαν από το Γενικό Δικαστήριο στις 13 Ιουλίου 2016, δημοσιεύτηκαν στην *Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης* στις 12 Αυγούστου 2016⁵ και άρχισαν να ισχύουν από 1ης Σεπτεμβρίου 2016.

Το Γενικό Δικαστήριο έλαβε, επίσης, υπόψη τις ιδιαιτερότητες των υπαλληλικών διαφορών και τις συνέπειες των αλλαγών του Κανονισμού Διαδικασίας, όταν αποφάσισε να τροποποιήσει, στις 13 Ιουλίου 2016, τις διατάξεις για τη ρύθμιση πρακτικών ζητημάτων σχετικών με την εκτέλεση του Κανονισμού Διαδικασίας⁶.

Άμεση συνέπεια της έκδοσης του κανονισμού 2016/1192 ήταν η κατάργηση του Δικαστηρίου Δημόσιας Διοίκησης της Ευρωπαϊκής Ένωσης, την 31η Αυγούστου 2016, και η μεταφορά στο Γενικό Δικαστήριο των υπαλληλικών υποθέσεων που κατά την ημερομηνία αυτή ήταν εκκρεμείς ενώπιον του ανωτέρω δικαστηρίου. Η Γραμματεία του Δικαστηρίου Δημόσιας Διοίκησης και η Γραμματεία του Γενικού Δικαστηρίου συνεργάστηκαν κατά τον καλύτερο δυνατό τρόπο για την προετοιμασία της μεταφοράς και την πραγματοποίησή της υπό άριστες συνθήκες.

Η υλική και ψηφιακή μεταφορά των δικογραφιών πραγματοποιήθηκε χωρίς κανένα πρόβλημα, τα συστήματα πληροφορικής αναβαθμίστηκαν προκειμένου να ληφθούν υπόψη οι ιδιαιτερότητες των διατάξεων που διέπουν τις υπαλληλικές διαφορές, έγινε αμελλητί η ενημέρωση των βάσεων δεδομένων και η Γραμματεία

5| ΕΕ 2016, L 217, σ. 73.

6| ΕΕ 2016, L 217, σ. 78.

του Δικαστηρίου φρόντισε εντός ευλόγου χρόνου για τον χειρισμό των νέων δικογραφιών. Υπήρξε κατάλληλη ενημέρωση των διαδίκων και του κοινού, χάρη στη διάχυση των σχετικών πληροφοριών εκ μέρους της Γραμματείας του Δικαστηρίου Δημόσιας Διοίκησης πριν από την πραγματοποίηση της μεταφοράς και εν συνεχεία χάρη στην ενημέρωση που έγινε με την αποστολή επιστολών από τη Γραμματεία του Γενικού Δικαστηρίου στους εκπροσώπους των διαδίκων στις 139 μεταφερθείσες υποθέσεις και τη δημοσίευση στην *Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης* ⁷ υπό μορφή πίνακα αντιστοίχισης μεταξύ των αριθμών πρωτοκόλλου των υποθέσεων ενώπιον του Δικαστηρίου Δημόσιας Διοίκησης (F-...) και των αριθμών που δόθηκαν από το Γενικό Δικαστήριο μετά την μεταφορά των υποθέσεων (T-...).

Λοιπές τροποποιήσεις των κανόνων διαδικασίας

Παρά τον μεγάλο φόρτο εργασίας που προκάλεσε τη χρονιά αυτή η εφαρμογή της μεταρρύθμισης, κατά το 2016 υποβλήθηκαν και προτάσεις για την προσαρμογή των κειμένων που διέπουν τη διαδικασία, στις περιπτώσεις που κάτι τέτοιο ήταν δικαιολογημένο ή και επιβεβλημένο λόγω των συνθηκών.

Πρώτον, το Γενικό Δικαστήριο, σεβόμενο τις υποχρεώσεις που απέρρεαν από τη θέση σε ισχύ του κανονισμού (ΕΕ) 2015/2424 ⁸, χρειάστηκε να τροποποιήσει τον Κανονισμό Διαδικασίας, προκειμένου να ληφθεί υπόψη η αλλαγή της ονομασίας του Γραφείου Εναρμόνισης στο Πλαίσιο της Εσωτερικής Αγοράς (Εμπορικά Σήματα, Σχέδια και Υποδείγματα) (ΟΗΜΙ), το οποίο, από τις 23 Μαρτίου 2016, μετονομάστηκε σε Γραφείο Διανοητικής Ιδιοκτησίας της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕUIPO). Η τροποποίηση του Κανονισμού Διαδικασίας εγκρίθηκε από το Συμβούλιο στις 6 Ιουλίου 2016 και θεσπίστηκε από το Γενικό Δικαστήριο στις 13 Ιουλίου 2016 ⁹.

Παρότι μια τέτοια αλλαγή της ορολογίας δεν είναι μείζονος σημασίας, απαιτήθηκαν σημαντικές προσαρμογές για το Γενικό Δικαστήριο και το θεσμικό όργανο. Για να ληφθεί υπόψη η αλλαγή αυτή χρειάστηκε να προσαρμοστούν όλα τα συστήματα πληροφορικής, διαδικασία για την οποία απαιτήθηκαν πόροι της Γραμματείας και άλλων υπηρεσιών.

Δεύτερον, τροποποιήθηκε το άρθρο 105 του Κανονισμού Διαδικασίας, για τον χειρισμό των πληροφοριών ή στοιχείων που άπτονται της ασφάλειας της Ένωσης ή ενός ή πλειόνων κρατών μελών της ή των διεθνών σχέσεων τους. Οι διατάξεις του άρθρου αυτού ήταν οι μόνες στον Κανονισμό Διαδικασίας που δεν άρχιζαν να ισχύουν από 1ης Ιουλίου 2015, και, πριν ακόμη ολοκληρωθούν οι ειδικότερες ρυθμίσεις σχετικά με την εφαρμογή τους, τροποποιήθηκε το άρθρο 105, παράγραφος 10, στις 13 Ιουλίου 2016 ¹⁰, συγχρόνως με την προσθήκη ενός άρθρου στον Κανονισμό Διαδικασίας του Δικαστηρίου. Θεσπίστηκε το δικονομικό πλαίσιο ώστε οι πληροφορίες και τα στοιχεία που άπτονται της ασφάλειας της Ένωσης, ή ενός ή πλειόνων κρατών μελών της ή των διεθνών σχέσεων τους, να επιστρέφονται στον διάδικο που τα προσκόμισε μόνον κατά το πέρας της ένδικης διαδικασίας, ήτοι μετά την πάροδο της προθεσμίας για την άσκηση αναιρέσεως κατά της απόφασης του Γενικού Δικαστηρίου ή, αν πρόκειται για αίτηση αναιρέσεως, μετά την ολοκλήρωση της διαδικασίας ενώπιον του Δικαστηρίου.

7| ΕΕ 2016, C 364, σ. 2.

8| Κανονισμός (ΕΕ) 2015/2424 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 16ης Δεκεμβρίου 2015, για την τροποποίηση του κανονισμού (ΕΚ) 207/2009 του Συμβουλίου για το κοινοτικό σήμα και του κανονισμού (ΕΚ) 2868/95 της Επιτροπής περί της εφαρμογής του κανονισμού (ΕΚ) 40/94 του Συμβουλίου για το κοινοτικό σήμα, και για την κατάργηση του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 2869/95 της Επιτροπής σχετικά με τα πληρωτέα προς το Γραφείο Εναρμόνισης στο πλαίσιο της εσωτερικής αγοράς τέλη (εμπορικά σήματα, σχέδια και υποδείγματα) (ΕΕ 2015, L 341, σ. 21).

9| ΕΕ 2016, L 217, σ. 71.

10| ΕΕ 2016, L 217, σ. 72.

Αυτό το δικονομικό καθεστώς θα ήταν ελλιπές αν δεν συνοδευόταν από τον κατάλληλο μηχανισμό ασφαλείας για την κατοχύρωση της προστασίας των πληροφοριών ή των στοιχείων που άπτονται της ασφάλειας της Ένωσης ή ενός ή πλειόνων κρατών μελών της ή των διεθνών σχέσεών τους, κατά τη διάρκεια των διαφόρων σταδίων της αποδεικτικής διαδικασίας ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου. Στο πλαίσιο αυτό, το άρθρο 105, παράγραφος 11, προβλέπει ότι το Γενικό Δικαστήριο είναι αρμόδιο να θεσπίσει τους κανόνες για δημιουργία ενός ολοκληρωμένου συστήματος ασφαλείας για την προστασία των πληροφοριών αυτών. Το Γενικό Δικαστήριο θέσπισε τέτοιους κανόνες με την απόφαση (ΕΕ) 2016/2387¹¹, την οποία επεξεργάστηκε σε συντονισμό με το Δικαστήριο και την υπηρεσία του θεσμικού οργάνου που είναι αρμόδια για θέματα ασφαλείας. Η δημοσίευση της αποφάσεως αυτής στην *Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης* στις 24 Δεκεμβρίου 2016, ημερομηνία κατά την οποία δημοσιεύθηκε και από το Δικαστήριο η απόφαση (ΕΕ) 2016/2386¹², είχε ως αποτέλεσμα το άρθρο 105 του Κανονισμού Διαδικασίας να εφαρμόζεται από τις 25 Δεκεμβρίου 2016.

Η Γραμματεία του Γενικού Δικαστηρίου, ως υπηρεσία που χειρίζεται τις υποθέσεις στις οποίες κατατίθενται τα ευαίσθητα έγγραφα, είχε ενεργό συμμετοχή στην επεξεργασία του μηχανισμού για τη μεταχείριση των εγγράφων αυτών κατά τρόπο που να ανταποκρίνεται στο πρότυπο ασφαλείας για τα έγγραφα με τη διαβάθμιση «EU secret», το οποίο περιλαμβάνει, μεταξύ άλλων, την πρόβλεψη διαδικασιών για την εξουσιοδότηση ασφαλείας για υπαλλήλους του θεσμικού οργάνου.

III. Η ΑΠΟΣΤΟΛΗ ΤΗΣ ΥΠΟΣΤΗΡΙΞΗΣ ΤΟΥ ΔΙΚΑΙΟΔΟΤΙΚΟΥ ΕΡΓΟΥ

Παρά τη μεγάλη κινητικότητα που περιγράφηκε ανωτέρω, η Γραμματεία ανταποκρίθηκε στην αποστολή της να υποστηρίξει τη λειτουργία του δικαστηρίου, καθώς χειρίστηκε 835 εισαγωγικά δικόγραφα, τις 139 υπαλληλικές υποθέσεις που μεταφέρθηκαν από το Δικαστήριο Δημόσιας Διοίκησης την 1η Σεπτεμβρίου 2019 και 3 879 ακόμη υπομνήματα που συντάχθηκαν στο πλαίσιο εκκρεμών υποθέσεων, καταχώρισε στο πρωτόκολλο 49 773 διαδικαστικά έγγραφα, εκτέλεσε τις αποφάσεις που έλαβαν οι δικαστικοί σχηματισμοί με τη μορφή μέτρων οργάνωσης της διαδικασίας ή αποδεικτικών μέσων και κατάρτισε 1 412 δικαστικές ανακοινώσεις για την *Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης*.

Επίσης, η Γραμματεία παρέσχε τη συνδρομή της στους δικαστές και τα γραφεία τους κατά την καθημερινή τους εργασία σε 321 διασκέψεις τμήματος και στο πλαίσιο 244 υποθέσεων για τις οποίες διεξήχθη επ' ακροατηρίου συζήτηση.

Η πρακτική υποστήριξη την οποία παρέχει η Γραμματεία με διάφορους τρόπους (συνδρομή στον συντονισμό, τεκμηρίωση, διαχείριση των συστημάτων πληροφορικής, παραγωγή στατιστικών) σκοπό έχει να δίνει τη δυνατότητα στο Γενικό Δικαστήριο να εργάζεται υπό τις καλύτερες δυνατές συνθήκες, συμβάλλοντας ιδίως στην ποιότητα των αποφάσεων που λαμβάνονται από τον Πρόεδρο και τους εννέα δικαστικούς σχηματισμούς και στηρίζοντας τον Αντιπρόεδρο κατά την εκπλήρωση της αποστολής που του ανατέθηκε από το Γενικό Δικαστήριο τον Σεπτέμβριο του 2016 να μεριμνά για τη συνοχή της νομολογίας.

11 | Απόφαση (ΕΕ) 2016/2387 του Γενικού Δικαστηρίου, της 14ης Σεπτεμβρίου 2016, για τους κανόνες ασφαλείας που εφαρμόζονται όσον αφορά τις πληροφορίες που παρέχονται ή τα στοιχεία που προσκομίζονται σύμφωνα με το άρθρο 105, παράγραφος 1 ή παράγραφος 2, του κανονισμού διαδικασίας (ΕΕ 2016, L 355, σ. 18).

12 | Απόφαση (ΕΕ) 2016/2386 του Δικαστηρίου, της 20ής Σεπτεμβρίου 2016, για τους κανόνες ασφαλείας που εφαρμόζονται όσον αφορά τις πληροφορίες που παρέχονται ή τα στοιχεία που προσκομίζονται ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου σύμφωνα με το άρθρο 105 του κανονισμού διαδικασίας του (ΕΕ 2016, L 355, σ. 5).

Η εκπλήρωση της αποστολής της Γραμματείας να υποστηρίξει το δικαιοδοτικό έργο διευκολύνθηκε από την ψηφιοποίηση του συνόλου σχεδόν των σταδίων της ένδικης διαδικασίας, περιλαμβανομένης τόσο της εσωτερικής επικοινωνίας με τα γραφεία των δικαστών όσο και της εξωτερικής επικοινωνίας με τους εκπροσώπους των διαδίκων.

Αυτή η ψηφιοποίηση των διαδικασιών απάλλαξε τη Γραμματεία, προς όφελος όλων, από επαναλαμβανόμενες εργασίες, δίνοντάς της τα μέσα να προσαρμόζει ακόμη περισσότερο τις απαντήσεις που αναμένονται από αυτήν σε τυχόν ιδιαιτερότητες κάθε περίπτωσης, καθώς και να διαθέτει τους πόρους της για τα θέματα που αξίζουν μεγαλύτερη προσοχή.

Όσον αφορά την εσωτερική επικοινωνία μεταξύ της Γραμματείας και των γραφείων των δικαστών του Γενικού Δικαστηρίου, αξίζει να υπογραμμιστεί η επιτυχία των ηλεκτρονικών διαβιβαστικών δελτίων¹³, μετά από δύο πλήρη έτη χρήσης αυτού του τρόπου επικοινωνίας. Οι εσωτερικές διαδικασίες απλοποιήθηκαν, εξορθολογίστηκε η μέθοδος εργασίας, εξοικονομήθηκαν πόροι και πραγματοποιήθηκε οικονομία χρόνου χάρη στην αμεσότητα της επικοινωνίας μεταξύ της Γραμματείας και των γραφείων των δικαστών, με συνέπεια τη βέλτιστη αξιοποίηση του δικαστικού χρόνου. Η χρήση ψηφιακής τεχνολογίας εξασφαλίζει, επίσης, την πλήρη ιχνηλασιμότητα της επικοινωνίας και την ποσοτικοποίηση της δραστηριότητας. Το 2016 η Γραμματεία απέστειλε 10 822 δελτία στα γραφεία των δικαστών στο πλαίσιο εκκρεμών υποθέσεων.

Η εξωτερική επικοινωνία με τους εκπροσώπους των διαδίκων πραγματοποιείται πλέον σε μεγάλο βαθμό μέσω της εφαρμογής e-Curia¹⁴, η οποία είναι κοινή για τα δικαστήρια που απαρτίζουν το θεσμικό όργανο. Η επιτυχία της εφαρμογής αυτής είναι αδιαμφισβήτητη και αντικατοπτρίζεται στη διάδοση της χρήσης της. Το ποσοστό των καταθέσεων που πραγματοποιούνται μέσω e-Curia αυξάνεται συνεχώς από τη στιγμή που άρχισε να λειτουργεί, τον Νοέμβριο του 2011, το ίδιο δε ισχύει για τον αριθμό των δικηγόρων και των λοιπών εκπροσώπων που διαθέτουν λογαριασμό πρόσβασης¹⁵. Το 2016, το 76 % των καταθέσεων ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου πραγματοποιήθηκαν μέσω αυτής της ηλεκτρονικής οδού (έναντι 72 % το 2015), καταθέσεις οι οποίες αντιστοιχούν σε 396 072 σελίδες (έναντι 466 875 σελίδων το 2015), το σύνολο δε των κρατών μελών και 3 014 δικηγόροι και εκπρόσωποι διαθέτουν πλέον λογαριασμό e-Curia. Πραγματοποιούνται οι απαραίτητες ενέργειες προκειμένου να επιτευχθεί ο στόχος τα διαδικαστικά έγγραφα να κατατίθενται στο Γενικό Δικαστήριο μέσω e-Curia σε ποσοστό 100 %, ώστε να μπορούν κατ' αυτόν τον τρόπο να αντληθούν όλα τα πρακτικά πλεονεκτήματα της εφαρμογής αυτής, ιδίως με τη διακοπή της παράλληλης διαχείρισης έντυπων και ηλεκτρονικών μορφών κειμένων.

Το 2016 ήταν το πρώτο πλήρες έτος εφαρμογής των κανόνων διαδικασίας που τέθηκαν σε ισχύ την 1η Ιουλίου 2015. Παρότι δεν είναι ακόμη δυνατόν να παρουσιαστούν όλα τα οφέλη που προκύπτουν από τον νέο αυτό μηχανισμό, επισημαίνεται πάντως με ικανοποίηση ότι, κατ' αντικειμενική διαπίστωση, οι στόχοι που είχαν τεθεί για απλοποίηση και εξορθολογισμό μπορεί να θεωρηθεί ότι έχουν ήδη επιτευχθεί, αν ληφθούν υπόψη η σημαντική μείωση του αριθμού των διατάξεων που προετοίμασε η Γραμματεία (241 έναντι 521 το 2015)¹⁶, η περάτωση, για πρώτη φορά, υποθέσεων με την έκδοση αποφάσεως χωρίς να

13| Η επικοινωνία μεταξύ της Γραμματείας και των γραφείων των δικαστών του Γενικού Δικαστηρίου πραγματοποιείται με τη μορφή διαβιβαστικών δελτίων, με τα οποία παρέχονται πληροφορίες ή διαβιβάζεται απόφαση του αρμοδίου επί συγκεκριμένου διαδικαστικού ζητήματος. Τα δελτία αυτά από τον Νοέμβριο του 2014 είναι ηλεκτρονικά.

14| Απόφαση του Γενικού Δικαστηρίου, της 14ης Σεπτεμβρίου 2011, σχετικά με την κατάθεση και την επίδοση διαδικαστικών εγγράφων μέσω της εφαρμογής e-Curia (ΕΕ 2011, C 289, σ. 9).

15| Από την 1η Ιουλίου 2015 δεν είναι πλέον δυνατό να κατατίθενται διαδικαστικά έγγραφα μέσω ηλεκτρονικού ταχυδρομείου.

16| Από την 1η Ιουλίου 2015 ορισμένες αποφάσεις που κατά το παρελθόν εκδίδονταν υπό μορφή διατάξεων (αναστολή και επανέναρξη της διαδικασίας, συνεκδίκαση υποθέσεων, παρέμβαση κράτους μέλους ή θεσμικού οργάνου χωρίς να ζητείται εμπιστευτική μεταχείριση) εκδίδονται υπό μορφή απλής αποφάσεως που προστίθεται στον φάκελο της υπόθεσης.

προηγηθεί επ' ακροατηρίου συζήτηση ¹⁷, η δραστική μείωση των περιπτώσεων υποβολής παρατηρήσεων στη γλώσσα διαδικασίας για υποθέσεις διανοητικής ιδιοκτησίας (33 έναντι 279 το 2015) και η απουσία δεύτερης ανταλλαγής υπομνημάτων για αυτή την κατηγορία υποθέσεων. Μειώθηκε, επίσης, το ποσοστό των περιπτώσεων τακτοποιήσεως δικογράφων που δεν πληρούσαν τις τυπικές προδιαγραφές (με ποσοστό πλέον μικρότερο του 39 %), αν και το ποσοστό αυτό παραμένει ακόμα ιδιαίτερα υψηλό, ιδίως για τα δικόγραφα στις υποθέσεις διανοητικής ιδιοκτησίας.

Συνεπώς, λήφθηκαν τα αναγκαία μέτρα ώστε η Γραμματεία του Γενικού Δικαστηρίου να είναι σε θέση να ανταποκρίνεται στις υποχρεώσεις της και τα αποτελέσματα των προσπαθειών που καταβλήθηκαν το 2016 είναι απτά.

Έχουν ληφθεί, επίσης, τα πρώτα μέτρα προκειμένου η Γραμματεία του Γενικού Δικαστηρίου να μπορέσει, αφενός, να ανταποκριθεί στις προκλήσεις του 2017, κατά τη διάρκεια του οποίου τρεις επιπλέον δικαστές θα ενισχύσουν το δυναμικό του Γενικού Δικαστηρίου, και, αφετέρου, να προετοιμαστεί για την καταληκτική φάση του 2019, του τελικού σταδίου της μεταρρύθμισης της δικαιοδοτικής δομής του θεσμικού οργάνου, οπότε και θα αναλάβουν καθήκοντα εννέα επιπλέον δικαστές.

17| Πριν από την 1η Ιουλίου 2015 υπήρχε η δυνατότητα να εκδοθεί απόφαση χωρίς να προηγηθεί επ' ακροατηρίου συζήτηση, μόνο για τις υποθέσεις διανοητικής ιδιοκτησίας και για τις αιτήσεις αναίρεσας κατά των αποφάσεων του Δικαστηρίου Δημόσιας Διοίκησης.

ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΗ ΔΙΚΑΙΟΔΟΤΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ

I. ΓΕΝΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ

1. Εισαχθείσες, περατωθείσες, εκκρεμείς υποθέσεις (2012-2016)

II. ΕΙΣΑΧΘΕΙΣΕΣ ΥΠΟΘΕΣΕΙΣ

2. Φύση των διαδικασιών (2012-2016)
3. Φύση της προσφυγής, αγωγής ή αιτήσεως (2012-2016)
4. Τομέας (2012-2016)

III. ΠΕΡΑΤΩΘΕΙΣΕΣ ΥΠΟΘΕΣΕΙΣ

5. Φύση των διαδικασιών (2012-2016)
6. Τομέας (2016)
7. Τομέας (2012-2016)
8. Δικάσας σχηματισμός (2012-2016)
9. Διάρκεια των διαδικασιών σε μήνες (2012-2016)

IV. ΕΚΚΡΕΜΕΙΣ ΥΠΟΘΕΣΕΙΣ ΣΤΙΣ 31 ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΥ ΚΑΘΕ ΕΤΟΥΣ

10. Φύση των διαδικασιών (2012-2016)
11. Τομέας (2012-2016)
12. Δικαστικός σχηματισμός (2012-2016)

V. ΔΙΑΦΟΡΑ

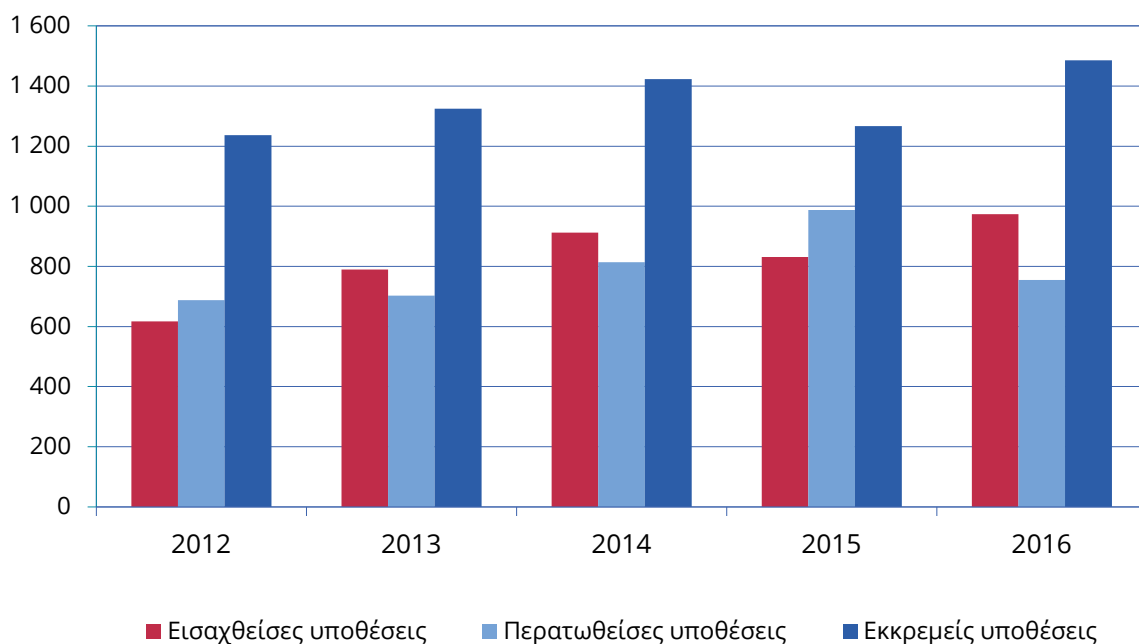
13. Αιτήσεις ασφαλιστικών μέτρων (2012-2016)
14. Ταχείες διαδικασίες (2012-2016)
15. Αποφάσεις του Γενικού Δικαστηρίου κατά των οποίων ασκήθηκε αναίρεση ενώπιον του Δικαστηρίου (1990-2016)
16. Κατανομή των αναιρέσεων που ασκήθηκαν ενώπιον του Δικαστηρίου, αναλόγως της φύσεως της διαδικασίας (2012-2016)
17. Διάφορα — Έκβαση των αναιρέσεων που ασκήθηκαν ενώπιον του Δικαστηρίου (2016)
18. Έκβαση των αναιρέσεων που ασκήθηκαν ενώπιον του Δικαστηρίου (2012-2016)
19. Γενική εξέλιξη (1989-2016)

VI. ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑΣ ΤΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ

20. Δραστηριότητα της Γραμματείας του Γενικού Δικαστηρίου (2015-2016)
21. Τρόποι κατάθεσης διαδικαστικών εγγράφων ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου
22. Αριθμός σελίδων που κατατέθηκαν μέσω e-Curia (2012-2016)
23. Ανακοινώσεις δημοσιευμένες στην Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης (2012-2016)
24. Αριθμός υποθέσεων στις οποίες διεξήχθη επ' ακροατηρίου συζήτηση (2012-2016)

I. ΓΕΝΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ

1. ΕΙΣΑΧΘΕΙΣΕΣ, ΠΕΡΑΤΩΘΕΙΣΕΣ, ΕΚΚΡΕΜΕΙΣ ΥΠΟΘΕΣΕΙΣ (2012-2016)^{1 2}

	2012	2013	2014	2015	2016
Εισαχθείσες υποθέσεις	617	790	912	831	974
Περαιτωθείσες υποθέσεις	688	702	814	987	755
Εκκρεμείς υποθέσεις	1 237	1 325	1 423	1 267	1 486

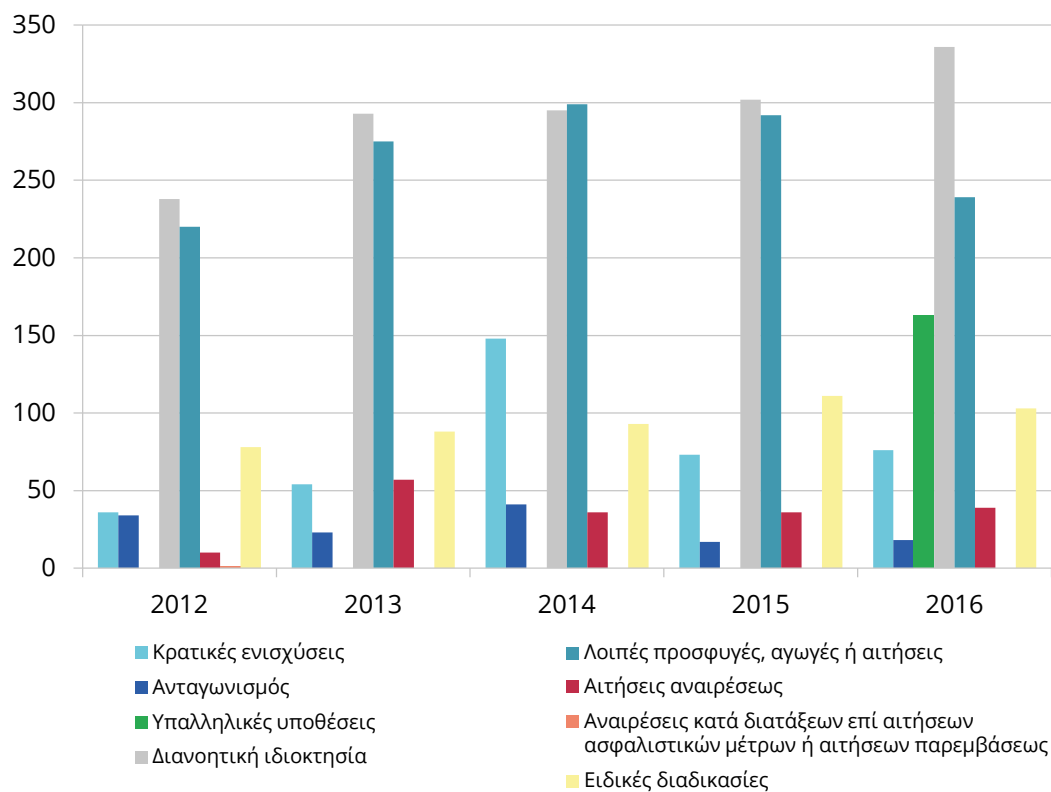
1] Εφόσον δεν υπάρχει ένδειξη περί του αντιθέτου, ο παρών πίνακας και οι πίνακες των επόμενων σελίδων περιλαμβάνουν τις ειδικές διαδικασίες.

Ως «ειδικές διαδικασίες» θεωρούνται: η ανακοπή ερημοδικίας (άρθρο 41 του Οργανισμού του Δικαστηρίου· άρθρο 166 του Κανονισμού Διαδικασίας του Γενικού Δικαστηρίου), η τριτανακοπή (άρθρο 42 του Οργανισμού του Δικαστηρίου· άρθρο 167 του Κανονισμού Διαδικασίας του Γενικού Δικαστηρίου), η ερμηνεία αποφάσεως (άρθρο 43 του Οργανισμού του Δικαστηρίου· άρθρο 168 του Κανονισμού Διαδικασίας του Γενικού Δικαστηρίου), η αναθεώρηση αποφάσεως (άρθρο 44 του Οργανισμού του Δικαστηρίου· άρθρο 169 του Κανονισμού Διαδικασίας του Γενικού Δικαστηρίου), η δικαστική αγωγή (άρθρο 148 του Κανονισμού Διαδικασίας του Γενικού Δικαστηρίου), η διόρθωση αποφάσεως (άρθρο 164 του Κανονισμού Διαδικασίας του Γενικού Δικαστηρίου) και η αμφισβήτηση σχετικά με τα δυνάμενα να αναζητηθούν έξοδα (άρθρο 170 του Κανονισμού Διαδικασίας του Γενικού Δικαστηρίου).

2] Εφόσον δεν υπάρχει ένδειξη περί του αντιθέτου, ο παρών πίνακας και οι πίνακες των επόμενων σελίδων δεν περιλαμβάνουν τις διαδικασίες ασφαλιστικών μέτρων.

II. ΕΙΣΑΧΘΕΙΣΕΣ ΥΠΟΘΕΣΕΙΣ

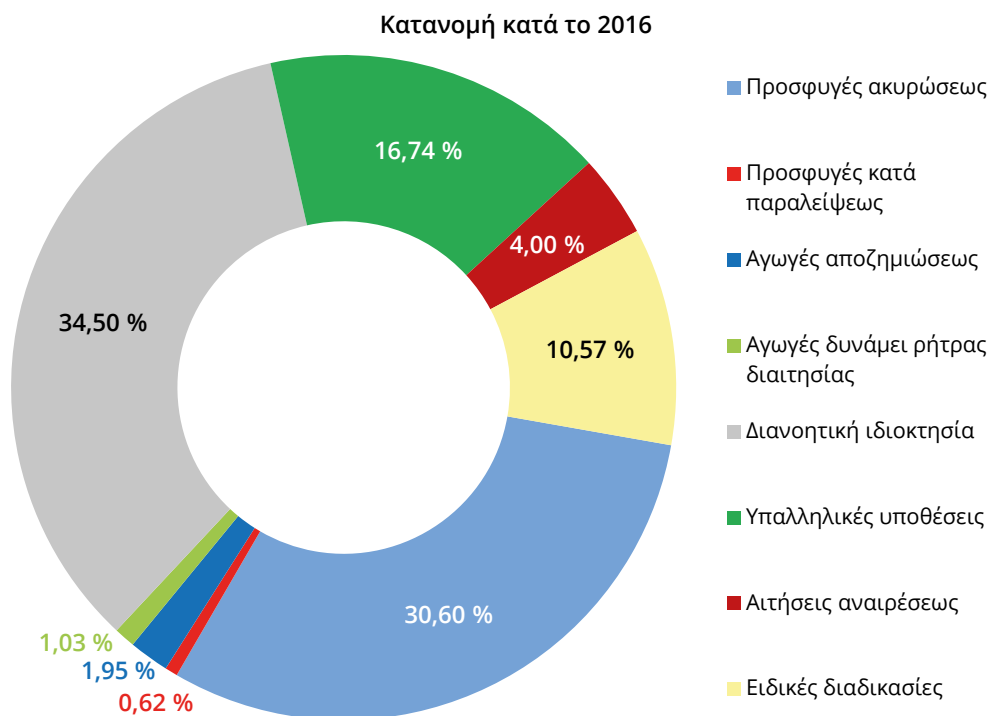
2. ΦΥΣΗ ΤΩΝ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΩΝ (2012-2016)

	2012	2013	2014	2015	2016 ¹
Κρατικές ενισχύσεις	36	54	148	73	76
Ανταγωνισμός	34	23	41	17	18
Υπαλληλικές υποθέσεις					163
Διανοητική ιδιοκτησία	238	293	295	302	336
Λοιπές προσφυγές, αγωγές ή αιτήσεις	220	275	299	292	239
Αιτήσεις αναιρέσεως	10	57	36	36	39
Αναιρέσεις κατά διατάξεων επί αιτήσεων ασφαλιστικών μέτρων ή αιτήσεων παρεμβάσεως	1				
Ειδικές διαδικασίες	78	88	93	111	103
Σύνολο	617	790	912	831	974

1 | Την 1η Σεπτεμβρίου 2016, 123 υπαλληλικές υποθέσεις και 16 ειδικές διαδικασίες του ίδιου τομέα μεταφέρθηκαν στο Γενικό Δικαστήριο.

3. ΦΥΣΗ ΤΗΣ ΠΡΟΣΦΥΓΗΣ, ΑΓΩΓΗΣ Ή ΑΙΤΗΣΕΩΣ (2012-2016)

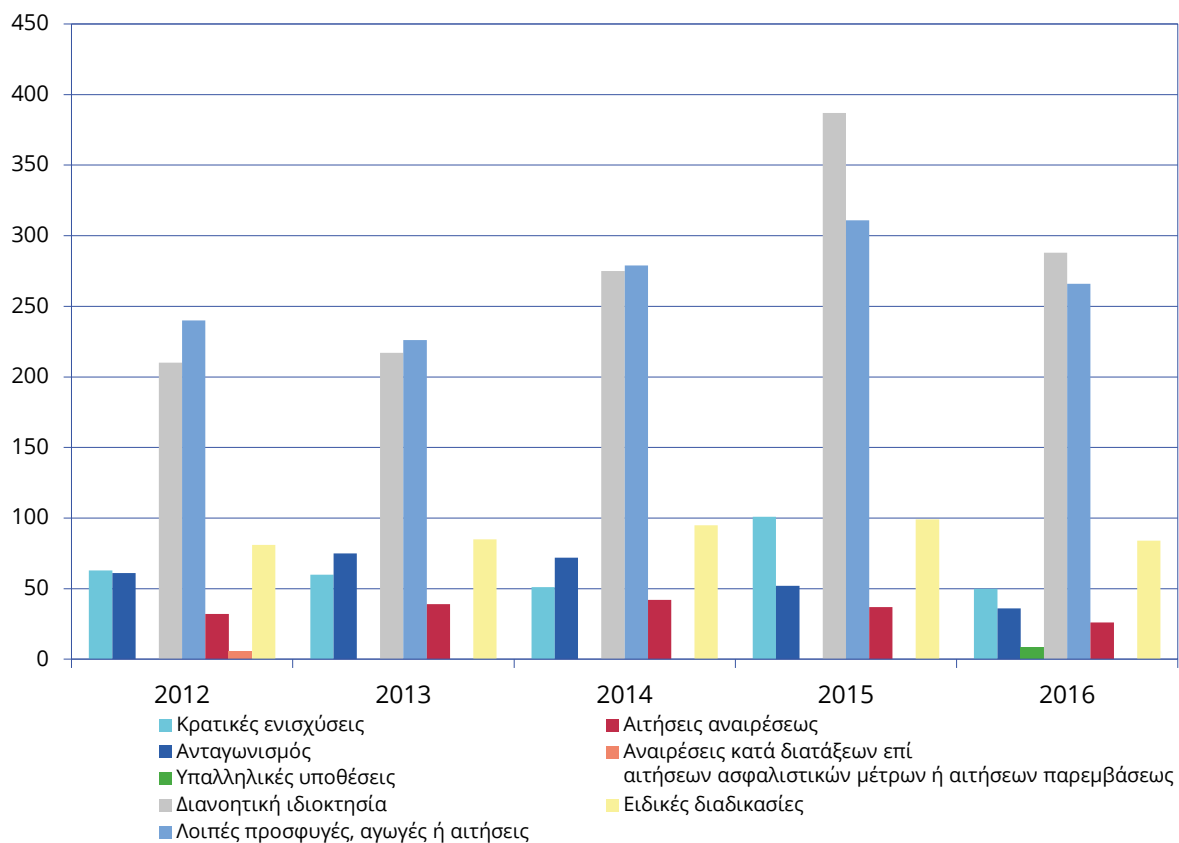
	2012	2013	2014	2015	2016
Προσφυγές ακυρώσεως	257	319	423	332	298
Προσφυγές κατά παραλείψεως	8	12	12	5	6
Αγωγές αποζημιώσεως	17	15	39	30	19
Αγωγές δυνάμει ρήτηρας διατησίας	8	6	14	15	10
Διανοητική ιδιοκτησία	238	293	295	302	336
Υπαλληλικές υποθέσεις					163
Αιτήσεις αναιρέσεως	10	57	36	36	39
Αναιρέσεις κατά διατάξεων επί αιτήσεων ασφαλιστικών μέτρων ή αιτήσεων παρεμβάσεως	1				
Ειδικές διαδικασίες	78	88	93	111	103
Σύνολο	617	790	912	831	974

4. ΤΟΜΕΑΣ (2012-2016)

	2012	2013	2014	2015	2016
Ανταγωνισμός	34	23	41	17	18
Απασχόληση		2			
Βιομηχανική πολιτική			2		
Γεωργία	11	27	15	37	20
Δημόσια υγεία	12	5	11	2	6
Δημόσιες συμβάσεις	23	15	16	23	9
Δημοσιονομικές διατάξεις (προϋπολογισμός, δημοσιονομικό πλαίσιο, ίδιοι πόροι, καταπολέμηση της απάτης)	1		4	7	4
Διευρωπαϊκά δίκτυα		3			
Δίκαιο των επιχειρήσεων			1	1	
Ελεύθερη κίνηση κεφαλαίων				2	1
Ελεύθερη κυκλοφορία των εμπορευμάτων		1		2	1
Ελεύθερη κυκλοφορία των προσώπων				1	1
Ελεύθερη παροχή υπηρεσιών	1		1		1
Ελευθερία εγκαταστάσεως			1		
Εμπορική πολιτική	20	23	31	6	17
Ενέργεια		1	3	3	4
Εξωτερική δράση της Ευρωπαϊκής Ένωσης	1		2	1	2
Έρευνα, τεχνολογική ανάπτυξη και διάστημα	3	5	2	10	8
Θεσμικό δίκαιο	41	44	67	53	52
Ιθαγένεια της Ένωσης			1		
Καταχώριση, αξιολόγηση, αδειοδότηση των χημικών προϊόντων και εφαρμοστέοι περιορισμοί (κανονισμός REACH)	2	12	3	5	6
Κοινή αλιευτική πολιτική		3	3		1
Κοινή εξωτερική πολιτική και πολιτική ασφαλείας		2			1
Κοινωνική ασφάλιση των διακινούμενων εργαζομένων		1			
Κοινωνική πολιτική	1		1		1
Κρατικές ενισχύσεις	36	54	148	73	76
Μεταφορές		5	1		
Οικονομική και νομισματική πολιτική	3	15	4	3	23
Οικονομική, κοινωνική και εδαφική συνοχή	4	3	3	5	2
Παιδεία, επαγγελματική εκπαίδευση, νεολαία και αθλητισμός	1	2		3	1
Περιβάλλον	3	11	10	5	6
Περιοριστικά μέτρα (εξωτερική δράση)	59	41	69	55	28
Πνευματική και βιομηχανική ιδιοκτησία	238	294	295	303	336
Πολιτισμός		1			1
Πρόσβαση στα έγγραφα	18	20	17	48	19
Προσέγγιση των νομοθεσιών		13		1	1
Προστασία των καταναλωτών		1	1	2	1
Προσχώρηση νέων κρατών μελών		1			
Ρήτρα διαιτησίας	8	6	14	15	10
Σύνδεση Υπερπόντιων Χωρών και Εδαφών		1			
Τελωνειακή Ένωση και κοινό δασμολόγιο	6	1	8		3
Τουρισμός		2			
Φορολογία	1	1	1	1	2
Χώρος ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης		6	1		7
Σύνολο Συνθήκης ΕΚ/ΣΛΕΕ	527	645	777	684	669
Ειδικές διαδικασίες	78	88	93	111	103
Υπηρεσιακή κατάσταση των υπαλλήλων	12	57	42	36	202
ΓΕΝΙΚΟ ΣΥΝΟΛΟ	617	790	912	831	974

III. ΠΕΡΑΤΩΘΕΙΣΕΣ ΥΠΟΘΕΣΕΙΣ

5. ΦΥΣΗ ΤΩΝ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΩΝ (2012-2016)

	2012	2013	2014	2015	2016
Κρατικές ενισχύσεις	63	60	51	101	50
Ανταγωνισμός	61	75	72	52	36
Υπαλληλικές υποθέσεις					5
Διανοητική ιδιοκτησία	210	217	275	387	288
Λοιπές προσφυγές, αγωγές ή αιτήσεις	240	226	279	311	266
Αιτήσεις αναιρέσεως	32	39	42	37	26
Αναιρέσεις κατά διατάξεων επί αιτήσεων ασφαλιστικών μέτρων ή αιτήσεων παρεμβάσεως	1				
Ειδικές διαδικασίες	81	85	95	99	84
Σύνολο	688	702	814	987	755

6. ΤΟΜΕΑΣ (2016)

	Αποφάσεις	Διατάξεις	Σύνολο
Ανταγωνισμός	35	1	36
Γεωργία	14	20	34
Δημόσια υγεία	1	2	3
Δημόσιες συμβάσεις	10	10	20
Δημοσιονομικές διατάξεις (προϋπολογισμός, δημοσιονομικό πλαίσιο, ίδιοι πόροι, καταπολέμηση της απάτης)		1	1
Διευρωπαϊκά δίκτυα	1	1	2
Ελεύθερη κίνηση κεφαλαίων		1	1
Ελεύθερη κυκλοφορία των εμπορευμάτων		1	1
Ελεύθερη παροχή υπηρεσιών		1	1
Εμπορική πολιτική	19	2	21
Ενέργεια		3	3
Έρευνα, τεχνολογική ανάπτυξη και διάστημα	3	3	6
Θεσμικό δίκαιο	17	29	46
Καταχώριση, αξιολόγηση, αδειοδότηση των χημικών προϊόντων και εφαρμοστέοι περιορισμοί (κανονισμός REACH)	4	4	8
Κοινή αλιευτική πολιτική	1	1	2
Κοινωνική πολιτική		1	1
Κρατικές ενισχύσεις	27	23	50
Οικονομική και νομισματική πολιτική		2	2
Οικονομική, κοινωνική και εδαφική συνοχή		1	1
Παιδεία, επαγγελματική εκπαίδευση, νεολαία και αθλητισμός		1	1
Περιβάλλον	2	2	4
Περιοριστικά μέτρα (εξωτερική δράση)	39	31	70
Πνευματική και βιομηχανική ιδιοκτησία	224	64	288
Πολιτισμός	1		1
Πρόσβαση στα έγγραφα	9	4	13
Προσέγγιση των νομοθεσιών		1	1
Προστασία των καταναλωτών	1		1
Ρήτρα διαιτησίας	11	6	17
Τελωνειακή Ένωση και κοινό δασμολόγιο	2	1	3
Σύνολο Συνθήκης ΕΚ/ΣΛΕΕ	421	217	638
Ειδικές διαδικασίες		84	84
Υπηρεσιακή κατάσταση των υπαλλήλων	27	6	33
ΓΕΝΙΚΟ ΣΥΝΟΛΟ	448	307	755

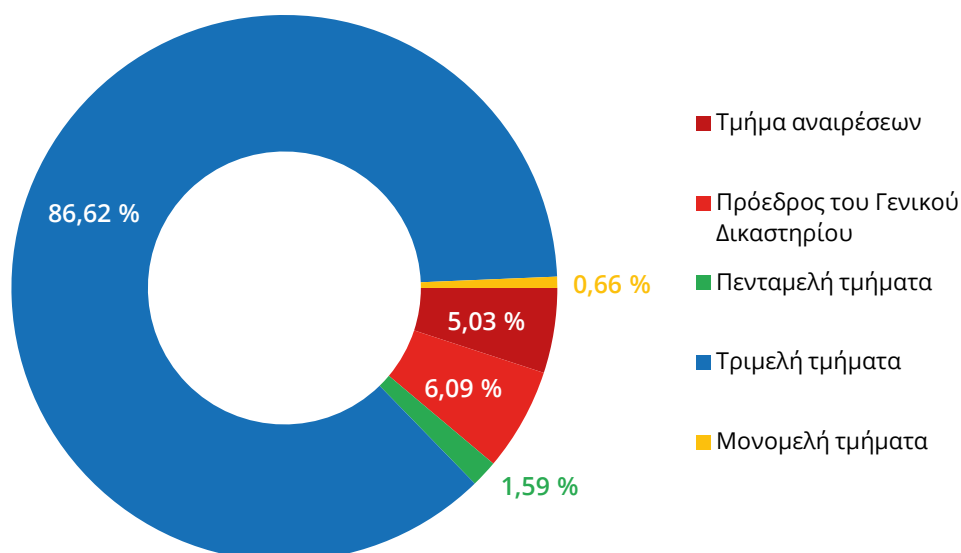
7. ΤΟΜΕΑΣ (2012-2016)

(ΑΠΟΦΑΣΕΙΣ ΚΑΙ ΔΙΑΤΑΞΕΙΣ)

	2012	2013	2014	2015	2016
Ανταγωνισμός	61	75	72	52	36
Απασχόληση		2			
Βιομηχανική πολιτική				2	
Γεωργία	32	16	15	32	34
Δημόσια υγεία	2	4	10	15	3
Δημόσιες συμβάσεις	24	21	18	22	20
Δημοσιονομικές διατάξεις (προϋπολογισμός, δημοσιονομικό πλαίσιο, ίδιοι πόροι, καταπολέμηση της απάτης)	2			5	1
Διευρωπαϊκά δίκτυα			1		2
Δίκαιο των επιχειρήσεων				1	
Ελεύθερη κίνηση κεφαλαίων				2	1
Ελεύθερη κυκλοφορία των εμπορευμάτων		1		2	1
Ελεύθερη κυκλοφορία των προσώπων	1			1	
Ελεύθερη παροχή υπηρεσιών	2		1		1
Ελευθερία εγκαταστάσεως				1	
Εμπορική πολιτική	14	19	18	24	21
Ενέργεια		1	3	1	3
Εξωτερική δράση της Ευρωπαϊκής Ένωσης		2		2	
Έρευνα, τεχνολογική ανάπτυξη και διάστημα	3	4	1	2	6
Θεσμικό δίκαιο	41	35	33	58	46
Ιθαγένεια της Ένωσης			1		
Καταχώριση, αξιολόγηση, αδειοδότηση των χημικών προϊόντων και εφαρμοστέοι περιορισμοί (κανονισμός REACH)	1	6	3	9	8
Κοινή αλιευτική πολιτική	9	2	15	3	2
Κοινή εξωτερική πολιτική και πολιτική ασφαλείας			2	1	
Κοινωνική ασφάλιση των διακινούμενων εργαζομένων		1			
Κοινωνική πολιτική	1	4			1
Κρατικές ενισχύσεις	63	59	51	101	50
Μεταφορές	1		3	3	
Οικονομική και νομισματική πολιτική	2	1	13	9	2
Οικονομική, κοινωνική και εδαφική συνοχή	12	14	1	6	1
Παιδεία, επαγγελματική εκπαίδευση, νεολαία και αθλητισμός	1	1	2		1
Περιβάλλον	8	6	10	18	4
Περιοριστικά μέτρα (εξωτερική δράση)	42	40	68	60	70
Πνευματική και βιομηχανική ιδιοκτησία	210	218	275	388	288
Πολιτισμός					1
Πρόσβαση στα έγγραφα	21	19	23	21	13
Προσέγγιση των νομοθεσιών			13		1
Προστασία των καταναλωτών				2	1
Προσχώρηση νέων κρατών μελών				1	
Ρήτρα διαιτησίας	11	8	10	2	17
Σύνδεση Υπερπόντιων Χωρών και Εδαφών			1		
Τελωνειακή Ένωση και κοινό δασμολόγιο	6	9	6	4	3
Τουρισμός		1	1		
Φορολογία	2		2	1	
Χώρος ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης	2	7	1		
Σύνολο Συνθήκης ΕΚ/ΣΛΕΕ	574	576	673	851	638
Σύνολο Συνθήκης ΑΧ		1			
Υπηρεσιακή κατάσταση των υπαλλήλων	33	40	46	37	33
Ειδικές διαδικασίες	81	85	95	99	84
ΓΕΝΙΚΟ ΣΥΝΟΛΟ	688	702	814	987	755

8. ΔΙΚΑΣΑΣ ΣΧΗΜΑΤΙΣΜΟΣ (2012-2016)

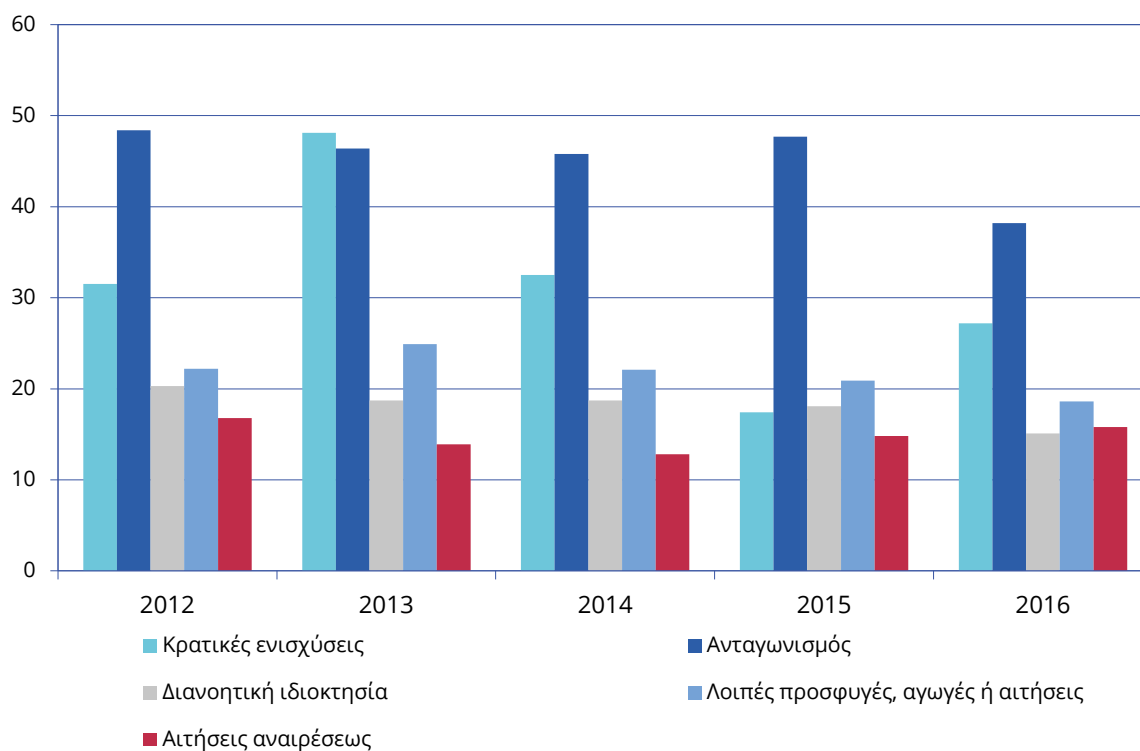
Κατανομή κατά το 2016

	2012			2013			2014			2015			2016		
	Αποφάσεις	Διατάξεις	Σύνολο	Αποφάσεις	Διατάξεις	Σύνολο	Αποφάσεις	Διατάξεις	Σύνολο	Αποφάσεις	Διατάξεις	Σύνολο	Αποφάσεις	Διατάξεις	Σύνολο
Τμήμα αναιρέσεων	17	23	40	13	47	60	21	32	53	23	14	37	25	13	38
Πρόεδρος του Γενικού Δικαστηρίου		47	47		38	38		46	46		44	44		46	46
Πενταμελή τμήματα	9		9	7	1	8	9	7	16	8	3	11	10	2	12
Τριμελή τμήματα	328	264	592	378	218	596	398	301	699	538	348	886	408	246	654
Μονομελή τμήματα										1	8	9	5		5
Σύνολο	354	334	688	398	304	702	428	386	814	570	417	987	448	307	755

9. ΔΙΑΡΚΕΙΑ ΤΩΝ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΩΝ ΣΕ ΜΗΝΕΣ (2012-2016) ¹

(ΑΠΟΦΑΣΕΙΣ ΚΑΙ ΔΙΑΤΑΞΕΙΣ)

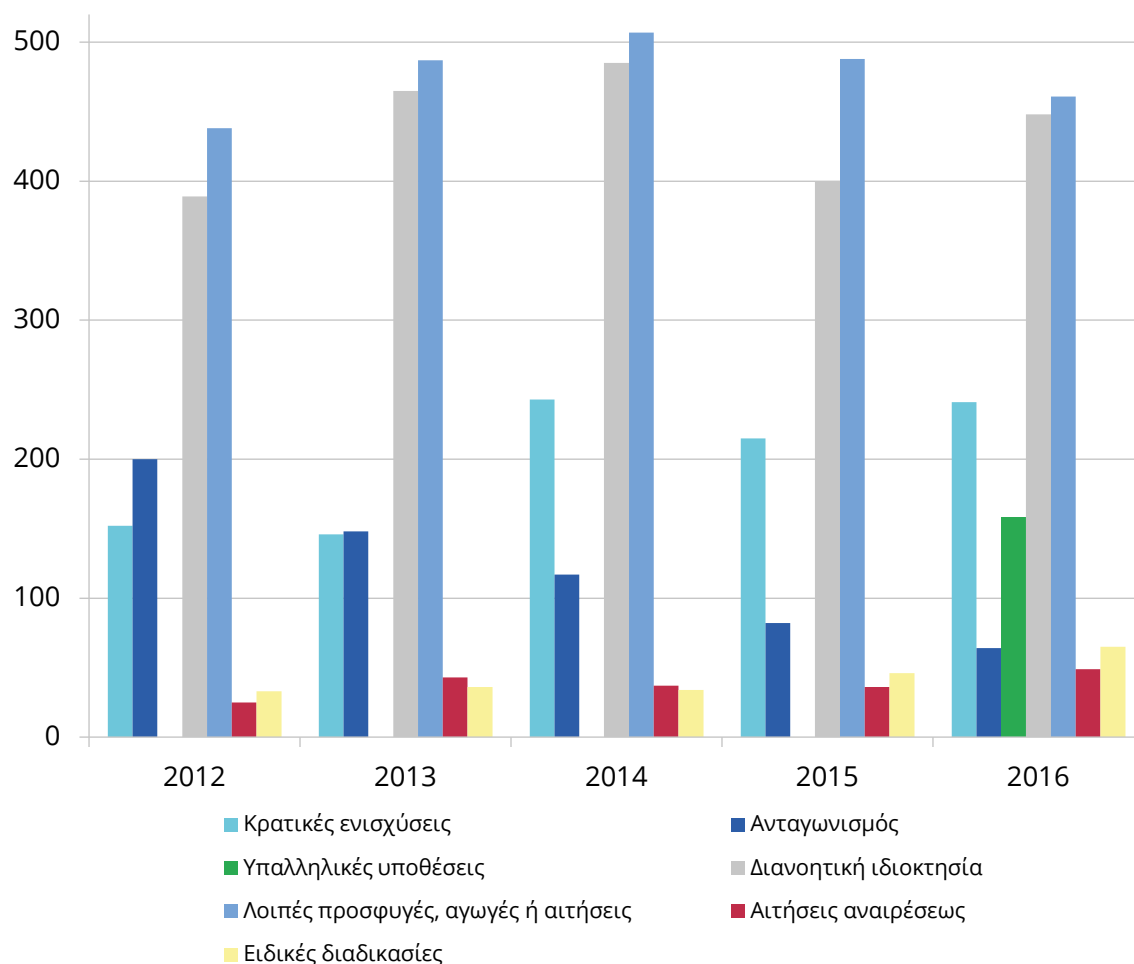

	2012	2013	2014	2015	2016
Κρατικές ενισχύσεις	31,5	48,1	32,5	17,4	27,2
Ανταγωνισμός	48,4	46,4	45,8	47,7	38,2
Διανοητική ιδιοκτησία	20,3	18,7	18,7	18,1	15,1
Λοιπές προσφυγές, αγωγές ή αιτήσεις	22,2	24,9	22,1	20,9	18,6
Αιτήσεις αναιρέσεως	16,8	13,9	12,8	14,8	15,8
Μέση διάρκεια	24,8	26,9	23,4	20,6	18,7

1| Δεν λαμβάνονται υπόψη για τον υπολογισμό της διάρκειας των διαδικασιών: οι υποθέσεις στις οποίες εκδόθηκε παρεμπόδιση απόφαση, οι ειδικές διαδικασίες, καθώς και οι αναιρέσεις κατά διατάξεων επί αιτήσεων ασφαλιστικών μέτρων ή παρεμβάσεων. Η διάρκεια εκφράζεται σε μήνες και σε δέκατα του μήνα.

IV. ΕΚΚΡΕΜΕΙΣ ΥΠΟΘΕΣΕΙΣ ΣΤΙΣ 31 ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΥ ΚΑΘΕ ΕΤΟΥΣ

10. ΦΥΣΗ ΤΩΝ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΩΝ (2012-2016)

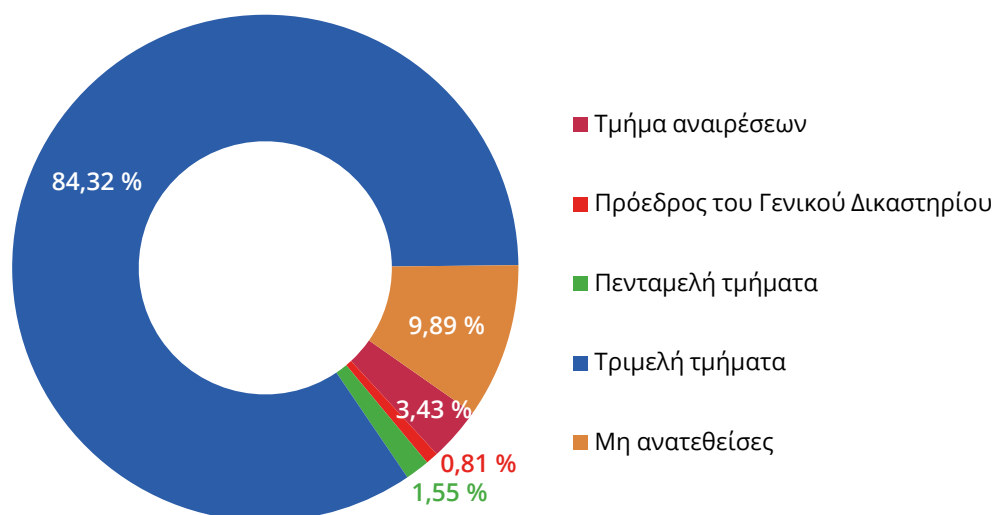
	2012	2013	2014	2015	2016
Κρατικές ενισχύσεις	152	146	243	215	241
Ανταγωνισμός	200	148	117	82	64
Υπαλληλικές υποθέσεις					158
Διανοητική ιδιοκτησία	389	465	485	400	448
Λοιπές προσφυγές, αγωγές ή αιτήσεις	438	487	507	488	461
Αιτήσεις αναιρέσεως	25	43	37	36	49
Ειδικές διαδικασίες	33	36	34	46	65
Σύνολο	1 237	1 325	1 423	1 267	1 486

11. ΤΟΜΕΑΣ (2012-2016)

	2012	2013	2014	2015	2016
Ανταγωνισμός	200	148	117	82	64
Βιομηχανική πολιτική			2		
Γεωργία	40	51	51	56	42
Δημόσια υγεία	15	16	17	4	7
Δημόσιες συμβάσεις	42	36	34	35	24
Δημοσιονομικές διατάξεις (προϋπολογισμός, δημοσιονομικό πλαίσιο, ίδιοι πόροι, καταπολέμηση της απάτης)	1	1	5	7	10
Διευρωπαϊκά δίκτυα		3	2	2	
Δίκαιο των επιχειρήσεων			1	1	1
Ελεύθερη κυκλοφορία των προσώπων					1
Ελευθερία εγκαταστάσεως			1		
Εμπορική πολιτική	41	45	58	40	36
Ενέργεια	1	1	1	3	4
Εξωτερική δράση της Ευρωπαϊκής Ένωσης	3	1	3	2	4
Έρευνα, τεχνολογική ανάπτυξη και διάστημα	7	8	9	17	19
Θεσμικό δίκαιο	41	50	84	79	85
Καταχώριση, αξιολόγηση, αδειοδότηση των χημικών προϊόντων και εφαρμοστέοι περιορισμοί (κανονισμός REACH)	8	14	14	10	8
Κοινή αλιευτική πολιτική	16	17	5	2	1
Κοινή εξωτερική πολιτική και πολιτική ασφαλείας	1	3	1		1
Κοινωνική πολιτική	4		1	1	1
Κρατικές ενισχύσεις	151	146	243	215	241
Μεταφορές		5	3		
Οικονομική και νομισματική πολιτική	4	18	9	3	24
Οικονομική, κοινωνική και εδαφική συνοχή	24	13	15	14	15
Παιδεία, επαγγελματική εκπαίδευση, νεολαία και αθλητισμός	1	2		3	3
Περιβάλλον	13	18	18	5	7
Περιοριστικά μέτρα (εξωτερική δράση)	106	107	108	103	61
Πνευματική και βιομηχανική ιδιοκτησία	389	465	485	400	448
Πολιτισμός		1	1	1	1
Πρόσβαση στα έγγραφα	37	38	32	59	65
Προσέγγιση των νομοθεσιών		13		1	1
Προστασία των καταναλωτών		1	2	2	2
Προσχώρηση νέων κρατών μελών		1	1		
Ρήτρα διαιτησίας	15	13	17	30	23
Σύνδεση Υπερπόντιων Χωρών και Εδαφών		1			
Τελωνειακή Ένωση και κοινό δασμολόγιο	15	7	9	5	5
Τουρισμός		1			
Φορολογία		1			2
Χώρος ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης	1				7
Σύνολο Συνθήκης ΕΚ/ΣΛΕΕ	1 176	1 245	1 349	1 182	1 213
Σύνολο Συνθήκης ΑΧ	1				
Υπηρεσιακή κατάσταση των υπαλλήλων	27	44	40	39	208
Ειδικές διαδικασίες	33	36	34	46	65
ΓΕΝΙΚΟ ΣΥΝΟΛΟ	1 237	1 325	1 423	1 267	1 486

12. ΔΙΚΑΣΤΙΚΟΣ ΣΧΗΜΑΤΙΣΜΟΣ (2012-2016)

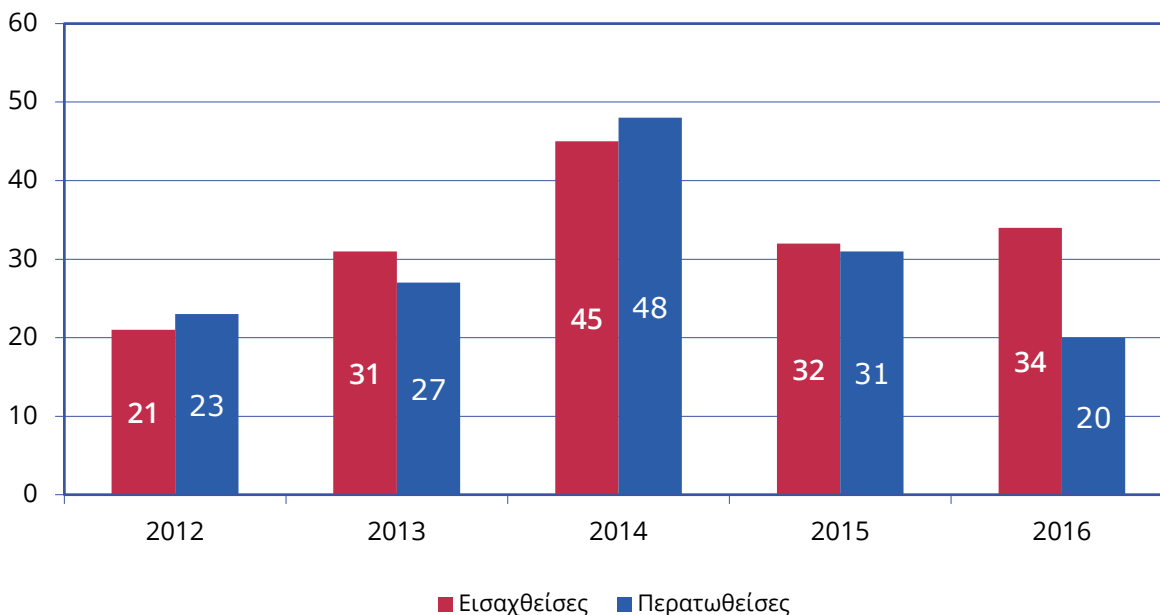
Κατανομή κατά το 2016

	2012	2013	2014	2015	2016
Τμήμα αναιρέσεων	40	51	37	48	51
Πρόεδρος του Γενικού Δικαστηρίου	1	1	1	12	12
Πενταμελή τμήματα	10	12	15	6	23
Τριμελή τμήματα	1 123	1 146	1 272	1 099	1 253
Μονομελή τμήματα				1	
Μη ανατεθείσες	63	115	98	101	147
Σύνολο	1 237	1 325	1 423	1 267	1 486

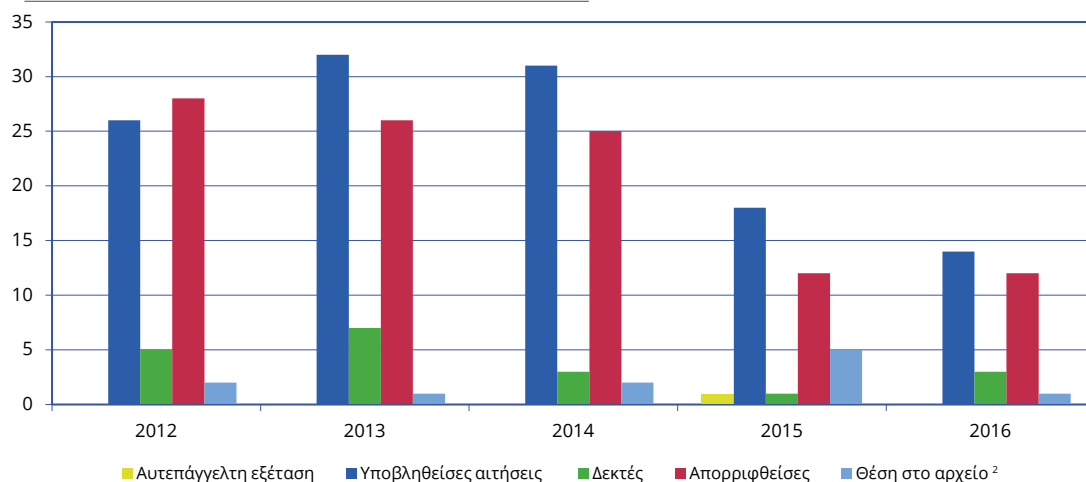
V. ΔΙΑΦΟΡΑ

13. ΑΙΤΗΣΕΙΣ ΑΣΦΑΛΙΣΤΙΚΩΝ ΜΕΤΡΩΝ (2012-2016)

Κατανομή κατά το 2016

	Υποβληθείσες αιτήσεις ασφαλιστικών μέτρων	Περατωθείσες διαδικασίες ασφαλιστικών μέτρων	Αίτηση δεκτή	Έκβαση Διαγραφή της υποθέσεως / Κατάργηση της δίκης	Απόρριψη
Ανταγωνισμός	1				
Γεωργία	1	3			3
Δημόσια υγεία	1				
Δημόσιες συμβάσεις	4	2		1	1
Δημοσιονομικές διατάξεις (προϋπολογισμός, δημοσιονομικό πλαίσιο, ίδιοι πόροι, καταπολέμηση της απάτης)	1	1			1
Ελεύθερη κυκλοφορία των εμπορευμάτων	1	1		1	
Ενέργεια	2				
Έρευνα, τεχνολογική ανάπτυξη και διάστημα	3	2			2
Θεσμικό δίκαιο	7	4		1	3
Καταχώριση, αξιολόγηση, αδειοδότηση των χημικών προϊόντων και εφαρμοστέοι περιορισμοί (κανονισμός REACH)	2				
Κρατικές ενισχύσεις	3	1			1
Οικονομική και νομισματική πολιτική	1				
Περιβάλλον	1	2			2
Πρόσβαση στα έγγραφα	1	2	2		
Ρήτρα διαιτησίας	3	1			1
Υπηρεσιακή κατάσταση των υπαλλήλων	2	1			1
Σύνολο	34	20	2	3	15

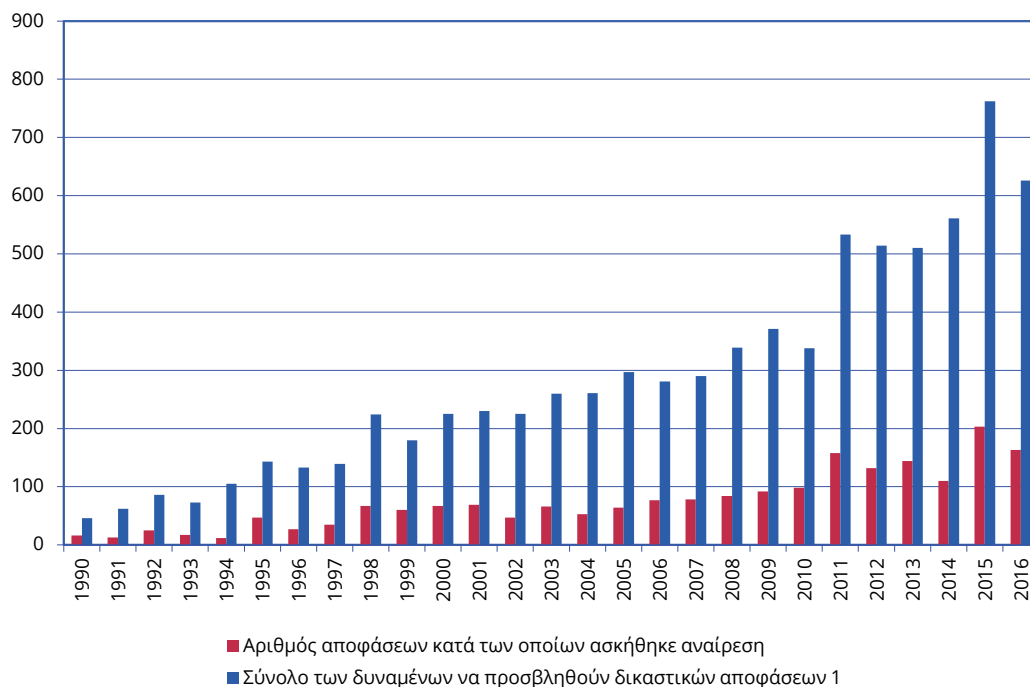
14. ΤΑΧΕΙΕΣ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΕΣ (2012-2016)¹

	2012					2013					2014					2015					2016				
	Αυτεπάγγελτη εξέταση	Υποβληθείσες αιτήσεις	Δεκτές	Απορριφθείσες	Θέση στο αρχείο ²	Αυτεπάγγελτη εξέταση	Υποβληθείσες αιτήσεις	Δεκτές	Απορριφθείσες	Θέση στο αρχείο ²	Αυτεπάγγελτη εξέταση	Υποβληθείσες αιτήσεις	Δεκτές	Απορριφθείσες	Θέση στο αρχείο ²	Αυτεπάγγελτη εξέταση	Υποβληθείσες αιτήσεις	Δεκτές	Απορριφθείσες	Θέση στο αρχείο ²	Αυτεπάγγελτη εξέταση	Υποβληθείσες αιτήσεις	Δεκτές	Απορριφθείσες	Θέση στο αρχείο ²
Ανταγωνισμός		2		2			2		2			1		1								1		1	
Γεωργία							1		1								1		1						
Δημόσια υγεία		5	1	3			1		2			3	1	1	1							1		1	
Δημόσιες συμβάσεις							2		1			1		2			1					1		1	
Ελεύθερη κίνηση κεφαλαίων																	2								
Ελεύθερη κυκλοφορία των εμπορευμάτων																						1			1
Εμπορική πολιτική		3		2			15	2	14	1												1		1	
Ενέργεια							1		1																
Εξωτερική δράση της Ευρωπαϊκής Ένωσης																	1		1						
Θεσμικό δίκαιο		1		1								1			1		2			2		2		2	
Κρατικές ενισχύσεις		2			2							13	2	10			3		2					2	
Οικονομική και νομισματική πολιτική																	1		1						
Οικονομική, κοινωνική και εδαφική συνοχή		1		1																					
Περιβάλλον							5	5				1						1							
Περιοριστικά μέτρα (εξωτερική δράση)		10	4	16			4		4			9		9			4		4			1		1	
Πρόσβαση στα έγγραφα		1		2			1		1			2		2			2		2			2		2	
Τελωνειακή Ένωση και κοινό δασμολόγιο		1		1																					
Υπηρεσιακή κατάσταση των υπαλλήλων																	1		1			1		1	
Χώρος ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης																						3		3	
Σύνολο		26	5	28	2		32	7	26	1		31	3	25	2	1	18	1	12	5		14	3	12	1

1) Η ταχεία εκδίκαση μιας υποθέσεως ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου μπορεί να αποφασισθεί είτε κατόπιν αιτήσεως ενός εκ των κύριων διαδίκων είτε, από 1ης Ιουλίου 2015, αυτεπαγγέλτως από το Γενικό Δικαστήριο.

2) Στην κατηγορία «Θέση στο αρχείο» εμπίπτουν οι ακόλουθες περιπτώσεις: ανάκληση της αιτήσεως, παραίτηση και περιπτώσεις στις οποίες εκδίδεται διάταξη επί της προσφυγής, πριν ακόμη αποφασισθεί αν θα γίνει δεκτή η αίτηση εκδικάσεως κατά την ταχεία διαδικασία.

15. ΑΠΟΦΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ ΚΑΤΑ ΤΩΝ ΟΠΟΙΩΝ ΑΣΚΗΘΗΚΕ ΑΝΑΙΡΕΣΗ ΕΝΩΠΙΟΝ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ (1990-2016)

	Αριθμός αποφάσεων κατά των οποίων ασκήθηκε αναίρεση	Σύνολο των δυναμένων να προσβληθούν δικαστικών αποφάσεων ¹	Ποσοστό αποφάσεων κατά των οποίων ασκήθηκε αναίρεση
1990	16	46	35 %
1991	13	62	21 %
1992	25	86	29 %
1993	17	73	23 %
1994	12	105	11 %
1995	47	143	33 %
1996	27	133	20 %
1997	35	139	25 %
1998	67	224	30 %
1999	60	180	33 %
2000	67	225	30 %
2001	69	230	30 %
2002	47	225	21 %
2003	66	260	25 %
2004	53	261	20 %
2005	64	297	22 %
2006	77	281	27 %
2007	78	290	27 %
2008	84	339	25 %
2009	92	371	25 %
2010	98	338	29 %
2011	158	533	30 %
2012	132	514	26 %
2013	144	510	28 %
2014	110	561	20 %
2015	203	762	27 %
2016	163	626	26 %

1 | Σύνολο των δυναμένων να προσβληθούν δικαστικών αποφάσεων —αποφάσεις και διατάξεις επί αιτήσεων ασφαλιστικών μέτρων και περί απορρίψεως αιτήσεων παρεμβάσεως, καθώς και όλες οι διατάξεις που περατώνουν τη δίκη πλην των σχετικών με διαγραφή ή παραπομπή της υποθέσεως— για τις οποίες η προθεσμία ασκήσεως αναίρεσεως έληξε ή κατά των οποίων ασκήθηκε αναίρεση.

16. ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΤΩΝ ΑΝΑΙΡΕΣΕΩΝ ΠΟΥ ΑΣΚΗΘΗΚΑΝ ΕΝΩΠΙΟΝ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ, ΑΝΑΛΟΓΩΣ ΤΗΣ ΦΥΣΕΩΣ ΤΗΣ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑΣ (2012-2016)

	2012			2013			2014			2015			2016		
	Αποφάσεις κατά των οποίων ασκήθηκε αναίρεση	Αποφάσεις δυνάμει να προσβληθούν	Αναιρέσεις σε %	Αποφάσεις κατά των οποίων ασκήθηκε αναίρεση	Αποφάσεις δυνάμει να προσβληθούν	Αναιρέσεις σε %	Αποφάσεις κατά των οποίων ασκήθηκε αναίρεση	Αποφάσεις δυνάμει να προσβληθούν	Αναιρέσεις σε %	Αποφάσεις κατά των οποίων ασκήθηκε αναίρεση	Αποφάσεις δυνάμει να προσβληθούν	Αναιρέσεις σε %	Αποφάσεις κατά των οποίων ασκήθηκε αναίρεση	Αποφάσεις δυνάμει να προσβληθούν	Αναιρέσεις σε %
Κρατικές ενισχύσεις	18	52	35 %	16	52	31 %	15	77	19 %	22	75	29 %	23	56	41 %
Ανταγωνισμός	24	60	40 %	28	73	38 %	15	44	34 %	32	61	52 %	17	41	41 %
Διανοητική ιδιοκτησία	41	190	22 %	38	183	21 %	33	209	16 %	64	334	19 %	48	276	17 %
Λοιπές προσφυγές, αγωγές ή αιτήσεις	47	208	23 %	62	202	31 %	47	231	20 %	85	290	29 %	75	253	30 %
Αιτήσεις αναιρέσεως		2								2					
Ειδικές διαδικασίες	2	2	100 %												
Σύνολο	132	514	26 %	144	510	28 %	110	561	20 %	203	762	27 %	163	626	26 %

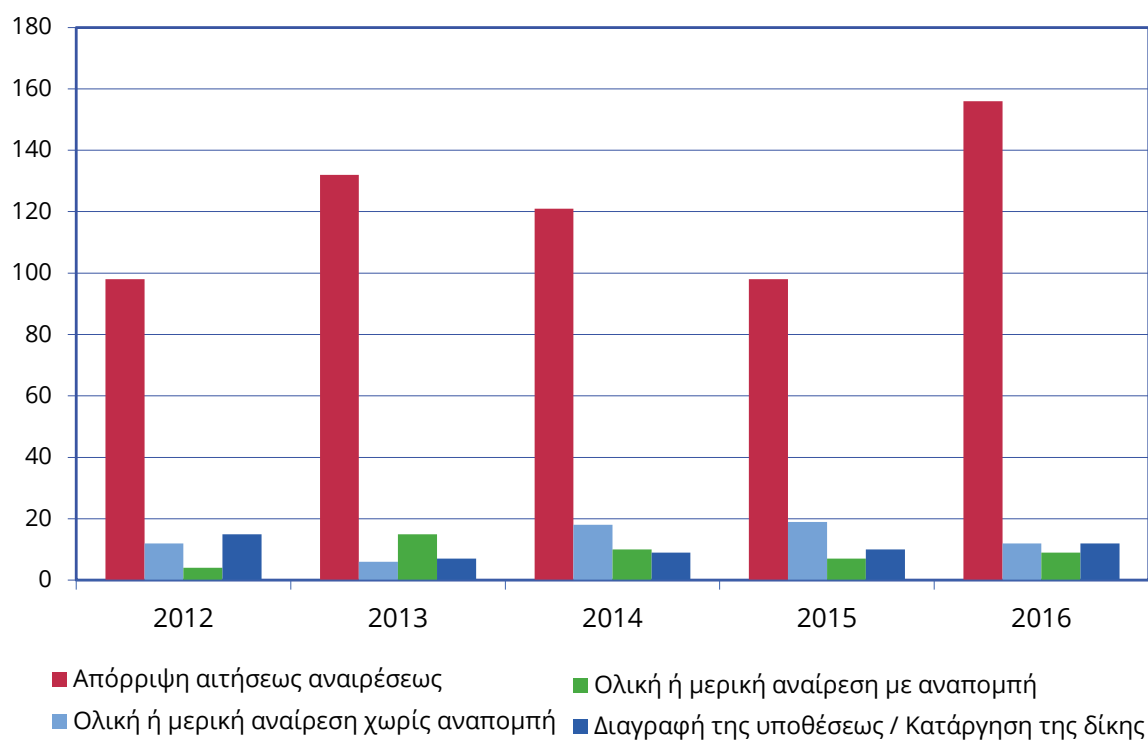
17. ΔΙΑΦΟΡΑ — ΕΚΒΑΣΗ ΤΩΝ ΑΝΑΙΡΕΣΕΩΝ ΠΟΥ ΑΣΚΗΘΗΚΑΝ ΕΝΩΠΙΟΝ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ (2016)

(ΑΠΟΦΑΣΕΙΣ ΚΑΙ ΔΙΑΤΑΞΕΙΣ)

	Απόρριψη αιτήσεως αναίρεσως	Ολική ή μερική αναίρεση χωρίς αναπομπή	Ολική ή μερική αναίρεση με αναπομπή	Διαγραφή της υποθέσεως / κατάργηση της δίκης	Σύνολο
Ανταγωνισμός	18	4	1		23
Γεωργία	4			1	5
Δημόσια υγεία	3				3
Δημόσιες συμβάσεις	3				3
Διαδικασία	3				3
Διευρωπαϊκά δίκτυα	1				1
Εμπορική πολιτική	7				7
Εξωτερική δράση της Ευρωπαϊκής Ένωσης		1			1
Έρευνα, τεχνολογική ανάπτυξη και διάστημα	2		1		3
Θεσμικό δίκαιο	9			2	11
Κοινή αλιευτική πολιτική	1				1
Κοινή εξωτερική πολιτική και πολιτική ασφαλείας	9		1	1	11
Κρατικές ενισχύσεις	16	2	3		21
Μεταφορές	1				1
Οικονομική και νομισματική πολιτική	6	3			9
Οικονομική, κοινωνική και εδαφική συνοχή	2			1	3
Περιβάλλον	8				8
Πνευματική και βιομηχανική ιδιοκτησία	58	2	2	6	68
Πρόσβαση στα έγγραφα	3		1	1	5
Τελωνειακή Ένωση και κοινό δασμολόγιο	2				2
Σύνολο	156	12	9	12	189

18. ΕΚΒΑΣΗ ΤΩΝ ΑΝΑΙΡΕΣΕΩΝ ΠΟΥ ΑΣΚΗΘΗΚΑΝ ΕΝΩΠΙΟΝ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ (2012-2016)

(ΑΠΟΦΑΣΕΙΣ ΚΑΙ ΔΙΑΤΑΞΕΙΣ)

	2012	2013	2014	2015	2016
Απόρριψη αιτήσεως αναίρέσεως	98	132	121	98	156
Ολική ή μερική αναίρεση χωρίς αναπομπή	12	6	18	19	12
Ολική ή μερική αναίρεση με αναπομπή	4	15	10	7	9
Διαγραφή της υποθέσεως / Κατάργηση της δίκης	15	7	9	10	12
Σύνολο	129	160	158	134	189

19. ΓΕΝΙΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ (1989-2016)

ΕΙΣΑΧΘΕΙΣΕΣ, ΠΕΡΑΤΩΘΕΙΣΕΣ, ΕΚΚΡΕΜΕΙΣ ΥΠΟΘΕΣΕΙΣ

	Εισαχθείσες υποθέσεις ¹	Περατωθείσες υποθέσεις ²	Εκκρεμείς υποθέσεις στις 31 Δεκεμβρίου κάθε έτους
1989	169	1	168
1990	59	82	145
1991	95	67	173
1992	123	125	171
1993	596	106	661
1994	409	442	628
1995	253	265	616
1996	229	186	659
1997	644	186	1 117
1998	238	348	1 007
1999	384	659	732
2000	398	343	787
2001	345	340	792
2002	411	331	872
2003	466	339	999
2004	536	361	1 174
2005	469	610	1 033
2006	432	436	1 029
2007	522	397	1 154
2008	629	605	1 178
2009	568	555	1 191
2010	636	527	1 300
2011	722	714	1 308
2012	617	688	1 237
2013	790	702	1 325
2014	912	814	1 423
2015	831	987	1 267
2016	974	755	1 486
Σύνολο	13 457	11 971	

- 1| 1989: Το Δικαστήριο παρέπεμψε 153 υποθέσεις στο νεοσύστατο τότε Πρωτοδικείο.
1993: Το Δικαστήριο παρέπεμψε 451 υποθέσεις στο πλαίσιο της πρώτης διεκδίκησης των αρμοδιοτήτων του Πρωτοδικείου.
1994: Το Δικαστήριο παρέπεμψε 14 υποθέσεις στο πλαίσιο της δεύτερης διεκδίκησης των αρμοδιοτήτων του Πρωτοδικείου.
2004-2005: Το Δικαστήριο παρέπεμψε 25 υποθέσεις στο πλαίσιο της τρίτης διεκδίκησης των αρμοδιοτήτων του Πρωτοδικείου.
2016: Την 1η Σεπτεμβρίου, 139 υπαλληλικές υποθέσεις μεταφέρθηκαν στο Γενικό Δικαστήριο.

- 2| 2005-2006: Το Πρωτοδικείο παρέπεμψε 118 υποθέσεις στο νεοσύστατο τότε Δικαστήριο Δημόσιας Διοίκησης.

VI. ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑΣ ΤΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ

20. ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑΣ ΤΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ (2015-2016)

Τομείς δραστηριότητας	2015	2016
Αριθμός εγγράφων που πρωτοκολλήθηκαν στη Γραμματεία ¹	46 432	49 773
Αριθμός εισαγωγικών δικογράφων ²	831	835
Αριθμός υπαλληλικών υποθέσεων που μεταφέρθηκαν στο Γενικό Δικαστήριο ³	–	139
Ποσοστό εισαγωγικών δικογράφων που χρειάστηκαν τακτοποίηση ⁴	42,50 %	38,20 %
Αριθμός υπομνημάτων (πέραν των εισαγωγικών δικογράφων)	4 484	3 879
Αριθμός αιτήσεων παρεμβάσεως	194	160
Αριθμός αιτήσεων εμπιστευτικής μεταχείρισεως (των δεδομένων που περιέχονταν σε διαδικαστικά έγγραφα) ⁵	144	163
Σχέδια διατάξεων τα οποία προετοιμάστηκαν από τη Γραμματεία ⁶ (προδήλως απαράδεκτο πριν από την επίδοση, αναστολή/επανάληψη, ένωση υποθέσεων προς συνεκδίκηση, ένωση ενστάσεως απαραδέκτου με την ουσία προς κοινή εξέταση, αποδοχή αιτήσεως παρεμβάσεως, διαγραφή, κατάργηση της δίκης σε υποθέσεις διανοητικής ιδιοκτησίας, επανάληψη της προφορικής διαδικασίας και διόρθωση)	521	241
Αριθμός συνεδριάσεων τμήματος (με παρουσία υπαλλήλου της Γραμματείας)	303	321
Αριθμός πρακτικών που τηρήθηκαν σε επ' ακροατηρίου συζητήσεις και εγγράφων προς διαπίστωση της εκφωνήσεως αποφάσεων	873	637

1] Ο αριθμός αυτός είναι ενδεικτικός του φόρτου εργασίας της υπηρεσίας αφού κάθε εισερχόμενο ή εξερχόμενο έγγραφο πρέπει να πρωτοκολληθεί. Ο αριθμός των διαδικαστικών εγγράφων που πρωτοκολλούνται σε κάθε περίπτωση είναι ανάλογος της φύσεως της διαδικασίας ενώπιον του δικαιοδοτικού οργάνου. Δεδομένου ότι, στο πλαίσιο ευθείας προσφυγής ή αγωγής, ο αριθμός των διαδικιών είναι περιορισμένος [προσφεύγων ή ενάγων, καθού ή εναγόμενος και, ενδεχομένως, ένας ή περισσότεροι παρεμβαίνοντες], οι επιδόσεις γίνονται μόνο σε αυτά τα πρόσωπα.

2] Κάθε υπόμνημα (και εισαγωγικό δικόγραφο) που κατατίθεται πρέπει να πρωτοκολληθεί, να περιληφθεί στη δικογραφία, να τακτοποιηθεί εφόσον τούτο απαιτείται, να προωθηθεί στα γραφεία των δικαστών με διαβιβαστικό έγγραφο, ενίοτε λεπτομερές, στη συνέχεια ενδεχομένως να μεταφραστεί και, τέλος, να επιδοθεί στους διαδίκους.

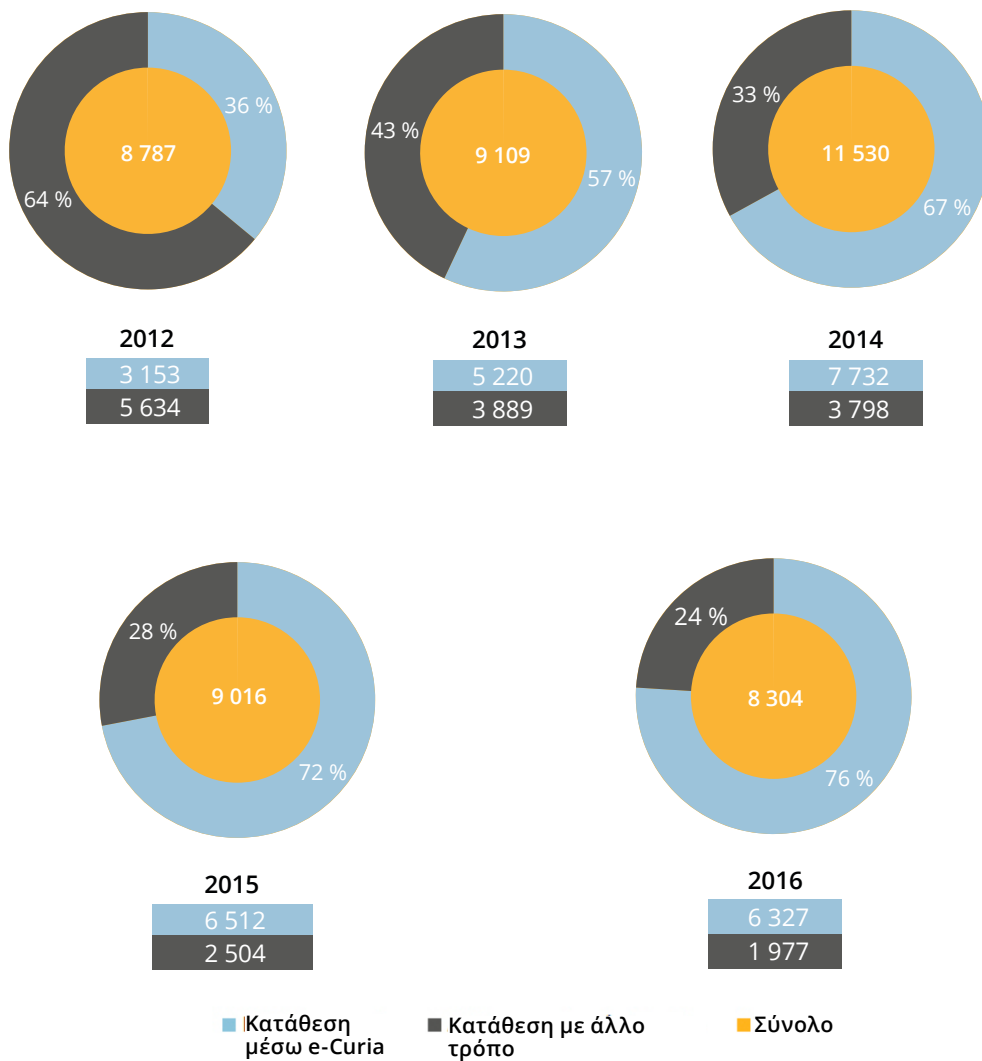
3] Την 1η Σεπτεμβρίου 2016.

4] Σε περίπτωση που το εισαγωγικό δικόγραφο (ή οποιοδήποτε άλλο υπόμνημα) δεν πληροί ορισμένες προϋποθέσεις, η Γραμματεία προβαίνει σε τακτοποίηση, σύμφωνα με τα προβλεπόμενα από τους διαδικαστικούς κανόνες.

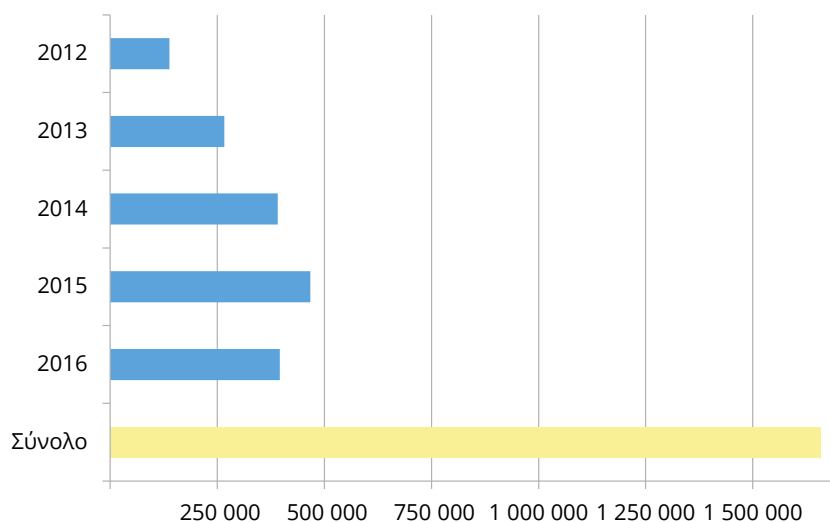
5] Πρόκειται για όλες τις αιτήσεις εμπιστευτικής μεταχείρισεως, ανεξαρτήτως του πόσα από τα δεδομένα που περιέχονταν σε ένα ή περισσότερα υπομνήματα αφορούσε η εκάστοτε αίτηση.

6] Από 1ης Ιουλίου 2015, ημερομηνία ενάρξεως της ισχύος του νέου Κανονισμού Διαδικασίας του Γενικού Δικαστηρίου, αντί να εκδίδονται, όπως συνέβαινε κατά το παρελθόν, διατάξεις για ορισμένα ζητήματα (αναστολή/επανάληψη, συνεκδίκηση υποθέσεων, παρέμβαση κράτους μέλους ή θεσμικού οργάνου χωρίς αίτηση εμπιστευτικής μεταχείρισεως), λαμβάνεται απλώς σχετική απόφαση, η οποία περιλαμβάνεται εν συνεχεία στη δικογραφία.

21. ΤΡΟΠΟΙ ΚΑΤΑΘΕΣΗΣ ΔΙΑΔΙΚΑΣΤΙΚΩΝ ΕΓΓΡΑΦΩΝ ΕΝΩΠΙΟΝ ΤΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ

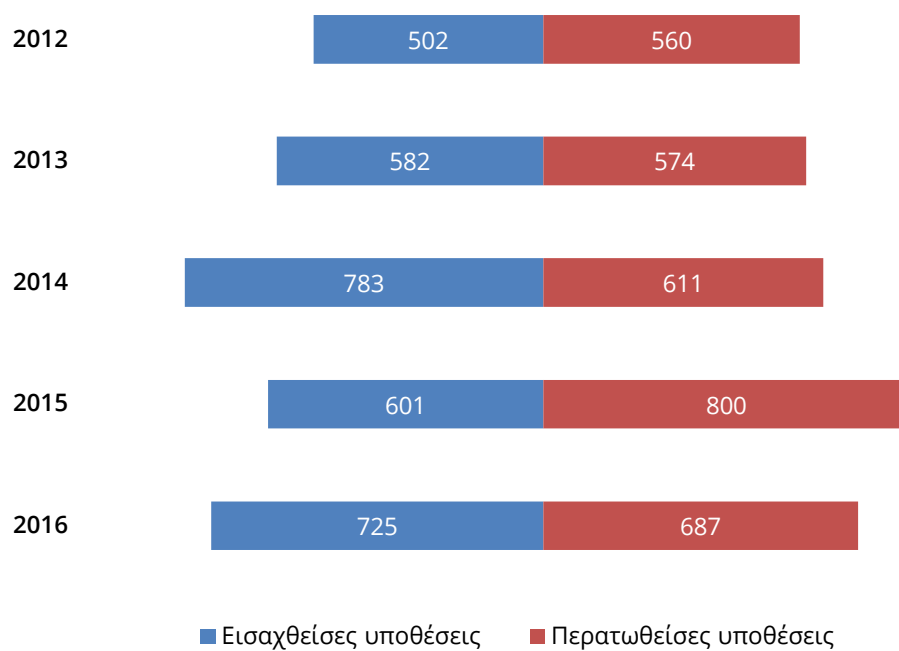

22. ΑΡΙΘΜΟΣ ΣΕΛΙΔΩΝ ΠΟΥ ΚΑΤΑΤΕΘΗΚΑΝ ΜΕΣΩ E-CURIA (2012-2016)

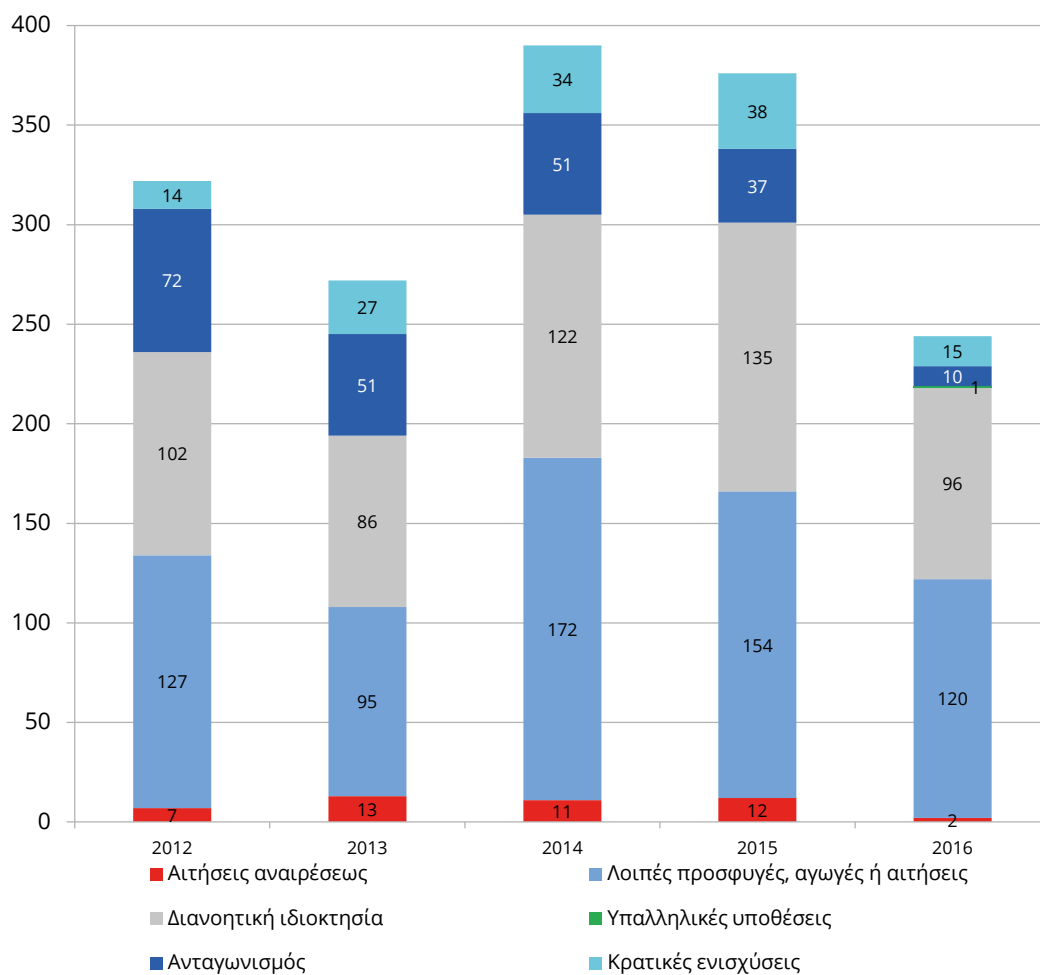

	2012	2013	2014	2015	2016	Σύνολο
Αριθμός σελίδων που κατατέθηκαν μέσω e-Curia	138 182	266 048	390 892	466 875	396 072	1 658 069

23. ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΕΙΣ ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΕΝΕΣ ΣΤΗΝ ΕΠΙΣΗΜΗ ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ (2012-2016)

24. ΑΡΙΘΜΟΣ ΥΠΟΘΕΣΕΩΝ ΣΤΙΣ ΟΠΟΙΕΣ ΔΙΕΞΗΧΘΗ ΕΠ' ΑΚΡΟΑΤΗΡΙΟΥ ΣΥΖΗΤΗΣΗ (2012-2016)

	2012	2013	2014	2015	2016
Σύνολο	322	272	390	376	244

Ε | ΣΥΝΘΕΣΗ ΤΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ

(Σειρά πρωτοκόλλου στις 31 Δεκεμβρίου 2016)

Πρώτη σειρά, από αριστερά προς τα δεξιά:

A. Dittrich, I. Labucka, δικαστές, A. M. Collins, G. Berardis, H. Kanninen, M. Prek, πρόεδροι τμήματος, M. Van der Woude, αντιπρόεδρος του Γενικού Δικαστηρίου, M. Jaeger, Πρόεδρος του Γενικού Δικαστηρίου, I. Pelikánová, S. Frimodt Nielsen, Δ. Γρατσίας, V. Tomljenović, S. Gervasoni, πρόεδροι τμήματος, Σ. Παπασάββας και J. Schwarcz, δικαστές

Δεύτερη σειρά, από αριστερά προς τα δεξιά:

A. Μαρκουλλή, Z. Csehi, D. Spielmann, K. Ηλιόπουλος, L. Madise, V. Kreuschitz, E. Buttigieg, M. Kancheva, E. Bieliūnas, I. Ulloa Rubio, I. S. Forrester, L. Calvo-Sotelo Ibáñez-Martín, V. Valančius, N. Póltorak, P. G. Xuereb, δικαστές

Τρίτη σειρά, από αριστερά προς τα δεξιά:

A. Kornezov, J. Passer, O. Spineanu-Matei, J. Svenningsen, P. Nihoul, R. Barents, I. Reine, F. Schalin, E. Perillo, R. da Silva Passos, B. Berke, U. Öberg, M. J. Costeira και K. Kowalik-Bańczyk, δικαστές, E. Coulon, Γραμματέας

1. ΜΕΤΑΒΟΛΕΣ ΤΗΣ ΣΥΝΘΕΣΗΣ ΤΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ ΚΑΤΑ ΤΟ 2016

ΠΑΝΗΓΥΡΙΚΗ ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΗ ΤΗΣ 13ης ΑΠΡΙΛΙΟΥ 2016

Στο πλαίσιο της εφαρμογής της μεταρρύθμισης της δικαιοδοτικής δομής του θεσμικού οργάνου, η οποία προβλέπει, μεταξύ άλλων, την αύξηση του αριθμού των δικαστών του Γενικού Δικαστηρίου¹, οι αντιπρόσωποι των κυβερνήσεων των κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης, με απόφαση της 23ης Μαρτίου 2016, διόρισαν δικαστές στο Γενικό Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, για την περίοδο από τις 3 Απριλίου 2016 έως τις 31 Αυγούστου 2016, τον Z. Csehi, τον K. Ηλιόπουλο, την A. Μαρκουλλή, τη N. Rótorak και τον D. Spielmann, και για την περίοδο από τις 3 Απριλίου 2016 έως τις 31 Αυγούστου 2019, τους L. Calvo-Sotelo Ibáñez-Martín και V. Valančius.

Στις 13 Απριλίου 2016 πραγματοποιήθηκε πανηγυρική συνεδρίαση στο Δικαστήριο επ' ευκαιρία της ορκωμοσίας και της ανάληψης καθηκόντων των επτά νέων δικαστών του Γενικού Δικαστηρίου.

ΠΑΝΗΓΥΡΙΚΗ ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΗ ΤΗΣ 8ης ΙΟΥΝΙΟΥ 2016

Στο πλαίσιο της εφαρμογής της μεταρρύθμισης της δικαιοδοτικής δομής του θεσμικού οργάνου, οι αντιπρόσωποι των κυβερνήσεων των κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης, με απόφαση της 24ης Μαΐου 2016, διόρισαν δικαστές στο Γενικό Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, για την περίοδο από τις 29 Μαΐου 2016 έως τις 31 Αυγούστου 2019, την I. Reine, τον F. Schalin και τον P. G. Xuereb.

Στις 8 Ιουνίου 2016 πραγματοποιήθηκε πανηγυρική συνεδρίαση στο Δικαστήριο επ' ευκαιρία της ορκωμοσίας και της ανάληψης καθηκόντων των τριών νέων δικαστών του Γενικού Δικαστηρίου.

ΠΑΝΗΓΥΡΙΚΗ ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΗ ΤΗΣ 19ης ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΥ 2016

Στο πλαίσιο της μερικής ανανέωσης της σύνθεσης του Γενικού Δικαστηρίου, οι αντιπρόσωποι των κυβερνήσεων των κρατών μελών διόρισαν, με απόφαση της 23ης Μαρτίου 2016, δικαστές στο Γενικό Δικαστήριο, για την περίοδο από 1ης Σεπτεμβρίου 2016 έως τις 31 Αυγούστου 2022, την K. Kowalik-Bańczyk και τον P. Nihoul, οι οποίοι αντικατέστησαν την I. Wiszniewska-Białecka και τον F. Dehousse αντιστοίχως.

Στο πλαίσιο της μερικής ανανέωσης της σύνθεσης του Γενικού Δικαστηρίου, οι αντιπρόσωποι των κυβερνήσεων των κρατών μελών διόρισαν, με απόφαση της 7ης Σεπτεμβρίου 2016, δικαστές στο Γενικό Δικαστήριο, για την περίοδο από τις 16 Σεπτεμβρίου 2016 έως τις 31 Αυγούστου 2022, τον B. Berke, τον R. da Silva Passos και την O. Spineanu-Matei, οι οποίοι αντικατέστησαν τον O. Czúcz, την M. E. Martins de Nazaré Ribeiro και τον A. Popescu αντιστοίχως.

Εξάλλου, στο πλαίσιο της εφαρμογής της μεταρρύθμισης της δικαιοδοτικής δομής του θεσμικού οργάνου, οι αντιπρόσωποι των κυβερνήσεων των κρατών μελών διόρισαν, με απόφαση της 7ης Σεπτεμβρίου 2016, δικαστές στο Γενικό Δικαστήριο, για την περίοδο από τις 16 Σεπτεμβρίου 2016 έως τις 31 Αυγούστου 2019 τον J. Passer, για την περίοδο από τις 16 Σεπτεμβρίου 2016 έως τις 31 Αυγούστου 2022 την M. J. Costeira,

1| Κανονισμός (ΕΕ, Ευρατόμ) 2015/2422 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 16ης Δεκεμβρίου 2015, για την τροποποίηση του πρωτοκόλλου αριθ. 3 περί του Οργανισμού του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ 2015, L 341, σ. 14).

για την περίοδο από 1ης Σεπτεμβρίου 2016 έως τις 31 Αυγούστου 2019 τους A. Kornezov και E. Perillo, και για την περίοδο από 1ης Σεπτεμβρίου 2016 έως τις 31 Αυγούστου 2022 τους R. Barents και J. Svenningsen.

Λόγω της λήξης της θητείας του M. Wetter, οι αντιπρόσωποι των κυβερνήσεων των κρατών μελών διόρισαν, με απόφαση της 7ης Σεπτεμβρίου 2016, δικαστή στο Γενικό Δικαστήριο, για την περίοδο από τις 19 Σεπτεμβρίου 2016 έως τις 31 Αυγούστου 2019, τον U. Öberg.

Τέλος, οι αντιπρόσωποι των κυβερνήσεων των κρατών μελών, με αποφάσεις της 16ης Σεπτεμβρίου 2015, της 23ης Μαρτίου 2016, της 24ης Μαΐου 2016 και της 7ης Σεπτεμβρίου 2016, ανανέωσαν, για την περίοδο από 1ης Σεπτεμβρίου 2016 έως τις 31 Αυγούστου 2022, τη θητεία των δικαστών του Γενικού Δικαστηρίου M. Jaeger, M. van der Woude, S. Frimodt Nielsen, H. Kanninen, Δ. Γρατσία, Σ. Παπασάββα, J. Schwarcz, V. Kreuschitz, L. Madise, K. Ηλιόπουλου, D. Spielmann, Z. Csehi και A. Μαρκουλλή.

Στις 19 Σεπτεμβρίου 2016 πραγματοποιήθηκε πανηγυρική συνεδρίαση στο Δικαστήριο επ' ευκαιρία της μερικής ανανέωσης της σύνθεσης του Γενικού Δικαστηρίου, καθώς και της ορκωμοσίας και της ανάληψης καθηκόντων των δώδεκα νέων δικαστών του Γενικού Δικαστηρίου.

2. ΣΕΙΡΑ ΠΡΩΤΟΚΟΛΛΟΥ

ΑΠΟ ΤΗΝ 1η ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΥ 2016 ΕΩΣ ΤΙΣ 13 ΑΠΡΙΛΙΟΥ 2016

M. JAEGER, Πρόεδρος του Γενικού Δικαστηρίου

H. KANNINEN, αντιπρόεδρος

M. E. MARTINS RIBEIRO, πρόεδρος τμήματος

Σ. ΠΑΠΑΣΑΒΒΑΣ, πρόεδρος τμήματος

M. PREK, πρόεδρος τμήματος

A. DITTRICH, πρόεδρος τμήματος

S. FRIMODT NIELSEN, πρόεδρος τμήματος

M. van der WOUDE, πρόεδρος τμήματος

Δ. ΓΡΑΤΣΙΑΣ, πρόεδρος τμήματος

G. BERARDIS, πρόεδρος τμήματος

F. DEHOUSSE, δικαστής

O. CZÚCZ, δικαστής

I. WISZNIEWSKA- BIAŁECKA, δικαστής

I. PELIKÁNOVÁ, δικαστής

I. LABUCKA, δικαστής

J. SCHWARCZ, δικαστής

A. POPESCU, δικαστής

M. KANCHEVA, δικαστής

E. BUTTIGIEG, δικαστής

C. WETTER, δικαστής

V. TOMLJENOVIĆ, δικαστής

E. BIELIŪNAS, δικαστής

V. KREUSCHITZ, δικαστής

A. M. COLLINS, δικαστής

I. ULLOA RUBIO, δικαστής

S. GERVASONI, δικαστής

L. MADISE, δικαστής

I. S. FORRESTER, δικαστής

E. COULON, Γραμματέας

ΑΠΟ ΤΙΣ 13 ΑΠΡΙΛΙΟΥ 2016 ΕΩΣ ΤΙΣ 8 ΙΟΥΝΙΟΥ 2016

M. JAEGER, Πρόεδρος του Γενικού Δικαστηρίου
H. KANNINEN, αντιπρόεδρος
M. E. MARTINS RIBEIRO, πρόεδρος τμήματος
Σ. ΠΑΠΑΣΑΒΒΑΣ, πρόεδρος τμήματος
M. PREK, πρόεδρος τμήματος
A. DITTRICH, πρόεδρος τμήματος
S. FRIMODT NIELSEN, πρόεδρος τμήματος
M. van der WOUDE, πρόεδρος τμήματος
Δ. ΓΡΑΤΣΙΑΣ, πρόεδρος τμήματος
G. BERARDIS, πρόεδρος τμήματος
F. DEHOUSSE, δικαστής
O. CZÚCZ, δικαστής
I. WISZNIEWSKA-BIAŁECKA, δικαστής
I. PELIKÁNOVÁ, δικαστής
I. LABUCKA, δικαστής
J. SCHWARCZ, δικαστής
A. POPESCU, δικαστής
M. KANCHEVA, δικαστής
E. BUTTIGIEG, δικαστής
C. WETTER, δικαστής
V. TOMLJENOVIC, δικαστής
E. BIELIUNAS, δικαστής
V. KREUSCHITZ, δικαστής
A. M. COLLINS, δικαστής
I. ULLOA RUBIO, δικαστής
S. GERVASONI, δικαστής
L. MADISE, δικαστής
I. S. FORRESTER, δικαστής
Κ. ΗΛΙΟΠΟΥΛΟΣ, δικαστής
L. CALVO-SOTELO IBÁÑEZ-MARTÍN, δικαστής
D. SPIELMANN, δικαστής
V. VALANČIUS, δικαστής
Z. CSEHI, δικαστής
N. ΡΟΪΤΟΡΑΚ, δικαστής
Α. ΜΑΡΚΟΥΛΛΗ, δικαστής

E. COULON, Γραμματέας

ΑΠΟ ΤΙΣ 8 ΙΟΥΝΙΟΥ 2016 ΕΩΣ ΤΙΣ 19 ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΥ 2016

M. JAEGER, Πρόεδρος του Γενικού Δικαστηρίου

H. KANNINEN, αντιπρόεδρος

M. E. MARTINS RIBEIRO, πρόεδρος τμήματος

Σ. ΠΑΠΑΣΑΒΒΑΣ, πρόεδρος τμήματος

M. PREK, πρόεδρος τμήματος

A. DITTRICH, πρόεδρος τμήματος

S. FRIMODT NIELSEN, πρόεδρος τμήματος

M. van der WOUDE, πρόεδρος τμήματος

Δ. ΓΡΑΤΣΙΑΣ, πρόεδρος τμήματος

G. BERARDIS, πρόεδρος τμήματος

F. DEHOUSSE, δικαστής

O. CZÚCZ, δικαστής

I. WISZNIEWSKA-BIAŁECKA, δικαστής

I. PELIKÁNOVÁ, δικαστής

I. LABUCKA, δικαστής

J. SCHWARCZ, δικαστής

A. POPESCU, δικαστής

M. KANCHEVA, δικαστής

E. BUTTIGIEG, δικαστής

C. WETTER, δικαστής

V. TOMLJENOVÍČ, δικαστής

E. BIELIŪNAS, δικαστής

V. KREUSCHITZ, δικαστής

A. M. COLLINS, δικαστής

I. ULLOA RUBIO, δικαστής

S. GERVASONI, δικαστής

L. MADISE, δικαστής

I. S. FORRESTER, δικαστής

K. ΗΛΙΟΠΟΥΛΟΣ, δικαστής

L. CALVO-SOTELO IBÁÑEZ-MARTÍN, δικαστής

D. SPIELMANN, δικαστής

V. VALANČIUS, δικαστής

Z. CSEHI, δικαστής

N. ΡΟΪΤΟΡΑΚ, δικαστής

A. ΜΑΡΚΟΥΛΛΗ, δικαστής

P. G. XUEREB, δικαστής

F. SCHALIN, δικαστής

I. REINE, δικαστής

E. COULON, Γραμματέας

ΑΠΟ ΤΙΣ 21 ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΥ 2016 ΕΩΣ ΤΙΣ 31 ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΥ 2016

M. JAEGER, Πρόεδρος του Γενικού Δικαστηρίου
M. van der WOUDE, αντιπρόεδρος
I. PELIKÁNOVÁ, πρόεδρος τμήματος
M. PREK, πρόεδρος τμήματος
S. FRIMODT NIELSEN, πρόεδρος τμήματος
H. KANNINEN, πρόεδρος τμήματος
Δ. ΓΡΑΤΣΙΑΣ, πρόεδρος τμήματος
G. BERARDIS, πρόεδρος τμήματος
V. TOMLJENOVÍČ, πρόεδρος τμήματος
A. M. COLLINS, πρόεδρος τμήματος
S. GERVASONI, πρόεδρος τμήματος
I. LABUCKA, δικαστής
Σ. ΠΑΠΑΣΑΒΒΑΣ, δικαστής
A. DITTRICH, δικαστής
J. SCHWARCZ, δικαστής
M. KANCHEVA, δικαστής
E. BUTTIGIEG, δικαστής
E. BIELIŪNAS, δικαστής
V. KREUSCHITZ, δικαστής
I. ULLOA RUBIO, δικαστής
L. MADISE, δικαστής
I. S. FORRESTER, δικαστής
Κ. ΗΛΙΟΠΟΥΛΟΣ, δικαστής
L. CALVO-SOTELO IBÁÑEZ-MARTÍN, δικαστής
D. SPIELMANN, δικαστής
V. VALANČIUS, δικαστής
Z. CSEHI, δικαστής
N. ΡΟΪΤΟΡΑΚ, δικαστής
Α. ΜΑΡΚΟΥΛΛΗ, δικαστής
P. G. XUEREB, δικαστής
F. SCHALIN, δικαστής
I. REINE, δικαστής
E. PERILLO, δικαστής
R. BARENTS, δικαστής
R. da SILVA PASSOS, δικαστής
P. NIHOUL, δικαστής
B. BERKE, δικαστής
J. SVENNINGSSEN, δικαστής
U. ÖBERG, δικαστής
O. SPINEANU-MATEI, δικαστής
M. J. COSTEIRA, δικαστής
J. PASSER, δικαστής
Κ. KOWALIK-BAŃCZYK, δικαστής
Α. KORNEZOV, δικαστής

E. COULON, Γραμματέας

3. ΠΡΩΗΝ ΜΕΛΗ ΤΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ

(κατά σειρά ανάληψης καθηκόντων)

ΔΙΚΑΣΤΕΣ

Donal Patrick Michael BARRINGTON (1989-1996)
Antonio SAGGIO (1989-1998), Πρόεδρος (1995-1998)
David Alexander Ogilvy EDWARD (1989-1992)
Heinrich KIRSCHNER (1989-1997)
Χρήστος ΓΕΡΑΡΗΣ (1989-1992)
Romain Alphonse SCHINTGEN (1989-1996)
Cornelis Paulus BRIËT (1989-1998)
José Luis da CRUZ VILAÇA (1989-1995), Πρόεδρος (1989-1995)
Bo VESTERDORF (1989-2007), Πρόεδρος (1998-2007)
Rafael GARCÍA-VALDECASAS Y FERNÁNDEZ (1989-2007)
Jacques BIANCARELLI (1989-1995)
Koen LENAERTS (1989-2003)
Christopher William BELLAMY (1992-1999)
Ανδρέας ΚΑΛΟΓΕΡΟΠΟΥΛΟΣ (1992-1998)
Virpi TIILI (1995-2009)
Pernilla LINDH (1995-2006)
Josef AZIZI (1995-2013)
André POTOCKI (1995-2001)
Rui Manuel GENS de MOURA RAMOS (1995-2003)
John D. COOKE (1996-2008)
Jörg PIRRUNG (1997-2007)
Paolo MENGGOZZI (1998-2006)
Arjen W. H. MEIJ (1998-2010)
Μιχαήλ ΒΗΛΑΡΑΣ (1998-2010)
Nicholas James FORWOOD (1999-2015)
Hubert LEGAL (2001-2007)
Maria Eugénia MARTINS de NAZARÉ RIBEIRO (2003-2016)
Franklin DEHOUSSE (2003-2016)
Ena CREMONA (2004-2012)
Ottó CZÚCZ (2004-2016)
Irena WISZNIEWSKA-BIAŁECKA (2004-2016)
Daniel ŠVÁBY (2004-2009)
Vilenas VADAPALAS (2004-2013)
Küllike JÜRIMÄE (2004-2013)
Verica TRSTENJAK (2004-2006)
Enzo MOAVERO MILANESI (2006-2011)
Nils WAHL (2006-2012)
Teodor TCHIEV (2007-2010)
Valeriu M. CIUCĂ (2007-2010)
Santiago SOLDEVILA FRAGOSO (2007-2013)
Laurent TRUCHOT (2007-2013)
Kevin O'HIGGINS (2008-2013)
Andrei POPESCU (2010-2016)
Carl WETTER (2013-2016)

ΠΡΟΕΔΡΟΙ

José Luís da CRUZ VILAÇA (1989-1995)

Antonio SAGGIO (1995-1998)

Bo VESTERDORF (1998-2007)

ΓΡΑΜΜΑΤΕΑΣ

Hans JUNG (1989-2005)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΙΙ

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ

A | ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΚΑΤΑ ΤΟ 2016

από τον Πρόεδρο Sean VAN RAEPENBUSCH

Το 2016 ήταν το τελευταίο έτος κατά το οποίο λειτούργησε το Δικαστήριο Δημόσιας Διοίκησης της Ευρωπαϊκής Ένωσης (στο εξής: Δικαστήριο ΔΔ). Το Δικαστήριο ΔΔ έπαψε να λειτουργεί την 1η Σεπτεμβρίου του έτους αυτού, οπότε και μεταβιβάστηκε στο Γενικό Δικαστήριο της Ένωσης, εκ νέου, η αρμοδιότητα εκδίκασης σε πρώτο βαθμό των διαφορών μεταξύ της Ένωσης και των μονίμων υπαλλήλων ή των μελών του λοιπού προσωπικού της ¹. Αυτή η μεταβίβαση αρμοδιότητας συνοδεύτηκε από αύξηση κατά επτά του αριθμού των δικαστών του Γενικού Δικαστηρίου την 1η Σεπτεμβρίου 2016 και εντάσσεται στο πλαίσιο της μεταρρυθμίσεως του δικαιοδοτικού συστήματος της Ένωσης, με σκοπό τον εντός ορισμένου χρόνου διπλασιασμό του αριθμού των δικαστών του Γενικού Δικαστηρίου ².

Τον Απρίλιο του 2016 αποχώρησαν και αντικαταστάθηκαν δύο δικαστές των οποίων η θητεία είχε λήξει τον Οκτώβριο του 2014 και τον Σεπτέμβριο του 2015.

Από τα στατιστικά στοιχεία για τη δικαιοδοτική δραστηριότητα του Δικαστηρίου ΔΔ για το 2016, δηλαδή από την 1η Ιανουαρίου έως τις 31 Αυγούστου 2016, προκύπτει ότι περατώθηκαν 169 υποθέσεις έναντι 152 καθ' όλο το 2015 καθώς και το 2014. Ο αριθμός των περατωθεισών υποθέσεων κατά τους οκτώ πρώτους μήνες του 2016 αποτελεί τη δεύτερη κατά σειρά καλύτερη ποσοτική επίδοση του Δικαστηρίου ΔΔ μετά την επιτευχθείσα καθ' όλο το 2013 επίδοση (184). Αφορά, μεταξύ άλλων, μεγάλο αριθμό υποθέσεων σχετικών με τη μεταφορά στο συνταξιοδοτικό σύστημα της Ευρωπαϊκής Ένωσης συνταξιοδοτικών δικαιωμάτων που αποκτήθηκαν προγενέστερα, η εξέταση των οποίων είχε ανασταλεί εν αναμονή αποφάσεων του Γενικού Δικαστηρίου της Ένωσης που δημοσιεύθηκαν στις αρχές του 2016.

Εξάλλου, ο αριθμός των εκκρεμών υποθέσεων ανήλθε σε 139 στις 31 Αυγούστου 2016 έναντι 231 στις 31 Δεκεμβρίου 2015 και 216 το 2014. Αυτές οι 139 υποθέσεις μεταφέρθηκαν στο Γενικό Δικαστήριο της Ένωσης την 1η Σεπτεμβρίου 2016. Η εκδίκαση 46 εκ των υποθέσεων αυτών παρέμεινε σε αναστολή εν αναμονή εκδόσεως αποφάσεων επί των υποθέσεων που εξακολουθούν να εκκρεμούν ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου της Ένωσης, οι περισσότερες εκ των οποίων αφορούν την εφαρμογή της υλοποιηθείσας το 2013 μεταρρυθμίσεως του Κανονισμού Υπηρεσιακής Κατάστασης των υπαλλήλων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (στο εξής: ΚΥΚ) και του καθεστώτος που εφαρμόζεται στο λοιπό προσωπικό της Ευρωπαϊκής Ένωσης (στο εξής: ΚΛΠ) ³. Υπογραμμίζεται ότι το 2005, κατά την ίδρυση του Δικαστηρίου ΔΔ, 269 υπαλληλικές υποθέσεις εκκρεμούσαν ενώπιον του τότε Πρωτοδικείου.

Η μέση διάρκεια της διαδικασίας, μη περιλαμβανομένης της διάρκειας τυχόν αναστολής, μειώθηκε από 12,1 μήνες το 2015 σε 10 μήνες το 2016. Πρέπει να υπομνησθεί ότι η διάρκεια αυτή ανερχόταν σε 14,7 μήνες το 2013.

1 | Κανονισμός (ΕΕ, Ευρατόμ) 2016/1192 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 6ης Ιουλίου 2016, για τη μεταβίβαση στο Γενικό Δικαστήριο της αρμοδιότητας εκδίκασης σε πρώτο βαθμό των διαφορών μεταξύ της Ευρωπαϊκής Ένωσης και των υπαλλήλων της (ΕΕ 2016, L 200, σ. 137).

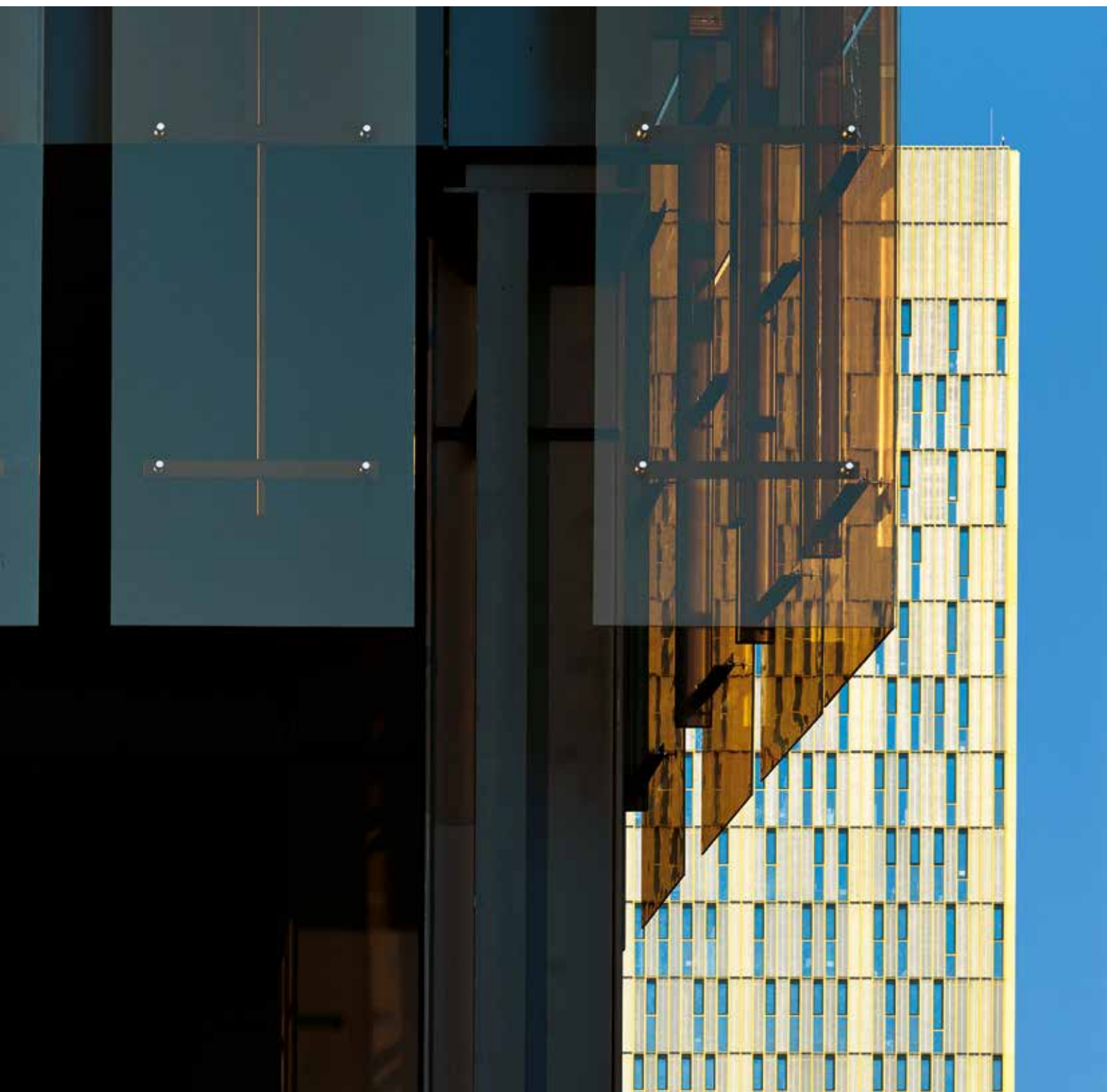
2 | Κανονισμός (ΕΕ, Ευρατόμ) 2015/2422 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 16ης Δεκεμβρίου 2015, για την τροποποίηση του πρωτοκόλλου αριθ. 3 περί του Οργανισμού του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ 2015, L 341, σ. 14).

3 | Κανονισμός (ΕΕ, Ευρατόμ) 1023/2013 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 22ας Οκτωβρίου 2013, για την τροποποίηση του κανονισμού υπηρεσιακής κατάστασης των υπαλλήλων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, καθώς και του καθεστώτος που εφαρμόζεται στο λοιπό προσωπικό της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ 2013, L 287, σ. 15).

Κατά την υπό εξέταση περίοδο, ο Πρόεδρος του Δικαστηρίου ΔΔ εξέδωσε δύο διατάξεις ασφαλιστικών μέτρων, όπως το 2015. Ο αριθμός αυτός επιβεβαιώνει τη μείωση, σε βάθος χρόνου, των αιτήσεων ασφαλιστικών μέτρων στο πλαίσιο των υπαλληλικών διαφορών.

Τέλος, οκτώ υποθέσεις περατώθηκαν με φιλικό διακανονισμό κατ'εφαρμογήν του Κανονισμού Διαδικασίας, έναντι δεκατεσσάρων το προηγούμενο έτος. Η μείωση είναι σαφής, οι απόπειρες όμως φιλικού διακανονισμού ανήλθαν σε δεκαοκτώ, υπερβαίνοντας κάθε προηγούμενο.

Στη συνέχεια παρουσιάζονται οι σημαντικότερες αποφάσεις του Δικαστηρίου ΔΔ.

B | ΝΟΜΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ ΚΑΤΑ ΤΟ 2016

I. ΔΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ

1. ΠΡΟ ΤΗΣ ΑΣΚΗΣΕΩΣ ΤΗΣ ΠΡΟΣΦΥΓΗΣ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ

Με την απόφαση της 25ης Μαΐου 2016 **GW κατά Επιτροπής** (F-111/15, [EU:F:2016:122](#)), το Δικαστήριο ΔΔ υπενθύμισε ότι, λαμβανομένου υπόψη του σκοπού της, που συνίσταται στην παροχή της δυνατότητας στη Διοίκηση να επανεξετάσει την απόφασή της, η προ της ασκήσεως της προσφυγής διαδικασία έχει εξελικτικό χαρακτήρα, οπότε, στο πλαίσιο του συστήματος των μέσων έννομης προστασίας που προβλέπουν τα άρθρα 90 και 91 του Κανονισμού Υπηρεσιακής Καταστάσεως των υπαλλήλων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (στο εξής: ΚΥΚ), η Διοίκηση μπορεί, αφενός, να απορρίψει τη διοικητική ένσταση και, αφετέρου, να οδηγηθεί, λόγω της ενστάσεως, σε τροποποίηση της αιτιολογίας βάσει της οποίας είχε εκδώσει την προσβαλλόμενη πράξη. Εντούτοις, αυτό που εξετάζεται είναι βεβαίως η νομιμότητα της αρχικής βλαπτικής πράξεως, τούτο όμως σε συνάρτηση με την αιτιολογία που περιέχεται στην απόφαση περί απορρίψεως της ενστάσεως. Ειδικότερα, το Δικαστήριο ΔΔ έκρινε ότι, όταν γραφείο εκκαθαρίσεως του κοινού συστήματος ασφαλίσεως ασθενείας (στο εξής: ΚΣΥΑ) αρνείται την ανάληψη ορισμένων ιατρικών εξόδων βάσει συνοπτικής αρνητικής γνωμοδότησεως του ιατρού συμβούλου και ο ενδιαφερόμενος υποβάλλει διοικητική ένσταση, η Διοίκηση μπορεί, προκειμένου να απαντήσει στην ένσταση αυτή, να παράσχει περισσότερο συγκεκριμένη αιτιολογία κατά τη διάρκεια της προ της ασκήσεως της προσφυγής διαδικασίας. Η ειδική αυτή αιτιολογία που αφορά τη συγκεκριμένη περίπτωση, και η οποία ανακοινώνεται πριν από την άσκηση της ένδικης προσφυγής, λογίζεται ότι συμπίπτει με την αρνητική απόφαση και πρέπει, επομένως, να θεωρείται πληροφοριακό στοιχείο κατάλληλο για την εκτίμηση της νομιμότητας αυτής της αποφάσεως.

2. ΒΛΑΠΤΙΚΗ ΠΡΑΞΗ

Η υπόθεση **Zink κατά Επιτροπής** (απόφαση της 11ης Απριλίου 2016, F-77/15, [EU:F:2016:74](#), κατά της οποίας έχει ασκηθεί αναίρεση) έδωσε στο Δικαστήριο ΔΔ τη δυνατότητα να υπενθυμίσει τη νομολογία σύμφωνα με την οποία η κοινοποίηση σε υπάλληλο εκκαθαριστικού σημειώματος μισθοδοσίας συνεπάγεται την έναρξη των προθεσμιών υποβολής διοικητικής ενστάσεως και ασκήσεως προσφυγής κατά διοικητικής αποφάσεως μόνον οσάκις από το εν λόγω σημείωμα προκύπτουν σαφώς η ύπαρξη και το περιεχόμενο της αποφάσεως αυτής. Εντούτοις, στη συγκεκριμένη περίπτωση, το Δικαστήριο ΔΔ δέχθηκε ότι η μη καταβολή επιδόματος στον ενδιαφερόμενο υπάλληλο δεν οφειλόταν σε απόφαση της Διοικήσεως, αλλά σε σφάλμα εκπαραδρομής, έχον εν προκειμένω σχέση με την πληροφορική. Υπό τις συνθήκες αυτές, κρίθηκε ότι τα εκκαθαριστικά σημειώματα μισθοδοσίας στα οποία δεν περιλαμβανόταν το επίμαχο επίδομα δεν ανάγονταν σε απόφαση της Διοικήσεως ούτε μετέβαλλαν τη νομική κατάσταση του ενδιαφερόμενου υπαλλήλου ούτε καθόριζαν οριστικά τη θέση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Κατά συνέπεια, δεν μπορούσαν να συνεπάγονται την έναρξη της προθεσμίας που προβλέπει ο ΚΥΚ για την υποβολή διοικητικής ενστάσεως.

3. ΑΝΑΡΜΟΔΙΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΕΚΔΟΤΗ ΤΗΣ ΒΛΑΠΤΙΚΗΣ ΠΡΑΞΕΩΣ

Στην υπόθεση **Opreana κατά Επιτροπής** (απόφαση της 19ης Ιουλίου 2016, F-67/15, [EU:F:2016:153](#)), η προσφεύγουσα είχε ζητήσει την ανανέωση της συμβάσεώς της και η μόνη σχετική πράξη που προσκομίστηκε

στη δικογραφία ήταν η αρνητική απάντηση του επικεφαλής ομάδας της μονάδας ανθρωπίνων πόρων της Γενικής Διευθύνσεως Υγείας και Καταναλωτών της Επιτροπής. Δεδομένου ότι ο εν λόγω επικεφαλής ομάδας δεν ήταν αρμόδιος να ενεργεί ως αρμόδια για τη σύναψη συμβάσεων προσλήψεως αρχή (στο εξής: ΑΣΣΠΑ) και ελλείψει συγκεκριμένου στοιχείου από το οποίο να προκύπτει ότι η εν λόγω αρχή έλαβε όντως απόφαση περί μη ανανεώσεως της συμβάσεως, το Δικαστήριο ΔΔ διαπίστωσε ότι ο εν λόγω επικεφαλής ομάδας δεν ήταν εξουσιοδοτημένος να λάβει την επίδικη απόφαση. Υπό τις συνθήκες αυτές, κρίθηκε ότι η απόφαση περί μη ανανεώσεως της συμβάσεως, η οποία συνιστά βλαπτική πράξη, διαφορετική από την εν λόγω σύμβαση και δυνάμενη να αποτελέσει αντικείμενο προσφυγής, δεν είχε εκδοθεί από την αρμόδια αρχή.

4. ΠΡΟΘΕΣΜΙΕΣ ΑΣΚΗΣΕΩΣ ΠΡΟΣΦΥΓΗΣ

Το Δικαστήριο ΔΔ, με την απόφαση της 25ης Ιανουαρίου 2016 **Darchy κατά Επιτροπής** (F-47/15, [EU:F:2016:3](#)), υπενθύμισε ότι οι προθεσμίες υποβολής διοικητικής ενστάσεως και ασκήσεως προσφυγής αποσκοπούν στην κατοχύρωση, εντός των θεσμικών οργάνων της Ένωσης, της ασφάλειας δικαίου, η οποία είναι απαραίτητη για την ορθή λειτουργία τους, αποτρέποντας την επ' αόριστον δυνατότητα αμφισβήτησης των πράξεων της Ένωσης που παράγουν έννομα αποτελέσματα. Κατά συνέπεια, το Δικαστήριο ΔΔ δεν δέχθηκε ότι, κατόπιν αιτήματος επανεξετάσεως που υπέβαλε ο ενδιαφερόμενος υπάλληλος μετά την εκπνοή των ως άνω προθεσμιών, είναι δυνατόν να του καταβληθούν αναδρομικώς επιδόματα, τη χορήγηση των οποίων είχε προηγουμένως αρνηθεί η Διοίκηση, διότι αυτό θα μπορούσε να δημιουργήσει μεγάλη ανασφάλεια δικαίου, με κίνδυνο συσσωρεύσεως οφειλών εκ μέρους των θεσμικών οργάνων έναντι των υπαλλήλων τους.

5. ΔΙΚΑΣΤΙΚΑ ΕΞΟΔΑ

Με διάταξη της 17ης Μαρτίου 2016 (**Grazyte κατά Επιτροπής**, F-76/11 DEP, [EU:F:2016:67](#)), το Δικαστήριο ΔΔ έκρινε ότι, όπως προκύπτει από το άρθρο 6, παράγραφος 1, πρώτο εδάφιο, ΣΕΕ, οι κανόνες δικαίου κατώτερης δεσμευτικής ισχύος από τον Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης πρέπει να ερμηνεύονται στο μέτρο του δυνατού κατά τρόπο ώστε η εφαρμογή τους να είναι σύμφωνη προς τον Χάρτη και, επίσης, ο Κανονισμός Διαδικασίας πρέπει να ερμηνεύεται σύμφωνα με το άρθρο 47 του Χάρτη, το οποίο εγγυάται το δικαίωμα σε αποτελεσματική δικαστική προστασία. Ειδικότερα, λαμβανομένου υπόψη του άρθρου 52, παράγραφος 3, του Χάρτη, το Δικαστήριο ΔΔ υπενθύμισε ότι, σύμφωνα με τη νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, η επιβολή σημαντικής οικονομικής επιβαρύνσεως, ακόμη και μετά το πέρας της διαδικασίας, μπορεί να αποτελέσει περιορισμό του δικαιώματος προσβάσεως στη δικαιοσύνη. Κατά συνέπεια έκρινε, σύμφωνα με τη νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, ότι το ποσό των δικαστικών εξόδων πρέπει να εξετάζεται υπό το πρίσμα των ειδικών περιστάσεων μιας συγκεκριμένης υποθέσεως, μεταξύ των οποίων περιλαμβάνεται η οικονομική κατάσταση του προσφεύγοντος. Επιπλέον, πάντοτε βάσει της νομολογίας του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, το Δικαστήριο ΔΔ επισήμανε ότι το δικαίωμα σε δίκαιη δίκη αφορά κατ' αρχήν τα πρωτοβάθμια δικαστήρια και πρέπει, συνεπώς, να ληφθεί επίσης υπόψη το γεγονός ότι το Δικαστήριο ΔΔ ήταν, στην κύρια υπόθεση, το πρώτο δικαστήριο στο οποίο είχε πρόσβαση η προσφεύγουσα.

Εξάλλου, το Δικαστήριο ΔΔ στην ίδια αυτή διάταξη της 17ης Μαρτίου 2016 (**Grazyte κατά Επιτροπής**, F-76/11 DEP, [EU:F:2016:67](#)), επισήμανε ότι, όπως προκύπτει από το άρθρο 80 του κανονισμού (ΕΕ, Ευρατόμ) 996/2012 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 25ης Οκτωβρίου 2012, σχετικά με τους δημοσιονομικούς κανόνες που εφαρμόζονται στον γενικό προϋπολογισμό της Ένωσης και την κατάργηση του κανονισμού (ΕΚ, Ευρατόμ) αριθ. 1605/2002 του Συμβουλίου (ΕΕ 2012, L 298, σ. 1), καθώς και από το άρθρο 91 του κατ' εξουσιοδότηση κανονισμού (ΕΕ) 1268/2012 της Επιτροπής, της 29ης Οκτωβρίου 2012,

σχετικά με τους κανόνες εφαρμογής του κανονισμού [966/2012] (ΕΕ 2012, L 362, σ. 1), η σταδιακή εξόφληση οφειλής ή η παραίτηση από τη σχετική απαίτηση αποτελεί απλή δυνατότητα προσφερόμενη στο θεσμικό όργανο που είναι ο δανειστής. Στο πλαίσιο αυτό, το Δικαστήριο ΔΔ έκρινε ότι το δικαίωμα προσβάσεως στη δικαιοσύνη δεν θα προστατευόταν επαρκώς εάν το ενδεχόμενο, για έναν διάδικο, να φέρει ή μη σημαντικά δικαστικά έξοδα μετά το τέλος της δίκης, εναπέκειτο στη διακριτική ευχέρεια του αντιδίκου του και ότι, αντίθετα, εναπόκειται στον δικαστή, σε περίπτωση δυσκολίας, να καθορίσει τα δικαστικά έξοδα, λαμβάνοντας υπόψη περιστάσεις όπως η οικονομική κατάσταση του ενδιαφερομένου.

6. ΙΣΧΥΣ ΔΕΔΙΚΑΣΜΕΝΟΥ

Με διάταξη της 7ης Ιουνίου 2016, εκδοθείσα στην υπόθεση **Verile κατά Επιτροπής** (F-108/12, [EU:F:2016:125](#)), το Δικαστήριο ΔΔ υπενθύμισε ότι η αρχή του σεβασμού του δεδικασμένου είναι θεμελιώδους σημασίας στην έννομη τάξη της Ένωσης. Συγκεκριμένα, προκειμένου να διασφαλισθούν τόσο η σταθερότητα του δικαίου και των έννομων σχέσεων όσο και η ορθή απονομή της δικαιοσύνης, επιβάλλεται να μην μπορεί να τεθεί ζήτημα κύρους των δικαστικών αποφάσεων οι οποίες έχουν καταστεί αμετάκλητες μετά την εξάντληση των προβλεπόμενων ένδικων μέσων ή μετά την εκπνοή των προθεσμιών που τάσσονται για την άσκηση αυτών των ένδικων μέσων. Εν προκειμένω, το Γενικό Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, δικάζον ως αναιρετικό δικαστήριο, είχε, με την απόφαση της 13ης Οκτωβρίου 2015 **Επιτροπή κατά Verile και Gjergji** (T-104/14 P, [EU:T:2015:776](#)), αναχαρακτηρίσει επί της ουσίας το αντικείμενο της προσφυγής, δεχόμενο ότι το αντικείμενο αυτό δεν ήταν η προσβαλλόμενη πρωτοδίκως πράξη, αλλά άλλη απόφαση. Ωστόσο, η άλλη αυτή απόφαση ήταν αυτή που αποτελούσε ακριβώς το αντικείμενο της προσφυγής που είχε πρωτοκολληθεί με αριθμό υποθέσεως F-108/12. Επομένως, εφόσον η απόφαση T-104/14 P είχε αποκτήσει ισχύ δεδικασμένου και, κατόπιν του προαναφερθέντος αναχαρακτηρισμού, η απόφαση του Γενικού Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης και η προσφυγή F-108/12 χαρακτηρίζονταν από ταυτότητα αντικειμένου και διαδίκων, το Δικαστήριο ΔΔ έκρινε ότι η τελευταία αυτή προσφυγή κατέστη άνευ αντικειμένου και παρέίλκε πλέον η έκδοση αποφάσεως επ' αυτής.

II. ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΟΥΣΙΑΣ

ΓΕΝΙΚΕΣ ΑΡΧΕΣ ΩΣ ΠΡΟΣ ΤΟ ΚΥΡΟΣ ΤΩΝ ΠΡΑΞΕΩΝ ΚΑΙ ΘΕΜΕΛΙΩΔΗ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ

1. ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ ΠΡΟΟΙΜΙΟΥ

Με την απόφαση της 2ας Μαρτίου 2016 **Frieberger και Vallin κατά Επιτροπής** (F-3/15, [EU:F:2016:26](#), κατά της οποίας έχει ασκηθεί αναίρεση), το Δικαστήριο ΔΔ υπενθύμισε ότι η λειτουργία του προοιμίου μιας πράξεως γενικής ισχύος είναι να περιέχει την αιτιολογία της εν λόγω πράξεως, αναφέροντας, κατά κανόνα, αφενός, τη συνολική κατάσταση που οδήγησε στην έκδοσή της και, αφετέρου, τους γενικούς σκοπούς που αυτή επιδιώκει. Συνεπώς, το προοίμιο μιας τέτοιας πράξεως δεν είναι νομικώς δεσμευτικό και δεν μπορεί να αποτελέσει βάση για παρέκκλιση από τις διατάξεις της οικείας πράξεως, ούτε, κατά μείζονα λόγο, βάση για θεμελίωση του παράνομου χαρακτήρα των διατάξεων αυτής.

2. ΤΥΠΙΚΗ ΑΙΤΙΟΛΟΓΙΑ

Με την υπόθεση **Frieberger και Vallin κατά Επιτροπής** (απόφαση της 2ας Μαρτίου 2016, F-3/15, [EU:F:2016:26](#), κατά της οποίας έχει ασκηθεί αναίρεση), το Δικαστήριο ΔΔ έκρινε ότι, όταν η αρμόδια για τους διορισμούς αρχή (στο εξής: ΑΔΑ) κρίνει ότι η αιτιολογία της αρχικής πράξεως είναι βάσιμη και συγχρόνως επαρκής για να απαντήσει στις προβληθείσες με τη διοικητική ένσταση αιτιάσεις, δεν έχει λόγο να αποστεί από αυτή την αιτιολογία αντικαθιστώντας τη με νέα, αλλά μπορεί, στην περίπτωση αυτή, να απορρίψει την ένσταση, επαναλαμβάνοντας στην απορριπτική απόφαση τους ίδιους λόγους με αυτούς που εκτίθενται στην αρχική πράξη. Εξάλλου, το Δικαστήριο ΔΔ έκρινε ότι, στην ειδική περίπτωση διοικητικών ενστάσεων με πανομοιότυπο περιεχόμενο, δεν είναι δυνατόν να προσαφθεί στην ΑΔΑ ότι επιφύλαξε στις εν λόγω ενστάσεις στερεότυπη απάντηση. Αντίθετα, η συγκεκριμένη πρακτική είναι σύμφωνη προς την αρχή της χρηστής διοικήσεως και εγγυάται την ίση μεταχείριση των ενισταμένων.

3. ΔΙΑΧΡΟΝΙΚΗ ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΤΩΝ ΔΙΑΤΑΞΕΩΝ ΤΟΥ ΝΕΟΥ ΚΥΚ

Το Δικαστήριο ΔΔ, στην υπόθεση **Stips κατά Επιτροπής** (απόφαση της 19ης Ιουλίου 2016, F-131/15, [EU:F:2016:154](#)), εξέτασε το σύστημα ανακατατάξεως που θέσπισε η Επιτροπή για τους έκτακτους υπαλλήλους οι οποίοι προσελήφθησαν δυνάμει του άρθρου 2, στοιχείο δ', του καθεστώτος που εφαρμόζεται επί του λοιπού προσωπικού της Ευρωπαϊκής Ένωσης (στο εξής: ΚΛΠ) και απασχολούνται με σύμβαση αορίστου χρόνου. Το Δικαστήριο ΔΔ έκρινε ότι, όταν η Επιτροπή εκδίδει απόφαση περί ανακατατάξεως εκτάκτου υπαλλήλου μετά τη θέση σε ισχύ, την 1η Ιανουαρίου 2014, του νέου ΚΥΚ, οφείλει, ακόμη και όταν η εν λόγω απόφαση αφορά την περίοδο ανακατατάξεως 2013, να εφαρμόσει, κατ' αναλογία, τις διατάξεις του εν λόγω νέου ΚΥΚ, ιδίως το άρθρο 45 και το παράρτημά του Ι, τμήμα Α, σημείο 1, οι οποίες περιορίζουν στον βαθμό AD 12 την εξέλιξη της σταδιοδρομίας των υπαλλήλων που ανήκουν στην ομάδα καθηκόντων των διοικητικών υπαλλήλων εφόσον αυτοί δεν κατετάγησαν προηγουμένως σε κατηγορία θέσεως που καθιστά δυνατή την εξέλιξη πέραν του βαθμού αυτού. Εν προκειμένω, το Δικαστήριο ΔΔ διαπίστωσε ότι, κατά την ημερομηνία θέσεως του νέου ΚΥΚ σε ισχύ, την 1η Ιανουαρίου 2014, ο προσφεύγων είχε μόνον προσδοκία ανακατατάξεως, χωρίς να έχει κεκτημένο δικαίωμα για μια τέτοια ανακατάταξη· συνεπώς, η Επιτροπή ουδόλως προσέβαλε κεκτημένα πριν την ημερομηνία αυτή δικαιώματα του προσφεύγοντος.

4. ΕΠΑΝΕΞΕΤΑΣΗ ΤΩΝ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΩΝ ΠΡΑΞΕΩΝ

Με την απόφαση της 25ης Ιανουαρίου 2016 **Darchy κατά Επιτροπής** (F-47/15, [EU:F:2016:3](#)), το Δικαστήριο ΔΔ εκτίμησε ότι η Διοίκηση οφείλει να επανεξετάσει την κατάσταση υπαλλήλου και να αναθεωρήσει, τουλάχιστον για το μέλλον, την άρνηση να του χορηγήσει διαρκή παροχή, όπως το επίδομα συντηρούμενου τέκνου, εφόσον αποδειχθεί ότι ο ενδιαφερόμενος δικαιούτο να αξιώσει την καταβολή της εν λόγω παροχής και ότι, συνεπώς, η προηγηθείσα άρνηση χορηγήσεως της παροχής αυτής ήταν παράνομη, ακόμη και αν η εν λόγω άρνηση κατέστη απρόσβλητη λόγω εκπνοής των προθεσμιών υποβολής διοικητικής ενστάσεως και ασκήσεως προσφυγής. Πράγματι, η αρχή της ασφάλειας δικαίου δεν μπορεί, υπό τις συνθήκες αυτές, να δικαιολογήσει δυνατότητα της Διοικήσεως να διαιωνίσει μια παρανομία. Αντιθέτως, ούτε το καθήκον μέριμνας ούτε η αρχή της χρηστής διοικήσεως μπορούν να υποχρεώσουν τη Διοίκηση να παρεκκλίνει από τις προθεσμίες υποβολής διοικητικής ενστάσεως και ασκήσεως προσφυγής, οι οποίες, δεδομένου ότι είναι δημοσίας τάξεως, δεν επαφίνονται στη διάθεση της Διοικήσεως, ούτε μπορούν να την υποχρεώσουν να αναθεωρήσει αναδρομικώς απόφαση που κατέστη απρόσβλητη. Το ίδιο ισχύει για την αρχή της ασφάλειας δικαίου, στην οποία ακριβώς στηρίζεται η προαναφερθείσα αδυναμία.

5. ΕΠΙΚΛΗΣΗ ΤΩΝ ΠΕΡΙΛΑΜΒΑΝΟΜΕΝΩΝ ΣΤΟΝ ΧΑΡΤΗ ΤΩΝ ΘΕΜΕΛΙΩΔΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ ΑΡΧΩΝ

Με την απόφαση της 2ας Μαρτίου 2016 **Frieberger και Vallin κατά Επιτροπής** (F-3/15, [EU:F:2016:26](#), κατά της οποίας έχει ασκηθεί αναίρεση), το Δικαστήριο ΔΔ επισήμανε ότι το άρθρο 27 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης προβλέπει ότι εξασφαλίζεται στους εργαζομένους, σε διάφορα επίπεδα, ενημέρωση και διαβούλευση στις περιπτώσεις και υπό τις προϋποθέσεις που προβλέπονται από το δίκαιο της Ένωσης και τις εθνικές νομοθεσίες και πρακτικές, με αποτέλεσμα το ως άνω άρθρο να μην μπορεί να αναπτύξει πλήρως τα αποτελέσματά του αν δεν εξειδικευθεί. Κατά συνέπεια, το Δικαστήριο ΔΔ έκρινε ότι, από δικονομικής απόψεως, το άρθρο 27 του Χάρτη δεν μπορεί, αυτό καθεαυτό, να θεμελιώσει αιτίαση.

6. ΚΑΘΗΚΟΝ ΚΑΛΟΠΙΣΤΗΣ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑΣ ΜΕ ΤΑ ΕΘΝΙΚΑ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΑ

Με την απόφαση της 19ης Ιουλίου 2016 **Earlie κατά Κοινοβουλίου** (F-130/14, [EU:F:2016:156](#)), το Δικαστήριο ΔΔ υπενθύμισε ότι κάθε θεσμικό όργανο υποχρεούται, βάσει του καθήκοντος που υπέχει για καλόπιστη συνεργασία με τις εθνικές δικαστικές αρχές, να δίνει συνέχεια σε αιτήσεις εκτελέσεως αποφάσεως εκδοθείσας από εθνικό δικαστήριο, όπως η απόφαση που προβλέπει την υποχρέωση πρώην υπαλλήλου να καταβάλλει διατροφή στην πρώην σύζυγό του. Εφόσον η εν λόγω απόφαση έχει κοινοποιηθεί στο οικείο θεσμικό όργανο, από το ως άνω καθήκον καλόπιστης συνεργασίας απορρέει η υποχρέωση του θεσμικού οργάνου, ως εργοδότη του υπαλλήλου που οφείλει διατροφή, να τηρεί τους όρους της εν λόγω δικαστικής αποφάσεως, ακόμη και αν δεν αποτελεί άμεσο αποδέκτη της, μη ικανοποιώντας αίτημα του υπαλλήλου-οφειλέτη το οποίο αντιβαίνει προδήλως στις υποχρεώσεις που του έχουν επιβληθεί με την επίμαχη δικαστική απόφαση. Συνεπώς, όταν απόφαση εθνικού δικαστηρίου επιβάλλει σε πρώην υπάλληλο να ζητήσει από τον εργοδότη του, ήτοι θεσμικό όργανο της Ένωσης, να παρακρατεί από τη σύνταξή του το ποσό της οφειλόμενης στην πρώην σύζυγό του διατροφής και να καταβάλλει το ποσό αυτό στην πρώην σύζυγό του, το θεσμικό όργανο μπορεί να αρνηθεί να δώσει συνέχεια σε αίτηση του πρώην υπαλλήλου που αντιβαίνει στους όρους της εν λόγω αποφάσεως και έχει ως αίτημα την παύση των εν λόγω καταβολών.

7. ΔΙΚΑΙΩΜΑ ΑΚΡΟΑΣΕΩΣ

Σε υπόθεση επί της οποίας εκδόθηκε η απόφαση της 5ης Φεβρουαρίου 2016 **GV κατά EYED** (F-137/14, [EU:F:2016:14](#)), το Δικαστήριο ΔΔ καταρχάς υπενθύμισε τη νομολογία του σύμφωνα με την οποία ο σεβασμός των δικαιωμάτων άμυνας στο πλαίσιο του ΚΥΚ και, ειδικότερα, του δικαιώματος ακροάσεως ως προς τα στοιχεία που μπορούν να γίνουν δεκτά σε βάρος συμβασιούχου υπαλλήλου προκειμένου να θεμελιωθεί βλαπτική γι' αυτόν απόφαση συνιστά ουσιώδη τύπο του οποίου η παράβαση μπορεί να εξεταστεί αυτεπαγγέλτως. Στη συγκεκριμένη υπόθεση, το Δικαστήριο ΔΔ διαπίστωσε ότι η EYED είχε απολύσει υπάλληλο χωρίς να προβεί σε προηγούμενη ακρόασή του, ενώ μπορούσε με σχετική ευκολία να εκπληρώσει τις απορρέουσες από την αρχή της χρηστής διοικήσεως υποχρεώσεις της ενημερώνοντας τον ενδιαφερόμενο γραπτώς ως προς τους λόγους για τους οποίους προτίθεται να τον απολύσει και παρέχοντάς του τη δυνατότητα να λάβει θέση συναφώς, εντός εύλογης προθεσμίας, γραπτώς και/ή προφορικώς. Στο πλαίσιο αυτό, κρίθηκε ότι η EYED δεν μπορούσε να επικαλεστεί εσωτερικές καταστάσεις, εγγενείς στη διοίκησή της, όπως δυσχέρειες κατά τη διαδικασία εκδόσεως των αποφάσεών της, περιλαμβανομένων και των δυσχερειών που ανάγονται στην αντίσταση ορισμένων υπηρεσιών της, για να δικαιολογήσει τη μη τήρηση υποχρεώσεων που απορρέουν από κανόνες του πρωτογενούς δικαίου της Ένωσης.

Σε άλλη υπόθεση, στο πλαίσιο της οποίας η σύμβαση ορισμένου χρόνου έκτακτης υπαλλήλου δεν είχε ανανεωθεί, μολονότι στην ενδιαφερομένη δεν είχε δοθεί η δυνατότητα να προβάλει λυσιτελώς τις παρατηρήσεις της πριν την έκδοση της αποφάσεως αυτής (απόφαση της 19ης Ιουλίου 2016, F-67/15, **Opreana κατά Επιτροπής**, [EU:F:2016:153](#)), το Δικαστήριο ΔΔ έκρινε ότι το μοναδικό επιχείρημα που προέβαλε συναφώς η καθής, ήτοι ότι η απάντηση που είχε δοθεί στην προσφεύγουσα αποδείκνυε ότι η τελευταία είχε «προηγουμένως» ενημερωθεί για την απόφαση αυτή, λαμβανομένης υπόψη της χρήσεως της εκφράσεως «[ό]πως σας είχα πει προηγουμένως», δεν είναι πειστικό. Συγκεκριμένα, ερωτηθείσα σχετικά κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση, η καθής δεν ήταν σε θέση να αναφέρει το ακριβές χρονικό σημείο, τον τόπο και τις λεπτομέρειες αυτής της υποτιθέμενης προηγούμενης ενημερώσεως.

8. ΔΙΚΑΙΩΜΑ ΣΤΗ ΧΡΗΣΤΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗ

Το Δικαστήριο ΔΔ, με την απόφαση της 19ης Ιουλίου 2016 **Stips κατά Επιτροπής**, (F-131/15, [EU:F:2016:154](#)), που αφορούσε το σύστημα ανακατατάξεως που θέσπισε η Επιτροπή για τους έκτακτους υπαλλήλους οι οποίοι προσελήφθησαν δυνάμει του άρθρου 2, στοιχείο δ', του ΚΛΠ και απασχολούνται με σύμβαση αορίστου χρόνου, έκρινε ότι η Επιτροπή, λαμβάνοντας την απόφαση περί μη ανακατατάξεως του προσφεύγοντος στον βαθμό AD 13 στο πλαίσιο της περιόδου ανακατατάξεων 2013 το πρώτον στις 21 Ιανουαρίου 2015, ήτοι αφού είχε παρέλθει διάστημα μεγαλύτερο του έτους από το πέρας της περιόδου, χωρίς να έχει λάβει μέτρα για την περάτωση της διαδικασίας πριν την 31η Δεκεμβρίου 2013, προσέβαλε το δικαίωμα στη χρηστή διοίκηση και, συγκεκριμένα, το δικαίωμα των υπαλλήλων της να τύχουν δίκαιης μεταχειρίσεως. Κατά το Δικαστήριο ΔΔ, εάν η Επιτροπή δεν είχε καθυστερήσει να διοργανώσει την περίοδο ανακατατάξεων 2013 και εάν είχε προβεί σε κάθε απαραίτητη ενέργεια προκειμένου να συγκρίνει, με την απαιτούμενη επιμέλεια, τα προσόντα των λίγων εκτάκτων υπαλλήλων με σύμβαση αορίστου χρόνου που ήταν επιλέξιμοι για ανακατάταξη ήδη κατά το έτος 2013, θα μπορούσε να εκδώσει τον πίνακα των εκτάκτων υπαλλήλων που ανακατετάγησαν στο πλαίσιο της περιόδου ανακατατάξεων 2013, πριν από τη θέση σε ισχύ, την 1η Ιανουαρίου 2014, του νέου άρθρου 45, και του παραρτήματος Ι, τμήμα Α, σημείο 1, του ΚΥΚ, που περιορίζουν στο εξής στον βαθμό AD 12 την εξέλιξη της σταδιοδρομίας των διοικητικών υπαλλήλων εφόσον αυτοί, όπως ο προσφεύγων, δεν κατετάγησαν προηγουμένως σε κατηγορία θέσεως που καθιστά δυνατή την εξέλιξη πέραν του βαθμού αυτού. Εν προκειμένω, το Δικαστήριο ΔΔ έκρινε επίσης ότι η Επιτροπή δεν μπορεί να επικαλείται τον κανόνα σύμφωνα με τον οποίο όριο της προστασίας των δικαιωμάτων και των συμφερόντων των υπαλλήλων πρέπει πάντοτε να αποτελεί η τήρηση των ισχυόντων κανόνων, διότι η αποδοχή, εν προκειμένω, του επιχειρήματος αυτού θα είχε ως συνέπεια ότι θα αρκούσε να καθυστερεί η Διοίκηση κατά βούληση τη διοργάνωση και περάτωση περιόδου ανακατατάξεων και να επωφελείται της παρόδου του χρόνου προκειμένου να εφαρμόζει νέες διατάξεις περί ανακατατάξεως, λιγότερο ευνοϊκές για τους ενδιαφερομένους.

Στην υπόθεση **Bulté και Krempa κατά Επιτροπής** (απόφαση της 5ης Φεβρουαρίου 2016, F-96/14, [EU:F:2016:10](#)), η οποία αφορούσε την απόφαση της Επιτροπής με την οποία τροποποιήθηκαν αναδρομικώς οι συντάξεις τις οποίες έλαβαν οι προσφεύγοντες ως έλκοντες δικαίωμα από θανόντα πρώην υπάλληλο και διατάχθηκε η ανάκτηση των ποσών που τους καταβλήθηκαν αχρεωστήτως, το Δικαστήριο ΔΔ κατέληξε στο συμπέρασμα ότι δεν επληρούτο η προϋπόθεση του εμφανούς χαρακτήρα της αντικανονικότητας των επίμαχων καταβολών, από την οποία το άρθρο 85 του ΚΥΚ εξαρτά την επιστροφή των αχρεωστήτως καταβληθέντων. Το Δικαστήριο ΔΔ έκρινε, μεταξύ άλλων, ότι τα σφάλματα της Επιτροπής είχαν τέτοια έκταση, ώστε δεν μπορούσαν παρά να οφείλονται στην εκ μέρους της παράβαση της υποχρεώσεώς της να εξετάσει με επιμέλεια τον φάκελο των προσφευγόντων, όπως επιτάσσει η αρχή της χρηστής διοικήσεως.

9. ΚΑΘΗΚΟΝ ΜΕΡΙΜΝΑΣ

Στο πλαίσιο προσφυγής (απόφαση της 19ης Ιουλίου 2016, F-67/15, **Oprea κατά Επιτροπής**, [EU:F:2016:153](#)), που αφορούσε τη μη ανανέωση της συμβάσεως ορισμένου χρόνου έκτακτης υπαλλήλου κατόπιν της εκ μέρους της υποβολής αιτήσεως ανανέωσης της συμβάσεώς της, ενώ η καθής γνώριζε ότι ήταν έγκυος, το Δικαστήριο ΔΔ έκρινε ότι η καθής παρέβη προδήλως το καθήκον μέριμνας, λόγω του γεγονότος ότι δεν ελήφθησαν με κανέναν τρόπο υπόψη τα συμφέροντα της προσφεύγουσας. Συγκεκριμένα, δεν προέκυπτε από τη δικογραφία ότι η καθής προέβη σε ακρόαση της προσφεύγουσας ή ότι την κάλεσε να υποβάλει τις παρατηρήσεις της όσον αφορά το συμφέρον της να διατηρήσει τη θέση εργασίας της. Εκτός αυτού, η καθής παρέλειψε να ενημερώσει την προσφεύγουσα σχετικά με την επικείμενη δημοσίευση προκηρύξεως κενής θέσεως που αφορούσε τη θέση εργασίας της και αντιμετώπισε με συνοπτικό έως και διεκπεραιωτικό τρόπο την αίτησή της περί ανανέωσης της συμβάσεως. Επιπλέον, δεν έλαβε υπόψη το συμφέρον της προσφεύγουσας και την επισφαλή κατάστασή της λόγω της εγκυμοσύνης της και του επικείμενου τοκετού της, κατάσταση που την εμποδίζει, για ορισμένο χρονικό διάστημα, να αναζητήσει ενεργά άλλη θέση εργασίας και να επανενταχθεί στην αγορά εργασίας.

10. ΔΙΚΑΙΩΜΑ ΤΩΝ ΜΟΝΙΜΩΝ ΥΠΑΛΛΗΛΩΝ Ή ΤΩΝ ΜΕΛΩΝ ΤΟΥ ΛΟΙΠΟΥ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΥ ΝΑ ΕΧΟΥΝ ΠΡΟΣΒΑΣΗ ΣΤΟΝ ΦΑΚΕΛΟ ΤΟΥΣ

Στην υπόθεση επί της οποίας εκδόθηκε η απόφαση της 12ης Μαΐου 2016 **FS κατά ΕΟΚΕ** (F-102/15, [EU:F:2016:117](#)), ο Πρόεδρος της ΕΟΚΕ είχε αναθέσει σε πρώην Πρόεδρο της ΕΟΚΕ αποστολή διαμεσολαβήσεως, συνεπεία της οποίας ο τελευταίος προέβη σε ακρόαση πολλών προσώπων και συνέταξε εμπιστευτική έκθεση απευθυνόμενη στον εντολέα του. Η προσφεύγουσα ζητούσε να της παρασχεθεί πρόσβαση στην έκθεση αυτή, ενώ η καθής δικαιολογούσε την άρνησή της επικαλούμενη την προστασία του απορρήτου της αλληλογραφίας μεταξύ των μελών ενός θεσμικού οργάνου και του επαγγελματικού απορρήτου. Το Δικαστήριο ΔΔ έκρινε όμως ότι το ίδιο το περιεχόμενο της εν λόγω εκθέσεως επιβεβαίωνε ότι η έκθεση δεν αποτελούσε επαγγελματική ή ιδιωτική αλληλογραφία μεταξύ δύο μελών του εν λόγω οργάνου, αφορώσα τις δραστηριότητες του οργάνου αυτού, αλλά, αντιθέτως, επρόκειτο για έγγραφο το οποίο αφορούσε άμεσα την προσφεύγουσα κατά την έννοια του άρθρου 41, παράγραφος 2, στοιχείο β', του Χάρτη και το οποίο είχε γνωστοποιηθεί στον Πρόεδρο του οργάνου, προκειμένου, εφόσον παρίστατο ανάγκη, να ασκήσει τις πειθαρχικές εξουσίες της ΑΣΣΠΑ έναντι της ενδιαφερομένης.

ΚΑΘΕΣΤΩΣ ΧΡΗΜΑΤΙΚΩΝ ΑΠΟΛΑΒΩΝ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΠΡΟΝΟΜΙΑ ΤΩΝ ΥΠΑΛΛΗΛΩΝ

1. ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΑΣΦΑΛΙΣΗ

Κατά το Δικαστήριο ΔΔ, μολονότι ο ασφαλισμένος στο ΚΣΥΑ μπορεί ευλόγως να θεωρεί ότι τα ιατρικά του έξοδα θα του επιστραφούν κατ' αρχήν εντός των ανώτατων ορίων που προβλέπονται στο άρθρο 72, παράγραφος 1, του ΚΥΚ, το οικείο Γραφείο Εκκαθάρισης μπορεί εντούτοις νομίμως να αρνηθεί την επιστροφή ορισμένων εξόδων αν κρίνει ότι τα έξοδα αυτά αφορούν θεραπευτική αγωγή ή παροχές των οποίων δεν έχει αποδειχθεί η επιστημονική εγκυρότητα. Υπό το πρίσμα αυτό, το Δικαστήριο ΔΔ επισήμανε ότι η πρόοδος της ιατρικής και οι σύγχρονες μέθοδοι παρέχουν πλέον τη δυνατότητα να παρασχεθεί θεραπεία σε εξωτερικά ιατρεία για ιατρικές υπηρεσίες για τις οποίες κατά το παρελθόν ήταν αναγκαία η νοσηλεία και ότι, κατά συνέπεια, ο ασφαλισμένος πρέπει να λαμβάνει υπόψη τις εξελίξεις αυτές και να

αιτιολογεί την ανάγκη να πραγματοποιηθεί νοσηλεία όταν κάτι τέτοιο αμφισβητείται (απόφαση της 25ης Μαΐου 2016, **GW κατά Επιτροπής**, F-111/15, [EU:F:2016:122](#)).

Εξάλλου, και όσον αφορά πάντοτε τα έξοδα νοσηλείας, το Δικαστήριο ΔΔ έκρινε, δυνάμει του τίτλου II, κεφάλαιο 2, σημείο 1.1, των γενικών εκτελεστικών διατάξεων σχετικά με την επιστροφή ιατρικών εξόδων, ότι αποδοτέα έξοδα παραμονής σε νοσοκομείο είναι εκείνα τα οποία συνδέονται με την ίδια την ύπαρξη ιατρικής θεραπείας (απόφαση της 25ης Μαΐου 2016, **GW κατά Επιτροπής**, F-111/15, [EU:F:2016:122](#)).

Στην ίδια απόφαση, το Δικαστήριο ΔΔ υπενθύμισε ότι οι ιατροί-σύμβουλοι, το ιατρικό συμβούλιο και η Διοίκηση πρέπει να προβαίνουν σε ειδική και εμπεριστατωμένη εξέταση της καταστάσεως της οποίας επιλήφθηκαν, και ότι η Διοίκηση είναι αυτή που οφείλει να ελέγξει αν πραγματοποιήθηκε μια τέτοια εξέταση. Διευκρίνισε εξάλλου ότι, στο πλαίσιο της εξετάσεως αυτής, οι ιατροί-σύμβουλοι, το ιατρικό συμβούλιο και η Διοίκηση οφείλουν μεν να κρίνουν με βάση την επιστημονική βιβλιογραφία, δεδομένου όμως ότι ο ενδεδειγμένος ή μη χαρακτήρας μιας θεραπείας ή μιας νοσηλείας αποτελεί ιατρικό ζήτημα, πρέπει να λαμβάνεται πλήρως υπόψη η πραγματική κατάσταση της υγείας του οικείου προσώπου. Η υποχρέωση να λαμβάνεται υπόψη η προσωπική κατάσταση του ασφαλισμένου στο ΚΣΥΑ επιβάλλεται, εξάλλου, από το καθήκον μέριμνας (απόφαση της 25ης Μαΐου 2016, **GW κατά Επιτροπής**, F-111/15, [EU:F:2016:122](#)).

Επιπλέον, το Δικαστήριο ΔΔ έκρινε ότι το ιατρικό συμβούλιο έχει γνωμοδοτική μόνον αρμοδιότητα, όπως προκύπτει από το άρθρο 41 της κοινής ρυθμίσεως σχετικά με την υγειονομική ασφάλιση των υπαλλήλων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, και από αυτό συνήγαγε ότι οι γνωμοδοτήσεις του δεν αποτελούν κανόνες δυνάμενους να αντιταχθούν στους υπαλλήλους, αλλά τεκμήρια μαχητά, δυνάμενα να ανατραπούν υπό το πρίσμα κάθε συγκεκριμένης περιπτώσεως (απόφαση της 25ης Μαΐου 2016, **GW κατά Επιτροπής**, F-111/15, [EU:F:2016:122](#)).

Τέλος, αφού επισήμανε ότι οι γνώμες που διατυπώνονται μονομερώς από τους ιατρούς-συμβούλους στους οποίους αναφέρεται το άρθρο 72 του ΚΥΚ δεν εξασφαλίζουν την ισορροπία μεταξύ των μερών κατά τον ίδιο τρόπο που την εξασφαλίζουν οι γνώμες του ιατρικού συμβουλίου ή της επιτροπής αναπηρίας βάσει του άρθρου 73 του ΚΥΚ, το Δικαστήριο ΔΔ έκρινε ότι, αν αποφαινόταν, όπως του ζητούσε η Επιτροπή, ότι ιατρικές εκθέσεις που συντάχθηκαν εκ των υστέρων από τους ιατρούς των ασφαλισμένων στο ΚΣΥΑ δεν μπορούν να θεωρηθούν αποδεικτικά στοιχεία, τότε οι ασφαλισμένοι αυτοί θα στερούνταν ένα σημαντικό μέσο άμυνας που θα μπορούσε να οδηγήσει τη Διοίκηση να αναθεωρήσει την αρχική άρνησή της σχετικά με την επιστροφή των ιατρικών εξόδων (απόφαση της 25ης Μαΐου 2016 **GW κατά Επιτροπής**, F-111/15, [EU:F:2016:122](#)).

2. ΣΥΝΤΑΞΕΙΣ

Επιληφθέν προσφυγής που ακολούθησε την επελθούσα το 2013 μεταρρύθμιση του ΚΥΚ, το Δικαστήριο ΔΔ έκρινε ότι το άρθρο 83, παράγραφος 2, και το άρθρο 83α, παράγραφοι 1, 3 και 4, του ΚΥΚ πρέπει να ερμηνευθούν υπό την έννοια ότι το συνταξιοδοτικό καθεστώς βρίσκεται σε ισορροπία, κατά την αναλογιστική έννοια του παραρτήματος XII του ΚΥΚ, αν το επίπεδο των εισφορών που πρέπει να καταβάλλουν κάθε έτος οι εν ενεργεία υπάλληλοι καθιστά δυνατή τη χρηματοδότηση του ενός τρίτου του μελλοντικού ύψους των δικαιωμάτων που οι υπάλληλοι αυτοί απέκτησαν κατά το ίδιο έτος. Εντεύθεν συνάγεται ότι η υποχρέωση των υπαλλήλων να καταβάλλουν εισφορές ανερχόμενες στο ένα τρίτο του ποσού που είναι απαραίτητο για τη χρηματοδότηση του συνταξιοδοτικού καθεστώτος πρέπει να εκληφθεί υπό την προαναφερθείσα αναλογιστική προοπτική και μακροπρόθεσμα, οπότε έτσι δεν είναι δυνατόν να αποκλειστούν αποκλίσεις ως προς την αποτίμηση (απόφαση της 2ας Μαρτίου 2016, **Frieberger και Vallin κατά Επιτροπής**, F-3/15, [EU:F:2016:26](#), κατά της οποίας ασκήθηκε αναίρεση, υπόθεση T-232/16 P).

Εξάλλου, με την ίδια απόφαση, το Δικαστήριο ΔΔ έκρινε ότι η νόμιμη ηλικία συνταξιοδότησεως, η οποία καθορίζεται στο άρθρο 22 του παραρτήματος XIII του ΚΥΚ και την οποία αύξησε η μεταρρύθμιση του 2013, δεν αποτελεί παρά ένα στοιχείο το οποίο αλληλεπιδρά με τις εκτιμήσεις της μελλοντικής αξίας διαφόρων άλλων παραμέτρων που προβλέπει το εν λόγω παράρτημα (επιτόκιο, θνησιμότητα, μισθολογική εξέλιξη κ.λπ.) προκειμένου να εξασφαλιστεί η αναλογιστική ισορροπία του συνταξιοδοτικού καθεστώτος της Ένωσης. Κατά συνέπεια, το συνταξιοδοτικό καθεστώς της Ένωσης είναι οργανωμένο με βάση την αρχή της αλληλεγγύης και δεν έχει την έννοια ότι οι εισφορές κάθε υπαλλήλου δημιουργούν ατομικό δικαίωμα για σύνταξη αποτελούσα το ακριβές αντίτιμο των εισφορών αυτών, ως εκ τούτου δε οι υπάλληλοι δεν μπορούν να αξιώσουν την επιστροφή του ενδεχόμενου υπερβάλλοντος ποσού που οφείλεται στην αύξηση της ηλικίας συνταξιοδότησεώς τους και στη μακρύτερη, σε σύγκριση με το παρελθόν, περίοδο κατά τη διάρκεια της οποίας θα καταβάλλουν εισφορές (απόφαση της 2ας Μαρτίου 2016, **Frieberger και Vallin κατά Επιτροπής**, F-3/15, [EU:F:2016:26](#), κατά της οποίας ασκήθηκε αναίρεση, υπόθεση T-232/16 P).

Τέλος, με την ίδια πάντοτε απόφαση, κρίθηκε ότι το γράμμα του άρθρου 26, παράγραφος 5, του παραρτήματος XIII του ΚΥΚ δεν αποκλείει δεύτερο επανυπολογισμό συνταξιοδοτικών δικαιωμάτων, λαμβανομένης υπόψη της αυξήσεως της νόμιμης ηλικίας συνταξιοδότησεως που έλαβε χώρα κατ' εφαρμογή του άρθρου 22 του παραρτήματος XIII του ΚΥΚ, όπως τροποποιήθηκε στο πλαίσιο της μεταρρυθμίσεως του 2013, για υπάλληλο ο οποίος έχει ήδη πετύχει έναν πρώτο επανυπολογισμό της προσαυξήσεως των συνταξιοδοτικών του δικαιωμάτων συνεπεία μιας πρώτης αυξήσεως της νόμιμης ηλικίας συνταξιοδότησεως με τη μεταρρύθμιση του 2004.

3. ΕΠΙΔΟΜΑ ΑΠΟΧΩΡΗΣΕΩΣ

Με την απόφαση της 2ας Μαρτίου 2016 **FX κατά Επιτροπής** (F-59/15, [EU:F:2016:27](#)), το Δικαστήριο ΔΔ διευκρίνισε ότι το επίδομα αποχωρήσεως που προβλέπεται στο άρθρο 39 του ΚΛΠ δεν αποτελεί αποζημίωση λόγω λύσεως της υπαλληλικής σχέσεως, την οποία ο ενδιαφερόμενος υπάλληλος δικαιούται αυτοδικαίως κατά τον χρόνο της καταγγελίας ή της λήξεως της συμβάσεώς του, αλλά χρηματικό μέτρο το οποίο εντάσσεται στο πλαίσιο των σχετικών με θέματα κοινωνικής ασφαλίσεως διατάξεων του ΚΥΚ. Ως εκ τούτου, η καταγγελία ή η λήξη συμβάσεως εκτάκτου υπαλλήλου δεν δύναται, αυτή καθαυτή, να θεμελιώσει αυτοδικαίως δικαίωμα σε επίδομα αποχωρήσεως από την υπηρεσία. Συγκεκριμένα, από τις οικείες διατάξεις του συνταξιοδοτικού καθεστώτος, και, ειδικότερα, από τα άρθρα 39 και 12, παράγραφος 2, του παραρτήματος VIII του ΚΥΚ, προκύπτει ότι ο έκτακτος υπάλληλος δικαιούται επίδομα αποχωρήσεως όταν, καίτοι δεν είναι πλέον δικαιούχος συμβάσεως εργασίας μετά την καταγγελία ή τη λήξη της συμβάσεώς του και δεν έχει την πρόθεση να ασκήσει άλλα καθήκοντα στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, εντούτοις δεν πληροί, κατά τη χρονική αυτή στιγμή, τις απαραίτητες προϋποθέσεις για να του χορηγηθεί σύνταξη αρχαιότητας, άμεση ή ετερόχρονη, ούτε τις προϋποθέσεις που προβλέπει το άρθρο 12, παράγραφος 1, στοιχείο β', σημεία i έως iv, του παραρτήματος VIII του ΚΥΚ.

Στο πλαίσιο της ίδιας υποθέσεως, επισημάνθηκε ακόμη ότι η έννοια της οριστικής αποχωρήσεως από την υπηρεσία, που αναφέρεται στο άρθρο 12, παράγραφος 2, του παραρτήματος VIII του ΚΥΚ, εφαρμοζόμενη κατ' αναλογία στην περίπτωση εκτάκτου υπαλλήλου, χρήζει ερμηνείας κατά περίπτωση, ανάλογα με τις περιστάσεις της συγκεκριμένης περιπτώσεως, προκειμένου να αποφευχθεί ακριβώς, στο μέτρο του δυνατού, η καταβολή επιδόματος αποχωρήσεως υπέρ υπαλλήλου της Ευρωπαϊκής Ένωσης ο οποίος, κατά τον χρόνο υποβολής της σχετικής αιτήσεως, γνωρίζει πολύ καλά ότι ενδέχεται να επανέλθει στην υπηρεσία της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Υπό το πρίσμα αυτό, η αυτοδίκαιη καταβολή του επιδόματος αποχωρήσεως λόγω απλής καταγγελίας ή λήξεως της συμβάσεως προσλήψεως του υπαλλήλου θα ήταν αντίθετη όχι μόνον στον σκοπό της εν λόγω διατάξεως, αλλά και στη γενική αρχή της χρηστής διαχείρισεως των οικονομικών της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

4. ΠΡΟΑΓΩΓΗ ΚΑΤΑ ΚΛΙΜΑΚΙΟ

Υπενθυμίζοντας ότι οι διατάξεις που παρέχουν δικαίωμα για τη λήψη παροχών οικονομικής φύσεως πρέπει να ερμηνεύονται στενά και να τυγχάνουν αυστηρής εφαρμογής από τα θεσμικά όργανα, το Δικαστήριο ΔΔ έκρινε, με την απόφαση της 12ης Μαΐου 2016 **FS κατά ΕΟΚΕ** (F-50/15, [EU:F:2016:119](#)), ότι η προβλεπόμενη στο άρθρο 44, δεύτερο εδάφιο, του ΚΥΚ προαγωγή κατά κλιμάκιο δεν πρέπει να χωρεί παρά μόνο στις περιπτώσεις κατά τις οποίες ο μόνιμος υπάλληλος διορίζεται προϊστάμενος τμήματος, διευθυντής ή γενικός διευθυντής «με τον ίδιο βαθμό» με αυτόν που κατείχε στην προηγούμενη θέση εργασίας του και ότι, εξάλλου, ο ΚΥΚ δεν προέβλεπε, πριν την 1η Ιανουαρίου 2014, την κατ' αναλογία εφαρμογή της διατάξεως αυτής υπέρ των εκτάκτων υπαλλήλων.

ΣΤΑΔΙΟΔΡΟΜΙΑ ΤΩΝ ΜΟΝΙΜΩΝ ΥΠΑΛΛΗΛΩΝ ΚΑΙ ΤΟΥ ΛΟΙΠΟΥ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΥ

1. ΠΡΟΑΓΩΓΗ ΤΟΥ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΥ ΠΟΥ ΤΙΘΕΤΑΙ ΣΤΗ ΔΙΑΘΕΣΗ ΣΥΝΔΙΚΑΛΙΣΤΙΚΩΝ Ή ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΩΝ ΟΡΓΑΝΩΣΕΩΝ

Αποφαινόμενο επί της νομιμότητας της μη προαγωγής συνδικαλιστικού εκπροσώπου, το Δικαστήριο ΔΔ δέχθηκε, με την απόφαση της 2ας Μαρτίου 2016 **Loescher κατά Συμβουλίου** (F-84/15, [EU:F:2016:29](#)), ότι ένας υπάλληλος δεν δύναται να απαιτήσει από θεσμικό όργανο να θεσπίσει κανόνες που θα οργανώνουν ειδικά τις διαδικασίες και τις μεθόδους συγκρίσεως των προσόντων των υπαλλήλων ανάλογα με τις αντίστοιχες εκ του κανονισμού θέσεις τους και ότι, κατά συνέπεια, η μη θέσπιση ενός ad hoc συστήματος αξιολογήσεως, όσον αφορά τους υπαλλήλους που ασκούν δραστηριότητες στο πλαίσιο συνδικαλιστικής ή επαγγελματικής οργανώσεως στη διάθεση της οποίας έχουν τεθεί, δεν εισάγει, αυτή καθεαυτή, καμία διάκριση. Εξάλλου, ακόμη και αν η άσκηση ορισμένων καθηκόντων εκπροσωπήσεως του προσωπικού, όπως είναι τα καθήκοντα του προέδρου της επιτροπής προσωπικού ή του προέδρου συνδικαλιστικής ή επαγγελματικής οργανώσεως, επιτρέπει σε ορισμένες περιπτώσεις να θεωρηθεί ότι αυτά καθ' εαυτά τα καθήκοντα της εκπροσωπήσεως συνεπάγονται την άσκηση υψηλού επιπέδου αρμοδιοτήτων, εναπόκειται στον υπάλληλο που έχει τεθεί στη διάθεση μιας τέτοιας οργανώσεως να αποδείξει, προς τον σκοπό ενδεχόμενης προαγωγής, τον πραγματικό χαρακτήρα, το επίπεδο και τη διάρκεια των ειδικών και πράγματι ασκηθεισών αρμοδιοτήτων.

2. ΠΕΙΘΑΡΧΙΚΟ ΚΑΘΕΣΤΩΣ

Αποφαινόμενο επί της νομιμότητας αποφάσεως με την οποία η Διοίκηση είχε, κατόπιν ψευδών δηλώσεων εκ μέρους του ενδιαφερόμενου υπαλλήλου, αποφασίσει τον αποκλεισμό του, μετά τη λήξη της συμβάσεώς του, από οποιαδήποτε πρόσληψη από το θεσμικό όργανο για χρονικό διάστημα έξι ετών, το Δικαστήριο ΔΔ έκρινε, με την απόφαση της 20ής Ιουλίου 2016 **HC κατά Επιτροπής** (F-132/15, [EU:F:2016:158](#)), ότι ένα τέτοιο μέτρο, λαμβανομένου υπόψη του επιδιωκόμενου με αυτό πρόδηλου σκοπού εξαναγκασμού, αποτελεί κατ' ανάγκη κύρωση επιβαλλόμενη από τη Διοίκηση σε συνάρτηση με τις συμπεριφορές που επιρρίπτονται στον υπάλληλο. Κατά συνέπεια, η προσβαλλόμενη απόφαση ακυρώθηκε, αφενός, διότι δεν είχε εκδοθεί βάσει των διατάξεων περί του πειθαρχικού καθεστώτος που προβλέπει ο ΚΥΚ και, αφετέρου, διότι, σε κάθε περίπτωση, η κύρωση αυτή δεν προβλεπόταν μεταξύ των δυνάμενων να επιβληθούν στο πλαίσιο των εν λόγω διατάξεων του ΚΥΚ κυρώσεων.

Εξάλλου, με την απόφαση της 17ης Φεβρουαρίου 2016 **Kerstens κατά Επιτροπής** (F-23/15, [EU:F:2016:65](#), κατά της οποίας ασκήθηκε αναίρεση), το Δικαστήριο ΔΔ έκρινε ότι, στο πλαίσιο της διαδικασίας επί πειθαρχικών ζητημάτων που εφαρμόζεται στην Επιτροπή, οι γενικές εκτελεστικές διατάξεις σχετικά με τη διεξαγωγή διοικητικών ερευνών και πειθαρχικών διαδικασιών που έχει θεσπίσει η ίδια η Επιτροπή απαιτούν τη διενέργεια διοικητικής έρευνας πριν από την κίνηση πειθαρχικής διαδικασίας. Κατά συνέπεια, όταν η Επιτροπή κινεί πειθαρχική διαδικασία χωρίς να έχει διενεργήσει διοικητική έρευνα, παραβαίνει τις υποχρεώσεις που υπέχει δυνάμει των εν λόγω διατάξεων.

3. ΕΠΑΝΑΤΟΠΟΘΕΤΗΣΗ ΤΩΝ ΕΚΤΑΚΤΩΝ ΚΑΙ ΣΥΜΒΑΣΙΟΥΧΩΝ ΥΠΑΛΛΗΛΩΝ ΚΑΤΑ ΤΗ ΜΕΤΑΦΟΡΑ ΤΗΣ ΕΔΡΑΣ ΕΝΟΣ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΥ ΑΠΟ ΕΝΑ ΚΡΑΤΟΣ ΜΕΛΟΣ ΣΕ ΑΛΛΟ

Σε εκτέλεση της αποφάσεως του Συμβουλίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης περί μεταφοράς της έδρας της Ευρωπαϊκής Αστυνομικής Ακαδημίας (CEPOL) στη Βουδαπέστη (Ουγγαρία), κατόπιν της αρνήσεως του Ηνωμένου Βασιλείου να εξακολουθήσει να φιλοξενεί τον οργανισμό αυτόν στο έδαφός του, ο διευθυντής του εν λόγω οργανισμού ζήτησε από τα μέλη του προσωπικού να αναλάβουν τα καθήκοντά τους στη νέα έδρα και τους δήλωσε ότι κάθε άρνηση θα εθεωρείτο ότι ισοδυναμεί με παραίτηση. Κατόπιν προσφυγής που άσκησαν ενώπιόν του πολλές ομάδες υπαλλήλων, εκ των οποίων άλλοι είχαν παραμείνει στο Ηνωμένο Βασίλειο και άλλοι είχαν μεταβεί στη νέα έδρα του οργανισμού, το Δικαστήριο ΔΔ, με την απόφαση της 11ης Απριλίου 2016 **FN κ.λπ. κατά CEPOL** (F-41/15 DISS II, [EU:F:2016:70](#)), έκρινε ότι η μη εμφάνιση υπαλλήλου στον τόπο εργασίας του μπορεί να θεωρηθεί ότι συνιστά, εκ μέρους του υπαλλήλου αυτού, συμπεριφορά παραιτηθέντος, η οποία, κατά συνέπεια, ισοδυναμεί με παραίτηση κατά την έννοια του άρθρου 47 του ΚΛΠ. Υπενθυμίζοντας, μεταξύ άλλων, ότι ο νομοθέτης της Ένωσης ή οι αρχηγοί κρατών ή κυβερνήσεων των κρατών μελών μπορούν να μεταβάλλουν οποτεδήποτε την έδρα των διαφόρων θεσμικών οργάνων και οργανισμών της Ένωσης και ότι, κατά το άρθρο 20 του ΚΥΚ, που εφαρμόζεται κατ' αναλογίαν στους εκτάκτους και συμβασιούχους υπαλλήλους δυνάμει των άρθρων 11 και 81 του ΚΛΠ, οι μόνιμοι υπάλληλοι και τα μέλη του λοιπού προσωπικού της Ένωσης έχουν την υποχρέωση να διαμένουν στον τόπο υπηρεσίας τους ή σε τέτοια απόσταση από αυτόν ώστε να μην παρεμποδίζονται στην άσκηση των καθηκόντων τους, το Δικαστήριο ΔΔ επιβεβαίωσε, εξάλλου, ότι η ΑΣΣΠΑ μπορεί να αποφασίσει την τοποθέτηση και την επανατοποθέτηση των εκτάκτων και των συμβασιούχων υπαλλήλων σε τόπο εργασίας ευρισκόμενο σε άλλο κράτος μέλος, δεδομένου ότι μόνον οι τοπικοί υπάλληλοι, οι οποίοι προσλαμβάνονται με σύμβαση ακριβώς σε καθορισμένο τόπο, δικαιούνται να αντιταχθούν σε μεταβολή του τόπου υπηρεσίας τους, διότι, στην περίπτωσή τους, η σταθερότητα του τόπου εργασίας αποτελεί έναν εκ των όρων εργασίας.

4. ΤΟΜΗ ΣΤΗ ΣΤΑΔΙΟΔΡΟΜΙΑ ΥΠΑΛΛΗΛΟΥ

Με την απόφαση της 17ης Φεβρουαρίου 2016 **DE κατά EMA** (F-58/14, [EU:F:2016:16](#)), το Δικαστήριο ΔΔ εφάρμοσε την απόφαση της 16ης Σεπτεμβρίου 2015, την οποία εξέδωσε το Γενικό Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης στην υπόθεση **EMA κατά Drakeford** (T-231/14 P, [EU:T:2015:639](#)). Δυνάμει της τελευταίας αυτής αποφάσεως, προκειμένου να κριθεί κατά πόσον η δεύτερη ανανέωση συμβάσεως εκτάκτου υπαλλήλου, κατά την έννοια του άρθρου 2, στοιχείο α', του ΚΛΠ, πρέπει να γίνει για αόριστο χρόνο, η φράση «κάθε μεταγενέστερη ανανέωση», του άρθρου 8, πρώτο εδάφιο, τρίτη περίοδος, του ΚΛΠ πρέπει να ερμηνεύεται ως έχουσα την έννοια ότι καλύπτει κάθε διαδικασία μέσω της οποίας συνεχίζεται, κατά τη λήξη της ισχύος της σύμβασης εργασίας ορισμένου χρόνου έκτακτου υπαλλήλου, υπό την έννοια του άρθρου 2, στοιχείο α', του ΚΛΠ, η σχέση εργασίας του υπαλλήλου αυτού με τον εργοδότη του υπό την ίδια ιδιότητα του έκτακτου υπαλλήλου, έστω και αν η ανανέωση αυτή συνοδεύεται από προαγωγή κατά βαθμό ή από αναβάθμιση

των καθηκόντων του. Σύμφωνα πάντοτε με αυτή την απόφαση του Γενικού Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης, αυτό δεν ισχύει μόνο στην περίπτωση κατά την οποία η νέα σύμβαση αποτελεί τομή στη σταδιοδρομία του ενδιαφερόμενου υπαλλήλου, η οποία εκδηλώνεται, για παράδειγμα, με ουσιώδη μεταβολή της φύσεως των ασκούμενων από αυτόν καθηκόντων. Εν προκειμένω, ο Ευρωπαϊκός Οργανισμός Φαρμάκων (EMA), αφού ανανέωσε μία φορά τη σύμβαση εργασίας του προσφεύγοντος ως έκτακτου υπαλλήλου, του προσέφερε νέα σύμβαση. Το Δικαστήριο ΔΔ, αφού συνέκρινε τα καθήκοντα που ασκούσε ο προσφεύγων στο πλαίσιο της πρώτης συμβάσεώς του και αυτά που ασκούσε στο πλαίσιο της δεύτερης συμβάσεως, διαπίστωσε ότι η φύση των καθηκόντων του ενδιαφερομένου είχε υποστεί ουσιώδεις μεταβολές ως προς το αντικείμενο των εργασιών του και τις αρμοδιότητές του, τα διευθυντικά καθήκοντά του και τα καθήκοντα εποπτείας και τη θέση του εντός του Οργανισμού, όπως αυτή προέκυπτε από το οργανόγραμμα του Οργανισμού. Το Δικαστήριο ΔΔ έκρινε ότι τα στοιχεία αυτά συνιστούσαν τομή στη σταδιοδρομία κατά την έννοια της ερμηνείας που δέχθηκε το Γενικό Δικαστήριο της Ένωσης με την προαναφερθείσα απόφαση.

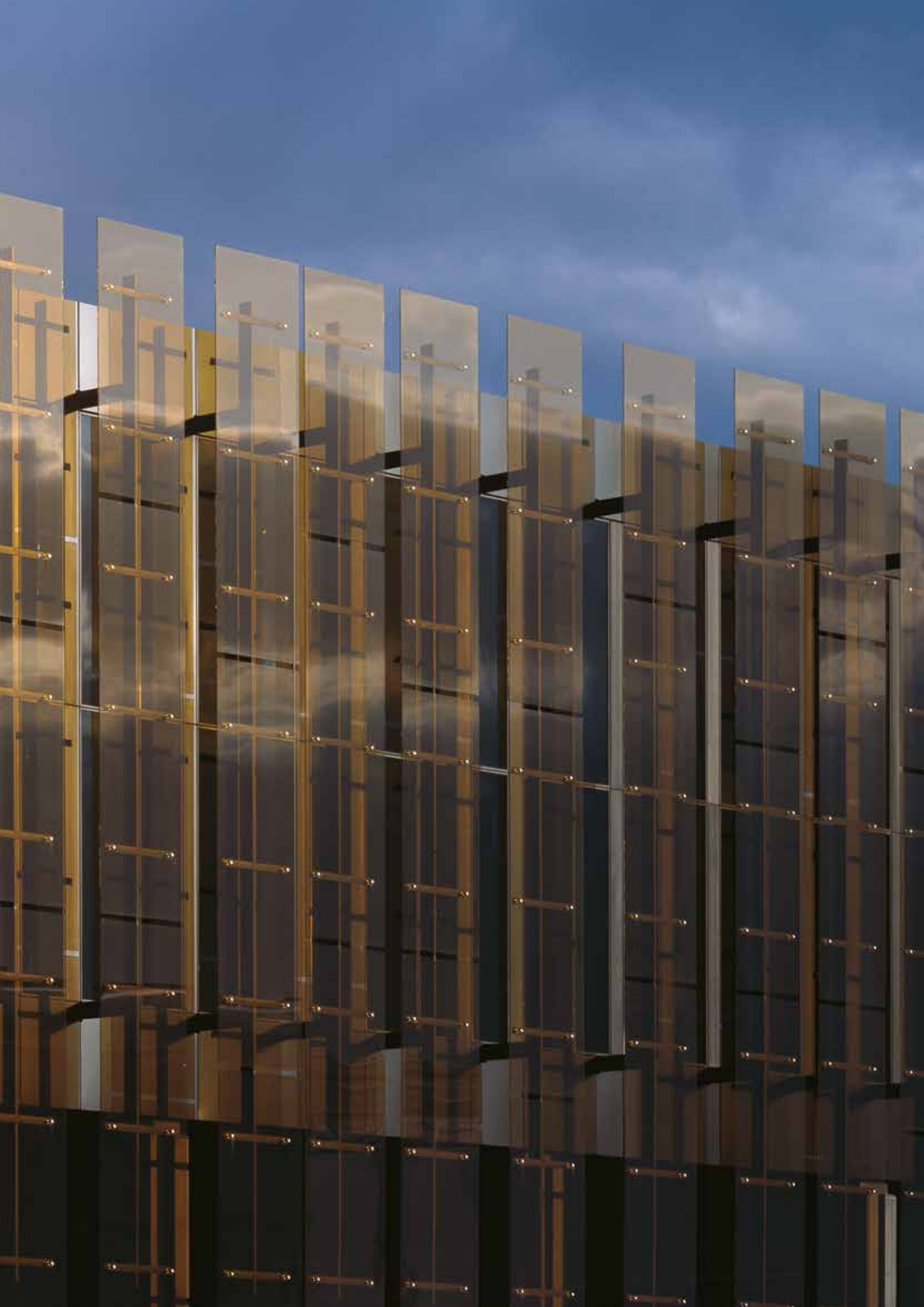
ΥΠΑΛΛΗΛΟΣ ΠΟΥ ΕΝΕΡΓΕΙ ΩΣ ΜΑΡΤΥΡΑΣ ΔΗΜΟΣΙΟΥ ΣΥΜΦΕΡΟΝΤΟΣ

Αποφαινόμενο κατόπιν αναπομπής μετά από αναίρεση σε υπόθεση που αφορούσε καταγγελία από υπάλληλο, δυνάμει των άρθρων 12α και 22α του ΚΥΚ, περιστατικών παρενοχλήσεως ή άλλων πραγματικών περιστατικών από τα οποία μπορεί να συναχθεί ενδεχόμενη παράνομη δραστηριότητα σε βάρος των συμφερόντων της Ένωσης, το Δικαστήριο ΔΔ, με την απόφαση της 2ας Ιουνίου 2016 **Bermejo Garde κατά OKE** (F-41/10 RENV, [EU:F:2016:123](#)), έκρινε ότι, τόσο στην περίπτωση του υπαλλήλου ο οποίος εκτιμά ότι έπεσε θύμα παρενοχλήσεως υπό την έννοια του άρθρου 12α του ΚΥΚ όσο και στην περίπτωση του υπαλλήλου ο οποίος, στο πλαίσιο του άρθρου 22α του ΚΥΚ, ενημερώνει την ιεραρχία του θεσμικού του οργάνου ή απευθείας την Ευρωπαϊκή Υπηρεσία Καταπολέμησης της Απάτης (στο εξής: OLAF), τα καταγγελλόμενα περιστατικά πρέπει να γνωστοποιούνται στο οικείο θεσμικό όργανο, τηρουμένων των υποχρεώσεων γενικής φύσεως που περιλαμβάνονται στα άρθρα 11 και 12 του ΚΥΚ.

Με την ίδια απόφαση, το Δικαστήριο ΔΔ διαπίστωσε, καταρχάς, ότι κάθε καταγγελία για ηθική ή σεξουαλική παρενόχληση που αφορά ιεραρχικά ανώτερο συνεπάγεται, στις περισσότερες περιπτώσεις, ρήξη της σχέσεως εμπιστοσύνης μεταξύ των εμπλεκόμενων υπαλλήλων. Στο πλαίσιο αυτό, το Δικαστήριο ΔΔ έκρινε, ωστόσο, ότι, με σκοπό ακριβώς την καταπολέμηση των φαινομένων αυτών, το άρθρο 12α του ΚΥΚ παρέχει στον υπάλληλο που είναι θύμα παρενοχλήσεως «ειδική προστασία», προβλέποντας ότι ο υπάλληλος αυτός, όταν προβαίνει σε καταγγελία δυνάμει του άρθρου αυτού και τηρώντας τις υποχρεώσεις γενικού χαρακτήρα που προβλέπουν τα άρθρα 11 και 12 του ΚΥΚ, δεν υφίσταται, καταρχήν, καμία αρνητική συνέπεια εκ μέρους του θεσμικού οργάνου στο οποίο ανήκει, όταν μάλιστα έχει παύσει να υπάρχει πλέον η σχέση εμπιστοσύνης, και ιδίως όταν ο φερόμενος ως δράστης της παρενοχλήσεως είναι ο αμέσως ιεραρχικά ανώτερος του θύματος.

Όσον αφορά την εκτίμηση της καλής πίστης του υπαλλήλου που ενεργεί ως μάρτυρας δημόσιου συμφέροντος, υπό το πρίσμα των τριών κριτηρίων εκτιμήσεως τα οποία αναφέρει το Γενικό Δικαστήριο της Ένωσης στην απόφαση του περί αναπομπής (απόφαση της 8ης Οκτωβρίου 2014, **Bermejo Garde κατά OKE**, T-530/12 P, [EU:T:2014:860](#)) και τα οποία είναι η σοβαρότητα των καταγγελλόμενων περιστατικών, ο αυθεντικός χαρακτήρας ή η αληθοφάνεια των διαβιβαζόμενων πληροφοριών και ο χρησιμοποιηθείς για τη γνωστοποίηση τρόπος, το Δικαστήριο ΔΔ έκρινε ότι το άρθρο 22α του ΚΥΚ δεν απαιτεί ο ενδιαφερόμενος να στοιχειοθετεί ένα «τεκμήριο διαπράξεως σοβαρής παρανομίας ή σοβαρής παραβάσεως», διότι αυτό θα ήταν νομικά εξαιρετικά περίπλοκο και, ως εκ τούτου, θα υπερέβαινε τις δυνατότητες πολλών υπαλλήλων της Ένωσης. Πράγματι, το άρθρο 22α του ΚΥΚ απλώς προβλέπει ότι κάθε υπάλληλος που λαμβάνει γνώση γεγονότων «βάσει των οποίων είναι δυνατόν να τεκμαίρεται» η ύπαρξη συμπεριφοράς «που ενδεχομένως

συνιστά σοβαρή παράβαση των υποχρεώσεων» που απορρέουν από τον ΚΥΚ ενημερώνει «αμελλητί» τους ιεραρχικά ανώτερους του. Στη συνέχεια, το άρθρο 22α, παράγραφος 2, του ΚΥΚ επιβάλλει στους ιεραρχικά ανώτερους του υπαλλήλου που ενεργεί ως μάρτυρας δημόσιου συμφέροντος την υποχρέωση να διαβιβάσουν «αμελλητί» στην OLAF «όλα τα αποδεικτικά στοιχεία» τα οποία πιστεύουν ότι διαθέτουν σχετικά με την ύπαρξη των παρατυπιών περί των οποίων έλαβαν γνώση.

ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΗ ΔΙΚΑΙΟΔΟΤΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ

I. ΓΕΝΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ

1. Εισαχθείσες, περατωθείσες και εκκρεμείς υποθέσεις (Ιανουάριος 2012-Αύγουστος 2016)

II. ΕΙΣΑΧΘΕΙΣΕΣ ΥΠΟΘΕΣΕΙΣ

2. Ποσοστό υποθέσεων ανά καθού θεσμικό όργανο
3. Γλώσσα διαδικασίας

III. ΠΕΡΑΤΩΘΕΙΣΕΣ ΥΠΟΘΕΣΕΙΣ

4. Αποφάσεις και διατάξεις — Δικάσας σχηματισμός
5. Έκβαση
6. Διατάξεις ασφαλιστικών μέτρων (2012-2016)
7. Διάρκεια της διαδικασίας σε μήνες (2016)

IV. ΕΚΚΡΕΜΕΙΣ ΥΠΟΘΕΣΕΙΣ ΣΤΙΣ 31 ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΥ ΚΑΘΕ ΕΤΟΥΣ

8. Δικαστικός σχηματισμός (2012-2016)
9. Αριθμός προσφευγόντων

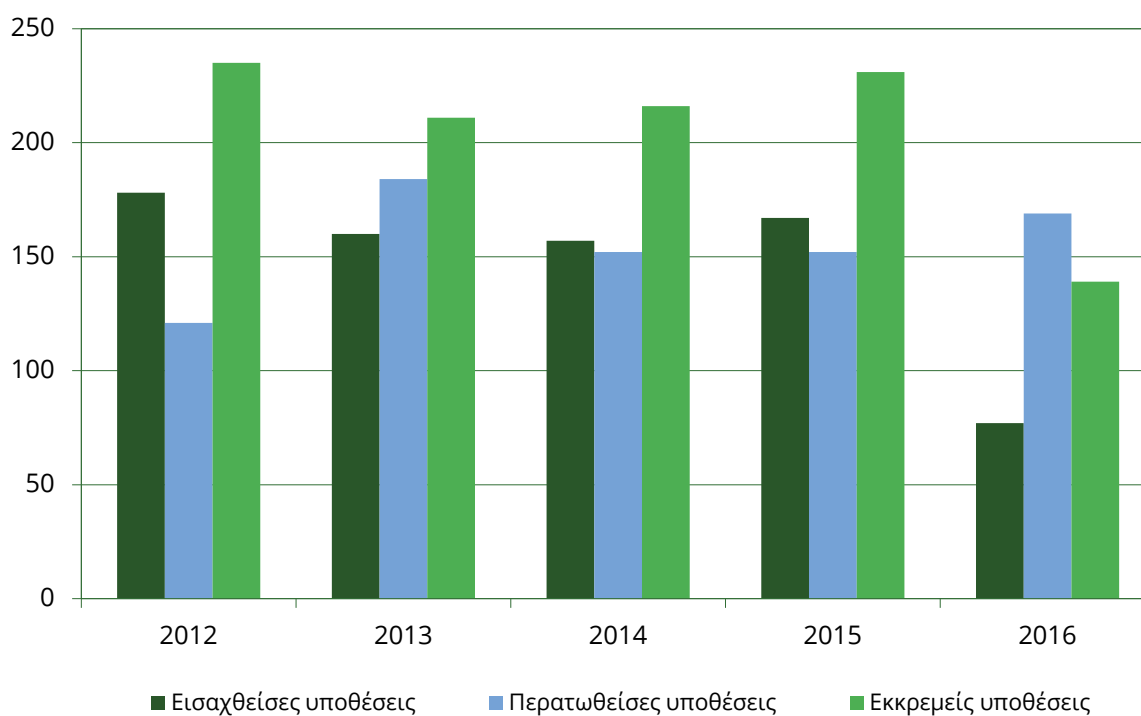
V. ΔΙΑΦΟΡΑ

10. Αποφάσεις του Δικαστηρίου Δημόσιας Διοίκησης κατά των οποίων ασκήθηκε αναίρεση ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου της ΕΕ
11. Έκβαση των αιτήσεων αναιρέσεως που εκδικάστηκαν από το Γενικό Δικαστήριο (2012-2016)

Ι. ΓΕΝΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ

1. ΕΙΣΑΧΘΕΙΣΕΣ, ΠΕΡΑΤΩΘΕΙΣΕΣ ΚΑΙ ΕΚΚΡΕΜΕΙΣ ΥΠΟΘΕΣΕΙΣ (ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ 2012-ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ 2016)

Περίοδος την οποία αφορούν τα στοιχεία: 01/01/2012 έως 31/08/2016

	2012	2013	2014	2015	2016
Εισαχθείσες υποθέσεις	178	160	157	167	77
Περαιτωθείσες υποθέσεις	121	184	152	152	169 ¹
Εκκρεμείς υποθέσεις	235	211	216	231	139 ²

Οι παρατιθέμενοι αριθμοί (ακαθάριστοι αριθμοί) αντιπροσωπεύουν το σύνολο των υποθέσεων, μη λαμβανομένων υπόψη των περιπτώσεων συνεκδικάσεως λόγω συνάφειας (ένας αριθμός υποθέσεως = μία υπόθεση).

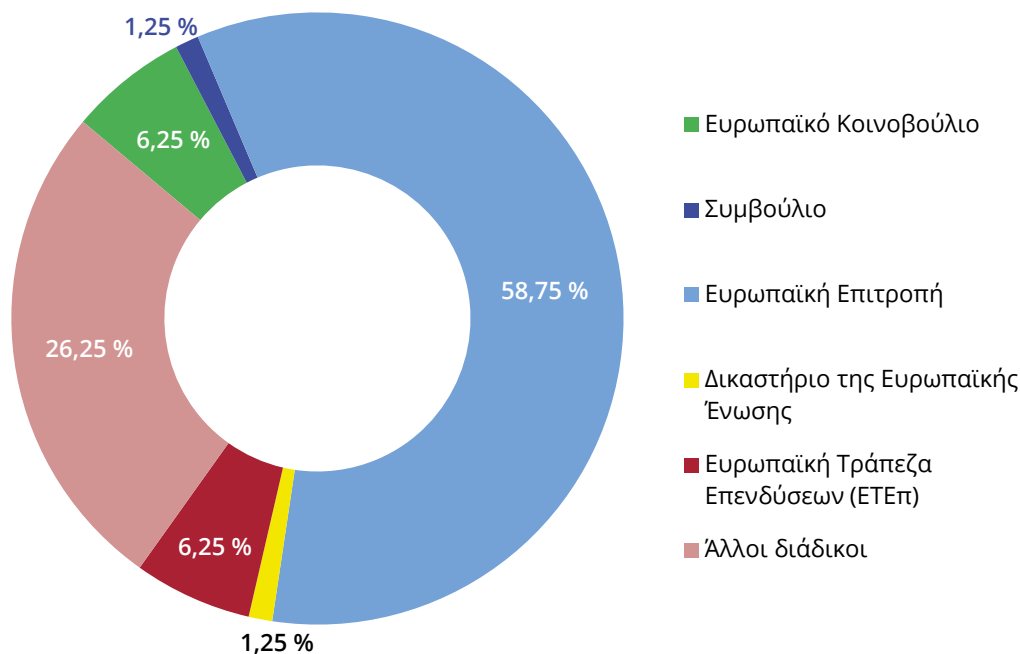
1 | Εκ των οποίων 2 συνεκδικασθείσες υποθέσεις.

2 | Εκ των οποίων ανεστάλη η εκδίκαση 46 υποθέσεων και τέσσερις υποθέσεις συνεκδικάζονται.

II. ΕΙΣΑΧΘΕΙΣΕΣ ΥΠΟΘΕΣΕΙΣ

2. ΠΟΣΟΣΤΟ ΥΠΟΘΕΣΕΩΝ ΑΝΑ ΚΑΘΟΥ ΘΕΣΜΙΚΟ ΟΡΓΑΝΟ

Ποσοστό των εισαχθεισών το 2016 υποθέσεων
Περίοδος την οποία αφορούν τα στοιχεία: 01/01/2012 έως 31/08/2016

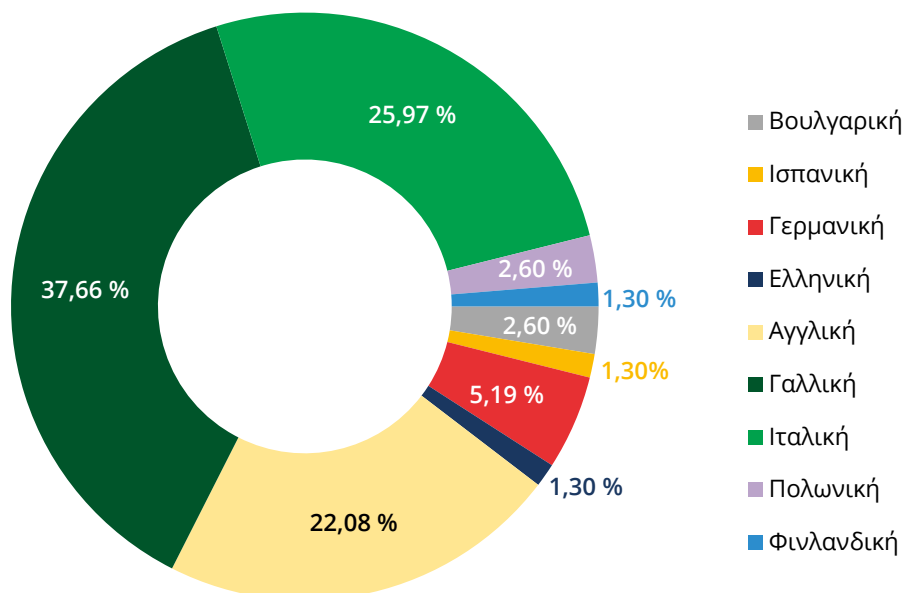

	2012	2013	2014	2015	2016
Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο	6,11 %	5,66 %	11,80 %	8,38 %	6,25 %
Συμβούλιο	3,89 %	3,77 %	8,70 %	5,99 %	1,25 %
Ευρωπαϊκή Επιτροπή	58,33 %	49,69 %	45,96 %	52,69 %	58,75 %
Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης		0,63 %		1,80 %	1,25 %
Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα (ΕΚΤ)	1,11 %	1,89 %	1,24 %	2,40 %	
Ελεγκτικό Συνέδριο	2,22 %	0,63 %	1,24 %	0,60 %	
Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων (ΕΤΕπ)	4,44 %	5,03 %	1,24 %	3,59 %	6,25 %
Άλλοι διάδικοι	23,89 %	32,70 %	29,81 %	24,55 %	26,25 %
Σύνολο	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %

3. ΓΛΩΣΣΑ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑΣ

Περίοδος την οποία αφορούν τα στοιχεία: 01/01/2012 έως 31/08/2016

Κατανομή το 2016

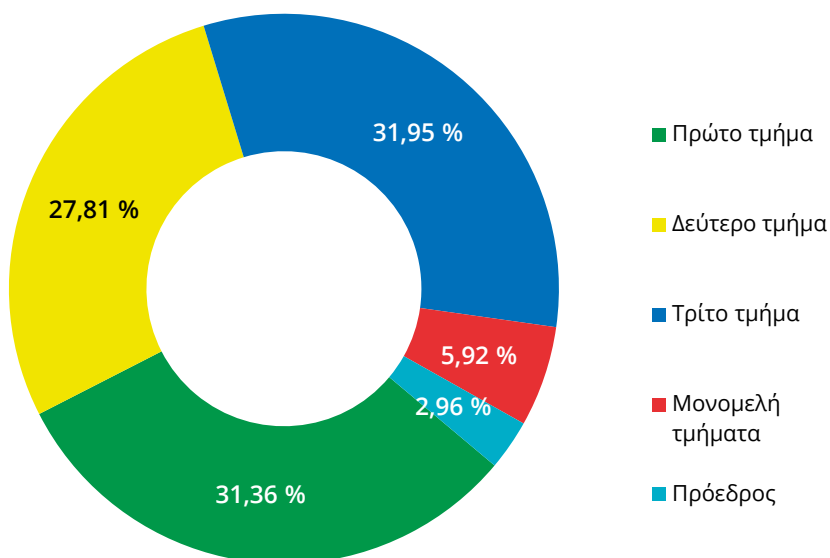
Γλώσσα διαδικασίας	2012	2013	2014	2015	2016
Βουλγαρική	2				2
Ισπανική	3		2	5	1
Γερμανική	5	2	9	7	4
Ελληνική	1	4	2	1	1
Αγγλική	14	26	23	20	17
Γαλλική	108	95	113	122	29
Ιταλική	35	21	8	8	20
Ολλανδική	6	12		2	
Πολωνική	2				2
Ρουμανική	2				
Φινλανδική					1
Σουηδική				2	
Σύνολο	178	160	157	167	77

Η γλώσσα διαδικασίας αντιστοιχεί στη γλώσσα στην οποία συντάχθηκε το εισαγωγικό δικόγραφο και όχι στη μητρική γλώσσα ή την ιθαγένεια του προσφεύγοντος.

III. ΠΕΡΑΤΩΘΕΙΣΕΣ ΥΠΟΘΕΣΕΙΣ

4. ΑΠΟΦΑΣΕΙΣ ΚΑΙ ΔΙΑΤΑΞΕΙΣ — ΔΙΚΑΣΑΣ ΣΧΗΜΑΤΙΣΜΟΣ

Περίοδος την οποία αφορούν τα στοιχεία: 01/01/2016 έως 31/08/2016

	Αποφάσεις	Διατάξεις περί διαγραφής της υποθέσεως κατόπιν φιλικού διακανονισμού ¹	Λοιπές διατάξεις περατώνουσες τη δίκη	Σύνολο
Ολομέλεια				
Πρώτο τμήμα	6		47	53
Δεύτερο τμήμα	18	1	28	47
Τρίτο τμήμα	21	4	29	54
Μονομελή τμήματα	7	3		10
Πρόεδρος			5	5
Σύνολο	52	8	109	169

1 | Κατά το 2016 υπήρξαν 10 ακόμη περιπτώσεις στις οποίες το Δικαστήριο Δημόσιας Διοίκησης ανέλαβε πρωτοβουλίες για την επίτευξη φιλικού διακανονισμού που δεν ευδοκίμησαν.

5. ΕΚΒΑΣΗ

Περίοδος την οποία αφορούν τα στοιχεία: 01/01/2016 έως 31/08/2016

	Αποφάσεις		Διατάξεις				Σύνολο
	Προσφυγές που έγιναν δεκτές εν όλω ή εν μέρει	Προσφυγές που απορρίφθηκαν καθ' ολοκληρία, κατάργηση δίκης	Προσφυγές / Αιτήσεις [προδήλως] απαράδεκτες ή αβάσιμες	Φιλικός διακανονισμός κατόπιν παρεμβάσεως του επιληφθέντος σχηματισμού	Διαγραφές για άλλο λόγο, κατάργηση δίκης ή παραπομπή	Αιτήσεις που έγιναν δεκτές εν όλω ή εν μέρει (ειδικές διαδικασίες)	
Τοποθέτηση/Επανατοποθέτηση	2	1					3
Διαγωνισμοί	1		2	1			4
Όροι εργασίας / Άδειες		1					1
Αξιολόγηση/Προαγωγή		9	2		1		12
Συντάξεις και επιδόματα αναπηρίας	5	5	34		44		88
Πειθαρχικές διαδικασίες	1	4					5
Πρόσληψη / Διορισμός / Κατάταξη σε βαθμό	2	1	2	1			6
Αποδοχές και αποζημιώσεις	2	4		1	2		9
Λύση ή μη ανανέωση συμβάσεως εργασίας	3	4	2	2	1		12
Κοινωνική ασφάλιση / Επαγγελματική ασθένεια / Ατυχήματα	4		2	2			8
Λοιπά	3		4	1	1	12	21
Σύνολο	23	29	48	8	49	12	169

6. ΔΙΑΤΑΞΕΙΣ ΑΣΦΑΛΙΣΤΙΚΩΝ ΜΕΤΡΩΝ (2012-2016)

Περατωθείσες διαδικασίες ασφαλιστικών μέτρων		Έκβαση		
		Ολική ή μερική αποδοχή	Απόρριψη	Διαγραφή
2012	11		10	1
2013	3		3	
2014	5	1	4	
2015	2		2	
2016	2		2	
Σύνολο	23	1	21	1

7. ΔΙΑΡΚΕΙΑ ΤΗΣ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑΣ ΣΕ ΜΗΝΕΣ (2016)

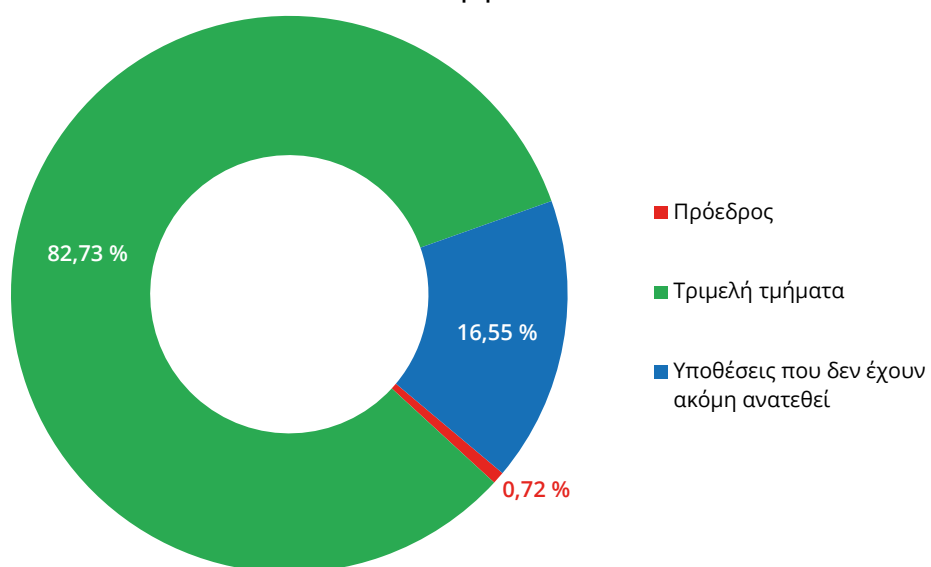
Περατωθείσες υποθέσεις		Μέση διάρκεια	
		Πλήρης διάρκεια της διαδικασίας	Διάρκεια της διαδικασίας, μη περιλαμβανομένης της διάρκειας τυχόν αναστολής
Αποφάσεις	52	11,3	11,2
Διατάξεις	117	24,3	9,4
Σύνολο	169	20,3	10,0

Η διάρκεια εκφράζεται σε μήνες και δέκατα μηνός.

IV. ΕΚΚΡΕΜΕΙΣ ΥΠΟΘΕΣΕΙΣ ΣΤΙΣ 31 ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΥ ΚΑΘΕ ΕΤΟΥΣ

8. ΔΙΚΑΣΤΙΚΟΣ ΣΧΗΜΑΤΙΣΜΟΣ (2012-2016)

Κατανομή το 2016

	2012	2013	2014	2015	2016
Ολομέλεια	1	1			
Πρόεδρος		2	1	2	1
Τριμελή τμήματα	205	172	201	219	115
Μονομελή τμήματα	8	3	2	1	
Υποθέσεις που δεν έχουν ακόμη ανατεθεί	21	33	12	9	23
Σύνολο	235	211	216	231	139

9. ΑΡΙΘΜΟΣ ΠΡΟΣΦΕΥΓΟΝΤΩΝ

Οι εκκρεμείς υποθέσεις με τον μεγαλύτερο αριθμό προσφευγόντων ανά υπόθεση το 2016

Αριθμός προσφευγόντων ανά υπόθεση	Τομείς
486	ΚΥΚ – ΕΤΕπ – Αποδοχές – Ετήσια αναπροσαρμογή των αποδοχών ΚΥΚ – Προαγωγή – Περίοδος προαγωγών 2005 – Πρόσθετοι βαθμοί προβλεπόμενοι από τον νέο ΚΥΚ
484	ΚΥΚ – Αποδοχές – Μεταρρύθμιση του συστήματος αποδοχών και μισθολογικής εξελίξεως της ΕΤΕπ ΚΥΚ – Προαγωγή – Περίοδος προαγωγών 2005 – Πρόσθετοι βαθμοί προβλεπόμενοι από τον νέο ΚΥΚ
451	ΚΥΚ – ΕΤΕπ – Αποδοχές – Νέο σύστημα αξιολογήσεως των επιδόσεων – Πριμοδοτήσεις ΚΥΚ – Προαγωγή – Περίοδος προαγωγών 2005 – Πρόσθετοι βαθμοί προβλεπόμενοι από τον νέο ΚΥΚ
394 (3 υποθέσεις)	ΚΥΚ – ΕΤΕπ – Αποδοχές – Ετήσια αναπροσαρμογή των αποδοχών ΚΥΚ – Προαγωγή – Περίοδος προαγωγών 2005 – Πρόσθετοι βαθμοί προβλεπόμενοι από τον νέο ΚΥΚ
34	ΚΥΚ – Αναπομπή κατόπιν επανεξετάσεως της αποφάσεως του Γενικού Δικαστηρίου – ΕΤΕπ – Συντάξεις – Μεταρρυθμίσεις του 2008 ΚΥΚ – Προαγωγή – Περίοδος προαγωγών 2005 – Πρόσθετοι βαθμοί προβλεπόμενοι από τον νέο ΚΥΚ
32	ΚΥΚ – ΕΤΕπ – Συντάξεις – Μεταρρύθμιση του συνταξιοδοτικού συστήματος ΚΥΚ – Προαγωγή – Περίοδος προαγωγών 2005 – Πρόσθετοι βαθμοί προβλεπόμενοι από τον νέο ΚΥΚ
32 (8 υποθέσεις)	ΚΥΚ – Κανονισμός Υπηρεσιακής Καταστάσεως των υπαλλήλων – Μεταρρύθμιση του ΚΥΚ της 1ης Ιανουαρίου 2014 – Νέοι κανόνες υπολογισμού των εξόδων ταξιδιού από τον τόπο υπηρεσίας στον τόπο καταγωγής – Σχέση μεταξύ της χορηγήσεως του επιδόματος αυτού και της ιδιότητας του εκπαιρισθέντος ή αποδημήσαντος ΚΥΚ – Προαγωγή – Περίοδος προαγωγών 2005 – Πρόσθετοι βαθμοί προβλεπόμενοι από τον νέο ΚΥΚ
30	ΚΥΚ – Ευρωπαϊκό Ταμείο Επενδύσεων (ΕΤαΕ) – Αποδοχές – Ετήσια αναπροσαρμογή των αποδοχών ΚΥΚ – Προαγωγή – Περίοδος προαγωγών 2005 – Πρόσθετοι βαθμοί προβλεπόμενοι από τον νέο ΚΥΚ
29	ΚΥΚ – Ευρωπαϊκό Ταμείο Επενδύσεων (ΕΤαΕ) – Αποδοχές – Μεταρρύθμιση του συστήματος αποδοχών και μισθολογικής εξελίξεως του ΕΤαΕ ΚΥΚ – Συμβασιούχος υπάλληλος – Έκτακτος υπάλληλος – Όροι προσλήψεως – Διάρκεια της συμβάσεως
26 (4 υποθέσεις)	ΚΥΚ – Κανονισμός Υπηρεσιακής Καταστάσεως των υπαλλήλων – Μεταρρύθμιση του ΚΥΚ της 1ης Ιανουαρίου 2014 – Νέοι κανόνες υπολογισμού των εξόδων ταξιδιού από τον τόπο υπηρεσίας στον τόπο καταγωγής – Σχέση μεταξύ της χορηγήσεως του επιδόματος αυτού και της ιδιότητας του εκπαιρισθέντος ή αποδημήσαντος – Κατάργηση των οδοιπορικών

Ο όρος «ΚΥΚ» υποδηλώνει τον Κανονισμό Υπηρεσιακής Κατάστασης των υπαλλήλων της Ευρωπαϊκής Ένωσης και το καθεστώς που εφαρμόζεται στο λοιπό προσωπικό της Ένωσης.

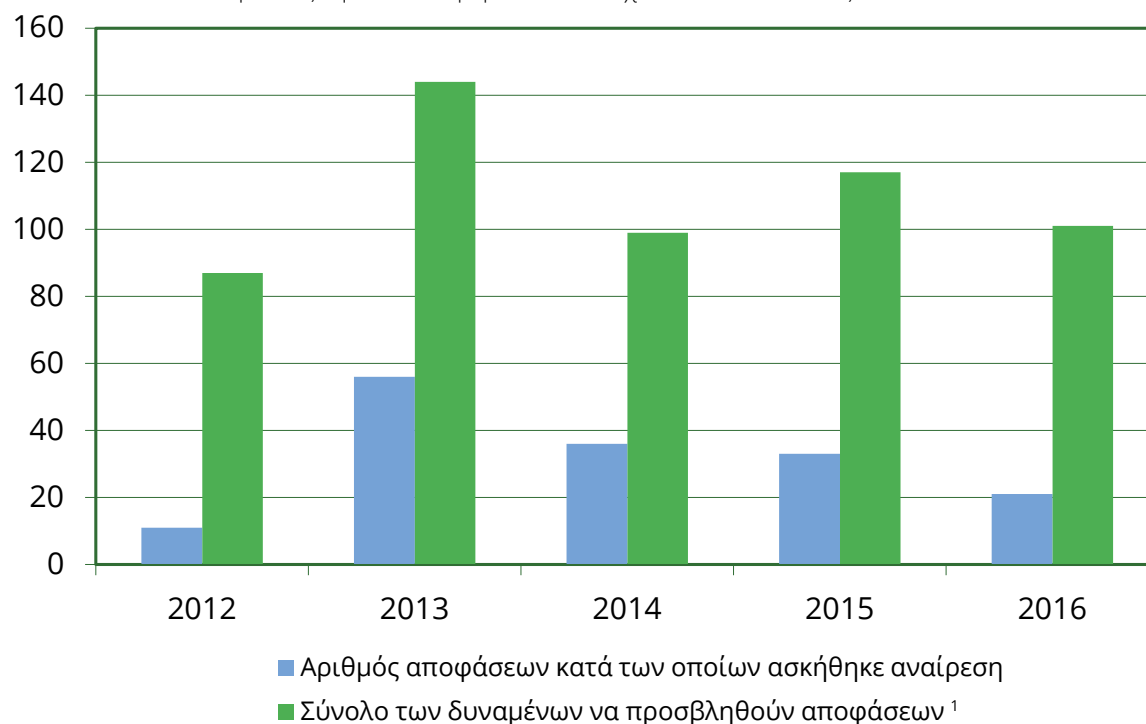
Συνολικός αριθμός προσφευγόντων για το σύνολο των εκκρεμών υποθέσεων (2012-2016)

	Σύνολο προσφευγόντων	Σύνολο εκκρεμών υποθέσεων
2012	1086	235
2013	1867	211
2014	1902	216
2015	2333	231
2016	2211	139

V. ΔΙΑΦΟΡΑ

10. ΑΠΟΦΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΚΑΤΑ ΤΩΝ ΟΠΟΙΩΝ ΑΣΚΗΘΗΚΕ ΑΝΑΙΡΕΣΗ ΕΝΩΠΙΟΝ ΤΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ ΤΗΣ ΕΕ

Περίοδος την οποία αφορούν τα στοιχεία: 01/01/2012 έως 31/08/2016

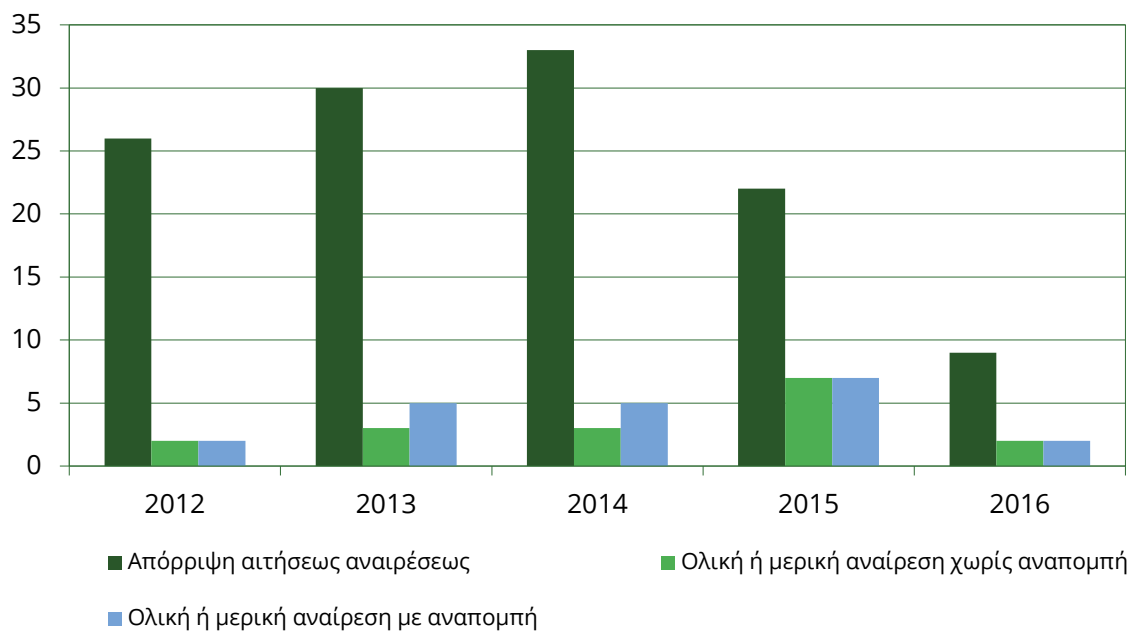

	Αριθμός αποφάσεων κατά των οποίων ασκήθηκε αναίρεση	Σύνολο των δυναμένων να προσβληθούν αποφάσεων ¹	Ποσοστό αποφάσεων κατά των οποίων ασκήθηκε αναίρεση ²
2012	11	87	12,64 %
2013	56	144	38,89 %
2014	36	99	36,36 %
2015	33	117	28,21 %
2016	21	101	20,79 %

1 | Αποφάσεις, διατάξεις — κρίνουσες την προσφυγή απαράδεκτη, προδήλως απαράδεκτη ή προδήλως αβάσιμη, διατάξεις ασφαλιστικών μέτρων, περί καταργήσεως της δίκης και περί απορρίψεως αιτήσεως παρεμβάσεως— εκδοθείσες κατά το έτος αναφοράς.

2 | Το ποσοστό αυτό μπορεί, για ένα δεδομένο έτος, να μην αντιστοιχεί στις δεκτικές αναιρέσεως αποφάσεις που εκδόθηκαν κατά το έτος αναφοράς, καθόσον η προθεσμία ασκήσεως αναιρέσεως ενδέχεται να εκτείνεται σε δύο ημερολογιακά έτη.

11. ΕΚΒΑΣΗ ΤΩΝ ΑΙΤΗΣΕΩΝ ΑΝΑΙΡΕΣΕΩΣ ΠΟΥ ΕΚΔΙΚΑΣΤΗΚΑΝ ΑΠΟ ΤΟ ΓΕΝΙΚΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ (2012-2016)

	2012	2013	2014	2015	2016
Απόρριψη αιτήσεως αναίρεσεως	26	30	33	22	9
Ολική ή μερική αναίρεση χωρίς αναπομπή	2	3	3	7	2
Ολική ή μερική αναίρεση με αναπομπή	2	5	5	7	2
Διαγραφή/Κατάργηση της δίκης	3		1	1	
Σύνολο	33	38	42	37	13

ΣΥΝΘΕΣΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ

(Σειρά πρωτοκόλλου στις 31 Αυγούστου 2016)

Από αριστερά προς τα δεξιά:

J. Sant'Anna και E. Perillo, δικαστές, R. Barents, πρόεδρος τμήματος, S. Van Raepenbusch, Πρόεδρος, K. Bradley, πρόεδρος τμήματος, J. Svenningsen, M. A. Kornezon, δικαστές, W. Hakenberg, γραμματέας

1. ΜΕΤΑΒΟΛΕΣ ΣΤΗ ΣΥΝΘΕΣΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΚΑΤΑ ΤΟ 2016

Με απόφαση της 22ας Μαρτίου 2016, το Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης διόρισε δικαστές στο Δικαστήριο Δημόσιας Διοίκησης της Ευρωπαϊκής Ένωσης τον João Sant'Anna και τον Alexander Kornezon, για το διάστημα από τις 13 Απριλίου 2016 έως τη μεταβίβαση της αρμοδιότητας του δικαστηρίου αυτού στο Γενικό Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

2. ΣΕΙΡΑ ΠΡΩΤΟΚΟΛΛΟΥ

ΑΠΟ ΤΗΝ 1η ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΥ 2016 ΕΩΣ ΤΙΣ 13 ΑΠΡΙΛΙΟΥ 2016

S. VAN RAEPENBUSCH, Πρόεδρος του Δικαστηρίου Δημόσιας Διοίκησης

R. BARENTS, πρόεδρος τμήματος

K. BRADLEY, πρόεδρος τμήματος

H. KREPPEL, δικαστής

M. I. ROFES i PUJOL, δικαστής

E. PERILLO, δικαστής

J. SVENNINGSSEN, δικαστής

W. HAKENBERG, Γραμματέας

ΑΠΟ ΤΙΣ 14 ΑΠΡΙΛΙΟΥ 2016 ΕΩΣ ΤΙΣ 31 ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ 2016

S. VAN RAEPENBUSCH, Πρόεδρος του Δικαστηρίου Δημόσιας Διοίκησης

R. BARENTS, πρόεδρος τμήματος

K. BRADLEY, πρόεδρος τμήματος

E. PERILLO, δικαστής

J. SVENNINGSSEN, δικαστής

J. SANT'ANNA, δικαστής

A. KORNEZOV, δικαστής

W. HAKENBERG, Γραμματέας

3. ΠΡΩΗΝ ΜΕΛΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ

(κατά σειρά αναλήψεως καθηκόντων)

ΔΙΚΑΣΤΕΣ

Horstpeter KREPPEL (2005-2016)

Paul J. MAHONEY (2005-2011)

Irena BORUTA (2005-2013)

Heikki KANNINEN (2005-2009)

Χάρης ΤΑΓΑΡΑΣ (2005-2011)

Sean Van RAEPENBUSCH (2005-2016), Πρόεδρος από το 2011 έως το 2016

Stéphane GERVASONI (2005-2011)

Maria Isabel ROFES i PUJOL (2009-2016)

Ezio PERILLO (2011-2016)

René BARENTS (2011-2016)

Kieran BRADLEY (2011-2016)

Jesper SVENNINGSEN (2013-2016)

João SANT'ANNA (2016)

Alexander KORNEZOV (2016)

ΠΡΟΕΔΡΟΙ

Paul J. MAHONEY (2005-2011)

Sean Van RAEPENBUSCH (2011-2016)

ΓΡΑΜΜΑΤΕΑΣ

Waltraud HAKENBERG (2005-2016)

ΠΩΣ ΘΑ ΠΡΟΜΗΘΕΥΤΕΙΤΕ ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΤΗΣ ΕΕ

Δωρεάν εκδόσεις:

- ένα αντίτυπο:
από το EU Bookshop (<http://bookshop.europa.eu>).
- περισσότερα από ένα αντίτυπα ή αφίσες/χάρτες:
από τις αντιπροσωπείες της Ευρωπαϊκής Ένωσης (http://ec.europa.eu/represent_el.htm),
από τα γραφεία εκπροσώπησης στις εκτός ΕΕ χώρες (http://eeas.europa.eu/delegations/index_el.htm),
επικοινωνώντας με την υπηρεσία Europe Direct (http://europa.eu/europedirect/index_el.htm) ή
καλώντας τον αριθμό 00 800 6 7 8 9 10 11 (δωρεάν τηλεφωνικός αριθμός από όλη την Ένωση) (*).

(*) Οι πληροφορίες παρέχονται δωρεάν, και οι κλήσεις είναι γενικώς δωρεάν (ενδέχεται όμως κάποιες κλήσεις που πραγματοποιούνται μέσω ορισμένων τηλεπικοινωνιακών φορέων ή από τηλεφωνικούς θαλάμους ή ξενοδοχεία να χρεώνονται).

Εκδόσεις επί πληρωμή:

- από το EU Bookshop (<http://bookshop.europa.eu>).

ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ ΤΗΣ
ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ